భారతీయతత్త్వశాస్త్రము

పంచమ భాగము

[డాక్టరు సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణపండితుని
ఇండియన్ ఫిలాసఫీ అను ఆంగ్లగ్రంథమునకు
ఆంధ్రానువాదము]

అనువాదకులు:
విద్వాన్ బులుసు వేంకటేశ్వరులు, ఎం. ఏ.,

ప్రచురణ:
కార్యనిర్వహణాధికారి,
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.
1990

BHARATIYA TATTVA SASTRAMU — Vol V
Original Text Dr S Radhakrishnan
Translation
Vidwan Bulusu Venkateswarulu, M A ,

Edited by
Mudivarti Kondamacharyulu

T. T D Religious Publication Series No 374

August , 1990

Copies : 2000

Published by :
Sri M. V. S Prasad, I.A S
Executive Officer,
T. T. Devasthanams
Tirupati

Printed at
Tirumala Tirupati Devasthanams Press,
Tirupati - 517 507

ముందు మాట

డాక్టరు సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ భారతీయతత్త్వశాస్త్ర వేత్తలలో అ
గణ్యుడు. ఈయన తన ముప్పయిమూడవ యేట రచించిన భారతీయ
తత్త్వశాస్త్రం, విశ్వవిఖ్యాతి పొందింది. ఆంగ్లభాషలోఉన్న ఆ ఉద్గ్ర
థాన్ని పాశ్చాత్యులూ, పలువురు ప్రాచ్యవిద్వాంసులూ, ప్రాచీ
భారతీయ వేదాంత దర్శనాలకూ, ఆర్షసంస్కృతికీ సంబంధించిన ప్రామా
ణిక రచనగా ప్రశంసించారు.

సృజనాత్మకంగా వివిధ భారతీయ దర్శన ప్రస్థానాల వివర
చేస్తూ వాటి పరస్పర తారతమ్యాలను ఎత్తిచూపించి, వాటినీ, పాశ్చాత
దర్శనాలనూ తులనాత్మకంగా వివేచించి, విమర్శించి, గుణదోష ప్రదర్శ
పూర్వకంగా, విజ్ఞాన సర్వస్వం అనదగ్గ గ్రంథాన్ని డాక్టరు రాధాకృ
పండితులు రచించారు. హృదయంగమమైన ఆయన కృతులకు ప్రపం
మంతటా స్వాగత సత్కారాలూ, గౌరవ ప్రపత్తులూ లభించాయి.

ఆంగ్లభాషలో రాధాకృష్ణ పండితుడు వ్రాసిన ఆ మహోత్తవ
గ్రంథాన్ని తెలుగులో అనువదించడానికి భగీరథ తపస్సు అవసరం
అనువాదకుడికి ఆంగ్లభాషాపై దుష్యం, తెలుగుతో ప్రతిభావ్యుత
త్తులూ సనాతన భారతీయవేదాంతదర్శనాలకు సంబంధించి,
సాంగోపాంగమూ, సర్వతోముఖమూ అయిన ఉపజ్ఞ ఉండాలి. పై
మూడు ప్రజ్ఞలతోపాటు ఒక మహోత్తమ గ్రంథాన్ని అనువదించి పాఠ
లోకానికి అందించాలనే అంతఃప్రేరణ ఉండాలి. అన్ని అధికారాల
ఉన్న శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు భారతీయ తత్త్వశాస్త్రాన్ని రెండ
దశాబ్దాలకు పూర్వమే అకుంఠితదీక్షతో బదు సంపుటాలలో అనువది

చారు. ఈ ఆంధ్రానువాదానికి కేంద్రసాహిత్య అకాడమీవారి జాతీ బహుమతి కూడ లభించింది ఇలాంటి గ్రంథాన్ని మళ్ళీ ప్రచురిం చవకాశం కలగడం సంతోషదాయకం. ఈ అయిదవ సంపుటం పరిష్కృతి పొందుతున్న భారతీయతత్త్వశాస్త్రం సర్వ జనాదరణీయ కాగలదని ఆశిస్తున్నాము.

ఎం. వి. ఎస్. ప్రసాద్, ఐ.ఏ.ఎ

తిరుపతి, కార్యనిర్వహణాధికారి,

ఆగస్టు 20 1990 తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి

విషయసూచిక

అష్టమాధ్యాయము

నవమాధ్యాయము

రామానుజుని ఆస్తికతత్త్వము

దశమాధ్యాయము

ఏకాదశాధ్యాయము

భారతీయతత్త్వశాస్త్రము

అష్టమాధ్యాయము

శంకరాద్వైత వేదాంతము

21 అనుభవజ్ఞానము

మన మసత్య మమటవలనఁ గలిగిన ఫలితము అన్యోన్య విరుద్ధములు నసమంజసములు నయినప్పు డౌకవిషయము నిజమనియు, నొకభావము సత్యమనియు స్థాపిత మగును. లోప భూయిష్ఠమగు మనబుద్ధి కిదియే వరమ ప్రమాణముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. తార్కికముగా నాత్మా స్తిత్వమున కింతకంటె శ్రేష్ఠతరమైన ప్రమాణములేదు. ఆత్మ నిజమా కాదా యని యడుగుట వ్యర్థవంప్రశ్న మే యగును. ఏలన సర్వజీవిత విజ్ఞానానుభవము, హేతుక్రమాన్వితముగా నిర్వచింపఁ బడకున్నను, నాత్మయే సత్యమను నదే నిత్యసాక్ష్యమై ప్రకాశించుచున్నది. కాని మనఃపరికల్పితోపకరణములచేఁ బరమార్థమును గ్రహింపఁ జేయు యత్నము పరస్పర విరుద్ధభావాదబ్యమునకుఁ దోడ్తొనిపోవును. ఇట్టి విషాదపర్యవసానమును నిరోధింపఁ గాంక్షించునెడల మనన్ను తన్నుఁ దానే నణఁచి పై చుటవలననే అవిద్యావరోధము తొలఁగింపఁబడును. మన తర్కప్రమాణముల వలన మనకుఁ గలుగు నసంతృప్తి, మనకుఁ దెలిసిన దానికంటె మన మతికుల మనియు, మన పరిమిత మనస్సీమావధులను దాఁటి సత్యసామ్రాజ్యమునఁ జేరఁగల మనియు సూచించును. కాని, మన బుద్ధిశది యెల్లప్పుడు దుర్గమమే. తన కతీతమైన దానినెంతవఱకు సాధ్యమైన నంతవఱకుఁ దెలిసికొందమని బుద్ధి యత్నించును గాని, దాని యత్న మెన్నటికిని ఫలించునది కాదు. బుద్ధి కే యవధులు దాఁటరానివై, యనివార్యము లని తోఁచునో యవియే, మనలోఁ దార్కిక శక్తి కంటె నతీతమగు నాధార మేదోయున్నదని స్ఫురింపఁజేయును. మన విజ్ఞానము సత్యము నేకమునై, మానవుఁడు తన పృథగ్వ్యక్తిత్వ

ఏకాదశాధ్యాయము

నశించినపుడు సత్యము సాక్షాత్కరించును. దీనినే సమ్యగ్జ్ఞానమనియు[1] సమ్యగ్దర్శనమనియుఁ [2] జెప్పుదురు. అట్టి యనుభవమున కవసరమగు చిత్తశుద్ధిని సంసిద్ధతను సమ్యగ్జ్ఞానము కోరునది కాఁగా, సమ్యగ్దర్శనమనఁగా సద్యస్సాక్షాత్కారము; ఇందు పరమార్థము ప్రత్యక్షముగా నీక్షణధ్యాన విషయమగును.[3] ఆ యథార్థ విషయములపై ధ్యానము నిల్పుట కవకాశమున్నది కాని, యనుభవసిద్ధి లభించదని శంకరుఁడు చెప్పుటచే నాతఁడు చెప్పిన యనుభవ మూహాకల్పిత వస్తుధ్యానముకాదు. యోగి యీశ్వరుని సంరాధనస్థితిలోఁ జూచును, సంరాధన మనఁగా నిశ్చలధ్యానమగ్నత.[4] ఇంద్రుఁడును, వామదేవుఁడును దేనివలన బ్రహ్మైక్యమును సాధించిరో యట్టి "ఆర్షజ్ఞాన" మును శంకరుఁ డంగీకరించినాఁడు.[5] అది సత్యము నెట్టయెదుట దర్శించునట్టి దగుటచేఁ బ్రత్యక్షస్వభావముగలదే.[6] కాని యీ ప్రత్యక్ష విషయము దేశకాలగతమైనది కాదు. అనుభవజ్ఞానమనఁగా నేదోయొక విషయమును దెలిసికొనుటకాదు; మనలో నిగూఢమై సర్వాధారమై సర్వజీవజీవమై యున్న సర్వశక్తినాత్మస్వరూపముగా దర్శించుటయే. న్యాయదర్శనము చెప్పునర్థములో బాహ్యజగత్తు నెఱుఁగుటకుఁ బ్రత్యక్షానుభవమొక్కటే సాధనము; కాని యిచట ననుభవసిద్ధి యనఁగా నద్వైతస్వరూపముయొక్క అత్యంత నిగూఢమగు నంతర్దర్శనము; అతీంద్రియ ప్రపంచమునుగూర్చి

---

1) శం॥ భా॥ 1,2,8; 2) శం॥ భా॥ 1,3, 13;

3) శం॥ భా॥ 1,3,13

4) శం॥భా॥ 3,2,24; చూ. కఠోపనిషత్తు, 4,1 అట్టిధ్యానమున విషయవిషయిభేదముకలదు కాదా యను నాక్షేపణకు శంకరుఁడిట్లు నుడివెను:" తేజస్సు, ఆకాశము రవియు నవి ప్రకాశించు విషయములనుబట్టి భిన్నములై తోఁచునుగాని వానియేకత్వమెన్నఁడు చెడదు ఆదేరీతిగా, నుపాధిభేదమువలన నాత్మభిన్నత్వము దూపట్టును గాని యాత్మయేకమగుట సహజము, మూలభూతమునగు సత్యము" శం॥భా॥ 3,2,25.

5) ఇదిరత్నప్రభలో నిట్లు వివరింపఁబడెను. "పూర్వజన్మములలో శ్రవణ మననాదులవలన, సత్యసాక్షాత్కార మప్రయత్నమై సిద్ధించును.,, (జన్మాంతరకృత శ్రవణాదినా అస్మిన్ జన్మని స్వతస్సిద్ధం దర్శన మార్షమ్.")

6) శం॥భా॥ 1,4,14.(1,1,30) చూ॥శం॥భా॥ తై॥ఉ॥ 1,10.

మనకుఁదెలిసినదియు, మనము విశ్వసించునది యంతయు దీ
నాధారపడియున్నది. అనుభవజ్ఞాన విషయము వ్యక్తిగతభా
గాని, జ్ఞాతయొక్క బుద్ధి పరికల్పిత స్వరూపముగానికాదు. అదిర
యథార్థమగు విషయము.[1] దానిని మన మెఱుఁగుటయు నెఱ
కుండుటయు దానికెట్టి వికార హేతువునుగాదు. దేశకాలాను గతమ
నిత్యపరిణామవాహినిలోఁ బరిభ్రమించుచున్న వస్తుజాలమున [2]
మైన వస్తుస్వరూపమది. సత్యసాక్షాత్కార సిద్ధిగల జీవి దృష్టికి
దర్శనములు చూపు తార్కికవాద నైపుణ్యము అర్థహీనములు. "
ధారియయ్యుఁ దనకు బ్రహ్మజ్ఞానసిద్ధి చేకూరినదని హృద్గతానుభవ
నిశ్చయించుచుండ నెవ్వఁడు గాదనఁగలఁడు?"[3] శ్రద్ధాభక్తులన్ని
ధ్యానసాధన లన్నియు నిట్టి యనుభవసిద్ధి సంపాదనార్థ మను మ
గలుగఁజేయుటకొఱకే యుద్దేశింపఁబడియున్నవి.[4] పూర్ణజిజ్ఞాస
వానికే నిజమగు సర్వతగలిగి యాత్మసాక్షాత్కారము లభించును.
ప్రయత్నశూన్యముగా నాకసమునుండి వర్షించునది కాదు. అది న
పునియొక్క స్వచ్ఛవివేకము ప్రఫుల్ల పుష్పరాజమై ప్రకాశించుటే.
మానవుని ప్రజ్ఞకు సంతృప్తినొసఁగఁజాలని స్వప్నదృశ్యము వంటిదిక
ఏది నిజమో యది గ్రహింపఁగల సర్వజనబుద్ధులకు నిజమేయగు
సూర్యుఁడు శాస్త్రము వ్యక్తిగతములు కానటులే, సత్యమునుగాదు.
మునకు విశ్వజనీనత నైసర్గికలక్షణము; అది యేవ్యక్తిపైఁగాని,
కీశ్వరునిపైఁగాని యాధారపడదు. సత్యసాక్షాత్కారవిధానము వ

---

1) అనుభవావసానత్వాత్ భూతవస్తువిషయత్వాచ్చ. శం.భా. 1, 1, 2.

2) పోల్చు. ప్లేటోతత్త్వము: వివేకము, దేశకాలాతీతమైనట్టియు, వర్ణరూపవ రహితమైనట్టియు వాఙ్మనసాదిపతియగు ప్రజ్ఞకే గోచరమగునట్టియు సత్యజగత్తును గోచరి జేయును" అత్మకు నానాత్వమును ప్లేటో చెప్పఁగా శంకరుఁ దేకత్వమును జెప్పెను.

3) కథం హి ఏకస్య స్వహృదయప్రత్యయం బ్రహ్మవేదనం దేహధారణం చాన్యః ప్రతిక్షేప్తుం శక్యతే? (4,1,15, శం॥భా)

(4) శం॥భా॥ 2,1,6. అనుభవసారం బ్రహ్మవిజ్ఞానం అనుభవారూఢమే విద్యాఫలం। (3,4,15) జ్ఞానఫల మనుభవ సిద్ధము. (శం।గీ।భా। 2,21। బృ, ఆ 4, 4, 19,)

గతము, విశిష్టమును గావచ్చును గాని సత్యముమాత్ర మట్టిదిగాదు. సత్య మొకచోట నొక కాలమునను సత్యముకాక, సర్వకాల సర్వదేశముల కును సత్యమే యగును.

తార్కికపద్ధతివలనఁ గాక వస్తువుల స్వస్వరూపమును గూర్చిన జ్ఞాన మొకవిధమగు బుద్ధి విలోకనరూపమైన చైతన్య వృత్తివలన లభించునని క్యాంటుపలికినాఁడు. అట్టి బుద్ధివిలోకనము వలననే యాత్మ జ్ఞానము లభించునని ఫిక్టే పలికినాఁడు. ఇదియే యాతని తత్త్వములో జ్ఞానమున కంతకు మూలాధారము. విషయి విషయైక్య భావరూపమగు పూర్ణచైతన్యమును సూచించుట కిట్టి పదములనే షెల్లింగువాడినాఁడు. కాని శంకరు ననుసరించి, యాతని యనుభవజ్ఞాన విషయము, క్యాంటు చెప్పిన మూలవస్తు నానాత్వముగాని, ఫిక్టేచెప్పిన యాత్మభావముగాని, షెల్లింగు నిర్వచించిన నిష్క్రియత్వముగాని కాదు; శంకరు ననుభవ విషయము విశ్వైకచైతన్యమగు నాత్మపదార్థము. ప్లాటినస్‌వలెనే, శంకరునికిఁ బరమార్థము విషయముగా నెన్నఁడు గోచరింపదు; జ్ఞానా తీతమైన సాక్షాత్కారమందే యది సిద్ధింపఁగలదు.[1] అట్టి యనుభవ జ్ఞాన మే యితర జ్ఞానముచేత, నుపహతముకానందున నదియే పరమ సత్యము.[2] ఏకవిషయాస్తిత్వము, దానినిగూర్చిన మన భావమును వేఱుచేయఁబడని నిర్వికల్పక వేదనారూప మనుభవజ్ఞానమని కొరవడ రాదు. అనుభవజ్ఞానమునకుఁ బశుదృష్టికంటె వివేకవిలసితమైన యంత ర్దృష్టితోడనే విశేషసామ్యము గలదు. అది మననాత్మకమైన సవికల్పక జ్ఞానముకంటె నుత్కృష్టమైన ప్రత్యక్షజ్ఞానము. మనబాహ్యజ్ఞానదృక్ప థము ననుసరించి, పరమార్థము సంశయాస్పద మైనదే; ద్వైవమును

---

1) ఎన్నీడ్సు 6,9,4

2) బాధకజ్ఞానాంతరా భావాచ్చ (శం। భా। 2,1,14) శంకరులిట్లు చెప్పఁబడెను; "బ్రహ్మజ్ఞానమును శ్రుతి రెండువిధములుగాఁ జెప్పుచున్నది: ఒకటి పాపముక్తి: రెండవది ఉపపత్తి: మొదటిది దేహాసంబంధమువలనఁ గలుగును: రెండవది సర్వాత్మకత్వ భావమువలనఁ గలుగును "నేను బ్రహ్మ" నను ననుభవము మొదటఁ గలిగి తరువాత, "అంతయు బ్రహ్మమే" యను ననుభవము సిద్ధించును.

గూర్చియు, మోక్షమునుగూర్చియు, జన్మరాహిత్యమును గూర్చియు మనభావము లత్యంత నిగూఢమున మహదాశయములకు గుర్తులు, నామములుమాత్రమే; వానిని సాధించుటకు మనమెంత ప్రయత్నము చేసినను, మనము మన మనఃపరికల్పితములైన వైరుద్ధ్యముల నతిక్రమించినప్పుడుగాని కృతార్థులము కాజాలము. అనుభవాధ్యాసలు, పరమార్థమునకును మనపరిచ్ఛిన్న మానసమునకు మధ్యమందుఁ గల యొక ఛిద్రమును సూచించును.

సర్వజనుల కీ యనుభవసిద్ధి తెరచినద్వారమే యైయున్నను గొలఁదిమందియె యందుఁ బ్రవేశింప గలరని శంకరుఁ డంగీకరించి నాఁడు.[1] కాని ముఖ్యవిషయమేమనఁగా నందఱకు దానికొఱకై యత్నించుట కధికారమున్నది. పరమార్థము నిజమై నిత్యమై సాధింపఁ గృతనిశ్చయులైనవారి కెట్టయెదుటనున్నది. ఏ కొలఁదిమంది జీవులకో స్వప్నతుల్యావస్థలలో జ్యోతిర్మయ రూపమునఁ గాని యంతర్వాణీ ప్రసంగముల ద్వారమునఁగాని యిట్టి యనుభవసిద్ధి లభించు నను వాదమునకు శంకరుఁడు విముఖుఁడు. కొందఱకు మాత్రమే దర్శనమిచ్చి, యితరుల కవకాశములేకుండఁ జేయు దైవము నిజముగా నూహాకల్పితుఁడే. పరమార్థానుభవసిద్ధి, నిజముగాఁ గొలఁదిమందికే సాధ్యము; కాని దానినిఁ జేరుట కందఱ కధికారమున్నది; తర్కప్రజ్ఞ మానవజాతిలో నింక నధికసంఖ్యాకుల కందుబాటులోనిదై యున్నది. అందఱలోఁ గొన్ని శక్తు లధికముగా వికసించినను, గొన్నిశక్తులు కొందఱలో నిద్రాణములై యున్నవి. ప్రస్తుత యుగపరిణామదశలో, నమభవ జ్ఞానము వ్యక్తిగతమైయున్నది; అది హేతుబుద్ధి ప్రవృత్తికనుగుణమై గోచరించినప్పుడే యథార్థమని విశ్వసింపఁబడును.

---

1) పోల్చు: డీన్ ఇంజ్. "సంపూర్ణజ్ఞాన మనఁగా సంపూర్ణముగ జ్ఞాతృజ్ఞేయైకత్వమే; ఏలనఁదుదకు మన మెఱుఁగునది మనసంగతియే అందుచే దైవజ్ఞానపద్ధతి పుట్టిదనఁగా, ప్లాటినస్ చెప్పినరీతిగా నందఱకునున్నను గొలఁదిమంది మాత్రమే యుపయోగించు నొకవిధమగు సంతశ్శక్తినపఁగా, కేంబ్రిడ్జి ప్లేటో వాదుల మాటలలో మానవునంతరాత్మలో నిహితమైయున్న దైవదర్శన బీజము నావిష్కరించి బహిర్ముఖ వికాసము నొందించుటే" (వ్యాసములు రెండవసీరిస్ పు 14).

22 అనుభవ, తర్క, శ్రుతిజ్ఞానములు

అనుభవజ్ఞానమున కత్యంతనిశ్చయ ప్రామాణ్యమున్నను, భావనా దృష్టిలో దాని కత్యల్పమగు స్పష్టతయే కలదు. అందుచే నర్థనిర్ణయము నవసరములైనవి; కాని వీనికి సహజలోపము గలదు; అందుచే నవి నిత్యసంస్కారమును గోరును. పూర్తిగాఁ జెప్పుట కవకాశములేని విషయములను శ్రుతి చెప్పయత్నించును. బ్రహ్మవేత్తలు తర్కమునకు భాషకు నతీతములగు విషయములను బలుకుదురు. అనుభవజ్ఞానము లేనివారు పరమార్థ సమస్యాపరిష్కారమున నఖండకృషి చేసిన లోకాతీతపురుషుల మహత్తరానుభవ క్రోడీకరణ రూపములైన వేదవాక్యములను విశ్వసించి ప్రవర్తింపవలసి యున్నది. సామాన్య మానవునకు పరమచైతన్య సత్యస్వరూప మనుభవైకవేద్యమే కాని, ప్రత్యక్షానుమానాది మానవ కల్పితప్రమాణములవలన నిశ్చయము కాఁజాలదు. ఈ ప్రమాణములు పరమార్థమును సూచించునే కాని చూపఁజాలవు. సత్యము విజిజ్ఞాసితవ్య మని [1] శంకరుఁ డంగీకరించి, పరపక్షసిద్ధాంతఖండనమున కవిరోధ నియతి నుపయోగించును. ముఖ్యముగా బౌద్ధాది తాత్త్విక భావములకు శంకరుని యాక్షేపణమునకుఁ బ్రధానకారణము తర్కపద్ధతి వలనఁ బర మార్థనిర్ణయము చేయుట వ్యర్థమని నిరూపించుటకే. శ్రుతిప్రమాణ మింద్రియజ్ఞానమునకును, హేతునిర్ణయములకు నతీతమైనదని యాతఁడు నిశ్చయించెను; కాని ప్రత్యక్షానుమాన ప్రవర్తకరంగమున శ్రుతి ప్రమాణము నిష్ప్రయోజనము. నిప్పు చల్లగా నుండునని కోటిగ్రంథములైనను నిరూపింపఁజాలవు. [2] సామాన్యమానవ ప్రమాణముల కలభ్యమగు జ్ఞానము నుపదేశించుటే శ్రుతులకు లక్ష్యము. [3]

1) సత్యం విజిజ్ఞాసితవ్యం. (శం॥భా॥ 1,2,8)

2) జ్ఞానం తు ప్రమాణజన్యం యథాభూతవిషయం చ. న తన్నియోగశతేనాపి కారయితుం శక్యతే, న చ ప్రతిషేధశతేనాపి వారయితుం శక్యతే. (శం.భా 3,2,21; శం॥ గీ॥భా॥ 18,66.)

3) ప్రత్యక్షాది ప్రమాణానుపలబ్ధే హి విషయే శ్రుతిప్రామాణ్యం న ప్రత్యక్షాదివిషయే (శం॥గీ॥భా॥ 18,66.) అజ్ఞాతజ్ఞాపనం హి శాస్త్రం.

వేదముల యుద్దేశ్య మాత్మైకత్వము నుపదేశించుటే [1] అవిద్యా విముక్తికి వేదాంతజిజ్ఞాస కారణము కాదని శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు; ఏలన జిజ్ఞాసయు జ్ఞానము నంతయు, విషయివిషయ కల్పితద్వైత రూపము గావున, బ్రహ్మానుభవసిద్ధి కాటంకము, కాని యిది అవిద్యా నివృత్తికే కాని, జ్ఞానప్రాప్తికి నిరుపయోగము. [2] రజ్జుజ్ఞానము కలిగి నంతనే సర్పభ్రాంతి నశించురీతిగా, నవిద్యానివృత్తి యనఁగా సత్య దర్శనమే; [3] వేఱొకసాధన సాధనకాని, జ్ఞానకార్యముకాని సత్య సందర్శనమున కవసరములేదు. [4] "ద్వైతనాశనానంతరము జ్ఞాన ప్రాప్తికొక క్షణకాలమైన నంతరముండదు; ఉండునెడల ననవస్థాదోషము కలిగి, ద్వైతమెన్నటికిని నశింపదు. అందుచే నవిద్యానిర్మూలనము, జ్ఞానప్రాప్తియు సమకాలికములే" [5] అజ్ఞానము తొలఁగినంతనే, నిజము ప్రత్యక్షమగును. [6] అవిద్యనుండి విద్యాప్రాప్తి యెట్లు సంభవించు నను ప్రశ్నకు దోషము తొలఁగినంతనే స్వప్రకాశ శీలముగల సత్యము ప్రకాశించును దగుటచే నీ ప్రశ్న సముచితమైనదికాదు - దైవానుగ్రహము వలననే జరుగుననుటకంటె శ్రేష్ఠతరమైన సమాధానములేదు. [7] చిత్త

---

1) ఆత్మైకత్వ విద్యాప్రతిపత్తయే సర్వే వేదాంతా ఆరభ్యంతే శం॥భా॥ ఉపోద్ఘాతము

2) అవిద్యాకల్పిత భేదనివృత్తి (శం॥భా॥1,1,4.) చూ॥శం॥ గీ॥భా॥2,18. పోల్చు: ప్లాటినస్: "ఈశ్వరుని వాక్కుచేఁగాని, లిఖితోపదేశముచేఁగాని, చెప్పుటకు వీలులేదు; కాని మనమాటలు, లిఖితోపదేశములును, మార్గము తెలియనివారికిఁ దోవలయు త్రోవచూపునట్లు, మన యాత్మ బుద్ధి వీక్షణమునుండి తదతీతమగు సంతర్వీక్షణమునకుఁ బోవలెనని సూచించుట కుపయోగించును: కాని యసత్పదృష్టి స్వయంకృషి వలననే సిద్ధించును" (ఎన్నిడ్స 6,9,4; కెయర్డు: గ్రీక్ థియాలజీ, వాల్యూమ 2,పు,237;

3) శం॥భా॥మాం॥ఉ॥ 2,7

4) శం॥భా॥మాం॥ఉ॥ 2,7,

5) శం॥భా॥మాం॥ఉ॥ 2.7.

6) ఆత్మైవ అజ్ఞానహానిః

7) శం॥భా॥ 2,3,41; చూ॥ కఠోపనిషత్తు 2,22. ఈ భావమును మనము సందుంచుకొనియే డ్యూసెన్ శంకరునికి మతపక్షపాతమున్నదని యాక్షేపించెను. చూ॥ డ్యూసెన్స్ సిస్టమ్ ఆఫ్ వేదాంత, పు॥86,87.

శుద్ధిగల వాఁడంధుఁడగునచో వానికి దైవానుగ్రహవశమున దృష్టి లాభము సిద్ధించినట్లే జ్ఞానసిద్ధి కలుగును.

శ్రుతి నంగీకరించుట యనఁగా, మహర్షులయొక్కయు సిద్ధపురుషులయొక్కయు సాక్ష్యము నంగీకరించుటే; శ్రుతిని విడిచిపెట్టుట మానవజాతియొక్క, అత్యంతరసవంతమైన యనుభవమును విడిచిపెట్టుటే. భౌతికశాస్త్రవిషయములో నా యా రంగములలో నత్యంత సుప్రసిద్ధులగు పరిశోధకులు ప్రకటించిన సత్యాంశములను మన మంగీకరింతుము; గానవిద్యలో, విఖ్యాత సంగీతకర్తలరచనల నాలకించి, సంగీతసౌందర్యము నెట్లుపాసింపవలెనో తెలిసికొనయత్నింతుము, ఆధ్యాత్మికసత్యాంశముల విషయములో, భక్తివిశ్వాసములచే మహత్తరతాత్త్వికైశ్వర్యధుర్యులయినట్టియు నమేయాధ్యాత్మిక ప్రజ్ఞాప్రవీణులయినట్టియు మహనీయు లుపదేశించిన పలుకుల నతిగౌరవపురస్సరముగా మన మాలకింపవలెను. ఉత్తములభావముల నధముల భావములతోఁ బోల్చి ప్రయోజనములేదు. "పావనసంప్రదాయముచేఁ దెలియునగు విషయములో మన యాలోచనల నుదాహరించినచోఁ బ్రయోజనములేదు; ఏలన సంప్రదాయసిద్ధమగు జ్ఞానాధారములేని మనభావము లూహాజన్యములే యగుటచే ముక్తములు కాఁజాలవు. ఊహాకల్పనములు విశృంఖలములు,"[1] మన విజ్ఞానముపై మనమాధారపడినచోఁ బ్రపంచమును, మనయుస్తిత్వమును, భవిష్యత్తునుగూడ సంశయించి, తుదకు మనము సంశయముతో నంతమొందవలయును, కాని, మనకుఁజుట్టునున్న లోకమును గ్రహించుటో, లేకున్న నందు నశించుటో తప్పనిదగుటచే, మనజీవశక్తి మనయాత్రను విశ్వాససీమకే నడపును. తర్కము నెట్టివేయుట కసాధ్యములైన కొన్ని యాత్మజ్ఞాన సంస్కారములు మనలో ఇమిడియున్నవి, ఆ భావము నాశ్రయించి యే యొకఁడును బ్రతుకలేఁడు. ఒక నియతమైన తత్త్వశాస్త్రమును గల్పించుట నిరర్థక మనువిషయమును నిరూపించుటకే, శంకరునితత్త్వ ముద్దేశింపఁబడినది. శంకరునమనరించి,

1) శం॥భా॥ 2,111 అందువలననే సుప్రసిద్ధతత్త్వజ్ఞులగు కపిల కణాదుల భావము లన్యోన్యవిరుద్ధములై యున్నవి. పోల్చు: కుమారిలుఁడు; తార్కికు లత్యంత శ్రద్ధతో నిశ్చయించిన భావములను వారికంటె నెక్కువ యుక్తిగలవారు ఖండింతురు.

కేవల తర్కప్రజ్ఞ సందేహముతో నంతమొందును. ప్రపంచము సహేతుకము, ధర్మసమ్మతము నని మనవిశ్వాసము. అందలి ముఖ్యవివరముల నెఱుంగకయే ప్రపంచ మొకపూర్ణతగలదని నమ్ముదుము. ప్రత్యక్షముగా గోచరించుచున్న యవక్రమాంతర్గతమై నిత్యక్రమమెట్లున్నదో తెలిసికొనకుండ, నట్టిదున్నదని భావింతుము. ఈశ్వరాస్తిత్వము నిజమని నమ్ముటవలన జీవితములు మనకు సారవంతములై, స్థిరసంరక్షితములగుచున్నవి.[1] మతియు సత్యము,[2] నిత్యసమానము.[3] ననిరాకృతము,[4] విశ్వజనీనము కావలెను. కాని మనయాలోచనముల కట్టిలక్షణములు లేవు, కాని జ్ఞాననిలయముగా వేదము శాశ్వతమైనది; దాని విషయము స్థిరమైనది; దానినుండి లభించు పూర్ణాజ్ఞానము భూతభవిష్యద్వర్తమానములలో నెట్టిభావముల వలన నుపహతము కాదు. కేవల హేతుచర్చ నిస్సారమైనది. హేతువాదము స్థాపించు నిర్ణయము అది యంగికరించుప్రతిపాదనలపై నాధారపడి, భిన్నము లగుచుండును. మతతత్త్వవిషయములలో శ్రుతి స్మృతులు ప్రకటించు ననుభవజ్ఞానముపై మతమునకు సంబంధించిన తత్త్వశాస్త్రయుక్తి యాధారపడవలెనని శంకరుని నిశ్చయము. తర్కమనఁగాఁ జరిత్రోపదేశ శిక్షితముకాని యుక్తియని శంకరుని భావము. అట్టివ్యక్తిగత తర్కము సత్యమును స్థాపింపఁజాలదు; ఏలన విషయగ్రహణశక్తి యనంతవైవిధ్యముకలది.[5] మానవజాతిలో నత్యధిక సంఖ్యాకులకు సంతృప్తి నొసఁగిన సత్యాంశ సంకలితమైనదే శ్రుతి. శ్రుతి

---

1) '' ప్రత్యక్షము వలనఁగాని, యనుమానము వలనఁగాని మానవులు తమకింకొక జన్మముతోఁగల సంబంధమునుగాని, మరణానంతరాత్మాస్తిత్వమునుగూర్చికాని తెలిసికొనలేరు. అందుచే శ్రుతిచెప్పు సత్యము లవసరములై యున్నవి.,, (శం॥భా॥బృ॥అ॥ఉ॥ ఉపోద్ఘాతము)

2) సమ్యగ్జ్ఞానము

3) ఏకరూపమ్॥

4) పురుషాణాం విప్రతిపత్తిరనుపపన్నా॥

5) కస్యచిత్ క్వచిత్ పక్షపాతేసతి పురుషమతివైరూప్యేణ తత్త్వవ్యవస్థానప్రసంగత్వాత్: (శం॥భా॥2,1,1,)

సంప్రదాయసిద్ధము అగువిశ్వాసములతోఁ గూడినది; అవి కేవలబుద్ధి పరికల్పితభావములు కాక, జీవచైతన్య శీఘ్రోరేఖలే. అట్టి ప్రత్యక్ష జీవ శక్త్యమభవములేని మనకు శ్రుత్యుక్తములగు నమభవములు విశేష ప్రయోజనాన్వితములు. [1]

యుక్తిలేక తర్కము శ్రుత్యర్థనిర్ణయమున కవసరమని శంకరుఁడు నిశ్చయించెను. ఎప్పు డవకాశము లభించిన నప్పుడు శ్రుతి వాక్యముల నాతఁడు హేతుప్రమాణములచే సమర్థించి చూపును. [2] అనుభవజ్ఞానమునకు సహాయభూతముగా నాతఁడు వాదము నంగీకరించెను [3] అతనిదృష్టిలోఁ దర్క మొక విచక్షణచేయు నాయుధము; అది నిరాధారములగు నిర్ణయములను ఖండించును; మఱియు నదియొక సృజనాత్మకమైన నియుతి; సదసద్విషయముల నేర్చి, సత్యాంశములను పక్కాఁటించునట్టిది. [4] "విషయ నిర్ణయ సామర్థ్యము లేనివారైనను, సముచిత కారణము లేనిదే, యొక విశిష్టమగు సంప్రదాయమున కనుబంధము పెట్టుకొనరు." [5]

అనుభవ మత్యంత నిగూఢమగు నాత్మానుభూతియగుటవలన వ్యంగ్యార్థముల నిచ్చు భాషవలననే ప్రకటింప వీలగును; అట్టి ప్రకట

1) శం॥భా॥ 2,1,11; 2,3,1; 1,1,2

2) చూ శం॥భా॥ గౌడపాదకారిక, 3,27, 3,1. పై గౌడ పాదకారికకు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు శంకరుఁ డిట్లుపలికినాఁడు." అద్వైతము శ్రుతి ప్రమాణసిద్ధమేనా, తర్క స్థాపితమ కాఁజాలదాయని ప్రశ్నింపఁబడెను; కాని యీ యధ్యాయములో నద్వైతమునెట్లు తర్కముచే స్థాపింపనగునో చూపఁబడినది. తర్కశబ్దప్రమాణ సంబంధమునుగూర్చి విపులమగు చర్చవలయుచో చూ: రెండువ్యాసములు సంస్కృతపరిశోధన, జూలై 1915; ఫిలసాఫికల్ రివ్యూ, ఏప్రిల్ 1913 వి. సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యరు; మైసూరు విశ్వవిద్యాలయ పత్రిక నవంబరు 1919. అద్వైతవేదాంతము క్రిటికల్ ఐడియాలిజం. యస్ సూర్య నారాయణన్.

3) శం॥భా॥2.1.1.

శం॥భా॥ 2,1,6, 21,11

4) శం॥భా॥2,1,4,3,7. 2,2,41,2 4,12

5) శం॥భా॥ 2,1,1

నల సంపుటీకరణమే శ్రుతి. అట్టి యనుభవాధారము లేని శ్రుతివాక్య మర్థములేని శబ్దమువంటిదే [1] స్వతంత్రార్థము లేని యర్థవాదములు విధివ్యాకరణవివరణమును జేయుట కుపయోగించును. అవి ప్రత్యక్ష మునకంటె నాధిక్యముగలవికావు. సత్యస్వరూపమును వర్ణించు వాక్య ములే ప్రమాణములు. [2] శ్రుతికూడ ననుభవమున కనుగుణమై యుండ వలెనేగాని, వ్యతిరేకముకారాదు. వాచస్పతి చెప్పినాఁడు; "ఆగమ సహస్రమైనను ఘటమునొక పటముగా మార్పజాలదు." [3] ఇదే విధ ముగా మతవిషయచర్చలలో, శ్రుతివాక్యము అనుభవపోషకములై యుండవలెను. ఇంద్రియసిద్ధమో, ఇంద్రియాతీతమో, యేదైనను ప్రత్యక్ష ముత్తమసాక్ష్యము. కొన్ని నియమములకులోనై, యది మన కనుభవసాధ్యమైనది. అనుభవమును ప్రకటించునదే యగుటవలననే శ్రుతికిఁ బ్రామాణ్యము సిద్ధించినది; అనుభవము స్వతఃప్రమాణయుక్త మగుటచే, నితరప్రమాణాధారములతో నిమిత్తములేకుండగనే, వేదము లను స్వతఃప్రమాణయుక్తములైనవి. [4] అందుచే మానవుఁడు తనలో నున్న శక్తి వికాసమువలన వేదములలోని సత్యములను స్వయముగా దర్శింపఁగలఁడు; కాని మానవుల కందఱకు నట్టిశక్తిని వికసింపఁజేసి కొనుటకు వలయు ధైర్యముకాని, తీరికగాని, యవకాశములుగాని లభింపవు గావున, శ్రుతిప్రామాణ్యమును విశ్వసించుటే సులభమగు నుపాయము.

23 పరవిద్య; అపరవిద్య

పరమసత్యమే పరవిద్య; ఇంద్రియవిషయ మాత్రైకత్వ రూపమగు నైకైకసత్యము. తర్కసాధన సామగ్రిచేఁ బరమార్థమును వర్ణింపఁ

---

1) కేవల శ్రుతి ప్రత్యక్ష సాక్ష్యమున కధికతరమైనదిగాదు; విశిష్టార్థభరితమైన శ్రుతియే ప్రమాణము తాత్పర్యవతీశ్రుతిః ప్రత్యక్షాద్బలవతి, నశ్రుతిమాత్రం॥(భామతి)

2) ఈ భామతి భావమును వివరణకర్త ఖండించెను. కారణము స్వాతంత్రార్థ యుక్తమైనదానికిఁ బ్రామాణ్య మంగీకరించుట ప్రమాదకరము. శ్రుతి నిర్దోషత్వ పరత్వ లక్షణములచే నితరప్రమాణముల కన్నింటికి నతీతమైన సామర్థ్యముగలది

3) నహ్యాగమసహస్ర మపి ఘటం పటయితుం ఈశతే॥ (భామతి ఉపోద్ఘాతము)

4) ప్రామాణ్యం నిరపేక్షం।

జూచినచో మనము తప్పనిసరిగాఁగథలను సంజ్ఞాశబ్దముల నుపయోగింప వలసి వచ్చును. వేదములు మనకు సత్యమున కించుమించుగా సరి పోవు తార్కిక నిర్వచనము నిచ్చును. అపరవిద్యయనఁగాఁ బూర్తిగా నవిద్యగాదు; వ్యావహారిక దృక్పథమునుండి చూచిన సత్యస్వరూప మపరవిద్య. [1] దేశకాల నిమిత్తధర్మబద్ధమైన ప్రపంచము సంపూర్ణము కాదు; మన మనఃపరిణతి కనుగుణమై యది గోచరించును. దానికి మనదృష్టి పరిచ్ఛిన్నతయే కారణము; ఈ పరిచ్ఛిన్నతా పరిమాణము ననుసరించి మనకు గోచరించు సత్యము భావమాత్రమైయుండును. పరైకత్వభావము, అపరనానాత్వభావము నొకే విధములగు సత్యములు కాఁజాలవు. అపరవిద్యచూపు నానాత్వము పరవిద్యావ్యుత్తి వలననే సంభవించునని శంకరుఁడు నిర్ణయించినాఁడు. అపరవిద్య మిథ్యకాని, మోసగించునది కాని కాదు. అది యసమగ్రమైనది మాత్రమే కాకున్నచో, అపరవిద్యను గూర్చి శంకరుఁడు సల్పిన విపులవాదములును, చర్చలును గూడ వ్యర్థవ్యవసాయమగును. అపరవిద్య క్రమముగాఁ బరవిద్యకుఁ దోడ్కొనిపోఁగలదని యాతఁ డంగీకరించెను. "సృష్టిని గూర్చి శ్రుతులు చెప్పినదియు నవిద్యా రూపమైనదియు బ్రహ్మయే సత్యమని యుపదేశముచేయు వాక్యములే లక్ష్యములుగాఁగలది. ఇది మఱవరాదు." [2] మెలకువ వచ్చువఱకు స్వప్నావస్థానుభవములే నిజములగు రీతిగా నతీతమైన పరబ్రహ్మ తత్త్వము మానవుని బుద్ధి యంత్రములోఁ జొచ్చి, యీశ్వరతత్త్వమై యథార్థజ్ఞానము లభించువఱకు, నిజమై గోచరించును. [3] అవిద్యలేక

1) పోల్చు ; డ్యూసేన్. "నిశ్చయముగాఁ జూచినచో నీ యపరవిద్య యనఁగా, అవిద్యాదృక్పథమునుండి చూచిన విద్యయే.,, (డ్యూసేన్ వేదాంతతత్త్వము పు 100)

2) డ్యూసేన్. పు. 106.

3) పోల్చు. డా మెక్‌టెగార్టు, "బుద్ధిభావముల కేయోగ తత్త్వమునుగణము కాదో యది వ్యర్థము. తర్కమును విచ్ఛేదమొనర్పయత్నించినవానికే తుదకుఁ దర్కమే విచ్ఛేద మొనర్చెను. కాని బుద్ధిదృక్పథములో నారంభించి, తదతీతమైన సత్యముమ దెలిసికొనుటకు దాని నతిక్రమించు తత్త్వ మింకొకటి యున్నది. అపరివిద్యాదృష్టి

పరిచ్ఛిన్నజ్ఞానము, తదతీతమైన పరమార్థమునకు సాక్ష్యము. అవిద్య, తాను సత్యమును ప్రత్యక్షముగాఁ జూడఁజాలదనియు, నందుచే నప మార్గమగునదనియుఁ జెప్పెను.[1] సామాన్యసాధకుఁడు భేదముల నతిక్రమించి, తా నన్వేషించుచున్న విషయములో లీనమై యొకవిధ మగు నజ్ఞతా మేఘావృతుఁడై యుండును; తాత్త్వికములగు కొన్ని క్లిష్టవిషయములను శంకరుఁడు పేర్కొని, దీనికంటె శ్రేష్ఠమగు నంత ర్దృష్టియున్నదనియుఁ గేవలము బుద్ధిశక్తి కగోచరమగు దైవసంప ద్వైభవమునంతను నది దర్శింపఁగలదనియుఁ బలికినాఁడు. శంకరు ననుసరించి, ప్రమాణసిద్ధిగల వేదములు పరాపరజ్ఞానముల రెంటిని గూడఁ జెప్పెను. అవి యేకము నద్వైతమునగు బ్రహ్మస్వరూపమును నానాత్వసంకులమగు జగత్తుయొక్క మిథ్యాత్వమునుగూడ వర్ణించును. శంకరుని తత్త్వములో మూఁడువిధములగు నస్తిత్వముగలదు. (1) పార మార్థికము (2) వ్యావహారికము (3) ప్రాతిభాసికము. (1) బ్రహ్మ

నతిక్రమించుట దానిని విడిచిపెట్టుటగాదు,, (హెగిలియన్ కాస్మాలజీ పు.192) స్పైనోజా తర్కానుభవజ్ఞానములకు భేదమును చెప్పినాఁడు జ్ఞానము మూఁడురకములని యాతఁడు నమ్మెను

1) ఊహాజ్ఞానము కేవలభావమాత్రము. అసమంజసములు, నజ్ఞములునగు భావము లన్నియు నిందులోనివే, విపర్యయ మిందులోనిదే.

2) తర్కము ఇది సామాన్యభావములను; శాస్త్రజ్ఞానమును మనకిచ్చి, వస్తువుల సామ్యభేదవైరుద్ధ్యములను గ్రహించును (ఎథిక్సు, వాల్యూము 2 పు 29, స్కోలియం). ఊహ సామాన్య విద్యాహీనుని మానసిక వ్యాపారమును సూచించును, తర్కము శాస్త్ర వేత్తయొక్క నియమాన్విత భావజ్ఞానమును ప్రదర్శించును (3) అనుభవజ్ఞానము, దీనికిఁ దాత్త్వికప్రతిభ, వివేకసహితమగు నంతర్దృష్టి, సృజనాత్మకశక్తియు నవసరములు. వ్యక్తియే దీనివిషయము, కాని శంకరుఁడు యూరప్ శాస్త్రవేత్తలలోఁ బ్రధానముగా ప్లేటోను స్మరింపఁజేయును. ఇరువురును మహత్తర తాత్త్వికయథార్థవాదులే. వారు తమకుఁ బూర్వమున్న విజ్ఞానమును దమ కాలభావములతో సమన్వయించినవారె ఉభయు లును జ్ఞానమును పరాపరవిభాగ మొనర్చిరి బాహ్యరూపముల కంతర్వర్తియై పరమార్థ స్వరూప మున్నదనియు, దాని నాత్మ బాహ్యదృష్టినివీడి యంతర్ముఖమైనప్పుడే దర్శింపఁ గల దనియు నిరువురును బలికిరి, పరమార్థ సాక్షాత్కార మనుభవదృష్టికే సాధ్యమనియు వారు విశ్వసించిరి.

పదార్థము. (2) దేశకాలనిమిత్తబద్ధమగు జగత్తు, (3) శుక్తిలో రజత భ్రాంతి [1] ఈ భ్రాంతి సర్వసామాన్యమైనదికాదు; అది యెప్పుడప్పుడు సంభవించును; దాని కర్థసిద్ధి లేదు. భ్రాంతిజనకమైన వస్తు స్వస్వరూపవిజ్ఞానము కలిగిన వెంటనే భ్రాంతి తొలఁగిపోవును. బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రాప్తిలో వ్యావహారిక ప్రపంచము మిథ్యయని తెలియును. స్వప్న జగత్తునకంటె నూహాకల్పిత ప్రపంచమునకంటె నధికతరమగు యాథార్థ్యము వ్యావహారిక జగత్తునకుఁ గలదు. వ్యావహారిక ప్రపంచము జీవరాశి ప్రకృతి, ఈశ్వరునితోఁ గూడినది; కాని నిజమున కది బ్రహ్మమూలమైయున్నది. [2] జీవాత్మకును, వ్యావహారిక జగత్తునకును సమాన యాథార్థ్యమే గలదు. జీవాత్మయొక్క భావనముద్భూతమైన మిథ్యాజగత్తుకాదు వ్యావహారికజగత్తు. జీవాత్మకు, దాని భావములకుమ వేరై స్వతంత్రమై, దేశము నావరించిన బాహ్యజగత్తు కలదు. ఈ జీవాత్మ వస్తురంగములు రెండును పరస్పరము కారణసంబంధమును గలిగియున్నవి. ప్రపంచములో జీవాత్మలమై మన మేమి చూచుచున్నామో వానిని మనమే పారమార్థికజీవులముగా నచటఁ గూర్చితిమి.

24 శంకరాద్వైతము; కొందఱు పాశ్చాత్య విమర్శకుల భావములు

శంకరుని జ్ఞానసిద్ధాంతముతఱచుగా క్యాంటుతత్వజ్ఞుని సిద్ధాంతముతోఁ బోల్పఁబడినది. [3] రెంటికిఁ జెప్పఁదగిన సామ్యభావము

1) వేదాంతపరిభాష: కొన్ని యర్వాచీనాద్వైతరచనలలో జీవునకుఁగూడ నిట్టి భేదము చెప్పఁబడెను. దృగ్దృశ్యవివేకమునం దుపాధివిరచ్ఛిన్నమగు పరమాత్మయే నిజమగు నాత్మయని వచింపఁబడెను. దానికిఁ గర్తృత్వభోక్తృత్వములను, నింద్రియాంతఃకరణబంధమును నారోపించినపు డది జీవాత్మ యగును. ఈ జీవాత్మ దేహేంద్రియాదులు తనవని భావించును.

2) బోల్చు: ఆనందగిరి శం.భా.మాం.ఉ. బ్రహ్మజ్యేవజీవో జగత్। ఈశ్వరశ్చేతి సర్వం కాల్పనికం సంభవతి.

3) ప్లాటినస్ యొక్క అమభవజ్ఞాన తత్త్వము భారతీయ విజ్ఞానము నకుఁ గొంత ఋణపడియున్నదని చెప్పఁబడెను. గార్డియన్ చక్రవర్తితోఁ బ్రాచ్యదేశ దండయాత్రలో ప్లాటినస్ అనుగమించెనని మన మెఱుఁగుదుము. అప్పు డాతఁడు భారతీయ తత్త్వవేత్తలను గలిసి యుండవచ్చును.

ఉన్నను, మిక్కిలి ముఖ్యములైన భేదములు నున్నవి. క్యాంటువలెనే శంకరుఁడు జ్ఞానసమస్యను - ఆత్మజ్ఞానసమస్యను నిర్మించి, తన తత్త్వ జిజ్ఞాసకు ముఖ్యస్థానము దాని కిచ్చెను. ఉభయులును బాహ్యప్రపంచము యథార్థముగాదనియు నీ లోపమునకుఁ గారణము మానవమానస ప్రకృతి లోనే యున్న దనియు రచించిరి. మానవుని జ్ఞానసాధన సామగ్రిని బరిశీలించి యింద్రియాతీతవిషయములఁ దెలియుట దుస్సాధ్యమని క్యాంటు నిర్ణయించెను. ఏది జ్ఞానమునకు విషయమైనను, దేశకాల ధర్మపరివృతమై బుద్ధిప్రమాణములలో ముఖ్యమైన నిమిత్తధర్మబద్ధ మగును. పరమార్థస్వరూపము మనకు దుర్గ్రాహ్యము; మనముగ్రహించు నది తదాభాసమాత్రమే. శంకరు నమసరించి, యేకమైనదాని ననేక ముగా దర్శించునట్లు చేయునది మనదృష్టిలోఁగల యొక ఘోరమైన లోపము. ఇందలి వైచిత్ర్య మేమనఁగా, మనకును బరమార్థమునకును శాశ్వతముగా మధ్యస్థమై ప్రవర్తించు నొక మిథ్యాజగత్తునే మన తర్క యుక్తి మనపైఁ జొప్పించుచున్నది. శంకరుఁడును క్యాంటునుగూడ జ్ఞానకారణసమస్యను వ్యావహారికపద్ధతిలోఁ గాక, విమర్శాపద్ధతిలోఁ బరిష్కరింపఁజూచిరి. అనుభవములోఁ గల తార్కికార్థమునుగాక దాని యొక్క మూలకారణములను గనుగొనఁదలఁచి వ్యవహార జగత్తునకు బాహ్యమైన వస్తుస్వస్వరూప జగత్తున్నదని నిర్ణయించుటలో క్యాంటు చేసిన పొరపాటును శంకరుఁడు చేయలేదు. 'మన యనుభవాంతర్గత మైయున్న మూలాధార సూత్రమును గనుఁగొన శంకరుఁడు నిశ్చ యించినాఁడు. కాని దానికి బాహ్యమైన సత్యమునుగూర్చికాదు. తర్క బుద్ధియే యథార్థవస్తు సమన్వితమని భావించుచో, దాని యాథార్థ్యము యుక్తమైనదిగాదని వా రుభయులు నంగీకరించిరి; అట్టి భావము మిథ్యాసంస్కారమని క్యాంటు చెప్పినాఁడు. ఉభయులును విజ్ఞాన వాదమును ఖండించిరి. మన మున్నామను జ్ఞానము స్వతస్సిద్ధము, అమోఘము ననియు, బాహ్యవస్తుజ్ఞాన మనుమితము, సంశయాస్ప దము ననియుఁ జెప్పిన దేకార్టేకు వ్యతిరేకముగా, రెండును సమా నముగా స్వతస్సిద్ధములు, నిశ్చయములు నని క్యాంటు పలికినాఁడు. 'క్రిటిక్ ఆఫ్ ప్యూర్ రీజన్' ద్వితీయ ముద్రణమునందు, "విజ్ఞానవాద నిరసన" మను భాగములో బర్క్లీవిజ్ఞానవాదమును విచ్ఛేద మొనర్చి

నాఁడు. "నా యస్తిత్వమును గూర్చి వ్యావహారికముగా నిర్ణయింపఁబడిన విస్పష్టజ్ఞానమే బాహ్యవస్తుస్థితిని నిరూపించును." కాని పరమార్థ మనఁగా మన విజ్ఞానమునకు వేరైనదనియు, నెట్టి జ్ఞానముతోడను సంబంధము లేనిదనియుఁ దలఁచినచో, నప్పుడు శంకరు ననుసరించి, మన కను భవములోనున్న జీవాత్మయు బాహ్యప్రపంచమును గూడ ననత్యములే యగును; క్యాంటు చెప్పిన దేమనఁగా నింద్రియానుభవ జగద్విషయము లన్నియు దృశ్యమాత్రములే కాని పరమార్థము కాదు. 1. అట్లు కాక, వా స్తవిక స్వరూప మనఁగా నిత్యానుభవసిద్ధమైనదన్నచో, జీవాత్మయు బాహ్యజగత్తును రెండును యథార్థములేయగుచు సమానస్థితిని గలిగి యుండును. మనము పరమార్థమున కిచ్చిన నిర్వచనము ననుసరించి జీవాత్మ జగత్తులు సత్యములో అసత్యములో యగును. స్వస్వరూపము గల వస్తునానాత్వమును క్యాంటు ప్రతిపాదింపఁగా, నది యేకము నద్వి తీయమునని శంకరుఁడు నిశ్చయించినాఁడు. ఈ విషయములో వ్యవ హారప్రపంచ నానాత్వమును వస్తుస్వస్వరూపైకత్వములోని కకారణ ముగాఁ దెచ్చినక్యాంటు కంటె శంకరుఁడు చెప్పినదే ఘనతరమైన తత్త్వ మని విశద మగుచున్నది.

బుద్ధీంద్రియ జ్ఞానములకు క్యాంటువలె శంకరుఁడు నిశ్చయమైన భేదమును జెప్పఁడు. బాహ్యవిషయమును మనబుద్ధిశక్తి గ్రహింపవలె దనియు శంకరుఁ డంగీకరింపఁడు. క్యాంటుననుసరించి, జ్ఞానముతో నిమిత్తములేని దృశ్యపరంపరయే గోచరించుననియు, మనబుద్ధిప్రవృత్తి ధర్మములగు ననివార్యత్వ సర్వసామాన్యత్వ లక్షణములను మనము బాహ్యమునుండి చేర్చుటవలన జ్ఞానమగుచున్నదనియు గ్రహింపనగును. శంకరునిదృష్టిలో మనఃప్రవృత్తికి నింద్రియగోచర దృశ్యమునకు వ్యతి రేకధర్మమేమియును లేదు. రెండును పరస్పరానుగుణములు. ఇదియే శంకరునకును గ్రాడ్లేకుమగల భేదమును, మనవ స్వమనుభవములో 'వస్తువు' న్నదనియు, బుద్ధిప్రవృత్తివలన "వస్తువును" గూర్చి మనఃకల్పిత భావ ములను వేఱుచేయుదుమనియుఁ, గాని ''వస్తువు'' ను దిరిగి యథా తథముగా దర్శింప లేకున్నామనియు శంకరుడు చెప్పఁడు. ప్లేటోభావ

1) క్యాంటు బోలిగామిన్నా, చూ॥ 13 రిమార్కు 2.

మున కాక్షేపణగా అరిస్టోటల్ తెల్పినటుల నింద్రియగోచరమగునది బుద్ధి గోచరము కానిచో, మనభావములవలన నింద్రియజగత్తు తెలియదని శంకరుఁడు భావించినాఁడు. శంకరు ననుసరించి, యింద్రియజ్ఞానము బుద్ధిజ్ఞానముకంటె నల్పమైనది: బుద్ధిజ్ఞాన మింద్రియజ్ఞానము నెఱుఁగఁ దోడ్పడును. కాని బుద్ధిజ్ఞానమును యథార్థవస్తువుమ దెలుపఁజాలదని యాతని నిశ్చయము. కాని బుద్ధిజ్ఞానము పరమార్థమున కింద్రియ జ్ఞానముకంటె సమీపమైనదని యాతఁడు చెప్పును.

మానవవిజ్ఞానము క్రమవికాసమందుచు వచ్చినదను బెర్గ్సన్ వాద ముతో శంకరునిసిద్ధాంతమును గొందఱు పోల్చిరి. ఏకాణుజీవినుండి (అమీబా) క్రమోన్నత పరిణామము జరిగినది. మానవత్వవికాసమునకుఁ బూర్వ మనేకచేతనరూపము లుఁడఁబడెపేయఁబడినవి, మనుష్యుఁడుగాఁ బరిణాము మొందుటకు విశేష శక్తి వ్యయమైనది. వ్యవహారార్థప్రయో జనము నిమిత్తము మనతర్కబుద్ధి యవసరమేకాని, మనలో నిగూఢము లైన శక్తులన్నియు మానవత్వముతోడనే పూర్ణవికాసముఁగొందినవని తల పోయుట యుక్తముకాదు. ఈ లోకమునందే, నిద్రాణములై యున్న శక్తు లావిష్కృతినొందిన మహా మేధావులను, ప్రతిభావంతులను మనము చూచుచున్నాము. జీవితప్రవాహమును బుద్ధి విచ్ఛేదమొనర్చి, యనంత పరిణామక్రమము నొక నిశ్చల వస్తురూపమునఁ బ్రదర్శించు నను బెర్గ్సన్‌వాదమును శంకరుఁ డంగీకరింపఁడు. బుద్ధి వాస్తవికత్వరూప మును, విచ్ఛేద మొనర్చుటేకాక, పునస్సంధానమునుగూడఁ జేయును. బుద్ధికి విభాగ సంయోగప్రక్రియలు రెండును గలవు. విజ్ఞాన మనియత విషయమును నియతిలోనికిఁ దెచ్చును. అది వస్తుజగత్తును ఖండ ఖండము లొనర్చుటేకాక, దేశకాల నిమిత్తనియమములచే నాఖండము లనేకతామాత్రబద్ధముచేయును. మన నిత్యానుభవములోని బాహ్య ప్రపంచమును గ్రహించుటకు మనబుద్ధులు చాలును. అంతేకాక, రెండు నన్యోన్యాధారభూతములుగా, నొకేపరిణామముయొక్క రెండుసమాన రూపములుగాఁ గల్పింపఁబడినవి. మానవచైతన్యమునకు బుద్ధియే శిఖరమైనప్పుడు కాకున్నచో, దానికిఁ గారణమేమన బుద్ధి పరికల్పిత ప్రపంచము సమగ్రమైనది గాదని శంకరుఁడు వచించును. తార్కిక

బుద్ధికి సమగ్రమైతోఁచిన జగత్తు జీవితానుభవములోఁగల ప్రపంచపరి
పూర్ణతను గలిగియుండలేదు. అందుచే దానిని శంకరుఁ డుత్తమచైతన్య
రూపముగా నంగీకరించియుండలేదు. శంకరుని దృష్టిలో గణితశాస్త్ర
మొక్కటే భావకల్పితము గాదు. జ్ఞానరూపములైన చరిత్ర, కళలు,
నీతిశాస్త్రము, మతముఁ తోఁగూడ నట్టివే; ఏలన నివన్నియు ద్వైత
దృక్పథమునుండి కల్పితములే. విభాగించి, కల్పించుటను కారణముచే
బుద్ధిని శంకరుఁడు గర్హింపఁడు. దాని బాహ్యావాస్తవికత నాతఁ డంగీక
రించి, యందు సంపూర్ణసంతృప్తి లభింప దనును. మన మల్పవిషయ
ములనుండి క్లిష్టతార్కికసూత్రములకుఁబోయి, విశ్వజగద్రూపమే తన
జీవితముగాఁగల యీశ్వరుని ప్రతిపాదించినపుడు, మనబుద్ధిప్రవృత్తి
తార్కికమగు యాథార్థ్యమును దర్శించుటలో వికాసమందెనని శంక
రుఁడు చెప్పును. విజ్ఞాన విజయము బాహ్యజగద్విషయమే; ఏలన
బహిర్ముఖమైనమహోన్నత విజ్ఞానము పరమార్థమును గ్రహించుటకు
సమర్థమైనది కాదు. మన మెంత యుత్కృష్టముగా నాలోచించిన నంత
యెక్కువగాఁ దెలియుదుము; కాని మన యుత్కృష్టతమాలోచనమైనను
సమగ్రసత్యసాధకము గాదు. బుద్ధిసాహాయ్యముతో మన మున్నత
పథమునకు సత్యాన్వేషకులమై పోఁగాఁ బరిచ్ఛిన్నవిజ్ఞానాంతరువులో
బ్రహ్మస్వరూపమైన యీశ్వరతత్త్వమును గనుఁగొందుము, పూర్ణము,
సమగ్రము, నత్యంతపరిణతమునైన యనుభవము. కాని యీశ్వ
రుఁడు నిర్గుణబ్రహ్మము కాఁడు; ఏలన నీశ్వరైకత్వము మనబుద్ధి కతీత
విషయము.

పశ్చిమతత్త్వజ్ఞులలో శంకరుని తత్త్వమున కత్యంత సమీప
మునకువచ్చు నాతఁడు బ్రాడ్లే; మూలముఁలో వారికి ముఖ్యభేదములు
నున్నవి, 'అప్పియరెన్సు అండ్ రియాలిటీ' లేక 'సత్యము; తదాభాస
రూపము' నను గ్రంథమున ద్వితీయభాగమం దాతఁడు ద్రవ్యగుణము
లకు, గుణములకు సంబంధములకుఁగల ముఖ్యాముఖ్య లక్షణభేదమును
గూర్చి సునిశితవిమర్శయొనర్చి, మానవవిజ్ఞానము పరిచ్ఛిన్నమైన దను
సిద్ధాంతము నాతఁడు ప్రకటించినాఁడు. విజ్ఞానము పరమార్థము నెన్నఁ
డును గ్రహింపఁజాలదని యాతని పరమనిశ్చయము. వస్తుదృశ్యమును

దానినిగూర్చిన భావకల్పనమును విడఁదీయు పద్ధతివలన వస్తురహన మును గాంచుట యనులక్ష్యము దుస్సాధ్యమని యాతఁడు చెప్పెను. బ్రాడ్లే ననుసరించి, నీలవర్ణగేదన కలిగినప్పుడు, మనకొక దృశ్యము గోచరించినది; దానియొక్క విశిష్టగుణ మొకటి మనబుద్ధిగోచరమైనది. మన ప్రత్యక్షానుభవములో నీరెంటి భేదము గుర్తింపఁబడదు; రెండును గలిసి యేకరూపమునచే గోచరించును. బుద్ధి కల్పితనిర్ణయములో రెంటిని మనము వేఱుపఱచి, విశేషగుణమును విషయి కారోపింతుము. మననిర్ణయము లన్నియు నిట్లే చేయఁబడును. జీవితముగాని, వస్తు స్వరూపము గాని విభాగించుటకు వీలులేని వస్తుదృశ్య తద్భావకల్పనా పమ్మిశ్రితమైనది. రెంటిని విడఁదీసి యర్థముచేసికొను పద్ధతియే మాన సికమైన తర్కపద్ధతి. ఇట్లు విడఁదీయు మానసవ్యాపారము, తర లోపమని బ్రాడ్లేవలె శంకరుఁడు భావింపలేదు, వస్తుయథార్థస్వరూపవ మన నిర్ణయవిషయము; అది వేదనాంశము రూపమున ననుభూ మనియు శంకరుఁ డంగీకరింపఁడు, జ్ఞానమునందు భావమనఁగా మా సికరూపము కాదనియు, యథార్థ ప్రపంచ సంబంధముగల బు నిర్ణయమనియు నంగీకరించినను, నిట్టి బుద్ధినిర్ణయము వేదనారూ మగు వ్యక్తిగతానుభవము కాదనియు నది సర్వస్వతంత్రమగు వా స్తవి జగత్స్వరూపమనియు శంకరుఁడు వాదించును. నాకును నాయనుభ మునకు నేమి తటస్థించినను, జ్ఞానమనఁగా వేదనయొక్క గాని దానివిష రూపముయొక్క గాని లక్షణ వ్యక్తీకరణముగాక, జ్ఞానమనఁగా యథా వస్తుస్వరూపము నావిష్కరించున దగుటచే, నెట్టయెదుట బాహ్యము మున్న యథార్థజగత్స్వరూపమునే యది వ్యక్తీకరించును. ఎంతవఱ మనము వ్యక్తిగతానుభవార్థము నన్వేషింపఁ జూతుమో, అంతవఱ మనయన్వేషణము మానసికమేకాని తార్కికము కాఁజాలదు. బ్రా యుపయోగించిన 'Feeling' 'అనుభవ' మను శబ్దముచేఁ గల్గి సంశయము శంకరుని తత్త్వములో లేదు. సర్వనిర్ణయములయొక నిజమగు విషయమును యథార్థజగత్స్వరూపమే; మనము మన భా ముచేఁ గల్పించిన లక్షణమును దాని కారోపింతుముగాని, మన మా పించిన లక్షణము దాని నెన్నఁడును సమగ్రముగాఁ జెప్పలేదని శంక డంగీకరించును. ఈ విధముగా వస్తువు, గుణము సత్యము దానిద

భాసమునకు సరిపోవును. "ప్రతినిర్ణయమునందు, నిజమగువిషయము సత్యస్వరూపమే; మనము దానిని గూర్చి చెప్పుహేతువు దాని విశేషణమే కాని యీ విశేషణము నెల్లప్పుడు సత్యస్వరూప మతిక్రమించియే యుండును. విశేషణ విషయము లేకమైనఁగాని మనకు సత్యస్వరూపము లభింపదు. అశ్లీకమగుట విజ్ఞానవిషయము కాదు. బ్రాడ్లే నుడివిన రీతిగా, "విషయమునకు భిన్నలక్షణములను జెప్పుదుమా, అప్పుడది విషయ విరుద్ధమగును. అభిన్నత నారోపింతుమా, మన మేమియుఁ జెప్పలేదనియే స్పష్టము." మన మాలోచన చేయునంతకాలమును, విశేషణము విషయమునకు సరిపోదు : ఆ భాసరూపము సత్యమెన్నఁడును గాదు. శంకరు ననుసరించి, నిర్ణయము లన్నియు నయుక్తములే, వస్తుగుణ విభాగము వలనఁ గాదు; మన మేగుణమును జెప్పిన నది వస్తువునకు భిన్నమైనదే యగును. భిన్నతలేనిదె విజ్ఞానములేదు. భిన్నతయున్నచో యథార్థవస్తుస్వరూపములేదు. యథార్థమైనది సమన్వయసిద్ధి గలదనియు నందుచే సత్యమనఁగా సమన్వయ సిద్ధియే కావలయునని బ్రాడ్లే విశ్వసించినాఁడు. స్వసంపూర్ణతయు, సామరస్యమును సత్యచిహ్నములు. లక్షణనిర్ణయము చేయుటకు వీనిని శంకరుఁడుపయోగించెను. దేశకాల నిమిత్తాదులు స్వయంసంపూర్ణతనుగాని, సామరస్యమును గాని కలిగి యుండలేదు. అవి స్వవిరోధకములే కాక, తమకతీత వ్యాప్తి గలవి. శంకరు నభిప్రాయమును సరిగాఁజూచినచో, సమన్వయసిద్ధియు సత్యమును దెలుపదు. ఏలన సమన్వయ సిద్ధిగల వస్తు వనేక విభాగము లొకటిగాఁ జేయబడిన స్వరూపమే. భిన్నవిభాగ సమన్వితమగు వస్తుభావము, వ్యావహారికభావమే. దీనిని మనము పరమార్థమున కారోపించుచున్నాము. సామరస్యరూప మగుసత్యమనఁగా, సకలపరిచ్ఛిన్న విషయీవిషయముల సామరస్యరూపమైన యీశ్వరతత్త్వమును భావింపవలెను. ఇట్టి సమన్వయరూపైకత్వమును వ్యక్తీకరించు నీశ్వరతత్త్వము బుద్ధిగమ్యముకానందున నదియు నాభాసరూపమే యగుననిశంకరుఁడు నిశ్చయించెను. మనసర్వవిజ్ఞానములో వస్తుయథార్థస్వరూపము; దానికి మనమారోపించులక్షణములు పరస్పర విరుద్ధములు. వాని కేకత్వమును ఘటించుట సాధ్యముకాదు. కాని లోకములోని భిన్నవిషయము లన్నియు నొకే సంపూర్ణస్వరూపములోని

వనియు, నింకను మిగిలిపోయిన వేవైననున్నచో నవి యాభావ రూపము లేయనియు, మన మారోపించులక్షణము లన్నియు యథార్థ వస్తులక్షణములే యనియుఁ దర్కనిశ్చయము. తర్కప్రపంచములో యథార్థవస్తురూపములో నేదోకొంతసంస్కరించినచో సమన్వయసిద్ధి నందని విషయమేదియును లేదని బ్రాడ్లేచెప్పినాఁడు కాని యాసంస్కార పరిణామము నాతఁడు నిర్ణయించి చెప్పలేదు. ఏనిర్ణయమును, దానివిషయము యథార్థవస్తువైనంతకాలము, సత్యముకాఁజాలదని చెప్పిన బ్రాడ్లే భావముతో శంకరుఁ డేకీభవించును. బ్రాడ్లే చెప్పినాఁడు; " భిన్నాంశకలితమై, సంబంధలక్షణాన్వితమైన విజ్ఞానము మనకు సత్యము నెన్నఁడు సమకూర్చదు; తదాభాస రూపమునే యది ప్రదర్శించును. అదియొక సాధనము; ఉపకరణము; వ్యవహార క్రియాసమర్థము, జీవితమున కత్యంతప్రధానము నై యున్నది; కాని పరమార్థదృష్టిలో నది సమర్థించుటకు లేశమాత్ర యాథార్థ్యమును లేనిది." అందుచే యథార్థవస్తుస్వరూపముయొక్క మన భావకల్పనము నట్టి "వ్యావహారికార్థసాధనమే కాని సత్యమును వెల్లడించున దెన్నఁడును గాఁజాలదు," జ్ఞాతృజ్ఞేయవిభేదముపై నాధారపడు తర్కజ్ఞానలోపమును బ్రాడ్లేశంకరు లుభయులును గుర్తించిరి. ద్వైతమంతయు మనస్సంజాతము,[1] శంకరుని తర్కమందు సంశయతత్త్వ యోగతత్త్వభావములు రెండున్నవి. పరమార్థము పరిచ్ఛిన్నబుద్ధిచేయు ప్రయత్నమునకలభ్యమగు లక్ష్యము; అట్టి లక్ష్యసిద్ధి చేకూరినపుడు మనవిజ్ఞానముయొక్క వ్యావహారికాకృతిని గోల్పోయి, జ్ఞాతృజ్ఞేయభేదములు తొలఁగిపోయి యింద్రియాతీత ప్రత్యక్షజ్ఞానముగా మారిపోవును. బుద్ధి పరికల్పితవిజ్ఞానమున కనివార్యములగు దోషములను బోనాడుటకుఁ దార్కిక ప్రజ్ఞాప్రవృత్తి పనికివచ్చును. శంకరుని జ్ఞానసిద్ధాంతములోఁ జూపట్టు వైరుధ్యములు నసంపూర్ణతయు నాతని తార్కిక పద్ధతిలో నెట్టిలోపము వలనఁగలిగినవికావు; వస్తుమూలతత్త్వమును బ్రకటింపయత్నించు తత్త్వమునకీ లక్షణము లనివార్యములు. శంకరుని దృష్టికి, జ్ఞానమెంతయో ముఖ్యమైనదియు నజ్ఞానమెంతయో ప్రమాదమునగుటచేఁ

---

1) ద్వైతం సర్వం మనస్

దార్శనికపరిశీలనమునకు నిలువనిదానిని దేనినాతఁడు సత్యముగా నంగీకరింపఁడు.

25 వైశేషిక పరిశీలనమార్గము; దేశకాలనిమిత్తములు

వస్తుప్రథమావలోకనమువలన జనించు ననంతృప్తియే తత్త్వజిజ్ఞాసకు జనని. స్థూలదృష్టికి లభించు వస్తుస్వరూపమే యథార్థమైనదని సామాన్యమానవుని భావమైయుండఁగా, చింతనాపరుఁడు ప్రథమదృశ్యరూపమే పరమార్థరూపమా యని శంకించును. అసత్యమైన దానినుండి సత్యమును, అనిత్యమునుండి నిత్యమైనదానిని వేఱుచేసి తెలిసికొనుటే తత్త్వశాస్త్రముయొక్క లక్ష్యము. భగవంతుఁడున్నాఁడాయను సమస్యారూపములో మతసంబంధ ప్రతిపాదనలు జరుగుచున్న దినములలో మనకు గోచరించునదేదియనికాక, నిజమగునదేది యనునదే ప్రధానసమస్యయని శంకరుఁడు ప్రకటించినాఁడు. ఏది మన కగోచరమో యది నిజము కావచ్చును. ఏది గోచరించుచున్నదో యది నిజముకావచ్చును. స్థూలదృష్టికి వస్తునిజస్వరూపమగోచరము కావచ్చును. ప్రాక్పశ్చిమ ప్రపంచములలోని సర్వతత్త్వజిజ్ఞాసకును, నీదృష్టిభేదమే భౌతిక తత్త్వశాస్త్రవిభేద హేతువైనది. వైశేషికుల "పదార్థము; ఎంపిడోకిల్సు, అనాగ్జోగోరసుల 'భూతములు' పైథాగరస్‌యొక్క 'సంఖ్య'లు, లూసిప్పస్, డెమోక్రిటస్సుల 'అణువులు': ప్లేటో 'భావములు'; అరిస్టోటల్‌యొక్క 'ఎంటిలెచీస్' దృశ్యవిషయములవెనుకనున్న యథార్థవస్తుస్వరూపము నెఱుఁగుటకై చేసిన ప్రయత్నముల ఫలితములే. వస్తుబాహ్యమూలస్వరూప సమస్య మధ్యయుగములకుఁ జెందినది. డేకార్టేస్పినోజాలీ సమస్యను బరిష్కరింపఁజూచిరి. వుల్ఫునుక్యాంటును విషయక్రమమును మార్చి, వస్తుస్వస్వరూపము వేఱు, దానిబాహ్యస్వరూపము వేఱని వచించిరి. మూలతత్త్వము వేఱు స్థూలదృష్టికి గోచరించునది వేఱునని హెగెల్ నిశ్చయించినాఁడు; నిజవస్తురూపము విద్యుచ్ఛక్తియనియు

దానివికారములే వస్తువులనియు నభినవభౌతికశాస్త్రవేత్తలు నిర్ణయించిరి. ఈ భిన్నతత్త్వజ్ఞుల భావములలో విశేషభేదములున్నవికాని, స్వయంస్థితి గలిగి నిజమైన వస్తుస్వరూపమునకును దాని బాహ్యస్వరూపమునకును భేదమున్నదను నంశ మందఱకు సమానమే.

శంకరునికి తత్త్వశాస్త్ర మనఁగాఁ బరమార్థముయొక్క నిత్యస్వరూపమును లేక జగత్తుయొక్క మూలకేంద్రస్వరూపమును బ్రదర్శించుటే. అదియే బ్రహ్మవిద్య. ఆతనిదృష్టిలో నింద్రియగోచరమైనది నిజముకాదు. ఒకవిషయతాటస్థ్యము వేఱు, దానికర్థనిర్ణయము చేయుట వేఱు. మనకు గోచరించునదెల్ల నిజముకాదు. తటస్థించునదెల్ల, గోచరించున దంతయు నిజమైనచో మన యనుభవమంతయు నిజముకావలెను. మోసగించు స్వప్నములైనను నిగూఢాంతరంగిక జీవితవిషయములే. మనకు సామాన్యముగా దృగ్గోచరములగు నెవ్వియు సత్యములునుగావు అసత్యములునుగావు.[1] కొందఱువ్యక్తులకే విదితములగు విషయము లసత్యములనియు, నందఱకు సువిదితములైనవి సత్యములనియుఁ దర్కనిశ్చయము. మన యనుభవములోని ప్రధాననియమములను దీసికొని, దేశకాలనిమిత్త న్యాయబద్ధములైనవన్నియు నయథార్థములేయని ప్రకటించెను. మన యనుభవములన్నిటికి దేశమే సామాన్యరూపమైన యాధారము; కాని నిజమగు వస్తువు దేశవిరహితము, అవిభాజ్యమునైనది. ఏది దేశగతమో యది విభాజ్యము; అందుచే నుత్పత్తినొందిన కార్యరూపము; యథార్థవస్తువవిభాజ్యము, కారణశూన్యము; నందుచే నదేశమును.[2] దేశమునకు విభుత్వలక్షణము పరిపూర్ణము గాదు.[3] ఏది దేశముచేఁ బరిచ్ఛిన్నమో, యది

1) పోల్చు: బ్రాడ్లే. "జగత్తునందులేక నాయందేదో సత మున్నదని నేను దెలిసికొనుటవలన నట్టి సత్యమున్నదని మాత్రమే నిశ్చయమగును ... బాహ్యజగత్తున్నది దానిఁ గాదనలేము; కాని గోచరించు బాహ్యజగత్తునకును, దానినే యంత ప్రాయముగా నిజమనుకొనుటకును మ ధ్యమందే విషయమంతయునున్నది." (సత్యము—తదాభాసము। పు, 206-207)

2) చూ. శం।భా। 2,3,7

3) యద్ధిలోక ఇయత్తా పరిచ్ఛిన్నం వస్తుఘటాది తదంతవత్ దృష్టం (శం।భా। 2.2,41)

కాలపరిచ్ఛిన్నమును. కాలము తన్నుఁ దా నతిక్రమించు లక్షణము గలది; కాని యెన్నఁడు నట్లుచేయలేదు. మన నిత్యానుభవసీమలోఁ గాలము సర్వగతమైనదే.[1] కాని ప్రపంచముయొక్క తుదిలేనిగతి స్వసంపూర్ణము కాదు; అందుచే నేది కాలగతమో, యది నిజముకాదు.

మన యనుభవములో నిమిత్తధర్మము ప్రధానమైనదగుటచే శంకరుఁడు దానిని నిశితవిమర్శచేసి, యది యెట్టిసంతృప్తినొసఁగఁజాలని భావ మని నిరూపించినాఁడు. విషయము లోకసమన్వయసిద్ధిగల యేకరూపములో నన్యోన్యసంబంధబద్ధములై యున్నవను విశ్వాసము ప్రాకృతమానవులయొక్కయు, భౌతిక శాస్త్రముయొక్కయు విశ్వాసమే. కారణములోలేనిది కార్యములో నున్నదను న్యాయవైశేషికభావమును శంకరుఁడు ఖండించినాఁడు. కార్యము బహిర్గత మగుటకుఁ బూర్వము కారణరూపమున నుండవలెనని యాతఁడు వాదించెను. ఏలన నదివఱకు లేనిదేదియుఁ గ్రొత్తగా జనింపదు. ఇసుకనుండి తైలముత్పత్తికాదు. కార్యము కారణములో నుండకున్నయెడల నెట్టిప్రయత్నమును దానిని కారణమునుండి యావిష్కృతినొందింపఁజాలదు. మనము చేయునదే మనఁ గారణమును గార్యముగా మార్పుచేయుటే. కార్యము కారణమందదివఱకే లేకున్నచో మన కృషికి విషయమేలేదు. కార్యము కారణముకంటె నధికవ్యాప్తిచెందిన రూపమన్నచోఁ గార్యము కారణములోనిదే కాని నూత్నముగా రాలేదని స్పష్టపడుచున్నది. కార్యముకారణరూపమున నున్నచోఁ, గారణమును మార్పుటకుఁ గర్తయొక్క కృషి యనవసరమను నాక్షేపణమునకుఁ గారణమును కార్యరూపములోఁ బ్రదర్శించుటే కర్తయొక్క ప్రయోజనమని శంకరుని సమాధానము. కారణకార్యముల సంబంధము నిరవధికము; అనగాఁ గారణము మార్పునొందకుండ నుండు కాలముండదు. ఉన్నచోఁ గారణ మనంతరము హఠాత్తుగా మార్పు నేలపొందునో మనకుఁదెలియదు. అందుచేఁ గారణ మెల్లప్పుడును గార్యముగా మాఱుచున్నది. కారణధర్మ మనవధికగతి గలిగిన

1) కాల మవ్యయమని కొన్ని పురాణములు చెప్పును. ప్రకృతిః పురుషశ్చైవ నిత్యౌకాలశ్చ సత్తమ। (విష్ణుపురాణము) కాని విద్యారణ్యుఁడు చెప్పినట్లు పురాణభావము బాహ్యజగత్తునుగూర్చియే పురాణస్యాఽవిద్యాదృష్టిః।

దైనచోఁ గారణకార్యములు వేఱుకావని చెప్పవలెను. ఏలన నిందొకటి వేఱొకటిగా మాఱుచున్నదని చెప్పఁజాలము. కారణమునందుఁ గార్యముగా మాఱు నతిశయశక్తి యొకటున్నదని చెప్పఁబడెను. శంకరుఁడు పలికినాఁడు: "నీవు చెప్పిన అతిశయశక్తియనఁగాఁ గార్యపూర్వస్థితి యైనచోఁ గార్యము కారణములో లేదను వాదమును నీవే విడిచిపెట్టిన వాఁడ వగుదువు. కారణమునుండి యొక నిశ్చితమగు కార్యమే జనించు నను నంశమును నిరూపించుటకుఁ గారణములో నొక శక్తియున్నదనియు నదియే నీవుచెప్పిన అతిశయశక్తియనియు వాదింతువా అప్పుడు నీవు చెప్పిన శక్తి, కార్య కారణములకు వేఱుకానిదై అభావాత్మకము కానిదై నప్పుడే నిశ్చితకార్యోత్పత్తి హేతువు కాఁగలదు. అట్లుకాక, నీయతిశయశక్తి కార్యకారణభిన్నమైనను, నభావాత్మకమైనను నిశ్చితకార్యోత్పత్తి కారణము కాఁజాలదు. అందుచే నాశక్తి, కారణముయొక్క ఆత్మశక్తియనియు స్పష్టమగుచున్నది. మఱియుఁ గారణము కార్యాత్పూర్వరూపమేకాక, కార్యోత్పాదన హేతువగుచున్నది. కారణము కార్యరూపమున నవిచ్ఛిన్నమై లేకున్నచోఁ గార్యమెన్నఁడును గోచరింపదు. మృత్తు పాత్రయందును, నూలు వస్త్రమునందును నిలిచియే యున్నది. కారణకార్యములు పరస్పరసంబంధము లేకుండ నశ్వమువలెను గోవువలెను విడిగా దర్శింపఁబడునవి కావు. కార్యముయొక్క పూర్వపరరూపముల భేదము స్థూలమైనదే. కారణకార్యము లొకేవస్తువుయొక్క రెండు రూపములు.[1] రెండు వస్తువులు, వాని జన్మలయరూపములు వేఱైయుండఁగా సమానస్వభావమును గలిగి యుండఁజాలవని యొక వాదము కలదు. ఈవాద మయుక్తమని శంకరుఁడిట్లుచెప్పెను. "బీజములనుండి మొలక లుత్పత్తియగునట్లే, ఉత్పత్తియనఁగా నిదివఱకున్నదే బహిర్గత మగుటయే; అట్లు బహిర్గత మగుటలో సమస్వభావముగలభూరేణువుల నది స్వీకరించును; ఈ భూరేణువు లదృశ్యములై బహిరతమైన కార్యమదృశ్యమై కారణ రూపమొందుటే లయము. వీనియందు మన మభావమునుండి భావమును, భావమునుండి యభావమును గలుగునంతర మున్నదని యంగీకరించు

1) శం। భా। 2,1,18

నెడల నెప్పుడు గర్భస్థమగు పిండము దానినుండి పుట్టిన బిడ్డకును, బిడ్డ నుండి పెరిఁగిన యువకుఁడు వృద్ధునకును భిన్నుఁడై, మఱియు నిరువురు బిడ్డల తండ్రి యొకఁడు కాకుండఁగనుండ వలసివచ్చును."[1] బాహ్యరూపభేదముచే నొక వస్తువు మాఱదు. చేతులు ముడిచినను జాపినను దేవదత్తుఁ డొకఁడే. పాలు మజ్జిగ రూపమునవలె, ద్రవ్యము అవిచ్ఛిన్నములై యుండును. అవి కార్యముల నామములను ధరించి, యుండుటచే నూఱు సంవత్సరములు యత్నించినను మనము కారణభిన్నమగు కార్యమును జూడఁజాలము. ఒకే నటుఁడు భిన్న పాత్రలవేషములలో నాడినను నొకే వ్యక్తి. అట్లే మూలకారణము భిన్నదశలలో భిన్నకార్యరూపములు ధరించినను, గార్యము తత్పూర్వము కారణ మందున్నదనియు, నది కారణ భిన్నము కాదనియు సహేతుకముగా ఋజువైనది"[2] దీని కుపమానముగాఁ బటమునిచ్చి శంకరుఁడు దానిని మడతపెట్టి నప్పుడది పటమో కాదో తెలియదనియు నొకవేళఁదెలిసినను, దాని పొడుగు వెడల్పులు తెలియవనియుఁగాని దానిని విడఁదీసినపు డన్నియుసుస్పష్టములగు ననియు వాదించినాఁడు. మడచినట్టియు విప్పినట్టియు వస్త్రమొకటి యైనట్లే, కారణకార్యము లభిన్నములు.[3] ఒక వస్తువింకొక రూపములో గోచరించుటచే దాని వస్తుస్వభావమును గోల్పోవదు. మార్పంతయు నొకవస్తుసంబంధమే. సమస్వభావముగల యొకవస్తువునకు సంబంధించని భిన్నదశాపరంపరను మార్పనరాదు. అవస్థాభేదమేకాని వస్తుపరివర్తనములేదు. పెరుగులోఁ బాలవలె దృగ్గోచరమైనను, వృక్షములోని బీజమువలెనగోచరమైనను, మూలద్రవ్యావిచ్ఛిన్నత నంగీకరింపక తప్పదు. మఱియుఁ గారణమే నిజమైనవస్తుస్వరూప మనియుఁ గార్యము తదాభాసమాత్రమే యనియుఁ జెప్పనగును.[4] కారణ కార్యముల కభేదమే శంకరుఁ డంగీ

1) శం॥ భా॥ 2,1 1-7.

2) శం॥ భా॥ 2,1.18

3) శం॥ భా॥ 2,1 19

4) శం॥ భా॥ 2,1,19,

కరించిన సిద్ధాంతము.[1] కారణకార్యములకు మధ్యకాలములోఁ గల భిన్న దశలన్నియుఁ బరిణామదశాభేదములు గలిగి యున్నవనియు, తార్కిక సూత్రసంబంధములలో వాని నిముడ్చుట కవి నిశ్చలత్వము గలవిగా స్వీకరింపఁ బడువనియు నాతఁడు నిశ్చయించెను.[2] నిమిత్తధర్మము సమగ్రముకాదు. ఒక విషయమునకుఁబూర్వోత్తరదశలలో నిశ్చ యింప వీలులేని సంఖ్యగల విషయము లేర్పడు చున్నవి. ప్రతివిషయము దాని కారణావస్థయొక్క మూలరూపమును సూచించును, 'ఏ' 'బి' కిఁ గారణ మనుట 'బి' స్వభావమును నిర్ణయించుట కాఁజాలదు.[3] ప్రథమకారణము నూహించుట నియమభంగమే యగును; ఏలనఁ గాలమునకును, కారణ కార్యపరంపరకును నాది యున్నదనుటే యగును. ప్రథమకారణ మునకుఁ గారణమైన నుండవలెను, లేదా, కారణ కార్యవిధాన మసంగత మైనఁ గావలెను, కాని ప్రథమకారణము లేనిచోఁ గారణధర్మ మసం పూర్ణమగును. ప్రకృతియొక్క అవిచ్ఛిన్నతను విచ్ఛేదమొనర్చి, భూత భవిష్య ద్వర్తమానములుగా విభాగింపవలసివచ్చును. మన కవిచ్ఛిన్న ప్రవాహరూపమున గోచరించుదాని నొక పరిచ్ఛిన్నపరంపరఁగాఁ జేయ వలెను. మనము 'ఏ' యను విషయముతో నారంభించి, దాని తరువాత వచ్చు 'బి' తోఁ గారణసంబంధమును గల్పింపఁ జూతుము. కారణ ధర్మము చేయఁగల యుత్తమసేవ యేమనఁగా దృశ్యజాలము అన్యోన్య సంబంధములు గలిగి, తమలో నొకటి కానిపరమార్థముతో సంబంధము లేనివై యుండునంతవఱకుఁ బరిణామక్రమము నదివివరించును. కారణ ధర్మమొక సంబంధమనియుఁ సంబంధములన్నియుఁ బారమార్థికముగా నర్థవిహీనములనియుఁగూడ మన మిచటఁ జేర్పవలెను. కారణధర్మము

---

1) కార్యకారణాభేదము లేక తాదాత్మ్యము లేక అనన్యత్వము, చూ॥ బ్ర॥సూ॥ 2,1,14; 1,4,14 గౌడపాదకారిక, 3,15: సురేశ్వర వార్తికము, పు, 258

2) కొందఱు నేటి భౌతికశాస్త్రజ్ఞులు శక్తి, చలనము మున్నగు భావములను విసర్జించి, మూలకారణ నియతినెట్లును సూచించుట కిష్టపడక, తాము కనుఁగొన్నవానిని సూత్రీకరించి విడిచిపెట్టుచున్నారు

3) చూడు: క్యాంబెల్: "కారణధర్మము నొకనిశ్చయనియమముగాఁ జేసికొనుట మన అసమగ్రజ్ఞానమునే సూచించును." ఫిలిప్సు: ది ఎలిమెంట్సు పు. 67

సంపూర్ణమైనదైనచో దానియనంతగమనమున కే ఘట్టమందును విరతి యుండరాదు. కాని దాని నతిక్రమించి మనము ప్రవర్తింపఁగలమని శ్రుతులు వక్కాణించుచున్నవి.[1] గౌడపాదుని వాదమును శంకరుఁ డంగీకరించినాఁడు.[2] కారణకార్యము లభిన్నము లగుటచేఁ గారణధర్మ పరిణామములు బాహ్యరూపములు మాత్రమే. కారణము బుద్ధినిర్మాణములో సహజాంశమైయుండుటచే, విషయములను పూర్వోత్తరసంబంధముచే నెఱుఁగుకారణనియతిని మన ముపయోగింపక తప్పదు "కారణకార్యముల కభేదము నంగీకరించుటకు హేతువేమన మనబుద్ధి కారణకార్య సముచ్చయ ప్రభావమునకు వశమైయున్నది."[3] దీనికివ్యాఖ్య వ్రాయుచు నానందగిరియిట్లు పలికినాఁడు, "కారణకార్యములు పరస్పరాధార భూతము లగుటవలననే కారణకార్యముల కాధారమును నిర్ణయించుట లేదు; మానసికమైన విజ్ఞానముకూడ నింకొక యాధారమైయున్నది. కారణకార్యము లొకటిలేనిదే రెండవది భావించుట కవకాశము లేదను మానసిక విజ్ఞానమేయది." మనము కారణధర్మమున కవిరోధరూపము నను గల్పింపవలెనన్నచో దానిని మనము కారణకార్యైకత్వరూపము దాల్చ

1) పెక్కు భాగములు గలిగి ద్రవ్యరూపములోనున్న కార్యమెట్లు కారణభాగములలో నుండఁగలదను సమస్యను శంకరుఁడు బయటఁబెట్టినాఁడు అది అన్ని కారణాంశములలో నుండునా? కొన్నిటిలోనా? అన్నిటిలో నుండునన్నచో, నప్పుభాగము లేకకాలమున నింద్రియగోచరములు కానందున సముచ్చయరూపము మనకు దృష్టముకాదు. లేక కొన్నిటిలో నుండునన్నచో, అనేకముయొక్క లక్షణము కొన్నిటివలనఁ దెలియదు. సముచ్చయములో నంతర్గత సముచ్చయములమూలమునఁ దెలియునందుమా? అదియు సాధ్యముకాదు. ఒక కత్తి దానిశరవంతను వ్యాపించియుండునా, కత్తి భాగములు వేఱు, శరభాగములు వేఱు, దీనివలన ననవస్థాదోష ముదయించును. సముచ్చయరూపము ప్రతిభాగమున నున్నదందుమా, ప్రతిభాగమొక సముచ్చయమగును, గోవుయొక్క విశిష్టలక్షణము ప్రతి గోవునందున్నట్లే, సముచ్చయరూపము ప్రతిభాగమున నుండవచ్చునని జాతిలక్షణములు ప్రతిగోవునందు గోచరించునుగాని, సముచ్చయరూపము ప్రతిభాగమునను గోచరించుటలేదు. అట్లు గోచరించునెడల, గోవుకొమ్ములనుండియో, తోఁకనుండియో క్షీరములు స్రవించవలెను. అట్టి దెన్నఁడును జరుగుటలేదు., కారణకార్యములను బంధించు సమవాయ సంబంధవిమర్శకు చూ|| శం|| భా|| 2,1,18.

2) చూ|| శం|| భా|| కారిక 4,11-20: 4, 40 శం|| భా|| న్య ఆ|| ఉ|| 2.

3) శం|| భా|| 2,1,15. చూ|| ఆనందగిరి

వజాలము సంస్కరింపవలెను. అట్టిరూపములో నది లౌకిక శాస్త్రమునకు, వ్యావహారిక ప్రయోజనములకు నిరర్థక మగును. కారణధర్మమును సక్రమముగాఁ గల్పించినచో నది నిరర్థకమగును; అది క్రియావమర్థ మైనచో నయథార్థమగును.

ప్రతి పరిచ్ఛిన్నవస్తువు, తన పరిచ్ఛిన్నతనేకాక, యింకొక వస్తువు పై నాధారపడియుండు నై రుద్ధ్యమునుగూడఁ బ్రదర్శించును. ఏవిషయ మును స్వయంనిర్ణయ సామర్థ్యమునుగాని, స్వసంపూర్ణతనుగాని కలిగి యుండలేదు. ప్రతివస్తువు తన స్వరూపమునుండి వేఱురూపమునొంద యత్నించు లక్షణమును కలిగియున్నది. ఏది పరిచ్ఛిన్నమో యది స్వయముగా ననిత్యము; కాని యది తన కల్పితమగుస్థితి నొంద నువ్వి ళ్ళూరుచున్నది. ఈ లక్షణ మొక్కటే ప్రపంచము మాయారూపమని నిరూపింప సమర్థమైనది. అస్థిరత, లోపము, అపరిపూర్ణతయుఁ గల దగుటచేఁ బరిణామము మాయ. పరిణామ మనఁగా నన్యవస్తువగుట, మార్పునొందుట, వ్యతిరేకమై రుద్ధ్యసంకలితమగుటయునై యున్నది, పరివర్తనాత్మకమగున దెల్ల విభాగసమన్వితము. ఈ విభాగములు బలవత్తరములై జీవితము నొక విభాగ విరోధరంగముగాఁ జేయును. పరివర్తనమొక నియమభంగమని ప్లేటోయును, నిజస్వరూపసిద్ధిసాధన లక్షణమని అరిస్టాటలును దలంచిరి. కాని, యిరువురు యథార్థవస్తువు మార్పులేనిదనియే నిశ్చయించిరి. ఈశ్వరుఁ డనఁగాఁ బ్రవృత్తి లేక క్రియాశక్తియని అరిస్టాటలు తలఁచినమాట నిజమేకాని, యీశ్వర ప్రవృత్తి మార్పులేనిది; ఈశ్వరక్రియాశక్తి నిష్క్రియాత్మకమైన దనియే యాతఁడు చెప్పినాఁడు. శంకరుని దృష్టిలో నేది యథార్థ మైనదో, యది మార్పులేనిది; స్వయంసమృద్ధమైనది; నిత్యశాంతి పరి పూర్ణమైనదియు నగుటచే దాని కెట్టి లోపముకాని, యుపద్రవముకాని, మార్పుకాని, విరోధముకాని లేనిదై యున్నది, బ్రాడ్లేమతములో, "ఏది పూర్ణసత్యమో యది నిశ్చలమైనది." సత్య మాత్మసమన్వయసిద్ధి గలది కావున, మన యనుభవ మాత్మవిరుద్ధ లక్షణాన్వితమగుటచే సత్యమైనది కాదు. శంకరుని మాటలలో, సత్య మేకము, నద్వితీయమును: మన యనుభవము విభేదమై రుద్ధ్యసహితము; సత్య మింద్రియాతీతమైనది.

సత్యము యుక్తమైన జ్ఞానవిషయముమగాదు; ఏలన సత్యాన్వితము కాని జ్ఞానము ప్రామాణికమని యెంచఁబడదు. సత్యము పరిపూర్ణమైనది. మార్పులేనిది. సర్వానుభవరూపములలో నేకమై, సర్వదృశ్యముల కాధారభూతమైనది. బాహ్యప్రపంచము నామరూపసంభరితమై [1] స్వవిరుద్ధములగు దేశకాలనిమిత్త సంబంధబద్ధమైనది. దేనినిఁ దీసికొనుఁడు; దాని కనంతమగు భూతచరిత్రయు, ననంతమగు భవిష్యద్దశయుఁగలిగి, యెచ్చట నెన్నఁడు నంతమొందని లక్షణమును బ్రదర్శించుచున్నది. ఇట్టి క్లేశకారణమగు తుదిలేని లక్షణముచే నసత్యమని వ్యక్తమగు ప్రపంచము నిత్యపరిపూర్ణవస్తువు నన్వేషింపుమని బోధించుచున్నది.

26 బ్రహ్మ పదార్థము

"కాలము వేగముగా నడచుచున్నది; జీవితము వ్యయమగుచున్నది; అంతయు మారిపోవుచున్నది." దేనికిని నిలకడ లేదు; అంతయుఁ బ్రవాహరూపమున నున్నది. దీని నతిక్రమించి సత్యమును దెలియుకృషివలన నీప్రవాహమే సర్వమును గాదని స్పష్టపడుచున్నది. తార్కిక, లౌకిక, నైతిక హేతువాదము లన్నియు నీ పరిచ్ఛిన్న జీవితమున కధికమైన దేదోయున్నదని సూచించుచున్నవి. పరిచ్ఛిన్న జీవితావధులను దాఁటిపోఁగోరు యత్నము పరిచ్ఛిన్న జీవితమే యథార్థమైనది కాదని సూచించును. ఒక పరిపూర్ణసత్య మేదో యున్నదని మన మనస్సు నిర్ణయించుకొనక తప్పనిసరియగు చున్నది. డేకార్టే వాదించిన రీతిగా, మన పరిచ్ఛిన్నత నంగీకరించుటలో ననంతపరిపూర్ణతగల దేదో యున్నదని గర్భితార్థమై యున్నది. [2] నిజముగానభావాత్మకనిర్ణయము కేవల మభావాత్మకము కాదు. "ఎచట దేనిని మన మసత్యమన్నను సత్యమగున దొకటున్నదని మనసులో నుంచుకొనియే యట్లందుము." [3] భావాస్తిత్వమే యభావనిరసన హేతువు. ఏదియోలేదనుట

1) శంభా 1, 3. 41.
2) మెడిటేషన్సు, పు 4.
3) శం॥ భా 32, 22

కర్త యేదియో యున్నదనియే. రెంటిని గాదనుటే నాస్తికత యగును. సర్వవస్తువులు పరిణామవశము లను బౌద్ధభావముతో శంకరుఁ డేకీభవించుచు, ఈ పరిణామ జగద్దర్పష్ఠమై యొక యింద్రియాతీత మగు సత్య మున్నదని నిశ్చయించెను. అన్యాధారముతో నిమిత్తములేని యొకపరమార్థ ముండితీరవలెను. సృష్టియంతయు మనఃకల్పితమే యనుకొన్నను, సర్వకల్పనామూలాధార మొకటి యుండును.[1] కాల్పనిక వస్తువులైనను నిరాధారముగా వియన్మధ్యమున గాలిలో నెగురఁజాలవు. మనము సత్య మనుకొనునదియు నొక కార్యమే యన్నచో నప్పుడు బయటకాని లోపలఁగాని యెట్టి నిజమైనవస్తువును నుండదు.[2] వేదములు ప్రకటించిన యనుభవజ్ఞాన మవినాశమగు సత్యమేదో యున్నదని మనకుఁ బ్రబలసాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. "భారతీయు లెన్నఁడు వస్తుస్వస్వరూప నిర్ణయ ప్రమాణబద్ధులు కా"రను[3] డ్యూసెన్ వాక్యము నిజముకాదు. శంకరాచార్యుని రచనలలో బ్రహ్మాస్తిత్వమును గూర్చి యెట్టి తార్కిక ప్రామాణ్యము చూపఁబడిన నది నిస్సంశయముగాఁ బరమార్థ ప్రామాణ్యమే. పరిపూర్ణమగు పరమార్థము నొక దానినిని మనము ప్రతిపాదింపక తప్పదు. లేకున్న మన జ్ఞానము, మన యనుభవము నంతయుఁ దుత్తునియ లగును. సత్యనిరూపణ విధానములలో శంకరుఁ డపూర్వ ప్రతిభను, నవ్యతను జూపినాఁడు. మతవిద్వాంసులవలె నాతఁ డీశ్వరలక్షణములఁ గూర్చిన చర్చతో నారంభము చేయఁడు. ప్రపంచ కర్త, లేక ప్రథమకారణము విషయములలో నాతఁ డుదాసీనతను మఱియు విమర్శనాదృష్టినిగూడఁ బ్రదర్శించినాఁడు. బ్రహ్మానుభవసిద్ధియే యాతనికి మూలాధారము. అదియే అత్యుత్తమ మహామభూతి. మానవుని సత్యసాక్షాత్కారమున కేదైన ప్రమాణము వలయుచో ననుభవసిద్ధియే యట్టి ప్రమాణము. సర్వజీవులకు బ్రహ్మప్రత్యక్షమే. సర్వజీవితాంతర్గతమగు సత్యమే బ్రహ్మపదార్థము. ఏదైనఁ దార్కికప్రమాణము కావలెనన్నచో, బ్రహ్మాస్తిత్వ ప్రతిపాదనా రహితమగు మానసిక కృషి

1) సర్వకల్పనామూలత్వాత్. (3 2,22.)

2) శం॥ భా॥ 2. 3। 7

3) డ్యూసెన్ సిస్టం ఆఫ్ వేదాంత, పు 123.

యంతయు దుర్బలమైన దగుటచే సద్బ్రమాణనిరూపణము సాధ్యము కాదని యాతఁడు వాదించును.

కారణలక్షణమును స్వభావ మనియు లేక సామాన్య మనియు, కార్యము నవస్థ లేక విశేష మనియు శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు.[1] "లోక మందు చేతనాచేతన రూపములగు ననేకసామాన్యములు విశేషములును గలవు. సోపానక్రమ పరంపరలో నున్న యీ సామాన్యము లన్నియు మహాసామాన్యము, ప్రజ్ఞానఘనస్వరూపమునగు బ్రహ్మస్వభావములో నిమగ్నములై యున్నవి."[2] అందుచే నీ మహాసామాన్య స్వరూపము నెఱుఁగుటవలన దానియందే నిహితములై యున్న సర్వవిశేషములును దెలియును.[3]

బ్రహ్మరోమే సత్యమనఁగా బాహ్యప్రపంచ దేశకాలగతమై యింద్రియ గోచరమగు దానికి భిన్నమైనదని యర్థము.[4] బ్రహ్మ యొక ద్రవ్యముకాదు. కాని సర్వమూలమని చెప్పఁబడెను.[5] బ్రహ్మము దేశగతము కాదు కాని సర్వదేశములందు వ్యాప్తమైయున్నది; ఏలన సర్వవస్తువులందుండి దానిపై నాధార పడియున్నవి. బ్రహ్మము కార ణముకాదు; అయినచోఁ గాలసంబంధ బాంధవ్యము తీవలసివచ్చును.[6] దానిస్వభావ మనిర్వచనీయము; ఏలన మనము దానినిగూర్చి యేమి చెప్పిన నదియొకవిశేష మగును. దానినిఁగూర్చి మనము పలుక వచ్చునుగాని సంపూర్ణముగా వర్ణింపఁ జాలము. దానినిగూర్చి యెట్టి

1) శం। భా। 2,3,9.

2) అనేకాహి విలక్షణా శ్చేతనాచేతనరూపాః సామాన్య విశేషాః తేషాం పారం పర్యగత్యాగ ఏకస్మిన్ మహాసామాన్యే అంతర్భావః ప్రజ్ఞానఘనే। (శం। భా। బృ।ఉ।। 2,4,9.) పోల్చు. సర్వభావములకు మూలాధార మగునది శ్రేయోభావమని ప్లేటో.

3) సామాన్యగ్రహణే నైవతద్గతా విశేషా గృహీతా భవంతి (శం।భా।బృ।ఉ।। 2.4 3) 4) శం। భా। 4,3,13

5) వేదాంత పరిభాష। 1.

6) పోల్చు। కార్యకారణవ్యతిరిక్త స్యాత్మనః సద్భావః...అశనా యాది సంసార ధర్మాతీతత్వం విశేషః॥ (శం॥భా॥ 3,3,36)

తర్కజ్ఞానమును సంపాదింపఁజాలము.[1] పరిచ్ఛిన్న మానవుఁడు బ్రహ్మ నెఱుఁగఁగల్గినచో మనబుద్ధి యనంతమైనదైనఁ గావలయును లేదా బ్రహ్మము పరిచ్ఛిన్నపదార్థమైనఁ గావలెను. "ఒక వస్తువును దెలుపుట కుపయోగించు ప్రతిశబ్దము నా వస్తువొక జాతికో, కర్మకో, గుణమునకో, సంబంధరీతికో చెందినదని చెప్పును."[2] బ్రహ్మమునకు జాతిగుణకర్మ సంబంధలక్షణము లెవ్వియును లేవు. అది స్వజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదరహితము.[3] పత్రపుష్పఫలాది స్వగతభేద మొక చెట్టునకుఁ గలదు; ఒకచెట్టు ఇతర వృక్షములతో సమాన లక్షణములను, శిలాదులతో భిన్నతను గలిగియున్నది.[4] బ్రహ్మతో సామ్యమేదియును లేదు; తద్భిన్నమును లేదు; స్వగతభేదమును లేదు. ఏలన నివియన్నియు వ్యావహారికభేదములు. సర్వవ్యావహారిక భావముల కది వ్యతిరేక మగుటచే మన మెఱిఁగిన సర్వవిషయముల కది వ్యతిరేకరూపముగాఁ దెలియనగును. శంకరుఁ డది ఏకమనికూడఁజెప్పుట కంగీకరింపక, అద్వైతమని వ్యతిరేకపదమునే వాడెను. అది పూర్తిగా నితరమైన దికాని, శూన్యతగాదు.[5] ఉపయోగించిన శబ్దము లన్నియు వ్యతిరేకములైనను, వానియర్థము భావాత్మకమే. అభావమనఁగా నేభావము లేదో చెప్పును. మన మనుభవప్రపంచమున కారోపించు భావత్వము దానికి లేదుగావున నభావ మనఁదగును. అనఁగా నది శుద్ధశూన్యము

1) శం॰భా॰ 32,33, 2) శం॰గీ॰భా॰ 13-12.

3) సజాతీయవిజాతీయ స్వగతభేదరహితమ్॥

4) పంచదశి 2-20. రూడోల్ఫ్ ఒట్టో ది ఐడియా ఆఫ్ ది హోలీ ఇ. టి. పు 25 ప్లేటో ఆత్మప్రపంచమును, బహిర్నామజగత్తును దాఁటి 'నిశ్శ్రేయస' భావము నూహించినాఁడు విషయివిషయ భేదరహితమగు నిర్గుణ సత్యస్వరూపమును ప్లాటినస్ భావించినాఁడు "ఈ నిర్గుణసత్యము సర్వవస్తువుల కాధారభూతమేకాని యే వస్తువును గాదు. దానినిగూర్చి యేమియుఁ జెప్పఁజాలము. ఏలన నది సర్వము నతిక్రమించు స్వభావము గలది "పరమశ్రేయశ్శబ్దము నుచ్చరించిన వెనుక నీవు దేనిని దానికిఁ జేర్చకుము ఏమిచేర్చిన నంతమట్టుకు దానికి లోపమేయగును. దానికి జ్ఞానమున్నదని చెప్పినను నీవు దానిని విభాగించినవాఁడవగుదువు" క్లెమెంట్ ఆఫ్ అలెగ్జాండ్రియా, సత్యమేదికాదో చెప్పనగును. గాని యేదో చెప్పరాదను భావసిద్ధిని సాధించెను.

5) వాఙ్మనసాతీతత్వం నాభావాభిప్రాయం, శం॰భా॰ 3,2,23.

కాదు; ఏలన భావ ముండుటచేతనే అభావమున కర్థమున్నది. మనము వ్యావహారిక జగత్తులో నుపయోగించు భావత్వాభావత్వలక్షణములు బ్రహ్మకు లేవని శంకరుఁడు నుపనిషత్తులనుగూడఁ జెప్పినవి.[1] ఏది బ్రహ్మముకాదో చెప్పనగునుగాని బ్రహ్మమేదో చెప్పఁజాలము. నిత్యానిత్య, పూర్ణాంశ, సగుణనిర్గుణ, పరిచ్ఛిన్నాపరిచ్ఛిన్న భావద్వంద్వముల కన్నిటి కది యతీతము. ఏలన నివన్నియు వ్యావహారిక భావములు. పరిచ్ఛిన్నమైన దెల్లపు డపరిచ్ఛిన్నమైనదగుటకు యత్నించుచున్నది: కాని యపరిచ్ఛిన్నమైనదాని కేమియగుట కవసరము లేదు. అవసం మున్నచో నది పరిచ్ఛిన్నమైనదే యగును. దాని నపరిచ్ఛిన్నమైన దని మనమన్నచో నది పరిచ్ఛిన్నతాభావతుల్యమని భావింపరాదు. పరిచ్ఛిన్నత నతిక్రమించినఁగాని బ్రహ్మస్వభావము తెలియదు. అనాత్మ రూపోపాధిగతమైనఁగాని వ్యక్తిత్వమున కవకాశములేదు. కావున బ్రహ్మ మొక వ్యక్తిగాదు. పరాధారముతో నిమిత్తములేని యర్థములో వ్యక్తిత్వ శబ్దము నుపయోగింతుమేని, యది అపశబ్దప్రయోగమే యగును. బ్రహ్మము నిర్గుణ మనఁగా, నది వ్యవహారదృష్టి కతీతమని యర్థము; ఏలన గుణములు ప్రకృతిసంభవములు; బ్రహ్మము తదతీతము. గుణ ములు వస్తులక్షణములు. పరమేశ్వరుఁ డొకవస్తువు కాదు. వస్తువులు వచ్చిపోవుచుండును; కాని సత్యము సర్వవస్తుపరివర్తనాంతర్గతమైన నిత్యవస్తువు. అందుచే నది గుణాతీతమైనది. అనఁగా బ్రహ్మము శుద్ధ శూన్యభావమని కాదు; అందుకొఱకే యుపనిషత్తు చెప్పినది; "నిర్గుణో గుణీ," బ్రహ్మము పారమార్థికజ్ఞానచైతన్యము; కాని బ్రహ్మ మెఱుఁ గున దేదియునులేదు; వ్యవహారజ్ఞానమంతఃకరణవికారమే.[2] జ్ఞానము బ్రహ్మయొక్క స్వస్వరూపము కాని, గుణముకాదు[3] అది నిత్యమైన దనఁగా, నెల్లప్పుడు మార్పులేకుండ స్పైనోజు చెప్పినరీతిగా "నిశ్చ

1) శం॥భా॥ప్రశ్న॥ ఉ॥ 4,1

2) స్పైనోజా చెప్పినరీతిగా, "దైవబుద్ధికి మానవబుద్ధికిని నామసామ్యమే తప్ప వేరెందును సామ్యములేదు. నక్షత్రరాశిలోని శ్వానమునకును భూమిపైఁ దిరుగు కుక్కకుఁ బోలిక చేయరాదు" (ఎథిక్సు,1,27 స్కోలియం)

3) "సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ" యను వాక్యమునకు బ్రహ్మమే జ్ఞాన

ఆము" కాదు; ప్లేటో సోఫిస్టులో[1] నిరసించిన "మనస్సులేని స్థాణుసదృశము"ను గాదు. అది కాలమున నతీతము, కాలుష్యమున నతీతము నని యర్థము. దాని పరిపూర్ణతయు, సమృద్ధియుఁ గాలముతో సంబంధములేని వనునర్థములో నది నిత్యమైనది.[2] వస్తువులను, వాని గతులను బంధించు కాలక్రమమునకు బ్రహ్మము విషయములో నర్థము లేదు. బ్రహ్మము నిత్యస్థితి; దానికిఁ గాలసంబంధము లర్థశూన్యములు. దానికి భిన్నములైనవన్నియుఁ గావని వ్యతిరేకవాక్యములచేతనే దానిని జెప్పవచ్చును. అది అసత్తుకాదు కనుక సత్తనియు, అచిత్తుకాదు కనుక చిత్తనియు,[3] దుఃఖస్వరూపము కాదు గనుక నానందమనియుఁ జెప్ప వీలగును. అది యథార్థమగు స్థితిగలది కావున సత్యమైనది. దాని యస్తిత్వ మన్యాధారకాంక్ష లేనిది కావున నిత్యము. అది బాహ్యము నుండి దేనిని దనలోనికిఁదీసికొనదు; తీసికొన్నచో నాత్మలో ననాత్మకవకాశము కలుగును. అది యనాద్యనంతము. దాని కావిష్కృతి గాని, పరిణతిగాని, వికాసముగాని, మార్పుగాని లేదు; ఏలన నదెల్లప్పుడు సమానమైనదే. బ్రహ్మపదార్థము భాగసమన్వితమైన పూర్ణవస్తువు కాదు; ఏలన నది యేకరసస్వరూపము.[4] అది యథార్థ స్వరూపమేగాని, జగత్స్వభావము దానికి లేదు.[5] అట్టి పరమార్థము జడాత్మకముగాని పరిమాణము గలది కాని, భాగాన్వితముగాని కాదు. నిత్యము. లోపరహితము నగు నీపదార్థము చిత్స్వరూపము, అట్టి పరిపూర్ణతాసిద్ధి గలబ్రహ్మ అనందస్వరూపము కావలెను.[6] బ్రహ్మానందములో మానుషానంద మొక లేశమాత్రస్వరూపమే.[7]

మున కాధారమని రామానుజుఁడు నైయాయికులు నర్థముచెప్పిరి. పోల్చు. నిత్యం విజ్ఞానమానందంబ్రహ్మ ఇత్యాదౌ విజ్ఞాన పదేన జ్ఞానాశ్రయ ఏవోక్తః॥ (విశ్వనాథుని సిద్ధాంతము ముక్తావళి, పు 49.) 1) పు. 249.

2) పోల్చు: స్పైనోజా. "నిత్యమగు దానికిఁ గాలసంబంధశబ్దములచే నిర్వచనము చేయఁజాలము." (ఎథిక్సు. 5,1 స్కోలియం)

3) జడత్వరాహిత్యం.

4) శం. భా. 1,3,1

5) నిష్ప్రపంచసదాత్మకత్వం (శం. భా. 2,1, 16.)

6) శం. భా. 1,1,12; 3,311-13. తై. ఉ. 2,7

7) బృ. ఆ. ఉ. 4,3,32.

సచ్చిదానంద విభుత్వలక్షణము లాత్మకును బ్రహ్మమునకును సమానములే. ఆత్మయే బ్రహ్మము. కేవల విషయి విషయము లొకటి మానవబుద్ధియొక్క దృక్పథము ననుసరించి, ఆత్మయనఁగా, యథార్థముకాని భావమేయైనట్లు బ్రహ్మముమ దోఁచును. పరబ్రహ్మ నుండి సర్వలక్షణములను దీసివేసినచో నది యించుమించుగా శూన్యావస్థగాఁ దోఁచవచ్చును. ఇట్టి గుణవిరహిత శూన్యతాస్వరూపమే, సర్వప్రపంచమూలాధార మగుసత్యస్వరూప మని యెట్లు భావింపఁ గలము? "అయినచో బ్రహ్మ మభావరూపమా? కాదు; వీలనఁ గాల్పనిక వస్తువులకైన నేదో యాధారముండవలెను"[1] శూన్యము కాని దీనై న నుండవలెనన్నచో బ్రహ్మయే నిత్యము కావలెను. బ్రహ్మ స్వస్వరూపములోఁ బరిపూర్ణమైనది; కాని మానవదృష్టికది శూన్యముగాఁ దోఁచ వచ్చును. "సూక్ష్మమును గాదు స్థూలమును గాదు; దీర్ఘమునుగాదు; హ్రస్వమును గాదు"[2] అశ్రుతము, అమతము"[3] నైన విభేద విరహిత బ్రహ్మ స్వరూపము నిర్వికల్పకమైన శూన్య మనియు; దుఃఖకరమగు శుష్కనిశ యనియుఁ దోఁచవచ్చును. సర్వలక్షణవిరహితమగు నాత్మ యవాఙ్మనసగోచరమే యని హెగెల్ పలికినాఁడు. అట్టిభేదరహితమగు బ్రహ్మము జ్ఞాతవ్యముగాదని రామానుజుఁడు నైయాయికులు హెగెల్‌తో నేకీభవింతురు.[4] విమర్శకుల భావమును శంకరుఁ డెఱిఁగియుండియే యిట్లు చెప్పెను: దేశగుణ, గమన, ఫల భేదరహితమును, నద్వితీయ పరమాత్మస్వరూపము నగు పరబ్రహ్మము మందబుద్ధుల కనాత్మగాఁ దోఁచును,"[5] మన దృష్టికి బ్రహ్మము శుద్ధశూన్యముగాఁ దోఁచవచ్చును

1) "శూన్యమేవతర్హి తత్ న మిథ్యావికల్పస్య నిర్నిమిత్తత్వానుపపత్తేః (శం, భా. గౌడపాదకారిక)

2) బృ ఆ ఉ. 3,8,8. పోల్చు అగస్టైన్ " మనము దేవుఁడేది కాఁడో చెప్ప వచ్చునుగాని దేవుఁడేదో చెప్పఁజాలము' (ట్రినిటీ 8,2)

3) కఠ ఉ 3 15.

4) నిర్విషయస్య జ్ఞానస్య అనుపలబ్ధేః మానాభావాత్. (విశ్వనాథసిద్ధాంతముక్తావళి పు॥49.)

5) దిగ్దేశగుణగతి ఫలభేదశూన్యంహి పరమార్థసదద్వయం బ్రహ్మ మందబుద్ధీనా మసదివ ప్రతిభాతి. (శం॥భా॥ఛా॥ఉ॥ 8,1,1)

గాని, యోగిదృష్టిలో సర్వసంపూర్ణమై కన్పట్టును. ఈశ్వరుని సగుణ స్వరూపునిగాఁజేసు నిష్టపడని మహోన్నత పథవిహారముచేయు భావ గతి, లౌకికదృష్టికి దేవుని శూన్యముగాఁ జేయుచున్నట్లు గోచరించును. కాని సర్వమతములకుఁ జెందిన ద్రష్టలగు మహర్షులు నిర్గుణబ్రహ్మకు బుద్ధికల్పితగుణారోపణము చేయుట కిచ్చగింపలేదు.[1] ప్రాకృతమానవ కోటి నిమిత్తము శ్రుతి బ్రహ్మమును సగుణముగా[2] వర్ణించినది; ఏలన శ్రుతియిట్లు భావించెను! "బ్రహ్మాస్తిత్వమునుగూర్చి మొదట నమ్మి ప్రాకృత జనులాస్తికమార్గమునుబట్టినచోఁ దరువాత వారిని క్రమముగా బ్రహ్మస్వస్వరూపజ్ఞానమును గ్రహించునట్లు చేసెదను."[3] శంకరుఁ డుపనిషద్వ్యాఖ్యకారుఁడుగా బ్రహ్మయొక్క సగుణ నిర్గుణలక్షణములను సమ న్వయింపవలసి వచ్చినది.[4] బ్రహ్మయొక్క వ్యాప్తివర్ణనములనుగూర్చి వ్యాఖ్యవ్రాయుచు నితరుల కీర్తిభావముల నందఁజేయుటకు నుపాస నాది ప్రయోజనముల కొఱకును[5] నవి యుద్దేశింపఁబడినవని శంకరుఁడు రచించెను. మనకు సంబంధించిన యీశ్వరుఁడును జగత్కర్తయుఁ బరిపాలకుఁడు నగు వానిస్వరూపమున బ్రహ్మ స్వస్వరూపమునకు మన

---

1) పోల్చు. రూడోల్ఫు ఒట్టో "నక్యమునుగూర్చిన వ్యతిరేక తత్త్వము భక్తి భావములేని శూన్యవాదము కాదు. అందుత్తమోత్తమమైన భక్తిభావ మిమిడియున్నది—వ్యతి రేకపదవాచ్యమైనది నిజముగా ననిర్వచనీయమైన పరమసత్యమే ఇందు దేదీప్యమానమగు మతానుభవ రహస్యమిమిడియున్నది" (ది ఐడియా ఆఫ్ ది హోలీ పు॥ 189)

2) ఛాం॥ ఉ॥ 1,6,6:3,14,2.

3)సన్మార్గస్థా స్తావద్భవంతు, తతః శనైః పరమార్థమపి గ్రాహయిష్యామీతి మన్యతే శ్రుతిః ఛాం॥ఉ॥ 8,1,1) సదానందుఁడు తన వేదాంతసారమందు, అధ్యారోపాపవాద మును వర్ణించి, మనము బ్రహ్మకుఁ గొన్ని లక్షణములను మొదట నారోపించి, తరువాత వానిని నిరాకరింతుము. చూ. శం॥గీ॥భా॥ 13,13

4) శం॥భా॥ 1,1, 1-31: 1,2: 1,2,1,-18: 22-26. 39,43. 1,4, 14-22: 3,3. 35-36. చూ డ్యూసెన్.

5)ఉపాసనార్థం శం॥భా॥ఛాం॥ఉ॥ 8,1,1: శం॥భా॥1,1, 20,24,31:1,2,11 14:3:2,12,33.

భావము క్రమగతి ప్రసరించును. బ్రహ్మ నిర్గుణమే యైనను, సచ్చిదానందములు దానిస్వరూపలక్షణము అనియు, సృష్టికర్తృత్వాదికములు తటస్థలక్షణము అనియుఁ జెప్పవచ్చును.[1] బ్రహ్మకు సచ్చిదానంద[2] నిర్వచనము నపరిపూర్ణమే యని శంకరుఁ డెఱుఁగును; కాని అంతకంటె నుత్తమమగు నిర్వచన మసాధ్యమని యాతని భావము. తనయొక్క పరిమితిని దెలిసికొను సామర్థ్యము మానవ మానసమున కున్నది. బ్రహ్మానుభవమువలననే బ్రహ్మజ్ఞానము లభింపఁగలదు. బ్రహ్మవేత్తయే బ్రహ్మస్వభావమును గూర్చిన ప్రతిప్రశ్నకు మౌనముచేఁగాని, నేతివాక్యములచేఁ గాని సమాధానమిచ్చును. విద్య, బ్రహ్మయే సచ్చిదానందస్వరూపమనియు స్వయంసమృద్ధమనియుఁ జెప్పి, మన కత్యుత్తమ బ్రహ్మభావము నొసఁగఁగలదు. అవిద్య లేక అపరవిద్య, సృష్టికర్తృత్వము పాలకత్వము మున్నగుసంబంధ లక్షణములు బ్రహ్మ కారోపించును[3] అందుచే బ్రహ్మనుగూర్చి పరావరవిద్యలు రెండున్నవి. "అవిద్యాకల్పితనామరూపాది భేదములను విసర్జించి, సూక్ష్మస్థూలా[4] దిలక్షణవిరహితమైనదే బ్రహ్మమును వ్యతిరేక పదములచే సూచింపఁబడునది పరవిద్య. కాని యాబ్రహ్మపదార్థమునే, ఉపాసనాద్యవసర నిమిత్తము భేదలక్షణమును గలదిగాఁ జెప్పున దపరవిద్య"[5] బ్రహ్మమే తర్కకల్పితములగు 'మూసల' లోఁ గరగించి పోసిన నీశ్వరుఁ డగును. ద్రవ్యగుణ భేదవిరహితమైన పూర్ణానుభవదృష్టిలో నీశ్వరభావ ముత్తమ

1) ఒక కాకి నడికొప్పుపైఁ గూర్చుండియున్నయిల్లు దేవదత్తునిదని చెప్పినప్పుడు మనమాయింటి ప్రధానలక్షణములనుగాక, ఒక తటస్థలక్షణమును మాత్రమే చెప్పితిమి. అది దేవదత్తుని యింటి పరోక్షవర్ణనము సృష్టికర్త, సృష్టికారణమని బ్రహ్మనుగూర్చి మనము చేయువర్ణన మట్టిదే. 2) నృసింహతాపని ఉపనిషత్తు.

3) రత్నప్రభ. "విద్యావిషయో జ్ఞేయం నిర్గుణం సత్యం, అవిద్యావిషయ ఉపాస్యం సగుణం కల్పితం" (1,1,11.) పోల్చు ప్లాటినస్ "సత్యమును మనము శ్రేయోరూపమని పలికినప్పుడది యొక గుణమును గలిగియున్నదని యర్థముకాదు, సర్వజీవకోటి కది లక్ష్యమైన దనియే భావము అది భావాత్మకమని చెప్పుటకర్థ మే మనఁగా, అది యథావస్తుజాలములోనిది కాదనియే అది భావాతీతమైనది" 4) బృ.ఆ.భా.3,8,8.

5) శాం.భా. 1,3।4,3,14.

మైనది కాదు; లౌకికజ్ఞానదృష్టిలో నీశ్వరభావముకంటె శ్రేష్ఠతరమను సత్యస్వరూపము సాధ్యము కాదు. సగుణబ్రహ్మభావము జిజ్ఞాసువు యొక్క భావోద్రేకప్రతిబింబము కాని, వాతోపహతమై చరించు బుద్బుదముకాని కాదు. మానవ మానసమునకు నిత్యమైన బ్రహ్మస్వరూపమీ సగుణబ్రహ్మ జ్ఞానకాంతి మూలముననే గోచరించును.[1] సిద్ధాంతము యొక్క స్వగతసామరస్యసిద్ధి నిమిత్తము బ్రహ్మమును, బ్రాడ్లేవలెనే, "సగుణముకాని, ధార్మికముగాని, సుందరముకాని, సత్యముకానికాద" ను వ్యతిరేకపదములచేతనే వర్ణింపవలసి యున్నది! బ్రహ్మమునకు మన యున్న శానుభవములతో నెట్టి సంబంధము లేదనియు, లేక వానియెడ నుదాసీనభావముగల దగుచున్న దనియు మనకుఁ దేలిన సారాంశము. నిశితమగు నిట్టి తత్త్వమును స్థాపించు వ్యతిరేకమాత్రపు వలన మన కమున్న శానుభవములు వ్యర్థము లగుటచే మన మతావసరము నిమిత్తము వేఱొకదృక్పథమును మన ముగ్గడింపవలసి యున్నది.

కాని బ్రహ్మ సగుణమును నిర్గుణమును గూడఁ గాఁజాలదు.[2] అకృతిద్వయముగల సత్యములేక రెండురీతులలో ననుభవమున నవకాశ

1) డ్యూసేన్ సిస్టమ్ ఆఫ్ వేదాంత. పు 103: పోల్చు. ఎక్హార్టు: ఇంద్రియగ్రాహ్యమైన దైవస్వరూపమునకును సృష్టికర్తయగు దేవుని స్వరూపమునకును భేదమును సూచించెను, "స్వస్వరూపములో నాఁడు ఈశ్వరుఁడు కాఁడు, మానవునిదృష్టిలో నీశ్వరుఁడే. కాలమున కతీతమైన యేకత్వమే నాస్వరూపము దానికి వృద్ధిక్షయములు లేవు. ఆ స్థితి యీశ్వరున కతీతమైనది. దానినే నేను గోరుదును,, ప్లాటినస్ చెప్పినాఁడు, "అసలు పూర్ణమైన సత్యముయొక్క ప్రతిబింబమే మనబుద్ధికి గోచరించునది. దానిని గ్రహించుటకు బుద్ధియే నిత్యమును యత్నించుచుండును సర్వధార్థమున కెట్టి కోర్కియు నెట్టిప్రయత్నము నవసరములేదు ,, పోల్చు. బ్రాడ్లే: "పూర్ణసత్పదార్థమును గ్రహించుటకుఁ బరిచ్ఛిన్నమానవుల కసాధ్యము కాని కొంచెదిగనో, గొప్పగనో, దానియొక్క స్వభావమును గూర్చి తెలిసికొనుట కవకాశమున్నది వరమార్థమును గూర్చి యింతకంటె నెక్కుఁగ నవసరమునేదు. కాని యిట్టి జ్ఞాన మనుభవసిద్ధి కాఁజాలదు. మానవ పరిచ్ఛిన్నబుద్ధికిఁ గల యవధులలో నిది సత్యమైనదే,, (సత్యము ఆభాసము, పు 159)

2) "ఒకేవస్తువు నామరూపాదిభేదగత మగుటయుఁ గాకుండుటయు స్వవిరోధలక్షణమగును...ఉపాధిసంబంధముచే నొకవస్తువు స్వభావము మారి వేరొక స్వభావమును

మిచ్చు సత్యము పరమసత్యము కానేరదు. పూర్ణపరమాత్మానుభవముతో నీద్వైతము నశించును. మనము బాహ్యమునుండి చూచునప్పు డావర బ్రహ్మకు భిన్నాకృతు లున్నవని గోచరించును. బ్రహ్మ స్వరూపములో నెట్టిగుణరూపములు లేవు. రూపవ్యక్తిత్వలక్షణములకు విద్యాప్రపంచ ములో నర్థము లున్నవి. పరబ్రహ్మమునందీ విభేదము లన్నియు సహజ ముగా విలయమందును వ్యతిరేకముల ననంతముగా సమన్వయింపఁ జేయుచు స్థాపింపవలయుననొక భావనిర్మాణముగా బ్రహ్మము దలఁప రాదు.[1] పరమార్థము తత్త్వశాస్త్ర కల్పితమగు వస్తువు కాదు. అది నిత్యాస్తిత్వముగల సత్యము. పరమాత్మనుగూర్చి బుద్ధిచేఁ దలఁచియు సర్వయత్నములను శంకరుఁడు నిరసించును. మనబుద్ధితో దాని నూహింప యత్నింతుమా, వెంటనే పరమాత్మయు వ్యావహారిక ప్రపంచ ములో నొక భాగమై పోవును.

27 ఈశ్వరుఁడు లేక సగుణబ్రహ్మ

ఈశ్వరుఁ డనఁగాఁ బరమపురుషునిఁగా గ్రహింపఁదగిన సగుణ బ్రహ్మరూపమని శంకరుల యభిప్రాయము ఈశ్వరాస్తిత్వమునుగూర్చిన

బొందదు ఏ రూపమును ప్రదర్శించినను, బ్రహ్మపదార్థము భేదరహితమని యెంచ వలెను" (డ్యూసేన్ సిస్టమ్ ఆఫ్ వేదాంత పు 102-103)

1) సరియగు తర్కము ననుసరించి, బ్రాడ్లే యిట్టి నిర్ణయమునకే రావలసియున్నను నాతఁడుకొన్ని పరమార్థమును గూర్చిన సందేహములచే స్థిరచిత్తుఁడు కాలేకపోయెను. యథార్థముగాఁ జెప్పవలయుచోఁ బరమాత్మకు భావాభావలక్షణము లెవ్వియులేవని మనము దానిని దర్కముచేఁ దెలిసికొనఁజాలము; సగుణము నిర్గుణమును దెలుపఁజాలదు; ఒక యవధినుండి యింకొక యవధికిఁబోయి తెలిసికొను మన తార్కికబుద్ధి నిరవధిక బ్రహ్మమును గ్రహింపఁజాలదు. మనము మన పరిచ్ఛిన్నత నతిక్రమించునపుడు, సగుణ లక్షణము లన్నియు నే పరమాత్మలో నంతరించిపోవునో యా పరమాత్మయే మిగులును. రామానుజుని భావములో విపులీకృతమైన మానవభావమే దైవత్వము. మానవ దైవవ్యక్తు లకు భేదము వ్యాప్తిలోనున్నదే కాని వస్తుతః లేదు. మానవబుద్ధి కొన్ని సంబంధములనే గ్రహింపఁగా ద్వైతభావ మన్నిసంబంధములను గ్రహించును. కాని శంకరు నభి ప్రాయము దీనికి భిన్నమైనది. సగుణసంబంధములలో మనము తగుల్కొన్నచో వాని

ప్రశ్న నిరర్థకప్రశ్న యని శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు. ఈశ్వరుఁ డున్నచో నాతఁ డితరవస్తువులవలెనే యుండును; అనఁగా నాతఁడగణితములగు వస్తువులలో నొకఁడై, వానిలో నొకదానికొకటి భిన్నములైనట్లే, యాతఁడు వానికి భిన్నుఁడై యుండవలెను; లేదా యాతఁడు సర్వవస్తురూపుఁడైన విరాట్పురుషుఁ డనవలెను; దీనికి నాస్తికతకును విశేషభేదముండదు. ఆస్తికత్వభావములో నీశ్వరునిగూర్చిన ప్రశ్నను గల్పించుటవలన, దీనిఁ బరిష్కరించు నవకాశము లన్నియు ముందే తొలఁగింపఁ బడినవి. సక్రమహేతువాదము సత్యమును స్థాపించు శక్తి గలదైనచో, మన మెన్నఁడో యీ సమస్యను బరిష్కరించియుందుము. సహేతుకము లని చెప్పుకొనుచుఁ బరస్పర విరుద్ధభావములు గలమతశాఖ లనేకము లున్న విషయము జగద్విదితమే. ఈశ్వరాస్తిత్వమునుగూర్చి చూపఁబడిన ప్రమాణములు దీసికొని, యిటీవల క్యాంటువలెనే వాని లోపములను శంకరుఁడు వ్యక్తీకరించినాఁడు.

పరిపూర్ణతగల కర్త యొకఁ డున్నాఁడనియు తదితర మంతయు నాతనికి విషయ మనియు నూహించుటే తర్కలక్ష్యము. సత్యమొక సక్రమ సమన్వయరూపమనఁగా నీశ్వరానుభవమే యగును. విషయము లన్యోన్యసంబంధముగల యొక వ్యవస్థకుఁ జెందినవని ప్రాకృత దృష్టియు భౌతికశాస్త్రదృష్టియు నైయున్నది; అనుభవము దీనిని సమర్థించుచున్నదిగాని, పూర్తిగా గ్రహింపఁజాలకున్నది. ఏలన, మన యనుభవములోఁ జేరనిది జగత్తులోఁ జాలఁగలదు. మనకుఁ జాల జ్ఞానము కలదని తలఁతుము గాని యీ పరిమిత జగత్తునందైనను మనకుఁ దెలిసిన దసమగ్రమే. సత్యమును సమగ్రముగా గ్రహించినప్పుడే దేవుఁ డున్నాఁడు; ఆతఁడే సృష్టికర్తయను ప్రతిపాదన మనముచేయుట కర్హతగల్గుము. జగత్తును సమగ్రముగా గ్రహించు సామర్థ్యము మన బుద్ధికి లేదు; పరిశుద్ధసత్తునకు విశ్రాంతిలేని యనంతప్రవృత్తికి సమన్వయముచేకూర్చు శక్తి మానవాతీతమైనది [1] మన యనుభవము

కంతములేదు సగుణసంబంధము లనంతవిభాగములు గలవై, అసంఖ్యాకసంయోగములు గలవగుటచే వీని కేకత్వము ఘటించుట దుస్తరము, మిథ్యావిషయము లెన్ని కలసినను యథార్థవస్తువుకాదు పరమార్థము వీని కతీతము; సత్యము బుద్ధి కతీతము

1) పోల్చు: "దేవుఁడుమాత్రము దూరాలోచన చేయుటకై మిక్కిలియున్నత పథము నాశ్రయించినాఁడు"

లోని క్లిష్టతలను దొలఁగించి, యొంతసూక్ష్మీకరించి, యేకవిషయ క్రమముగా నొకప్రవృత్తి, పురుషుఁడు, కర్తయని మనము చెప్పుకొన్నను, మనము దానిగమనమునకుఁ జరిత్రకు బాహ్యసాక్షులమే యగుదుము. ప్రపంచము మన మానసికాన్వేషణమున కతీతముకానిదై, అది యెచట నెట్లు పుట్టినదో, యెందుఁ జేరునో, దాని స్వరూపలక్ష్యములను మనము దెలిసికొనఁగల్గినచో, మన మవ్వుడు పరిచ్ఛిన్నులము గాము; అందుచే నవ్వుడు మనము పరిచ్ఛిన్నమైన దేది యని కోరము. విషయము లన్నియు నొకే వ్యవస్థకుఁ జెంది, యీ శ్వరచిత్తము నే ప్రదర్శించు నను తర్కవిశ్వాస మొకభావము మాత్రమేయగును. సృష్టి క్రమవాదము కారణనియతి నుపయోగించును. అది వ్యవహారజగద్వివరణమునకుఁ గూడ సమర్థముకాదు; మనము వ్యావహారికజగత్తునకుఁ బరమార్థముతో సంబంధముగలిపి, పరమార్థమే బాహ్యజగద్రూపమున వ్యక్తమగుచున్నదనిచెప్పుటకుఁగూడ నీ వాదము నిరర్థకము. బాహ్య ప్రపంచములోని భిన్నదృశ్యపరంపర అన్యోన్యకారణములు కాఁజాలవు, ఈ దృశ్యప్రపంచమునం దొక కారణరహిత కారణమున్నదని యంగీకరింపఁ జాలము. ఈ జగత్సంసారమున కాదియున్నదనుట స్వవిరుద్ధ వాదమగును. ప్రథమకారణమునకై వెదకుట, కాలగర్భమునఁ గాలాధార మగునవస్థ నన్వేషించుటవంటిదే యగును. సంసారమనఁగా నాది లేనిదనియే యర్థము. పరిచ్ఛిన్నతను ద్రోసిపుచ్చినచో నపరిచ్ఛిన్నత సిద్ధించు నను భావము కూడ హేతునిరూపణమును గోరును. పరిణామ జగత్తునకే అన్వయించు కారణధర్మమును పరమార్థమున కన్వయించినచో మనము పరమార్థము నొక జ్ఞానవిషయము నొనర్చి, పరమార్థ మనఁగా దురభిప్రాయపడుచుంటి మన్నమాట; దేనిని ప్రపంచకారణ మని మనము నిర్ణయించుచున్నామో అదియు మనయనుభవజగత్తులో నిదే యని మఱువరాదు ప్రతికార్యమున కొక కారణముండు ననునది సర్వసామాన్య ధర్మమని మన మంగీకరించినను,[1] పరిచ్ఛిన్నజగత్కర్త యొక పరిచ్ఛిన్నుఁడే యనియే మన మనుమానింపవలసి వచ్చును. ప్రథమ కారణము దాని కార్యములైన విషయముల కనుగుణమైనదే

1) యత్కార్యం తత్సకర్తృకం.

కావలయును; ఏలన రెంటికిఁ గార్యకారణసంబంధ మున్నదని చెప్పఁబడినది. జగత్కారణ మీశ్వరుఁడైనచో, నాతఁడు దేశకాల వ్యవస్థాంతర్గతుఁడై, విశేషముగా విపులీకృత మానవరూపియై, మానవునివలెనే మానసదేహోపకరణములచే నిర్వచింపఁదగు విజ్ఞానముగల వాఁడగును. అట్టి యీశ్వరుఁ డున్నచో మన విజ్ఞానమెంతవికసించుట కవకాశ మున్నను, దానితో నాతని స్వరూపస్వభావములను, నిర్ణయింపఁ జాలము. కాని యట్టి యీశ్వరుఁడు మానవునితోఁ దుల్యములగు నుపకరణములనే యుపయోగించు వాఁడగును గావున నపరిచ్ఛిన్నుఁడు గాఁడు; అనంతశక్తి సంపన్నుఁడును గాఁడు.

జగన్నిర్మాణము మానవు నాత్మాభ్యుదయమున కనుగుణముగాఁ గల్పించినకారణముచే నీశ్వరుని కృపతోఁ గూడిన నైపుణ్యము వ్యక్తమగుచున్నదను నైతికవాదము కూడ నెట్టి సంతృప్తి నొసఁగఁజాలదు. ఎట్లు తర్కించి చూచినను జగత్తులోని పుణ్యపాపముల బాధ్యత దేవుని నెత్తిపైఁబడును.[1] లోకములోని దోషముల కీశ్వరకర్తృత్వము కారణముగాదని సమర్థించుటకు పర్షియా పౌరాణికగాథలలోవలె, దోషకారకుఁడు సైతానొకఁ డున్నాఁడని చెప్పవలసివచ్చును. అప్పుడు దేవుని యేకత్వముస్థానములో దైవరాక్షస (సైతాను) ద్వైతమును జొప్పించినవార మగుదుము. ఆత్మ దేవునిలో నొకభాగమైనచో దేవుఁడాత్మయొక్క దుఃఖమునకు భాగస్వామి కావలసియుండును; ఏలన, దేహములో నొకయంగము బాధపడినచో దేహమంతయు బాధపడును. అందుచే వ్యక్తుల బాధలకన్న దేవునిబాధ లెక్కువగుటచే, మనము కొలఁది బాధలతోఁ గాలక్షేపము చేయుటే మంచిదికాని, లోకుల బాధలన్నిటిని భరింపవలసిన ద్వైతమును గోరుట తెలివితక్కువ యగును.

---

1) ఒక హీబ్రూప్రవక్త చెప్పినరీతిగా "కాంతిని నేను ల్పించి చీఁకటిని, కాంతిని సృజించి యశాంతిని జనింపఁజేయుచు, విట్టికార్యము లన్నిటిని నేనే చేయుచున్నాను." మున్నగు భావముల ధోరణి యుపనిషత్తులలోఁ గూడఁ గానఁగును. "ఎవరికాతఁ డూర్ధ్వలోకముల నీయఁదలఁచెనో వారిచేఁ బుణ్యకర్మలను; ఎవరి కాతఁ డధోలోకముల నీయఁదలఁచెనో వారిచేఁ బాపకర్మలను జేయించును. అతఁడు జగద్రక్షకుఁడు, పరిపాలకుఁడు, సర్వాధిపతియునై యున్నాఁడు" (కౌషీతకీ, ఉ, 3, 8.)

పరిపూర్ణతగల యీశ్వరుని సంతృప్తికై లోకసృష్టి యవసరము లేదు. ఈశ్వరుని విలాసముకొఱకు సృష్టి యవసరమందుమా, అతఁడు నొక సంసారియే యగును. రూపము, పరిపూర్ణతమున్నగు గుణము లీశ్వరుని కున్నవన్నచో, నాతని నిర్గుణతత్త్వముతో నివియెట్లు జత పడునో చెప్పవలసియుండును. నిర్గుణబ్రహ్మకు గుణారోపణము చేయుట తర్కమునఁ గసాధ్యవిషయము.

ఈశ్వరాస్తిత్వమును గూర్చి యిట్టినిరర్థక ప్రమాణముల వలన బాహ్యప్రపంచములో బయలుదేరిన యీప్రశ్నకు యథార్థమగు నౌచిత్యము లేదని శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు. మన ప్రపంచముయొక్క అసమగ్రతను మనము గుర్తించినచోఁ బ్రపంచమును గూర్చిన ప్రశ్నయు దానిసమాధానము నీప్రపంచములోని తర్కయుక్తులే కాని, సత్యమునకు సంబంధించినవి కావు. అందుచేఁ దర్కయుక్తులను నిరసించు టీశ్వరాస్తిత్వమును నిరసించుట కాదు. సగుణబ్రహ్మ రూపమగు నీశ్వరాస్తిత్వమును నిరూపించుట కేతర్క వాదములును పనికిరావని శంకరుని భావము. ఈ తర్కప్రమాణములు చూపునదే మన మీశ్వరుఁడుండుట కవకాశమున్నదని మాత్రమే ఈశ్వరాస్తిత్వము మన బుద్ధి మనశ్శక్తుల కతీతమగు విషయము.[1] శ్రుతులలో వర్ణింపఁబడిన ద్రష్టలగు మహర్షుల అంతర్దృష్టి మనకుఁ గలిగినచో నప్పుడే యీశ్వరాస్తిత్వము నిశ్చయమని యనుభూతమగును. శంకరుని తత్త్వము ననుసరించి యీశ్వరాస్తిత్వము స్వతఃప్రమాణయుక్తమును గాదు. తార్కికసత్యమునుగాదు, వ్యావహారిక ప్రయోజన సిద్ధికై చేయఁబడిన యొకప్రతిపాదనమాత్రమే. దీని కాధారము శ్రుతియే.[2] ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుఁడు, సర్వశక్తి సమన్వితుఁడు.

1) పోల్చు : స్పినోజా. "ప్రపంచము నున్నదున్నట్లుగాఁ దీసికొన్నచో, మానవజాతియొక్క లక్ష్యములకుఁ బ్రవృత్తులకు సహేతుకార్థమును జెప్పుట దుస్సాధ్యము మన కర్మలకు వెనుక నెట్టిపరమోద్దేశము నున్నదని లేశమాత్రముగానైన నిరూపింపఁ జాలము" (ఉపోద్ఘాతము, 12 నాగరికత, ధర్మము. 2)

2) బరోపాఖండములోఁ దార్కికప్రమాణ వ్యర్థతను నిరూపించిన వారిలో కాంటు తత్త్వవేత్తయే ప్రథముఁడని పరిగణింపఁ బడుచున్నది, ప్లేటో యీ విషయమును

అతఁడు ప్రకృతి కాత్మయు, సృష్టికి మూలధర్మమును, జగచ్చలన శక్తియుఁ జైతన్యదాతయు, సర్వవస్తుజీవకారణము నని చెప్పవచ్చును. శ్రుతివాక్యములు చెప్పునది హేతువిరుద్ధముగా నుండనవసరములేదు. శ్రుతి నంగీకరించుట యనఁగా, తగినన్ని నిదర్శనము లు లేకున్నను, వ్యతిరేకనిదర్శనములులేని విశ్వాసము నంగీకరించుటయే. ప్రపంచమును గూర్చి, మనకు మనము కల్పించుకొను తార్కిక నిర్ణయమున కొక ఘట్టమును జేరుసరికి మన తర్కేతర సాహాయ్య మవసరము. అనుభవ సిద్ధి గలుగులోపున మనకు శ్రుతిప్రమాణ మవసరము. ఈశ్వరునిసృష్టి కర్తృత్వ విషయములో మనజ్ఞానమునకు శ్రుతిప్రమాణమొక్కటేయాధారము.[1] శ్రుతి యిట్లు చెప్పినది: "నామ రూపములు గలిగి, యనేక కర్తలు భోక్తలు, కర్మఫలములతోఁగూడి, దేశకాలనిమిత్త సూత్రములచే మానవమానసమున కూహించుటకైన శక్యము కానివిధముఁ గల్పితమైన ప్రపంచకారణము సర్వజ్ఞత్వము సర్వశక్తియుఁగలిగిన సగుణ బ్రహ్మమే (ఈశ్వరుఁడే)"[2] తాత్త్విక ధార్మిక పరిపూర్ణత లన్నియు నట్టి యీశ్వరుని గుణములు. అతఁడు సర్వదోషముల కతీతుఁడు.[3] అతఁడు బాహ్యాభ్యంతర జగత్తుల కంతర్యామియు, సూర్యునందు నేత్రమునందుఁ బ్రకాశించువాఁడు నై యున్నాఁడు.[4] అతఁడే విశ్వసృష్టి స్థితిలయకర్త.[5]

గుర్తించెనని చెప్పుట, ధర్మము "అందుచే ప్రపంచకర్తయుఁ దండ్రియునైన యీశ్వరుని గ్రహించి, మనవుల కర్థమగు భాషలోఁ బ్రకటించుట సాధ్యమైనవిషయము కాదు,, (టిమేయి పు 28 వి) పోల్చు. నివప్గోర్. "మానవుని తర్కమెన్నఁడు నితరసాధనములతో నిమిత్తములేకుండ సృష్టికర్తయగు నీశ్వరునిఁ దెలిసికొనఁగలిగెనని నే నంగీకరింపఁజాలను,, (దేవునియందు విశ్వాసము పు 152) అందుచే శ్రుతిప్రమాణమే శరణ్యమని యాతఁడుచెప్పెను. అట్లే సెయింటిథామస్ ఎక్వినాస్‌చెప్పెను పోల్చు: శాం॥ భా॥ కేన. ఉ॥ 1,4

1) బ్ర॥ సూ॥ 1, 1, 3.
2) శ॥ భా॥ 1. 12.
3) శాం॥ భా॥ 1, 1, 20; ఛాం॥ ఉ॥ 1,6.
4) శాం॥ భా॥ 1,1, 20; బృ. ఆ. ఉ. 3, 7, 9.
5 శాం॥ భా॥ 1,1,18–20; 1,3,39, 41,1,2,9-10.

శ్రుతి ప్రమాణసిద్ధమని యీశ్వరాస్తిత్వమును మనము ఋజువు చేసినవెనుక, దానిని హేతువాదమున కనుగుణమైనదే యని నిరూపించుట కష్టముగాదని చూప శంకరుఁడు యత్నించినాఁడు. మనము కార్యమునే చూచుచున్నాము; కాని ఈశ్వరుఁడే ప్రపంచకారణమో, వేఱొకటియో మనము నిర్ణయింపఁజాలము. ఏలన నొకే కార్యమునకు భిన్నకారణము లుండవచ్చును. అందుచే శ్రుతి చెప్పుచున్నది కావున నీశ్వరుఁడే జగత్కారణమని మన మంగీకరింపవలెను. ఈశ్వరుఁడే ప్రథమకారణము; ఏలన, నతఁడు జన్మములేనివాఁడు, సన్మాత్రస్వరూపి యగు నీశ్వరుఁ డింకొక సన్మాత్రస్వరూపివలన జనించుట కవకాశము లేదు; ఏలనఁ గారణములోఁ గొంత యాధిక్యము లేకుండఁ గార్యకారణ సంబంధ ముండఁజాలదు.[1] ఈశ్వరుఁ డొక భిన్నతగలిగిన వ్యక్తివలన జనించియుండడు ఏలన, అభేద వ్యక్తినుండి భిన్నతగల విషయము ఉత్పత్తియగునేకాని వ్యతిరేకవిధాన మెన్నఁడును జరుగదు. ఈశ్వరుఁ డభావమునుండి పుట్టలేదు; ఏలన నభావము నిరాత్మకమైనది. శ్రుతియు దీనిని నిరసించి, "అసత్తునుండి సత్పదార్థ మెట్లుత్పన్నమగు" నని యడిగినది. ఈశ్వరుఁ డొకప్రకృతికి వికృతి యన్నచో ననవస్థాదోష సిద్ధికలుగును.[2] ఈశ్వరుఁ డజుఁడు. కారణము కాఁడు. కార్యమును గాఁడు. ఈశ్వరుఁడే కార్యమైనచో నాకాశము మొదలు సర్వకార్యములు నిరాత్మకములై మనము నాస్తికవాదులము కావలసివచ్చును.[3] సర్వ విషయములకు యాథార్థ్యము నొసఁగున దీశ్వరుఁడే.

ప్రతికార్యమున కొక కారణమున్నదను సూత్రము నంగీకరించినచో నణువులుగాని, ప్రకృతిగాని, అసత్తుగాని ఒక ప్రత్యేకవ్యక్తిగాని, తాటస్థ్యముగాని కారణము కారాదా?[4] వీనినన్నిటిని శంకరుఁడు నిరాక

1) ఈశ్వరునికంటె నధికతరమైన దేదియు దురూహ్యము గావున, నీశ్వరుఁడే కారణశూన్యుఁడు. పోల్చు: దే కార్టేవాదము.

2) శంభా॥ 2,3,9

3) శంభా॥ 2,3,7.

4) శంభా॥ 1,1,2.

రించును. ప్రకృతి మృతప్రాయము కాదు, దాని గర్భమునఁ జైతన్య స్ఫూర్తి గల సజీవరూప మది. ఆత్మజీవితనాటకమున కనుగుణమై ప్రకృతిరంగ మున్నది. "ప్రపంచమునందు వివేకముచే నడుపఁబడని యచేతనవస్తువు, మానవుని లక్ష్యములను సాధించుట కుపకరించు వస్తువులను దనలోనుండి సృజింపఁజాలదు. మందిరములు, ప్రాసాదములు, శయ్యాసనోపవనాదులు, విచారమును బోఁగొట్టి, సుఖమును గలిగించుటకై వివేకవంతులగు శిల్పులచే నిర్మింపఁబడినవి. ఈ ప్రపంచ నిర్మాణము నట్టిదే. అనంత కర్మఫలానుభవమున కనుకూలించు రీతిగా భూలోక నిర్మాణమును, నట్టి కర్మానుభవమున కుపకరణములుగా ననంత వైవిధ్యము గల జీవరాశియొక్క స్థూలసూక్ష్మ దేహావయవ నిర్మాణమును జూచినచో నిదియంతయు నవివేకమైన ప్రధానముచే నెట్లు కల్పింపఁబడఁగలదు? కుంభకారునివశమై యున్నంతకాలము మట్టికూడ ననేకరూపములు బొందుట కనుగుణమై యున్నరీతినే, జడపదార్థము నొక వివేకవంతుని వశమై నడుపఁబడుచున్నది."[1] అనంతజన్మముల నుండి వచ్చుచున్న కర్మఫలముల ననుభవించుట కనుగుణమైన రంగముగా నుపచరించుటే సృష్టి ప్రయోజనము. అచేతన ప్రకృతి యిట్టి కృత్యములను నెరవేర్పఁజాలదు. చైతన్యమును, ప్రవృత్తియు ప్రపంచ కారణమునకుఁ జెందియుండవలెను.[2] ప్రపంచ రచనాక్రమము లొక వివేకముగల యజమానిని, సూచించును. ఏక లక్ష్యసిద్ధికై యనేక సాధనము లుండుటయు దీనినే వ్యక్తపరచును.[3] మానవులు తమ కర్మఫలముల నొక క్రమరీతి ననుభవించు విధానమునకుఁ గారణ మపూర్వముగాని యీశ్వరుఁడు గాఁడను పూర్వమీమాంసా వాదమునుగూడ

1) శాం॥ భా॥ 2,2,1.

2) బ్రహ్మసామీప్యమే జగత్పరిణామమునకుఁ జాలునదైనచో సూచింటుణాయి యనుభవముక్కముచవరెఁ బురుషుల సాన్నిధ్యమాత్రమునచే ప్రకృతి కేల ప్రవృత్తి కలిగింపదు? మఱియు అవిద్య సహజముగా సృష్టిహేతువగును దాని కొక ప్రయోజన మవసరము లేదు " అవిద్యా చ స్వభావత ఏవ, కార్యోన్ముఖీ, న ప్రయోజన మపేక్షతే "
(భామతీ)

3) శాం॥ భా॥ 1,3 39

శంకరుఁడు సమీక్షచేసెను. అపూర్వ మనాత్మకమైన దగుటచే, దాని ప్రవృత్తి కింకొక యాత్మశక్తి యవసరమని శంకరుని విమర్శ. న్యాయ వైశేషికుల ప్రపంచాతీతుఁడైన దేవుఁడు ప్రపంచమున కుపాదానకారణము కాఁడు కావున నిరుపయోగము. మానవుఁడే సృష్టికారకుఁడైనచోఁ దనకు దుఃఖకారణములగు జన్మ జరామరణ వ్యాధులు లేకుండఁజేసికొని యుండును. "స్వతంత్రుఁడగు వాఁడెవ్వఁడు నొక కారాగృహమును దనకుఁదానే నిర్మించుకొని యందుఁ బ్రవేశింపఁడు." [1] తాటస్థ్యము, అణువులు, ప్రకృతి, నైయాయికుల యీశ్వరుఁడు యుక్తములైన జగత్కారణములు కాఁజాలవు. నిత్యుఁడు, సర్వశక్తిసమన్వితుఁడు, సర్వవ్యాపియు, సర్వజ్ఞుఁడునైన యీశ్వరుఁడే శ్రుతివచనము ననుసరించి, జగత్కారణ భూతుఁడు. [2]

ఈశ్వరుఁడే ప్రపంచమున కుపాదానకారణము, ముఖ్యకారణమునై యున్నాఁడు. మన యనుభవములో నుపాదానకారణములు నచేతనములు కావను నాక్షేపణమునకు శంకరుఁ డిట్లు బదులు చెప్పినాఁడు. 'మన యనుభవములోవలెనే జగత్కారణమును గానవసరము లేదు. ఏలన, జగత్కర్త అనుమానప్రమాణముచేఁగాక' శ్రుతిప్రమాణము వలనఁ దెలియుచున్నాఁడు.' మనము శ్రుతివాక్యములపై నాధారపడునప్పుడు వ్యావహారికానుభవమున కవి సరిపోనవసరములేదు. [3] న్యాయతత్త్వము ననుసరించి, నచేతనకారణమున గా నొకకర్తయొక్క జ్ఞానేచ్ఛాక్రియ లొకవస్తూత్పాదన కవసరములు. జ్ఞానము నొక్కదానినే వేదాంతి యంగీకరించెను; జ్ఞానము స్వయంసమృద్ధమనియు, నిచ్ఛాక్రియలకుఁ గారణములుగాఁ బూర్వేచ్ఛాక్రియ లుండవలసి వచ్చుటచే ననవస్థాదోషము సిద్ధించుననియు వేదాంతి వాదించును. కార్యకారణ

1) నహి కశ్చిదపరతంత్రో బంధనాగారం ఆత్మనః కృత్వాఽనుప్రవిశతి (2,1,21) థీబో: దేకార్టే: "నాకు నేనే కర్తనైనచో నసంపూర్ణ లక్షణములన్నిటిని గల్పించుకొని నేనే యీశ్వరుఁడనై యుండెడివాఁడను" (మెడిటేషన్స్: పు. 3)

2) శం॰భా॰ 2,1,22; 4,1,23,24.

3) న అవశ్యం తస్య యథాదృష్టమేవ సర్వమభ్యుపగంతవ్యం॥ చూ: డ్యూసేన్ సిస్టం ఆవ్ వేదాంత పు 92-93.

ములకు పై లక్షణ్యముండుటచే నీశ్వరుఁడు జగత్కర్తగాఁ గాలఁడని యాక్షేపింపఁబడెను. ఒక స్వర్ణశలాక మొక మృణ్మయపాత్రకుఁ గారణము కాదు. పరిశుద్ధాత్మస్వభావుఁడగు నీశ్వరుఁడు, కలుషము నాత్మవిరహితము నగు ప్రపంచమునకుఁ గారణము గాఁ గాలఁడు.[1] జడములైన వఖళషాపాదులు చేతనులవలన నుత్పత్తియగుచుండుట గలదని శంకరుని సమాధానము. జడపదార్థమగు పేడనుండి, పేడ పురుగు పుట్టుచున్నది. ఈ విషయములలో బాహ్యభేదములు గోచరించుచున్నను వీనికన్నిటి కేక కారణము భూమియనిచెప్పినచో నీశ్వరజగత్తులకు రెండిటికి నట్టి యేకైకలక్షణము సత్తాయున్నదని శంకరుని సమాధానము.[2] రెండును సంపూర్ణముగా భిన్నములుగావు. జగత్తుకంటె నతిశయలక్షణసంపన్నుఁడై నచోఁ గార్యముకంటెఁ గారణ మెచ్చటనైన నతిశయశక్తికలదే యగుచున్నది.

ప్రపంచ మీశ్వరునివలనఁబుట్టి యీశ్వరునియందే చేరుచున్నదన్నచో, నట్లుచేరునపుడు ప్రపంచగుణములైన జడత్వము, ద్రవ్యత్వము, మౌఢ్యము, పరిచ్ఛిన్నత, కాలుష్యము మున్నగునవియు నీశ్వరునిలోఁ జేరి, యీశ్వరునిఁ గలుషమొనర్పునని యాక్షేపించిరి.[3] కార్యములు కారణములలోఁ జేరునపు డవి వాని విశేషలక్షణములను దిగవిడిచి, స్వర్ణాభరణములు, స్వర్ణమునఁ గలిసిపోవున ట్లీశ్వరునిలోఁ గలిసిపోవునని శంకరుఁడు జవాబుచెప్పెను. కార్యము తనలక్షణములను విడువకుండఁ గారణములోఁజేరుట నిజమగు పరివర్తనము కాఁజాలదు.[4] ప్రపంచ మారీతిగా విశేషలక్షణములను గోల్పోయి, యీశ్వరునిలో విలీనమైనచోఁ, దిరిగి, కల్పాంతమందు భోక్తృభోగ్యభేదముతోఁగూడిన పునః ప్రపంచావిష్కరణ మవసరములేదను నాక్షేపణకు శంకరుఁడొక యుపమానమూలమున సమాధాన మిట్లిచ్చినాఁడు; సుషుప్తినుండియుఁ బసమాధినుండియు నాత్మ విరతిపొంది జాగ్రదవస్థలోనికి వచ్చినపు డెట్లే

1) శం॥ భా॥ 2,1,4.
2) శం॥ భా॥ 2,1,6.
3) పౌల్కశ్రోత్రియవత్స్య, చేతనత్వ, పరిచ్ఛిన్నత్వాఽశుద్ధ్యాది
4) శం॥ భా॥ 2,1,9.

కత్వమును గోల్పోయి, పృథగ్వ్యక్తియగుచున్నాఁడో, యట్లే ప్రపంచ మీశ్వరునుండి వచ్చినపుడును జరుగును."[1] ప్రపంచమీశ్వరునిలో లయమైనను, శేషసంస్కారముండిపోయి, తిరిగి ప్రపంచ ముత్పత్తి యగును. పునఃసృష్టికిఁ గారణము జీవుల పూర్వజన్మలలోని కర్మఫలి తము లనుభవింపకుండ మిగిలిపోయినవి. ముక్తజీవులుమాత్రము తిరిగి జన్మింపరు; ఏలన వారివిషయములోఁ బునర్జన్మ కారణమగు నజ్ఞానము నశించిపోయినది. [2] సరిగాఁజెప్పచో సృష్టియే లేదు; ఏలన సంసార మాద్యంతములు లేనిది అనాద్యంతమగు సంసారములో సృష్టి లయాదులు వివిధఘట్టములుమాత్రమే. ప్రతి కల్పారంభమునను, భిన్న రూపములతోఁ గూడిన మూలపదార్థము విస్తరింపఁబడును. భూతవర్త మానదశల కవిచ్ఛిన్నసంబంధ మున్నది; లయావస్థకుఁ దదనంతర మువచ్చు సృష్టికి నిట్టి యవిచ్ఛిన్నసంబంధము గలదు. ఈశ్వరునికి జీవాత్మకును పూర్ణవస్తుభాగ సంబంధ మున్నచో జీవాత్మ దుఃఖానుభవ ములో నీశ్వరుఁడు భాగస్వామి గావలసివచ్చును. ఈ యాక్షేపణముఁ దొలఁగించుటకు మూలవస్తువునకు దాని ప్రతిబింబముతోఁ గల సంబం ధము చెప్పఁబడినది. ప్రతిబింబమున కెట్టిదోషము కలిగినను మూల ద్రవ్యమున కంటదు.

కొందర కాహ్లాదము, కొందఱకు దుఃఖమును గలుగునట్లు భిన్న మార్గముల ననుసరించి ప్రపంచమును గల్పించినవాఁ డీశ్వరుఁడు కాఁజాలఁడని యింకొకయాక్షేపణ చెప్పఁబడినది; ఏలన నాతఁ డధర్మ పరుఁడు క్రూరుఁ డనవలెను. [3] దీనికి సమాధానముగాఁ గర్మసూత్రము చెప్పఁబడెను. ఈశ్వరుఁడు నిరంకుశముగా వర్తించుట లేదు; జీవుల పూర్వకర్మల ననుసరించి, వానికిఁదగిన ఫలితముల నొసఁగుచున్నాఁడు. జీవుల కర్మల కనుగుణమైన సృష్టి నీశ్వరుఁడు చేయుచున్నాఁడు. పూర్వ కర్మఫలానుభవరంగమే లోకము గావున నీశ్వరునిసృష్టి కర్తృత్వము

1) శం॥ భా॥ 2,1,9

2) శం॥ భా॥ 2,1,9.

3) శం॥ భా॥ 2.1,34.

వాని ప్రధానలక్షణము గాదు. వనములోని మొక్క తమస్సత్త్వముల ననుసరించి పెరుగును. దానికి వనరక్షకుఁడు బాధ్యుఁడు గాఁడు. శంకరుఁ డీశ్వరుని వర్షముతోఁ బోల్చెను, వర్షమన్ని మొక్కలకును గురియును గాని, బీజబలము ననుసరించి మొక్క పెరుగును. ప్రతివ్యక్తియొక్క యు నూతన జన్మము వ్యక్తియొక్క కర్మల నైతికలక్షణముల ననుసరించి యుండును.[1] ఆదిసృష్టియందే, జీవులకుఁ బుణ్య పాపకర్మ లెవ్వియు లేనప్పుడు, దుఃఖ దౌర్భాగ్యము లేకుండ నీశ్వరుఁడేల సృజింపలేదని యడుగవచ్చును. ఇది శాఖాచంక్రమణవాదమగును. శంకరుఁ డిట్లు చెప్పెను: "పుణ్యపాపములులేకుండ నెవ్వఁడును జన్మింపఁడు; జన్మింప కుండ నెవ్వఁడును బుణ్యపాపములు చేయఁజాలఁడు; అందుచే సృష్టి కాదియున్నచో, మనకు శాఖాచంక్రమణమే లభించును."[2] ప్రపంచ మున కాది లేదు.[3] అందలి ప్రతిజీవియొక్క ప్రస్తుతజన్మమునకొక పూర్వజన్మమే కారణము. కల్పాంతములందును, పున స్సృష్టివేళలందును గూడఁ గర్మసూత్రము వర్తించును. సంసారము స్థూలరూపమువఁగాని, సూక్ష్మరూపమునఁగాని యీశ్వరునిలో నుండును. ప్రపంచమూలమగు ప్రకృతి, యొక కార్యముకాదు. కావున, నితర కార్యములన్నిటి కంటెను నుత్కృష్టమైనదై,[4] యీశ్వరునందున్నది. ప్రకృతికి మూలా ధారమెచ్చట నుండఁజాలదుగావున, నీశ్వరునిలో నొక యంశగాఁ దలఁపఁబడినది. ప్రకృతిసమన్వితుఁడగు నీశ్వరుఁడు ప్రపంచమునకు ముఖ్య కారణము నుపాదానకారణమును. ఈశ్వర కార్యముగాఁ బ్రపంచ మాతఁడు సృజించినవెనుక బాహ్యరూపముననున్న విధముననే, కారణరూపమున సృష్టికిఁ బూర్వ మాతనిలోనుండును.[5] సృష్టికిఁ బూర్వమేనామరూపమయసృష్టి యీశ్వరజ్ఞానవిషయమై యుండును.[6]

---

1) శం॥ భా॥ 2, 3, 39.
2) శం॥ భా॥ 2. 1. 36.
3) శం॥ భా॥ 2. 3, 42.
4) "సర్వస్మాద్వికారాత్ పరయోఽవికారః (శం॥ భా॥ 1.2,22)
5) శం॥ భా॥ 2,1,6 చూ॥ శం॥ భా॥ కఠ॥ ఉ॥ 3॥ బాం॥ ఉ॥ 8, 4,॥
6) శం॥ భా॥ 1,5

ఉపనిషత్తు లీశ్వరుఁడంతర్యామి యని భావించును. ఈశ్వరుఁడు జీవాత్మకు వేఱుగాలేఁడు; జీవాత్మమూలమున నాతఁడు ప్రకృతిలోఁ బ్రవేశించినాఁడు "ఈశ్వరుఁడు తన శుద్ధరూపములోఁ దనయాత్మ స్వరూపముతో నశుద్ధదేహములోఁ బ్రవేశింపఁడు; అట్లు ప్రవేశించినను దానిని దానేచేసిన స్మృతికలిగి వెంటనే విడిచిపెట్టును. ఏట్టిశ్రమయు లేకుండ, నే యాత్మరూపములో నీశ్వరుఁడు లోకమునఁ బ్రవేశించునో, దానితోడనే, ఐంద్రజాలికుఁడు దాను ప్రదర్శించిన దృశ్యమును బోఁగొట్టినట్లు ప్రపంచమును లయింపఁజేయును. ఇట్లు జరుగుట లేదు. కావునఁ బ్రపంచమును దనక్షేమ మెఱిఁగిన యొకయాత్మగలిగినవ్యక్తి చే సృజింపఁబడలేదు."[1] దీనికి శంకరుఁడు భిన్నకార్యము లొకేకారణ మున నుదయించు ననియు, నొకేభూమినుండి భిన్నలక్షణములు గల శిలలు, స్వర్ణభూషణములు నెట్లుత్పన్నము అగునో, యట్లే యొకే యీశ్వరునినుండి భిన్నజీవులు కార్యములు నుద్భవించుననియు బదులు చెప్పినాఁడు.[2]

ఈశ్వరుఁ డుపకరణము అవసరములేకుండసృజింపఁగలఁడు. తన యద్భుతశక్తులవలనఁ దానే యనేక కార్యరూపములఁ బొందు చున్నాఁడు[3] తనలోసంపూర్ణములగు సర్వశక్తులునుండుటచే నితర సాహాయ్యము లేకుండ నాతఁడు సృష్టిచేయఁగలఁడు. బాహ్యోపకరణ ములతో నిమిత్తములేకుండ నీశ్వరుఁడును మహర్షులు తమతపశ్శక్తిచే నేదియైన సృజింపఁగలరని చెప్పఁబడెను[4]. ఈశ్వరునిసృష్టికర్మ మను ష్యుల కర్మవంటిదికాదు[5] పాలు పెరుఁగుగా మాఱినట్లు, తన విశేషశక్తి వలన నీశ్వరుఁడు ప్రపంచముగా మాఱుచున్నాఁడు,[6] నానారూప పమ

1) శం।భా। 2,1,21.

2) శం।భా। 2,1,23.

3) పరిపూర్ణశక్తికం (శం॥భా॥ 2,1,24.)

4) 2.1,25.31 (5) శం।భా। 1,4,27

6) క్షీరవత్ ద్రవ్యస్వభావవిశేషాత్ (శ।భా।2,1,24) క్షీరోపమానము యుక్తము కాదు; పాలు పెరుఁగగుటకు ద్రవ్యాంతర సాహాయ్య మవసరము: అదియే ఉష్ణత.

న్వితమగు ప్రపంచము నీశ్వరుఁడు కల్పించెను గావున నాతని కనేకశక్తులున్నవని తెలియుచున్నది.[1] ఈశ్వరుఁడు నిశ్చయముగా స్వతంత్రుఁడైనచో నాతనికి సృజింపవలయు నవసరము లేదు. దేవునికి లోపములుగాని, సిద్ధింపని కామములుగాని లేవు. సర్వసిద్ధులుగల ఈశ్వరుని కెట్టి కాంక్షయు నున్నదనుట యాతని స్వయంసమృద్ధిలక్షణవిరుద్ధమగును.[2] సృష్టివలన నీశ్వరుని కొకయుద్దేశముకాని, యొక కోర్కిగాని, యొక లేనివస్తుసంపాదనముగాని కలిగెననుటవలన నీతనికిఁ బరిపూర్ణతాలోపమగును. నియతోద్దేశరహితుఁడై యాతఁడు చేసిన సృష్టి బాల్యచేష్టకంటె నధికము కాఁజాలదు. దేవుఁ డేకైక కారణ మైనచోఁ గార్యమంతయు నొక్కసారియే కన్పట్టవలెను; కాని భిన్నదశలతోఁగూడిన క్రమపరిణామమే మనము చూచుచుంటిమి. దీనికి సమాధానముగా బాహ్యమునుండి యేకర్మయు నిర్ణయింపఁబడదు. కర్మకు వెనుకనున్న ముఖ్యోద్దేశము దానిని నిర్ణయించును. అందుచే "ఈశ్వరునికర్మ యొట్టిప్రయోజనమును లేని స్వభావసిద్ధమైనలీల" యని చెప్పఁబడెను.[3] ఈశ్వరుని సృష్టిక్రియ యాతని పరిపూర్ణతయొక్క బాహ్యప్రసరణము, లీలాభావమున కనేకార్థములు గలవు. ఈశ్వరుని సృష్టి కెట్టి స్వార్థపరమైన ప్రయోజనమును లేదు. మనుజుఁ డూపిరిపీల్చి విడుచుట స్వభావమైన రీతినే, దైవస్వభావము యొక్క బాహ్యప్రసరణమే సృష్టియనవచ్చును.[4] దేవుఁడు సృష్టిచేయకుండ నుండఁజాలఁడు. సృష్టి కర్మయనునది నిష్కారణ సంభవముగాని, మౌఢ్యసంజాతముగాని కాదు; అది యీశ్వరుని స్వభావోద్గతము. ఆనందాతిశయముచే నీశ్వరుఁడు తన శక్తిచే తత్త్వములనావిష్కరించినాఁడు.[5] మొదట నిర్గుణబ్రహ్మమున్నదనియు నా

1) శాం॥ భా॥ 2,1,30.

2) నిత్యపరితృప్తత్వం (శాం॥ భా॥ 2,1,32-33) బ్రహ్మప్రాప్తకాముఁడు గావున జీవాత్మసాదృశ్య మిచట పనికిరాదు.

3) శాం॥ భా॥ 2,1,33.

4) శాం॥ భా॥ 2,1,33.

5) పరిపూర్ణత పొంగి ప్రవహించునదే సత్స్వరూపమను ప్లాటినస్ భావముతోఁ బోల్చు.

వెనుకనొక సగుణరూపమును ధరించు టవసరమని నిశ్చయించెననియు శంకరుఁడు భావింపఁడు. స్వీయానందాతిశయము చేతను, ధర్మప్రవర్తనార్థము నీశ్వరుఁడు సృజించెను. సృష్టికర్మ యను నీ జగన్నాటకమం దీశ్వరుఁడు వినోదవిహార మొనర్చు సముభావముతో నేకీభవించి, శంకరుఁ డీశ్వర కర్మ నహేతుకము, లక్ష్యసహితము ననియు నది యప్రయత్నముగా నతిసులభముగా జరుగు నట్టిదనియు నిరూపింప యత్నించెను. ముక్తపురుషు లీశ్వరానందమున భాగస్వాములగుదురు. జీవు లీశ్వరునకు వేఱై యుండవు; ఈశ్వరునియందే తదంశారూపులై, పరిపూర్ణతనందఁ గోరుచుండును. జడపదార్థములు, నిరాత్మకములుగా గోచరించున వన్నియు నీశ్వరసంబంధములై యాతనిలో నున్నవే. ఈశ్వరశక్తి సర్వాంశలలోఁ బ్రవర్తించి, వానినిబోషించుచుండును. "తృణబ్రహ్మ పర్యంతముగల సర్వజీవరాసులు నాదేహమే"[1] ఈశ్వరుఁడును జగత్తు ననగాఁ గార్యకారణము లొకటే. అవి రూపములలోఁగాని; బాహ్యపరిణామ వికారములలోఁ గాని సమానములు గావు; వానియం దంతర్గతమైయున్న బ్రహ్మపదార్థముచే నవి సమానములు, నామరూపావిష్కృతి గాంచినపుడు ప్రపంచము లయమనఁగా నామరూపోప సంహారమునై యున్నది. సృష్టియనఁగా నీశ్వరతత్త్వము దేశకాలావచ్ఛిన్నమగు బాహ్యావిష్కృతిఁ గాంచుట.[2] ప్రతి కల్పాంతమందు నీశ్వరుఁడు లోకమును దనలోనికిఁ దీసికొను ననఁగా భౌతిక ప్రపంచము మూలప్రకృతిలో విలీనమై జీవాత్మలన్నియుఁ దాత్కాలికముగా నిరుపాధికములై, గాఢనిద్రా ముద్రితము లగును. కాని జీవుల పూర్వకర్మ సంస్కారము లింకను నుండుటచే, నీశ్వరుఁడు నూతనసృష్టి చేయుటతోడనే జీవులు నూతన జన్మముల నొందవలసివచ్చును. అప్పుడు తిరిగి జన్మజరామృత్యు సంకలితమైన సంసారపరిభ్రమణ మారంభమగును.[3]

1) ఉపదేశసాహస్రి, 9.4; దక్షిణామూర్తి స్తోత్రము వ.9.

2) పోల్చు : ఎమిలీబ్రాంటే "భూమియును మానవులు, సూర్యచంద్రాదులతో ప్రపంచమంతయు నదృశ్యమైనపుడు, నీవే యుందువు; నీయందే సర్వజీవులునుండును."

3) సృష్టి స్థితిలయవ్యాపారము నట్టి యొకే పరమేశ్వరుని బ్రహ్మ, విష్ణు, శివు లనిచెప్పుదురు.

జీవులు పరస్పరభిన్నములైనను; నీశ్వరాంశారూపములే. జీవులు భిన్నకర్మలను ఫలితములను గలిగి, మరణానంతరము తిరిగి పునర్జన్మ[1] నొందునపుడు పరస్పరమిశ్రమమందవు.[2] జాగ్రదవస్థలో సర్వజీవుల యొక్క సముచ్చయాత్మ స్వరూపము విరాట్ లేక వైశ్వానరరూపము. స్వప్నావస్థలోని జీవాత్మస్వరూపము లింగములేక తైజసము. సర్వతైజసములయొక్క యేకరూపము హిరణ్యగర్భుఁడు లేక సూత్రాత్మ[3] కారణశరీరములోనున్న జీవాత్మకు ప్రాజ్ఞుఁడనియు సర్వప్రాజ్ఞస్వరూపి యీశ్వరుఁడనియుఁ బేరొసఁగఁబడెను. సుషుప్త్యవస్థలోని జీవికింకను ద్వైతమున్నది. అతని సంకల్పవిజ్ఞానమూలమగుబుద్ధి యింకనున్నది. ఉపసంహృత జగత్స్వరూపియగు నీశ్వరుఁడు, అవ్యక్తద్వైతనియుక్తిగల సుషుప్త్యవస్థలోనున్న జీవునితోఁ బోల్పవచ్చును. పరిశుద్ధబుద్ధిలో బద్ధుఁడైన బ్రహ్మరూపమే యీశ్వరుఁడు. అతఁడు గుణత్రయమును గలిగియుఁ దదతీతుఁడై యున్నాఁడు. అతనికి సూక్ష్మము సాత్త్వికము నగు స్వచ్ఛశరీరము గలదు. ఈశ్వరునుండి విరాడ్రూపము, నటఁగా, సుషుప్తి నుండి జాగ్రదవస్థయు; ప్రాజ్ఞునుండి దేహియు సృష్టిక్రమము; దీనికి వ్యతిరేకక్రమము ప్రళయము. బాహ్యజగత్తులో శంకరుఁడు పరిణామము నంగీకరించునుగాని, బ్రహ్మతో సంబంధమును జెప్పవలసినప్పుడు వివర్త వాదమునుఁ బ్రకటించును.

ఒక యుపాదానకరణము తనకు భిన్నము కాని కార్యము నుద యింపఁజేయును.[4] ప్రపంచము బ్రహ్మభిన్నము కాదు; బ్రహ్మ సద్రూపముచేఁ బరివర్తనమందుచున్నట్లు గోచరించును. ప్రపంచమవిద్యయుఁ గాదు; అచేతనమగు నవిద్య జడరూపమున మార్పు చెందుచున్నది. ఈ రీతిగాఁ బ్రపంచము బ్రహ్మమాయామిశ్రితము.[5] ఈశ్వరుఁడు ప్రపంచమున కుపాదానకర్తయును, ముఖ్యకారణము అని

---

1) ఛాం। ఉ। 6, 10.
2) శం।భా। 2,3, 49.
3) శం।భా। 2,3, 15.
4) స్వాభిన్న కార్యజనకత్వ ముపాదానత్వం
5) వివరణగ్రంథ మీ భావమును సమర్థించెను.

స్పష్టముగాఁ బలికెను. కాని యనంతరాద్వైతములో నీ విషయమున భిన్న భావము ఉదయించినది. వేదాంతపరిభాషననుసరించి జగత్పరిణామ కారణము మాయకాని, బ్రహ్మ కాదు.[1] వాచస్పతి బ్రహ్మయే కారణమని, మాయ సహకారియని చెప్పినాఁడు. మాయావశులైన మానవుల దృష్టిలో జడజగత్తే బ్రహ్మ; మాయయే దాని కారణము.[2] ఇందుఁ జెప్పఁబడిన మాయ జీవుల నాచ్ఛాదించునది. అందుచే జడత్తు యొక్క జడతాలక్షణమునకుఁ గేవల శుద్ధబ్రహ్మకారణ మనరాదు; కావున జడత్వమునకుఁ గారణము మాయాపహితబ్రహ్మ యని చెప్పనొప్పును. బ్రహ్మజగత్సంబంధ మెట్టిదో మనము చెప్పఁజాలము కావున, మాయా కల్పితమగు జగత్తునకు బ్రహ్మ మాధారమని చెప్పవలెను. ఈ భావమును, పదార్థతత్త్వనిర్ణయము ప్రకటించినది.[3] సిద్ధాంతముక్తావళీకర్త బ్రహ్మకు లోకముతో నెట్టిసంబంధమును జెప్పుట కిష్టపడక మాయయే జగత్కారణమని పలికెను. సంక్షేపశారీరక గ్రంథకర్త జగదుపాదానకారణము బ్రహ్మమేయనియు బ్రహ్మమేకైక సత్యమైయుండఁ గాఁగారణాంతరమును జెప్పుటకు వీలులేదనియు నిర్ణయించెను. నిర్గుణ బ్రహ్మ కెట్టి గుణసంబంధమును జెప్పుట కిష్టములేనివారు మాయాన్వితమగు బ్రహ్మయనఁగా నీశ్వరుఁడే జగత్కారణ మనిరి.[4] బ్రహ్మకుపాదానకారణము తటస్థగుణముమాత్రమే. ప్రపంచముగా మారు కారణస్వరూపము మాయయనియుఁ,[5] బ్రపంచమున కాధారభూతమైనది మాయోపాధిగతమైన యీశ్వరుఁడనియు విద్యారణ్యునభి

1) ప్రపంచస్యపరిణామి ఉపాదాన మాయవబ్రహ్మేతిసిద్ధాంతః।

2) వాచస్పతి మిశ్రాస్తు జీవాశ్రితమాయా విషయీకృతం బ్రహ్మస్వత ఏవ జాడ్యాశ్రయ ప్రపంచకారేణ వివర్తమాన తయోపాదానం ఇతి మాయా సహకారిమాత్రం। (యస్. యస్. యస్. 1)

3) ప్రపంచే ఉభయోరపి మాయా బ్రహ్మణో రుపాదానత్వం తత్ర చ పరిణామతయా, ఉపాదానత్వం, అధిష్ఠానతయా చ బ్రహ్మణ ఉపాదానత్వం బ్రహ్మవివర్తమానతయా అవిద్యాపరిణామ మానతయా ఉపాదానం (S L.S 1)

4) శాం।భా। 1,1,20; 1,2,1 పై నాధారపడిన వివరణము

5) పరిణా మ్యుపాదానతా.

ప్రాయము.[1] బాహ్యస్థూలప్రపంచ మీశ్వరమాయాసంజాతమనియు బుద్ధీంద్రియాదులతోఁ గూడిన సూక్ష్మప్రపంచ మీశ్వరుని మాయాసాహాయ్యముతోఁ గూడిన జీవసంజాత మనియుఁ గొందఱు తలఁచిరి.[2] సూక్ష్మప్రపంచ మవిద్యాశక్తివలన ముద్భవించు ననియు, నీశ్వరుని మాయానహకార మవసరము లేదనియు, నీశ్వరమాయచే భూతప్రపంచ మేర్పడు ననియు కొందఱు భావించిరి. ఈ రెండు దృక్పథముల నుండియు ననఁగా బాహ్యాభ్యంతరములనుండి చూచినచో బాహ్య ప్రపంచమున కాధారముగా బ్రహ్మయును, నాంతరంగిక ప్రపంచమున కాత్మయు నని చెప్పవచ్చును. ఇంద్రియగోచరము సర్వప్రవృత్తి సాధనమునైన వ్యావహారిక ప్రపంచమున కుపాదానకారణము పరమార్థమైయుండఁగా, స్వప్నమిథ్యాప్రపంచమున కుపాదానకారణము జీవాత్మయై యున్నది. ప్రపంచమంతయు జీవునివలననే జనించున దనుట కెవ్వరు నంగీకరింపకున్నను, తృణ బ్రహ్మపర్యంతము గల సర్వ వస్తు సమన్విత ప్రపంచ క్రమమునకు జీవాత్మయే యుపాదాన కారణ మని విశ్వసించువారును గలరు.[3]

28 ఈశ్వరుని మిథ్యాత్వ లక్షణము

బ్రహ్మమును దర్పణపు మూసలలోఁ జూసినచో మనకు వ్యావహారిక జగత్తుగాఁ గన్పట్టుచున్నను, లేక దానినే యీశ్వరుఁడన్నను భేదము లేదు. ఈశ్వరుఁడు సర్వస్వరూపుఁడు; సర్వమాతనియందే యున్నది. ప్రలయకాలమందు సూక్ష్మరూపమున నవ్యక్తముగాను, సృష్టికాలమున వ్యక్తరూపమునను నుండును. అవ్యక్తబ్రహ్మకును, ప్రపంచమునకు నొక వైపునను, వేఱొకవైపున, నీశ్వరునకును గల సంబంధమును

---

1) వివర్తోపాదానత, మాయోపహిత చైతన్యలక్షణ మనఁబడెను.

2) వియదాది ప్రపంచ ఈశ్వరసృష్టమాయాపరిణామ ఇతి; తత్ర ఈశ్వరఉపాదానం, అంతఃకరణాదికంతు, ఈశ్వరాశ్రిత మాయా పరిణామ మహాభూతోపసృష్టజీవావిద్యాకృతభూతసూక్ష్మకార్యమితి. తత్రోభయో రుపాదానత్వం.

3) పీఠవాదము నప్పయదీక్షితు లిట్లు నుడివెను: "జీవ ఏవ స్వప్నద్రష్టృవత్ స్వస్మి న్నీశ్వరాది సర్వకల్పకత్వేన సర్వకారణమితి కేచిత్"

శంకరుఁడు సరిగా వివరించలేదని డ్యూసేన్ చెప్పిన విషయ మంత సమంజసముగా లేదు. ఆతఁడిట్లు చెప్పినాఁడు; "ఈ యవ్యక్తబ్రహ్మము నకు రెండు వ్యతిరేకరూపము లున్నవి; మొదట నుపాధిగతుఁడైన బ్రహ్మస్వరూపముగా బాహ్యప్రపంచమును; తరువాత మన కుపాసనకు మన బుద్ధికి సామీప్యమునకు వచ్చురీతిగా నీశ్వర స్వరూపమును గూర్చిన భావములు కలుగును. అవ్యక్తబ్రహ్మముయొక్క యీ రెండువరస్పర విరుద్ధములైన రూపములకు స్పష్టమైన భేదమును శంకరుఁడు ప్రకటించ కుండు టాశ్చర్యకరమైన విషయము. కాని యొక వాక్యము నమసరించి, మిథ్యారూపముల కన్నిటికి నింద్రియగోచర రూపములే యాలంబ నము లనునర్థము కనవట్టురెండుమ సెల్లప్పుడు కలియుచుండు కారణము వలన రెంటికిఁగల భేదమును శంకరుఁడెన్నడును సరిగా గుర్తించి యుండలేదు"[1] ఒక వాక్యములో శంకరుఁడిట్టి భేదము గుర్తించెనని డ్యూసేనంగీకరించినాఁడు;[2] కాని యది వ్యర్థ మని నిరసించినాఁడు. బాహ్యప్రవంచమంతయు బ్రహ్మమిథ్యారూపమే, బాహ్యరూపదృష్టితోఁ జూచి నపుడు బ్రహ్మయే యీశ్వరుఁ డగును. మగధవిదేహరాజ్యము లొక్కప్రపంచములోని పైనట్లే, యీశ్వరుఁడును, జీవాత్మలు నొకే పూర్ణ వస్తువైన బ్రహ్మకుఁ జెందినవే.[3] నిర్గుణబ్రహ్మ సగుణబ్రహ్మయైనచో నప్పుడు మన కీశ్వర, జీవ, ప్రపంచత్రయము కలుగును.

నిర్గుణమైన పరమాత్మ తత్త్వమునుండి, ప్రపంచోత్పత్తి కలిగిన దని చెప్పవలసిన సిద్ధాంతరూపమగు తత్త్వశాస్త్రము, పూర్వఖండ మందైనను, పశ్చిమఖండమందైనను ప్రకృత్యా విష్కరణమున నొక మాయామాత్రమువంటి దవసరమని యంగీకరింపక తప్పనిసరియైనది. బరోపావిజ్ఞానములో జగదతీతమైన యేకత్వదర్శనము వినా నిజమైన బాహ్యవస్తుస్థితిలేదని క్యాంటు తత్త్వవేత్త నిర్ణయించియు నాతఁ డీనిర్ణ యమును గేవల సిద్ధాంతమాత్రముగానే భావించెనుగాని, వాస్తవిక

1) డ్యూసేన్, సిస్టం ఆఫ్ వేదాంత, పు: 205-206

2) శం॥ భా॥ 3, 2.21.

3) శం॥ భా॥ 3 7, 31.

ప్రపంచ మంతటికది యాధారభూతమని నిశ్చయింపలేక పోయెను. ఏక స్వరూపము నింద్రియాతీతమునగు పరమార్థమునకు, వస్తువుల స్వస్వరూప సంబంధమును గల్పించి, యాతఁడు తన తత్త్వనిర్మాణములో హేతువిరుద్ధమగు నొక యంశమును జొప్పించెను. అనుభవ మంతయు నొక విషయికి సంబంధించినదియను కేంద్రసత్యమును ఫిక్టే క్యాంటునుండి స్వీకరించి దానిని బెంపొందింప యత్నించెను. విషయవికాసముచే విషయములో నన్యపదార్థమెద్దియుఁ బ్రవేశింప దనియు, నన్నిదశలలోని వికాసము నాంతరంగికమే యనియు నాతని యభిప్రాయము. నిర్గుణసత్య మాత్మావిష్కరణ కార్యములోఁ దనకు భిన్నమైనదాని నూహించును. ఆత్మ యనాత్మరూపమునఁగాని స్వీయా విష్కృతి నొందఁజాలదు. అత్మయందే యీ యనాత్మబీజమున్నది, క్రమముగాఁ బరమాత్మయే తన రూపాంతరములైన భిన్నజీవాత్మ లుగా గోచరించుచున్నది. అందుచే, ఫిక్టే ననుసరించి, యాత్మతన ప్రవృత్తి నెఱుఁగుట కనాత్మ నడ్డుగాఁ బెట్టుకొనవలెను. శుద్ధచైతన్య మాత్మ సంకోచ మొనర్చుకొనియే భిన్నరూపములఁగుట కవకాశమున్నది. అట్లే, మన యీశ్వరభావము ననుసరించి, నిర్గుణబ్రహ్మయు, ప్రకృతియు, మాయాశక్తియు సవసరములై యున్నవి.

మానవదృక్పథమునుండి చూచినచోఁ, బరిణామప్రపంచమునకు హేతువుమ జూపవలసియున్నది. మార్పులేని బ్రహ్మ వీనికిఁ గారణము కాఁజాలదు. బ్రహ్మ మాత్రమే బ్రహ్మయే కాఁజాలదు. బ్రహ్మ తెన్నఁడును మార్పులేనిచో మనకు గోచరించు పరిణామమున కర్థము చెప్పవలెను. పరిణామ జగత్తున కచేతనప్రకృతి కారణము కాఁజాలదు. బ్రహ్మ సద్రూపము, పరిణామమే ప్రకృతి. అద్వితీయబ్రహ్మతో సమాన స్థానమును బ్రకృతి కిచ్చుటవలన మనము బ్రహ్మపరిపూర్ణతకు లోపము నాపాదించుచున్నాము. కాని బ్రహ్మేతరమగు రెండవవస్తువును మన మూహింపకున్నచో జగత్కారణమును జెప్పుట దుస్తరమగును. కావున నొక్కటే యుపాయమున్నది; సద్రూపమును బరిణామమును రెంటిని దనలోఁ గలిగిన సగుణబ్రహ్మము లేక యీశ్వరుని మనమంగీకరింప వలెను. భావాతీతమగు నిర్గుణబ్రహ్మ సంకల్పముచే సగుణమయ్యెను.

మూలమున నేకమగువదార్థము బహిర్గతమై, సృష్టిరూపముదాల్చెను. స్వచ్ఛము, నేకము స్వయం సంపూర్ణమునగు నిర్గుణబ్రహ్మ సర్వవస్తువులను దనకు బంధించుకొని, వానికిఁ బరస్పరానుబంధమును గలుగఁజేసిన యీశ్వర రూపమునుదాల్చెను. బ్రహ్మము విషయావిషయములకు రెంటికి నతీతము. ఒక విషయ సంబంధముగల విషయిగా బ్రహ్మము మారినపు డీశ్వరుఁ డగును; ఈశ్వరుఁ డనేకత్వములో నేకత్వరూపము. ఈశ్వరుని శక్తి వలనఁ బ్రకృతి, ప్రపంచము సంతనుబరిణమింపఁజేయును. ప్రకృతి లేక విషయమునకు స్వతంత్రస్థితిగాని, యర్థముకాని లేదు. అది యచేతన మగుటచే సచేతనమగు శక్తి సాయము లేనిదే దేని నుత్పాదింపఁజాలదు. అది కేవల విషయి కితరమైనది; ప్రపంచ మీశ్వరుని కన్యమైనది; ఈశ్వరుఁడు బ్రహ్మయొక్కయుఁ బ్రకృతియొక్కయు మిశ్రమరూపము. ఈశ్వరుఁడు శుద్ధచైతన్యముకాడు; స్వీయజ్ఞానముగల వ్యక్తిత్వము. "అతఁడు సంకల్పించెను; నే ననేక మగుదును, నేను సృజింతును."[1] జ్ఞానము, స్వీయజ్ఞానము, వ్యక్తిత్వము విషయము లున్ననే సాధ్యములగును. సర్వజ్ఞత యీశ్వరలక్షణము; అది యెట్లు సాధ్యమో భిన్నవిధముల జెప్పఁబడెను.[2] జ్ఞానము బ్రహ్మ స్వభావము. అది యొక తెలియువలయు విషయసంబంధమైనపు డొక కార్యరూపము నొందును. అట్టి విషయమునకు సంబంధించిన బ్రహ్మ, విజ్ఞాత యగును. అనఁగా జ్ఞాన

1) ఛాం।ఉ। 6,2,3: బృహ, ఉ, 1,1,1: ప్రశ్న. ఉ।2,3,4: ముండక 1,1,9.

2) సర్వజీవమానసనిత సూక్ష్మవాసనలతో నిండియుండు మాయయే యీశ్వరోపాధియని భారతీతీర్థుఁడు వాదించెను. ప్రకటార్థ గ్రంథకర్త యీ భావము నంగీకరించి, కాలత్రయమునందుఁ బ్రపంచముతో నుండునది మాయయనియు, దానిసాయమున నీశ్వరునకు సర్వజ్ఞత్వ మున్నదనియు వచించెను. తత్త్వశుద్ధికర్త, యీశ్వరుని కెల్లపుడు ప్రత్యక్షజ్ఞాన మవసరము లేదనియు, వర్తమాన ప్రపంచ మాతనికిఁ బ్రత్యక్షజ్ఞానవిషయమైనను, పూర్వప్రపంచ స్మృతి, భవిష్యత్ ప్రపంచ స్వరూపజ్ఞానము పరోక్షముగ నుండవచ్చు ననియుఁ జెప్పెను. కౌముది గ్రంథకర్త, యీశ్వరుఁడు బ్రహ్మలక్షణములను గలిగి, సర్వవిషయములను బ్రకాశింపఁజేయు ననెను

చూ: శం। భా। 1,.49 సిద్ధాంతలేశము 1

స్వరూపియగు బ్రహ్మ జ్ఞేయవిషయ మెదురైనచో జ్ఞాత యగును.[1] అనాత్మవ్యక్తిత్వముతో నవినాభావసంబంధము గల లక్షణమని తలంచిన రామానుజునితోడను హెగెల్‌తోడను శంకరుఁ డేకీభవించును. కాని వ్యక్తిత్వ ముత్తమరూప మని వారు నిశ్చయింపఁగా, ననాత్మసంబంధ మున్నంతవఱకు మనము వ్యావహారిక జగత్తులో నుంటిమని శంకరుఁడు ఘోషించినాఁడు. ఈ భేదము నతిక్రమించినఁగాని పరమార్థసిద్ధి లేదు. శుద్ధసత్తారూపము సంబంధసత్తా యైనపుడు, మొదటి సంబంధ మసద్వస్తువుతోడనే యుండును. సత్తునకు భిన్నమైన దసత్తే[2]. ఈశ్వరుఁ డనఁగాఁ దమస్సులోనుండి ప్రకాశించు నవిచ్ఛిన్న జ్యోతిస్స్వరూపమైన బ్రహ్మకు భిన్నుఁడే. అతఁడు ప్రళయభావావరణములోఁ గ్రమము ననుస్థాపించు సత్యస్వరూపి. జలోపరిభాగమున నాసీనుఁడై ధ్యానగతుఁడైన స్వరూపమును.[3] అంధకారము కాంతిని గప్పివేసి, సర్వము నాక్రమింపఁజూచుటయు, దానిని దిగమ్రింగివేయుటకై ఈశ్వరజ్యోతి సదా యత్నించుచుండుటయు జరుగుచున్నది. బ్రహ్మమునకు నంధకారమునకును, నీశ్వరునకు నంధకారమునకు సహజవైరమున్నను, చివర కీశ్వరజ్యోతియే జయించును. బ్రహ్మకును జగత్తునకు మధ్యవర్తియై, రెంటి స్వభావములను గలిగియుండువాఁడే యీశ్వరుఁడు. అతఁడు బ్రహ్మతో నొకఁడయ్యు, విషయజగత్సంబంధముగలవాఁడు. సృష్టికిఁ బూర్వమేకూడ సగుణబ్రహ్మయగు నీశ్వరునకు విషయమున్నది. ఆ విషయము "నామరూపములు, అవి యాత్మరూపములును గా ననాత్మ రూపములునుగావు, అవి పరిణతినందలేదు కాని పొంద యత్నించుచున్న" వని శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు[4] ఇచట మనకుఁ బరమాత్మ "అహం" రూపమై యహంభావ విరోధమైన దానిని విషయ

1) ఇది వాచస్పతి భావమునై యున్నది.

2) పోల్చు: "ఈశ్వరజ్యోతి తమస్సులోఁ బ్రకాశించుచున్నది. (సెయింట్‌జాన్ 1,5) దీనిపై వ్యాఖ్య నిట్లు బిషప్ వెస్టుకాట్ వ్రాసెను. "తేజస్సులోఁ బాటాళస్మికముగా నంధకారమును గోచరించును." (డి గా స్పెల్ ఎక్కార్డింగు టు సెయింట్ జాన్ పు. 5)

3) చూ. ఉపోద్ఘాతము శం. గీ. భా.

4) శం. భా. 1, 1, 5 అనిర్వచనీయే, నామరూపే, అవ్యాకృతే. వ్యాచికీర్షితే

ముగాఁ దలఁచుచున్నది, మార్పును, ప్రవృత్తియు లేకుండు టీశ్వర లక్షణము లెన్నఁడును గాఁజాలవు. వ్యావహారికముగా సత్యస్వరూపియై యాతఁడు నిత్యప్రవృత్తి పరుఁడై తన స్వరూపనష్టమును పునర్లాభమును బొందుచుఁ బ్రపంచమునఁ బ్రవేశించి తిరిగి స్వస్థితిఁ గాంచుచు నుండకతప్పదు. ఏమియుఁ జేయక, ప్రపంచమునకు దూరస్థుఁడై, తటస్థుఁడై నవాఁ డీశ్వరుఁడు గాఁజాలఁడు. ప్రేమనిలయుఁ డనలే కాఁజాలఁడు. ప్రేమ, దాని విషయజీవితమందే జీవించుచుఁ, దత్కృత పాపాచరణములను విడిచి, సుఖదుఃఖభాగ స్వామియగుటే లక్షణము. శంకరుని దృష్టిలోను, పెక్కురితర తత్త్వజ్ఞుల దృష్టియందును, స్వీయ వ్యతిరేకరూపమై, విషయ విరహితమై, దానితోఁ దన యేకత్వమును బ్రకటింపని స్వీయజ్ఞానముగల వ్యక్తిత్వ మసంభవము. స్వీయజ్ఞానము గలవ్యక్తి తన విషయముల మూలముననే జీవించుట, సంచరించుట, స్థితిగలిగి యుండుటయు జరుగును కాని, తన విషయ వైషమ్యము లంటనిదై యున్నదని నిరూపించు టవసరమే కాని సమర్థింపశక్యము కాదు. ప్రకృతిలోని సంఘటనములు, జీవులలోని మార్పులు నీశ్వరునిలోఁ గూడ మార్పులు కలిగింపక మానవు. ఈశ్వరోపాధి లేక శరీరమగు ప్రకృతియందు జీవవ్యాపారము లనేక వికారములను గలిగించునని వేదాంతపరిభాష నిస్సంశయముగా నంగీకరించుచున్నది.[1] జగదుత్పత్తిలయము లీశ్వరునకు మార్పు గలదనియు, వృద్ధిక్షయము లున్నవనియు సూచించుచున్నవి. సృష్టి లయము లీశ్వర జీవితములో యథార్థసంచలనము లై నంతవఱకు నీశ్వరుఁడు కాలాతీతుఁడుగాక కాలవశంవదుఁడేయనియు, సృష్టిలయములు వ్యావహారిక జగత్తునకుఁ జెందిన వైనట్లే, యీశ్వరుఁడును జెందుననియుఁ జెప్పవలెను. మనమొక పరివర్తననియతి నుపయోగించి, దానికొక పరివర్తనశూన్యమగు నిర్వికారమైన యాధారము కావలసిరాఁగా, నీశ్వరతత్త్వమట్టిదే

1) సృజ్యమానప్రాణి కర్మవశేన పరమేశ్వరోపాధి భూత మాయాయాం వృత్తివిశేషాఇదం ఇదానీం స్రష్టవ్యం, ఇదమిదానీం పాలయితవ్యం, ఇద మిదానీం సంహర్తవ్యం. ఇత్యాద్యాకారా జాయంతే తాసాంచ వృత్తీనాంసాదిత్వాత్ తత్ప్రతి బింబిత చైతన్య మపిసా దీత్యుచ్యతే. 1

యనుచున్నాము; పరివర్తనమంతయు నీశ్వరుని దేహమున నున్నది యని వాదింతుము[1]. ఈశ్వరుఁ డవ్యక్తమగునాక సూక్ష్మదేహమును ధరించెను; తదంతర్గతమగు నామరూప బీజక్షేత్ర మీశ్వర కర్మభూమి యైనది. కాని యిది యాతని సంకల్పము ననుసరించి కల్పించు కొనిన సంకుచితరూపమే[2]. ఈశ్వరునితో సమాన నిత్యతగల రూపము లేనిపదార్థము నంగీకరించుటచే నీశ్వరు నవిచ్ఛిన్నతకు లోపము నాపాదించును. ఈ లోపము స్వగతమైనదే కాని బాహ్యవధిపరికల్పితమనుట వలన నెట్టి ప్రయోజనమును లేదు.

సగుణ బ్రహ్మము పరివర్తనశీలము గలదైనను, దాని యంతర్గతమై ప్రధానాంశముల కేకత్వమునిలిచియుండుననియుఁ బరివర్తనములు తటస్థ లక్షణము లనియుఁ జెప్పఁబడెను. నానారూపములుగా నాత్మావిష్కృతి నొందుటచే నీశ్వరుని యేకత్వము భంగపడదు.[3] "ఐంద్రజాలికునకుఁ దాను సృజించిన మాయవలన దోషమంటనట్లే, సంసారమాయ దానిని గల్పించిన యీశ్వరు నంటదు."[4] శంకరుఁ డీరీతిగాఁ బరిచ్ఛిన్నవస్తు తదభావముల నీశ్వరునిలో సమన్వయించి నాఁడు. సత్పదార్థమును నిర్గుణాత్మపదార్థముగా నిర్ణయించి, దాని రూపమే స్వయం పరికల్పితమగు సగుణతత్త్వమని హేతువిరుద్ధముగా నిశ్చయించిన స్పైనోజాకుఁగలయాక్షేపణ శంకరున కనువర్తింపదు.

---

1) శం॥ భా॥ 2. 1, 4. దక్షిణామూర్తిస్తోత్రమం దిట్లు చెప్పఁబడెను. "చరాచర జగత్తులోని దంతయు, భూ జలాగ్ని వాయురాకాశ సూర్యచంద్రులును, జీవుడును గలిసి యీశ్వరు నష్టాంగరూపము. యీశ్వరేతరమైనది మఱేదియును లేదు."

2) అవ్యాకృతం నామరూప బీజశక్తి రూపమ్ భూతసూక్ష్మమ్, ఈశ్వరాశ్రయం, తస్యైవోపాధి భూతం। (శం॥ భా॥ 1,2.22,

3) ఛాం॥ ఉ॥ 8,14,1, 6,4,2. తై. అరణ్యకం॥ 3,12,7. . శ్వే॥ ఉ 6 12.

4) శం॥ భా॥ 2,1,9 యథాస్వయంప్రసారితయా, మాయయా మాయావీ త్రిష్వపి కాలేషు నసంస్పృశ్యతేఽవస్తుత్వాత్, ఏవం పరమాత్మాపి సంసార మాయయా న సంస్పృశ్యత ఇతి.

పరిచ్ఛిన్నోపాధిలక్షణముల నన్నిటిని దిరస్కరించినచో నేకసద్రూప భావాస్తిత్వమే మనకు లభించునని యాతనికి బాగుగాఁదెలియును. మనము తర్కపద్ధతుల నుపయోగించినంతకాలము పరమ సత్యము మనకు నిర్గుణబ్రహ్మముకాక, సగుణబ్రహ్మరూపియగు నీశ్వరుఁడే యనియు, ననంతపరిణామ పరివర్తనముల కతఁడే యాధారమనియుఁ దెలియఁగలదు. కాని, శంకరుని తత్త్వ మంతటిలోను తర్కసిద్ధమగు జ్ఞానము పరిపూర్ణసత్యప్రకటన సమర్థముకాదను నిశ్చయము విస్తరించి యున్నది. అందుచే నీ సగుణబ్రహ్మ భావము, పరస్పరవిరుద్ధభావములతో నిండియుండుటచే నది పరమసత్యము కానేరదని స్పష్టము.

పరిచ్ఛిన్న ప్రపంచమున కీశ్వరుఁడు మూలకారణము నుపాదాన కారణము ననునదొక బుద్ధిపరికల్పితభావము. సర్వసామాన్యమగు సగుణస్వరూపమునందు సామాన్యవిశేషవిషయము లన్నియు నేకమై యున్నవనిచెప్పుట సులభమేకాని నిరూపించు టసాధ్యము. భిన్నత్వములో నేకత్వము, పరివర్తనములో నిత్యతయు, మనవ్యావహారిక జగత్తులోనే సహేతుకములుగా నిరూపించుట కసాధ్యమైనచో నీశ్వరుని విషయములోను నట్టిదే. శంకరుని సిద్ధాంతము యథార్థాస్తిత్వములేని భావమాత్రైకత్వమేయను నాక్షేపణకుఁదావిచ్చునని యాతఁడెఱిఁగి యుండియు, నేకత్వ భిన్నత్వములకుఁ దార్కికముగా సమన్వయ మసాధ్యమని యాతని నిశ్చయము. రెండు నెట్లేకకాలమున నుండఁ గలవో తనకుఁదెలియదని శంకరుని నిశ్చయము.[1] పరిపూర్ణసగుణ మూర్తియగు నీశ్వరభావము మన యనుభవజగత్కారణ నిరూపణము కాదు; జగత్కారణసమస్యయొక్క పునరుక్తిమాత్రమే మనయనుభవ

1) విశేషములతోఁ గూడిన సామాన్యముల యథార్థతా సిద్ధాంతము శంకరున కంగీకృతముకాలేదు; ఏలన నీ యథార్థతావాదుల సామాన్యముల కనంతత్వములేదు. అవి విశేషభిన్నములైన పరిచ్ఛిన్నవిషయవర్గములకుఁ జెందినవి; ఈశ్వరుఁడు కూడ నట్టి సామాన్యస్వరూపియైయైనచో, నాతఁడును పరిచ్ఛిన్నుఁడే కావున ననేకరీతుల నాతఁ డాత్మ జ్ఞాని కావచ్చును. అతఁడపరిచ్ఛిన్నుఁడైనచో నతనికొక్కటే మార్గమున్నది; లేక శంకరుని మాటలలో నాతనికిఁ బ్రవృత్తియేయుండదు. ఆతని కస్తిత్వమేకాని పరిణామము లేదు; అందుచేఁ బ్రవృత్తియు లేదు.

ములో నేకత్వము భిన్నత్వము ననఁగా నిత్యతయుఁ, బరివర్తనము నను రెండంశము లున్నవి. జీవులతోడను వస్తువులతోడనుగూడి, పరివర్తనము నిత్యతయుఁగల సముచ్చయరూపమగు మన యనుభవకారణ మెట్టిదని ప్రశ్నించి, యీశ్వరుఁడే దానికిఁ గారణమనియు నేలన నీశ్వరునకే జీవవస్తు ప్రపంచ మంగాంగి సంబంధములో సమబద్ధమైయున్నదని బదులుచెప్పుచున్నాము. అది యీశ్వరునికి దేహమగుననుట హేతు నిరూపణము కాఁజాలదు. వ్యావహారిక జగత్తుయొక్క సర్వసామాన్యలక్షణమున కాకృతిఁ గల్పించి యీశ్వరుఁ డనుచున్నాము. రామానుజుఁడును, హెగెల్ తత్త్వజ్ఞుఁడును పరమసత్యము భిన్నతాసహితమగు నేకత్వస్వరూపమనిరి. వారిదృష్టిలో హేతుబద్ధమైనదే యథార్థమైనది; ఈశ్వర జగత్తులు రెండును నిజమే. నిర్వికల్పకమగు ననుభవజ్ఞానము వస్తుజడత్వాద్వర్థము వారి నాకర్షింపవు. సత్యస్వరూపముగాదు వారు కోరునది; బుద్ధికి స్ఫురించు సత్యస్వరూపమునే వారు కోరుదురు; ఇందభావాంశ మిమిడియున్నది. బుద్ధివ్యాపారమంతయుఁ దనకు వ్యతిరేకాంశము లన్నిటిని లోఁగొని, వాని నధిగమించుటే. ఆత్మవ్యాపారమంతయు వ్యతిరేకవిషయములతో నెడతెగని సంఘర్షణమే. నిత్యప్రవృత్తియే దైవజీవితము. తార్కికముగాఁ బ్రపంచ మొక యేకసూత్రబద్ధమని తలఁచుట పరిపూర్ణ నిర్గుణతత్త్వము యొక్క అనంతభిన్నరూపములుగల ప్రదర్శనమేయని భావించుటే. దీనియందలి భావలోపములను మాత్రము మఱువరాదు.

శ్రుతులు సృష్టిక్రమమును వర్ణించుటకుఁ గారణము బ్రహ్మ జగదీకస్వరూపమును నిరూపించుటకే,[1] ప్రపంచము దేవునిస్వరూపము గాక, వేఱుపదార్థముగా దాని నీశ్వరుఁడు కల్పించినచో, నీశ్వరునకుఁ బ్రయోజనమేదియో యున్నదను దోషము నారోపింపవచ్చును. అనఁగా నాఁత డీశ్వరుఁడు కాఁజాలఁడు. కర్మసూత్రము ననుసరించి యాతఁడు సృజించెనందుమా, యాతని స్వాతంత్ర్యమున కాసూత్రమాటంకమే

1) ఏవముత్పత్త్యాదిశ్రుతీనాం ఐకాత్మ్యావగమపరత్వాత్ శం॥భా॥ (4,3,14; 2,1,34

యగును. ఫిక్టేత త్త్వజ్ఞుఁడు చెప్పిన ఆత్మస్వభావమునుగూర్చి మనము ప్రసంగించియుంటిమి; తాను విచ్ఛిన్నమై, యొక యవరోధము నెదుర్కొని, ఆత్మస్వీయజ్ఞానమును బొందుచున్నది. అట్టి యాత్మ తాను కారణము నాధారము నగు నన్యపదార్థముపై నాధారపడినదగును. అట్టి యాత్మ సృష్టికిఁ బూర్వమందును, పరమందు నుండఁజాలదు. అవాత్మను మనము నిర్మూలింపఁగలిగినచో దానితో నాత్మనిర్మూలనము కూడ నగును. ఈ సందర్భము లబ్ధముగా ఫిక్టే దృష్టి కానుటవలననే, "విషయివిషయములుగాక రెంటికి మూలాధారమగు'' సత్యమును గూర్చిన భావ మాతనికి స్ఫురించినది. ఫిక్టేదృష్టి కస్పష్టమైన యీవిషయము శంకరుని దృష్టిలో సువిస్పష్టమై, విషయివిషయభేదములు తర్కవిషయములనియుఁ, బరమార్థము తర్కమున కతీతమైనదనియు విశదమయ్యెను. పరమాత్మ జ్ఞానాధిపతియుఁ గాదు, జ్ఞానవిషయమును గాదు; పరమాత్మయే జ్ఞానము. ఈశ్వరభావమునకు బాహ్యవ్యక్తికరణమే ప్రపంచమై, యది యీశ్వరుని కెల్లప్పుడు నాత్మజ్ఞానముండుట కనుకూలముగా దానివిషయమై యుండెనన్నచో నట్టి యీశ్వరుఁడు సగుణుఁడేకాని నిర్గుణుఁడు కాఁజాలఁడు, ఏలన, "పరమాత్మ, ముకురములోఁ దన ముఖమును జూచుకొనుటకుఁగాని, పంజరములోని యుడుతవలె పరిభ్రమించుటకుఁగాని యాత్మ పరిపూర్ణతాసిద్ధికై పూనుకొనలేదు."[1] ఒక్కమాటలోఁ బ్రపంచకారణములలో వ్యక్తిత్వ ముత్తమప్రమాణము కాదు. ప్లాటినస్ చెప్పినాఁడు; "స్వీయజ్ఞానము, స్వీయపై చక్షణ్యము గలదేదియైనను మూలరూపము గాదు."[2] కావున నిర్గుణబ్రహ్మ యీశ్వరాతీతమై, స్వగతభేదరహితమై, విషయివిషయముల నవిచ్ఛిన్నమగు తన శుద్ధపరిపూర్ణచైతన్యమున బంధించియున్నదని చెప్పవలెను.

అనుభవజ్ఞానలభ్యమగు నిర్గుణబ్రహ్మకును, బుద్ధిగమ్యమగు సగుణబ్రహ్మకును భేదమున్నది. నిర్గుణబ్రహ్మ తర్కరీతుల కతీతుఁడు;

---

1) పంచదశి: చిదాభాసము, పు, 1, 7,2

2) ఎన్నీడ్సు: 3, 9, 3, మెక్ కెన్నాన్ ఇ టి వాల్యూము 2, పు 141.

సగుణబ్రహ్మ రూపములో భిన్నతయుఁ దదతిక్రమణమును మేళవించి యున్నవి. తార్కికబుద్ధికి నిర్గుణబ్రహ్మ స్వరూపములో, సన్నిరంగుల నేకవర్ణమైన చీఁకటివలె గోచరించును. పరిచ్ఛిన్న జగత్తున కర్థము నిర్గుణ బ్రహ్మసంబంధములోఁ జెప్పవలెనన్నచోఁ బరిచ్ఛిన్నతయందుఁ బ్రవేశ పెట్టవలసియుండును. శుద్ధసత్తు మనము బుద్ధిచే భావింతుము, అసత్తును భావించినవార మగుదుము, రెంటిసంపర్కమువలనఁ బరిణామజగత్తు జనించును. సరిగాఁజెప్పుచో నీశ్వరుఁడును బరిణామవశుఁ డగును. సద సద్వైరుధ్య మాతనియం దంతర్నిహిత మగును. ఈశ్వరుఁడే పుట్టుక కలవాఁడు కాకపోవచ్చునుగాని, తన స్వరూపము నాతఁ డనంతపరిణామ క్రమముచే వ్యక్తీకరించును. సదసత్తు లౌకికపరమార్థ భిన్నరూపములు వస్తువు తచ్ఛాయారూపములు, అనిర్వాచ్యమైన నిర్గుణబ్రహ్మకును, సర్వవ్యావహారికానుభవ విషయములలో నంతర్వర్తియై, యేకీకరణ మొనర్చు సగుణబ్రహ్మమునకును, మధ్యమం దొకయవిలంఘ్యమగు ఛిద్ర ముంచినాఁడని శంకరుని విమర్శించువారలకు, రెంటియొక్క దృక్పథములను గూర్చిన సంశయజ్ఞానమే కారణము. బుద్ధి పరికల్పిత జ్ఞానము విషయివిషయభేదము నెన్నఁ డతిక్రమింపఁజాలదు అందుచే సగుణ బ్రహ్మమే యిట్టి జ్ఞానమున కుపలబ్ధరూపము. దీని కతీతమై నిర్గుణ బ్రహ్మ యున్నది.

29 జగన్మిథ్యాత్వము

బ్రహ్మయు జగత్తును, సమఁగా నేకత్వము ననేకత్వమును రెండును సత్యములు గాఁజాలవు. "ఏకత్వ బహుత్వములు రెండును సత్యమైనచో లౌకికప్రవృత్తిపరుఁడైనవాఁ డసత్యగతుఁడయ్యెనని మనము చెప్పుటకు వీలులేదు. జ్ఞానమువలన మోక్షము చేకూరునని చెప్పరాదు, మఱియు నేకత్వజ్ఞానముచే ననేకత్వజ్ఞానము నతిక్రమింపలేము."[1] శాస్త్రికతా ప్రమాణములఁ బట్టి పరిశీలింపఁగా వ్యావహారిక జగత్తు

1) శాం భా 2,1,14.

మిథ్యాలక్షణ యుక్తమని తెలియఁగలదు. విశేషాంశములు, సంఘటనలు విషయములై యొక తెలిపికొను విషయికి సంబంధించియున్నవి. జ్ఞాన విషయమేదైన నను నశ్వరమైనది.[1] అర్థము దాని మిథ్యారూపమునకుఁ గల భేదమే విషయికి విషయముతోఁ గల భేదమునకును వరిపోవునని శంకరుని వాదము. దృష్టవిషయములన్నియు ననత్యములు, ద్రష్టయు నదృష్టము నగుటాత్మ సత్యమైనది.[2] జాగ్రద్విషయములను స్వప్న విషయములతోఁ బోల్చుచో, విజ్ఞానమునకు విషయములుగా రెండు ననత్యములే[3] సత్యమవిరోధమైనది, ప్రపంచము విరోధసముద్రము. దేశకాలనిమిత్త కల్పితమగు ప్రపంచము స్వయంసంపూర్ణము కాదు. పరిచ్ఛిన్న జగత్ప్రమన్యలను బరిష్కరించుటకు సమర్థమైన సూత్ర మా జగత్తులో వేధియును లేదు. సర్వవ్యవహారజగదనుభవరూపములగు దేశకాల నిమిత్తములు పరమప్రమాణములు గావు. సత్యము వీనిచే నాచ్ఛాదితమైనది. మనము దేశకాలనిమిత్త విషయముల నతిక్రమించి నచో నానాత్వభూయిష్ఠమగు ప్రపంచ మేకరూపమను బొందునని చెప్పఁ బడెను.[4] దేశకాలనిమిత్తము లను 'మాయల'లోఁ బోపిన మన యనుభవము సత్యముకాదు. సత్యము సార్వకాలికము.[5] అది పూర్వమున్నది, వర్తమానములో నున్నది, ముందుండును.[6] యథార్థ వస్తు వీనాఁ డుండి రే పదృశ్య మగునది కాదు. వ్యావహారిక జగత్తిల్లప్పుడు నుండదు

1) యద్దృశ్యం తన్నశ్యమ్ ॥

2) పోల్చు : "శవవదువస్తువు లనిత్యములు శవవదు వ ఋంశ్యములు"

3) దృశ్యత్వ మసత్యం చ అవిశిష్టముభయత్ర ।
(శం॥ భా॥ గౌడపాదకారిక, 2.4)

4) పోల్చు " అ స్తిభాతిప్రియం రూపం నామ చే దంశపంచకం। ఆద్యంత్రయం బ్రహ్మరూపం జగద్రూపం తతోద్వయమ్ " దూ॥ అవ్యయదీక్షిత పఞ్చాంతరేశమూ॥ 2

5) త్రైకాలికావద్య బాధిత్వం ॥

6) కాలత్రయసత్తావత్ ॥ పోల్చు : విష్ణుపురాణము॥ "యత్తు కాలాంతరేణా నాప్య సంజ్ఞామపైతిపై పరిణామాది సంభూతం తద్వస్తు" (2,13,95) పోల్చు క్రిష్టియన్ లిటర్జీ : మొదట నెట్లుండెనో, యిప్పుడు నట్లే యున్నది నట్లేయుండఁగలద జగత్తున కంతములేదు"

కావున యథార్థముకాదు యథార్థదృష్టికయథార్థమైన జగత్తుగోచరింపదు అందుచే యథార్థజ్ఞానము వలనఁ బరిహార్యమగు జగము నిజము కాదని చెప్పఁబడెను.[1] పరమైనసత్య మపరమైనదాని నసత్యమొనర్చును. లోకములోని విషయములకు మార్పుగలదు. అవి స్థిరవస్తువులుగాక, నిత్యముమారుచున్నవి. ఏది మారునో యదెన్నఁడు మారని నిత్యవస్తువు కాఁజాలదు, శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు: "నిత్యమగు సిద్ధానికి వాది యుండదు; అది గల దేదియు నిత్యము గాదు."[2] మారుచుండు వస్తువు లెవ్వియు మనకు సంతృప్తి నీయఁజాలవు, ఎన్నఁడు మార్పు లేనిది సత్యమైనది.[3] నిజమైన దెన్నఁడును లేకుండనుండదు. సంసారములోని దేదియైన నిజమైనదైనచో మోక్షస్థితిలోను నిజమైనదికావలెను. ఈ భావమునను సరించి, పరివర్తనాత్మకజగత్తు నిజముకాదు. ప్రపంచము శుద్ధసత్తుగాని శుద్ధాసత్తుగానికాదు. శుద్ధసత్తు జగత్పరిణామములోనిది కాదు. శుద్ధాసత్తు హేతుబద్ధమైనభావమేకాదు, ఏలన సదియున్నదైనచో శుద్ధాభావమొక వస్తువనవలసివచ్చును, సర్వసత్త్వభావమొక భావ మనుట వైరుద్ధ్యమగును. అభావమొక వస్తువు కాదు, మారుచున్నదే యున్నది; అది కార్యముల నుత్పత్తిచేయుచున్నది. కావున సత్తును గాదసత్తునుగాదు.[4] ఏ దశయందును జగత్తుసత్తై, పరిణామహీనము కాఁజాలదు. పరిపూర్ణత నందుటకై నిత్యమును కృషిచేయు ప్రవృత్తి గలదే ప్రపంచము, కాని పరిపూర్ణత దానికెన్నఁడును సిద్ధింపదు. సృష్టి

---

1) జ్ఞానైక నివర్త్యత్వం "అద్వైతసిద్ధి కలిగినంతనే, జీవాత్మయొక్క సంసారిత్వరూపమును, యీశ్వరుని సృజనశక్తియు నదృశ్యము లగును; అవిద్యాకల్పితమగు ద్వైతప్రపంచ రూపమంతయుఁ బూర్ణజ్ఞానముచే నివృత్తమగును" (శంకరా 3,2,9 అర్కగీత 6,7॰)

2) సహేతుకత్వం లేని విచారకత్వకే, రోగే యదారబ్ధం తదనిత్యం (శం॥భా॥తై॥ఉ ఉపోద్ఘాతము)

3) యద్విషయా బుద్ధి ర్న వ్యభిచరతి తత్సత్; యద్విషయా బుద్ధిర్వ్యభిచరతి తదసత్ భా॥ శం॥ భా॥ 1,1,4; తై॥ ఉ॥ 2,1

4) అర్థక్రియాకారి సోల్పు: సురేశ్వరుఁడు: "కేవలాసత్తునకు సాత్మ్యములేద వస్తుతో వేరుగాగాని, కలిసికాని యుండఁజాలదు, అందుచే నసత్ క్రియాకారి "(వార్తి మా వ 927.

కందరానిదై యేదోయున్నదని యెల్లప్పుడు స్ఫురించును.[1] ఆత్మ సిద్ధియే ప్రపంచప్రవృత్తి కవసానదశ.[2] కాని ప్రపంచము ప్రపంచ ముగా నుండఁగా నది సాధ్యముకాదు. ఈశ్వరజగత్సంబంధము నిత్య మైనది. సదసత్సంబంధ మన్యోన్యవిరుద్ధమైనది; సత్తు అసత్తును స్వాధీనమొనర్చుకొని సత్తుగా మార్చుకొనయత్నించును. పరిణామ జగదధ్యక్షుఁడైన యీశ్వరునిలక్ష్యమిదియే, అసత్పదార్థముకాఁడు జయించి, సత్పదార్థముగా నెల్లప్పుడును గావించఁజూచును, కాని తర్క బుద్ధి కీప్రయత్నము దుస్సాధ్యమై పరిణమించును. అంతులేని యీ సద సత్సంఘర్షణమే యీప్రపంచపరిణామక్రమము. సృష్ట్యాదినుండియు సంతమువఱకు వెలుతురు చీఁకటిపై దండయాత్రచేయుచుండుటే సదను చున్నది. చీఁకటిని మనము దూరముగాఁ దరుమవచ్చును, చీఁకటి తప్పుకొనునేకాని తొలఁగిపోదు. పరిచ్ఛిన్నజగత్తులో సదసత్సంబంధ మొకదానికొకటి కలియుకుండునది కాదు. అది పరస్పరసంఘర్షణమే; వానిసంబంధ మన్యోన్యశత్రుత్వమే. ఇం దేయొకటియు రెండవదిలేనిదే యుండదు. ఒకదానిలోనింకొకటి యెంతగాఁ బ్రవేశించినను, వాని భేదతారతమ్యము లవినాశములై యుండుటచే, జగత్తులోని సర్వసృష్టి రమై, గోచరించును. పరిణామజగదీశ్వరుఁడైన దేవునియందుఁగూడ నీ యసద్రూపమున్నది. అసద్రూపములైన లోపములను విడిచినచో సర్వవస్తు స్వస్వరూపమును దనలో నిమిడ్చికొనియున్న బ్రహ్మమే నిజ మైన సద్రూపము. తద్భిన్నమైనదంతయు నసత్యమే.[3] కాను కాని దగుటకును, తన్నతి క్రమించి పోవుటకును యత్నించునదే సంసార ప్రవృత్తి. ప్రపంచమున కస్తిత్వమును లేదు, లేకపోవుటలేదు, అందుచే స్వరూప మనిర్వచనీయము,"[4] అది సదసద్భిన్నమైనదయ్యు, రెంటి లక్షణములను గలిగియున్నది.[5] ప్లేటో వచించునట్లు, పరిచ్ఛిన్నవస్తువ

1) శాం భా 4, 3, 14
2) శం గీ భా 18-50
3) బ్రహ్మభిన్నం సర్వం మిథ్యా బ్రహ్మభిన్నత్వాత్ (వేదాంత పరిభాష.)
4) తత్త్వాన్యత్వాభ్యాం అనిర్వచనీయా రొద్స్ ప్లేటోస్ ఎస్సేస్ 3,6,3 మెక్‌మస్టర్ ఆ టి, వాల్యూము 2 పు. 39
5) సదసద్విలక్షణ

అన్నియు సదసన్మిశ్రితములు.[1] దృశ్యమానప్రపంచ వస్తువైవిధ్యమునకు శక్తి మూలకారణము కావలెను, ఏలన మనబుద్ధియును లేద కాని ప్రపంచము మాత్రము యథార్థముకాదు. అందుచే సది సత్యమ యొక్క వికల్పమని చెప్పఁబడెను.[2] పరిచ్ఛిన్న జగత్తంతయు లోకాం మాటలలో, "నిత్యానిత్య వస్తుస్వభావ మహత్తరవైరుధ్యము" భూమ్యా కాశములు మసియైపోవగును; మనశరీరము శిథిలమగును; మ యింద్రియములు మార్పుపొంది మన వ్యావహారికములైన జీవాత్మ చెదరిపోవచ్చును. ఇందేదియుఁ బారమార్థికముగా సత్యముకాద. ప్రపంచస్వభావమును గూర్చి చెప్పఁబడినయీలక్షణమునకే మాయ యని పేరు.

30. మాయాసిద్ధాంతము

అద్వైతతత్త్వమందు ప్రధానలక్షణమైన మాయాసిద్ధాంతమ యొక్క తాత్పర్యమును మనము సరిగా గ్రహింపవలసియున్నది.

1) సదసదాత్మక.

2) సత్యాన్యృతే మిథునీకృత్య (శం భా ఉపోద్ఘాతము)

3) మాయ యనగా ఋగ్వేదమునందు దేవతలయొక్క, అందు ముఖ్యము వరుణేంద్రమిత్రుల అతిమానుషశక్తిగా వర్ణింపఁబడినది ప్రాచీనమంత్రములలో మాయ జగత్తునంతను నిలుపు శక్తియని చెప్పఁబడెను (ఋ. వే. 3,38,7; 9,53,3; 1,159 4; 5,85,5) [illegible] దేవ శిల్పులు వైరములుగల్గియుండిరనియుఁ దెలియుచున్నది సుప్రసిద్ధమైన యొక ఋక్కు (2,47,19) ఇంద్రుఁడు తన మాయాశక్తిచే ననేకరూపముల దాల్చెనని వర్ణిం పఁబడినది।

రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవ
తదస్య రూపం ప్రతిచక్షణాయ
ఇంద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే
యుక్తా హ్యస్య హరయః శతా దశ

* "అతఁడెల్లియా రూపములలో చూపింపఁబడెను; ఇవన్నియు నాతని రూప యని భావింపవలెను. అనేక రూపములలో నింద్రుఁడు మాయాశక్తిచే సంచరించును. వేయిగుఱ్ఱము లుపయోగింపఁబడెను" ఇచట మాయయనగా ననేక విచిత్రరూపముల

పూర్వాధ్యాయమున మనము జూచిన కారణములనుబట్టి ప్రపంచము యథార్థమైనదని యంగీకరించుటకు వీలులేని కారణముచే మాయయని చెప్పఁబడెను. సత్యమగు బ్రహ్మమునకు నసత్యమగు జగత్తునకుఁగల సంబంధమెట్టిది? శంకరుని దృష్టి కీప్రశ్నయే అయుక్తమైనదగుటచేఁ బరిష్కారశూన్యమైనది. నిర్గుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారసిద్ధితో బ్రహ్మ జగత్సంబంధప్రశ్నయే బయల్వెడలదు; ఏలన, వివాదములు కవకాశములేని సత్యము దర్శింపఁబడినది. తార్కికముగాఁ జూచినచో, జగత్తునకు సంబంధముగల శుద్ధబ్రహ్మములేదు, వాదాంతరమందు మనము దృశ్యపథమును మార్చుచుండుటచే నీ సమస్య బయలు దేరును. ఊహాకల్పితమగు సమస్యకు యథార్థమగు పరిష్కారముండఁజాలదు. సంబంధము రెండు భిన్న వస్తువులకే యుండును, బ్రహ్మకును జగత్తునకును సంబంధము చెప్పవలసినచో నవి భిన్నములని చెప్పవలెను; కాని ప్రపంచము బ్రహ్మేతరముకాదని యద్వైతము చెప్పుచున్నది. శంకరుఁడు కార్యకారణత్వమునకును అనన్యత్వమునకును భేదమును వివరించినాఁడు.[1] బ్రహ్మయు జగత్తు ననన్యములు; అందుచే వానికిఁగల సంబంధసమస్య కవకాశములేదు. బ్రహ్మాధారముగలదే జగము.[2] కాని బ్రహ్మయే జగత్తనియుఁ గాదనియుఁ గూడఁజెప్పవలెను. జగత్తు బ్రహ్మయే; ఏలన బ్రహ్మేతరమేమియునులేదు; జగత్తు బ్రహ్మ కాదు; ఏలన జగత్తునకుఁగల జనన లయాదికములు బ్రహ్మకు లేవు. బ్రహ్మ జగద్వస్తు

తాల్పర్ శ్రీ, ఋగ్వే 6,54,2, యిట్లున్నది: "నీవు బిందు దేహరూపములాల్చినవుడు నీ బలమును ప్రకటించుచు మానవులలో సంచరించినావు; ఓ ఇంద్రా! మనుజులుచెప్పు నీవు చేసిన యుద్ధములన్నియు నీమాయాకల్పితములు పూర్వముకాని, యిప్పుడుకాని నీ శత్రువును శత్రువులులేరు." ఇంద్రుని చర్యలు విలాసక్రీడలు ప్రశ్న ఉ. 1 16లో మాయ యనగా మిథ్యయను నర్థముతో వాడఁబడెను శ్వే. ఉ. 4,10 భ. గీ 4,6,7; 18-61 లో ఈశ్వరునకు మాయాశక్తి కలదని వచింపఁబడెను

1) అనన్య కృత్స్నప్రసక్త జగతో బ్రహ్మకార్యత్వాత్ తదనన్యత్వాత్, (శాం।భా। 2,1,20)

2 తేనతో స్వైతోకారణసిద్ధాంతమునకు ల్పు: సర్వపరిచ్ఛిన్న వస్తువులయొద్ద యాంతర్వర్తియగు కారణ మీశ్వరుఁడన్నచో నది ద్రవ్యగుణసంబంధమగును

సముచ్చయముకాదు. బ్రహ్మ జగత్తులను వేఱుపఱచినచో, బాహ్యము నుండి మనము వానికిఁగలుపు సంబంధబంధము బలహీనముఁ గృత్రిమమునగును. బ్రహ్మ జగత్తు లొకటే, అవి సత్యము, తచ్ఛాయయునని యున్నవి. కొన్ని యుపరోధములచే నాచ్ఛాదితమైన యపరిచ్ఛిన్నవస్తువే పరిచ్ఛిన్నవస్తువు. ప్రపంచము బ్రహ్మమే; ఏలన, బ్రహ్మము తెలిఁగి నచో, జగత్సమస్యలన్నియు సమసిపోఁగలవు జగత్తు స్వయముగా యథార్థస్వరూపమని మన పరిచ్ఛిన్నమనస్సు భావించుటచే నీ సమస్య లన్నియు జనించినవి. నిర్గుణబ్రహ్మము తెలిఁగినంతనే, పరిచ్ఛిన్న రూపములు నవరోధములు నదృశ్యము లగును. సత్యస్వరూపమగు బ్రహ్మ పదార్థముకాని హేతువుచే జగత్తు మాయారూప మనఁదగును.

తర్కప్రమాణములవలన బ్రహ్మ జగత్సంబంధమును చెప్పుట దుస్సాధ్యమని శంకరుఁడు వక్కాణించినాఁడు. "సత్తున కసత్తుతో నెన్నఁడు సంబంధముండదు."[1] అవిజ్ఞాతకారణముచే నెట్లో ప్రపంచ మున్నది; దానికి బ్రహ్మతోఁగల సంబంధ మనిర్వచనీయము. అట్టి సంబంధమునుగూర్చి చేసిన నిర్వచనముల నన్నిటిని దీపికాని, వాని లోపములను శంకరుఁడు ప్రదర్శించినాఁడు. అపరిచ్ఛిన్నమగుబ్రహ్మము పరిచ్ఛిన్నజగత్తును సృజించెనన్నచోఁ బరిచ్ఛిన్నతాదోషము బ్రహ్మకును వర్తించును. బ్రహ్మ జగత్సంబంధము కార్యకారణసంబంధము కాఁజాలదు. ఏలనఁ, గాలగతమగు భిన్నదశారూపములకే కారణ కార్యసంబంధ మన్వయించును. బ్రహ్మ కారణమనియు జగత్తు కార్యమనియుఁ జెప్పరాదు, ఏలన బ్రహ్మకు జగత్తునకును భేదముచెప్పి, బ్రహ్మ నొకవస్తువుగాఁ జేసి యింకొకవస్తువుతో సంబంధముగల దానినిగా నిర్ణయించుటగును. మఱియు జగత్తు పరిచ్ఛిన్నము; అపరిచ్ఛిన్నము ననంతమునగు బ్రహ్మ మెట్లు దానికిఁగారణము కాఁగలదు? పరిచ్ఛిన్నమైన జగత్తు పరిమితము ననిత్యమునై నచో నపరిచ్ఛిన్నమైన బ్రహ్మము పరిచ్ఛిన్నజగత్తున కవధియైనయెడల నదియుఁ బరిచ్ఛిన్నమైనదే యగును. అపరిచ్ఛిన్నమగు బ్రహ్మ మెట్లుపరిచ్ఛిన్నమైనదగునో దురూహ్యము. అవ్యక్త

1) నహిసదసతో స్సంబంధః (శంకరభా. ఛాం. ౬ 2,7)

బ్రహ్మ మొక ముహూర్తమున వ్యక్తముగావలెనని నిశ్చయించునా? శంకరుఁడు గౌడపాదుని యజాతివాదమును సమర్థించినాఁడు. ప్రపంచ మదయించనేలేదు; ఉదయించినట్లు మన దృష్టిదోషముచే గోచరించును. ప్రపంచము బ్రహ్మ కనన్యము నవ్యతిరిక్తమునై యున్నది. "ఆకాశముతో కారంభమైన వ్యక్తప్రపంచము కార్యము; పరబ్రహ్మము కారణము. పరమ సత్యస్వరూపమైన యీ కారణముతోఁ గార్య మేకము, యలనఁ గార్యమునకు భిన్నమగు నస్తిత్వములేదు." [1] అది యేకత్వ భావము; లేక వ్యావహారికభాషలో నిత్యసాహచర్యము, అంతే కాని కాలాంతర సన్నివేశముకాదు, కాలాంతర్గతమైన విషయములకే క్రమమును గూర్చునది కారణశక్తి. ప్రపంచముయొక్క మూలాత్మస్వరూపమే బ్రహ్మము. ప్రపంచము బ్రహ్మమునకు వేఱై గోచరించినచో, మనకు గోచరించునది నిజస్వరూపముకాదని చెప్పవలెను. [2] పరబ్రహ్మమునకుఁ బ్రవృత్తియు నుండదు. ఏలనఁ బ్రవృత్తి పొందవలసిన లక్ష్యమో, సిద్ధియో లేకుండ నుండదు. పరమాత్మ పరిచ్ఛిన్న జగన్మూలమున వ్యక్తమగుచున్న దన్నచో, పరిచ్ఛిన్నమైన దపరిచ్ఛిన్నమైన దానిని వ్యక్తీకరింపఁజాలదని శంకరుఁడు సమాధానఁ మిచ్చును. ప్రపంచమున్నను, లేకున్నను, బ్రహ్మ మెల్లప్పుడు సూర్యునివలెఁ బ్రకాశించుచునే యున్నది. కొన్నివేళల మనము రవికిరణములను దర్శింపకున్నచో నా దోషము రవికిఁజెందదు. బ్రహ్మము స్వస్వరూపస్థితమై యెల్లప్పుడు నుండును. బ్రహ్మమునకు, బ్రహ్మయొక్క వ్యక్తరూపమునకును భేదమును జెప్పఁజాలము. రెండునొకటే. బీజవృక్షన్యాయ మిచట సరిపడదు; ఏలన నవి కాలదశలకుఁజెందిన పరిణామరీతులు. కాలప్రమాణములను కాలాతీతమగు బ్రహ్మ కారోపించుటచే మనము నిత్యమగు బ్రహ్మనొక పరిచ్ఛిన్న వస్తువుగాఁ జూచిన ట్లగును. ఈశ్వరున కాత్మవ్యక్తీకరణమునిమిత్తము సృష్టి యవసరమని యన్నచో నట్టియీశ్వరుఁ డంతర్వర్తిమాత్రుఁడే యగును. శంకరుఁడు పరిణామవాదము నంగీకరింపఁడు. ప్రపంచ

1) కార్యమాకాశాదికం బహుప్రపంచం జగత్, కారణం పరం బ్రహ్మ తస్మాత్కారణాత్పరమార్థతోఽనన్యత్వమ్ వ్యతిరేకేణాభావః కార్యస్యావగమ్యతే। (శం॥భా 2,1,14)

2) చూ: శం॥భా 2,1,14; 2,3,30; 2,3,6.

మాఱునది బ్రహ్మయా? బ్రహ్మలో నొకభాగమా? బ్రహ్మరే
చోఁ బ్రపంచరూపమున మనయెదుటనే యుండుటచేఁ దదతిత
నత్య మెద్దియును లేదు. బ్రహ్మభాగమే లోకమైనచో బ్రహ్మ
ణ్యఁ డగును. ఏది విభాజ్యమో అది నిత్యము కాదు.[1] బ్రహ్మ
యు స్వరూపియని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి.[2] అందుచే బ్రహ్మ
గాఁ గాని, కొంతగాని ప్రపంచముగా మారినచో బ్రహ్మ స్వత
గోల్పోయినవాఁ డగును జగత్పరిణామమునకుఁ బూర్వము బ్రహ్మకుఁ
మునున్నచో, మన ప్రవృత్తులచే బ్రహ్మవికాసమున కభివృద్ధి
న్నచో నప్పుడు బ్రహ్మ గుణసహితుఁ డగును. కాని, బ్రహ్మయొక్క
మై పరిణామజగద్భేదము లన్నియు నందులో విలీనములై నచో
చో, జగత్తులోని ద్రవ్యగుణాదికము జీవితమున కర్థశూన్యమగును.
జగత్సంబంధమునకు, వృక్ష శాఖాసంబంధము గాని, సాగరతరంగ
ంధముగాని మృత్కుంభసంబంధము గాని, యుపమానములుగాఁ
వలనుపడదు; ఏలన నవి యన్నియు బుద్ధిపరికల్పిత ద్రవ్యగుణ
ంధములుమాత్రమే. పరమాత్మయు జీవాత్మలు, నిరవయవములే
టచే, వానిసంబంధము బాహ్యముగుసంయోగముగాని, యాంత
కమైన సమవాయముగాని కాఁజాలదు. జీవాత్మలు బ్రహ్మమందుఁ
బ్రహ్మ జీవాత్మలందుఁగాని సమవాయసంబంధమున నుండెనా? పరి
జగత్తుతో బ్రహ్మమునకు సంబంధమునుగూర్చు ప్రతియత్నమును
మును గాక తప్పదు. పరిచ్ఛిన్న జగత్తున కపరిచ్ఛిన్న బ్రహ్మముతోఁగల
ంధము మానవబుద్ధికి గ్రాహ్యముకాని పరమరహస్యమై తోఁచును.
తున కాధార మవ్యయమగు పరమాత్మయే యనియు, రెంటిసంబంధ
లో నెట్టి ఛిద్రమును లేదనియుఁ బ్రతిమతమును చెప్పును గాని నేటి
కు నా రెంటికిఁగల సంబంధమును సహేతుకముగా నెవ్వఁడు చెప్పఁ
గియుండ లేదు.[3] మనకుఁగలిగిన విజ్ఞానాభివృద్ధి సాహాయ్యమున

---

1) శంభా 2, 1, 26

2) శ్వే ఉ 6, 19; ముం ఉ 2; 1-2; బ్ర సూ భా 2, 1, 12; 3, 8, 8

3) 2, 1, 24-26 "ప్రపంచ మెట్లెందుకున్నదో, దానిపరిచ్ఛిన్నతకుఁ గారణ మేమో చూపుట దుస్తరము. అంశమాత్రమైన మానవబుద్ధికి సంపూర్ణమగుటిన యదియు

బాహ్యజగద్వ్యక్తుల స్వరూప స్వభావముల నెక్కువవివరముగాను, సూక్ష్మముగాను వర్ణింపవచ్చునుగాని, జగత్తు పరమాత్మనుండి యెట్లుద్భవించినదో మన మూహింపఁజాలము. మన హేతువాద శృంఖల మెంత దీర్ఘమైనదైనను గావచ్చును, దానిలోని లింకులసంఖ్యయుఁ బెరుఁగ వచ్చును, గాని, మన మొక ఘట్టము చేరునప్పటి కాగిపోయి, యింక ముందుకుఁ బోఁజాలనిస్థితి సంభవించును. మాయాశబ్దము మన పరిచ్ఛిన్నతను, మన జ్ఞానములో నొక ఛిద్రమును వ్యక్తీకరించును. మాయావి తన యింద్రజాలశక్తిచే నొకవృక్షమును శూన్యమునుండి సృజించును. వృక్ష మెట్టయెదుటనున్నమాట నిజము, అదియెట్లు కలిగినదో మనకుఁ దెలియదు గావున దానిని మాయ యందుము. ఈ జగత్సమస్య కుదాహరణముగా నిటీవల వటీకాపార్థములకు గుఱియైన రజ్జు సర్పభ్రాంతిని శంకరుఁడు ప్రకటించినాఁడు. రజ్జుసమస్యయే జగత్సమస్య. రజ్జువేల సర్పముగా గోచరించునను ప్రశ్న బాలురడుగ వచ్చునుగాని దానికిఁ దత్త్వవేత్తలును సమాధానము చెప్పఁజాలరు. బ్రహ్మ జగద్రూపమున గోచరింపు సమస్య యింతను కఠినతరమైనది. రజ్జువు సర్పముగా గోచరించునట్లే, బ్రహ్మముజగత్తుగా గోచరించునని మాత్రమే మనము చెప్పఁగలము.[1] ఈశ్వర పరబ్రహ్మ సంబంధసమస్య, జగద్బ్రహ్మ సంబంధసమస్యయొక్క విశిష్టమైనరూపమే.

విదితమైనదగును," "పరిచ్ఛిన్నజీవకేంద్రములలోఁ బరిచ్ఛిన్నరూపములఁగూర్చి యిది యది యను సమభవమున్నది" "జగత్త్వెట్లు మేలయున్నదో మన మెఱుఁగఁజాలము," (అప్పియరన్సు అండ్ రియాలిటి పుట 204, 226, 413) గ్రీన్ వంటివారునునరించి, కాలాతీతము పరిపూర్ణమునగు నిత్యమైన తత్త్వమొకటి యున్నదనియు, మిగిలిన చేతన రూపము లన్నియుఁ గాలవశములు, నసంపూర్ణములు, ననియుఁ జెప్పవచ్చును రెంటికిఁ గల సంబంధము దురూహ్యమని గ్రీన్ అంగీకరించెను, ఒక పరిపూర్ణమై తత్త్వమేల నానా చేతనాత్మకులను సృష్టించవలెనను ప్రశ్న పరిపూర్ణమై తత్త్వమెట్లుండవలెనని ప్రశ్నించుచేయుగును బోలును. స్కల్లర్: జగదుత్పత్తిసమస్య పూర్తిగా నయుక్తమైనది. ఏలన నిందడుగరాని ప్రశ్నయె మడుగఁబడినది, సత్యమేల యట్లున్నదని దీని తాత్పర్యమై యున్నది. ఇది భౌతికతత్త్వశాస్త్రమును బరిష్కరింపఁగలదనియుఁ గాదు. పరిష్కరింప నవసరమును లేదు " (స్టడీస్ ఇన్ హ్యూమనిజం)

1) మాయామాత్రం హ్యేతద్ యత్పరమాత్మనో௨వస్థాత్రయాత్మనావభాసనం రజ్జ్వా ఇవ సర్పాదిభావేన (శాం॥భా॥ 2,1,9)

జగత్తు బ్రహ్మపై నాధారపడినను, బ్రహ్మకీ సంబంధముచే దోషమువట్టదని చూపుటకై శంకరుఁడు కారణమునకుఁ బరిణామోపాదానత్వమును గాక వివర్తోపాదానత్వమును గల్పించెను వివర్తమనఁగా దలక్రిందగుట. దేశకాలాద్యవచ్ఛిన్నమగు జగత్తు బ్రహ్మయొక్క వివర్తరూపము. మూలద్రవ్యము పరబ్రహ్మము, దేశకాలస్థమగు రూపములో బ్రహ్మయొక్క రూపాంతరమే జగత్తు, రూపాంతరము మనకొఱకై కల్పితము గావున బ్రహ్మకు దానిపై నాధారపడవలసిన యవసరములేదు. అనేకత్వరూపమగు ప్రపంచముయొక్క దృశ్యమును పరమాత్మ మనకుఁ బ్రదర్శించునదేకాని యది పరమాత్మ స్వస్వరూపము గాదు. పాలు పెరుఁగుగా మాఱినపుడు పరిణామము; త్రాడు పాముగా గోచరించుట వివర్తమగును.[1] రజ్జుసర్పము, శుక్తిరజతము, మరుమరీచిక, మున్నగు శంకరుఁడుపయోగించిన యుపమానములన్నియుఁ గార్యము కారణముపై నాధారపడునేకాని, కారణమగు బ్రహ్మ కార్యమగు జగత్తుపై నాధారపడదని సూచించు నిమిత్తమే. పరిణామమందుఁ గార్యకారణములు లౌకికవాస్తవిక క్రమమునకుఁ జెందినవి, వివర్తములోఁ గార్యము కారణభిన్నమైన క్రమమునకుఁ జెందినదై, సర్పము రజ్జువందువలె బ్రహ్మమందు నివసించును.[2]

మాయాసిద్ధాంతమును అద్వైతగ్రంథములం దర్థాంతరమునఁ లొసఁగఁబడినవి.[3] బ్రహ్మ మేకమేగావున మాయ బ్రహ్మభిన్నము కాఁజాలదు, బ్రహ్మ మదివఱకే పరిపూర్ణతగలదికావున, దానికి మాతనముగా నేదియుఁ జేర్పనవసరములేనందున, జగము బ్రహ్మేతరమైన యేకారణమువలనను గలిగియుండలేదు. అందుచే జగమసత్యము కానోపును. జగత్పరిణామము బ్రహ్మములోని పరమార్థ క్రమక్షీణతవలన

1) శాం॥భా॥ 2,1,28

2) పరిణామోనామ ఉపాదానసమసత్తాక కార్యాపత్తిః వివర్తోనామ ఉపాదానవిషమసత్తాక కార్యాపత్తిః॥ (వేదాంతపరిభాష 1,)

3) శాం॥భా॥ తై॥ఉ॥ 2,6 " నాసద్రూపా నసద్రూపామాయా నైవోభయాత్మికా సదసద్భ్యాం అనిర్వాచ్యామిథ్యాభూతా సనాతనీ॥ (సూర్యపురాణం 1,3,19,) "

వేయని చెప్పఁ బడెను. మాయ యనఁగా నొక విభాగించుశక్తి. పరిచ్ఛిన్నత నుద్భవింపఁజేయు నియతి, దురూహ్యమగు దానినూహించి, రూపరహితమగుదానికి రూపకల్పనముచేయుమాత్రమని నిర్వచింపఁ బడెను.[1] మాయ పరమాత్మయొక్కలక్షణమేకాని పరమాత్మయుఁగాదు. తద్ధర్మముముగాదు. మాయ కొకప్రత్యేకస్థాన మిచ్చుట, ద్వైతము నంగీకరించుటే యగును. మన కింద్రియగోచర ప్రపంచములోని ఛిద్రము నింద్రియాతీతవస్తువు కారోపించుట యుక్తముకానేరదు. మాయకు బ్రహ్మసంబంధమును గల్పించినచో నీశ్వరుఁ డగును. మాయ యీశ్వర శక్తియగును. కాని యీశ్వరుఁడు స్వీయమాయాపహతుఁడు కాఁడు. మాయ కస్తిత్వమున్నచో నది బ్రహ్మకుఁ బరిచ్ఛిన్నత నేర్పఱచును, మాయ లేకున్నచో, జగద్దృశ్యము కారణహీన మగును. జగత్తు సద యింపఁజేసినంతవఱకు మాయ నిజమైనదే, బ్రహ్మకుఁ బరిచ్ఛిన్నతఁ గల్పించుటలోమాత్రమది యథార్థముకాదు. 'బ్రహ్మవలె నది నిజముకు గాదు, గగనకుసుమమువలె నసత్యముముగాదు.[2] దాని మన మెట్లు పేర్కొన్నను, జగత్కారణత్వమున కది యవసరము. అది యీశ్వరుని నిత్యశక్తి. మాయాసాహాయ్యమున, బ్రహ్మ జగత్తున కుపాదానకారణ మనియు, మాయ యనగాఁ బ్రవృత్తిహేతువనియు సంక్షేపశారీరిక గ్రంథ కర్త చెప్పినాఁడు కాని, యది బ్రహ్మయొక్క లక్షణముగా నొక ప్రవృత్తి రూపముగా స్వీకరింపఁబడెను. అది ప్రపంచానుగతమైన కార్యశక్తా నియామకశక్తియని చెప్పఁబడెను. మాయయొక ద్రవ్యముగాదు, అందుచే నది జగదుపాదానకారణము కాఁజాలదు, అది బ్రహ్మయొక్క ప్రవృత్తిరూపమై, ప్రపంచహేతు వగుచున్నది.[3] ఈ గ్రంథకర్త ననుస రించి, సత్యమును గప్పిపుచ్చు నావరణశక్తియు దాని కసార్థమును గల్పించు విక్షేపశక్తినిగలిగిన బ్రహ్మయొక్క పరిచ్ఛిన్నతను గల్పించు

1) ఏకఏవ పరమేశ్వరః కూటస్థో నిత్యోవిజ్ఞాన ధాతురవిద్యయా, మ యయా, మాయావివశ్ అనేకధా విభావ్యతే నాऽన్యోవిజ్ఞాన ధాతురస్తి (శంకరా। ప్రవచనభాష్యము 1, 3,19)

2) శంకరా। 1,3,3

3) అజ్ఞానమత్వేనసతి, అజ్ఞానజనకోవ్యాపారః।

శక్తియని చెప్పఁబడెను.[1] మొదటిది జ్ఞానలోపమాత్రమగుచుండఁగా, రెండవది విపర్యయ హేతువగుచున్నది. మనము సత్యమును దర్శింపక పోవుటేకాక, దాని స్థానమున వేఱొకటి చూతుము. మాయ నామరూప నానాత్వ కారణము, నామరూపసముచ్చయరూపమే జగత్తు. నామరూప సముచ్చయముచే నీమాయ బ్రహ్మము నాచ్ఛాదించును.

సత్యము కప్పిపుచ్చి, యసత్యమును బ్రదర్శించు నీ రెండును మాయాలక్షణములు. అనేకత్వముతోఁ గూడిన, ప్రపంచము సత్యము నాచ్ఛాదించుచున్నది.

"దేవునిఁజూపుటకొఱకే సృష్టియున్నదని కొందరు చెప్పెదురు. తనశక్తి కొలఁది నీశ్వరుని మఱుగుపఱచుటకు సృష్టి యని నేను నిర్ణయింతును."[2]

ఈరీతిగా మాయ మోహగించు లక్షణము[3] గలది కావున నవిద్య యని చెప్పఁబడెను. ఇది కేవల మజ్ఞానమేకాదు, దుర్జ్ఞానము. ఈ లక్షణమును బ్రహ్మ కారోపించినచో నీశ్వరుఁ డగును, "అచలము శుద్ధము నగు నేకబ్రహ్మము, తన మాయాశక్తిచే సృష్టికర్త యయ్యెను."[4]

అవ్యక్తరూపమునను్న ప్రపంచమును వ్యక్తమొనర్చు స్వగత మైన యీశ్వరునిశక్తియే మాయ. దురూహ్యమైన మాయ కామసంకల్ప రూపద్వయమును దాల్చును. అది నిత్యుఁడగునీశ్వరుని సృజనాత్మక శక్తి గావున నిత్యమైనది. దీని సాహాయ్యమున నీశ్వరుఁడు జగత్తును సృజించును. మాయకు వేఱుగా నివాసస్థానము లేదు. అగ్నియం దుష్ణతవలె నది యీశ్వరునం దున్నది. దాని కార్యమువలన దాని

---

1) చూ: వేదాంతసారము 4.

2) బ్రౌనింగ్, బిషప్ బ్లోగ్రామ్స్ ఎపాలజి

3) మాయకు పంచవార్తికములోఁగూడు మిలంద 4,8,1,3

4) అప్రాణం శుద్ధమేకం సమభవదథసవ్యక్తయయాశక్త్యా సంజ్ఞం (శతశ్లోకి 24) రోతు; సంతది, 10, 1।

స్థిత్వ మనుమితము [1] మాయ యనఁగా నామస్వరూపనముచ్చ
ని. నామరూపము లవ్యక్తరూపమున నీశ్వరునిలోనుండివ్యక్త
_ ప్రపంచనిర్మాణ హేతువు లగుచున్నవి. ఈ యర్థములో మాయ
(గాఁ ప్రకృతి [2] నిర్గుణబ్రహ్మకంటె నీశ్వరునికి సత్తా తక్కువ,
విషయము లన్నియు నింతకు దక్కువ సత్తాగలవి. క్రమముగా
పోవ క్రమములో కట్టయడుగున నున్న వస్తువునకు సత్తాశూన్యమై,
! శూన్యకుడ్యమువలె గోచరించును. సృష్టికాలమునందుఁ బర
రుఁడు గుణరూపహీనము అగువానికిఁ దనలో నవ్యక్తములుగా
, గుణరూపముల ననుసంధించును. "ఈ యవ్యక్త ప్రకృతియే
వేశల నాకాశమనియు, [3] నక్షరమనియు, [4] మాయ, [5] యనియుఁ
నఁబడెను. మాయ శక్తిశాధారము. [6] అది యనేక వికారములను
) ప్రకృతిక్రమము నుదయింపఁజేయును. అది యీశ్వరుని
శరీరము, సాంఖ్యుల ప్రధానము వలెఁగాక, యిది దేవుని పై
రపడును. [7] అది యీశ్వరుఁడు తనపైఁ గల్పించుకొనిన పరిచ్ఛిన్న
పము. బీజమునందు శాని వృక్షరూప మిమిడియున్న రీతిగానే,
తియందు జగద్రూపమంతయు నిమిడియున్నది. ఈ త్రిగుణాత్మక
ప్రకృతి [8] యీశ్వరాత్మయనిగాని, తద్భిన్నమనికాని చెప్పఁ

---

1) నిస్తత్త్వాకార్యగమ్యాస్య శక్తిర్మాయాగ్ని శక్తివత్ ॥(పంచదశి)

2) చూడు : ఈశ్వరస్య మాయాశక్తిః ప్రకృతిః (శాం।భా 2,1, 14) చూ।
ఉ।4-10 శాం।గీ।భా। ఉపోద్ఘాతము 3,8, సాంఖ్య ప్రవచనభాష్యము, 1,26.

3) బృ।ఆ।ఉ। 78,11,

4) ముండ ఉ। 2,1,2

5) శ్వే।ఉ। 4,1. చూ। శాం।భా।1,4,3. "అవిద్యాత్మికాహి సా బీజశక్తి రవ్యక్త
శ్య, తదేత దవ్యక్తం క్వచి దాకాశశబ్ద నిర్దిష్టం క్వచిదక్షర శబ్దోదితం క్వచి న్మా
యోదితం "అవ్యక్తనామ్నీ పరమేశశక్తి రనాద్యవిద్యాత్రిగుణాత్మికా పరాకార్యా
నుమేయైవ మాయామయా జగత్సర్వమిదం ప్రసూయతే।

6) చూడు : పెటీరియాస్పైరిమా, శామిష్ట ఫిలాసఫి (వివేకచూడామణి శ్లో 108)

7) న వస్తుతంత్రం తత్త్వం। (శాం।భా, 1, 2, 22)

8) పంచభూతములు

ఛా. 6—6

జాలను. అది ప్రళయవేళఁగూడ బీజశక్తి రూపమున నీశ్వరు దుండును. మాయ లేక ప్రకృతి, పురాణములలో, నీశ్వరునిప్రేఁ రాలై సృష్టిక్రియలోఁ బ్రధానసాధన మగును. [1]మాయాప్రపంచః జగదీశ్వరి యనంతరూపములఁ బొందుటకై పల్కులిల. [2] అంద నీశ్వరుఁడు లేక విషయిక విషయముతో నిత్య సంపర్కముండుట ప్రపంచ మనివార్యావసరము. ఈశ్వరునికిఁ బ్రపంచ మవసర ముయున్నది, ఏలన హెగెల్‌మాటలలో లోకము పరమేశ్వరు నాత్మ కవసరము.

అద్వైతతత్త్వమున మాయాశబ్దమున కీయఁబడిన భిన్నార్థవ నిచటఁ బొందుపఱచవచ్చును. (1) ప్రపంచము సహేతుక స్థిత్వము లే గావున, నది మిథ్యాస్వరూపమగుటచే మాయయని చెప్పఁబడెను. తార్కికదృక్పథమునుండి పరికించు మనకు జగద్బ్రహ్మసంబంధ ః పంతమైనది, ఏలన మనము శుద్ధ బ్రహ్మస్వరూపము ననుభవదృక ములో నంగీకరింతుము. కాని పరస్పరవిరుద్ధములైన పరబ్రహ్మఁ ననేకత్వరూపమైన ప్రపంచము నెట్లుసంబంధించియున్నవో ః చెప్పఁడు తెలియుట కవకాశములేదు. ఇట్టి మన జ్ఞానదౌర్భాగ్యము మాయ యని పేరు. (3) బ్రహ్మయే జగత్కారణమన్నచో దానిఁ మేమఱఁగా జగత్తుబ్రహ్మపై నాధారపడియున్నదనియు నట్టి యాధ ముచే బ్రహ్మ కెట్టిలోపము సంభవింపదనియు నిట్టి బ్రహ్మాధారము జగద్రూపమే మాయ యనియుఁ జెప్పఁబడెను. (4) బ్రహ్మయే ద్రూపమున గోచరించునని చూపుటకుఁ జెప్పిన హేతువే మాయ య బడెను. (5) మనము వ్యావహారికదృక్పథము ననుసరించి, తర్క తుల నుపయోగించినచో నాత్మవ్యక్తీకరణ సమర్థుఁడు పరిపూర్ణుఁడ న

---

1) చూడుము: శ్వేతాశ్వ 1, 4, 3

2) చూడుము: తమసి పరబ్రహ్మ మహిషి (ఆనందలహరి) తమస్సంగాను చెప్పఁబడెను సత్త్వమునుండి పంచజ్ఞానేంద్రియములు, అంతఃకరణము నుదయించె రజస్సునుండి పంచకర్మేంద్రియములు, వీని మిశ్రమమువలనఁ బంచప్రాణమ ముద్భవించెను. ఇవి కలిసి సూక్ష్మశరీర మగును

వ్వరుని వ్యక్తిత్వము లభించును. ఇట్టి యీశ్వరు నాత్మవ్యక్తీకరణ శ్రియే మాయ యనఁబడెను. (8) ఇట్టి యీశ్వరునిశక్తి ఉపాధిగామారి వ్యకృతప్రకృతియై ప్రపంచకారణ మగును. ఇదియే యీశ్వరుని యము, దీనినుండి జగత్తు నీశ్వరుఁడు కల్పించును.[1]

51 అవిద్య

మాయాభావ మవిద్యాభావముతో సన్నిహితసంబంధమును గలిగి యున్నది. బాహ్యప్రపంచ మవిద్యాకల్పితమను నర్థమిచ్చు వాక్య ము శంకరుని రచనలలోఁ గలవు. జగద్దృశ్యమునకుఁగారణము నవ బుద్ధిస్వభావములో నున్నదికాని బ్రహ్మయందు లేదు. అల్పతర వ్వపువందుఁగూడ, నఖిలక్త బ్రహ్మము సంపూర్ణముగానున్నది; తత్వదర్శనమునకుఁ గారణము దేశకాలనిమిత్త ధర్మముల నను ది పనిచేయుబుద్ధియే. తన బ్రహ్మసూత్ర భాష్యమున కుపోద్ఘాత లో నవిద్యాశక్తియే మనల సంసారప్రవాహమునఁ ద్రోయుచున్న శంకరుఁడు రచించినాఁడు. వ్యావహారిక పారమార్థిక దృక్పథము నొకదాని నింకొకటిగాఁ బొరపడుట, అనగా నధ్యాస, యెంతదోష తమైనను మానవ మానసమునకు సహజమైనది. అది మన జ్ఞానేం ము నిర్మాణములోనిలోపమే.[2] నిజముగాఁ గొన్ని తేజస్స్పందన లే మన యింద్రియములకు శబ్దములుగాను ధ్వనులుగాను గోచరించు , నిజముగా బ్రహ్మమేయైనను, దాని కార్యరూపమైన నానావస్తు పంచముగాఁ జూచి యంగీకరించుచున్నాము. మన మెంతకాల ద్యావశులమై, తర్కప్రమాణములను విశ్వసింతుమో యంతకాలము ము మన యనుభవములో విషయిలక్షణ పరిశీలనముచేఁ బరమార్థ మును బొందఁజాలము. అనుభవజ్ఞాన సిద్ధినుండి వచనమే అవిద్య;

---

1) చోద్యః ఈశ్వర స్యాత్మభూతే ఇవావిద్యా,కల్పితే నామరూపే తత్త్వాన్యత్వా ం, అనిర్వచనీయే సంసారప్రపంచ బీజభూతే ..ఈశ్వరస్య మాయాశక్తిః ప్రకృతిరిత శ్రుతిస్మృత్యోరభి లప్యేతే (శం,భా 2,1,14) శం,భా 1,4,3,2,2,2

2) శంభాష్య ఉపోద్ఘాతము

ఏకము నద్వితీయమునగు బ్రహ్మపదార్థము ననేకముగా విచ్ఛేదిం
పరిచ్ఛిన్నాత్మయొక్క మానసికలోప మవిద్య. చీఁకటి వెలుతురుయొక
కృతావస్థయే. డ్యూసెన్ చెప్పినరీతిగా నవిద్య "మన జ్ఞానముయొక
జన్మసిద్ధమైన కాంతివిహీనతయే" [1] దేశకాలనిమిత్త నిర్మాణమునఁగ
వస్తువులను యథాస్థితిలోఁ జూడఁజాలని మనస్సుయొక్క వక్రతయేఅవిద
అది యెఱింగిన వక్రదృష్టికాదు, వ్యావహారిక ప్రపంచముయొక్క ఆ
మగ్రప్రమాణముల ననుసరించు పరిచ్ఛిన్న మానవముయొక్క నైజసం
స్కారము. అది మన దైనజీవితమును మఱుగుపఱచు నొక యథాభావాత్మ
మగు శక్తిస్వరూపము మన యింద్రియ దోషముచే రజ్జువు సర్పముగా
నెట్లుగోచరించునో, యట్లే మన యవిద్యచే బ్రహ్మమే జగద్రూపము
గనపట్టుచున్నది. రజ్జువును రజ్జువుగాఁ జూచినవెంటనే, సర్పదృ
మంతరించిపోవును. బ్రహ్మస్వరూపదర్శనముతో జగద్రూప మంతరిం
చిపోవును. ఏది తదతీతమైన యనుభవమువలన సత్యమని నిరూపిం
పబడునో, యది, మన యవివేకమువలనఁ గాకున్నదో, సత్యము
సంబంధమును బొందఁజాలదు. పరబ్రహ్మమందు రూపకల్పము
మనము చేయుచున్నాము. సర్పదృశ్యమును, రజ్జువాస్తవికతను స
వ్యయి పనున్నచో, లేనిదానికున్నదానితో సంబంధము సాధ్యముకాఁ
మనము చెప్పుదుము. సర్పము గోచరించుటకు నేత్రమే దూష్యవ
త్రాడును త్రాడుగాఁ జూచినచో సమస్య సమసిపోవును; అప్పు
త్రాడే పాముగాఁ గనపట్టినదని చెప్పుదుము. బాహ్యప్రపంచదృశ్య
నకు దృష్టిదోషముతప్ప వేఱుకారణము లేదు. చైతన్యము సత్య
యుండఁగా, దాని దానిస్థానమున వస్తువులను దర్శింపఁజేయుట
యీ దృష్టిదోషము చేయఁగలదని, అవిద్యయనఁగా జ్ఞానలోపముగా
సంశయజ్ఞానముకాని, దోషపూరితజ్ఞానముగాని కానవచ్చును. అది కే
వలభావాత్మకమేకాక, భావాత్మకముగూడ నైయున్నది. అవిద్యాస్తి
త్వం దరిజేఁగినదేయని శంకరుఁడు చెప్పినదాని కర్థమేమనఁగాఁ బరి
చ్ఛిన్నత సర్వసామాన్యమనియే. తనకు సర్వవిషయములనుగూర్చియ

1) డ్యూసెన్ సిస్టమ్ ఆఫ్ వేదాంత పు 30 2

లియదని ప్రతివ్యక్తియు నంగీకరించును.[1] ఈ లోపము నందరు ర్తించియుండుటచే సర్వసామాన్యవిదితాంశమని చెప్పవచ్చును.

ఒక వ్యక్తికిఁగల జ్ఞానమునకు భిన్నమైన అజ్ఞానమే ఉపనిష లుచెప్పిన అవిద్యయైయున్నది.[2] శంకరుని రచనల ననుసరించి, గానమానసముయొక్క పరిచ్ఛిన్నతను సూచించు తర్కపద్ధతియే విద్య. అది వంధ్యాపుత్రునివలె నభావవస్తువు కాదు, ఏలన నది స్వజనముల అనుభవసిద్ధమైనది. సుజ్ఞానముచే నది నశించునుగావున, ని పరిపూర్ణము యథార్థమునైన భావవస్తువును గాదు. అది యసత్తై చో దీని నుత్పత్తిచేయఁజాలదు, అది సద్రూపమైనచో దానినుండి ముద్భవించినదియు నిజమే కావలెను. గాని మిథ్యామాత్రము కారాదు. అవిద్య యథార్థమునుగాదు, మిథ్యయునుగాదు, రెండునుగాదు.[3] దీని జన్మము, కారణము మనకుఁ దెలియనిదైనను, నది ప్రవర్తించు ను ప్రమాణరూపములచే సువిదితము. అజ్ఞాన పాప దుఃఖహేతువైన యా యవిద్య యెచటనుండివచ్చినది? అవిద్య వ్యక్తిత్వకారణము దు; ఏలన వ్యక్తులులేనిదే అది యుండఁజాలదు. అది వ్యక్తిత్వ రణమేయైనచో నది వ్యక్తుల అస్తిత్వముతో నిమిత్తము లేకుండనుండు ది యనగా బ్రహ్మకుఁజెందునది కావలెను కాని యవిద్య బ్రహ్మకుఁ ంద దేలన, బ్రహ్మ దీనికి వ్యతిరేకమగు నిత్యజ్ఞానశీలస్వరూపి.[4] సర్వ జ్ఞత్వమును తలఁచినరీతిగా నది బ్రహ్మయందుండఁజాలదు; వాచస్పతి చెప్పినట్లది వ్యక్తియందుండఁజాలదు.[5] బ్రహ్మయొక్క వికార గావమే అవిద్యాస్థానమనుట నిరర్థక మేలన, బ్రహ్మ వికారమందుట విద్యతప్ప కారణాంతరములేదు. ప్రతిజీవి కొక భిన్నమగు నవిద్యను న మూహింపవలెనని రామానుజుఁడుపలికెను, లేకున్నచో నొక జీవికి

1) అహం అజ్ఞ ఇత్యాద్యనుభవాత్, చూ॥ వేదాంతసారము పు 4
2) చూ॥ ఛాం॥ ఉ 1,1,10; బృ॥ఆ॥ఉ॥ 4,3,20,4,4,3,
3) వివేకచూడామణి పు॥ 3.
4) "దేవుఁడు జ్యోతిః అందుఁ జీఁకటియే లేదు" (1 యో॥5)
5) చూ॥ శ్రీధరుని న్యాయకందలి, రామానుజభాష్యము 2,1,15,

మోక్షసిద్ధితో జన్మిజీవులు ముక్తిఁబొందవలెను. అందుచే నవిద్య జీవపక్ష ములు కనుగుణమైయుండును గావునను, దానికది కారణముకాదు కా నను, నది దుర్బోధము   అటట మనకు శాఖాచంక్రమణవాద మేర్ప డదు.[1] అవిద్యారూప మనిర్వచనీయమని చెప్పి శంకరుఁడీవాదమ ునుండి తొలఁగినాడు. శంకరుని తత్త్వములో ప్రశ్నకర్థము లే వ్యావహారికప్రమాణము పారమార్థికముగా నిష్ప్రయోజనము. అవి

1) రామానుజభాష్యము 2,11,5; పా. ప్ర. మా. 1, 21, 24 5,13,19,
పార్థసారథిమిశ్రుఁడిట్లాక్షేపించినాఁడు, 'అవిద్యయనఁగా నపార్థజ్ఞానమా? లేక దాని గారణమైన దేదైన నింకొకటి యున్నదా? మొదటిదైనచో నీ యవిద్య యెవని అది శుద్ధచిత్స్వరూపియగు బ్రహ్మదికాదు   దనిలింబములో వంధకారముండదు జీవాత్మలదికాదు; ఏలన జీవాత్మలు బ్రహ్మభిన్నములుకావు   అవిద్యయుండుట కాశమువేదు; దానికి కారణమైన దింకొకటియుననేదు; మఱియు నవిద్యయు దానికా మును బ్రహ్మకరమైన యా శ్రయముగలదన్నచో బ్రహ్మయొక్కయేకత్వమంతరించు బ్రహ్మయొక్క అవిద్యయెటులుండిరచ్చినది? బ్రహ్మమొక్కటే నత్యస్వరూపమనుగా వేఱొద్దియునులేదు   అవిద్య బ్రహ్మస్వభావమన్నచో బ్రహ్మకు విద్యయే స్వభావమై కూడ నెట్లగును? కిం భ్రాంతిజ్ఞానం? కిం వా భ్రాంతి జ్ఞానకారణభూతం వస్త్వంత యది భ్రాంతి స్యా త్తస్య నబ్రహ్మణ స్తస్య స్వయంప్రకాశవిద్యారూపత్వాత్, న హి భాస్కరే రసాన్ధకారో నంభవతి; న జీవానాం, తేషాం బ్రహ్మతిరేకేణాభావాత్, భ్రాంత్యభావా దే భ్రాంతిజ్ఞానం తత్కారణంచ అభ్యుపగచ్ఛతా మద్వైతహానిః కింకర్తా చ బ్రహ్మణో భవే నహితాకారణాంతర మస్తి, స్వాభావికీతి చేత్, కథం విద్యా స్వభావః అవిద్యావస్తు స్యాత్? (శాస్త్రదీపిక పు. 34 కే.314,113)

అద్వైతమును ఖండించుచుఁ గుమారిలుఁడిట్లు వాదించెను 'బ్రహ్మనిత్యశుద్ధ శుద్ధుఁడైనచో, బ్రహ్మకు వేత్తవదేదియు లేను   పెన్నన్నదన్యత్వమైన యా యవి ప్రవృత్తికిఁ గారణమేమి? అవిద్య బ్రహ్మకు భిన్నమన్నను, దాని కింకొక కారణ వ దన్నను నద్వైతము నశించును అది బ్రహ్మస్వరూపమే యైనచో నదియున్నఁయనిశించ

"స్వయంచ శుద్ధరూపత్వాత్ అసత్వాచ్చాన్య వస్తునః
స్వప్నాదివ దవిద్యాయాః ప్రవృత్తి స్తస్య కింకృతా
అన్యేనోపప్లవేఽపి స్యాద్ద్వైతవాద ప్రవణ్యతే
స్వాభావిక మవిద్యాంతు నోచ్ఛేత్తుం కించి దర్హతి
(శ్లో. వా. సంబంధాక్షేపపరిహారము, పు. 84,75)

యున్నదని మన మెఱుంగుదుము, జీవసృష్టి ఎట్లు జరిగినదో యను ప్రశ్నవలెనే, అవిద్య ఎట్లుదయించినదను ప్రశ్న కవకాశములేదు. ఆత్మకు నవిద్యకుఁగల సంబంధమును మనమెఱుఁగఁగల్గినచో మనమా రెంటికి నతీతులముగావలెను.[1] అవిద్యయే ఆత్మకు ముఖ్యలక్షణమైనచో నాత్మకు విద్యనుండి విముక్తి యెన్నఁడు నుండదు. కాని యాత్మ దనిర్వచనలోఁ జిక్కుకొనుటఁ గాని, తనలో నేమాత్రమునైన విడిచి పుచ్చుటగాని చేయునది కాదు. అవిద్య యే పరిచ్ఛిన్నవ్యక్తికిని, మానవుఁడైనను నీశ్వరుఁడైనను, హానికిఁ జెందదు, ఏలన, వష్టివ్యక్తి కవిద్య చెందుట కాతఁడు మొదట సృజింపఁబడవలెను కావున నాతని సృష్టికిఁ గారణ మాతనియొక్కగాని; మఱియెవ్వనియొక్కగాని యవిద్య కాఁజాలదు. బ్రహ్మ సగుణత్వమొందుటకాని, జీవులయుత్పత్తి గాని, పరిచ్ఛిన్న జీవితలక్షణమగు నవిద్యవలన జరిగినదికాదు. ఈశ్వరప్రవృత్తి వలన జరుగు సంఘటనమే అవిద్య. కాని అవిద్యయు బ్రహ్మము నేక కాలమున నుండఁగలవను సమస్యయే తీర్పరానిది. శంకరుఁడిట్లు చెప్పి నాఁడు: "బ్రహ్మ మవిద్యాసంజాతము కాదనియు, బ్రహ్మకవిద్య లేదనియు మన మంగీకరింతుము, అవిద్యావశమై బ్రహ్మేతరమైన యింకొక వ్యక్తియుండి తత్కారకుఁ డగుననియు మన మంగీకరింపఁ జాలము."[2] సంక్షేపశారీరకము ననుసరించి, "నిర్విభాగచిత్స్వరూపమే అవిద్యకాశ్రయము విషయమునై యున్నది."[3] వ్యాసు నిట్లు చెప్పి నాఁడు: "యథార్థముగా బ్రహ్మేతరమైనదేదియు లేదు, ప్రపంచ రూపమున బ్రహ్మ వికారమును, బహుజీవభిన్నత్వరూపమైన బ్రహ్మ యందు భేదమును మనము చూచుట కవిద్యయేకారణము. కాని యిది యెట్లు జరుగుచున్నది? బ్రహ్మ మేకము నద్వితీయమునై యుండఁగా

1) శం, గీ, భా, 13,2

2) శం, భా, బ్ర, సూ, 1,4,10 తన యద్వైతమకరందములో లక్ష్మీధరుఁడిట్లు చెప్పినాఁడు: 'నేను ప్రకాశించుటలేదను మాటకుఁ గారణభూతమైన స్వయంజ్యోతి రూపముగల ఆత్మ నవిద్య యెట్లంటఁగలదు? కాని చీకాకైనను నవిద్యాహేతు వెంత స్పష్టము: జ్ఞానమూర్త్యఁ దుదయించునట్లు నదియుండును ,, (16 17)

3) 1,319: ఆశ్రయత్వవిషయత్వభాగినీ నిర్విభాగచితిరేవకేవలా

వికారమును తాదాత్మ్యమును మనము చూచుచు పోవనున్న తె, పొల్పుచున్నాము: ఈ ప్రశ్నకు మన గ్రంథకర్తలు సమాధానమిచ్చి యుండలేదు.[1] వారు సమాధాన మీయకపోవుట నిజమేకాని కారణ సమాధానము లేకపోవుటయే. కాని, విమర్శకు లూరకుండరు; వారి బదులు చెప్పుదురు. "సర్వము విజ్ఞానాతీతమనిచెప్పి నీతత్త్వముల హేతువైపరీత్య మాక్షేపణీయముకాదు."[2] ఇది నిజమే. బ్రహ్మవే మనద్వితీయము శుద్ధము, పరిపూర్ణమునయ్యు విపరీతభావముల న యింపఁజేసి దిగ్భ్రాంతికల్పించు నీ యవిద్యాశక్తి యెచటనుండివచ్చె నదో తెలియదు.[3]

32—ప్రపంచము మిథ్యయా

ప్రపంచము మిథ్యయనియు, కేవలము మనఃకల్పితమనియు నొ దురభిప్రాయ మీ యవిద్యా సిద్ధాంతమువలన నుదయించినది. స దృశ్యములు, నీశ్వరుఁడును గూడ నవిద్యారూపములేయని శంకరుఁ

---

1) ద్యూసెన్‌సిస్టం ఆఫ్ వేదాంత పు 302

2) పార్థసారథిమిశ్రుఁడు: 'అనిర్వచనీయవాదినాం మతనిరూపణమ్.'

3) సంక్షేపశారీరక, వివరణ వేదాంతముక్తావళి, అద్వైతసిద్ధి, అద్వైతవాద గ్రంథకర్తలు, టీకలు గ్రహములోనుండి గ్రహముల మాఱుగుపడుచుండ్లె. అవిద్య బ్రహ్మమే ఆశ్రయము, విషయమునని తలఁచిరి అవిద్యకు జీవుఁడాశ్రయమనియు, బ్రహ్మ విషయమనియు వాచస్పతి భావించెను ఈశ్వరుఁడుగూడ జీవాజ్ఞానసంజాతుఁడేయని జీవు లెందరో ఈశ్వరు లందరుందురనియు నీతని మతము మఱియు సర్వజ్ఞా యత్వము చెప్పఁబడెను: జీవు లవిద్యపైనను, నవిద్య జీవులపైనను నాధారపడు అందు నవిద్యకు స్థానము బ్రహ్మమందే యున్నదని చెప్పఁబడెను. ఇది యద్వైతసి ద్ధముగాపున, ఏ విషయమును విద్యారణ్యనోరంబీగ్రంథకర్త చర్చించి, శుద్ధచైతన్య జీవాత్మ బ్రహ్మము ద్వైతమగుననియు, అవిద్య నిజముగా నున్నచో నది బ్రహ్మమ యుండవలెననియుఁ జెప్పెను ఈ పండిట్, సెప్టెంబరు 1872 శుద్ధాద్వైతము విని విరోధముకాదు, అవిద్య వృత్తిచైతన్యరూపము విద్యారణ్యుఁడు చెప్పినట్లు, అ కృతిఁదాల్చిన అంతఃకరణవికారమువ వాక్యయందలి యవిద్య తొలఁగుచున్నది

తలచుగాఁ బలికినాఁడు.[1] మన పరిచ్ఛిన్న జ్ఞాన మెటు తలఁచినన
బ్రహ్మయొక్క నిజస్వరూపము మారదు. దృష్టిదోషము గలవారికి రెం
చంద్రబింబములు కన్పట్టుటచే నిజముగాఁ జంద్రు లిరువురుందుర
"న త్తనికాని యన త్తనికాని చెప్పుటకు వీలులేని నామరూపాత్మకమ
వ్యావహారిక జగత్తు పూ ర్తిగా నవిద్యపై నాధారపడియున్నది. పరమ
స్వరూపమగు సత్తు నిత్యమై, మార్పులేనిదై ప్రకాశించుచున్నది. ప
మాటలలో మార్పుచే నిరవయవమైన పరమాత్మలో మార్పు కలుగదు.
సృష్టి యీశ్వరుని పరిచ్ఛిన్న శాసనమున్న ఉదయించినపుడు శంక
డిట్లుచెప్పినాఁడు ! "త త్త్వమసి" మున్నగు వాక్యములవలన నక
జ్ఞాన ముపదేశింపఁబడినపు డభేదదృష్టి ప్రబుద్ధమై, జీవుని జన్మాం
పరివ ర్తనము, నీశ్వరుని సృజనప్రవృ త్తియు విరతిఁబొందును; వి
విభాగరూపమైన ప్రపంచస్వభావ మవిద్యాసంజాతము; సమ్యగ్జ్ఞానమ
నది తొలఁగిపోవును. అయినచో సృష్టి యెచటనుండి వచ్చినద
మంచిని కాకుండఁ జెడుగునుగూడ సృజించిన బాధ్యత యెవని
నామరూపములే ప్రవృ త్తి సాధనశ క్తిగాఁ గలిగి, అవిద్యాకృతమై
దానిని వివక్షణచేయు జ్ఞానలోపముచే నుదయించినదే సదసత్కా
చరణ రూపమైన సంసారము. జనన మరణాదుల వస్తువిభాగ మం
వ్యామోహమువలనే, యీ యజ్ఞానము పారమార్థికదృష్టిలో నస
మైనదే,"[2] మఱియు, నామరూపాత్మకమగు నవిద్యాకృతమైన య
కత్వము, పరిణామము గలదియు లేనిదియు, సద్రూపము నసద్రూప
కానిదియునై, స్వస్వరూపములో నది పరిణామజగత్తునకతీతస్థితిగ
యున్నడునుమార్పు చెందనిదగుచున్నది."[4] ఈ భావమును బ్రహ
ముగా నక్కాణించినచో జీవుని యవిద్యకు వేఱుగా ననేకత్వమున క

1) ఏకత్వం—పారమార్థికం మిథ్యాజ్ఞాన విజృంభితంచ నానాత్వమ్। (శ
2,1,14।)

2) 2,1 31। 2,1,14, 2,3,46।

3) త్రో॥ అవిద్యాకల్పితం కార్యప్రపంచమ్॥ (శం॥భా॥ 1,3,1.)

4) త్రో॥ । శం॥ భా॥ 2,1,27,

త్వములేదని తోఁచును. అన్ని మార్పులు, చలనములు, వికాసపరిణామములు, ప్రకృతిశాస్త్ర పరిశోధనలు, స్వప్నవార్తలనియు, నెండమావులనియుఁ జెప్పవలసివచ్చును. బ్రహ్మ జగత్కారణత్వ వాద మీ భావమును రూఢిపఱచును. జగత్పరివర్తనమువలన బ్రహ్మం దెట్టి మార్పును గలుగదని నిరూపించు నుత్కంఠతో,[1] సర్వమును బ్రహ్మమునం దారోపించినట్లే. జగత్తు బ్రహ్మమున నారోపింపఁబడెనని శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు.[2] "చీఁకటిలో నొకఁ డొకత్రాడును పామని పొరపడి, భయకంపితుఁడై పరుగిడవచ్చును అప్పు డింకొకఁడు, "భయపడకుము, అది త్రాడేకాని త్రాఁచుకాద"ని చెప్పవచ్చును. అట్లు చెప్పి మొదటివాని భయ ముడిపి, పొరపాటు నాతనిని మరలించవచ్చును. త్రాడు పామని కలిగిన భ్రాంతి కొంతసేపుండి, తరువాతఁ దొలఁగుట వలనఁ త్రాడునకెట్టి మార్పును గలుగలేదు."[3] నక్షత్రములు నిజముగా మిణుకు మిణుకు మనవు, మన దృష్టికిమాత్ర మట్లు కన్పట్టుచున్నవి. నక్షత్రములనుండి ప్రసరించు కాంతి నిర్వక్రమముగానే యున్నది, కాని యా కాంతిమార్గమగు వాతావరణములోని చలనముల వలన మనదృష్టి చలించి, నక్షత్రములు చలించుచున్న వను భ్రాంతిని గలిగించుచున్నవి. అదేవిధముగా, మనదృష్టిదోషముచే బ్రహ్మమందనేకత్వ పరివర్తనాదిక మున్నదను భ్రాంతి జనించుచున్నది.[4] శంకరుఁ డిచ్చిన కొన్ని యుదాహరణముల వలన ననేకత్వము, భిన్నత్వము మానవ మనస్సముద్భవమగు మరు మరీచికా భ్రాంతి వంటిదేయని స్పష్టమగును. భేదములన్నియు మానవ మానస కల్పనములే; మన హ్నైక కోణాకృతిగల గాజుముక్కవలె, యథార్థముగానున్న యేకత్వమును విచ్ఛేదమొనర్చి దానిస్థానమున ననేకత్వమును బ్రదర్శించును; నిజమున కనేకత్వము, దానినిఁ గల్పించు మనస్సు రెండు నసత్యములే. కాని మన యుపమానములను భావస్ఫూర్తికొఱకే యుపయోగింపవలెను

---

1) శం॥ భా॥ 2,1,28; 2,1,9
2) అధ్యారోపితము
3) శం॥ భా॥ 1,4,6; మాండూక్యకారికా; శం॥ భా॥ కఠోపనిషత్తు 3,1 ॥ 4,11
4) శం॥ భా॥ 2,3,46.

గాని, వాని వాద్యార్థమును సాగఁదీసి యర్థాంతర వ్యాప్తి నిచ్చునట్లు చేయరాదని శంకరుఁడు చెప్పియున్నాఁడు.[1]

అనంతరాద్వైతులు కొందరు విజ్ఞాన వాదార్థము నంగీకరించిరి అవిద్య విజ్ఞాతకుఁ జెందుననియు, కనుగ్రుడ్డుపైఁ బొరయున్నట్లే సది వస్తుస్వరూపమును మఱుగుపఱచునట్లు, వర్తించుననియు వాచస్పతి చెప్పినాఁడు.[2] అవిద్యయే మిథ్యాప్రపంచ కారణమనియు, నీ యవిద్య వలననే మనము బ్రహ్మము మిథ్యాజగత్తున కుపాదాన కారణమనియు భావింతుమని మధుసూదనసరస్వతి పలికినాఁడు.[3] "మిథ్యా జగన్మూలము చిత్తము; చిత్తనాశముతో మిథ్యాజగత్తును నశించును."[4] చిత్సుఖి, అద్వైత సిద్ధాంతముక్తావళి, యోగవాసిష్ఠము, దృష్టి సృష్టి వాదము లను బలపఱచి, మన చిత్తజ్ఞానము జగన్మూల కారణమనియు విషయివిషయ విజ్ఞాన విరతితో జగత్తు నశన్మగ్నమగు ననియు వాదించినవి.[5]

---

1) శం।గా। 3 21, 17 19

2) శివాశ్రయం బ్రహ్మవిషయం। బ్రహ్మకుఁ గల్పించిన భిన్నరూపములకు గారణ మంతఃకరణ వికారములని యాతఁడు చెప్పెను ఈ విధముగా వాతఁడు వికారములను, వాని విషయములను నంగీకరింపవలసివచ్చినది

3) "అవ్యక్తైశ్వేంద్ర శాలన్య యదుపాదానకారణ అజ్ఞానం తదుపహితం బ్రహ్మకారణముచ్యతే। (అద్వైతసిద్ధి, పు 238)

4) చిత్తమూలో వికల్పోఽయం చిత్తాభావే న కశ్చన।(వివేకచూడామణి। పు 407

5) చూ॥ స॥ సి॥ సా॥ సంగ్రహము 12 13,19 దృష్టిసృష్టివాదమనఁగా చూడఁబడినంతకాలమే సృష్టియున్నదనునది యోగవాసిష్ఠసిద్ధాంతము

"మనోదృశ్యమిదం సర్వం యత్కించిత్ సచరాచరమ్,
మనసోహ్యమనీభావాత్ ద్వైతం నైవోపలభ్యతే।

చూ॥ యోగవాసిష్ఠసారములో శివస్తుతి అధ్యాయము చూడుము। సంక్షేపశారీరకమ "తదవిత్త మాత్ర తమసా జనితం పరికల్ప్యత ఇత్యఖిలమేవ జగత్" వృసింహాశ్రమి

"చిద్ధిదం సర్వమ్" (2 1,7)

అద్వైత తత్త్వమునందుచెప్పిన జగన్మిథ్యాత్వమునుగూర్చి పశ్చిమఖండవిమర్శకు లిట్టి భావములనే ప్రకటించుటలో నాశ్చర్యము లేదు. జగత్తునుగూర్చి యిట్టిభావమును మనము నందుంచుకొనియే ఎడ్వర్డుకెయిర్డు వ్రాసినాఁడు." అద్వైతమతమొక జగన్మిథ్యావాదమై, సర్వమీశ్వర స్వరూపమను తత్త్వముగాఁ బెంపొందినది. ఇది ప్రదర్శించు నేకత్వము వస్తుభిన్నత్వమును సమన్వయించునదికాదు, ఈ యేకత్వమొక యగాధమైన గర్తము, అందు భిన్నత్వమువడి యదృశ్యమైనది" [1] ఈ భావము జీవితమునొక విషాదాంతమగు హాస్యముగాఁ జూచి, వ్యావహారికజగత్తునుగూర్చి శంకరుఁడు చెప్పిన యనేకవాక్యముల కపార్థము కల్పించి, సముచితార్థవివరణముల నన్నిటిని భంగపఱచినది, అందుచే జగత్తు మిథ్యయను భావమునకు వ్యతిరేకముగా దృశ్యమాత్రమను భావమును బలపఱచు పెక్కువిషయముల నిచటఁ గ్రోడీకరింపవలసి యున్నది.

అవిద్య సాంఖ్యులప్రధానమువలెనే యచేతనమగుటచే జగత్కారణము కాఁజాలదు. సాంఖ్యప్రధానవాదులను ఖండించిన శంకరుఁ డవిద్యాసముద్భవమే ప్రపంచమను వాదమును సమర్థించునని మన మూహించుట కవకాశములేదు. అవిద్యతో నారంభమైన బౌద్ధుల కారణధర్మపరంపరా వాదమునుకూడ శంకరుఁడు ఖండించిన విషయమును మఱవరాదు. "చేతనుఁడగువాని మనస్సులో నుదయించిన యూహాయేఅవిద్య. పదిరెండు లింకులుగల కారణధర్మమను గొలుసులో నిది మొదటిలింకు. దేహ మనస్సుచ్ఛయము లిందు గ్రహింపఁబడినవి, కాని యవియెట్లుపరస్పరసంపర్కమును గలిగి

* తస్మాద్విజ్ఞాన మేవాస్తి ప్రపంచో న తు సంస్థితిః (లింగపురాణము పా॥ ప్రా॥ భా 1, 42 లో నుదాహృతము) వీనియాధారమున ననే విజ్ఞానభిక్షువిట్లు సమర్థించెను: "ఏకే వాధునికానాం వేదాంతి బ్రువాణాం అపి మతం, విజ్ఞానవాదతుల్య మాగతోమతయా నిరస్తమ్(సాం॥ ప్రా॥ భా॥ 1, 43)

1) ఇవల్యూషన్ ఆఫ్ రెలిజియన్, వాల్యూము 1 పు॥ 263 ఇట్టి పశ్చిమ పండితుల విమర్శలకు డా॥ కీర్తికర్ స్టడీస్ ఇన్ వేదాంత, అ 2

యుండునో చెప్పఁబడలేదు." [1] శంకరుఁడు శూన్యవాదమును, [2] క్షణభంగ వాదమును [3] గూడ నిరసించినాఁడు. విషయముతో సంబంధము లేని విషయజగత్తున్నదను నిరూపణమువలననే బౌద్ధవిజ్ఞానవాద నిరసనము స్థిరమైనది. వస్త్వస్తిత్వము మన మానసికవికారములపై నాధారపడియుండలేదు. ప్రపంచమును జ్ఞానస్వరూపముగాఁ జూచినపుడు పారమార్థికసత్యము చెప్పఁబడినది. అదేవిధముగా జాగ్రదనుభవము స్వప్నానుభవతుల్యమని నిరూపింప యత్నించు వాదములన్నిటిని శంకరుఁడు నిరసించినాఁడు. [4] జగత్తు కేవల మవిద్యాసంభూతమని యాతఁడంగీకరింపఁడు. శంకరుని భావములో నవిద్య కేవలము వ్యక్తిగతమైన శక్తియేకాదు, దానికి బాహ్యమగు వాస్తవికతయుఁ గలదు. అందరి కనుభవసిద్ధమైన పృథివ్యాదిప్రపంచమునకు కదియే కారణము అవిద్య, స్థూల సూక్ష్మ రూపములనుగలిగి, యనాద్యమై, [6] భావాత్మక లక్షణయుక్తమైనదే అవిద్య. [7] అవిద్య, మాయ, ప్రకృతియు సమానార్థకములుగా వాడఁబడినవి.

పరబ్రహ్మమే జగదాధారమని శంకరుఁడు వాదించెను. బ్రహ్మము జగత్తునుండి పూర్తిగాభిన్నమైనచో, అత్మ జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యం

1) శం భా॥ 2,2,1

2) శం,భా. 2,2,41

3) శం భా, 2, 2,18,21,26.

4) రెంటికి భేదము విదితముగా నవశంకరాద్వైతుల రచించిరి, లక్ష్మీధరుని అద్వైత మకరందమునకుఁ దాను వ్రాసిన వాక్యములలో స్వయంప్రకాశుఁడు చెప్పెను: "జాతి స్వప్నప్రపంచము భ్రాంతి కల్పితమైనట్లే నాటకగలుగు జాగ్రదవస్థయు భ్రాంతికల్పితమే" చూ. పండిట్, అక్టోబరు 1873, పు. 1,28

5) "శీవతః శో విశుద్ధా చిత్ విభాగశ్చ తయోర్ద్వయోః
అవిద్యాతచ్చితో ర్యోగ స్సదప్యాక మనాదయః
(సిద్ధాంతముక్తావళిలో నుదాహృతము)

6) అనాదిభావరూపం యద్విజ్ఞానేన విలీయతే తదజ్ఞాన మితిప్రాజ్ఞా లక్షణం సం(ప్ర)చక్షతే (చిత్సుఖి 1,13)

7) అర్ధ్యక్తమవిద్యాఖ్యా నాదిః స్థూలసూక్ష్మాత్మనాస్థితా॥ (సంక్షేప శా॥ సంగ్రహమ 12 19) (3 వోల్యు: లోకాచార్య: తత్త్వత్రయము పు 48, చౌకాంబాముద్రణము,

స్థలమునుండి పూర్తిగాపేక్షించినచో, జగత్తుయొక్కగాని, జాగ్రదాద్యవస్థా త్రయముయొక్కగాని యథార్థతనునిరసించుటవలనఁ బరమార్థప్రాప్తి సాధింపఁబడదు, అపుడు మనము నాస్తికవాద మంగీకరించి, సర్వోప దేశములు నిరర్థకములని త్రోసిపుచ్చవలసివచ్చును. [1] మిథ్యాసర్పము శూన్యతనుండి జనించుటలేదు, భ్రాంతితొలఁగినపు డది శూన్యగతమగుట యును లేదు. భ్రాంతికి మూలస్థానము మన తర్కములుగాని, పర మార్థముగాదు. బహురూపప్రపంచము మన భావదోషముచేఁ బుట్టి నది భావదోషమును దొలఁగించుటనఁగా, భావమును మార్చుకొనుట. త్రాడు పాముగాఁ గనిపించును, భ్రాంతి తొలఁగినపుడు, పాము త్రాడులోఁ గలసిపోవును. అదేరీతిగా వ్యవహారజగత్తు బ్రహ్మసాక్షాత్కార సిద్ధిలో లీనమగును. ఇచట జగత్తు నిర్మూలింపఁబడుటలేదు, అది వేఱొకరూపముతో గోచరించును. జీవన్ముక్తిభావము, క్రమముక్తి భావము, సత్యాసత్యములకు, ధర్మాధర్మములకు భేదమునుగుర్తించుట, వ్యావహారిక జగమ్మూలమున మోక్షసంపాదనావకాశము, నివన్నియు బాహ్యప్రపంచ దృశ్యములలో సత్య మున్నదని సూచించును, జగత్తులో బ్రహ్మమున్నదికాని, జగద్రూపమున లేదు జగత్తంతయు మిథ్య యైయు బ్రహ్మతోసంబంధములేనిదైనచోఁ, ప్రేమయు భావము, వైరా గ్యము మున్నగు జీవిత వికాసమున కుపయోగింపవు ధర్మాచరణముచేఁ బరబ్రహ్మ సాక్షాత్కారసిద్ధి కవకాశమున్నదని శంకరుఁ డంగీకరించినంత కాలము ధర్మమునకు విలువయున్నదని యొకఁడంగీకరించినట్లే. ప్రపంచ మసత్యమేకాని, భ్రాంతి కాదు అది కేవల మొక యసత్పదా ర్థము కాదు. ఆత్మకాని దాని నాత్మ యనుకొను భ్రాంతిని దొలఁగించుట వలననే మోక్షము లభించును. విద్యారణ్యుఁడు చెప్పినరీతిగా, "జీవాత్మ పూర్తిగా నాశనము బొందవలసినచో మానవులకు మోక్షము లాభకరము గాదు"

బ్రహ్మమే లేకున్నచో మనకు జీవాత్మయు నుండదు, భ్రాంతియు నుండదు. శంకరుఁడు చెప్పినవిధమున, "నిజముగాఁగాని యబద్ధ

---

1 యహం ప్రత్యవస్థాత్మ విశం తురీయ మన్యత్ తత్ప్రతిపత్తి ద్వారాభావాత్ శాస్త్రో పదేశానర్థక్యం ప్రసక్తి స్యాత్, (శం భా మాం కా 2,7.)

ముగాఁగాని వంధ్యకుఁ బుత్రుఁడుదయించఁడు" [1] ప్రపంచమున కెట్టి యథార్థమైన యాధారములేనిచో, సత్తే దాని మూలమైనచో, బ్రహ్మముకూడ నసత్యమేయని మనము కొట్టివేయవలసియుండును" [2] ప్రపంచమునకు సత్పదార్థమాధారము, ఏలన, "మరుమరీచికయు నిరాధారముగానుండఁజాలదు. [3] ఏస్వప్నమీశ్వరకల్పితమో, దీనిద్రవ్యమీశ్వరసంబంధమో, యది స్వప్నమేకాఁజాలదు. [4] మనమీ ప్రపంచము ద్వారా పరమార్థముకేరఁ గలుగుచున్నామనఁగా నీప్రపంచములోఁ బరమార్థాంశ మిమిడియున్నదని చెప్పవలెను. రెండును భిన్నములైనచో, నొకటి సత్యము రెండవ దసత్యరూపమునని చెప్పుటకే వీలులేదు. ప్రపంచము బ్రహ్మముకాదు; బ్రహ్మముపై నాధారపడియుండవచ్చును. ఏది సత్యముపై నాధారపడియుండి, సత్యముకాదో దానిని దృశ్యమాత్రమని చెప్పవలెను. ప్రపంచము బ్రహ్మముయొక్క సత్యస్వరూపము గాకున్నను, పరిచ్ఛిన్నులమగు మనదృష్టికి గోచరించు బ్రహ్మముయొక్క బాహ్యదృశ్యరూపమేయని చెప్పదగును. కాని వ్యవహారజగత్ప్రమస్య యింతమాత్రమున నిశ్చయముకాదు. [5]

1 శంకరుల గౌడపాదకారిక 1 6

2 యదివాచిజామేవ జన్మస్యాత్ బ్రహ్మణోఽపసత్యప్రపంచః

3 నహి మృగతృష్ణికాదయోఽపి నిరాస్పదా భవంతి (శం గీ భా 13-14) మరియుఁజూడు, శంభాష్యా త్రి 6,2,3; మాం ఉ 1 7.

4 అనంతరాద్వైతమునందుఁ ప్రపంచమును స్వప్నముతోఁ బోల్చిన యుపమానమును భగ్నమగునటుల సాగఁదీసిరి. అద్వైతమకరంద మిట్లుచెప్పుచున్నది "ఆత్మను గూర్చిన అజ్ఞానమను నిద్రచేఁగల్పితమైన జగత్తను దీర్ఘస్వప్నమునందుఁ బాలోకమోహాదిస్వప్నముల కొరకట్టుచుండును,

" అత్మాజ్ఞానమహానిద్రా జృంభితేఽస్మిన్జగన్మయే,
దీర్ఘస్వప్నేస్ఫురంత్యేతే స్వర్గమోహాదివిభ్రమాః (18)

5 ఇంకొకసందర్భములో బర్క్లే చెప్పినది శంకరుని విషయములోనరిపోవును, "సూర్యచంద్రనక్షత్రము లేమగును గృహ నదీపర్వత వృక్షశిలాదులు, మనశరీరము లేమగును? అవన్నియుఁ గేవల మూహావినోదములాయనునేః మనము నిర్వచించిన మాత్రములనునుబంధి, ప్రకృతిలోనేయుక దానికి స్థానములేదు, మనకింద్రియ గోచరమగున దంతయు నిజమైనది స్థిరమైనదియును, ప్రకృతిసిద్ధవస్తుజాలమునకు, బుద్ధ్యాదృశ్యములకు భేదము నిలిచియేయుండును" మనవవిజ్ఞానమాత్రములు పు.34

మోక్షమునుగూర్చిన శంకరునిభావములవలన జగత్సత్యమును గూర్చి పైనిచెప్పిన యంశము సమర్థింపబడుచున్నది. మోక్షమనఁగా నది లభించుటతోఁ బ్రపంచ మదృశ్యమైపోదని యాతఁ డుద్ఘాటించెను. ఏలన నట్లైనచోఁ బ్రపంచము మొట్టమొదటి ముక్తపురుషునితో నంత రించియుండును. బహుత్వమును నాశనమొనర్చుటే మోక్షమైనచో, విద్యచే నవిద్యను బోఁగొట్టుకొనుట మోక్షమునకు యుక్తమార్గముకాదు; అపుడు చేయవలయు కర్తవ్యము ప్రపంచమును నాశమొనర్చుటే. [1] శంకరుఁడు జీవన్ముక్తి, విదేహముక్తియను ముక్తిభేదములను జెప్పినాఁడు. ముక్తావస్థకు శరీరముండుటలేకుండుటయు భేదమునుకలుగఁజేయదు. సంసారబంధములనుండి విముక్తియే మోక్షము, జగద్రూపమగు నవేకత్వ ముండుటయుఁ బోవుటయు ననువానిపై మోక్ష మాధారపడి యుండలేదు, మోక్షసిద్ధిగలిగిన వానిని జగత్తు మోసగింపఁ జాలనిదగును. అందుచే జీవన్ముక్తునికిఁ, దనశరీరముతోఁగూడిన ప్రపంచము విరతినొందదు, కాని దానివెట్టిదృష్టితోఁజూడవలెనో యాతఁడు గ్రహించును. ముక్త పురుషునికి జగ మింకొక కాంతిలో గోచరించును. ముక్తపురుషుఁడు కామములచే బంధుఁడై, సంసార సంచారములో నెన్నఁడు లభింపని సుఖాదులకొఱకుఁ బరుగు లిడఁడు. జీవబ్రహ్మైక్యసిద్ధియగుట తోడనే, జీవులువేఱు, విషయములువేఱు, వాని ప్రవృత్తులు వేఱను భేదబుద్ధినిఁ గలిగించు నజ్ఞానము నశించును. [2] అవిద్యయనఁగా నాత్మ ననాత్మ నుండి వివేకింపలేక పోవుటయే. ఇచ్ఛాజ్ఞానక్రియా ప్రవృత్తులు మనకుఁ గలవని మనమెఱుఁగుదుమను విషయము స్పష్టమేయని శంకరుఁ డంగీక రించునుగాని, వీనిపైనాధారపడి, పరిచ్ఛిన్నజీవులు నిజముగా వాని స్వస్వరూపములైన యపరిచ్ఛిన్నాత్మ రూపములని యాతఁ డంగీక రింపఁడు. పరమార్థ మర్థమునుగ్రహించును దృశ్యము లన్నియుఁ బరమార్థమునకుఁ జెందినవే. అద్వైత మంగీకరించిన అనన్యత్వ సిద్ధాం తములోని సత్యమిదియే. రామానుజుఁడు దీనినిట్లు విమర్శించినాఁడు,

1) శం భా 3 221

2) బ్రహ్మాత్మదర్శినాం ప్రతి, సమస్తస్య క్రియాకారక ఫల లక్షణస్య వ్యవహార స్యాభావమ్, (శం భా 2.1.14)

“ కార్యమసత్యమును కారణముచేఁ గార్యకారణములకు నన్యత్వమును సమర్థించువారు, వారియనన్యత్వసిద్ధాంతమును నిలుపుకొనఁజాలరు; ఏలన, సత్యమైన దానికి నసత్యమైన దానికి ననన్యత్వముండఁజాలదు. వారి వాదమే యుక్తమైన దైనచో, బ్రహ్మ మసత్యమైనను గావలెను లేదా, జగత్తు సత్యమైనను గావలెను.”[1] నిర్గుణబ్రహ్మము జగత్తుతో ననన్యతను గలిగియున్నదని యద్వైతి చెప్పుటలేదు. జగత్కారణమున కాధారభూతమగు బ్రహ్మము, జగత్తుతో సమానముగా సత్యమైనదనియు నాతఁడు వచించుట లేదు దృశ్యప్రపంచ మసత్య మనియు నసఁగా, బ్రహ్మమునకు వేఱుగా దాని కస్తిత్వము లేదనియు నాతఁడు చెప్పును. ఈ యనన్యత్వమును శంకరుఁ డభావముగా నసఁగా, దాని కారణమునకు భిన్నమైన దానినిగా నర్థము చెప్పినాఁడు.[2] అనన్యత్వమేకత్వమును సమర్థించదు; భిన్నత్వమునే నిరసించునని తన భామతిలో వాచస్పతి స్పష్టపఱచినాఁడు.[3] కారణధర్మమును, దానికి సంబంధించిన శాశ్వతైకత్వమును జర్చించుచుఁ, గార్యము కారణముతో నేకమేగాని కారణము కార్యముతోఁగాదని శంకరుఁడు పలికినాఁడు.[4] ఏకత్వములో భేదములన్నియు లయముకావచ్చునుగాని యద్వైతమునందు వ్యావహారిక పారమార్థికసత్యములకు మధ్యమందుఁ గల ఛిద్రమును గప్పివేయుట కొఱకొక సద్వైతకత్వప్రకటనము చేయఁబడెను. మృత్తికా వికారముల కన్నిటికి మూలాధారము మృత్తికయే యని చెప్పిన యుపనిషద్వాక్యమున కర్థ వివరణముచేయుచు శంకరుఁడు ప్రపంచము బ్రహ్మరూపము

1) రామానుజభాష్యము, 1 1 19

2) తద్వ్యతిరేకేణాభావః (శం భా,1,1,14)

3) నఖల్వనన్యత్వమిత్యభేదం బ్రూమః కింతుభేదం వ్యాసేధామః, (భామతి) ఈ భావమునే టీకాకారుఁడిట్లు చెప్పెను;

" ప్రపంచము బ్రహ్మముతో నేకముగాదు; దాని మూలకారణమగు బ్రహ్మమునకు వేఱైన యస్తిత్వము దానికిలేదు "

" కారణాత్ పృథక్ సత్తాశూన్యత్వం సాధ్యతే, నత్వైకాభిప్రాయేణ "

4 7 శం. భా. 21,7

భా, 6—7

బ్రహ్మమూలమువని చెప్పియున్నాఁడు. కార్యము అసత్యములని యాతఁడు నిరసించునపుడు, "బ్రహ్మభిన్నము, లేక 'కారణభిన్న'ము నని విశేషములు చేర్చినాఁడు.[1] జీవితము నిజముగా నొకస్వప్నమని కాని, మన జ్ఞానమొక స్వప్నదృశ్యమనికాని యాతఁడెచ్చటను చెప్పి యుండలేదు

సగుణమైన సర్వసామాన్యలక్షణము పారమార్థికప్రమాణము కాఁజాలదని శంకరుఁడు నిరసించుటవలన నాతఁడు ప్రపంచమును మిథ్యా కల్పితముగా భావించె నని యూహింపఁబడెను అద్వితీయమైన శంకరుని బ్రహ్మ మేజంతువులు దరిఁజేరినను మరలఁ దిరిగిరాని సింహగుహ రమువంటిదని తోఁచును. తర్కపద్ధతిచే మనము జగద్బ్రహ్మ సంబంధము ను తెలిసికొనఁజాలమని, శంకరుఁడుచెప్పి, జగత్తు బ్రహ్మమూలము బ్రహ్మైక రాధారాస్తిత్వములు లేనిదియునని యేయితరవాస్తవికవాదికిని దీసిపోకుండ నుద్ఘాటించియున్నాఁడు. బ్రహ్మమును జగత్తునొక సంపూర్ణద్రవ్యభాగములని యాతఁడంగీకరింపఁడు గాని, వానికిఁ బర స్పరవ్యతిరేకత్వ మున్నదనియు నాతఁడు చెప్పఁడు. కని, పెక్కుమంది సుప్రసిద్ధపండితులిట్టి నిర్ణయమునకు వచ్చిరి.[2] దృశ్యప్రపంచ బ్రహ్మసంబంధసమస్య పరిచ్ఛిన్న మనస్కులమగు మనకెన్నటికి నొక సమస్యగానే యుండునని శంకరుఁడుచెప్పినభావ మధికవరిణతినిఁ జూపును అవాద్యమగువిషయముల కాదినిగ్రహింపఁజాలని మానవ విజ్ఞానము వ్యర్థమైనదని మనము నిరపింప నవసరములేదు.

ఇప్పుడు మనప్రశ్న యేమనఁగా, నీదృశ్యములనుండి మనము పరమార్థము నన్వేషించి కన్గొనయత్నింతుమో, అట్టివ్యావహారికదృశ్య

---

1 బ్రహ్మ వ్యతిరేకేణ, లేక కారణవ్యతిరేకేణ, (శం భా 2 2,3 గౌడపాద కారిక 1 6)

2) మ్యాక్సిమ్ భావఁవరణము సువిదితమైనది. మ్యాక్సుముల్లరు చెప్పినాఁడు: "నేనిచటఁ బ్రదర్శించుటకు యత్నించినరీతిని సరియగు వేదాంతతత్త్వముయొక్క ముఖ్యసూత్రముల నర్థముచేసికొనిన బ్రతివ్యక్తికి నీతత్త్వమునందు మనస్తత్త్వమునకుఁగాని, సృష్టివాదములకుఁగాని ధర్మశాస్త్రమునకుఁగాని తావులేదని స్పష్టమగును "(సిక్స్ సిస్టమ్స్ ఆఫ్ ఇండియన్ ఫిలాసఫీ పు 170.

ములు, పరమార్థసత్యమును గూర్చి మనము మనపరిచ్ఛిన్నమనస్సులతో నూహించి కల్పించుకొను భావమాత్రములా? మఱియొకలాగునఁ జెప్పినచో, వ్యావహారికప్రపంచము పరమార్థముయొక్క వికృతిరూపమా? లేక మన పరిచ్ఛిన్నదృష్టికి గోచరించు కేవలమిథ్యాస్వరూపమా? యనునది ముఖ్యసమస్య. జగము పరమార్థవికృతిరూపమని రామానుజుని మతము. ఇదియే హెగెల్ తత్త్వము, దీని ననుసరించి, వ్యవహార జగత్తు నిర్గుణబ్రహ్మయొక్క బాహ్యప్రదర్శనము. స్పైనోజాయొక్క తత్త్వ మొకవిధముగాఁ జూచినచో నిట్టిదే [1] జగత్తు కేవలభావకల్పితమను భావము యోగాచారబౌద్ధులును, ప్రతిపాదించిరి. వీరు క్యాంటుతత్త్వజ్ఞునివలెను, తరువాత నధికముగా షోపెన్‌హాయరువలెను, బాహ్యప్రపంచము వ్యక్తిగతమైన బుద్ధిగోచరమాత్రమే యని నిర్ణయించిరి. సత్యస్వరూపమును మానవుఁ డూహించి కల్పించిన భావమాత్రాస్తిత్వముగలదే ప్రపంచమను నర్థమునిచ్చు వాక్యములు గొన్ని శంకరుని రచనలలోఁగలవు. పరిచ్ఛిన్నవ్యక్తులతో నిమిత్తములేకుండ బాహ్యప్రపంచమునకు యథార్థమగు నస్తిత్వముగలదను భావమునిచ్చు కొన్ని వాక్యములును గలవు. శంకరుని తత్త్వమును సరిగా గ్రహించుటకు మన మవిద్యా మాయా సంబంధమును స్పష్టముగా గ్రహింపవలెను.

33 – మాయ – అవిద్య

బాహ్యప్రపంచ దృక్పథమునుండి చూచినచో మాయయనియు, వ్యక్తిగతదృష్టినుండి చూచినచో నవిద్య యనియుఁ జెప్పఁబడును. [2] బ్రహ్మము నాత్మయు నొకటేయైనట్లు, మాయయు నవిద్యయు నొకటే. నిజముగా నొకటైన దాని ననేకముగాఁ జూచు మానవస్వభావము నవిద్య

---

1) ఎండిన కోకిలేశ్వరశాస్త్రి యిట్టిభావము శంకరునకుఁ గలదని వ్రాసినాఁడు, అతని అద్వైతతత్త్వము

2) "అధికర్తయొక్క సంకల్పమునకు వశమై, పాటిలేని ఫలితముల నుదయింపఁజేయునపుడు దానిని మాయయందుము; అది స్వతంత్రమై, సత్యమును నాచ్ఛాదించు శక్తిగలిగిన దైనప్పు డవిద్య యనఁబడును" (వివరణ ప్రమేయసంగ్రహము 11 ఇండియన్ ఫిలాసఫీ వాల్యూము 1 పు 280.)

యందుదు; కాని యిది మానవులందఱకు సామాన్యమైనది. ఏలన, నవిద్యనుగూర్చి శంకరుఁడు చెప్పునపుడది నీదియనిగాని నాదియనిగాని చెప్పలేదు అదియొక విశ్వవ్యాప్తమగుశక్తి, వ్యక్తుల చిత్తములలో నది వ్యాపించునుగాని, వాని కతీతమైన శక్తియునై యున్నది. మన జ్ఞానేంద్రియము లదివఱకే సృజింపఁబడిన వస్తువులను జూచి, వ్యవహరించును, మన యింద్రియము లావస్తువులను జేసియుండలేదు. శ్రుతులు చెప్పిన క్రమములో నీశ్వరుఁడు ప్రపంచమును సృజించినాఁడు. దానిని మనము దర్శించుచున్నాము.[1] మాయ విషయివిషయసంబంధి, వ్యక్త్యాత్మకము సార్వజనికము గూడనై యున్నది. ఉపాధిగతములైన చిత్తములను బాహ్యవస్తువులను గూడ దానినుండియే వచ్చినవి. ఏదికారణముఁగా నసత్యప్రపంచము సత్యమైనదిగా గోచరించుచున్నదో, యది కేవల వ్యక్తిగతమైనదైనచో, నది కేవల మూహాకల్పితమే యగుటచే, జగత్తున కుపాదానకారణమని మనము చెప్పుట కవకాశములేదు. అట్లుగాక, మాయ జగత్తున కుపాదానకారణమే యన్నచో, నఁగా సాంఖ్యప్రకృతివంటిదన్నచో, నది యప్పుడు కేవలము వ్యక్తిగతము కాఁజాలదు. వ్యక్తిగతమైన అవిద్యయు, బ్రహ్మసంబంధమైన ప్రకృతియు నేక కాలమం దుదయించును, ఇం దేదియొకటియు రెండవది లేనిచో దురూహ్యము;[2] అందుచే నవిద్యయుఁ బరమార్థముపై నాధారపడియున్నది.[3] జీవాత్మయుఁ బ్రకృతియు నన్యోన్యాశ్రయ భూతములై యున్నవి. అవిద్యాప్రకృతులు సమాననిత్యతను గలిగి, వ్యవహారజగత్తునకుఁ జెందియున్నవి[4] దేశకాలనిమిత్త కల్పితమగు జగత్తు, అవిద్యాద్వార

1) శ్రుతిదర్శితేన క్రమేణ పరమేశ్వరేణ సృష్టం, అస్మాభిః వస్త్రాయుక్త మేవదృశ్యం, తత్తద్విషయ ప్రమాణాంతరతో ఐక్య తత్య దృష్టిసిద్ధిః (సిద్ధాంతలేశ: 2)

2) కోల్పు; క్యాంటు; బెర్గ్సన్, జడపదార్థములయొక్క భౌతికస్వరూపము మన విజ్ఞానముయొక్క బుద్ధి కల్పనములో నాఁడైనది బుద్ధియు, నింద్రియ గోచరమగు జగత్తు నేకకాలమం దుదయించి, పరస్పరాశ్రయ భూతములై యున్నవి

3) భాష్యకారణమ: అవిద్యావంతవద్వైషాప్రాదుర్భావా మహాత్మనః (1 5 5)

4) అద్వైతసిద్ధి: పు 5,9,5

మన మనకు గోచరించు పరమార్థరూపము అవిద్య యావనిచేయు ఒకే యర్థాత గలదై యేర్పడియున్నది. కేవల విజ్ఞానవాదముగాని, భౌతికవాదముగాని శంకరుఁ డంగీకరింపఁడు. జీవాత్మ ప్రకృతి సంజాతమగు నొక వస్తువుకానిచో, ప్రకృతి మన విజ్ఞానమునకు మాత్రమే గోచరించు నొక దృశ్యమును గాదు వస్తుప్రపంచాస్తిత్వము నకుఁ గల హేతువులే, జీవాత్మాస్తిత్వమునకును గలవు. మన మానసము అపార్థకల్పనములేల చేయుచున్నవి? అవిద్య యెందుకున్నది? దేశకాలనిమిత్త పరికల్పిత జగత్తేల యున్నది? మాయకుఁ గారణ మేమి? ఈ ప్రశ్న లన్నియుఁ బరిష్కరించుటకు సాధ్యముకాని మూల సమస్యారూపములే. శుద్ధచిత్స్వరూపమగునాత్మయెట్లో అవిద్యావశమైనది, శుద్ధసత్స్వరూపమగు బ్రహ్మము దేశకాలనిమిత్తాత్మకమగు ప్రపంచ మైనట్లే, వ్యావహారిక జగన్మూలమగు బ్రహ్మము నెఱిఁగినట్లే, మన మవిద్యామూలమున విద్యను గ్రహింతుము ఇట్టిపరివర్తన మనాదియై యేల సంభవించుచున్నదో మన కనిర్వచనీయమైనది, కాని, మనవిజ్ఞానసహిత మానసములుగాని వానిచే గ్రహింపఁబడుచున్న ప్రపంచము గాని మిథ్యకాదు. వస్తుదృశ్యమొక యూహాదృశ్యముకాదు. అవిద్యయు, మాయయు నొకేయనుభవముయొక్క బాహ్యాభ్యంతరరూపములు జ్ఞానముచే సదృశ్యమగునదికావున నది యవిద్యయనఁబడెను; బాహ్యదృశ్యపరంపర, పరమేశ్వరునితో సమానముగా నిత్యమైయుండు నదికావున మాయ యనఁబడును. మాయ ప్రళయ కాలమందుఁగూడ నుండునని శంకరుఁడుచెప్పినాఁడు. సర్వజ్ఞుఁడైన యీశ్వరుఁడు మాయ కధిపతిగావున, నాతని కవిద్యయును లేదు. సాంఖ్యతత్త్వజ్ఞు లీశ్వరు నంగీకరించలేదు, కాని ప్రకృతిప్రపంచము ననాదియైన యవిద్య కారణ మనిరి. అవిద్య బుద్ధియొక్క గుణముకావున, బుద్ధి యందే యుండును, అవిద్య కనాదిత్వలక్షణము బుద్ధినే యాశ్రయించియుండు నని చెప్పవలెను. బుద్ధి, యీ కారణముచే మూలద్రవ్యమగు ప్రకృతి యొక్కరూపమే. ఈ విధముగా నవిద్యయొక్క వాస్తవికత సాధింపఁబడినది. వివరణప్రమేయసంగ్రహ మిట్లు చెప్పుచున్నది: "అద్వైత దర్శనమున కాటంకముకల్పించి, ద్వైతమును దరి[illegible]ంత మనకు నవిద్య మనబుద్ధిగతమైన లోపమే యు[illegible]ందే హ[illegible]

కాని, యది జగదుపాదాన కారణమగుటవలన నది మహనీయమైనది; ఏలన, దానివలన బ్రహ్మజ్ఞానము సాధ్యమగుచున్నది"[1] అపరిచ్ఛిన్నమైన దానినిఁదెలిసికొనుటకుఁ బూర్వము పరిచ్ఛిన్నత మన కవసరమైనదే.

శంకరుఁ డవిద్యామాయాశబ్దములను సమానార్థకములుగా నుపయోగించినను.[2] రెంటికి భేదము ననంతరాద్వైతులు నిర్ణయించిరి మాయ యీశ్వరోపాధియనియు, నవిద్య జీవోపాధియనియుఁ జెప్పఁబడెను. విద్యారణ్యుననుసరించి, మాయయందు బ్రహ్మయొక్క ప్రతిబింబమే శుద్ధసత్త్వస్వరూపియగు నీశ్వరుఁడనియు, అవిద్యయందు బ్రహ్మప్రతిబింబమే రజస్తమోగుణసహిత సత్త్వరూపము జీవాత్మయనియుఁ జెప్పఁబడెను.[3] శంకరుఁడీభావమునే యిట్లు చెప్పెను, "నిర్గుణబ్రహ్మమే, మనము మనబుద్ధిచే భావించినపుడు శుద్ధోపాధిగల సగుణుఁడైన యీశ్వరుఁ డగును" [4]అవిద్యాసంజాతము లన్నియు

1) ఇండియన్ ఫిల్. వాల్యుము 2 పు 177 పోల్చు: ఈశ్వరాపేక్షావశవిధి: అవిద్యవలన పృథక్త్వము వచ్చునని యిందుఁ జెప్పఁబడెను

2) అవిద్యయు మాయయు నొకటికాదని కల్నల్ జాకోబ్ భావించెను చూ. వేదాంతసారము, 5 నానాత్వముతోఁగూడిన జగత్తవిద్యాకార్యము, పరిచ్ఛిన్నమానవ రూపములు దేశకాలనిమిత్తములు దృశ్యప్రపంచమున కాలంబనములు అవిద్య మాయానామ రూపములను గల్పించి వానిమూలమున బాహ్యజగత్తు నుద్భవింపఁ జేయుచున్నది అవిద్యా ప్రత్యుపస్థాపిత నామరూపమాయావేశవశేన (శం భా, 2 2,2) మూల ప్రకృతి మాయయనియు, దానికార్యములైన ఆవరణవిక్షేపము లవిద్యయనియుఁ గొన్నిసమయములలోఁ జెప్పఁబడెను శుద్ధసత్త్వసహిత మూలప్రకృతి మాయయనియు, నశుద్ధసత్త్వ సహితమైన దవిద్యయనియుఁ గొందరు తలఁచిరి పంచదశి ప్రధానమూల ప్రకృతిమాయా అవరణశక్తి ప్రధానామూర్తి ప్రకృతి అవిద్యా సత్త్వరజస్తమో గుణ కలితమై ఈశ్వరోపాధి రూపమైన దవిద్యయని కొన్ని యద్వైతగ్రంథములు చెప్పుచున్నవి ఇది సరియగు భావముగాఁ దోఁచదు రజస్తమోగుణము లీశ్వరున కున్నచో వానికి జీవునితో భేదముండదు పోల్చు: స్కందపురాణము అవిద్యజీవోపాధియనియు, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల యుపాధిరూపమే మాయయనియు నిందుఁ జెప్పఁబడెను

అవిద్యోపాధికో జీవో న మాయోపాధికః ఖలు,
మాయాకార్య గుణచ్ఛన్నా బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాః

3) పంచదశి 16,17

4) శం భా, ఛాం ఉ, 314, 2 విశుద్ధోపాధిసంబంధాత్

నీశ్వరుని కృతి. ఈశ్వరభావా విష్కృతియే ప్రపంచము, మానవ బుద్ధితో నది సంబంధించియున్నది. జగద్వస్తువు లన్నియు నీశ్వర మాన సిక భావములును, మానవబుద్ధి గోచరములునై యున్నవి. జగత్కా రణుఁ డీశ్వరుఁడని చెప్పఁబడెను [1] గాని, మఱల జగ మవిద్యాకల్పిత మనియు వచింపఁబడెను. [2] బ్రహ్మమును, మాయయు జగత్తులో నుండి, రెండును గలిసి దానియుపాదానకారణ మగుచున్నవి బ్రహ్మ మును, మాయయు సత్యము దానిదృశ్యమునై, రెండుసూత్రము లొకేసూత్రముగాఁ బెనవేయఁబడిన ట్లున్నవి.

34-ప్రకృతి జగత్తు

శంకరుఁడు యథార్థజగద్వర్ణనముతో మారకొనలేదు. తనసిద్ధాం తము ననుసరించి, దృశ్యప్రపంచరూపములను బరిశీలించి, పరిచ్ఛిన్న భావములలోనుండుసత్యమును నిర్ణయించినత్యము, భిన్న దృశ్యరూపము లలో నెట్టిక్రమములో గోచరించునో తెలిపియున్నాఁడు ప్రతిదృశ్యమెట్లు తనకాధారభూతమగు సత్యమును బ్రదర్శింప యత్నించునో యాతఁడు నిరూపింపఁబూనుకొనెను. సర్వమునకు మూలాధారభూతమై యవ్యయ బ్రహ్మముండుటచేఁ, క్రమముగా నుత్తరోత్తరాధికముగా బ్రహ్మస్వ రూప మావిష్కృత మగుచున్నది [3]. "మానవునియొద్దనుండి తృణము వఱకు నన్నియు నాకేచైతన్యముతో నిండియున్నను జ్ఞానము శక్తి మున్నగునవి సోపానక్రమములో సన్నగిల్లునట్లే, మానవుని మొదలు హిరణ్య గర్భునివఱకుఁగలయున్నతసత సోపానశ్రేణిఁజెందిన జీవ

---

1) 1,1,2

2) పోల్చు: అవిద్యాత్మికాహిబీజశక్తి రవ్యక్తశబ్దనిర్దేశ్యా పరమేశ్వరాశ్రయా మాయా (శం భా 1 4 3) మఱియుఁజూడు శం భా 2 1 14, 1 3 19. అవిద్యయామాయయా

3) యద్యప్యేక ఏవాత్మా సర్వభూతేషు స్థావరజంగమేషు గూఢస్తథాపి చిత్తోపాధివిశేషతారతమ్యాత్ ఆత్మనః కూటస్థనిత్యస్యైకరూపస్యాప్యుత్తరోత్తర మావిష్కృతస్య తారతమ్యం ఐశ్వర్యశక్తివిశేషైః శ్రూయతే (శం భా 1 1 11)

రాశిలోఁ గ్రమక్షాపాభ్యున్నతి వికసించుటను మనముచూచుచున్నాము[1] దృశ్యప్రపంచమున మన మీక్రిందిభేదములను దర్శింపఁగలము. (1) కర్మఫలప్రదాతయగు నీశ్వరుఁడు, (2) కర్మఫలనిలయగు నామ రూపాత్మక ప్రకృతి ప్రపంచము, (3) ఉపాధిగతములైన జీవాత్మలు. కర్మఫలము ననుభవించు నిమిత్తము తిరిగి తిరిగి లోకమున జన్మించు చుండుట - ప్రపంచముయొక్క అనేకత్వము భోక్తయు భోగ్యము, కర్తయు గర్మభూమియు నను ద్వంద్వములపై నాధారపడియున్నది. జడప్రపంచమంతయు క్షేత్రమని చెప్పఁబడెను, ఏలన నిచట జీవులకు తమ కర్మానుసరణమున ననుకూలమైన వాతావరణమున్నది. ఇచట జీవులు తమ కోరికల ననుసరించి కర్మలొనర్చి, ఫలితముల ననుభవింతురు[2] ఇది పంచభూతాత్మకమగు జడప్రకృతి జీవప్రపంచమాత్మలతో నిండి యుండును జీవాత్మలీ భూతములలోఁ బ్రవేశించి తరులతాపశు మానవ దేవతారూపములఁ దాల్చును[3] ఈ సంసారచక్రమునందు, భిన్న వర్గములకుఁ జెందిన జీవరాశు లున్నవి, వాని కనుగుణములైన యనుభవములకు తగినట్టి పరిస్థితులిందుఁ గల్పింపఁబడినవి. తృణబ్రహ్మ పర్యంతముగల యీ జీవరాశి సోపానక్రమములో సున్నతములగు ననుభవములను బొందుచుండును.[4]

ప్రపంచపరిణామమొక క్రమము ననుసరించును.[5] ప్రకృతి నుండి ప్రథమవస్తురూపమగు నాకాశము దేశపదార్థముల కాకరమై యుద యించెను. "బ్రహ్మాండమంతయు నీశ్వరునుండి యుదయించినది,

---

1) శం॰ భా 1 వ 30 యథాహి ప్రాణినాం ఏకోఽపి మనుష్యాది స్తంబపర్యంతేషు జ్ఞానైశ్వర్యాది ప్రతిబంధః పరేణపరేణ భూయాన్ భవన్ దృశ్యతే తథామనుష్యాదిష్వేవహిరణ్య గర్భపర్యంతేషు జ్ఞానైశ్వర్యాభివ్యక్తిరపి పరేణ పరేణ భూయసీ భవతి మా శం॰ భా 1 11

2) పరోపభోగార్థం, సర్వప్రాణి కర్మఫలాశ్రయః (శం॰ భా, ము॰ ఉ 3 1,1,

3) వైదిక దేవతలును జగత్పరిణామమునకుఁ జెందినవారే (శం॰ భా 1,2,17; 1,3,33

4) శం॰ భా 1,3,10 శం॰ భాష్యము 1,4.10.

5) శం॰ భా 2,1,24-25.

మొదట నాకాశము దాని వెనుక నితర భూతములును జనించినవి [1] ఆకాశము జడము, నేకము, ననంతము, సర్వగతము, నైన ప్రథమ భూతము. [2] ఆకాశ మనఁగా నవకాశమును, నత్యంతసూక్ష్మపదార్థ మును గూడనై యున్నది. ఆకాశమెంత సూక్ష్మతమ పదార్థమైనను నదియు భూమి జలాగ్ని వాయువర్గములకు జెందినదియై యున్నది. ఆకాశ మనఁగా కేవల నిరోధములులేని యవకాశమాత్రమను బౌద్ధుల భావ మును శంకరుఁడు ఖండించినాఁడు.[3] దీని యథాభావాత్మకమైన లక్ష ణము భావాత్మకలక్షణ ఫలితమే యని శంకరుని వాదమైయున్నది.[4] ఆకాశమునుండి యితర సూక్ష్మభూతము లన్నిత సోపానక్రమముగ నుదయించును.[5] ఉపనిషద్వర్ణనము [6] ననుసరించి, యాకాశము నుండి వాయువు జనించునని శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు. అగ్ని వాయువు నుండియు, నగ్నినుండి జలమును, జలమునుండి భూమియు నుద యించును. ఈ పంచభూతములును దాని వికారరూపములకంటె నెక్కువ నిత్యతగలిగిన వగుటచే నవి శాశ్వతములు నవినాశములు నని వర్ణింపఁ బడినవి.[7] ఆకాశమునకు శబ్దము గుణము వాయువున కొత్తిడి, అగ్నికుష్ణతయుఁ గాంతియు, జలమునకు రుచియు, భూమికి గంధమును గుణములై యున్నవి. భూతములకు గుణసంబంధము బీజవృక్షసంబంధము ఆకాశకారణము శబ్దతన్మాత్ర, ఆకాశము స్థూల శబ్దము నుదయింపఁజేయును తన్మాత్రలో భూతమును దానిగుణ మును గూడ నుండును. భూతములలోఁ గూడ సోపానక్రమమున్న దని మనము చూచితిమి. ఇవన్నియు నాకాశతన్మాత్రలో నున్నవని తెలియుచున్నది అనఁగాఁ బ్రపంచమంతయు నాకాశమునుండి లేక శబ్దమునుండి, జనించుచున్నది

1) శాం॥ భా॥ 2,3,7
2) శాం॥ 1,1,22; 1,3,14 చూ॥ ఛాం॥ ఉ॥ 3,1,43 8,14
3) అధ్యాసభాష్య (శాం॥ భా॥ 2,2,22)
4) ప్రస్తుతభాగం
5) శాం॥ భా॥ 1,3,8—13
6) తై॥ ఉ॥ 2,1; ఛాం॥ ఉ॥ 6,2 2-3
7) ఛాం॥ ఉ॥ 4,3,1; బృ॥ ఆ॥ ఉ॥ 1,5 22

మహాభూతకల్పితమైన జడప్రపంచమంతయు నీ సూక్ష్మభూత మిశ్రమములచేఁ గలుగుచున్నది [1] స్థూలాకాశము శబ్దమును, వాయువొత్తిడిని శబ్దమును, నగ్ని వీనిని మఱియు నుష్ణమును గాంతిని, జలము వీనితోఁగూడ రుచిని, భూమి యితర భూతగుణములతోఁబాటు తన సహజగుణమైన గంధమును బ్రకాశింపఁజేయును. ప్రతివస్తువునకును శబ్ద స్పర్శ రూపరసగంధములు గుణములై యున్నవి. భూతతన్మాత్ర లణునిర్మాణములేని యవిచ్ఛిన్నము నేకమునగు పదార్థరూపములై యుండఁగ, స్థూలభూతపదార్థములు సముచ్చయద్రవ్యములు, ఇవి గూడ నణునిర్మాణములేని యవిచ్ఛిన్నద్రవ్యములనియుఁ జెప్పఁబడినవి. [2] స్థూలభూతములు పరిణామవికారములచే భిన్నవస్తూత్పత్తి హేతువులగుచున్నవి జడపదార్థము నిత్యమవస్థాపరిణామమందుచున్నది. ఇందు బాహ్యమునుండియు మార్పులు కలుగవచ్చును, బ్రహ్మాండ పరిస్పందన మున్నదని శంకరుఁడు పలికినాఁడు [3] ఈ భూతములన్నియు నచేతనము లగుటచే నవి స్వయముగాఁ బరిణామముఁబొందఁజాలవు. వానియం దంతర్యామియై యీశ్వరుఁడున్నాఁడని భావింపవలెను. [4] భిన్నభూత ప్రవృత్తులకు భిన్నదేవతలు కారణములని చెప్పినచో నందు విరోధమేమియును లేదు, ఏలన, దేవతలందరు నీశ్వరుని క్రియారూపములే

---

1) ప్రతి స్థూలవస్తువునందును, భిన్నపరిమాణములలోఁ బంచతన్మాత్రలుండును దీనినే పంచీకరణమందురు. అనగాఁ బంచతన్మాత్రలను మిశ్రమముచేయుట, స్థూలవస్తూత్పత్తియగుట శంకరుఁడు పంచీకరణమునుగూర్చి చెప్పలేదు కాని యనంతరాద్వైత ములో దీని కధికప్రాధాన్యము గలిగెను చూ: వేదాంతసారము త్రివృత్కరణమును శంకరుఁడు చెప్పియున్నాడు వాచస్పతియుదీనినిఁజెప్పెను

2) అద్వైతవేదాంతము నిరూపించిన అణువనఁగా సూక్ష్మతమమైన జడపదార్థ విభాగముగాదు. అణువనఁగా, బుద్ధిగ్రహించుటకు సాధ్యమైన అల్పతమ పదార్థ కణము

3) సర్వలోక పరిస్పందనము

4) పరమేశ్వర ఏవ తేన తేనాత్మనావతిష్ఠమానో ఽభిధ్యాయం స్తం తం వికారం సృజతి (శం. భా 2 3 13) పరిణామమున కన్నిదశలలో నీశ్వరసంకల్ప మవసరము లేదని రామానుజుఁడు భావించెను ఆకారోత్పత్తికిఁ బూర్వమొకసారియే దైవసంకల్పము కలుగును

లయమనఁగా సృష్టియొక్క అపక్రమము [1] లయకాలమందు, భూమిజలమందును జలమగ్నియందును, అగ్నివాయువునందును, వాయువాకాశమందును, ఆకాశ మీశ్వరునందును ప్రవేశించును

మనస్సు మున్నగు నింద్రియములన్నియు భూతగుణ స్వభావములు గలవేయని శంకరు నభిప్రాయము. ఇతరవస్తువులవలెనే మానవ దేహము భూమిజలాగ్నిత్రయముచేఁ గల్పితము [2] మనఃప్రాణ వాక్కులు భూమిజలాగ్నులకు వరుసగా సరిపోవును. [3] ఇవి స్థూల భూతములకు భిన్నములైనవిగావు, వానికిఁ గార్యములుగాని యవాంతరములుగాని యుత్పత్తియగునని కొందరు చెప్పువిషయమును శంకరుఁ డెఱుఁగును. ఏది యెట్లైనను, నివి భూతములవలెనే స్వయముగా నచేతనములును, భిన్నప్రయోజనములకు సాధనములుగా సృజింపఁ బడినవనియుఁ జెప్పవచ్చును జడపదార్థము పరార్థమని చెప్పఁబడెను. [4] జడప్రపంచములోఁ బ్రకృతి సమన్వభావము గలది [5]

జీవప్రకృతిలో నొక నూతననియతి మనకు గోచరించును ఇందు వస్తువులం దంతర్గతమై యొక జీవశక్తియున్నది ఈశక్తివలన నీవస్తు వులున్నత పరిణతి నొంది, యొక లక్ష్యమును సాధించుచున్నవి ఒకశిల

---

1) బ్ర. శం. భా 2,3,14 పోల్చుడు థ్యూబో. 'పంచభూతములయొక్క క్రమ పరిణామము, క్రమముగా నవి తిరిగి లయమగుటయును గూర్చిన యీ యుపదేశము యొక్క భావము మనకుఁదెలియుటకుఁ గావలసినంతవిశేషవివరణము మనకులేదు కాని, యిది ప్రకృతిశాస్త్రమునకుఁ గొంత సూక్ష్మభావము నీయవచ్చును ఘనపదార్థములు నీటిలోఁ గరఁగిపోవును నీరు వేడిమిచే నావిరియై వాయువుగా మాఱి వాయువు పైకిఁబోయిన కొలఁదియు నతిసూక్ష్మమై యాకాశముగా మాఱవచ్చును ఈ వ్యతిరేక క్రమమునవలయ నేర్పడవగును. దీని క్రమపరిణామము సృష్టి" (థ్యూబో, సిస్టమ్ ఆఫ్ వేదాంత పు.237)

2) ఛాం. ఉ. 6,2,2-3

3) శం. భా 2,4,20; 5,1,2

4) శం. గీ. భా 13-22

5) శం. భా. తై. ఉ. 2,8,

జీవించుటలేదు, ఏలన దానియందుఁ బరిపూర్ణతనొందు లక్షణములేదు, ఒక స్తంభముగాఁగాని, యొక విగ్రహముగాఁగాని మార్పునొందు నాంతరంగిక లక్ష్యముకాని, బలముకాని దానియందులేదు కాని యొక మొక్క సజీవము. దాని ననుకూలవాతావరణ మందుంచినచో నది చిగిర్చి, మొగ్గపెట్టి, పుష్పించి, ఫలించుశక్తి గలిగియున్నది. దానికిఁ జూచుటకు, వినుటకు, ననుభవించుటకు, నస్పష్టముగాఁ దాను గావలసిన భావిస్థితిని దెలిసికొనుటకు శక్తియున్నది. ఇఁకజంతు వనుకూలపరిస్థితులలోఁ బెంపొందుటేకాక, దానికనుకూలపరిస్థితులను వెదకికొను లక్షణమును గలదు. ఒక ప్రయోజనము నాశించి జంతువు చరించును, మొక్క యీపనిఁ జేయఁజాలదు, మానవుఁడింక నుత్కృష్ట జీవితమును బ్రదర్శించును శంకరుని వాక్యములలో మానవుఁడు వ్యుత్పన్నచిత్తుఁడు, సంకల్పజ్ఞాన శక్తు లాతనికిఁ గలవు. వనలతాదుల వికసించుశక్తియు, జంతువుల సంచారగ్రహణ శక్తులును, మఱియు దూరదర్శిత్వము, నిత్యానిత్య వస్తువివేకము, సదసద్విచక్షణ మున్నగు శక్తులను మానవుఁడు కలిగియున్నాఁడు సమగ్ర మనుష్యత్వసిద్ధిగాంచిన వారు దేవతలు ఈ విధముగా జీవప్రపంచములో నాలుగు వర్గములు మనకు గోచరించును, దేవతలు, మనుష్యులు, జంతువులు, వృక్షములు, [1] ఉపనిషద్భావము ననుసరించి, తరులతాదులు భోగస్థానము లనియు, నందు జీవాత్మలు తమ యసత్కర్మఫలాను భవమునకై ప్రవేశించిన వనియు శంకరుఁ డంగీకరించును, [2]

సుఖదుఃఖానుభూతి వానికిఁదెలియకున్నను, పూర్వకర్మ క్షయము వాని కగుచున్నదని చెప్పఁబడెను శంకరుఁడు సామాన్యముగా మూఁడు రకముల దేహధారులగుజీవుల నంగీకరించును. అత్యంతసుఖానుభోగము గలవారు దేవతలు, సుఖదుఃఖమిశ్రమ భాజనులగు మనుష్యులు, విశేష దుఃఖానుభవము ననుభవించు పశువర్గము [3] ఈ దేహసంబంధ మున్నంత

1) శాం॰భా 3,1,2,4
2) శాం॰భా, 3,1,24,
3) శం॰ భా॰ 2,1 34॥

కాలమును నీజీవులు ప్రాణశక్తులు సూక్ష్మశరీరములతోఁ గలసి, మోక్ష ప్రాప్తికాలమువఱకు వానివంటిపట్టుకొనియుండును అగ్నినుండి నెర సులవలెనే, జీవు లన్నియు బ్రహ్మమునుండి బహిర్గతిగాంచినవనియు, నెరసులు తిరిగి యగ్నిలోఁ బ్రవేశింపలేవుగాని, జీవులు తిరిగి బ్రహ్మ యందుఁ బ్రవేశించుననియుఁ జెప్పఁబడెను.[1]

35 జీవాత్మ

జీవాత్మలక్షణపరిశీలనమువలనఁ బరమాత్మైకత్వ సత్యజ్ఞానమును మనకుఁ గలిగించుటే వేదాంతమునకు లక్ష్యము. వేదాంతవాక్యములం దీయర్థములు రెండును గోచరించును.[2] స్మృతులసంబంధములు, ఇష్టానిష్టములు, నిశ్చయానిశ్చయములు మున్నగువాని సంపుటిరూపము లోని భిన్నాంశములన్నిటి నేకముగా త్రమున దర్శించుట మనకసాధ్య మైనను, దానిసామాన్యనిర్మాణము, ముఖ్యలక్షణములు మనపరిశీలన మునకు సుసాధ్యములై యున్నవి. జీవాత్మ విజ్ఞానాత్మయుఁ, బరిణాము గతమునై యుండఁగాఁ, బరమాత్మ యొక్కమార్పులకును వశముకానిదై యున్నది.[3] మూలరూపములో జీవాత్మయుఁ బరమాత్మయు నొక్కటే యని చెప్పఁబడెను 'తత్త్వమసి'[4] వ్యతిరేకలక్షణయుక్తములైన వస్తువులు సమానములుకావనునాక్షేపణయు నిస్సారమైనది, ఏలన లక్షణవ్యతిరేకత్వ మసత్యమని నిరూపింపవచ్చును."[5] సర్వానుభవ కారణభూతమైన యాత్మకును, మనమనవచ్చునట్టు 'నేను'

---

1) ముం. ఉ. 2,1,1; కౌషీ. ఉ. 3,3,4;20; బృ. ఉ. 2,1,20; బ్ర. సూ. 3,1,20–21; కఠ. ఉ. 3 3; ఛాం. ఉ. 6 2,2

2) శం. భా. 2,3,25.

3) శం. భా. 1,3,24; చూ. కఠోప. 3,1; ముం. ఉ. 3,1 1; శ్వే. ఉ. 4,6 7

4) చూ. : శ్వేతకేతునుద్దేశించి బ్రహ్మవిద్యాసిద్ధాంతము ప్రతిపత్తిడి కొక్క స్వాద యాంతరమునందు సంతర్లోకితయున్నది సర్వవాద సిద్ధాంతముల పీఠోద్ధతియొక్క సూచన దనుకొంచి పరిశీలింపఁ బడును 5) శం. భా. 4,1,3,

'వాది' యను వాక్యమున భేదమును శంకరుఁ డతిజాగరూకతతో వివరించినాఁడు. అహం ప్రత్యయవిషయము శుద్ధసాక్షియైన ఆత్మగాదు, కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది గుణవిశిష్టమైన జీవాత్మయే. మన తత్త్వవేత్తలంతర్విలోకనవిషయమే యాత్మయనిచెప్పుదురు. పరమాత్మ శుద్ధ చిత్స్వరూపము,[1] జీవాత్మయొక్క లక్ష్యసిద్ధికై ప్రవృత్తిగలిగియున్నది. ప్రవృత్తి మనకందఱకు నిగూఢము నత్యంత సన్నిహితమునైన యనుభవము. సర్వప్రవృత్తులకు జీవాత్మయే కర్త[2] కర్తృత్వ మాత్మకు ముఖ్యస్వభావమైనచో, ఉష్ణత లేకుండ నగ్నియుండనిరీతిని, కర్తృత్వహీనమై యాత్మయుండఁజాలదు గావున దానినుండి యాత్మకు విముక్తిలేదు కర్తృత్వము దుఃఖజనకముగావున కర్తృత్వవిముక్తిఁ బొందనంతకాలము మానవుఁ డుత్తమస్థితినిఁ బొందనట్లేయగును. ఆత్మోపాధిలక్షణమే కర్తృత్వమై యుండఁగా, దాని నాత్మకారోపించుచున్నాము"[3] జీవాత్మ నిస్సంశయముగాఁ గర్తయే, లేకున్నచో, వేదవిధులన్నియు నిరర్థకములగును. ఆత్మకుఁ గర్తృత్వమును జెప్పిన యుపనిషద్వాక్యములు గలవు.[4] కర్తృత్వము నిజముగా విజ్ఞానోపాధియందేకలదు. జీవాత్మ విషయివిషయ, ఆత్మానాత్మ, స్వరూపము. వ్యక్తిత్వోపాధిగతమైన ఆత్మయే జీవి[5] అజ్ఞానసహితమైన ఆత్మయే జీవి ఇమర్సన్ భాషలో, "ప్రతి మానవుడు నీశ్వరుఁడయ్యు, మూర్ఖునిగా నటించుచున్నాఁడు[6] అవిద్యలేక తార్కికజ్ఞానము జీవాత్మయొక్క

1) శం॥ భా॥ 2,3,40 (2) శం॥ భా॥ 1,1,4

3) శం॥ భా॥ 2,3, 40 తస్మాదుపాధిధర్మాధ్యాసే నైవాత్మనః కర్తృత్వమ్ నస్వాభావికమ్ చూ॥ శంకరభాష్యకఠో ఉ॥ 3,4 ఆత్మకుఁగాని పురుషునకుఁగాని కర్తయొక్క ప్రవృత్తితో నిమిత్తములేదని అద్వైతము సాంఖ్యము నంగీకరించును. ఉపాధిసంబంధము వల నజ్ఞానవశమైనప్పుడది కర్తయనఁబడుచున్నది. ఈయజ్ఞానము నవిద్యయని అద్వైతమును, ప్రకృతియని సాంఖ్యమును చెప్పుచున్నవి

4) బృ॥ ఉ॥ 4,3,12। తై॥ ఉ॥ 3,5। శం॥ భా॥ 2,3,33

5) శం॥ భా॥ 2,3,41

6 మహేశ్వరుఁడు జీవాత్మ నొక గోపరిపాలకునిచే నవత్యజుఁడై గ్రామసీమలో పెంపబడుచున్న యొక రాజకుమారునితోఁ బోల్చెను కొంతకాలమున కారాజు, తన ని

వ్యక్తిత్వమునకుఁ గారణమై, "వంచించి వంచింపఁబడుచున్నది." జీవాత్మకు బుద్ధి సంబంధమే దాని విశిష్ట లక్షణము. పరిపూర్ణజ్ఞానముచే సంసారము నశించు నంతవఱకు నీలక్షణమట్లే యుండును.[1] మరణానంతరమునఁ గూడ జీవాత్మకు బుద్ధిసంబంధముండును అది మోక్షము చేతనే విచ్ఛిన్న మగును. సుషుప్త్యవస్థలోను, మరణావస్థయందును, నీబుద్ధిసంబంధ మవ్యక్తమై యుండి, జాగ్రదవస్థయందును, పునర్జన్మ మందును నది వ్యక్త మగును. ఈ సంబంధమున కవిచ్ఛిన్నతను మన మంగీకరించకున్నచోఁ గారణధర్మము భగ్నమగును; ఏలన నిశ్చిత కారణములేకున్నచో నేదియు నుదయించదు.[2] మరణకాలమందాత్మ విసర్జించివేయు పంచభూతమయమైన స్థూలదేహమును,[3] పంచప్రాణములను,[4] దేహబీజ రూపమగు సూక్ష్మభూతాంశపరికల్పితమైన సూక్ష్మశరీరమును[5] గలిసి మానవవ్యక్తిత్వ స్వరూప మేర్పడుచున్నది. సూక్ష్మశరీరమునందు,[6] పంచజ్ఞానేంద్రియములును, పంచకర్మేంద్రియ

స్వరూపమును దెలిపి, గోపాలకుల కొడికొత్తు విడిచి, తన సర్వజ్ఞత్వమును మహిమఁ జూపెను

రాజమానో స్మృతిప్రాప్తో వ్యాసభావో వివర్తకే,
యత్తైవమాత్మనోఽక్షస్య తత్త్వమస్యాదివాక్యతః।

1) శం॥ భా॥ 2,3,10

2) ఉపక్రాంతస్థితిలో బుద్ధియు నాత్మయున్నియు ఏకత్ర వందుండునని చెప్పఁబడెను; కాని జీవుడున్నియు సుషుప్తిమరణావస్థలలో బ్రహ్మమందుఁ జేరుననియుఁ జెప్పఁబడెను (ఛాందో 6,8; శం॥ భా॥ 2,3,31

3) అన్నమయకోశము

4) ఇంద్రియములు రెండు విధములు; జ్ఞానేంద్రియములు, జాగ్రదవస్థలకుఁ జెందినవి; కర్మేంద్రియములును, దర్శన కర్మలను స్వాధీన మొనర్చుకొను మనస్సును విజ్ఞానావస్థకుఁ జెందినవి. ముఖ్యప్రాణము పంచప్రాణములుగా విభాగింపఁబడును సూక్ష్మశరీరము మిక్కిలి చిన్నరూపము గలది కాని దృగ్గోచరము కాదు (శం॥ భా॥ 1 4 13)

5) సూక్ష్మశరీరము లింగశరీరము భూతాశ్రయము

6) దేహబీజాని, భూతసూక్ష్మాని

7) సాంఖ్యుల లింగశరీరమున కిది సరిపోవును

ములును, పంచప్రాణశక్తులును, మనస్సును, బుద్ధియుఁగలిసి పదునే డింద్రియము లున్నవి[1] ఈ సూక్ష్మశరీరము భౌతికమేకాని, మిక్కిలి సూక్ష్మమైన దగుటచే, దేహమును విడిచి పోవునపుడు దృగ్గోచరము కాదు. సూక్ష్మదేహమును, ప్రాణశక్తులును, మోక్షసిద్ధి కలుగువఱకు నాత్మకుసంబంధించి విడువనిదై యుండును, కర్మాశ్రయ రూపము మాత్రము ప్రతి జన్మమునందును మాఱుచుండును.[2] వ్యక్తిత్వమున కాధారము నాత్మలోఁగాని, యుపాధిలోఁగాని, చూడము. విద్యాకర్మ ప్రజ్ఞా[3] సమన్వితమైన కర్మాశ్రయమే దాని కాధారము. సంసార ముండునంత కాలము సూక్ష్మశరీరము ప్రాణశక్తులను దనతోఁ దోడ్కొని పోవును, తరులతాదిజన్మములెత్తినను నిది యాత్మననుగమించును, కాని యుద్భిజ్జన్మములలో నంతఃకరణేంద్రియములు నిద్రాణములై యుండును సంసార మనాదియగుటచే, నాత్మకీ యుపకరణసముచ్చయ మనాదిగానే కల్పితమయి యుండవలెను, మూఁడవదైన కారణశరీరము, కర్మమాత్రము ననుసరించి, జన్మాంతరములలో యాత్ర చేయుచుండు నిత్యత గలదై యున్నది. ఈ యాంతరంగిక వ్యక్తిత్వ వివరణము లన్నియు సాంఖ్యుల సిద్ధాంతమునకు సరిపడును. ఒక పంచ ప్రాణశక్తుల విషయమునదే భేదమున్నది.

పంచజ్ఞానేంద్రియములును, మనస్సుత్తృతీయైనవియు[4] సూక్ష్మములును, పరిచ్ఛిన్నములునై యున్నవి. అవి పరమాణు తుల్యములు కావు, అయినచో, నవి శరీరమంతయు వ్యాపించి యుం డుట కవకాశముండదు. అవి సూక్ష్మరూపములు గలవి, స్థూలము లైనచో మరణానంతరమవి దేహమును విడిచిపోవునపుడు కానిపింప వలెను. అవి పరిమితపరిమాణముగలవి; అట్లుకాక సర్వవ్యాప్తము

1) కర్తృత్వభోక్తృత్వవిశిష్ట ఊహాపోహనోమయాది శుభకోశవిశిష్ట అచేతనధర్మితలఁ బరిచేయును. (శం॥ భా॥ బృ। అ। బ్రా। 1, 4, 17)

2) శం। భా। 2,4-8-12; డ్యూసెన్ సిస్టమ్ ఆఫ్ వేదాంత (పు 3256.)

3) బృ। వ్యా। అ। బ్రా। 4, 4, 2.

4) శం। భా। 2,4, 1-4

త్రివలో, నవి దేహము విడిచిపోవుటగాని, తిరిగి దేహమునఁ బ్రవేశించుటగాని యుండదు. శంకరుఁడిచ్చిన వివరణములో నింద్రియ ప్రవృత్తులను గూర్చియే కాని, వాని భౌతికభాగములను గూర్చి ప్రసంగించియే యుండలేదు. ఇంద్రియము లన్నియు నవి యాక్రమించు స్థానముల పరిమాణములనే గలిగియున్నవి.[1] ఈ వివిధేంద్రియములు వివిధభూతములనుండి వచ్చినవనియు, నీ వివిధభూతాధిదైవతములే యింద్రియాధిదైవతములనియుఁ జెప్పఁబడెను.[2] ముఖ్యప్రాణమే జీవితమంతకును చైతన్యమిచ్చు నడపుశక్తి. మానసికయంత్రమంతయు దానిపై నాధారపడియున్నది. ముఖ్యప్రాణమే యింద్రియములనుగూడఁ బోషించునదికావున, నవియుఁ బ్రాణములని చెప్పఁబడెను.[3] ఉపాధిగతమైన యాత్మయే జీవుఁడు, జీవునకే కర్తృత్వభోక్తృత్వము లున్నవిగాని యాత్మకులేవు.[4]

జీవుఁడే దేహేంద్రియాధిపతియై, కర్మఫలసంగియై యున్నాఁడు. ఆత్మయే జీవుని మూలరూపము గావున దానికి విభుత్వమున్నదనియు నణుత్వముకాదనియుఁ జెప్పఁబడెను. దాని కణుపరిమాణమున్నచో, దేహమంతయు వ్యాపించు వేదనాజ్ఞానముండఁజాలదు.[5]

---

1) శం॥ భా॥ 2,4,8–13

2) శం॥ భా॥ 2, 4. 14–16; బృ॥ ఉ॥ భా॥ 1, 3, 11; 3, 2, 23; ఛాం॥ భా॥ 1, 2, 4.

3) శం॥ భా॥ 2, 4, 6,

4) పరంబ్రహ్మ ..అపహతపాప్మత్వాదిధర్మకమ్, తదేవజీవస్య పారమార్థికం స్వరూపమ్ ..ఇతరాదుపాధికల్పితమ్ (శం॥ భా॥ 1. 3. 19) ఇట్టి భావమునే ప్లేటో గ్లాకస్ సముద్రగర్భమున మునుగు నుదాహరణమిచ్చినాఁడు సముద్రములో నాతనిఁ జూచినచో నాతనిని మనము గుర్తింపలేము; ఏలన సముద్రములోని నాచు, [illegible] జాలము నాతని నావృతించినవి ప్రతి జీవాత్మయు స్వస్వరూపమును గోల్పోయిన పరమాత్మయే సంసారసంబంధమగు వస్తుగుల్లలు, నాచు మున్నగువాని పాశములనుండి దానిని విడిపింపవలెను

5) శం॥ భా॥ 2,3,29
భా. 8—8

జీవ మణుపరిమాణము కలదని వాదించువారు చెప్పునదేమనఁగా, నదియొక దేహమును విడిచి వేఱొక దేహమును బొందుచుండుటచేతను, సర్వవ్యాప్తమైనచో నట్లు రాకపోక లుండవు కావునను జీవమణుస్వరూపము గలదని వాదింతురు. ఈ రాకపోక లుపాధులకేగాని యాత్మకు లేవని శంకరునివాదము.[1] అణుపరిమాణమే జీవున కుండుట నిజమైనచో, దేహమంతయు వ్యాపించియున్న వేదనలను గ్రహించుట సాధ్యము కాదను వాదమునకు సమాధానముగా, చందనస్పర్శ దేహమునకొక చోటనే తగిలినను, దేహమంతయు దాని పరిమళము వ్యాపించు రీతిగానే, జీవుఁడణుమాత్రుఁడైనను దేహమంతయు వ్యాపింపఁగలఁడని చెప్పఁబడెను. పాదమున కొక ముల్లు గ్రుచ్చుకొన్నప్పుడు నొప్పి గ్రుచ్చుకొనినచోటనే యున్నను, క్లేశానుభవము దేహమంతయు ననుభవించుచుండుటచే జీవమణుస్వరూపము గాదని శంకరుఁడు బదులు చెప్పెను. ఒక గదిలో నుంచిన దీపముయొక్క కాంతి గదియంతయు వ్యాపించురీతినే, జీవ మణురూపమైనను, దేహమంతయు జీవ చైతన్యమాక్రమించునని జీవాణుత్వవాదులు పలికినారు. గుణమునకు ద్రవ్యాంతరవ్యాప్తిలేదని శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు. దీపమునకు దాని కాంతికిని ద్రవ్యగుణసంబంధములేదు. రెండు నగ్నిరూపములే. దీపమం దగ్నిరేణువు లత్యంత సన్నిహితములై యున్నవి, కాంతియం దవి దూరముగా వేరుపడియున్నవి. జీవుని చైతన్యగుణము దేహమంతయు వ్యాపించియున్నచో, జీవమణుపరిమాణముగలది కాఁజాలదు. ఉపనిషద్వాక్యములలోఁ జెప్పఁబడిన యణుపరిమాణ మాత్మలక్షణముగాఁ జెప్పఁబడలేదు; చిత్తబుద్ధి కల్పితమగు జీవునికే చెప్పఁబడెను.[2] అణువనఁగా బుద్ధి కగ్రాహ్యమైన సూక్ష్మరూపము గలదనియే దాని యభిప్రాయము.[3] చిత్తాద్యుపాధి బద్ధమగు జీవాత్మ సర్వవ్యాప్తము గాదనియుఁ బరమాత్మ శక్తి సర్వవ్యాపిత్వ మున్నదనియు నంగీకరింపఁబడెను.[4]

---

1) శం, భా, 2. 3, 29
2) ముండ॥ ఉ॥ 3, 19; శ్వే॥ అ॥ ఉ॥ 5 8-9
3) శం॥ భా॥ 2,3, 29
4) శం॥ భా॥ 2,3, 19-32

వ్యావహారిక బుద్ధియుక్తమైనదగుటచే జీవాత్మ కణుత్వము చెప్పఁబడెను.[1] ఆత్మకు నిలయము హృదయమేయని చెప్పిన వాక్యముల కర్థమేమన, బుద్ధి స్థానములో జీవాత్మ యున్నదనియే. మఱియు సర్వత్ర వ్యాపించు శక్తిగల దేక దేశమున నుండుటకు సాధ్యపడుటేకాని, యేకదేశవ్యాప్తిమాత్రమే గలది సర్వత్రవ్యాపించుట కవకాశములేదు.[2] ఆత్మకుఁ బరిమితపరిమాణమును జెప్పిన యుపనిషద్వాక్యముల కన్నిటికి నీరీతిగానే శంకరుఁ డర్థమును వివరించినాఁడు.[3] మతవిధి విధాన మంతయు జీవాత్మ వ్యావహారికముగా నిజమను నిశ్చయముపై నాధారపడియున్నది. విధి నిషేధాత్మక ధర్మములతోఁగూడి, పాపపుణ్యనిర్ణయము చేయు శ్రుతి స్మృతి ధర్మశాస్త్రమంతయు దేహేంద్రియాద్యుపాధి పరికల్పితమగు జీవాత్మయే నిజమగు నాత్మయను నిశ్చయము నంగీకరించియున్నది. సంసార మహానాటకరంగమున నాతఁడే నవ్వుచు నాతఁడే యేడ్చుచు సుఖదుఃఖాది సర్వానుభవములను బొందుచుండుట దాత్మకాదనియు నాత్మయని మనము భ్రమించు జీవాత్మయనియుఁ జెప్పఁబడెను. ఉపాధి నిర్ముక్తమగునంతకు నాత్మకు సుఖదుఃఖాది సంగతియు, పృథగ్వ్యక్తిత్వమును నుండక తప్పదు.

ఆత్మకుఁగల భిన్నదశలను శంకరుఁడు వివరించినాఁడు. జాగ్రదవస్థలో, జ్ఞానేంద్రియము లన్నియుఁ బనిచేయుచుండుటచే, మనము వస్తుజ్ఞానమును మనస్సుచేతను నింద్రియములచేతను గాంచుచున్నాము. స్వప్నావస్థలో నింద్రియములు విరతినొంది, మనస్సొక్కటే ప్రవృత్తిలో నుండును. జాగ్రదవస్థలోఁ గలిగిన యింద్రియానుభవ సంస్కారముల వలన మనస్సు స్వప్నములో విషయములను గ్రహించును. స్వప్నము ననుభవించు నాత్మయుఁ బరమాత్మగాదు; ఉపాధిగతమైన జీవాత్మయే. అందువలననే, స్వప్నములో మనయిచ్చవచ్చిన దానిని

1) 2,3,29.

2) శాం॥భా 2,1,3,3,3,2,4

3) ఛాం॥శాం॥భా14-18:1,2,11-12.

4) వివేకవిజ్ఞానము.

సృజింపలేకున్నాము. అట్లు చేయఁగలిగినచో, నెవ్వనికి దుస్స్వప్నములే యుండవు.[1] గాఢనిద్రలో నింద్రియ మానసములు విరతినొంది, యాత్మ తన స్వస్వరూపములో మగ్నమై, సహజ స్థితినొందును. జీవాత్మావిచ్ఛిన్నతకుఁ గర్మావిచ్ఛిన్నతయే కారణమని శంకరుఁడు వచించెను. మఱియు స్మృతియున్నది. ఆత్మానుస్మరణము వలన నిద్రనొందిన యాత్మయే మేల్కాంచినదని నిరూపితమగుచున్నది. శ్రుతి దీనిని సమర్థించుచున్నది; అట్లు కాకున్నచో నాత్మ కవిచ్ఛిన్నతపోయి శ్రుతివాక్యములకు వ్యర్థత సంభవించును. "ఎ" యను వాఁడొకఁడు నిద్రించి "బి" రూపమున మేలుకనినచో, నాతని కర్మావిచ్ఛిన్నత నశించును. ముక్తపురుషులు మేల్కొనవచ్చును. గాఢనిద్రయందును, మరణమందువలెనే, వ్యక్తిత్వబీజము పోషింపఁబడినదని స్పష్టము. దీనికి వ్యతిరేకముగా నెన్ని వ్యర్థవాదములు చెప్పినను, సుషుప్తిలోఁగూడ జీవుని బంధించునుపాధి బీజరూపమున నున్నదని యంగీకరింపఁబడెను. మోక్షావస్థలో స్వప్నమందుఁ గూడఁ బృథగ్వ్యక్తిత్వ బీజము పూర్తిగా నశించినచో, మేల్కాంచుటకు వలయు నవిద్యాబీజ మెచటనున్నది? మోక్షమునందు బ్రహ్మముతో శాశ్వతైక్యము కలుగుననియు, నిద్రావస్థలోఁ దాత్కాలికైక్యము కలుగుననియు శంకరుఁడు వివరించినాఁడు. "సుషుప్తిలో నుపాధి మిగిలియుండుటచే, మెలకువ కలుగుటతో జీవాత్మ తిరిగివచ్చుచున్నది."[2] మోక్షావస్థలో నవిద్యాబీజములన్నియు భస్మములగును.[3]

మూర్ఛావస్థయొక్క ప్రత్యేకదశ, అది జాగ్రదవస్థకాదు. ఏలన విషయజ్ఞానములేదు. విషయాంతరైకాగ్రతచే నిట్టి బాహ్యవస్తువుయెడ నుదాసీనత కలిగియుండలేదు. అది స్వప్నావస్థకు భిన్నమైనదేలన, నీయవస్థాస్మృతిజ్ఞానముండుట లేదు, మరణమునకు భిన్నమైనదేలన, దేహమునఁ బ్రాణము నిలిచియున్నది; సుషుప్తికి భిన్నమైనదేలన, దేహమం దశాంతియున్నది. సుషుప్తగతుని లేపినంత సులభ

---

1) శం,భా,4,2,6 (2) శం।భా,3,2,౧

3) మా,శం,భా, గౌడపాదకారిక 3,14.

ముగా మూర్ఛాగతుని మేల్కొనఁజేయుటేమి అందుచే మూర్ఛావస్థ సుషుప్తిమరణముల మధ్యావస్థయని చెప్పఁబడెను. మూర్ఛావస్థ మరణావస్థకుఁ జెందును, ఏలన నది మరణద్వారము। "కర్మ శేషమేమైన నున్నయెడల, వాక్కును, మనస్సును మూర్ఛితునకుఁ దిరిగివచ్చును, లేకున్నచోఁ బ్రాణము నుష్ణము నాతనినుండి తొలఁగిపోవును." [1]

నిజమునకుఁ బ్రతిమానవుఁడు నిరవయవ నిర్వికార పరబ్రహ్మస్వరూపమేయైనను, మనమాత్మ పుట్టుననియుఁ మృతి నొందుననియుఁ బలుకుచుందుము. ఉపాధి జన్మమరణములను మనమాత్మ కారోపింతుము. [2] సృష్టిలోని జీవులకుపాధులే వ్యక్తిత్వము నారోపించు కారణములై యున్నవి. [3] జీవునాయుర్వర్ష దేహాదులన్నిటి నుపాధులే నిర్ణయించును. [4] ఉపాధి భేదము చేతనే జీవభేదము నేర్పడి, కర్మల కర్మఫలముల నీజీవులకుఁ జెందువనువిషయములో వ్యత్యయము కలుగుటలేదు. [5] జలగతమైన సూర్యబింబము వంటిదే జీవాత్మయని చెప్పినను, దానివలన జీవుల భిన్నవ్యక్తిత్వములకు లోపమురాదు. [6]

36_సాక్షి_జీవుఁడు

ప్రతి జీవాత్మయందును జ్ఞానేచ్ఛాక్రియా శక్తులేగాక, సాక్షిరూపమగు నంతరాత్మయు నున్నది. బాహ్యజ్ఞానము సాక్షి యనియు, దాని కంతఃకరణ ముపాధియనియు దాని సాహాయ్యమున వస్తువులను

1) శం।భా। 3,2,10
2) శం।భా। 2,3,17.
3) శం।భా। 3:2,9.
4) సురేశ్వర వార్తికము, పు. 110 113.
5) శం।భా। 2,3,49
6) "సూర్యుని ప్రతిబింబమొకటి కదలుచుండినప్పుడు గాని, యుండుటచే వేఱొక ప్రతిబింబమును గదల నవసరములేదు అట్లే యొక జీవాత్మకుఁగల కర్మలతోడను, కర్మఫలములతోడను వేఱొక జీవాత్మకు సంబంధముండవలసినవసరములేదు" (శం।భా। 2,3,50.)

ప్రకాశింపఁజేయునదియుఁ జెప్ప నగును. అంతఃకరణోపాధియే పరమాత్మను సాక్షిగాఁ ప్రదర్శించును. వస్తుజ్ఞానముతో నీసాక్షిచైతన్యము గోచరించును గాని, యది వస్తుజ్ఞానమునకుఁ బూర్వమే గలదు. అంతఃకరణ మొక వ్యక్తియందుఁ బ్రవేశించి, వ్యక్తిలో నొక ముఖ్యభాగ మగుట వలననే మనకు జీవుఁడేర్పడును.

జీవసాక్షుల సంబంధమెట్టిది? అర్వాచీనాద్వైతగ్రంథములలో భిన్న నిర్వచనములు చెప్పఁబడెను. స్థూలసూక్ష్మ దేహములకు మూలాధారమై వానితో సంగత్వములేకుండ వాని కార్యముల సన్నిధి నవలోకించుచు తానెన్నఁడు మార్పునొందకుండునది సాక్షియని విద్యారణ్యుఁడు చెప్పినాఁడు. [1]భోక్తయగు జీవాత్మయొక్క ప్రవృత్తి విరతినొందినప్పుడు సూక్ష్మస్థూలదేహములను ప్రకాశింపఁజేయునది సాక్షియే. తన సహచరులుగా గోచరించు నీ రెండు దేహముల నెల్లప్పుడు సాక్షి చూచుచుండును. జీవిత వ్యాపారములఁ బాల్గొను జీవుఁడు సాక్షిగాదని విద్యారణ్యుని నిశ్చయము. సాక్ష్యాత్మ నిర్గుణమైన దనియుఁ గర్మఫలభోక్తృత్వము లేని కేవల సాక్షి మాత్ర మనియు నుపనిషత్తు చెప్పుచున్నది.[2] నాటకరంగవేదికపైనుండి తన కాంతిచే, రంగనాయకుని, నటిని, సభను గూడ సమానముగాఁ బ్రకాశింపఁజేయు దీపముతో విద్యారణ్యుఁ డింకొకచోటఁ బోల్చియున్నాఁడు, వీరెవ్వరు లేకున్నను దీపము వెలుఁగుచునేయుండును. [3]సాక్షిరూపమగు నాత్మ, జీవుని, యంతఃకరణమును బాహ్యవస్తువులనుగూడఁ బ్రకాశింపఁజేయుచు నవి సుషుప్తికాలములో లేనప్పుడును—సమానముగానే ప్రకాశించునని చెప్పుట కీయుపమాన మియ్యఁబడినది. [4]సాక్షి, నిష్క్రియత్వముచే నీశ్వరునుండి భేదించును.

---

1) పంచదశి 8 అ॥ సిద్ధాంతలేశము 1 అ, లో విద్యారణ్యునభిప్రాయము నిట్లు వర్ణించినది, "దేహద్వయాధిష్ఠానభూతమ్, కూటస్థచైతన్యం, స్వావచ్ఛేదకస్య, దేహద్వయస్య, సాక్షాదీక్షణాత్ నిర్వికారత్వాత్ సాక్షీత్యుచ్యతే, ॥

2) శ్వే॥ "సాక్షీ, చేతా, కేవలో నిర్గుణశ్చ (శ్వే॥ 6॥11)

3) "నృత్యశాలాస్థితోదీపః ప్రభుం సభ్యాంశ్చ నర్తకీమ్, దీపయేదవిశేషేణ తదభావేఽపిదీప్యతే।" (పంచదశి, 10,12

4) పంచదశి, 10, 12

సర్వ జీవాత్మయుఁ బరమాత్మయు నగు శుద్ధబ్రహ్మమే సాక్షియనియు, నది ప్రతి జీవాత్మకు కూటస్థమైన దగుటచే, ననేకముగాఁ దోఁచుచున్న దనియు తత్త్వప్రదీపికలోఁ జెప్పఁబడెను. సాక్షి నిర్గుణమని చెప్పుటచే సగుణబ్రహ్మయైన యీశ్వరుఁడనుటకు వీలులేదు. కర్మకుఁ గర్మఫలమునకుఁ గర్తయు భోక్తయునైన జీవుఁడును సాక్షికాఁజాలఁడు. [1] పంచదశీ తత్త్వప్రదీపికా భావమును శంకరుఁ డంగీకరించినాఁడు.

ఈశ్వరుని విశిష్టరూపమే సాక్షి యని కౌముది చెప్పుచున్నది. ఈశ్వరుఁడు సాక్షి యని చెప్పు శ్వేతాశ్వతరోపనిష ద్వాక్యముపై నీ గ్రంథకర్త యాధారపడి యిట్లు చెప్పినాఁడు ఈశ్వరుఁడు జీవప్రవృత్తి నివృత్తుల నెఱిఁగియుండియు, వానిచే నాతఁడుచలింపఁడు. [2] జీవునిలో నుండి యాతని యవిద్యాదుల నన్నిటి నాతఁడు ప్రకాశింపఁజేయును. మన ష్తిలోపలి సకల ప్రవృత్తులు విరతి నొందినపుడు సాక్షినే ప్రాజ్ఞుఁ డందురు [3]. తత్త్వశుద్ధికర్త దీని నంగీకరించును. ఈశ్వరుఁడు సాక్షి యనునది వ్యావహారికదృష్టికి గోచరించు ప్రథమభావము. ఈ భావమును శంకరుఁడు తన రచనలలోఁ బోషించినాఁడు. ఒకే వృక్షముపై నున్న రెండు పక్షులనుగూర్చిన సుప్రసిద్ధమైన ఉపనిషద్వాక్యమును గూర్చి [4] శంకరుఁడు భాష్యము వ్రాయుచు నిట్లు చెప్పెను "చెట్టుపై నున్న రెండుపక్షులలో నొకటి క్షేత్రజ్ఞుఁడు, ఇది సూక్ష్మ శరీరములోఁ బ్రవేశించి, యజ్ఞానవశమున, ననేక రుచులతోఁ గూడిన సుఖదుఃఖాత్మక కర్మఫలముల నాస్వాదించుచున్నది. రెండవపక్షి, నిత్యశుద్ధ బుద్ధస్వభావుఁడు, సత్త్వగుణసంపూర్ణుఁడు నగు నీశ్వరుఁడు, ఫలములను దినఁడు;

---

1) తత్త్వప్రదీపికాయాం అపి, మాయాశబలే, సగుణే, పరమేశ్వరే 'కేవలో నిర్గుణశ్చ' ఇతి విశేషణానుపపత్తేః సర్వప్రత్యగ్భూతం, విశుద్ధం, విశుద్ధం బ్రహ్మ, జీవాద్భేదేన సాక్షి ప్రతిపాద్యం ఇత్యుదితం (సిద్ధాంతలేశం 1)

2) పరమేశ్వర స్యైవరూపభేదః కశ్చిజ్జీవప్రవృత్తినివృత్త్యోరనురుంధా స్వయముదాసీనస్సాక్షీనామ। (సిద్ధాంతలేశము, 1)

3) మా। వైశేషికసూత్రము 1। 3, 42

4) ముం। ఉ। 3, 1,1

ఏలన, భోక్తృభోగ్యముల రెంటిని భాసించువాఁ డాతఁడే. "ఒక సర్వభావముని విషయములోనలెనె, యాతని చూపే భాసకతుల్యమైనది."[1]

అవిద్యోపాధిగతుఁ డగు జీవుఁడే సాక్షి యని మఱికొందరు భావించిరి. ఏలన, నాతఁడు సాక్షిమాత్రుఁడేకాని కర్తగాఁడు. అజ్ఞాన వశమున నాతఁ డంతఃకరణముతోఁ దాదాత్మ్యభావము నొందినపుడే కర్తయు భోక్తయు నగును. దీని కాక్షేపణ యిట్లు చెప్పఁబడెను, సర్వవ్యాప్త మగు నవిద్యయే సాక్షిరూప జీవనోపాధియైనచో నన్నిఁడా జీవుఁడు తన మనస్సువేశాక సర్వజీవ మానసములను ప్రకాశింపఁజేయ వలెను. కాని యిట్లు జరుగుటలేదు. కావున, నంతఃకరణోపాధిసహితు డగు జీవుఁడే సాక్షిరూపమగు నాత్మ. అందుచే భిన్నవ్యక్తులలో నిది భిన్నమైయుండును. సుషుప్త్యవస్థలో నిది సూక్ష్మరూపమునుండు నని చెప్పఁబడుటచే నది మూఁ డవస్థలలోనుండును. జీవాత్మకును, సాక్షిరూపమగు నాత్మకును భేదమేమనఁగా, నంతఃకరణము జీవాత్మకు గుణమై యుండఁగా, సాక్షిరూపమగు నాత్మ కది యుపాధియగు చున్నది.[2] వేదాంతపరిభాషా నిశ్చయము నిదియే; ఇతర భావలతో దీనికి విరోధముఁలేదు; ఏలనఁ బరమాత్మ పృథగ్వ్యక్తిలో వర్తించు నపుడు సాక్షియనఁబడును. పరమాత్మయే వ్యక్తిగతమై వర్తించు నపుడు జీవసాక్షియనియు, సర్వజగత్తునందు వర్తించునపు డీశ్వరసాక్షి యనియుఁ బేర్కొనఁబడెను. భిన్నోపాధులే యీ భిన్ననామములకుఁ గారణము. జీవసాక్షి కుపాధియంతఃకరణము, శరీరము మున్నగు నవియు, నీశ్వరసాక్షి కుపాధి సర్వసృష్టియునై యున్నది. విశ్వాత్మ యీశ్వరుఁడును, వ్యక్తిగతాత్మ జీవుఁడునై యున్నాఁడు.

---

1) పశ్యతేవతేరలం దర్శనమాత్రేణాహ తస్యాప్రేరయితృత్వం రాజవత్ (శం|భా| ఛా| 3,1,1.

2) అంతఃకరణోపాధానేచ్ఛిన్నస్సాక్షీ...అంతఃకరణ విశిష్టః ప్రమాతా (సిద్ధాంతలేశము, 1)

37—ఆత్మ జీవుఁడు

మనము ద్రవ్యత్వమునుగాని నిరవయవత్వమునుగాని జీవాత్మకు లక్షణములని చెప్పఁజాలము. అది యణువు గాదు. భిన్నాంశముల సముచ్చయము. దేహాద్యుపాధిపరికల్పితమగు నొక విశిష్టకేంద్రమున జరిగిన భిన్నానుభవముల సమన్వయ స్వరూపమే జీవాత్మ యైయున్నది. దేహేంద్రియాదు లియనుభవమునందుఁ బాల్గొని, యేకత్వావిచ్ఛిన్నత్వములను గూర్చును. దేహాదులతో బద్ధమైన యీ చైతన్యము పరిచ్ఛిన్నమైనది. దీని యనుభవములో శరీరావస్థాద్యంశములు భాగములై యున్నవి. శరీరము క్రమముగాఁ బెంపొందునట్లే, జీవవిజ్ఞానమును గ్రమముగా వికసించును. జీవాత్మ తన విజ్ఞానమునకుఁ దానే కారణముకాదు. కాలగతమై పరిణామమునందుచున్న వ్యావహారిక విజ్ఞానముచేఁ గల్పితమైన యేకత్వానుభవమే జీవాత్మయై యున్నది. అదియొక బుద్ధి భావకల్పితమైన స్వరూపము [1] అది యొకేవ్యక్తిలోఁ బరివర్తనమందుచుండునదగుటచే నిర్వికారమగు పరమాత్మస్వరూపము గాదు. సర్వజీవాత్మాధారభూతమగు నాత్మ నిర్వికారము. నిశ్చంచలమునైనది.

బుద్ధి కగమ్యమైనను, నిత్యసాక్షియైయుండి, జీవానుభవ సంసర్గమెంతమాత్రమును లేనిదే యాత్మ. నిత్యసాక్షి స్వరూపమగు నాత్మ మనఃప్రవృత్తి విహారమునకు వెనుకనున్న తెరవంటిది. ఈ మనఃప్రవృత్తు లాత్మనుండి యుద్భవించునని చెప్పరాదు; ఏలన, సత్య స్వరూపము, కానుగాని వస్తువులని యూహింపఁబడుటచే సంగత్వ దోషము నొందునది కాదు. మనము వేరొక రూపమున వర్ణముచేసి కొంటిమిగదాయని వస్తువుల మార్పునొందవు. నిర్వికారమగు నాత్మ యెట్లు వికారము నొందును? నిత్యమైన జ్ఞానజ్యోతి కేబాహ్యకారణముచేఁగాని తమస్సంపర్క మెట్లు కలుగఁ గలదు?; ఏలన నది సర్వసంగ వివర్జితము. నత్తెట్లగునను ప్రాచీన సమస్యయే యిది దేహేంద్రియ

---

1) చూడు : డా॥ సైకలాజికల్ ప్రిన్సిపుల్సు పే 361-382.

మనోవిషయాద్యుపాధి సంబంధము వలననే, యాత్మ కనిత్య జీవాత్మ భావము కలిగినది. కాని యాత్మకును, జీవాత్మకునుగల సంబంధము మాయ యనియు నసంగా ననిర్వచనీయమని చెప్పఁబడెను. ఆత్మయే నిత్యముక్త, శుద్ధ మోక్షస్వరూపము నైనచో, నది జీవాత్మరూపములో నెట్లు కాంక్ష ప్రవృత్తులను గలిగియుండును? "స్వయముగా నసంగమయ్యు నాకాశవస్తు వితర వస్తువులం జలింపఁజేయవచ్చు"నని సమాధానము చెప్పంబడెను. సూదంటురాయి తాను గదలకుండ నినుపముక్కలను జలింపఁ జేయును.[1] జీవపరమాత్మలకు సంబంధమును చెప్పునపుడు మనకు వ్యావహారిక ప్రమాణములే గతియైయున్నవి. కాని యీ వ్యావహారిక ప్రమాణము లాసంబంధమును చెప్పుటకు సమర్థములు గావు.

ఆశ్మరథ్యుఁడు, ఔడులోమి, కాశకృత్స్నుఁడు మున్నగువారు జీవబ్రహ్మసంబంధమును గూర్చి బ్రహ్మసూత్రములోఁ బేర్కొనిన విభిన్న భావములను శంకరుఁడు సమీక్షచేసినాఁడు. నిప్పునకు నెరసులకు గల సంబంధమే జీవబ్రహ్మ సంబంధ మని వచించు నుపనిషద్వాక్యము నాశ్మరథ్యుఁ డాధారముగాఁ దీసికొనెను. నిప్పునుండి బయల్వెడలు నెరసు లానిప్పునకు భిన్నములుగావు, ఏలన రెంటికి నేకస్వభావము గలదు. కాని నిప్పునకు నెరసులకు నసలే భేదము లేకపోలేదు, ఏమియు భేదము లేకున్నచో నెరసులు వేఱుగాఁ దెలియనే తెలియఁ బడవు, వానిలో వానికి భేదమును దెలియుదు. కావున జీవులు పరమాత్మ నుండి పూర్తిగా భిన్నములు గావు, ఏలన భిన్నము లైనచో వానికి విలక్షణ మేమియు నుండరాదు, అవి పూర్తిగా నభిన్నములునుగా నయినచో, వానికిని బ్రహ్మకును, వానిలో వానికిని భేదమే యుండదు. అందువలన జీవాత్మలు పరబ్రహ్మమునుండి భిన్నములు నభిన్నము కూడ నగుచున్నవని యాశ్మరథ్యుఁడు నిర్ణయించెను.[2] దేహబద్ధం యాద్యుపాధిబద్ధమైన జీవాత్మ బ్రహ్మమునుండి భిన్నమనిఁ

1) శాం॥ భా॥ 2,2,2,

2) శాం, భా॥ 1,4,20

వల్లయ్యు, జ్ఞానధ్యానాది సాధనములచే నది యుపాధినిర్ముక్తమై బ్రహ్మైక్యము నొందుననియు నొకులేమి నిశ్చయించెను. బద్ధమైన జీవాత్మ బ్రహ్మమునుండి పూర్తిగా భిన్నమనియు, ముక్తాత్మ పూర్తిగా బ్రహ్మమే యనియు నాతఁ డంగీకరించినాఁడు.[1] శంకరుఁడు కాశకృత్స్నుని భావముతో నేకీభవించెను.[2]

రామానుజుఁడు తలంచినట్లు జీవాత్మ బ్రహ్మములో నొక భాగము కాఁజాలదు; ఏలన, బ్రహ్మము దేశకాలాతీత మగుటచే విభాగములు లేనిది. మధ్వాచార్యుఁడు భావించిన రీతిగా జీవాత్మబ్రహ్మ భిన్నము గాదేలన, బ్రహ్మ మద్వితీయము నేకము సర్వమయము నైనది.[3] వల్లభాచార్యుఁ డూహించిన విధమున, జీవాత్మ బ్రహ్మముయొక్క వికారమును గాదు; ఏలన బ్రహ్మము నిర్వికారమైనది. సృష్టి క్రమమును తెప్పిన వేదము అగ్న్యాదిభూత సృష్టినే చెప్పినదిగాని, ఆత్మ సృజింపఁబడెనని చెప్పి యుండలేదు గావున, జీవాత్మ యీశ్వరుని సృష్టిగాదు. జీవాత్మ పరమాత్మనుండి, భిన్నమునుగాదు, దానిభాగమునుగాదు వికారమును గాదు జీవాత్మయే పరమాత్మ. ఉపాధి పరిచ్ఛిన్న మగుటచే దాని స్వభావమును గుర్తింపలేకున్నాము.[4] అది పరమాత్మ. స్వరూపమే కాకున్నచో, జీవమోక్షమును తెప్పు శ్రుతివాక్యములు నిరర్థకము లగును. ఆత్మైకత్వ్య ముపదేశమును గూర్చి శంకరుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు. "జీవాత్మ పరమాత్మనుండి భిన్నమైనచోఁ, పరమాత్మ జ్ఞానము వలన జీవాత్మ జ్ఞానము లభింపదని చెప్పవలసి వచ్చుటచేఁ, పరమార్థ స్వరూపము నొక్కదానినిఁ దెలిసికొన్నచో సర్వము విదితమగునని చెప్పిన యుపనిషద్వాక్యము వ్యర్థమగును."[5] తైత్తిరీయోపనిష ద్భాష్యములో శంకరుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు. "ఒక వస్తువునకుఁ దనకు భిన్నమైన

1) శాం।భా 14,21,
2) శాం।భా 1 4,22,
3) శాం, భా 4,3,14,
4) భా,శాం,బ్ర,సూ,భా, 2,2,1, తై,భా,2,2,1,
5) శాం।భా 1,4 20

దానితో నేకత్వ మెన్నటికి సాధ్యముకాదు." [1] బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మయే యగునని చెప్పిన యుపనిష ద్వాక్యముల వలన జీవుఁడే బ్రహ్మమని చెప్పబడుచున్నది.

తాత్త్వికముగా జీవాత్మపరమాత్మైకత్వము నంగీకరింపవచ్చును. కాని యా జీవాత్మ స్వస్వరూపజ్ఞాన మనుభూత మగునంతకు జీవబ్రహ్మ సంబంధ సమస్య పరిష్కృతముకాదు. ఉపాధి భారములచే మన జీవాత్మలు క్రుంగి ప్రవృత్తి పరము లగుచున్నవి. [2] జీవాత్మ పరమాత్మ సంబంధమును దర్కముచే నిర్ణయింపఁజాలమని యెఱిఁగియుండియు ననంతరాద్వైతములో సిద్ధాంతములుగా రచింపఁబడిన కొన్ని యుపమానములను శంకరుఁడు సూచించినాఁడు.

ఒక ఐర్లండు దేశీయు ననంతదేశమును నిర్వచింపు మని యడుగగా నాతఁడిట్లు వచించెనని చెప్పుదురు: "పై భాగము క్రిందిభాగము, నలుపైపుల తలుపులు పీకివేసిన పెట్టె వలెనున్నది." తలుపులు మున్నగు నావరణములచే బద్ధమైన పెట్టె యనంతమగు దేశముకాని రీతినే, బుద్ధీంద్రియాది బద్ధములగు జీవులు బ్రహ్మముగాదు. మన పరిచ్ఛిన్నజీవముల కూర్ధ్వాధో భాగములను, నలుదెసలఁ గల యాచ్ఛాదనములను నిర్మూలించినచో, మనము బ్రహ్మముతో నేకమగుదుము. అనచ్ఛేద్యానచ్ఛేదకసూత్ర ముపయోగింపఁబడినది. [3] అఖండాకాశ ఘటాకాశ సంబంధము నుపయోగించి, శంకరుఁడు జీవబ్రహ్మసంబంధమును సూచించినాఁడు. ఘటాద్యుపాధులను భగ్నమొనర్చినచో, నవచ్ఛిన్నాకాశములు మహాకాశములోఁ గలిసిపోవును. అదేవిధముగా, దేశకాల

1) శం॥భా॥ తై॥ ఉ॥ 2,8,16.

2) "సాన్నిధ్యముచే నాత్మను దనలోఁ బ్రతిబింబింప నహంకారమే జ్ఞాతయన్నచో రామానుజుఁడిట్లు ప్రశ్నించినాఁడు: "ఆత్మ అహంకారమునఁ బ్రతిబింబించునా? లేక అహంకార మాత్మలోఁ బ్రతిబింబించునా? ఆత్మ కర్త కాదనుటచే నది ప్రతిబింబింపదు అట్లే యచేతనమగు నహంకారమెన్నటికిని జ్ఞాతకానేరదు "(రామానుజభాష్యము 1,1,1)

3) అనచ్ఛేద్యానచ్ఛేదకత్వము. శం॥భా॥ 1,3.7; 1,2,9; 1,3,14-18; 1,2 11-12; 2,1,14-22; 2,3,17; 3,2,34

నిమిత్త కల్పితములగు నుపాధులను నిర్మూలించినచో జీవుఁడే బ్రహ్మ మగును. ఒక ఘటాంతర్గతమగు నాకాశము ధూళిధూమపరిచ్ఛిన్న మైనచో నితరఘటాకాశముల కంటనిరీతిని యొకజీవికిఁ గలుగు సుఖ దుఃఖాదు లితరజీవి నంటవు. ఉపాధిభేదము ననుసరించి, యొకేయాకాశ మనేక నామములను బొందుచున్నను, దానికెన్నఁడును మార్పులేదు. బ్రహ్మమునకు నుపాధ్యంతర్భావము కలిగినప్పుడు స్వరూప తిరోభావము నందును! అప్పుడు బ్రహ్మయొక్క సర్వజ్ఞత్వము పరిచ్ఛిన్నతనొందును. ఇట్టి యుపాధిపరిచ్ఛిన్నత్వము ధవళమైన మణికి సమీపమునయున్న రక్తకుసుమ రక్తిమకలిగినట్లె యని చెప్పవచ్చును.[1] ఆకాశము ఘటాదులతో దహింపఁబడుట కాని, చలించుట కాని జరుగదు.[2] ఒక ఘటములోని యాకాశము మహాకాశములో నొకభాగముకాని, దాని వికారముకాని చెప్పఁజాలము. అదేరీతిగా జీవులాత్మభాగములుకాని వికారములుగాని కావని చెప్పవలెను. బాలుర కాకాశము ధూళిధూసరితమని గోచరించు రీతినే, యాత్మబద్ధమనియు భావముచే మలినమైనదనియు నజ్ఞానులు తలపోయుదురు. ఘటోత్పత్తినాశములతో నాకాశ ముత్పత్తి నాశనములను బొందుటలేదు. అదేవిధముగా నాత్మ కుత్పత్తిలయములులేవు. కొంద ఱితరాద్వైతు లీ భావము నంగీకరించి, యంతఃకరణోపాధి వశమైన పరమాత్మయే జీవుఁడని చెప్పుదురు.

ఈ యుపాధి సిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేకముగా, నొక జీవుఁడు తన పుణ్యకర్మ బలముచే స్వర్గమునకుఁ బోయినప్పుడు, స్వర్గములో నా జీవుని చిత్తోపాధి, భూలోకములో నున్నప్పటి చిత్తోపాధికి భిన్నమని చెప్పఁబడెను. దీనివలన ననిష్టధర్మఫలములగు కృతనాశము, నకృతాభ్యాగమము మున్నగునవి కలుగును భూలోకములోని పరిచ్ఛిన్నచిత్తమే స్వర్గమునకుఁ బోవునని చెప్పరాదని సమాధాన మీయఁబడెను. విశ్వవ్యాప్తమైన యాత్మకు సంచారలక్షణమును జెప్పుట యుక్తముగాదు. ఘట సంచలనమువలన నందలి యాకాశమునకు సంచలన మెన్నఁడు నుండదు.

1) శాం॥భా॥ 3,2, 15॥ ఆత్మబోధ శ్లో॥ 16

2) శాం॥భా॥ 1-2-8

భోక్తయగుజీవాత్మయొకటియని చెప్పుటకు దానినొక పరిచ్ఛిన్న చిత్తమని కాక, దర్పణము వంటిదైన మనస్సుతో నిత్యము నవినాభావ సంబంధముగల చిత్ప్రతిబింబ రూపమని చెప్పవచ్చును.[1] బృహదారణ్యకోపనిషద్భాష్యమునందు[2] శంకరుఁడు ప్రతిబింబవాదమును సూచించినాఁడు. నీట సూర్యచంద్ర ప్రతిబింబములు కేవల ప్రతిబింబములేకాని, నిజముగాఁ గానట్లును సమీపమునున్న రక్తకుసుమము యొక్క రక్తిమ ధవళమణియందు గోచరించునేకాని నిజమున కది ప్రతిబింబమైనట్లును, నీటిని కలఁగించినంతనే, సూర్యచంద్రులే మిగిలి యుండుటవలనను, రక్త కుసుమమును దీసివేసిన వెంటనే మణియొక్క స్వచ్ఛధావళ్యము మార్పులేకుండఁ బ్రకాశించుట చేతను వస్తువులు జీవులు నదేరీతిగా, నవిద్యాంతర్గతమై యున్న పరమాత్మ ప్రతిబింబములే కాని యథార్థములు గావని చెప్పవచ్చును. అవిద్య కలఁగినంతనే ప్రతిబింబములు నదృశ్యములై బ్రహ్మయొక్కటే ప్రకాశించును. బ్రహ్మయే మూలబింబము, ప్రపంచము దాని ప్రతిబింబము. వివిధరూపములతోఁ గూడిన ప్రపంచము, బ్రహ్మ మను సూర్యు డనేక రూపములలోఁ ప్రతిబింబించు సాగరము వంటిదని చెప్పఁబడెను. ప్రతిబింబములోని దోషములచే బ్రహ్మబింబము స్పృశింపఁబడదని చెప్పుట కుపయోగించు నీయుపమానమును శంకరుఁ డంగీకరించినాఁడు. ప్రతిబింబభిన్నతకు దర్పణభిన్నతయే కారణమైన రీతిగా, నద్వితీయమగు బ్రహ్మచైతన్యము భిన్నాంతఃకరణ సంసర్గముచే భిన్నమై గోచరించుచున్నది. రూపప్రతిబింబముగల జలము కదలినచో, నందలి ప్రతిబింబములును కదలును. అవచ్ఛేదక వాదు లంతఃకరణరూపమున నున్న సూక్ష్మ పదార్థ మవిద్యారూపమనియు దాని నవచ్ఛేదకమనియు, జీవవిశేషణ మనియుఁ జెప్పఁగాఁ బ్రతిబింబవాదులంతఃకరణము చిత్స్వరూప ప్రతిబింబమును స్వీకరించు నుపాధి[3] యని చెప్పుదురు. అది జీవుని కవిద్యావశమున గోచరించునేకాని దానిసహజస్వభావముకాదు.

---

1) శం॥భా॥ 2,3,50; శం॥ భా॥ గౌడపాదకారిక, 1,6,

2) శంభాష్య॥బృ॥ఉ॥ 3,4,12 చూ॥ బ్రహ్మబిందు ఉ॥పు॥ 12

3) ఒకవర్ణ మావర్ణముగల వస్తువునకు విశేషణము ఒక ఘటము ఘటాంతర్గతమైన యాకాశమున కుపాధి

అనంతరా ద్వైతవాదుల కొందరీ భావము నంగీకరించి, యంతఃకరణ ప్రతిబింబితమగు పరమాత్మయే జీవుఁడని పలికిరి.[1] జగమొక నీడయైనచోఁ దచ్ఛాయామూలము బ్రహ్మము ప్రతిబింబవాద మనేక హేతువుల ననుసరించి విమర్శింపఁబడెను. రూపము లేనిదానికిఁ బ్రతిబింబము నుండదు. అందును ముఖ్యముగా రూపములేని దర్పణములో ననలే యుండదు శుద్ధచిత్తునవిద్యయు రెండును రూపములేనివే. జీవుఁడొక ప్రతిబింబమైనచో నేది ప్రతిబింబితమో యది ప్రతిబింబించుదానికి భిన్నమై యుండవలెను. అందుచే మూలరూపమైన బ్రహ్మము, జగద్వస్తుజాలమునకు వేఱై యుండవలెను. అప్పుడు బ్రహ్మముయొక్క సర్వాంతర్యామిత్వ సిద్ధాంతమునకు బాధకలుగును. ప్రతిబింబవాదమునకు నవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదక వాదమునకు సంభవించు దోషములు పట్టును. ప్రతిమనస్సులోని ప్రతిబింబమునకుఁ దత్సమీపముననున్న చిద్రూపమే కారణమైనచో, భిన్నస్థలములలో నీ ప్రతిబింబము లొకేమనస్సులో భిన్నములు కావలెనని విమర్శింపఁబడెను. కాని చిద్రూపము సర్వత్ర యుకమను మాట నీ విమర్శనము గుర్తింపలేదు. జీవుఁడు బ్రహ్మ ప్రతిబింబమైనచో నప్పుడు బ్రహ్మకు భిన్నుఁడు కావున నయథార్థము కావలెను. వివరణ గ్రంథకర్త యీ సమస్య నొక విధముగాఁ బరిష్కరించినాఁడు. నేత్రములనుండి కిరణములు, బయల్వెడలి, ప్రతిబింబించు వస్తువునకుఁ దగిలి, వెనుకకు మరలివచ్చి, యథార్థముల ప్రతిబింబమునేచూపును. ఈ ప్రతిబింబము నిజమగు వస్తువునకుఁ జెందినదే. దీనినే బింబప్రతిబింబాభేదవాద మందురు. కాని యిదియు నంగీకరింపఁబడలేదు. ఈ యుపమానమును బూర్తిగాఁ దీసికొన్నచో, మన కొక ప్రకాశించు జ్యోతియు, దానిభాయునకు నొక వస్తువును, బాజ్యోతియొక్క కిరణముల నడ్డగించు నింకొకటియుఁ గావలసియున్నవి. కాంతి వెడలుచున్న జ్యోతికివేఱై కిరణప్రసారమున కుపయోగించు నింకొక పదార్థముండవలసివచ్చుటచే నద్వైతమునకు బాధకల్గును. ఈ రెండువాదముల[2] కు గూడఁ దిరస్కరించువారు తన సహజస్వరూపము తెలిఁగని

---

1) అంతఃకరణ ప్రతిబింబం జీవచైతన్యం। (వేదాంత పరిభాష 1)

2) ఈవాదఖండనమునకు చూ సాం. బ్ర భా 1,152,153

పరమాత్మయే జీవాత్మయని చెప్పుదురు. శంకర సురేశ్వరు లీభావము నంగీకరింతురు. జీవాత్మరూపము బ్రహ్మముయొక్క అనిర్వచనీయ ప్రదర్శనము[1] జీవాత్మగా గోచరించుచున్నది. కాని యెట్లో మన మెఱుఁగము.

38 ఈశ్వరుఁడు—జీవుఁడు

జీవేశ్వరు లిరువురు స్వస్వరూపములలో బ్రహ్మమేయై యిరువురు నుపాధివశులైన యెడల, జీవేశ్వరులకు భేదములేకుండఁ బోవుచున్నది. ఈశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు, సర్వశక్తిసమన్వితుఁడు, సర్వవ్యాపియు; జీవుఁడు మాత్రమల్పుఁడు, దుర్బలుఁడు, నజ్ఞానియు ననియు శంకరుఁడు పలికియున్నాఁడు. "నిరతిశయోపాధి కలితుఁడగు[2] నీశ్వరుఁడు హీనోపాధికలితుఁడగు జీవులను బరిపాలించును.[3] ఈశ్వరున కవిద్యలేదు.[4] ఈశ్వరోపాధులీశ్వరుని సర్వజ్ఞత్వమునకు బాధకములు గావు. ఈశ్వరునిమాయ యీశ్వరుని వశమైయుండుటచే నతని స్వభావము నిరాచ్ఛాదితమై యుండును. గాజుపాత్ర తనలోనున్న వస్తువులను మఱుఁగుపఱచ నట్టిరీతినే, మాయ యీశ్వరలక్షణములను గప్పివేయదు. ఈశ్వరోపాధియగు మాయ శుద్ధ సత్త్వకల్పితమగుటచే నది యవిద్యారూపమగు నంతఃకరణము నుత్పత్తి చేయదు. మాయ యాతనికి స్వాధీనములోనుండి, యాతని సృష్టిలయ కార్యములలోఁ దోడ్పడును. ఈశ్వరుని యందుఁగల యీ మాయలేక ఆత్మవ్యక్తీకరణ శక్తి, జగన్నానాత్వకారణమై జగత్తువేఱనియు జీవులువేఱనియుఁ దలఁచు జీవుని భ్రమకుఁ గారణమగుచున్నది. అవిద్య మాయవలననే జనించినది. బ్రహ్మముయొక్క శుద్ధచిత్స్వరూపమిట్టి మాయా సమన్వితమైనపు డీశ్వరుఁడనియు, నవిద్యాసమన్వితమైనపుడు జీవుఁడనియు

1) భా, శం భా బ్ర అ 1,2,
2) శ భా, 2,3,45,
3) శం, భా, 2,3,43,
4) నిత్యనివృత్తావిద్యత్వాత్, (శం, భా, 3,2,9)

వ్యవహరింపఁబడెను. సృష్టిచేయుటలో నీశ్వరునికి స్వార్థమేమియు లేనందున, నాతఁ డకర్తయనియు, జీవుఁడు కర్తయనియుఁ జెప్పఁబడెను. ఈశ్వరుఁడు కర్మానుగుణఫలముల నిచ్చువాఁడును, బ్రహ్మముతోఁ దానేకమని యెఱిఁగిన వాఁడు నగుటచేఁ దన యంతరంగములో శాశ్వతానందము ననుభవించుటచేఁ బూజింపఁదగినవాఁడు. జీవుఁ డాతని సేవకుఁడు, తన దైవత్వస్వరూపజ్ఞానములేని వాఁడగుటచే, సంసారమగ్నుఁడైన వాఁడు. ఇదియే శ్రుతవాక్యములలో స్వామిభృత్య సంబంధము.[1] వేరకులు నిచ్చినచోట్ల యట్లే జీవు లీశ్వరాంశము లనియు స్థలాంతరమునఁ జెప్పఁబడెను[2]

అనంతరాద్వైతమున జీవేశ్వర సంబంధమునుగూర్చి చెప్పఁబడిన వివిధభావముల నిచటఁ బేర్కొన నగును. ప్రకటార్థ వివరణ మిట్లు చెప్పెనది: "అనాదియు ననిర్వచనీయము, సర్వజడజగత్కారణము శుద్ధితో మాత్రమే సంపర్కము గలదియునైన మాయయందుఁ బ్రతిబింబితమగు చిత్తే యీశ్వరుఁడు, ఆవరణ విక్షేపశక్తులు రెండు గలిగి, అవిద్యయను నామముచే వ్యవహరింపఁబడు మాయయం దనంత పరిచ్ఛిన్న దేశములలోఁ బ్రతిబింబితమగు చిద్రూపము జీవుఁడు"[3] ఈ గ్రంథకర్త ననుసరించి, మాయావిద్యల పూర్ణాంశసంబంధము గలవి మాయ యీశ్వరోపాధియు నవిద్య జీవోపాధియునని చెప్పనచ్చును. కొలఁది భేదములతో సంక్షేపశారీరక మీ భావమునే యంగీకరించెను. ఇం దవిద్య కారణము, నంతఃకరణము కార్య మనియుఁ జెప్పఁబడెను.[4] ఈ గ్రంథకర్త ప్రతిబింబవాదము నంగీకరించును గానఁ బూర్ణాంశ విభాగవాదము నంగీకరింపఁడు. పంచదశి యిట్టి భావమునే

---

1) శాం॥భా॥ 3,2,9

2) శాం॥భా॥ 3,3,43

3) అనాది రనిర్వాచ్యా, భూతప్రకృతి శ్చిన్మాత్ర సంబంధినీ, మాయా తస్యాం చిత్ప్రతిబింబ ఈశ్వరః తస్యా ఏవ పరిచ్ఛిన్నానంత ప్రదేశేష్వావరణ విక్షేపశక్తి మత్స్వవిద్యాభిధానేషు చిత్ప్రతిబింబో జీవ ఇతి. (సిద్ధాంతలేశము,1)

4) అవిద్యాయాం చిత్ప్రతిబింబ ఈశ్వరః అంతఃకరణే చిత్ప్రతిబింబో జీవః
భా, 6—9

ప్రకటించినది. త్రిగుణాత్మకమై, అవ్యక్తమైన మూలప్రకృతికి రెండు రూపములు ఉన్నవి. రజస్తమో గుణముల నణఁచివైచి, సత్త్వగుణ మతిశయమైయున్న మూలప్రకృతి భాగ మీశ్వరోపాధియగు మాయయనియు, సత్త్వగుణము నతిక్రమించి రజస్తమములున్న భాగము జీవోపాధియగు నవిద్యయనియుఁ జెప్పఁబడెను. ఇచట మాయావిద్యలకు భేదము పరిమాణాత్మకముగాక గుణాత్మకమైయున్నది. పంచదశిలో నింకొకచోట నిట్టి భావమే యున్నది. విక్షేపశక్తివిశేషముగాఁగల ప్రకృతి మాయయనియు, నావరణశక్తి విశేషముగా నున్నచో నవిద్య యనియు నచటఁ జెప్పఁబడెను. [1] పంచదశిలో [2] విద్యారణ్యుఁడాకాశము నిట్లు భాగించెను; (1) ఘటాకాశము, (2) మేఘమహాసారుజాదులతోఁగూడి ప్రతిబింబించు జలాకాశము (3) మహాకాశము, (4) మేఘాకాశము. అదే విధముగా నాలుగు విధములుగాఁ జిత్స్వరూపమున్నది. (1) కూటస్థ మనఁగా స్థూలసూక్ష్మ దేహావృతమై, యెన్నఁడు మారకుండునది, (2) జీవుఁడనఁగా, మనస్సులోఁ బ్రతిబింబితమైన చిత్స్వరూపమే యజ్ఞానవశమున మార్పులేని మూలచిత్స్వరూపమని తలఁపఁబడునది; (3) అవిచ్ఛిన్న చిత్స్వరూపము, (4) సర్వజీవమానసములలో సూక్ష్మవాసనారూపమునఁ [3] బ్రతిబింబించు చిత్స్వరూపము, బ్రహ్మనంటిపట్టుకొనియుండు శీతరూపమైన మాయలేక యీశ్వరుఁడు దీని ననుసరించి, మనః ప్రతిబింబితమైన చిత్స్వరూపము జీవుఁడనియు, సర్వజీవ సూక్ష్మ సంస్కారములతోఁ గూడిన మాయయందు ప్రతిబింబించు చిత్స్వరూప మీశ్వరుఁ డనియుఁ జెప్పనగును. పంచపాదికా వివరణగ్రంథకర్త జీవుఁ డీశ్వర ప్రతిబింబమని చెప్పెను.[4] మాయావశుఁడైన యీశ్వరుఁడే జీవుఁడనియుఁ జెప్పఁబడెను.

---

1) ఈ భాగములనే తత్త్వవివేకము చెప్పును

2) 6 అ

3) ధీవాసనా.

4) వీని కాధారము, బ్ర॥ అ॥ చ॥ 6, 7; గీతాభాష్యమున, "ఈశ్వర స్సర్వ భూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి"

39 - ఏకజీవవాదము, అనేకజీవవాదము

అవిద్య యొకటే యగుటచే నవిద్యోపాధిగతుఁ డగు జీవుఁడు నొకఁడేయను వాదమును శంకరుఁ డంగీకరించెడు, ఏలన సర్వజీవు లొకటియే యైనచో, నొక్క జీవునికి మోక్షసిద్ధితో, సర్వజీవమోక్షము కలిగి, సృష్టిలో జీవులు లేకుండఁబోవలెను. కాని యట్లు జరుగుటలేదు. అవిద్యాసంజాతములైన భిన్నాంతఃకరణోపాధిగతమైన బ్రహ్మమనేక జీవరూపములుగా విభాగము నొందినదివలె నగుచున్నది. కాని మాయకు నవిద్యకు, వీనికిని బ్రహ్మమునకుఁ గల సంబంధ సమస్యలవలన ననంత రాద్వైతమునం దనేక సిద్ధాంతములు బయల్వెడలినవి. వానిలో ముఖ్యమైనవి. (1) ఏకజీవవాదము (2) అనేకజీవవాదము.

ఒక్కటే జీవమున్నది, ఒక్కటే శరీరమున్నది ఈ యొక్క జీవమే నిజమైనది. నిద్రాదులలో గోచరించు దేహములకు జీవములేదు. ఒక్క జీవియొక్క అవిద్యవలననే, అనేకత్వముతోఁ గూడిన ప్రపంచ మూహింపఁబడినది. కాని యిట్టి యేకజీవవాద మీ బాదరాయణ సూత్రములకు వ్యతిరేకమైనది. 2. 1. 22, 2. 1. 33; 1. 2. 3. సృష్టికర్త జీవుఁడుకాఁడు, వినోదార్థము సృజనశక్తిచూపు జీవేతరుఁడగు నీశ్వరుఁడు, ఈశ్వరుఁ డాప్తకాముఁ డగుటచే నాతనికిసృష్టిచేయుటలో నెట్టి కోర్కెయునులేదు. అందుచే బ్రహ్మముయొక్క ప్రతిబింబమైన ముఖ్య జీవుఁ డనఁగా హిరణ్యగర్భుఁడొక్కఁడే యున్నాఁడనియు, నితరజీవు లన్నియు నా హిరణ్యగర్భుని రూపాంతరములే యనియు వీనికే బంధ మోక్షము లున్నవనియుఁ జెప్పఁబడెను. ఈ రచయిత లందరు జీవైకత్వవాదము నంగీకరించి, దేహము లనేకము లున్నవనియు, నొక్కొక్క దేహమున నొక్కొక్క జీవప్రతిబింబము సమకూర్పఁబడె ననియుఁ జెప్పెదురు. ఏకజీవవాదులలో మూఁడవ వర్గమువా రిట్లు చెప్పుదురు. ఒకేజీవ మనేక శరీరములలో నివసించుచున్నది. శరీరభేదమునుబట్టి జీవభేదము గోచరించుచున్నది. కాని యొకే దేహములోని భిన్నావయవములకుఁ గలిగిన క్లేశముల నేకజీవ మెట్లుగ్రహించుచున్నదో యట్లే, సర్వదేహములలో జీవ మేకమే యైనచో భిన్నదేహక్లేశముల నేకకాలమునఁ దా నేల యనుభవించుట లేదను నాక్షేపణము నీ యేకజీవవాదు లూహింప

రై రి. వారివారు చెప్పినదేమన, మనకుఁ బూర్వజన్మములలోని ?
దుఃఖానుభవజ్ఞానము లేని రీతిగానే, దేహానేకత్వభేద మొకే జీవున
కితర దేహానుభవము లేకుండఁజేయుచున్నది. జీవైకత్వ, దేహానే
వాదమును వీరు సమర్థింతురు.

అవిద్యనుగూర్చిన భిన్నాభిప్రాయములవలన ననేకజీవవాదమ
కనేకరూపములు కలిగినవి (1) అంతఃకరణరూపమున న
యుండుట జీవత్వభావమునకు ముఖ్యమైనది. అంతఃకరణాదికము
రూపమైనదో, నంతఃకరణము లనేకము లుండుటచే జీవు లనేకవ
గావలెను. (2) ఇతరు లిట్లు భావించిరి. బ్రహ్మమందుండి, బ్ర
మున కాశ్రయమై, బ్రహ్మము నాచ్ఛాదించు నవిద్య యేకమైనద
యవిద్యానాశనమే మోక్షమైనను, నీ యవిద్యలలో భాగములు గ
జీవన్ముక్తిలో విక్షేపశక్తిగల యవిద్యాంశము కొంత యుంకను వి
యున్నదని చెప్పవలెను. విదేహముక్తుని విషయములో నీ యు
పూర్తిగా నశించును. (3) చిద్రూపమున కవిద్యతో సంబంధ ముఁ
బంధమనియు నట్టిసంబంధము విచ్ఛిన్నమగుటే మోక్షమనియు భా
మూఁడవమార్గము వారు కొందఱు గలరు. చిద్రూపమున క
సంబంధమును నిర్ణయించున దంతఃకరణము లేక మనస్సు. బ్రహ్మ
భవ ప్రాప్తితో మనస్సు నశించి చిత్స్వరూపములో నా భాగమునకు
యవిద్యాసంబంధము తొలఁగును; ఇతర చిద్భాగములలో నవిద్యాస
ధము మిగిలియుండును. (4) ప్రతిజీవిలో నవిద్య సంపూర్ణతగా
బ్రహ్మమును మఱుగుపఱచుచున్నది. అవిద్య జీవుని విడిచిపు
మోక్షము. (5) అవిద్య యంతయు నంశవిభాగ మంది, జీవ
బంచిపెట్టఁబడినది. తనకుఁ జెందిన అవిద్యాంశమును నశింపఁజేయ
నా జీవమునకు ముక్తి కలుగును. ప్రపంచమంతకు నవిద్యాంశా
చ్ఛాదనమే కారణము. "ఒక వస్త్రమునకు దారము లన్నియుఁ
కారణ మగుచున్నవి; ఏ యొకదారము తెగినను, వస్త్రము చెడును;
లినదారముతో నప్పాతక నూతనవస్త్ర మేర్పడినరీతిగానే, ప్రపంచ
సర్వజీవులకుఁ జెందిన అవిద్యాంశానముచ్ఛయముచే నేర్పడి, యే
జీవియొక్క అవిద్యాంశము నశించినను, ప్రపంచము చెడును,

మిగిలిన జీవుల అవిద్యాంశములచే నింకొక నూతనప్రపంచము కల్పిత మగుచుండును." (6) అవిద్యలోని ప్రతిభాగము నొక ప్రత్యేక ప్రపంచమును గల్పించును. శుక్తిలో గోచరించిన రజతభ్రాంతి ప్రతి వ్యక్తి కొక్కొక్కరీతిగా నుండునట్లు ప్రతిజీవిలోనున్న యవిద్యవలన నుదయించిన ప్రపంచ మొక్కొక్కని కొక్కొక్కరీతిగా నుండును ....

కాని యీ భిన్న ప్రపంచము లన్నియు నొకటిగాఁ గన్పట్టుటకుఁ గారణము "నీవు చూచిన రజతమునే నేను చూచితి" నని చెప్పుట వంటి మిథ్యాజ్ఞానము. (7) ఒకటే ప్రపంచమున్నది; దీనికుపాదాన కారణ మీశ్వరసంస్థితమైన మాయ; సర్వజీవులలో నివసించు నవిద్యా సముచ్చయమున కిది భిన్నమైనదని చెప్పువారు కొందఱుగలరు. ఈ యవిద్యాప్రవృత్తి రెండు రకములు, ఒకప్రవృత్తి భ్రమము నావ్ఛాదించును; రెండవది విక్షేపశక్తి రూపకమై శుక్తి రజతభ్రాంతి, స్వప్నగత యథార్థ వస్తుభ్రాంతిని గలుగఁజేయును.[1]

40 ధర్మశాస్త్రము

ప్రపంచములోని సర్వవిషయములలో మానవుఁడొక్కఁడే ధార్మిక వ్యక్తి. పరిచ్ఛిన్నా పరిచ్ఛిన్నజగత్తులు రెంటితోఁ దనకు సంబంధ మున్నదని యాతఁడు గుర్తించినాఁడు. పరిచ్ఛిన్న జగత్తులో నపరిచ్ఛిన్నశక్తి ప్రవర్తించుచుండుట కవి కల్పితము కాదు, అది తత్త్వశాస్త్రము చర్చించి కనుగొనిన పరమసత్యము. మానవుని దేహ సంబంధము పూర్వకర్మ ఫలానుగుణమై, యచేతన సూత్రనిబద్ధమై నడచినను, నాతనియందు సత్యసుందర శివస్వరూపములగు నిరవధికలక్ష్యములు, వాని యుత్తరోత్తరాధికావిష్కృతి కతనిఁ బ్రేరేపించి పనిచేయించు చున్నవి. మానవునియందు బ్రహ్మమధికముగా నావిష్కృతి నందు చున్న కారణము వలననే, మానవునికిఁ దార్మికధార్మిక ప్రవృత్తి కర్తయు నధికారమును గల్గినది.[2] మానవుఁడు దానిని సాధింపయత్నిఁ

1) చూ. సిద్ధాంతలేశము

2) ప్రాధాన్యాత్ కర్మజ్ఞానాధికారః (శం॥భా॥తై॥ ఉ॥ 2, 1)

చియు సిద్ధిపొందఁజాలనంతకాల మాతఁడు సంసారబద్ధుఁడై యుండును అతఁ డనంత బ్రహ్మజ్ఞానసిద్ధిని గాంచిన క్షణమువనే, హృదయభారము తడలి, అవ్యయానందము వరదలై పొంగును బ్రహ్మైక్యసిద్ధియే సర్వ ప్రవృత్తి లక్ష్యము; ఏలన బ్రహ్మము కేవలము సద్రూపము. చిద్రూ పమేకాక, ఆనందరూపముకూడనగుటచే, సర్వసాధనములచే సంపాదింప దగినది.[1] బ్రహ్మైకత్వమే జీవిత చరమ గమ్యస్థానము, "ఆత్మ కుచితమగు భోజనము."[2] పరమైక ప్రయోజనము. ఈ గమ్యస్థాన మును సాధించుటకు జీవాత్మ దవస్థితివలన ననంతప్రీతిమగ్నుఁడగును "మూఁడు లోకములలోనున్న ప్రతిజీవియు దుఃఖాస్పదములైన వాని కొఱకుఁగాక, సుఖాస్పదములైన వానికొఱకే యన్వేషించును."[3] సర్వ మానవులును నిశ్శ్రేయసమునే యపేక్షించుచున్నారు. ప్రొనింగు క వరేణ్యుని మాటలలో, "సర్వజీవులు నెన్నిలోపములున్నను, ఎంతదుర్బల లైనను, గొంత సుగుణసంపత్తిగలిగి, యూర్ధ్వముఖులై పయనించు చున్నారు. నిగూఢములై లోతైన గుహలలోనున్న మొలకలు కూడనెన్న డును సూర్యునిఁజూచియుండలేదు కాని, సూర్యోన్ముఖములై యాతని గన్గొను నాత్రముతో నూర్ధ్వముఖముగాఁ పైకిఁ బెరుగ యత్నించు చుండునట్లే."

సంసారవృక్షమునుండి మనము త్రుంచు మధురాతి మధురమ ని తలఁపఁబడిన ఫలములను మన నోటఁ బెట్టుకొన్నంతనే, భస్మముగా మారిపోవును. మహోన్నతమని యూహింపఁబడిన భోగముకూడ రోఁ పుట్టించును, స్వర్గ సుఖములుకూడ నశాశ్వతములు. ఒక సత్క్రియా చరణము కాని, యొక మధురగీతాశ్రవణముగాని, యొక ధ్యాననిష్ఠ దృష్టి కాని మనల నొక్కసారి మన సంకుచితావధులనుండి పైకి లేవనె చ్చును గాని, నిత్యసంతుష్టి నిచ్చునది బ్రహ్మానుభవ మొక్కటే. అ

1) ప్రయోజన మానవార్థమ్ ఆనందగ్రహణమ్
(వేదాంతపరిభాషను గూర్చిన శిఖామణిః ఉపోద్ఘాతము)

2) కోయిల్రద్ పు. 247

3) శతశ్లోకి పు 15

యేమన వ్యక్తిత్వమునకుఁ బరిపూర్ణ వినాశము నిచ్చి, నిరుపమాన ములగు శాంత్యానందములను జేకూర్చును.[1] మనము లోకమును కంటిపట్టుకొని, క్షణిక మిథ్యాదృశ్యములను నిజములని నమ్మి, వాని వలనఁ గలుగుసట్లుతోఁచు సుఖలేశాభాసము వానిని జేరునప్పటికే యదృశ్యమై పోవుటఁజూచి నిరాశోపహతుల మగుటచే మనకు దుఃఖప్రాప్తి కలుగుచున్నది. "మానవుఁ డెంతకాలము దేహమే యాత్మయని నమ్మునో, యంతకాలము పాపజలరాశిలో మునిఁగి, దుఃఖవంక నిమగ్నుఁ డగును. సర్వాత్మస్వరూపమే తానని నమ్ముటతోడనే, దుఃఖపరిసమాప్తి యగును."[2] పరమార్థ స్వరూపమును మన మనోదృష్టి కనుగుణముగాఁ గల్పింపఁ జాలము; దాని స్వరూపమును యథారీతిగా మనము గ్రహింప వలసినదే. శంకరుని దృష్టిలో సత్యమిట్లుండ వలెనని మనము కల్పించినది తత్త్వశాస్త్రము గాదు, సత్యమెట్లున్నదో చూచి గ్రహించుటే. అనుభవదృష్టిచే ననంతరూపమగు సత్యము తెలుఁగుటవలన శాంత్యానందములు సిద్ధించును. భిన్నత్వముతోఁ గూడిన ప్రపంచముతోఁ గలిసియున్నను, ధర్మశీలమువలని ఫలితము లన్నియుఁ బరమార్థ సంపాదనకు సాధనము లగును. బ్రహ్మాత్మైక్యసిద్ధియే పరమ శ్రేయమైనను, ధర్మమువలన లభించును. శ్రేయఃప్రాప్తి తత్సాధన రూపమే. ధర్మవిరుద్ధములగు ఫలితములు బ్రహ్మజ్ఞాన సంపాదమునకు వ్యతిరేకము లగును.

సత్యసమన్వితమైనదే ధార్మికమైన కర్మ, అనృతసమన్వితమైన దధర్మము.[3] మరణానంతరము పుణ్యలోకప్రాప్తి నిచ్చునది సత్క

1) "మోక్ష మనఁగా దుఃఖరహితమైన నిరవధికానందము, మానవుల సుఖము దుఃఖము రెంటికిఁ గోరుట సహజము గావున, మోక్షాపేక్ష యెల్లప్పు డుండును" (సంక్షేప శారీరకము 1, 67) (పోల్చు: స్పైనోజా. "మనము సుఖముగాని దుఃఖముగాని మన ప్రేమకు నిలయమైన వస్తుస్వభావముపైననే యాధారపడి యుండును కాని, నిత్యము ననంతమునగు వస్తువుపైఁ గల ప్రేమ, స్థిరతరమైన పరిశుద్ధానందముతో మనస్సును నింపును "

2) శంకరభాష్యము 3,1,2

3) పోల్చు: "పాపముచేయు ప్రతి మానవుఁడు జ్ఞానమును ద్వేషించును." (సెయింట్‌జాన్, 3,19.)

ర్మయు, దుఃఖమయలోక ప్రాప్తినిచ్చునది దుష్కర్మయు నగును. మానవుఁడు క్రమవికాసమువలనఁ దన నిజమగు సనాతనస్వరూపమును సాధించి దైవత్వసిద్ధిఁబొంద యత్నించును. వ్యావహారిక ప్రపంచములో నీశ్వరుఁడే యుత్తమవ్యక్తి; ప్రపంచ మాతని కార్యము, ఈశ్వరభక్తుఁ డీజగత్తునంతను ప్రేమింప వలెను; ఏలన నిదియంతయు నీశ్వరసంతానమే, స్వార్థపరతంత్రుఁడగు వానికి శాంతి మోక్షములు లేవు; లోక కల్యాణమునకై కర్మార్పణము చేయువానికే నిశ్శ్రేయస మున్నది. అహంకారమే మహాపాపము, సర్వభూతదయ, ప్రేమయే పరమపుణ్యము. సర్వజీవసుఖ శ్రేయములకై పాటుపడుటవలననే, మనకు వ్యక్తిగతోద్ధరణము కలుగును అహంభావకారణములగు నింద్రియములను ప్రతివ్యక్తియు నిగ్రహింపవలెను. గర్వమువిడిచి వినయము నార్జింపవలెను. అట్లే, పరనిరసనమునకు బదులు క్షమ, స్వకుటుంబ మమకారమునకు బదులు జగత్కుటుంబ ప్రేమయుఁ బెంపొందవలెను. మనముచేయుకర్మ వ్యక్తిగతమైన స్వార్థపరత నుఁడిపైచి, సంఘ శ్రేయోభివృద్ధిని బలపఱచు సంకల్పమే ప్రధానమైనది. మానవుఁడు తన మమకారమును జంపి, విశ్వాత్మలో లీనమగుట కుపాయములుగానే విధు లుద్దేశింపఁబడినవి. తన కాలములోని ధర్మప్రమాణములను శంకరుఁ డంగీకరించి, శాస్త్రనిషిద్ధకర్మలను విడువవలెనని బోధించినాఁడు. అధ్యయన యజ్ఞదానతపోపవాసాదికములు జ్ఞానసాధనములు. [1] అవి శీలమును బోషించి, చిత్తశుద్ధి నిచ్చి అంతర్దృష్టి నుజ్జ్వలింపఁజేయును. లోకోత్తర ప్రజ్ఞాప్రభావము గలవారు సత్యమును వెంటనే గ్రహింపవచ్చునుగాని, సామాన్య మానవునికి గొంతకాలము, ప్రయత్నమవసరము. నిత్యవిధులను, గృహస్థధర్మములను శ్రద్ధతో నెఱవేర్చుటవలన, బ్రహ్మప్రాప్తి కనుగుణమైన చిత్తశుద్ధి నిచ్చును. [2] వైదిక కర్మకలాపమును నిష్ఠతో నాచరించుటవలన సఖ

1) బృ॥ ఆ॥ ఉ॥ 4, 4, 22

2) శం॥ భా॥ 3 4 26

3) 4, 1, 4

వరయు ప్రాప్తికలుగును గాని, అభ్యుదయమనఁగా నిశ్శ్రేయసము కాదు. [1] బ్రహ్మజ్ఞానమువలనఁ బరమాత్మనెఱిఁగి ముక్తి బొందవచ్చును గాని, యీశ్వరు నీ రూపములో వర్ణించినను, ననేకవిధములగు ఫలితములు లభించును గాని యవన్నియు సంసారము నతిక్రమింపఁజేయునవి కావు. [2] కానివలన మనము స్వార్థములను విడిచి, రాగద్వేషమాంద్యములను జయించి దుఃఖములను ధైర్యముతో నెదుర్కొని, నిశ్చలశాంతి నందఁగలుగుదుము శ్రద్ధాపూర్వకమగు ధ్యానమువలన జ్ఞానము చేకూరును భక్తియు జ్ఞానసాధనమే. తీవ్రశిక్షణాభ్యాసముచే సునిశితములైన మానసములకే బ్రహ్మజ్ఞానము సాధ్యమగును. జ్ఞానము నార్జించుట యనఁగా బాహ్యమునుండి దానిని మనసులోఁ జొప్పించుట కాదు, సత్యము మానవునాత్మ గర్భమునందే యున్నది. వినశ్వరమగు ప్రపంచమునుండి తిరోగమించు మనస్సులో నాత్మజ్ఞానము ప్రకాశించును. మనబుద్ధి నద్దమువలె స్వచ్ఛ మొనర్చినచో, లోని జ్ఞానము లాంతరులోని దీపము తోమిన గాజుచిమ్నిలోనుండి బయటికి స్వచ్ఛముగాఁ బ్రసరించినట్లు ప్రకాశించును. "ఆత్మ సర్వకాలములలో సర్వవస్తువులలోనుండియు, నది యన్నిటిలోఁ బ్రకాశించుటలేదు స్వచ్ఛమైన వస్తువులలోఁ గాంతి ప్రతిఫలించునట్లు, జ్ఞానము స్వచ్ఛబుద్ధిలోఁ బ్రకాశించును" [3] శంకరుఁడు బ్రహ్మజ్ఞానమున కతిశయప్రాముఖ్యము నిచ్చెను. ధర్మానుష్ఠానము బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనము. జ్ఞానమే మోక్షహేతువు; ఇతర సాధనములు పరోక్ష సహకారులు. [4] "ఎవనికి రాగ

---

1) శం॥ భా॥ ముం॥ ఉ॥ ఉపోద్ఘాతము

2) శం॥ భా॥ 1, 1, 24, చూ 3,2,21

3) సదా సర్వగతోఽప్యాత్మా, న సర్వత్రావభాసతే, బుద్ధావేవావభాసేత, స్వచ్ఛేషు ప్రతిబింబవత్॥ (ఆత్మబోధ శ్లో. 17.)

4) శం॥ భా॥ 4 11। శం॥ భా॥ తై॥ ఉ॥ 1.3 జ్ఞానసంపాదనమే తత్త్వవేత్తల కర్తవ్యమని ప్లేటో చెప్పినాఁడు శ్రేయోభాన దర్శనమే యట్టి జ్ఞానఫలము ఇతరుల కది దేశకాలపాత్రానుగుణమైన విధినిషేధములనుగూర్చి సునిశ్చితభావముల నిచ్చును చూ. ప్లేటో, రిపబ్లిక్ అప్లై, అరిస్టాటిల్ 'మనుష్య శక్తిపరము, అయిన 'నీతి ధర్మముల'ను సామాన్య మానవుల కుపదేశించెను మోక్షాపేక్షగలవారికి వివేకము నాతఁ డుపదేశించెను వివేక ముత్తమమైన విషయముల నెఱింగించును" (నికోమకీన్ ఎథిక్స 10,8)

రహితమైన చిత్తశుద్ధికలదో, వర్తమాన పూర్వజన్మకర్మ లెవని బంధింపవో, ఎవఁడు లోకములోని క్షణికములగు లాభనష్టములను వికారములను సమవృత్తిఁ జూచునో, వానికే బ్రహ్మజ్ఞానకాంక్ష జనించును,[1] సమాధిస్థితిని జేకూర్చు యోగాభ్యాసమును శంకరుఁ డంగీకరించినాఁడు. బాహ్యవస్తువు లన్నిటినుండియు నింద్రియములను లోనికిఁ దీసికొని, తన సహజస్వరూపముపైఁ గేంద్రీకరించుటవలన సమాధిలో సంపూర్ణ మగు సంతుష్టి కలుగును. దీనిని శంకరుఁడు సంరాధనయని పలికినాఁడు. యోగాంగములగు యమ నియమాసన ప్రాణాయామ ప్రత్యాహారములు బహిరంగసాధనము లనియు, ధారణ ధ్యానము లంతరంగ సాధనము లనియు నద్వైత మంగీకరించినది.[2] సదసద్వస్తువివేకము, ఇహాముత్రఫలభోగవిరాగము, శమదమోపరతితితిక్షాసమాధి శ్రద్ధలు, ముముక్షుత్వమను నివి యాంతరంగికనియమములు వీనివలన బ్రహ్మజ్ఞాన ముదయించును[3]

ఏ విజ్ఞానవేత్తయుఁ దామున్నత సత్యగ్రహణములో నుత్తీర్ణుఁడైనను, దనయుగములోని విశ్వాసములను భగ్నమొనర్పుటకు యత్నింపఁడు. వర్ణాశ్రమధర్మవ్యవస్థల పటుత్వము సడలినను, శంకరుఁడు వానియందలి విశ్వాసమును నిరసింపఁడు. ఏదేనొక వర్ణములో జన్మించుట హేతురహితకాకతాళీయము కాదనియుఁ, బూర్వజన్మకర్మ ననుసరించియే యది జరుగుననియుఁ జెప్పు సంప్రదాయము ననుసరించి, వేదాధ్యయనాధికారము దేవతలకు, ఋషులకు, మున్నత ద్విజవర్ణములవారికే గలదను విషయమును శంకరుఁ డంగీకరించినాఁడు.

---

1) శంకరభాష్య ఉపోద్ఘాతము మరియు శం. భా. బాదరాయణసూత్రోద్ఘాతము 5,8,1; బృహదారణ్యక 4,4,22; కఠ 1,2,15

2) వేదాంతములోని శ్రవణమననములు ధారణమునకును, నిదిధ్యాసము ధ్యానమునకును, దర్శనము సమాధికిని సరిపోవును

3) శం. భా. 3,4,23.

[1] ఏ వర్ణస్థుఁడైనను బ్రహ్మజ్ఞానమునకు కర్తుఁడని [2] శంకరుఁ డంగీకరించెనుగాని, బ్రాహ్మణధర్మము నంగీకరించువారు మాత్రము వర్ణాశ్రమ విధుల ననుసరింపవలెనని శంకరు నభిప్రాయము. బ్రాహ్మణుఁడు వేదాధ్యయనముచే జ్ఞానమును బొందఁగా, నితరు లీశ్వరారాధనాదికముచే నాజ్ఞానమునే పొందవచ్చును. [3] బ్రహ్మజ్ఞానసంపాదనమునకు వేదాధ్యయన మొక్కటేగతి యను వాదమునకు శంకరుని రచనలలో సాక్ష్యమును సంపాదించుట కవకాశములేదు. తన తత్త్వశాస్త్రమందు వలెనే, హిందూధర్మ ప్రవచనము నందును శంకరుఁడు పరస్పర విరోధ భావముల కవిరోధసమన్వయమును జూపయత్నించినాఁడు. కులమత భేదములతో నిమిత్తము లేకుండ, జిజ్ఞాసగల మానవు లందఱకు బ్రహ్మజ్ఞానద్వారములను దెఱచియుంచి, శంకరుఁడు తన విశ్వమానవ ప్రేమను వెల్లడించి, అద్వైతమునుండి బయల్వెడలు తార్కికనిర్ణయముల కాతఁడు బద్ధుఁడై నిలిచినాఁడు. ఉత్తమ బ్రహ్మజ్ఞానము నార్జించిన విదురుఁడు మున్నగు శూద్రులు పూర్వజన్మపుణ్యవిశేషముగల వారను బ్రాహ్మణవాదము నాతఁ డంగీకరించినాఁడు. ఏ శూద్రుఁడైన నద్వైత జ్ఞానమును గ్రహించు సామర్థ్యమును జూపునో యాతఁడు పూర్వ జన్మములో వేదము నభ్యసించెనని తలఁపవలెను. ఈ విధముగా నగ్రవర్ణముల యధికారమును శంకరుఁడు తృణీకరించినాఁడు. బ్రహ్మజ్ఞానవేత్తలైనవారు ద్విజులైనను, చండాలురైనను వారి నితరులు గురువులుగా భావింతురని శంకరుఁడు పలికినాఁడు. అద్వైతము ననుసరించి, జగన్మిథ్యాత్వము నెవఁడు తెలిసికొనెనో యాతఁడు చండాలుఁడైనను ద్విజుఁడైనను, నాకు నిజముగా గురుతుల్యుఁడు ఇది నానిశ్చయము. [4]

---

1) రైక్వుఁడు శూద్రుఁడని చెప్పియు వేదము నుపదేశించిన జానశ్రుతి ఓపయు మున్న, భా. ఉ 41, 2 సర్వకామనాకాదం విషయమును శూద్రుఁడు సంసారమార్గములో నున్నత వర్గమునకు వచ్చు జన్మించునటు నాతని బ్రహ్మజ్ఞానార్హత లేదను వర్ణముతో విభేదించె నదెను

2) శం. భా. 3,4,38

3) పురుషమాత్ర సంబంధిర్జపోపవాసదేవతారాధనాదిభిర్ధర్మవిశేషై రనుగ్రహో విద్యాయా స్సంభవతి.

4) మనీషాపంచకము, మూ॥ కాశీపంచకము, ఛ 3,3,5

ఆశ్రమ ధర్మములు విధిగా నాచరింపవలెనని చెప్పఁబడెను. మోక్ష సిద్ధికొఱకుఁ బ్రతివ్యక్తియు సన్న్యసింప నవసరములేదు. బృహదారణ్యక ఛాందోగ్యోపనిషత్తులలో గృహస్థులే బ్రహ్మవిద్యనార్జించి బోధించిరని చెప్పఁబడెను. కాని, సన్న్యాసులకు వైదిక కర్మలుకాని, గార్హస్థ్య విధులుగాని నైమిత్తిక పూజాదికములు గాని లేని కారణముచే నితరులకంటె నధికసులభముగా బ్రహ్మజ్ఞానమును సాధింప నర్హులని చెప్పవచ్చును. ఆశ్రమధర్మముల ననుసరించువారు మోక్షాత్పూర్వము సన్న్యసించి తీఱవలెను. ఆశ్రమవిధుల ననుసరింపనివారి కట్టి నియమము లేదు. సన్న్యాసులు బ్రహ్మసంస్థితులు. "అట్టి బ్రహ్మసంస్థితి మిగిలిన మూఁడాశ్రమముల వారికి సాధ్యము కాదు. ఏలన వారు తమ యాశ్రమమున కనుగుణము లగుధర్మములను సరిగా నాచరింపని లోపముచే నష్టులగుదురు. సన్న్యాసులకు కర్మాచరణలోప దోషములేదు." [1] మఱియు, "ఏ యాశ్రమస్థునికైనను జ్ఞానప్రాప్తి కధికారమున్నను, సన్న్యాసికి జ్ఞానమే మోక్షమిచ్చును, మిగిలినవారిజ్ఞానము కర్మసంబంధము గల దగుటచే నట్లియ్యఁజాలదు." [2] హిందువుల సన్న్యాసాచారములలో నొక శిక్షణక్రమముగాని, యొక సామాన్యప్రమాణముగాని లేదనిగుర్తించి, సన్న్యాసాశ్రమ వర్గములను నవీనపద్ధతుల కనుగుణముగా నిర్మించి, బౌద్ధనిర్వాణ ప్రయోజనములను హిందూధర్మమునకును లభింపఁజేసెను. [3] స్త్రీలను బౌద్ధాశ్రమములలో నంగీకరించిన దుష్ఫలితముల నెఱిఁగి, శంకరుఁడు దారిద్ర్యశౌచ తపో విధానముల నాశ్రయించి, సంసారనిర్ముక్తులు కాఁగోరువారికి నిలయములుగను, విద్యాకేంద్రములుగను నిర్మింపఁబడిన

---

1) శం॥ భా॥ 3, 4, 20

2) శం॥ భా॥ మాం ఉ ఉపోద్ఘాతము. సన్న్యాస నిష్ఠో బ్రహ్మవిద్యా మోక్ష సాధనమ్ న కర్మసహితా

3) వివిదిషా సన్న్యాసమనియు, విద్వత్సన్న్యాసమనియు సన్న్యాసమును విద్యారణ్యులు విభాగించెను. మొదటిది బ్రహ్మాన్వేషకునిది. రెండవది సిద్ధపురుషునిది. మొదటి రకపు సన్న్యాసము స్వీకరించినచో దానిని నియమమునమసరించియే నడుపవలెను. రెండవ దానికి బంధములు లేవు. చూ॥ జీవన్ముక్తివివేకము

మతములలో స్త్రీలకుఁ దావులేదని శంకరుఁడు నిర్ణయించెను మతవ్యవస్థలలో వర్ణభేదములను శంకరుఁడు పాటింపలేదు.

హిందువు లందఱకును వర్ణాశ్రమ విధులు వర్తించును, ఏలన, నీ ధర్మములు జాతియొక్క పరిణత విజ్ఞానమును సూచించును. సంఘ శ్రేయము కొఱకే వ్యక్తులు జీవింపవలెను, అట్టివారికి సూత్రములు బాహ్యశాసనములు గావు. ఒక వ్యక్తియొక్క నైతికప్రయోజన మా వ్యక్తి సంఘమునకుఁ జేయు సేవమీఁదనే కేవల మాధారపడి యుండలేదు. బాహ్యమునుండి మనయిచ్ఛవచ్చిన రీతిని రూపము నిచ్చుటకు మానవుఁ డొక మట్టిముద్ద కాదు. అతనిని లోపలనుండి సంస్కరింపవలెను. మానవుని నీవిధి చేయుము చేయవల దని శాస్త్రములు శాసించునవి గావు, జాతియొక్క పరంపరాగతమైన యనుభూతినే శాస్త్రములు జ్ఞాపకము చేయును. [1] సామాన్యధర్మములుగాక, నియమములు, నాచారములు భిన్నస్థానములలో భిన్నములై యుండును. [2] క్రమోన్నతినందిన కొలఁదియు నైతికజీవితమును క్రమముగా వికసించును [3] ఆచార నీతి నియమావళి కాలముతోఁ బెరుగుచుండును వైదిక విధివిధానము జ్ఞానమున కవిలంఘ్యము కాదు. వేదాధికారము లేనివారైనను బ్రహ్మవేత్తలైరి దీనులు, నీచవర్ణులును గూడఁ బూజా ప్రార్థనములవలనను, త్యాగోపవాసాదికములవలనను దైవ కృపకుఁ బాత్రులై, తన్మూలమున జ్ఞానమును మోక్షమును బొందవచ్చును. [4]

పరమార్థసిద్ధినంది బ్రహ్మవేత్తయైనవాఁడే శ్రేష్ఠుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు. అట్టి బ్రహ్మవేత్త యెట్లు జీవించునో చెప్పుటకు శంకరుఁ డీక్రింది శ్లోకము నుదాహరించినాఁడు:—

1) జ్ఞాపకం హి శాస్త్రమ్, న కారకం, శాంకరభాష్యము 2,1,20

2) శం భా. 1. 1, 4

3) శం, భా 1. 1, 4

4) శం భా 3, 4. 36-39

"ఏ యొక్కఁడు నెవ్వనిఁ గులీనుఁడనిగాని, కులహీనుఁడనికాని, పండితుఁడని కాని, దుర్వృత్తిపరుఁడని కాని భావింపఁడో యాతఁడే బ్రాహ్మణుఁడు. గూఢ ధర్మాశ్రితుఁడైన యట్టి విద్వాంసుఁ డీ లోకమున నంధ జడమూక జనుని వలె నవిజ్ఞాతుఁడై చరించుచు జీవితమును గడపవలెను. [1] అట్టి బ్రహ్మవేత్త జీవితము ధ్యానమయ నిష్క్రియత్వము గాదు అతఁడు వినయప్రపూర్ణుఁడై, పరమ పావనమ్మైన శాంత్యానంద మహాగంగా ప్రవంతిలో సుస్నాతుఁడై యీఁదులాడును. ఏకర్మ నాతఁడుచేసిన నది యాతని బంధింపదు. అతని కర్మ సామాన్యుల కర్మయింపు కర్మవంటిది గాదు. [2] కొందఱు ముక్తపురుషులు జీవనమాత్రార్థ స్వల్పకర్మములఁ జేయుదురు; కాని మఱికొందఱు లోక సంగ్రహార్థము మహాక్రియా పరతంత్రులగుదురు [3] ఇట్టికర్మ వ్యక్తి యొక్కఅహంకారము నుండి [4] బయల్వెడలునది కాదు. కావున నది యాతని సంసారబద్ధు నొనర్పదు. [5] ముక్తులైనవారు తమ మోక్షమును వలెనే తమతోఁబాటు లోకమును గూడఁ దరింపఁ జేయఁగలరు.

---

1) "యం న సంతం న చాసంతం, నాశ్రుతం న బహుశ్రుతమ్ న సువృత్తం న దుర్వృత్తం వేద కశ్చిత్ స బ్రాహ్మణః గూఢధర్మాశ్రితో విద్వాన్ అజ్ఞాతచరితం చరేత్, అంధవజ్జడవచ్చాపి మూకవచ్చ మహీం చరేత్" శం భా 3. 4, 50: డ్యూసెన్ (సిస్టం ఆఫ్ వేదాంత పు 240

2) విదుషః క్రియమాణమపి కర్మ, పరమార్థతోఽకర్మైవ (శం।భా। 4,21)

3) శం।గీ।భా। 4, 19

4) ఈ।ఉ।భా। 3, 1,13

5) "ఎవఁడు మేల్కొనియు గాఢసుషుప్తియందలి వలె నుండి, ద్వైతమును జూడఁడో, చూచియు దాని నద్వైతమని యెఱుఁగునో, ఎవఁడు కర్మచేసియు ఫలసంగుఁడు కాఁడో, వాఁడొక్కఁడే నిస్సంశయముగా నాత్మజ్ఞాని " (ఉపదేశ సాహస్రి పు. 4, 5) "ఎవఁడు ప్రవృత్తిలో నున్నను, దనకర్మయందు మమకార ముంచఁడో, యాతఁడే నిజముగా జీవన్ముక్తుఁ డగును." 'ఎవఁడు సర్వవిషయసంగి యయ్యుఁ దాను వేఱొక వనిలో నున్నరీతిగాఁ, బ్రశాంతుఁడు, సకలుఁడు, నిత్య సంతుష్టుఁడు నగునో, యాతఁడే నిజముగా జీవన్ముక్తుఁడు " రాముఁడు వసిష్ఠు నడిగినాఁడు: "ప్రపంచ విషయ సంగతుఁడయ్యు దీర్ఘ సమాధియందు మేల్కొన్న వానివలెఁ బ్రసన్నుఁడై యుండఁగలవాఁడా ఏకాంతమందు సమాధి నిమగ్నుఁడై యుండువాఁడా" శ్రేష్ఠుఁడు: వసిష్ఠగురు లిట్లు బదులుచెప్పినాఁడు:

సంసారచక్రములోఁ బరిభ్రమించు వారికి వేదవిధులు, నైతిక నియమములు నవసరములే, కాని విరాగియై సంసారమందలి భేద దృష్టిని విడిచి, ప్రవర్తించువాని కవి వర్తింపవు.[1] ముక్తపురుషుఁడు తన యిచ్ఛవచ్చిన రీతిగాఁ బ్రవర్తింపవచ్చునా యను సమస్య బయల్వెడలినది. కర్మ ప్రేరణకుఁ గారణమైన స్వార్థవ్యామోహము ముక్తపురుషునికి లేదు. గావున నాతఁడనలే కర్మచేయఁడు.[2] అవిద్యావశుఁడై చేయుకర్మయు నాత్మజ్ఞానము వేళకాలమున నుండఁజాలదు.[3] ఇట్టి వాక్యములవలన ముక్తపురుషుఁడైనవానికిఁ కర్మయే లేదని బోధపడును గాని, స్వార్థరహితుఁడై, ముక్తసంగుఁడై ముక్తపురుషుఁడు కర్మచేయు నని చెప్పువాక్యములు శంకరుని రచనలలోఁ గానఁగును.[4] అతఁడు పాపకర్మ నెన్నఁడును జేయుట కవకాశమే లేదు. ధర్మసూత్రముల కతీతమైన యథేచ్ఛా ప్రవర్తనము మోక్షావస్థ కలంకారమనియు, ధర్మ నియమోల్లంఘనమున కది యాహ్వానము కాదనియుఁ జెప్పఁబడెను. ధర్మమునెడ నిర్లక్ష్యభావము నది యొంతమాత్రమును బోధింపదు. పాపమెన్నఁడు చేయుట కవకాశము లేని పరమాత్మానుసంధానము ముక్తపురుషుని కేర్పడును అనఁగాఁ బాపకర్మవిషయములో నాతఁడు మృతుఁడే. క్రైస్తవ మతములోని అంటినామియనుల భావముతో శంకరుని భావము పొరపడరాదు ముక్తపురుషుఁడు సర్వవాంఛాసిద్ధిఁ

దనస్పష్టియు వారి గుణములు నవాత్మరూపములని భావించు వారికిఁ గలుగు నంతరంగ శాంతియే సమాధిః రసకి ప్రపంచములో సంగము లేదను నిశ్చయ భావములోఁ జిత్తశాంతి నార్జించినవాఁడు ప్రపంచములో నుండవచ్చును-శోదా ధ్యానమగ్నుఁడు కావచ్చును వానిగ్ని వారి హృదయములోఁ బూర్తిగాఁ జల్లారిపోయినచో దా రిరువుర సమానముగా దనుకలో" (యోగవాసిష్ఠము; శివమ్మ ... వివేకములో నుదాహృతము).

1) నిస్త్రైగుణ్యే పథి విచరతాం కో విధిః కో నిషేధః

2) నచనియోగా భావాత్ సమ్యగ్దర్శినో, యథేష్ట చేష్టాప్రసంగం సర్వత్రాభి మానస్యైవ ప్రవర్తకత్వాత్ అభిమానాభావాచ్చ, సమ్యగ్దర్శినః శం భా 2,3,48

3) శం। భా। తై। ఉపోద్ఘాతము

4) శం। గీ। భా। 4, 21

పొందెడు గావున నాతనికిఁ గోరుట కెట్టివిషయమును [1] లేనిది నిజమేకాని యాతఁడు లోకసంగ్రహార్థము పనిచేయును. మరియు నాతనివిషయములో నైతికవిధి కర్తములేదని శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు; యాతఁడు నీతినియమములను విసర్జించెనని యెచ్చటను చెప్పియుం లేదు. [2] ధర్మసంసిద్ధి యనఁగా, ధర్మవినాశము గాక, ధర్మనియ బద్ధమైన వ్యక్తిత్వ వికాసమని తెలియవలెను. మనలోఁ గల్మషము మిగిలి, పరతత్వ మింకను దూరమంతకాలమే నీతి నియమముల కర్తమున్న నీతినియమములు, మనము తప్పు చేయఁజూచునపుడు సవ్యమార్గము సూచించును. నాగరికత గల మానవునికి హత్యా చౌర్య సంబంధ లగు చట్టములతో నిమిత్తము లేనిరీతినే, ఆత్మరతుఁడగు ముక్తపురు నికి నైతిక నియమావళితో నిమిత్తము లేదు.

41—శంకర ప్రతిపాదిత ధర్మసూత్రముల కాక్షేపణావిచారము

శంకరుఁడు ప్రతిపాదించిన నైతిక నియమావళి విశేష విమర్శ నార్హమైనది. దానినిఁగూర్చి చేయఁబడిన యాక్షేపణలను మనము సంగ్రహముగాఁ బరిశీలింపనగును. [3] ఉన్నదంతయు బ్రహ్మ మొక టేయై, ప్రపంచము మిథ్యయైనచో నప్పుడు మంచిచెడ్డలకు భేదమే తొలఁగిపోవును. ప్రపంచము ఛాయామాత్రమైనచోఁ బాపము ఛాయ ఛాయయగును. ఛాయామాత్ర రూపములైన పాపదౌర్జన్యములఁ మనమేల మేలు మాదరాదు? ఇట్టి స్వప్నసదృశము పరత్యమున జీవితములో ధర్మముకొఱకేల మనము మన స్వార్థములను త్యా

---

1) శంగీభా 5

2) సురేశ్వరాచార్యుఁ డిట్లుచెప్పెను; "ఎవనిహృదయమున నాత్మ బ్రహ్మైక జ్ఞానసిద్ధి కల్గినదో, యాతనికి అద్వేషము మున్నగు లక్షణములు ప్రయత్నార్జితము లగుట, అవి ప్రయత్నములేకుండగనే సంపాదితము లగును"(నైష్కర్మ్యసిద్ధి4, 69,

3) అద్వైత వేదాంతము ప్రతిపాదించు ధర్మసూత్రముయొక్క నీతివిమర్శ మునకును, డ్యూసేన్ పండితుని పునర్నిర్మాణమునకును, "అద్వైతము ధర్మశాస్త్రము నకు బోగ్ పండితుని వ్యాసము మదరాసు క్రిస్టియన్‌కాలేజీ పత్రికలో 1916 డిసెంబ

మొదర్చి క్రమమునొందవలెను : ధర్మశాస్త్రము చెప్పు నానాత్వము నిజమైనచో, జీవితము నిజము, జీవిత మసత్యమైనచో, ధర్మసూత్రము లసత్యములే యగును. కేవల జగన్మిథ్యాభావమును మన మంగీకరించుకున్నచో, నీ యాక్షేపణ నిరర్థకమగును. పరమార్థసంపాదనములో ధర్మాధర్మములకు విలువగలదు.

జీవాత్మ పరమాత్మైకత్వమే సత్యమైనయెడల, ధర్మమునకు స్థానమే లేదని యాక్షేపింపఁబడెను. బ్రహ్మ మొక్కటియున్నచో, ధార్మికకృషి కవసరమే లేదు. ఈ యాక్షేపణ నిత్యానిత్య వస్తుభేద జ్ఞాన లోపముపై నాధారపడియున్నది. యథార్థముగాఁ గాలమున కతీతమైన బ్రహ్మమును, గాలగతములై, యసంపూర్ణములగు విషయములు నొకటేయని శంకరుఁ డెవటను జెప్పియుండలేదు. జీవాత్మ బ్రహ్మైక్యమను దెల్పు తాత్త్విక సత్యమువలన, వ్యావహారిక జగత్తులో నైతిక భేదముల ప్రామాణ్యము భంగపడదు. శంకరుఁ డిట్లుచెప్పినాఁడు, "నిప్పంతయు నొకటే, శవదహనము చేయు నగ్ని పవిత్రమైనది కాదందుము, సూర్యుఁ డొకఁడే, పవిత్ర ప్రదేశములోఁ బ్రసరించు సూర్యకాంతిని మనము పూజించి, కల్మషప్రదేశములలో వ్యాపించిన దానిని గర్హింతుము. మృణ్మయరూపములేయయ్యు మణులను రత్నములను మనము కోరుదుము, ఇతరమృణ్మయ రూపములగు శవాదులను మనము నిరసింతుము."[1] అదేవిధముగాఁ, బారమార్థికముగా సర్వవస్తువులు బ్రహ్మమే యైనను, గొన్ని గ్రహింపఁదగినవి, కొన్ని పరిహరింపఁదగినవి, యని తెలియవలెను, 'అహంబ్రహ్మాస్మి' యనఁగా, నహంకారసహితమగు జీవాత్మయే బ్రహ్మ మని యర్థము కాదు, ఉపాధివిరహితమైన శుద్ధాత్మయు బ్రహ్మము నొకటి యని తెలియవలెను.[2] ధర్మ జిజ్ఞాస కవసర మెట్లుకలుగు ననఁగా, నాత్మయొక్క నిజమైన యపరిచ్ఛిన్నతా స్వభావమునకును, వర్త

1) శం॥ భా॥ 2,3,48

2) వాదసామ నాధికరణ్యము

భా, 6—10

మానవుం డది ధరించిన పరిచ్ఛిన్నతా వస్త్రజాలములకును సంఘట్టన మొందెగనిదై పడచుచున్నది. మానవుల స్వస్వరూప మేకము నవికారమునై యుండఁగా, ఉపాధిశక్తి వలన నది వతనమొంది, వికృతినొందినది.[1] మన మేస్థితికిఁ బోయినచో సత్యము ప్రత్యక్షమగునో, ఆ స్థితిలో నున్నప్పుడు పరిచ్ఛిన్నతా దౌర్బల్యముతోఁ గలుగు పోరాటమునకర్థముండదు. పరబ్రహ్మమునుండి మనము వేరనుభావము సంపూర్ణనాశన మగువఱకు నట్టి పోరాటము జరుగుచునేయుండును. జీవాత్మ తాను పరమాత్మయని గ్రహించువఱకు, తదంతృప్తి మగ్నమై స్వస్థాన దూరత్వమువలనఁ గలుగు పరితాపముచేఁ దప్తమగుచుండును. పరిచ్ఛిన్నవ్యక్తులముగా మనకు విధులు, లక్ష్యములు నున్నవి. ప్రతి వ్యక్తియుఁ దానుచేయు కర్మకు బాధ్యుఁడై, ప్రవర్తింపవలసి యుండును.[2]

శంకరుని ధర్మసూత్రము బుద్ధిసంబంధమైనది, ఏలన నవిద్య లేక అవివేకము బంధకారణము.[3] సర్వవ్యాపారానుభవములకు నాధారము జీవుని మిథ్యాజ్ఞానము సమ్యగ్జ్ఞానము మోక్షకారణము.[4] జీవబ్రహ్మభేదజ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానమగుటచే యథార్థమైనజ్ఞానము దానినిఁదొలంగించును. దీనివలనఁ దెలియునదేమన, మోక్షసంపాదనమునకు వలయునది ధర్మశీల సంసిద్ధికాదనియుఁ, గేవల తాత్త్వికజ్ఞానమనియు స్పష్టము, అద్వైత వేదాంతముయొక్క మూలభూతమగు లోపమిదియే యని డ్యూసెస్ తలఁచినాఁడు, "సత్స్వరూపముయొక్క సమ్యగ్జ్ఞానమును సంపాదించుటకు మూలాధారమైన మనలోని 'నేను'ను నదియని వేదాం

1) ఎక్‌హార్టు అడిగినాఁడు "నానాత్వ ప్రవర్తిష్ణు యుండినచోఁ, దాను చక్రవర్తినని యెఱుంగకున్నచో నేమి లాభము?" స్వర్గరాజ్యము నష్టరాజ్యమే

2, శాం॥భా॥ 3,3,53, మహాభారతము 3,2,9

3) శాం॥భా॥ 2,3,48

4) శాం॥భా॥ 1,2,8:3,2,26, 4,28: 1,3,19

తము యుక్తముగాదే చెప్పినది.[1] కాని బుద్ధ్యుపకరణ సామగ్రియునాత్మ కవఁగా మిథ్యాప్రపంచములోని దని కొట్టివేసియు, జ్ఞాతయైన వ్యక్తి యొక్క విజ్ఞానమున కీయద్వైతతత్త్వమును ప్రకటించి, యంతటితో నాగిపోయిన పొరపాటు చేసినది; పరమాత్మకు నిలయము దేహార్థపతి బుద్ధియని చెప్పక హృదయమని చెప్పుటలో వేదాంతము శ్రేష్ఠతరమై నదీ."[2] ఏకమునద్వితీయమునగు బ్రహ్మమిదిపఱకే పరిపూర్ణతగలదైనదో, దాని యాథార్థ్యము నప్రతిహతముగాఁ బ్రకటించుటే మనము చేయవలసిన కర్తవ్యమును, దాని కితరమైనదెల్ల నసత్యమనుటే మన ధర్మము నైనచో, ధార్మికప్రవృత్తికిఁ జోదకశక్తియే లోపించును. మనకుఁగల పరిచ్ఛిన్నతాదోషనివృత్తికి దానినిఁ గాదనుటే చేయవలయు కార్యమైనచో నైతికదీక్ష కవకాశమేలేదు. ద్వేషమును జయించుటకుఁగాని, మన స్వభావపరివర్తనమునకుఁగాని మనము కృషి చేయునవసరములేదు. అవిద్య, ప్రధానముగాఁ దార్కికభావమేయైనను, శంకరుని తత్త్వములో నది సంపూర్ణమగు జీవితదృక్పథమే యగును. "దేహమే ఆత్మ యను నభిమానమే అవిద్య, అందుచే దేహమున కాధార ముదయించును, దాని స్వరూపమే రాగము, దానిని దూషించునది ద్వేషము, శరీరమునకు బాధ కలుఁగనోపు ననుభావములచే భయాదికము తల చూపును."[3] మిథ్యాజ్ఞానమే స్వార్థపరములగు నమరాగప్రవృత్తుల కాధారము.[4] పరిచ్ఛిన్నవ్యక్తియొక్క పరిచ్ఛిన్నతయే అవిద్య. దానిమూలముననే మానవుఁడు తన నిజస్వరూపము బ్రహ్మత్వ మని యెఱుఁగక, రాగద్వేషమయ జీవితమును గడపయత్నించును. మన

---

1) మిథ్యాజ్ఞానకృతఏవ జీవపరమేశ్వరయో ర్భేదోనవస్తు కృతః (శం॥భా॥1,3, 19)చూ॥ శం॥భా॥ గౌడపాదకారిక ఉపోద్ఘాతము చో॥ "జ్ఞానం వినా మోక్షో నసిధ్యతి" (ఆత్మబోధ) వివేకానందేశ మూర్తి జైవః (శం॥భా॥ 1,3, 19) చూ॥ అపరోక్షానుభూతి శ్లో 14

2) డా టీవ్, సిస్టమ్ ఆవ్ వేదాంత, పు॥ 59

3) దేహాదిష్వ నాత్మస్వహ మస్మీతి ఆత్మబుద్ధిరవిద్యా తత స్తత్పూజనే రాగః తత్పరిభవాదౌ ద్వేషః తదుచ్ఛేద దర్శనాద్భయమ్ శం॥భా॥ 1,3,2

4) శం॥భా॥ కేన ఉప॥ ఉపోద్ఘాతము సంసారబీజ మజ్ఞానమ్ కామకర్మ ప్రవృత్తి కారణం; మఱియు "అవిద్యా కామకర్మ లక్షణం సంసారబీజం,, శం॥భా॥ కేన ఉ॥ 4,9

శీలములోని దోషములు కేవలలోపములే కావు. అవి యాత్మస్వరూప వికల్పరూపములు. శంకరుఁడు తఱచుగా 'అవిద్యా కామకర్మ' [1] సమాసము నుపయోగించును. జీవనానాత్వము నిజమని నమ్ము దృష్టిదోషమవిద్య,[2] కామ మనిత్యవిషయానురాగము, అనఁగా దానిని సంపాదించుటకుఁగాను చేయు ప్రయత్నము ఇట్టి యవిద్యాప్రేరితమగు సహకారముచేయు కర్మయే సంసారకారణము.[3] అవిద్యవలనఁ గామము, కామమువలనఁ గర్మయు నుదయించును. మిథ్యాదృష్టిని భగ్గమొనర్చి, స్వార్థపరత నణఁచివైచి, సత్యకామము నుదయింపఁ జేయుటయే మోక్షసాధనమగును.[4] స్వార్థప్రవృత్తినణఁగఁద్రొక్కి, సత్కామముల నభివృద్ధినంది, అహంభావభరితమైన వ్యక్తిత్వమును నిగ్రహించుట ధార్మిక ప్రవృత్తి కవసరమగు శిక్షణలోనిది. అహంభావ వ్యక్తిత్వము నశించనిదే, మనకుఁ బరిపూర్ణత సిద్ధించదు. మనవ కామమును బయింది లోకకళ్యాణముకొఱకే పనిచేయవచ్చును; క మన జీవితములో నేదో సందర్భములో దుష్కామమునకు వశులమై స్వార్థపరులము గాకుండ నుండఁజాలము. కావున మన మవిద్యారూపమలైన మమాహంకర్తృత్వ భావములను బూర్తిగా నశింపఁజేసినఁగాని సమ్యక్జ్ఞాన విలసితమగు స్వచ్ఛ నిరహంకారదృష్టిని గలిగియుండఁజాలము. ధర్మనియమానుష్ఠాన తత్పరుఁడు యాదృచ్ఛికముగా నిష్కాముఁడగును. సమ్యక్జ్ఞానబలముచే మహర్షి నిష్కాముఁడగును.[5]

---

1) శాం।భా।బృ।ఉ। 3,1,1

2) అవిద్యాకల్పితం లోకప్రసిద్ధం జీవభేదం శాం।భా। 2, 1, 14; 3, 19

3) అనాత్మ దర్శినోహి అనాత్మవిషయః కామః కామయ మానశ్చ కరోతి కర్మ, తత స్తత్ఫలోపభోగాయ శరీరా ద్యుపాదాన లక్షణస్సంసారః శాం।భా।తై।ఉ। 1,11

4) సర్వవాసనాక్షయం సర్వకామనాశం సర్వకర్మప్రవిలయమ్

5) చూ। ఈ భావమును బాగుగా సూచించిన హిరియణ్ణ పండితుని వ్యా। ఇండియన్ ఓరియంటల్ కాన్ఫరెన్సు ప్రొసీడింగ్సు వాల్యూము 2 విశదమైన అద్వైత జ్ఞానమునకుఁ, గేవల తార్కిక జ్ఞానమునకుఁ భేదమును దెల్పుచు నాతఁడిట్లు చెప్పె "శంకరుని మాటలలో, నిత్యనూతనసృష్టి నందుచున్న కామకర్మ పరంపరచే జీవిత కామకర్మములు పోయినను, వాని కారణమగు నవిద్య బీజరూపముగ నున్నచో నది గనుపడదు; అవిద్యయు నిర్మూలనమైనచో, బ్రహ్మానందము" పు। 241

శంకరుఁడు పరోక్షాపరోక్ష జ్ఞానభేదమును వివరించినాఁడు. బ్రహ్మైక్యభావము యథార్థమని గురు,గ్రంథ వాక్యావళి వలన గ్రహింతర్క జ్ఞానము పరోక్షజ్ఞానము. తాను పృథగ్వ్యక్తినను భావము విడిచిపుచ్చి, బ్రహ్మైకత్వము ననుభవ పూర్వకముగా సాధించిన దపరోక్షజ్ఞానము లేక అనుభవజ్ఞానము.[1] పరోక్షజ్ఞానమువలన మోక్షసిద్ధి కల దని శంకరుఁడు చెప్పినాఁడు. బృహదారణ్య కోపనిష ద్భాష్యము శంకరుఁ డీవిషయమునుగూర్చి చెప్పినాఁడు.[2] సాధకుఁడు తాను పఠుఁడ నను భావమును విడిచి, క్రమముగా, బాలుని నిష్కల్మషమును గాంచి, దానినుండి మౌనిభావము నార్జించి, తుదకు, బ్రహ్మములగు సర్వార్థకామములను విసర్జించి, బంధరహితమగు బ్రాహ్మణసిద్ధిని బొందవలె నని శంకరుఁడు వివరించెను. అందుచే నద్వైతః తత్త్వము, మతముకూడనై యున్నది. బ్రహ్మవిద్యవలన నిశ్చయ బ్రహ్మానుభవము సద్యస్సంపాదిత మగును.[3] కాలాంతరమం దెప్ప ఫలితముఁజూపునది బ్రహ్మవిద్య కాదు.

ఇదే విధముగా, బ్రహ్మానుభవసిద్ధికిఁ జిత్తశుద్ధి ముఖ్యమైన సామని చెప్పఁబడెను. రజస్తమోగుణముల నణఁచి సత్త్వగుణమును పెంపఁజేయుటే చిత్తశుద్ధి.[4] ఇదితపస్సాధనలవలనను, నిష్కామ వలనను లభించును. ఇందు ధర్మప్రవర్తన మతిక్రమింపఁబడ ఇమిడియుండును. "ఎవనికెన్నఁడహంకారమమకారము లసత్యమ

---

1) చూ : పరాపూజోపనిషత్తు

"అత్రిబ్రహ్మేతి ద్వైత పరోక్షజ్ఞానమేవతత్,
అహం బ్రహ్మేతి దేవదాసాక్షాత్కారస్య ఉచ్యతే

2) 3,8,10 మరియు చూ: బృం: ఉ: 4,1,7

3) చూ: సెయింట్ మాథ్యూ 18,3.

4) శరుధయారూఢమేవచ విద్యాభవం పత్రియాఘం పఠ్యాలాంతర భవి 3,4 15)

తెలియునో, వాఁడప్పు డాత్మవిదుఁడగును"[1] కామము నణఁచివైచినఁ గాని, అవిద్య నశింపదు. జ్ఞానమనఁగా నాంగ్లభాషలోని జ్ఞానపదార్థమే కాదు. జ్ఞానమనఁగా నిజమైన విద్య, సంపూర్తిగా సుస్థిరతనొందిన జీవితలక్షణము.[2] జ్ఞానమనఁగా నొకసిద్ధాంతము నంగీకరించుటగాదు జ్ఞానమనఁగా నసుభవసిద్ధి; బుద్ధిజ్ఞానము దానికి బాహ్యచిహ్నమే. శంకరుఁడు కేవల ప్రజ్ఞాసామర్థ్యమున కెక్కుడు విలువనీయలేదు. సత్యమును దెలిసికొనుటకు బుద్ధిజ్ఞాన మసమర్థమని తెలియు బుద్ధిజ్ఞానమే శ్రేష్ఠమైనదని యాతఁ డభిప్రాయపడెను. మోక్ష మనఁగా నవిద్యానాశనమే; కాని యవిద్యా నిరసనమాత్రముచే నది లభింపదు. బ్రహ్మాస్తిత్వమును మనబుద్ధిశక్తిచే గ్రహించినంత మాత్రమున మనము బ్రహ్మవేత్తలము కాఁజాలము. బ్రహ్మజ్ఞాన మనఁగా, మన మూలస్వరూపము బ్రహ్మమని, విశ్వసించుటే గాక, నిజముగా జీవితమును బ్రహ్మమయ మొనర్చుటే యగును

శంకరుని తత్త్వములో నింకొకదౌర్బల్య మేమనఁగా నాతఁడు ప్రతిపాదించు నైతికధర్మము పారమార్థికముగా సత్యముగాదని చెప్పఁబడెను. మన 'అహం' వ్యక్తిత్వము లోకములో నితరవస్తువులనుండి భిన్నమైనదనియు, దేశకాలములలో దానికి పృథక్స్థితి గలదనియుఁ దలఁచినంతకాలము నీతినియమముల కర్థమున్నది నైతికప్రపంచము తనయందలి వ్యక్తులకు పృథక్త్వమున్నదని నిశ్చయించుటచే, నసత్యజగత్సంబంధమైనది. నీతివిధులు, తత్ఫలితములైన వాంఛాసిద్ధులు, వ్యక్తిగతము లైనవే, పరిచ్ఛిన్న జీవుల పృథగ్వ్యక్తిత్వముల పైనవే, కర్మయుఁగర్మ ఫలములు నాధారపడి యున్నవి. మన మెంతవఱకు వ్యక్తిగత మగు ధర్మసూత్రముల దృక్పథములను గలిగి యుందుమో, భ్రమ ప్రమాదములతోఁ గూడిన సంసారమందంతకాలము ముందుమనియు చెప్పవలెను వ్యక్తిగతమైన దృక్పథమును క్రమముగా విడిచి, తాను బ్రహ్మము నను భావమును బొందుటే, నైతికాభి

---

1) సవదేశ సాహ్న 14,29, చూ: 14, 141; శం: భా: కేన ఉ. ఉపోద్ఘాతము

2) చూ: ప్లేటో టిమేస్, పు 90; అరిస్టోటిల్ నికోమకియాన్ ఎథిక్స్ 10 7

వృత్తిలక్షణము, వ్యక్తిగతభావము నశించి, బ్రహ్మభావము సంపూర్ణముగాఁ గలుగుటతోడనే, నీతిప్రవర్తనావసరము తొలఁగిపోవును. ధార్మిక ప్రవృత్తి కవసర మున్నంత కాలము బ్రహ్మసంసిద్ధి లక్ష్యము దూరస్థమే యగును. ధర్మానుష్ఠానమునకు లక్ష్యము మన సంకుచిత వ్యక్తిత్వము నతిక్రమించి విశ్వాత్మ భావములో లీనమగుటే, కాని యీ ధార్మిక వ్యక్తికిఁజెందిన పృథగ్వ్యక్తిత్వభావలేశము మిగిలియున్నంత కాలము, మన యూర్ధ్వగమన మసంపూర్ణమై యుండును. కాని, పరిచ్ఛిన్న వ్యక్తిత్వము విడువకుండ, నపరిచ్ఛిన్నాత్మసంసిద్ధిని గాంచుట దుస్సాధ్యమను విషయము స్పష్టము. ఈ లక్ష్యసిద్ధికి మన నైతిక వ్యక్తిత్వము నతిక్రమించి, తత్సంబంధమగు దీక్షా నియమముల నధిగమించిన తత్త్వ సాక్షాత్కారసిద్ధి నొందవలెను అందుచేఁ బరిపూర్ణజ్ఞానసంసిద్ధి నార్జించు విషయములో, మన వ్యక్తిగత మగు కృషియు, ధర్మానుష్ఠాన ఫలితమును సరిపోవని శంకరుఁడు తఱచుగా నుద్ఘాటించి యున్నాఁడు. కర్మవలన మోక్షములేదు. పరిచ్ఛిన్నతను మన మతిక్రమింపవలెను. పరిచ్ఛిన్న జీవిత మూలబీజమగు నవిద్యను నిగ్రహింపవలెను నిజస్వరూపము బ్రహ్మమని తెలియుటకును మన మవిద్యా కామకర్మమూలమగు సంసార బంధములను ఛేదింపవలెను. మన మెంత ధర్మవర్తనులమైనను, మనయోగ్యత మన పరిచ్ఛిన్నతను బోఁగొట్టి అవిద్యా సంబంధములను భగ్నమొనర్ప లేనంతకాలము, మోక్షము మనకు దూరమైయుండును. అందుచే నెట్టి కృషిచేసినను మోక్షసిద్ధి లేదని శంకరుఁడు వాదించును; ఏలన, నే కర్మయైనను, వైదికవిధి నిర్వహణమైనను, లేక యీశ్వరారాధనమైనను, మనవ్యక్తిత్వమునంటిపట్టుకొనియుండు పరిచ్ఛిన్నతనట్లే యుంచుటచే, మన సంసార పరిభ్రమణము సాగుచునేయుండును ఈ సంసారచక్రము నుండి విముక్తి నిచ్చునది జ్ఞానమొక్కటే, జ్ఞానమే మన పరిచ్ఛిన్నావధులను దాటించి, బ్రహ్మైక్యసిద్ధి నిచ్చును[1] పరిణామస్వభావముగలది

1) ఈ విషయములో శంకరునిభావములో బొసాంకె సం[illegible] [illegible] సామ్యమున్నది మోక్షమునకు శంకరుని జ్ఞానము వలెనే, బొసాంకె [illegible] [illegible] నాఁడు వోల్చు: "కర్మవలనఁగాక, శక్తిచే మనము పరిపూ[illegible] దానిలో నేకము

ధర్మానుష్ఠానము, స్వయంసమృద్ధమైన సత్యము నది సంపాదింప జాలదు. మానవజీవితమునకు నైతికాభివృద్ధియే ప్రధానమైన దైనచో మనము శుద్ధులమై స్వస్వరూపసంసిద్ధిని బొందుదశ మన కెన్నటికి రాదు. మానవుని సహజరూప మీశ్వరుఁడే యైనచో నీశ్వరుఁడవని మానవుఁడు చెప్పుస్థితి నందినచో నప్పుడింక నైతిక ప్రవర్తనావసరమే లేదు. నీతినియమముల ననుష్ఠించుటచేఁ దృప్తిగాంచు వాఁడాత్మ సాక్షాత్కారమువలని సంతృప్తినిఁ గాంచఁజాలఁడు. నైతికజీవితమే సర్వమ నైనచో, ధర్మానుష్ఠానముచే ముఖ్యమైన జీవితముగూడ వ్యర్థమ యగును; ప్రేమభక్తికమే యగును; ఆనంద మందరానిఫలముగాఁ బరిమించును. నీతినియమములచే ముక్తిగాంచుట దుర్లభమని సెయింట్ పాల్ నుడివియున్నాఁడు.[1] మన మేమిచేసినను, మనస్వార్థము విసర్జించినఁగాని, మనము తరింపఁజాలము. స్వార్థపరులమై మనము ధర్మోపదిష్టవిధులను నెరవేర్పవచ్చును గాని, యుక్తి విధి నిర్వహణమ ధర్మప్రయోజనము గలది కాఁజాలదు. మనలోని పాప స్వభావమ నున్మూలించుటకు, శంకరుని మాటలలో నవిద్యానివృత్తికి, భక్తిసాధమని పాల్‌ను, జ్ఞానమని శంకరుఁడును వచించిరి. ఆత్మజ్ఞానమే మ పరిచ్ఛిన్నతను భేదించి, పాపమునతిక్రమింపఁ దోడ్పడును. మోనుఁగా నొకమాత్మ నిర్మాణముగాని, కల్పనముగాని కాదు, అ లోనున్నదాని నావిష్కరించుటే. ధర్మఫలము బాహ్యమైనది. జ్ఞానమ స్వయంసంపూర్ణమైనది. జ్ఞానమునకు లోపముగాని, లక్ష్యముగాని యుద్దేశ్యముగాని లేదు శాశ్వతమై స్వయంసంపూర్ణమైన మోక్షమ

ఇతడు మనలోపలను పూరింపఁజాలడు తరింపఁజేయునటువంటి కిరియేసుర్థన విశ్వాత్మకుఁడగు పరమేశ్వరుని కృపచే మనము దానముంచి, యాశ రై శక్యమును మనః గాంచి, మన పరిచ్ఛిన్న బుద్ధి కది విరుద్ధముగాఁ దోచుచుఁగాంతుము.,, (ది మీటింగ్ ఆ ఎక్స్ట్రీమ్స్ ఇన్ కాంటెంపరరి ఫిలాసఫీ పు. 173) చూ. హైంద. సం. చూ. వాల్యూ 30; పు. 98)

1) ఎపిసిల్ టు ది రోమన్సు 3,8,10; ఎపిసిల్ టు గాలేషియన్సు 2, 3

కర్మవలన లభింపదని శ్రుతి చెప్పుచున్నది [1] కాను నిరసింపవలయు మత విద్రోహభావములను మనసులోనుంచుకొని యొక మత సిద్ధాంతముయొక్క అర్థనిర్ణయము చేయుటే సిద్ధాంత తాత్పర్యనిర్ణయమునకు నిర్దుష్టమైన సూత్రమని మనము జ్ఞాపక ముంచుకొన్నచో, మోక్షసిద్ధికి సాధనముగాఁ గర్మమార్గము నిరుపయోగమని శంకరుఁ డుద్ఘాటించుటలోని అతిశయోక్తి కర్థము సువిదితము కాఁగలదు. మోక్షసంపాదనమునకుఁ గేవల కర్మకలాప నిర్వహణమే సామర్థ్యము గలదను వాదమును మీమాంసకు లతిశయోద్ఘాటన మొనర్చిరని శంకరుఁడు భావించినాఁడు. మీమాంసకులు వైదిక కర్మకాండ కిచ్చిన విపరీత ప్రాముఖ్యమునకుఁ బ్రతిగా శంకరుని కర్మ నిరసనము నర్థము చేసికొనవలెను. అజ్ఞాన నిర్మూలనమే మోక్షము "అవిద్యా నాశనమే పరమార్థ సిద్ధి." [2] "బ్రహ్మస్వభావమును గూర్చిన అవిద్యా నిర్మూలనముతో, స్వాత్మ సంస్థితుఁడై, మానవుఁ డుత్తమస్థితి నొందును," [3] బ్రహ్మము నెఱుఁగుట యనఁగా మన కిదివఱకు లేనిదానిని సంపాదించుట గాదు, మన మజ్ఞానవశమున మఱచిపోయిన మన నిజ స్వభావమును గుర్తించుటే. అది సర్పమను భ్రాంతి తొలఁగినంతనే, రజ్జుజ్ఞాన మెట్లు ప్రకాశించునో, [4]

---

1) నాస్త్యకృతః కృతేన శంకరుఁ డిట్లు వివరించెను: అకృతో మోక్షః కృతేన కర్మణా నాస్తి। మూ। శం। భా। ౧।౨।౧౨। ఈ ఉద్ఘాతము నుండియు, "కర్మయనఁగా మున్న సర్వవస్తు స్వభావములను వేరై, యొకవ్యక్తి మానిన శక్తిపై నాధారపడునది జ్ఞానము ప్రమాణజన్యము వస్తుతంత్రము ప్రమాణము; అది వేదవాక్యములపైఁగాని, మానవ మానసముపైఁగా యాధారపడదు" (శం। భా। 1,1 4) (మూ। శం। భా। 1,4,22) మాధ్యమికుల జ్ఞాన సంభారములవలన ధర్మకాయమును, పుణ్యసంభారముల వలన సంభోగ కాయమును లభించునని చెప్పిరి (మాధ్యమికావతారము, 3,12) చూ। శీర్ వ. తీరుని బౌద్ధతత్త్వము, పు। 277.

2) శం। భా। ముం। ఉ। 1 5 అవిద్యాస్తమయో హి పరప్రాప్తిః అవిద్యా నివృత్తి రేవ మోక్షః।

3) శం। భా। తై। ఉ। ఉద్ఘాతము, 'అవిద్యా నివృత్తౌ స్వాత్మన్యవస్థానం పరప్రాప్తిః,,

4) శం। భా। 3,2,21

అజ్ఞే, అవిద్యా నిర్మూలనముతో విద్య ప్రకాశించును.[1] కాలాంతరిక ఫలితముల నిచ్చుకర్మ, నిత్యము నిరామయమునైన మోక్షము నీయఁజాలదు. కర్మ అవిద్యను దొలగింపఁజాలదు, ఏలనఁ గర్మ విద్యలు పరస్పర విరుద్ధములుగాన. కర్మ పూర్వమైనది జ్ఞానమని చెప్పఁబడినపుడు, జ్ఞానమనఁగా బాహ్యవస్తుజ్ఞానమేగాని బ్రహ్మజ్ఞానమని యర్థము కాదు ఒక కామమునుసాధించుటకే కర్మచేయుదురు. మోక్షము కర్మతో నన్వయింపదు. కర్త, తనకుఁ బ్రత్యేక వ్యక్తిత్వముగలదనియుఁ, దానార్జింపవలయువస్తువు తనకువేరై యున్నదనియు నమ్మకున్నచోఁ గర్మకర్తృములేదు.[2] కాని యీ విభేదము లున్నంతకాలము మోక్షప్రాప్తి లేదు. "భిన్నత్వ దర్శనముతో మోక్షముండదు; భిన్నత్వదర్శనము లేనిదే కర్మలేదు."[3] చేయఁబడిన కర్మలవలన నీ దిగువ వానిలో నేదో యొకఫలితము సంభవించును, "నూతన వస్తువు (ఉత్పత్తి), వికారము, సంస్కారము, ఆప్తి" మోక్ష మిందేదియును గాదు.[4] కర్మకుఁ జిత్తశుద్ధి నిచ్చు బలము గలదు, కాని, యది అసంపూర్ణదృష్టిపై నాధారపడునదగుటచేఁ, బరప్రాప్తిసాధనము కాఁజాలదు. జ్ఞానమే మోక్షసాధనము.[5] కొన్నిచోటుల శంకరుఁడు దీని నతిశయముగా నుగ్గడించినాఁడు. "కర్తృకర్మఫలాదిభేద విరహితమైన బ్రహ్మజ్ఞానమునకు బాహ్యమైన సహకారశక్తిగాని సహాయసంపత్తిగాని యవసరమని తలఁచుట సహేతుకము గాఁజాలదు, బ్రహ్మజ్ఞాన ఫలమైన మోక్షమునకుఁ గూడ నెట్టి బాహ్య సహకారము నవసరములేదు; కావున, జ్ఞానము, స్వభావముచే నెట్టికర్మ రూపమగు పరసహకారసంపత్తినిఁ గోరదు."[6] నిత్యకర్మానుష్ఠానమువలన జన్మాంతరపాపములు నశించుననియు గామ్యకర్మములవలన వాంఛితార్థసిద్ధి యగుననియు శంకరుఁడంగీకరించును. నిత్యనైమిత్తిక కర్మ

1) శం॥ భా॥ 2,1,14
2) శం॥ భా॥ ఛాం॥ ఉ॥ ఉపోద్ఘాతము
3) శం॥ భా॥ ఈశ ఉ॥ ఉపోద్ఘాతము
4) శం॥ భా॥ తై॥ ఉ॥ 2, 11
5) ఆత్మబోధ శ్లో॥ 203.
6) చూ॥ శం॥ భా॥ ఈశ ఉ॥

ఫలములు తాత్కాలిక కామపరితృప్తి నిచ్చునేగాని, నిత్యమగు పరమార్థ సంపత్తినీయఁజాలవు. కామ్యకర్మలను, నిషిద్ధకర్మలను చేయుట మాని, ప్రారబ్ధ కర్మఫలముల ననుభవించుటచే నశింపఁజేసి, విధి కర్మాచరణముచే నాగామి కర్మఫలక్షయమును సాధించినచో, నే యితరసాధనముతో నిమిత్తము లేకుండ మోక్షము సాధ్యమని మీమాంసకులు చెప్పుదురు. ప్రారబ్ధములు కాని కర్మ లనంతములుగా నున్నవి. వాని ఫలితము లొక జన్మములోఁ బూర్తికావు, వీనివలన ననేక జన్మములు, జన్మములలో తిరిగి యనేక కర్మలు పెరుగుచునేయుండును. కర్మమూలమగు కామమునశింపఁజేసినఁగాని మనకుపాయాంతరములేదు. అవిద్యయే కామములకుఁ గారణమగుటచే, విద్యయే మనలఁ గర్మబంధములనుండి విడిపింపగలదు.[1] అందుచే బాహ్యకర్మలను మూలాధారముని బ్రహ్మవిద్యనిర్మూలించును.[2] బాహ్యప్రవర్తనముకంటెఁ బ్రధానమైన దాంతరంగికజీవితము. అంతరంగమునఁ జెలరేగు విషమ సనస్యలు బాహ్యసూత్రములచేఁ బరిష్కృతములుగావు. మన యేకాంత హృదయములు, ధ్యానప్రార్థనములు జీవితసమస్యా పరిష్కారములోఁ దోడ్పడును. అందుచే సముచిత దృష్టిని సంపాదించుటే సర్వోత్తమ ధర్మము. మన చిత్తము నాత్మాయత్త మొనర్చుటలోనే ధార్మికప్రజ్ఞా రహస్య మిమిడియున్నది. ఆత్మజ్ఞానఫలితమే ధర్మజీవనము. ఆత్మజ్ఞానములేని ధర్మజీవనము బాహ్యనియమాచరణమే యగును.

ఇంకొక యర్థములో మానవుని భిన్నదశల ననుసరించి యుండునవే ధర్మవిధులు. సాంఘికప్రయోజన ప్రదములైనవే ధర్మనియమము లను నభిప్రాయము నేటి ప్రపంచములో నంగీకరింపఁబడినది. సంఘ

1) శాం॥భా 1,1,4 పోల్చు॥ ప్లేటో: "తత్త్వజ్ఞానులగువారు కేవల మంచికొరకే సత్కార్యములు చేయుటవలన, జన్మాంతరపరిభ్రమణమును మాని యనుభవించెదరు. వారికిదా దోషము దీరువరకును, గొప్ప జ్ఞానవంతులైనను తిరిగి జన్మించుచున్నప్పటికిని ములగదుపుదురు. మరియుఁ గొందరుత్తములైనవారు గావచ్చును. కాని పరిశుద్ధుండగు తత్త్వవేత్త యనఁగా జ్ఞాని తన్ను మరల్చుకొనుటకు మనసుంచినచెనుక దేవతాసర్గములో జన్మింపఁజాలఁడు" (ఫేడో పు 82)

2) ఇదానీం కర్మోపాదానహేతు పరిహారాయ బ్రహ్మవిద్యా ప్రస్తూయతే। (శాం॥భా॥ తై॥ ఉ॥ ఉపోద్ఘాతము)

ములను గూర్చిన మన భావములకే కాక, భగవంతునిగూర్చిన మన భావములకుఁగూడ భిన్నమై యున్నది.

ఆత్మజ్ఞానము కర్మకు వ్యతిరేకమైన దనియు, రెంటికి స్వప్న ముందైనను సంబంధములేదనియు శంకరుని నిశ్చితభావము. కర్మనిష్ఠులైన గృహస్థు లయ్యు, జ్ఞానసిద్ధులై, శిష్యులకు బ్రహ్మజ్ఞానదాన మొనర్చినవారుగలరని శ్రుతులు పేర్కొన్నవను విషయమునకు సమాధానము చెప్పుచు, ప్రత్యక్షముగా సత్యమగుదాని నెట్టి విషయమును నిరసింపఁజాల దనియు, "వేయి సూత్రములైనను వెలుతురును చీఁకటి గాఁజేయునట్లు చేయఁజాలవు; ఇంక మనమాట ప్రసక్తి యేల" యనియు శంకరుఁడు పలికినాఁడు.[1] ఈ వివాదమంతయును "కర్మ" పదమును నిశ్చితార్థములో నుపయోగింపక పోవుటచేఁ దటస్థించినది. స్వార్థపర మగు ఫలాకాంక్షతోఁ జేయబడినచోఁ గర్మ కాత్మజ్ఞాన విరోధ మేర్పడుట నిజమే. ఆత్మజ్ఞానము నార్జించిన వెనుక నొక వ్యక్తి లోకసంగ్రహార్థమై చేయు కర్మ, యాతని బంధించి సంసారమున్ను నొనర్పఁజాలదు. కామ్యకర్మయు నాత్మజ్ఞానమును గలిసి యుండఁజాలవు.[2] జ్ఞానకర్మలు రెండును, కాంతితమస్సులవలె నసంగతము లైనచోఁ, గర్మయనఁగా, గామ్య కర్మయనియు, జ్ఞానమనఁగా స్వార్థరహితమగు జ్ఞాన మనియు మన మర్థము చేసికొనవలెను. ముక్తపురుషుఁడు చేయు లోకసంగ్రహార్థమైన కర్మప్రవృత్తి యనరాదు. శంకరు ననుసరించి ముక్తపురుషుఁడు చేయు దానినిఁ గర్మ యనరాదు. "ఆత్మరతుఁడై, తాను జేయు నిత్యకర్మలలో నానందమును గాంచుచు విలసిల్లు వాఁడుత్తమ బ్రహ్మవేత్త"[3] యని చెప్పిన ముండకోపనిష ద్వాక్యమునకు భాష్యము వ్రాయుచు శంకరుఁడిట్లు వ్యాఖ్యానించెను.

---

1) విద్యాకర్మవిరోధాచ్చ నహి బ్రహ్మాత్మైకత్వదర్శనేన సహ కర్మ స్వప్నేఽపి సంపాదయితుం శక్యం యత్తు గృహస్థేషు బ్రహ్మవిద్యాసంప్రదాయకర్తృత్వాది లింగం న తత్ స్థితం న్యాయం బాధితుం ఉత్సహతే నహి విధిశతేనాపి తమఃప్రకాశయోరేకత్ర సద్భావః శక్యతే కర్తుం, కిముత లింగైః కేవలైరితి, (శం। భా। ముం। ఉపోద్ఘాతము)

2) శం। భా। భగ। అ॥ 18 3) 3, 1, 4

"ఈవాక్యము కర్మజ్ఞానసంబంధము నంగీకరించెనని తలఁచుట మూర్ఖుల ప్రలాపము"[1] కొంత ప్రవృత్తి యంగీకరింపఁబడిన మాట నిశ్చయము. శంకరుఁడు చెప్పున దేమన, ముక్తపురుషుని ప్రవృత్తి, అహంకారముపై నాధారపడిన కర్మ యునరాదు[2] ఇంకొక వాక్యములో నాతఁ డిట్లు చెప్పెను: "జ్ఞానియైనవానికి, జీవితమంతయు నాతఁ డెట్టి కర్మచేసినను, కర్మసంగమములేదు, ఏలన జ్ఞానమహత్త్వమట్టిది."[3] సంసారమునకు బంధించు జన్మాంతరముల నిచ్చు ప్రవృత్తికే కర్మయని పేరు; ఏలన నిట్టి కర్మ జ్ఞానమున కవరోధమును గల్పించును. కాని ముక్త పురుషుని కర్మ యిట్టిదికాదు, ఏలన నది కామకలుషితము గాదు. ముక్తపురుషుఁడు సర్వకామములను జయించినాఁడు, ముక్తపురుషుని కెట్టి సంసారబంధములేని దివ్యావస్థ నుగ్గడింపఁ దలఁచినప్పు డాతఁడు కొన్ని చోటులలో సర్వ కర్మలు దుఃఖహేతువులగుటచే ముక్తపురుషుఁ డెట్టికర్మయుఁ జేయఁజాలఁడని చెప్పినాఁడు[4]

సన్న్యాస ధర్మమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చెనని శంకరుని తత్త్వ మును గూర్చి యింకొక యాక్షేపణము కలదు. వ్యావహారికజగత్తులో నిజముగా సంపాదింపఁదగిన దేదియును లేదని శంకరుఁడు వేనోళ్ళఁ జాటినాఁడు.[5] మనకును మన ప్రేమపాత్రులగువారందరకును, నేఁడు గాకున్న రేపైనను జరామృత్యువులుగలవనియు, మనకుఁ బ్రియములైన సర్వవస్తువులు శ్మశానభస్మముగా మారిపోవు ననియు నిశ్చయము. ఆత్మ నిలుచుటకు సరియగు స్థిరమైనతావు లోకమున లేదు. సంసార

1) అనన్తృంలపిం ప్రేమైంత్, మరియుఁ జూడు శం. భా. దాం. ఉపోద్ఘాతము

2) కర్మహేతుః కామస్స్యాత్ (శ్రీ, ఉ, శం, భా, ఉపోద్ఘాతము)

3) శంభా 3,4,14; చూ: శంకర గీతా భాష్య 2,23,1.

4) శం, భా, 2, 3, 40

5) బోల్సు: తావ్ 2,15-17 "ప్రపంచమునుగాని, దానియందలి దేనిని గాని ప్రేమింపకుము ప్రపంచవ్యామోహముగల వానికి జగత్పితపైఁ బ్రేమయుండదు. దేహేంద్రియ కామవస్తువులంతయు లోకమునకుఁ జెందినదేకాని, దేవునికిఁ జెందదు. లోకము, కామవస్తు సహితముగా నశించిపోవును గాని, యీశ్వరేచ్ఛ ననుసరించు వాని నాశనము లేదు."

సంగత్వముయొక్క వ్యర్థత నొక సుప్రసిద్ధమైన యుపాఖ్యానము చెప్పుచున్నది. తన్నుఁ దరుముకొని వచ్చుచున్న యొకవ్యాఘ్రమునుండి కాపాడుకొనునిమిత్త మొకప్రయాణికుఁడు పరుపెత్తి యెదుటనున్న యొక పాడుబావిలో దుమికెను. కానిబావిలో నడుగున నొక దారుణ విషసర్పము నోరు తెఱచి, కోరలుసాచి, విషానల జ్వాలలను గ్రక్కుచున్నది. అతఁడు వ్యాఘ్రభయముచేఁ బై కిరాఁజాలఁడు, సర్పభీతిచేఁ గ్రిందికిఁ బోఁజాలఁడు, నూతిగోడనుండి బయటికిఁ బెరిగియున్న యొక చిన్నమొక్కను బట్టుకొని నిలిచియున్నాఁడు. అట్లు నిలిచియుండుటచే నాతఁ డలసటఁజెంది, మరణము తప్పదనిశ్చయించినాఁడు అన్ని వైపులనుండియు మృత్యువు ముసురుకొని వచ్చుచున్నను, నాతఁడా మొక్కనుబట్టుకొని ప్రాణశక్తిచే వ్రేలాడుచున్నాఁడు, కాని, సితాసిత మూషకద్వయ మామొక్క మొదలును విసుగు విరామములేకుండఁ గొఱికివేయుచున్నది. క్షణములో నాతనికాధారమైన మొక్క తెగి పడిపోవుటచే నాతఁడు మృత్యువునోటఁ బడవలసియున్నది అట్లే సంసార యాత్రికులమగు మనము, జీవితములోని దుఃఖముల నెఱుఁగుదుము. మనము మమకారముతోఁబట్టుకొని యూగిసలాడు వస్తువులన్నియు క్షణికములని యెఱుఁగుదుము. కాని సుఖలేశమునిచ్చు నీ యడవిమొక్క యాకులలోనున్న తేనెచుక్కలకై యాశించి, నాలుకలుసాచి నాకుచున్నాము. దారుణ సర్పరూపమున మృత్యువునోరు తెఱచుకొని యున్నదని యెఱిఁగియు, మనమువట్టుకొనినకొమ్మలను, సితాసితమూషకములను నహోరాత్రములు కొరికివేయుచున్నవని తెలిసియు జీవితమును వ్యక్తిభ్రాంతి తొలఁగి పోవుటలేదు, విషసర్ప మెదుటనున్నది. కాని మధుబిందువులు తియ్యగానున్నవి. ఈ సంసారవృక్షమే పరమార్థమని నమ్మి, మనలో నంతర్వర్తియైయున్న యాత్మకు సంతృప్తి కలుగఁ జేయున దెద్దియు నీసంసారమునలేదను ఘోరసత్యాంశమునెదుర్కొనుట కిచ్ఛగింపము. పరమార్థసంసిద్ధి, నిర్విశేష సర్వసంగ త్యాగముల ఫలితమని శంకరుఁడుద్ఘోషించినాఁడు. కామము సంపూర్ణ వినాశమంది, సుఖదుఃఖములను రెంటిని విడిచిపెట్టుటచే మోక్షసిద్ధి కలుగును. పరమార్థ ధర్మాచరణముకాని, మహోజ్జ్వల ప్రజ్ఞా సామర్థ్యముగాని, పరమార్థ సంసిద్ధి నిచ్చుటకుఁ జాలవు దేహాభిమానమునువిడిచి, త్యాగ

మరియు జీవితమును గడపుమని శంకరుమపదేశము. ఆత్మకు శత్రువు కేవల దేహముకాదు. "నేను" "నాది" యను దేహాభిమానపాశమే ప్రబల శత్రువు. [1] జీవన్ముక్తునికి దేహ మున్నది, కాని యాతని మోక్ష మున కది యాటంకముగాదు అజ్ఞానిదేహ మాత్మజ్ఞాన వికాసమున కవ రోధసహ్రమును గలుగఁజేయును గావున దేహసంసర్గముచే నాత్మశక్తి యణఁగిపోవునని శంకరుఁడు వాదించినాఁడు. దేహసంబంధమైన కామ మోహములను దహనముచేయుఁడని శంకరుఁ డనేకరీతుల ఘోషించి యున్నాఁడు.

శంకరుని జగన్మిథ్యావాదము ననుసరించి, సాంఘిక జీవితమున కవకాశము లేదని యింకొక యాక్షేపణము గలదు ప్రపంచ మసత్య మైనచో దాని విషయములో నెట్టి ప్రసక్తియు మన కుండనవసరము లేదు జగత్తు మనలను బంధింపకుండఁ జూచుకొమ్మనలేదు. జగత్తునే విసర్జింపుమని శంకరుని భావము శంకరునివాదము జగ ద్బహిష్కారముగాని జగత్సంస్కారముగాదు. సాంఘిక వ్యవస్థలను సంస్కరించు ప్రోత్సాహ మాతని తత్త్వ ముపదేశించుటలేదు. కాని యిది శంకరుని భావము కాదని శంకరునిజీవితమే ముక్తకంఠముతోఁ జాటుచున్నది. వ్యక్తిత్వ మనఁగా, వ్యక్తిపరమైన స్వార్థపరత కాదని శంకరుని తత్త్వ మంతయు ఘోషించుచున్నది మానవుఁడు తనలోఁజేరిన జగ త్కాలు ష్యములను గడిగివేసి, పరిశుద్ధుఁడు గావలెను. అహంకారమునకు, కామ ములకు, నింద్రియసుఖాపేక్షకు నీచదాస్యమునుండి యాతఁడు విముక్తి బొందవలెను. "నేను" "నాది" యను భావములను మానవుఁడు విడిచి, మమకారమూలకములగు సర్వసంబంధములను విచ్ఛేదమొనర్చి "ఏకాకియై ఏకాకియగు బ్రహ్మముకొద్దకుఁబయనించుట"వలననే శాశ్వత జీవితము కలుగును. శంకరుఁ డుపదేశించినది లోకమునువిడిచి పారి పోవుటకాదు, అహంకారత్యాగము. లోకమునుండి పారిపోవుట సులభమే కాని, మమత్వమునుండి విడివడు టంతసులభ కార్యము కాదు. స్వార్థ మునణఁచివేయుటకు మనకవసరమైనచో నేకాంతవాసము నిర్జనప్రదేశ

1) శంశ్లో॥ ను 15

ముకు సాధనముగాఁ దీసికొమ్మని యాతఁ డుపదేశించెను. స్వార్థ శృంఖలములనుండి పూర్తిగా విముక్తుఁడైనయాతఁడు లోకములో నెట్టి కార్యభారమునైన వహించుట కధికారముగలఁడు. శంకరునితత్త్వము, లోకముతోడి సంసర్గము కాని, లోకమునుండి పలాయనముకాని కాక, లోకసంరక్షణమేయగును. సిద్ధపురుషుఁడు తనకొఱకుఁగాక, మానవ కల్యాణము కొఱకే జీవించును. తామరాకుపై జలబిందువు వలె, మనము నిస్సంగులమై లోకములో విహరింపవలెనని శంకరుని బోధయైయున్నది జ్ఞాననేత్రములఁ దెఱచియుంచుకొని, మన కర్తవ్యములను నెరవేర్ప వలయుననియు నిస్సంగ బుద్ధితోఁ జూచుచేకాని ప్రపంచమును ద్వేషింప నవసరము లేదనియు శంకరుని మతము [1]

మోక్షమనఁగా బరమ శాంతియనియు, నపుడు మన విజ్ఞానవ్యక్తిత్వము అదృశ్యము అగుననియు నర్థమైనచో, మన మట్టి దానినిఁ బొందుటకు మానవత్వమునే కోల్పోవుదు మను శాక్షేపణము, ధర్మము పరిచ్ఛిన్న జగత్సంబంధి కావునఁ, బరిచ్ఛిన్నా పరిచ్ఛిన్న వస్తుసంబంధమును గూర్చిన మహోన్నత సమస్యకుఁ దోడ్కొనిపోవును. తార్కికముగాఁ జూచినచో, ననుభవజ్ఞానమునకు బుద్ధిజ్ఞానమునకుఁ గల సంబంధ సమస్యయే యిది. పరిచ్ఛిన్న ప్రపంచ మపరిచ్ఛిన్న బ్రహ్మముపై నాధార పడియున్నదని మన మెఱుఁగుదుము కాని, యెట్లాధారపడి

1) ఉపనిషచ్ఛ్రవణము నా జీవితమునకు శాంతినిచ్చినది; నా మరణానంతరముగూడ శాంతినీయఁగలదని చెప్పిన షోపెన్‌హోయరు వాక్యమును స్మరించి, మాక్సుమ్యుల్లర్ చెప్పినాఁడు: 'షోపెన్‌హోయరు వంటి తాత్కాలికముగాఁదోఁచిన వానిని రచించువాఁ డెవ్వఁడుగాఁడు. యోగుల రహస్యానుభవములను విని సమచిత్తతగోల్పోయి, యుద్రేకపడఁదగువాఁడును గాఁడు వేదాంతము విషయములో నాతఁడు చూపిన యావేశము నాకును గలిగినదనియు, నాజీవయాత్రలో వేదాంతము మహోపకార మొనర్చెననియు బహిరంగముగా నంగీకరించుటవలన నాకెట్టి యవమానమునుగాని భయమునుగాని లేదు. ఒక దేశమును సంరక్షించుటలోఁగాని పాలించుటలోఁగాని, ధనమార్జించుటలోఁగాని, ఘనవిర్మాణములలోఁగాని పాల్గొనుటకుఁ బ్రతివ్యక్తికి నవకాశముండదు. ప్రశాంతమైన ధ్యానజీవితమును గడపుటకు వేదాంతమునకంటె శ్రేష్ఠతరమైన సహకారి యింకొకటిలేదు. ఒకఁడు ప్లేటోమతవాది యయ్యు, యోగ్యుఁడగు క్రైస్తవుఁడై, పూజ్యుఁడగు సాధుఁడు గావచ్చును; వేదాంత విషయమట్లే చెప్పవలెను." (యస్, యస్: పు 193)

యున్నదో మనకుఁ దెలియదు. అదేరీతిగా ధర్మజీవనమునకు మోక్షమునకు సంబంధ మున్నది. కారణరూపము మనకుఁ దెలియదు. అనుభవ జ్ఞానమును, ధర్మజ్ఞానమును, బ్రహ్మమును, జగత్తును, ఆత్మసాక్షాత్కారమును ధర్మవర్తనము నొకదానినుండి యొకటి వేరుపఱచుట వలన, శంకరు లనుసరించి, ప్రపంచము మిథ్యయనియు, మనజ్ఞాన మసత్యమనియు, మన ధర్మ జీవనము మోసమనియు, శంకరునిగూర్చి చేసినయాక్షేపణమును సమర్థించినవార మగుదుము. కాని శంకరుఁ డెన్నియోసారులు ప్రపంచము బ్రహ్మమూలమై యున్నదని చెప్పి యున్నాఁడు. వ్యవహార ప్రపంచము నతిగమించి పోవుట కదియే మార్గము. పరమార్థసిద్ధికి మార్గము వ్యవహార జగత్తు ద్వారముననే కల్పితమై యున్నరీతినే ముక్తిమార్గము ధర్మజీవనము ద్వారముననే కల్పితమై యున్నది. మోక్షావస్థలో ధర్మ మతిక్రమింపఁ బడినను, మోక్షమునకు ధర్మమునకు సంబంధము లేదనరాదు. తన విధి నిర్వహణమునుగాని, యీశ్వరభక్తినిగాని సాధకుఁడు విడిచిపెట్టవలెనని యెచటను బోధింపఁబడలేదు. ధర్మజీవనముయొక్క మిథ్యాత్వము, ధర్మ మనుష్ఠాన సిద్ధి పొందిన వెనుకనే సంభవించు విషయము. ఇహలోకమున ధర్మజీవన కృషి, లోపావకాశసమన్వితము; కాని నిశ్శ్రేయస మెచటనో లోకాంతరమున లభించునది కాదు. అది ఇప్పటి యిప్పుడే లభింపఁగలదు. ధర్మకృషి వ్యావహారికము మాత్రమే యనుటలో దాని యంతర్గర్భితమైన పారమార్థికాంశమున్నదనియే యర్థము. పుణ్యపాపభేదము పరిచ్ఛిన్నతా దశకుఁ జెందినదే యనఁగా, వ్యవహార జగత్తులో ధర్మాచరణము నిషేధింపఁబడినదని యర్థముగాదు. పుణ్యపాపభేద మసత్యమను విషయము, స్వార్థపరతాశృంఖలములచేఁ దమ్ముఁ దామే బంధించుకొని పరిచ్ఛిన్న జీవితక్లేశము ననుభవింపఁజేసికొను వారికి వర్తించునని తలఁపరాదు. శంకరుఁడు నీతి ధర్మములను నిరసింపలేదు, మోక్షద్వారమునకు నీతి ధర్మములే కవాటములని చెప్పినాఁడు. అనుభవజ్ఞానముపై లౌకికజ్ఞానమును, బ్రహ్మజ్ఞానముపై నీతివర్తనము నాధారపడియున్నవి. ధర్మజీవనమను బీజము మొలకెత్తి, బ్రహ్మజ్ఞానమును బుష్పించును.

12 - కర్మ

శంకరుఁడు కర్మసూత్రము నంగీకరించినాఁడు. అవిద్యానం మైన కర్మయే వ్యక్తిత్వమునకు హేతువు.[1] మనము జన్మిం ప్రపంచము మన కర్మఫలానుగుణమే.[2] వ్యక్తియొక్క దేహము పు చేసినపూర్వకర్మయొక్క సుఖదుఃఖరూపములగు ఫలితముల న వించుట కనుగుణమై నిర్మింపఁ బడినది[3] ఒక్కొక్కప్పు డొక ములోఁ జేసిన కర్మఫలము ననుభవించుట కనేక జన్మము లవసర లగును. ప్రారబ్ధకర్మానుభవము పూర్తియగు లోపున, నూతన లారంభించి, ప్రారబ్ధానుభవ చక్రము శాశ్వతముగా విరతిలేకుండఁ గుచునేయుండును[4] ధర్మజీవన ప్రవృత్తి, తుదిలేని పరిశ్రమ నడచుచునేయుండును. మానవ జీవితావస్థా వైవిధ్యముచే, ధర్మసూ రూప వైవిధ్యము ననంతముగా నుండును. ఈ పరిశ్రమ, బ్రహ్మజ్ఞాన లభించి, కర్మను సబీజముగా నాశమొనర్చి, పునర్జన్మావసరములేకుం జేయునందాఁక నడచుచునేయుండును. కర్మసూత్ర సంబంధమును విముక్తియే మానవ జీవిత లక్ష్యము. కాని మానవుఁడు పరిచ్ఛిన్ను గానున్నంతకాల మాతఁడీలక్ష్యమును సాధింప యత్నించుచు యుండును, గాని కృతార్థుఁడు కాఁజాలఁడు. ధర్మజీవనము సాధన కాని సిద్ధికాదు కోరికతోఁ జేయఁబడిన కర్మ లన్నియుఁ గర్మసూత్ర ననుసరించి ఫలితముల నిచ్చును, స్వార్థరహితుఁడై మానవుఁ డీశ్వ రార్పణ బుద్ధితోఁ జేసిన కర్మ చిత్తశుద్ధిహేతు వగును.

పూర్వకర్మయను దారముచే నెటులాగఁబడిన పటుకదలకుం గాలిపడగలము మనము కామని తెలియవలెను. మానవుఁడు తనక లకుఁదానే బాధ్యుఁడనియు, నీశ్వరుఁడు కర్మ ఫలప్రదాతయై మాత్ర

---

1) శం॥ భా॥ 3,2,9 (2) క్రియాకారకఫలం

3) కార్యకారణ సంఘాతము

4) ద్యూసెన్సు సిస్టం ఆఫ్ వేదాంత, పు 354.

మనకు సాయపడు పనియు నిదివఱకే చెప్పియుంటిమి.[1] ఈ పని చేయుమని కాని వలదని కాని యీశ్వరుఁడెవ్వని బలవంతముచేయఁడు. సంకల్పబలముచేఁ బూర్వసంస్కారములను గూడ మనము జయింప వచ్చును.[2] "ప్రయత్నదీక్షవలన మనలను బంధించిన శృంఖలములను ద్రెంపివేయువలె"నని వసిష్ఠుఁడు యోగవాసిష్ఠములో రాముని కుపదేశించి నాఁడు.[3] మానవుఁ డుద్రేకవశుఁడగుటచే, నాతని కిష్టానిష్టములు గలవు.[4] మానవుఁడు పుట్టుకతోఁ దనకుఁగలిగిన యసంస్కృతస్వభావమునుబట్టి నడచినచో నుద్రేకములకు వశుఁడై పోవును. ఈ యుద్రేకవశుఁడైన మానవుని క్రియలు స్వతంత్రములుగావు. కాని మానవుఁ డుద్రేకసముచ్ఛయమే కాదు. మానవునిలో దైవత్వ మిమిడియున్నది. ఇంద్రియ వ్యాపార పరంపర కతీతమై యాత్మశక్తి దానికి మూలకారణమై నడపుచున్నది. మానవునిచరిత్ర మచేతన విగ్రహప్రదర్శనము కాదు, అది సృజనశక్తి యుక్తమైన పరిణామము.

43 _ మోక్షము

మన దృష్టికి గోచరించుచున్న సర్వకాలములయందు ఉపాధి నిర్మూలనముతో నాత్మకు మోక్షప్రాప్తి కలుగును. ఆత్మ సర్వకాలముల యం దెట్లున్నదో, అట్లే అప్పటనే యుండును. అదియే సర్వమున కాదికారణరూపము అది ప్రపంచ మెన్నఁడు మన కీయఁజాలనిది, మన మండి తొలఁగింపఁజాలనిదియు నైన పరమశాంతియుఁ బరమసుఖమునై యున్నది. "ఇది పారమార్థిక సత్యస్వరూపము, కూటస్థము, నిత్యము, నాకాశమువలె సర్వవ్యాపియు, నిర్వికారము, నిత్యతృప్తము, నిరవయ వము, స్వయంజ్యోతి స్వరూపము. పుణ్యపాపాది ఫలితములకుఁగాని, కాలత్రయ ప్రభావమునకుఁగాని యందుఁ దావులేనిదియు నశరీరమై

---

1) శం॥భా॥ 2, 3, 42.
2) శం॥గీ॥భా॥ 3, 3, 4
3) చూ॥ జీవన్ముక్తి వివేకము 1 అ॥
4) శం॥గీ॥భా॥ 8, 18। 3।33.

నదియు మోక్షస్వరూపము." [1] తన్నావరించిన యశుద్ధపదార్థములు భస్మమైపోఁగా సువర్ణము సహజకాంతితోఁ బ్రకాశించునట్లును, తమ్ముఁ గప్పివేయు పగలు పూర్తియై, నిర్మేఘమైన నిశాకాశమున స్వచ్ఛముగా విలసిల్లు నక్షత్రములవలె నవిద్యానాశనముతో నాత్మ సహజామల కాంతితోఁ బ్రకాశించును. [2] స్వయంకృతములైన సర్వబంధముల నుండియు సంపూర్ణ విముక్తియు, వాఙ్మనోఽతీతము సర్వమానవప్రయత్నములకుఁ బరమలక్ష్యమునైన మోక్షకాంతి, మన మనస్సుకంటెను మనకత్యంత సన్నిహితమై యున్నది. శంకరుఁడు చూపు స్వర్గము, మనలోకమునకు దూరస్థము, భిన్నమునైనది కాదు, చూడ నేర్చినవారి కెల్లప్పు డిచటనే యున్నది. మోక్ష మనఁగా నెప్పుడో, యీ జీవితాంతమున, నింకొక లోకములో సంభవించునది గాదు; మన యెదుటనే యిప్పుడే లభింపఁగల సత్యస్వరూపముతో నేకత్వమును బొందుటే. [3]

ముక్తాత్మ స్వకీయమైన సహజావస్థయే. [4] మోక్షమాత్మ నిర్మూలనము గాదు, ఆత్మయందుఁ బ్రకాశించు దివ్యజ్యోతి వలనఁ, బరమాత్మ తాదాత్మ్యము ననుభవించుటే. నిత్యానందప్రాప్తియే మోక్షమని చిత్సుఖాచార్యుఁడు చెప్పినాఁడు. [5] అజ్ఞాన సంవర్ధితమైన దుఃఖ మాత్మయొక్క సహజానందస్వభావము నాచ్ఛాదించినది; అజ్ఞాన నాశముతోఁ దుఃఖ మదృశ్యమై ఆత్మయొక్క దుఃఖ విరహితానందము బహిర్గత

---

1) ఇదంతు పారమార్థికం కూటస్థం, నిత్యం, వ్యోమవత్సర్వవ్యాపి, సర్వవిక్రియారహితం, నిత్యతృప్తం, నిరవయవం, స్వయంజ్యోతిస్స్వభావం, యత్ర ధర్మాధర్మౌ సహకార్యేణ కాలత్రయం చ నోపావర్తేతే తదశరీరం మోక్షాఖ్యం॥ (శంభా 1,1,4)

2) శంభా 1,3,19

3) దీనిని నాగార్జునుని నిర్వాణభావముతోఁ బోల్చుము నిర్వాణ మేకముగా దనేకము గాదు, ఆత్మలయములుగాని, చాంచల్య వైకల్యములుగాని లేనిది, నిత్యమును గాదనిత్యమునుగాదు, సంసారముతో నేకమైనది (మాధ్యమిక కారిక 25,19)

4) శంభా 4, 4, 1-3, పోల్చు: అద్వైత బ్రహ్మసిద్ధిః ఆత్మనోఽనాద్యవిద్యానివృత్తి

5) అనవచ్ఛిన్నానందప్రాప్తి.

మగును. ప్రపంచమును నశింపఁజేయు బాహ్య క్రియా విధానము మోక్షసంపాదనా విధానము గాదు. గట్టి తనమును బోఁగొట్టుటకు వెన్న నగ్ని కర్పించునట్లు గాదు [1] ప్రపంచ విధ్వంసన మను ఘోర కార్యము మానవమాత్రునకు సాధ్యముగాదు. మోక్ష మనఁగాఁ బ్రపంచానేకత్వమును నశింపఁ జేయుటే యగుచో, మొట్టమొదటిసారి మోక్షము బొందిన వ్యక్తితోడనే ప్రపంచ మంతయు నశించియుండెడిది [2] మోక్ష మనఁగా నానావస్తు నాశనము కాదు, వస్తునానాత్వ భావనిర్మూలనమే. [3] ప్రపంచ ముఖపై తెరిని మార్చి సర్వ వస్తువులలో నాత్మ తను దర్శించు జ్ఞానమే మోక్షము. జీవిత జగత్తులనుగూర్చిన యట్టి నూత్నదృష్టి వలనఁ గలిగిన అంతర్విజ్ఞానము మోక్షకారణము గాక, మోక్షరూపమే యని చెప్పవచ్చును. [4] పతనోత్పతనములతోఁ గూడిన యీ ప్రపంచగతి యనంతముగా సాఁగుచునేయుండును గాని, ముక్త పురుషునికి దానితో సాంగత్యము లేకుండఁ బోవును.

మోక్షము యొక్క నిజ స్వరూప మవిద్యా శబ్దముచే నిరూపింపఁబడుట. మోక్షప్రాప్తితోఁ బ్రపంచమున కేమియుఁ దటస్థించదు, ప్రపంచమును గూర్చిన మన భావములే మారును. వివేకహీను నాకర్షించి వశపఱచుకొను ప్రపంచములోని క్షణిక వస్తుజాలము ముక్త పురుషుని చిత్తమునకు వికారమును గలిగింపఁజాలవు. దుఃఖకారణము మిథ్యాజ్ఞానము, [5] తన్నాశముతో దుఃఖనివృత్తి యగును. ఈ రీతిగా మోక్ష మనఁగాఁ బ్రపంచవిలయము గాదు, ప్రపంచ స్వభావ

---

1) శాం॥భా॥ 4,4,6; బృ॥ఉ॥భా॥ 4,5,13.

2) ఏకేనవాది ముక్తేన పృథివ్యాది ప్రవిలయః కృతః ఇతి దానీం పృథివ్యాది శూన్యం జగదభవిష్యత్ శాం॥భా॥ 3,2,21.

3) జ్ఞాతే ద్వైతం నవిద్యతే.

4) చూ॥ల్యా॥ శుద్ధబ్రహ్మాశ్రయవిషయం ఏక మేవజ్ఞానం, తన్నాశ ఏవ తమోక్షః సిద్ధాంతలేశభాష్యకారుఁడగు కృష్ణానందుఁడిట్లు వ్రాసెను "చైతన్యస్యాజ్ఞానసంబంధో బంధః, తదసంబంధో మోక్షః నతు తన్నివృత్తిః మిథ్యాజ్ఞాననివృత్తియే మోక్షమని పద్మపాదుఁడు భావించెను మిథ్యాజ్ఞాననివృత్తిమాత్రం మోక్షః.

5) మిథ్యాభిమానభ్రమ నిమిత్త ఏవ దుఃఖానుభవః (శాం॥భా॥ 2,3,46

మునకు గూర్చిన యసత్యజ్ఞానదృష్టి మార్పు నొందుటే. ముక్త పురుషుఁడు తిరిగి యెన్నఁడు ప్రపంచసంగుఁడు కాఁజాలఁడని యుద్ఘటించునుద్దేశముతో, వ్యావహారిక ప్రమాణబద్ధమైన దృగ్దృశ్య భేదనాసమే మోక్షమని శంకరుఁడు బోధించినాఁడు.[1]

బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞాన సిద్ధివలన, జీవవస్తు నానాత్వముతోఁ గూడిన యీశ్వరసహిత జగత్తంతయు నదృశ్యమగు నను భావముచే జగత్ మిథ్య యనునది శంకరుని మతమున విమర్శ కవకాశము కలుగుచున్నది. [2] సర్పభ్రాంతి, రజ్జు స్వస్వరూప దర్శనముతోఁ దొలఁగిన రీతిని మేల్కాంచినంతనే, స్వప్నదృశ్యము లన్నియు వినష్టమైనరీతిని, మోక్ష సిద్ధితో సంసారము విరమించునను భావములు గల వాక్యములు శంకరుని రచనలలో ననేకములు గలవు. జీవబ్రహ్మైక్య జ్ఞానసిద్ధి యగుటతోడనే, మన పరిచ్ఛిన్న దృష్టికిఁ గాన్పించు జగత్స్వరూపము మార్పు నొందును. మనచిత్తమునకు గోచరించు వస్తుజాలములు, నిర్గుణ బ్రహ్మమునం దారీతిగా గోచరించవు.[3] మనకుఁ గన్పట్టురీతిగాఁ బ్రపంచము బ్రహ్మముయొక్కదృష్టిలో నుండదని పెక్కురీతుల శంకరుఁడు చాటియున్నాఁడు. భిన్నరూపములు గల జగత్తు పరమ సత్యైక స్వరూపములో నిలువఁజాలదని బ్రాడ్లే తత్త్వజ్ఞుఁడును శంకరునితో నేకీభవించియున్నాఁడు. బ్రాడ్లేమాటలలో, దృశ్యము లన్నియు నిర్గుణైక రూపముగా నున్న సత్యములో నెట్లో నానాత్వమును గోల్పోవును. బ్రహ్మ మెన్నఁడును మార్పు లేనిది గావున బ్రాడ్లే ప్రయోగించిన 'వికార' శబ్దము కూడ నిచట దోషకలితమే యగును. తనకుఁగల తార్కిక ప్రమాణ నైశిత్య విలసితమగు బుద్ధిచేఁ బ్రపంచముమిథ్యయను నపార్థసూచకములగు వాక్యములను శంకరుఁ డుపయోగించినాఁడు. వస్తు దృశ్యములు పరమాత్మలో నానాత్వమును గోల్పోవు విచారమును

---

1) సురేశ్వరుఁడు చెప్పినాఁడు; "పరంజ్యోతి ర్జ్ఞానదృష్టిగోచరమైనప్పుడు బ్రహ్మకృతపర్యంతముగ సర్వము స్వప్నములోనివస్తువులవలె మిథ్యయగును(మానసోల్లాసము 1

2) గన్నహితేనాత్మైక్యబంధ మోక్షది నరః వ్యవహార పరిసమాప్తి రేవస్యాత్॥ (శ॥ 1, 26)

3) శం॥ భా॥ 1,2, 12; 1,2,1. 2, 20

బొందువనియు, శాశ్వత సామరస్య రూపమగు సత్యములో భిన్నసాధ
ములు లయమగు ననియుఁ జెప్పుటలో మనము వ్యావహారిక ప్రమాణ
ముల నుపయోగించి చెప్పువార మగుచున్నాము. శంకరుని భావములో
నివన్నియు, నేకము నద్వితీయము నగు బ్రహ్మస్వరూపములో భిన్నత
నూహించు దోషమునకుఁ బాల్పడుచున్నవి. సత్యము సర్వసంబంధాతీత
మైనది. సత్యము నిజముగా నవాఙ్మనో గోచరము. వ్యవహారప్రపంచ
మాస్వరూపములోఁ బారమార్థిక సత్యాంశము కాఁజాలదు. అద్వితీయ
బ్రహ్మమును జగద్రూపముగాఁ జూపునది నశించుటతోడనే మిగులునది
బ్రహ్మమే. జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలను మనము తురీయములో
లయింపఁ జేసినపుడే జ్ఞానసిద్ధియగునని మాండూక్యోపనిష ద్భాష్య
ములో శంకరుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. పరబ్రహ్మమన్నిటి నధిగమించుచు
నన్నిటిని దనలోఁ గలిగి యుండును.[1] "ప్రపంచోపశమమ్" అనఁగాఁ,
ప్రపంచము బ్రహ్మమందు విలీన మగుననియేగాని, నాశన మగునని
యర్థముకాదు. భిన్నపరమార్థావస్థలను దర్శించుశక్తులు మన కున్నవి.
తురీయావస్థలో విలక్షణమగు కాంతిలో నింకొక దృష్టిగలిగి, సత్యమును
యథాస్థితిలో దర్శింతుము, ఈ కాంతియు నీ దృష్టియు నిర్వికారములు.
ఈ దృష్టితోఁ జూచినచో, మన మిదివరకుఁ జూచిన ప్రపంచము స్థాన
ములో బ్రహ్మమే గోచరించును.[2] మనము నిర్మూలించునది మిథ్యా
కల్పము, మిగులునది వస్తుస్వభావము.[3] ముక్తపురుషదృష్టి కవరోధము
కల్పించుశక్తి మాయకు లేదు. అనుభవ జ్ఞానముచే జీవబ్రహ్మైక్య సిద్ధి
యగుటతోడనే, మనకు దృశ్యవస్తు సంగపాశములు భగ్నమై యవి
మనల నిదివరకాకర్షించినరీతిగా వర్తింపవు. మన యింద్రియములు,
చిత్తము పనిచేసినంతకాల మాదృశ్య జగద్రూపములందే తిరుగు గాని,
అనుభవసిద్ధమగు బ్రహ్మ రూపముతో వానికిసంబంధముండదు. యుక్త
జ్ఞానముచే మరుమరీచికాభ్రాంతి నశించును కాని, మరుమరీచిక యుక్తి

1) త్రయాణాం విశ్వాదీనాం, పూర్వ పూర్వ ప్రవిలాపనేన తురీయస్య ప్రతిపత్తిః ప్రవిలయ మనఁగా లీన మగుటగాని, నిరాకరణము గాదని సూచన కలదు,

2) శం॥ భా॥ 1. 3, 1

3) శం॥ భా॥ మాండూక్య ఉ॥ 2, 3.

యుండి మనల నెన్నఁడుఁ మోసగించదు. ఆ దృశ్యమునేచూచి మనమింకొక భావమును గలిగియుందుము. మిథ్యారూపముయొక్క మిథ్యాత్వము తెలిసినవెనుక నది మిథ్య కాఁజాలదు. నామరూపములు నిర్గుణతత్త్వములోఁ గలిసిపోయినను, లేక నిర్గుణబ్రహ్మము యొక్క రూపాంతరములుగా గోచరించినను, జగత్తు మాత్రము మిథ్య గాదని స్పష్టమైనది.

మోక్షమనఁగ, జీవబ్రహ్మైక్య మనియు,[1] బ్రహ్మము సర్వ వ్యావహారిక ప్రమాణాతీతమైనట్లే, మోక్షమును వ్యావహారిక జ్ఞాన ప్రమాణములచే నిర్వచింపఁబడఁజాల దనియు శంకరుఁ డనేక వాక్యములలోఁ బ్రకటించి యున్నాఁడు. దేశ కాలములు కార్య కారణములు చేతనాచేతనములు, కర్మలు, కర్మానుభవములు మున్నగు వానిపై లౌకికజ్ఞాన మాధారపడి యున్నది; మోక్షావస్థకు వీనితో నెట్టిసంబంధమును లేదు. దేశమునకు సంబంధించినస్వర్గమనఁగాని, బ్రహ్మలోకమనఁగాని ముక్తపురుషులు నివసింతురనికాని, వారు శాశ్వతముగా జీవింతురని కాని చెప్పుటకు వీలులేదు, "అనంతకాలము శ్రేయము నధికతరశ్రేయము కానేరఁజాలదు; ధవళవస్తువును ధవళతరమునేరఁజాలద"ని[2] చెప్పిన అరిస్టాటల్ భావముతో శంకరుఁ డేకీభవించును. మోక్షావస్థ అవిచ్ఛిన్న క్రియాత్మక మనియుఁ జెప్పఁజాలము; మోక్షమత్యంత సమున్నతానుభవము, అందు బుద్ధి వ్యాపారమును, విజ్ఞాన వృత్తియు నతిక్రమింపఁబడినవి. ఆత్మ సంసారచక్రము నుండి నిర్ముక్తమై, వృద్ధిక్షయ జనన మరణాదుల నతిక్రమించి, "ఏక క్షణమునందే, యనంతజీవిత సమగ్రసంపాదన మొనర్చు నవస్థ"[3] యని బోధియస్ చెప్పినరీతిని నిత్యత్వానుభవసిద్ధి నొందును. వ్యావహారిక భేదముల కతీతమగు సర్వాత్మభావసిద్ధిలేక బ్రహ్మత్వ సిద్ధినంద.

---

1) బ్రహ్మైకత్వ ముక్త్యవస్థ

2) నికోమెకియన్ ఎథిక్స్ 1, 6

3) ఎవిలిన్ అండర్హిల్ గారి మిస్టిసిజమ్ పు 245 లో నుదాహృతము.

అయేమోక్షము.[1] మోక్ష మనఁగా, "బ్రహ్మస్వరూపమైన తన నిజస్థితి ననుభవపూర్వకముగా గ్రహించుటేగాని, స్వర్గాదులవలె సంపాదింపఁ బడునది కాదు. శ్రుతివాక్యము, హేతువాదముకూడ బ్రహ్మ మేక స్వభావ యుక్తమైనదని చెప్పుటచే మోక్షము నట్టి స్వభావము గలదే. కావున దాని యనుభవసిద్ధిలో బ్రహ్మకును సామాన్య మానవునకును భేదములేదు. సాలోక్య సామీప్యాదులు సంపాదింపఁబడిన పదవులు గావున, వాని మహిమకు దశాభేదమున్నది కాని, మోక్షమున కట్టి భేదము లేదు."[2] బ్రహ్మము "సర్వవ్యాపియు సర్వాంతర్గతము సర్వాత్మరూప మగు గావున నది రాకపోకలు గలిగినది కాఁజాలదు. మనలో నత్యంత సన్నిహితమై యున్నదాని యొద్దకుఁ బోవుట యనున దర్థరహితము. మానవుఁడు తనకు భిన్నమైన దానియొద్దకే పోవునని మనకందఱకుఁ దెలిసియే యున్నది."[3] పరమేశ్వరభక్తులు బ్రహ్మలోకప్రాప్తి నందుదురు కాని, మోక్షసిద్ధిగలవా రెచటకుఁ బో నవసరములేదు.

ఎచట నహోరాత్రములు లేవో, ఎచటఁ గాలప్రవాహ మాగిపోవునో, యెచట రవిచంద్రనక్షత్రాదు లాకసము నుండి యదృశ్యము లగునో అదియే మోక్షావస్థ యని వ్యతిరేక భావములచే సూచింపఁబడెను. లౌకిక జ్ఞాన భేదముల కందుఁ దావులేదు.[4] అది త్రైవిష్టపుల స్వర్గము వంటిదే; నిర్దుష్టమైన పరంపరాగత నిధానము, అది యక్షీణము. కాని యది శూన్య మని భావింపరాదు. ముక్తపురుషుఁ డన్యమును జూడక, సర్వములోఁ దన స్వరూపమునే చూచును.[5] లౌకిక దృష్టికి బ్రహ్మము శూన్యముగాఁ దోఁచినట్లే, మోక్షము నాత్మవినాశముగాను, విస్మృత భావముగాను, స్థితిరహిత శూన్య స్వరూపముగాను గోచరించును.

---

1) సమస్తాత్మ భావః సర్వసంసార ధర్మాతీత బ్రహ్మస్వరూపత్వం ఏవ (శాం।భా। తై। ఉ। 2, 1) (2) శాం।భా। 3,4,52

3) శాం।భా।4 3,3,8

4) దర్శనాది వ్యవహారాభావా (శాం।భా। 1, 3,9)

5) పూర్ణస్యైవ సర్వైకత్వాత్ సమాలో ద్వితీయాభావః॥ (శాం।భా। ఛాం।ఉ।8, 12,3।)

దీనిని జార్జి యెలియట్ కవి, "లెజెండ్ ఆఫ్ జుబాల్" యందు ఇట్లు ఊహించినాఁడు; మర్త్యత్వమును విడచినవాఁ డస్తమించిన రవి కిరణము సర్వజ్యోతి స్స్వరూపమగు రవి బింబమునఁ జేరినట్లే, పరమాత్మలోఁ బ్రవేశించునని యెఱుఁగక, శాశ్వతశ్మశానమునఁ జేరుచున్నాఁడని తలఁచును " దుర్బల మానవులకే బ్రహ్మము లేనట్లు తోఁచునని చెప్పినట్లే, శంకరుఁడు, లౌకికదృష్టికిఁ బరమాత్మానుసంధానము శూన్యస్థితియే యని గోచరించును గాని, యది నిజము గాదని వక్కాణించి యున్నాఁడు. మోక్షావస్థలోఁ గూడ స్వీయ వ్యక్తిత్వభావ ముండవచ్చునని కొన్నివాక్యములు చెప్పుచున్నవి. అట్టి వాక్యములకదానినిఁ దీసికొని, మోక్షావస్థలో విశేష విజ్ఞాన మదృశ్యమగును గాని, పూర్ణస్మృతినాశముగాదని నిరూపించినాఁడు. దానినే విజ్ఞాన ఘనాత్మ యందురు.[1] అట్టి మోక్షావస్థలో నుపాధి నాశనమగును గాని యాత్మ నాశనముగాదు.[2] వ్యక్తివినాశము మోక్షముగాదు. పరిచ్ఛిన్న దృష్టి గల మనకు దేహేంద్రియ చిత్తబుద్ధి సంయుక్తమైన జీవాత్మయే యథార్థ మైనది; పరమాత్మతో నైక్యమై, కాలావధుల నతిక్రమించి, నిత్యస్థితి నొందిన యాత్మస్థితి నిక్కము గాదని, తోఁచును. మన యిహలోకజీవిత మనంతముగాఁ బొడిగింపఁ బడుటే మోక్షమని మనము వాంఛింతుము. దేహేంద్రియ చిత్తములను దాఁటి పోవఁజాలని జీవాత్మ కవిచ్ఛిన్న వ్యక్తిత్వమును శంకరుఁ డంగీకరించును కాని జీవాత్మ యొక్క పరిచ్ఛిన్నత తొలఁగిపోయి, దేహము విచ్ఛిన్నమై, పరమాత్మ తాదాత్మ్యము నొందినప్పుడే మనము నిజమగు నిశ్శ్రేయసము నిచటనే యిప్పుడే సంపాదింపఁగలము. అట్టి స్థితియొక్క లక్షణములను నిర్వచించుట దుస్తరము అట్టి బ్రహ్మైక్య సిద్ధియందలి మహామహిమను ఎవరకన్ను చూడఁజాలదు, చెవి వినఁజాలదు, చిత్త మూహింపలేదు.

---

1) శం భా 1,4,22; అందు బృ ఆ ఉ 43,30 (శం భా 1,3 19 లోనిది) ఉదాహరించి, యిట్లు వ్యాఖ్య వ్రాసినాఁడు విశేష విజ్ఞాన వినాశాభిప్రాయమేవ, నవిజ్ఞాతురేవనాశాభిప్రాయమ్ "

2) ఉపాధిప్రలయ ఏవాయం నాత్మప్రలయః (2,1,14)

మనకు మోక్ష మర్థవంతము కావలెనన్నచో వ్యావహారికము లుపయోగించి, యది సర్వాత్మ భావమని చెప్పవలెను

అదేవిధముగా, పరమేశ్వరు నాత్మస్వరూపమే జీవుని సహజ స్వరూపము, దేహ యగుటకుఁ గారణ ముపాధిపాశబంధనమే"[2] యని పెక్కుతావుల శంకరుడు చెప్పియున్నాఁడు. అవిద్యానివృత్తివలన, మిథ్యాసర్పభ్రాంతితొలఁగి, నిజమగు రజ్జువే గోచరించురీతిని, కర్తృత్వ భోక్తృత్వములచేతను, రాగద్వేషములచేతను, మాలిన్యమునొందిన జీవాత్మ, జ్ఞానసిద్ధిచే, సర్వ వికారములు తొలఁగి, పూర్ణమై సత్యసిద్ధి నందును"[3] అప్పయదీక్షితు లీ శంకరవాక్యము నుదాహరించి, తాను సమర్థించిన జీవేశ్వరైక్య[4] భావమునే శంకరుఁడును ప్రతిపాదించెనని నిరూపించినాఁడు[5]

ముక్తిపొందిన యాత్మకుఁ బరమాత్మతో నభేదస్థితి గలదని చెప్పఁ బడెను ఈ యభేదస్థితి కనేకార్థములు చెప్పఁబడినవి. పావనిముక్తి సత్యశీలము, మున్నగునవే కాక, సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిమత్త్వములు

1) సర్వాత్మభావో మోక్ష ఉక్తః (శం। భా। బృ। ఉ। 4,4,6)

2) పారమేశ్వరమేవహి శరీరస్య పారమార్థికం స్వరూపం ఉపాధికృతంతు శరీరత్వం, (3,4,8) ముండకః ఏవం మిథ్యాజ్ఞానకృత ఏవ జీవపరమేశ్వరయో ర్భేదః న వస్తుకృతః వ్యోమవ దసంగత్వ విశేషాత్ (శం। భా। 1 3,19। చూ శం। భా। ఈశా। ఉ।14)

3) యదవిద్యా ప్రత్యుపస్థాపితం అపారమార్థికం జైవంరూపం కర్తృత్వ భోక్తృత్వ రాగద్వేషాది దోషకలుషితం అనేకా నర్థయోగి, తద్విలయనేన తద్విపరీతం, అపహత పాప్మత్వాది గుణకం పరమేశ్వరం స్వరూపం విద్యయా ప్రతిపాద్యతే, సర్పాది విలయనేనేవ రజ్జ్వాదీన్ (శం।భా।1,3,19) చూ. దీనిపై కల్పతరువు, పరిమళ వ్యాఖ్యానములు

4) భాష్యకారోఽప్యత్ర స్పష్టం ముక్తస్య సగుణేశ్వరభావ ముక్తవాన్।

5) చూ. సిద్ధాంతలేశము, 4 అనేక జీవవాదము ననుసరించి, ముక్తియనగా ఉన్నజీవులు ముక్తిపొందువరకు నీశ్వరునితో నేకత్వము, ననంతరము బ్రహ్మతో నేకత్వ మనని సూచింపబడెను చూ: సిద్ధాంతలేశము 4. దానిపై కృష్ణానంద వ్యాఖ్య.

ముక్తాత్మకుఁగలవని జైమిని తలంచినాఁడు [1] దీనికి వ్యతిరేకముగా ఔడులోమి, పాపవిముక్తియుఁ జైతన్యమునూత్రమే ముక్తాత్మ లక్షణములని పలికినాఁడు. [2] జైమినిచెప్పిన యితరలక్షణము ఉపాధివలన జనించునవేయని యాతఁడభిప్రాయపడెను. బాదరాయణుని దృష్టిలో నీ రెండు భావములకు విరోధములేదు [3] శంకరుఁడు బాదరాయణునితో నేకీభవించెను. ఔడులోమి చెప్పిన పారమార్థిక సత్యము, వ్యావహారిక ప్రమాణసిద్ధము కాఁజాలదు, కాని వ్యావహారిక ప్రమాణసిద్ధమగు సత్యమే వలయుచో జైమినీయభావము యుక్తమైన దగును. ఒకే మోక్షావస్థను గూర్చి జైమిని బుద్ధిపరికల్పిత భావమును, ఔడులోమి పారమార్థిక భావమును ప్రకటించిరి. ముక్తపురుషున కనంతజ్ఞానశక్తులు కలుగునని బాదరాయణుఁడుచెప్పి, యీశ్వరవిశిష్టలక్షణములైన సృష్టిస్థితి లయ సామర్థ్యములు మాత్రము లభింపవని ప్రకటించెను [4] జీవుల కీశ్వరునికిఁగల స్వాతంత్ర్యము, ననంతశక్తియుఁగలుగుట దుర్లభమని చెప్పిన మాధ్వుని భావమున కిది సరిపోవును. బ్రహ్మమునందు స్వగతభేదము, జీవేశ్వరులకు నిత్య భేదములను చెప్పు రామానుజుని కెట్టి కష్టమును లేదు. "శుద్ధ బ్రహ్మ సమానత్వము" సంపూర్ణముగా ముక్తపురుషునికి లభించునని చెప్పు నుపనిషద్వాక్యముల కిది విరుద్ధముగానున్నదని శంకరుఁడు వాదించినాఁడు. "ముక్తపురుషుఁడు సృష్టికర్తయగును." మున్నగు నుపనిషద్వాక్యము లున్నను, బాదరాయణుఁడు ముక్తపురుషుఁడు లోకపాలకుఁడు కాఁజాలడని వచించినాఁడు శుద్ధ మోక్షావస్థలో విషయీ విషయములు గాని, జీవజగత్తులుగాని లేవు; అందుచే సృష్టి చేయుట, పాలించుట మున్నగు వ్యాపారముల కవకాశమేలేదు; కాని యీశ్వరజగత్తు లున్నంతకాలము నీ దశలో ముక్తిఁబొందుటయఁగా నది సంపూర్ణముక్తి కాఁజాలదు; ఇట్టిస్థితిలో ముక్తజీవుని కీశ్వరలక్షణము

1) శం॰భా॥ 4,4,5 చూ॥ ఛాం॥ 8,1,6; 8,7,1

2) శం॰భా॥ 4,4,6 బృ॥ 4,5,13

3) శం॰భా॥ 4,4,7

4) బ్ర॥సూ॥ 4,4,17

లబ్ధియు లభించునుగాని, యీశ్వరుని సృజనాది శక్తులు మాత్రము లోపించునని శంకరుఁడు వివరించినాఁడు.[1] శంకరు ననుసరించి బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మైక్యము నొందును. దానినే యీశ్వర సమానత్వమని మనము చెప్పవచ్చును బ్రహ్మవేత్తలు కాక, యీశ్వరారాధకులైన భక్తులు బ్రహ్మలోకస్థితులై యనేకశక్తులను బొందుదురుగాని, వారి యవిద్య పూర్తిగాఁ దొలఁగని కారణముచే సృష్టికర్తృత్వపాలకత్వాది శక్తులు మాత్రము లభింపవు. వారీశ్వరభిన్నమైన పృథగ్వ్యక్తిత్వముగలిగి యీశ్వర శక్తిధరితులై యుందురు.

సంసారవిముక్తి లేక మోక్షావస్థ లోకసంగ్రహార్థమగు కర్మతో పన్వ యించునా? అట్టిసమన్వయము లేదనియే శంకరునిసమాధానము; ఏలన, సర్వకర్మలు ద్వైతముపై నాధారపడియున్నవి, సత్య మద్వైత మగుటచే దీనికి విరుద్ధమగును కాని, జీవన్ముక్తుల విషయములలోఁ గర్మ యంగీకరింపఁబడినది. అనఁగా, సద్వైతమునకుఁ గేవల ప్రవృత్తితో విరోధములేదు. జీవన్ముక్తుల పనివులై యుండఁగానే, అహంకార కర్మమాత్రముల రహితులై బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమును గాంతురు. అందుచేఁ గర్మ మోక్షములకు సహజమగు విరోధ మెద్దియును లేదు.

ఈ సందర్భములో ముక్తపురుషుఁడు తిరిగి యీ లోకమున జన్మించువిషయము చర్చింపఁబడెను.[1] బ్రహ్మవేత్తలైన అపాంతరతమస్సు మున్నగువా రీలోకమున మరల జన్మించిరి. వారు లోకసంగ్రహార్థ మాధికారికులై జన్మించిరని శంకరుఁడు పలికినాఁడు. వారి జగత్కల్యాణ కర్మ పూర్తి యగుటతోడనే వారి జీవయాత్ర ముగిసి, వారికిఁకఁ బునర్జన్మముండదు. బ్రహ్మవేత్తలమైన మనకుఁ గూడ లోకకల్యాణ కాంక్ష కలిగి, మన మీ లోకమున నివసించుట జ్ఞానపూర్వకమై యుండునే కాని, కర్మఫలితమై యుండదు. కాని మోక్షమునకు సంసారము విరుద్ధమని

1) బాదరాయణ తత్త్వమునకు మపనిషత్తులకును, బాదరాయణ సూత్రములలోనే (3,2,13,16,4,413,21) కన్పట్టు పరస్పర వైరుధ్యముల నీ విధముగా శంకరుఁడు పరిష్కరించినాఁడు.

1) శంభా 3,3,32.

శంకరుని నిశ్చయము; కర్మ సంసారసంబంధియే కాని మోక్షసంబంధి గాదు.

అనంతరాద్వైతమున మోక్షమునుగూర్చి భిన్నభావములు కాన చూపెను.[1] మోక్షమనఁగా బ్రహ్మైక్య మనియుఁ, దత్సిద్ధితో ద్వైతమూలవస్తుసహితమగు లోకమంతయు నదృశ్యమగు ననియు నేకజీవ సిద్ధాంతవాదులు చెప్పుదురు.[2] ప్రపంచమునకుఁ గారణము జీవుల యవిద్యయే యని యనేకజీవవాదులు భావింతురు. అవిద్యానాశనముతోఁ బ్రపంచమదృశ్యమయ్యు నింకను మిగిలిన బద్ధజీవుల దృష్టికి గోచరమగుచుండును. జీవేశ్వరులు బ్రహ్మ ప్రతిబింబములని తలఁచువారి ననుసరించి, మోక్షమనఁగా నీప్రతిబింబ హేతువగు ముకురభగ్నతయే, అప్పుడు మూలబ్రహ్మమే ప్రకాశించును. జీవేశ్వరులకు బ్రహ్మమే యేకాధార మయినను, నొక విధముగా నీశ్వరప్రతిబింబమే జీవుఁడు. ఈ భావము ననుసరించి, మోక్ష మనఁగా నింకను బద్ధజీవు లున్నంతకాల మీశ్వరైక్యమే కాని బ్రహ్మైక్యము గాదని చెప్పుదురు. ఒకేముఖ మనేకముకురములలోఁ బ్రతిబింబించునప్పు డేదేనొక యద్దమును దొలఁగించినచోఁ దత్సంబంధ ప్రతిబింబము మూలబింబములోఁ గలిసిపోవును. కాని యితరములగు నద్దములన్నియు నిర్మూలములగునంతకు ముఖలక్షణము యథారీతిని యుండును. కావునఁ బద్ధజీవు లున్నంతకాలము మోక్షమనఁగా నీశ్వరైక్యమే; కాని సర్వజీవ మోక్షమైనప్పు డీశ్వరుఁడు తన మూలబింబ భావమును కోల్పోయి, బ్రహ్మమందుఁ గలిసిపోవుటచే సర్వజీవులకును బ్రహ్మైక్యసిద్ధి లభించును. కాని సంప్రదాయసిద్ధమగు నద్వైతము ననుసరించి, సంసార మనంతము గావున మోక్షమనఁగా నీశ్వరైక్యానుసంధానమే.

బ్రహ్మజ్ఞాన స్వరూపమునుగూర్చి విచిత్రమగు ప్రశ్న యొకటి యుదయించినది, జ్ఞాన మున్నంతకాలము మోక్షములేదు, కాని బ్రహ్మజ్ఞానసిద్ధి

1) సిద్ధాంతలేశము 4 అ.

2) ఏకజీవవాదే తదేకాజ్ఞాన కల్పితత్వే జీవేశ్వర విభాగాదికృత్స్నభేదప్రపంచస్య తద్విద్యోదయే విలయాన్నిర్విశేష చైతన్యరూపేణైవాఽవస్థానమ్.

లేనిదే మోక్షము దుర్లభము. కాని బ్రహ్మజ్ఞానము పరమమోక్షసిద్ధికి వ్యతిరేకము గాదా? పరమముక్త్యవస్థలో జ్ఞానముండదు, అందుచే ముక్త్యవస్థలో జ్ఞాన మెట్లు నిర్మూలింపఁబడునను విషయము ననేకోపమానములలోఁ జెప్పిరి. ఒక కాలకఫలము నశుద్ధ జలప్రవాహములోఁ బడవేసినచో దానికాలుష్యములన్నియుఁగొట్టుకొనిపోయి యదిమాత్ర మడుగునకు మునిగిపోయినరీతిని, ఎఱ్ఱగాఁగాలిన యినుపపెనముపై నొక నీటిబిందువును వేసినచో, నా పెనము యొక్క వేడిమిని గొంతదీసికొని తానదృశ్యమైనరీతిని, గడ్డిమోపులోఁ బడవైచిన నిప్పాగడ్డినంతను గాల్చివేసి తా నారిపోవు విధమునను, బ్రహ్మజ్ఞానము మన యజ్ఞానమును నాశనమొనర్చి, దానితో నదియు నశించిపోవును.[1] క్రమముక్తి వాదమును శంకరుఁ డంగీకరించెను. ప్రణవజపమును గూర్చి ప్రశ్నోపనిషత్తులో నొకవాక్యమునకు భాష్యము వ్రాయుచు నట్టి జపమువలన బ్రహ్మలోకప్రాప్తియు ననంతరము క్రమముగా ముక్తియు లభించునని యాతఁడు చెప్పినాఁడు.[2] ఇంకొకచోట నీశ్వరారాధనమువలన దురితక్షయమై, యీశ్వరత్వము లేక క్రమముక్తి సిద్ధించునని నుడివినాఁడు.[3] బ్రహ్మలోకమున నాత్మ తన ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును గలిగియుండును. ఇతరయోగుల దృష్టిలోవలెనే శంకరుని దృష్టిలో స్వర్గమనఁగా జీవుఁడీశ్వరధ్యానమగ్నుఁడై యుండు నవస్థయే యను వాద ముత్తమలక్ష్యము కాఁజాలదు. జీవుని కీశ్వర సాక్షాత్కారము గలిగి, యీశ్వర దివ్యతేజః ప్రకాశములో నుండుస్థితి కలుగ వచ్చును గాని, జీవాత్మకును దల్లక్ష్యమునకును భేద మింకను నిలిచియేయుండును. జీవాత్మ స్వస్వరూప సందర్శనము నింకను బొందనిదై తనపరిచ్ఛిన్నతచేఁ బరమాత్మలో లీనము గాలేక యుండును.

శంకరుఁడు చెప్పిన జీవన్ముక్తి వివరణమువలన, మరణించిన వెంటనే యాత్మకు నిత్యావస్థ సిద్ధించు నని తలఁపరాదు. బ్రహ్మజ్ఞానము

1) చూః సిద్ధాంతలేశము, అ, 3
2) శం। భా। 1,3,13
3) శం। భా। 3,2,21

లభించినచో ప్రతికియుండగనే మోక్షసిద్ధి యున్నది. మరణప్రాప్తి
వఱకు దేహమున్నను, బ్రహ్మవేత్తను మోహగింపదు. కుండచేయుట
పూర్తియైనను గుమ్మరివాని చక్రము కొంతసేపు తిరుగుచుండురీతిని,
మోక్షమువచ్చినను జీవితము కొంతకాలము నడచుచునే యుండును;
ఏలన, నిదివఱకే జన్మకారణమై యున్నశక్తి నడ్డుపెట్టనవసరము లేదు. [1]
శంకరుఁడింకొక యుపమానము నిచ్చినాఁడు. చంద్రుఁడొక్కఁడే యని
యెఱిఁగియు నేత్రదోషముచే రెండు చంద్రబింబములఁజూచు నాతఁడు,
చేయునదిలేక నిజమును దెలిసికొని యూరకుండును. [2] సర్వవ్యాపార
ములు బ్రహ్మమందే జరుగుచున్నవని బ్రహ్మజ్ఞాని తెలిసికొనును. [3]

44 - భవిష్యజ్జన్మము

బ్రహ్మవేత్త యొక్కఁడే మోక్షమును బొందును, మిగిలిన జీవు
లందఱు జన్మాంతరముల నందుదురు [4] మోక్షకాలమువఱకు మన
జీవితములు సంసారచక్రమందుఁ బరిభ్రమించుచుండును. సంసారము
కాలగతి స్వరూపము, ఈ యనంతసంసార చక్రములో జీవులకు భావి
దశ కవకాశము కల్పితమైయున్నది. జ్ఞానమువలననే జీవులు కాలము
నుండి నిత్యస్థితిని బొందుదురు కాలగతిలోఁ "గాలాతీత నిత్యత్వమున్న
దని యవిచ్ఛిన్న పరిణామమే చూపుచున్నది. టిమోస్‌నందు ప్లేటో
సుప్రసిద్ధ వాక్యములలో, "కాలము శాశ్వతత్వముయొక్కగతిగల ప్రతి
బింబమే" జన్మాంతరముయొక్క యాథార్థ్యమును నిరూపించుటకు

---

1) శం। భా। 4, 1, 15

2) శం। భా। 4,1,15

3) అర్వాచీనాద్వైతమున భిన్న భావములు ప్రకటితములైనవి: (1) జీవన్ముక్త్య వస్థలో మూలావిద్య కొంతవఱకుఁ దనశక్తిని నిలుపుకొనును (2) అవిద్యా వాసన, అవిద్యా నాశనమైన వెనుకఁ గొంతదినముల యుండును (3) మూలావిద్య దగ్ధ వస్త్రశేషమువలె నుండును (4) జీవన్ముక్తునికి [illegible], దేహము మున్నగునవి కల్పితములు, చూ. సిద్ధాంతలేశము 4 ప.

4) శం। భా। బృ। ఉ। 1,1,1 సర్వజ్ఞాత్మముని యొక్కఁడే జీవన్ముక్తి నంగీకరింపఁడు మిగిలిన యద్వైతులందరు నంగీకరించిరి.

శంకరుఁడు క్రొత్తకారణములను జూపియుండలేదు. భౌతికదేహము నశించినపుడు తనస్వభావము ననుసరించి యొక నూతనదేహకల్పనము చేయు బీజమొకటి మిగిలియుండు నని విశ్వసింపఁబడెను. జీవాత్మ యనఁగా దేహమే యనియు, దేహనాశముతో నాత్మయునశించు ననియుఁజెప్పు నాస్తికవాదమును శంకరుడు ఖండించినాఁడు.[1] ఆత్మ దేహభిన్నము; ఆత్మకు భిన్నజన్మములలో నేకత్వముండుటవలననే స్మరణాదికమున కవకాశము కలుగుచున్నది.[2] మన శరీరములు భిన్నమైనను, మనలో నవినాశియగునదేదో యున్నది. దీనివలననే జన్మాంతరమున కవకాశము కలుగుచున్నది. మనము సంపాదించిన జ్ఞానమును, మనము నిర్మించుకొనిన శీలమును మనతో జన్మాంతరములలోఁ గూడి వచ్చును.[3] పుణ్యాత్ములు పాపచరితులు సున్నత జన్మములను, నధర్మపరులు పాపులు హీనజన్మములను గాంతురు. భవిష్యజ్జన్మ స్వరూపము భూతజన్మములోని శీలసంపదపై నాధారపడియుండును.

---

1) దేహ మున్నంతకాల మాత్మ గుణములు గోచరాపులు గావున నని దేహ గుణములే యనవచ్చు ననుట యుక్తమేలన, మరణానంతరము దేహమున్నను నాత్మ గుణములు చూపట్టుటలేదు. దీపకళికలోఁ జూచుటకొఱకు దీపము కావలెను గానఁ జూపు దీపగుణమని చెప్పరాదు, దీపమువలెనే దేహ మొక యుపకరణము. మఱియు దేహా వసరము కూడ నెల్లప్పుడుండదు; దేహము నిద్రలో విశ్రాంతమైయుండఁగా మన మెన్నియో వస్తువులను జూచుచున్నాము. మనకు గోచరములగు రూపాదిదేహగుణములకును, మనకగోచరములగు నాత్మగుణములకును భేదమున్నది. దేహాస్తిత్వమువలన జీవగుణా స్తిత్వము ఋజువగును గాని, దేహము లేనిదే కాదనుమాట నిజమే. జీవి దేహాంతర మునఁ జేరి యుండవచ్చును. జీవము భౌతికవస్తులక్షణమైనచో, ఏ భౌతికవస్తు వులు జీవ దృగ్విషయములు కావలెను. భూతములు, వానివలన నుత్పత్తియైన వస్తు జాలమును మనము దర్శించి, వాని యస్తిత్వమును నిర్ధారించుచున్నారము కావున, దర్శనము వానికి భిన్నమైనదని విశ్వసింపవలెను.

2) శం|భా| 3,3.54.

3) శం|భా| 3,4,11 బృ|ఆ|ఉ|4,4,2|ఛా.శం|భా| 3,1,5-6.
భా. 9—12

జన్మమరణములు జీవాత్మకు దేహసంయోగ వియోగములనే ప్రవర్తించును [1]

శంకరు ననుసరించి, వైదికదేవతలు నమర్త్యులు గారు, ఏలన, "దేవతల యమరత్వమునకర్థము వారెక్కువ కాలము జీవింతురనియు, వారియైశ్వర్యము స్వీయఫలముపై నాధారపడినది కాక యీశ్వర ప్రసాదమే" యనియుఁ దెలియవలెను. [2]

మరణానంతర జీవప్రయాణమును శంకరుఁడు సవివరముగా వర్ణించినాఁడు. సుకృతజీవులు మరణించిన వెనుక యముని కిరణమయ స్వర్గమునకుఁబోయి, పితృదేవతల[3] తోఁ గలిసి సుఖజీవితముల గడపుదురు, దుష్కృతులైన వా రంధ తమస్సహిత హీనలోకములలోఁ బడుదుర[4]ని ఋగ్వేదము చెప్పినది. జ్ఞానులు దేవయానమున నుత్తమలోకముల ద్వారమునఁబోయి, పునరావృత్తిరహిత బ్రహ్మలోకప్రాప్తి నొందుదురు. కర్మనిష్ఠాపరులైనవారు పితృయానమునఁ జంద్రమండలవర్తులై పుణ్యఫలము ననుభవించి, తిరిగి తమ పూర్వకర్మానుగుణములైన జన్మముల నొందుదురు. జ్ఞానకర్మలు లేనివారు, క్రిమికీటకాదులు, వృక్షలతాదులునై, చంద్రమండలబాహ్యలోకమైన లేని హీనప్రదేశములలో జన్మింతురు.[5] ఈ మూఁడుమార్గములను సంసారచక్రములో భిన్నఘట్టములని శంకరుఁడు నిశ్చయించినాఁడు. మోక్షమువీనికన్నిటికిభిన్నమైనది. పితృయానమువలనఁ దిరిగి యిహలోక జన్మము సంభవించును. దేవయానమువలనఁ బునరావృత్తిలేనిబ్రహ్మలోకప్రాప్తిగలదు. ఛాందోగ్యోప

1) శంభా 2,3, 16-17

2) శంభా 1,2,17.

3) 10, 14, 10

4) 10, 152, 4

5) బృహదా 6,2,16

నిషత్తు[1] నందు దేవయాన పితృయానములు రెండువర్ణింపఁబడినవి, జ్ఞానహీనులందఱు పితృయానమునకే పోదురు వైదికోపనిషద్వాక్య సమన్వయముచేయు నుద్దేశముతో శంకరుఁడు లోకాంతరములందును, జన్మాంతరములందును రెండు విధములుగాఁ గర్మఫలముల ననుభవింతు రని చెప్పినాఁడు.[2] వైదికకర్మలవలనఁ బుణ్యలోక సుఖప్రాప్తియు, నైతికజీవితమువలన నిహలోకమున జన్మాంతర ఫలితములు గలుగునని వివరింపఁబడినది.[3] సంప్రదాయసిద్ధ ధర్మముల ననుసరించి, వైదిక కర్మలు చేసినవారు, సమ్యక్ జ్ఞానశూన్యులై, పితృయానమున ధూమావృతములైన ప్రదేశముల ద్వారమునఁ జంద్రలోకములో సత్కర్మ ఫలము ననుభవించి, తిరిగి వచ్చి యిహలోకమున జన్మింతురు. ఈశ్వ రారాధనము చేయుచు జ్ఞానయుక్తపుణ్యకర్మల నాచరించినవారు దేవ యానమున నున్నతోన్నత లోకములనొంది సూర్యమండల ద్వారమున బ్రహ్మలోకసిద్ధి నొందుదురు.[4] ఈశ్వరు నారాధించినయాతఁ డీశ్వర శక్తులను బొందునుగాని, "ఆతని యజ్ఞానమింకను తొలఁగి పోలేదు." అవిద్యా నివృత్తి కాలేదు. హీనదేవతల నారాధించినవారు నుచితఫల సిద్ధిని గాంతురుగాని మోక్షమార్గము నెన్నఁడు పట్టఁజాలరు.[5] అవినీతి పరు లధోలోకపతనము నొందుదురు.[6] కాని యీశ్వరదర్శనావకాశము లేని శాశ్వత నరక మెవ్వరికిని లేదు.[7]

1) 5,3,10; శాం॥ భా॥ 3,1,12-21

2) శాం॥ భా॥ 3,1,8

3) శాం॥ భా॥ 3,1,9-11

4) శాం॥ భా॥ 4,3,1-6

5) శాం॥ భా॥ 4,1,4; 4,3, 15,16.

6) శాం॥ ఛాందోగ్య॥ ఉపోద్ఘాతము; చూ॥ 4.1,1-7,18

7) దేవయానమున బ్రహ్మలోకమునకుఁ బ్రవేశించిన వారిస్థితినిగూర్చి యొక సమస్య బయలుదేఱినది. వారికి దేహములుండవని బాదరియు, నుండునని జైమినియు భావించిరి. రెంటిని సమన్వయించి యావశ్యకము గల వీరు తమ విలాసము ననుసరించి, దేహములు గలిగియు లేకుండియుఁగూడ నుండఁగలరని బాదరాయణుఁడు వచించెను. (శాం॥ భా॥ 4,4,8,22.)

మరణకాలమున నింద్రియములు మనస్సునందును మనస్సు ముఖ్యప్రాణమందును, ముఖ్యప్రాణము జీవుని శీలవాహనరూపమైన సూక్ష్మ శరీరమునందును ప్రవేశించును. అవిద్యయు, పూర్వ సంస్కార సహిత సూక్ష్మదేహమును జీవోపాధులు; ఇవి దేహమును విడచి పోవును.[1] ఈ సూక్ష్మదేహము సూక్ష్మనాడుల ద్వారమున బయటికిఁ బోవుటచే నట్లు చెప్పఁబడినది. ఈ సూక్ష్మదేహము తనుత్వము, సంచార శక్తియుఁ గలిగి తనగమనమున కే యాటంకమునుండక, యెవ్వరికి గోచరింపని స్వచ్ఛతను గలిగి యుండును.[2] మోక్షకాలమువఱకు నీ సూక్ష్మశరీరము నాశము గాదు.

15 — మతము

శంకరు నద్వైతవాద మఖండప్రజ్ఞాఫలితమైనను, మతనిష్ఠ నాసంగఁజాలదని యాక్షేపణగలదు. ఆతని నిర్గుణబ్రహ్మ మనహృదయములో నుజ్జ్వలప్రేమనుగాని భక్తినిగాని జనింపఁజేయఁజాలదు. ఎవ్వఁడు నెన్నఁడు జూచి యుండనట్టియుఁ జూడరానట్టియు, నెవ్వఁడు సమీపించుట కవకాశములేని జ్యోతిర్మయస్వరూపముగలట్టియు నిర్గుణబ్రహ్మమును మన మారాధింపఁజాలము. నిరాకారబ్రహ్మము మన యారాధన కనుకూలమగు రీతిని సాకారమయ్యెనని చెప్పఁబడెను. ఈశ్వరారాధన మనఁగా జ్ఞానపూర్వకముగా మిథ్యాభావముతోడి సాంగత్యము కాదు. పరిచ్ఛిన్నమానవమున కీశ్వర రూపమువనే నిర్గుణ బ్రహ్మరూపము గోచరించును. పరమాత్మతో నేకత్వము గాంచనివ్యక్తికి పరమాత్మ అనంతకల్యాణ గుణ పరిపూర్ణుఁడుగాఁ గన్పట్టును.[3] ఈశ్వర భావ మత్యున్నత తర్కసిద్ధమైన సత్యమై యత్యంత నిగూఢమత విశ్వాసముతో మేళవించునది. ఈ సగుణ బ్రహ్మము స్వచ్ఛ భక్తిపూజా పాత్రుఁడు, ఆతడు మానవకోటి భయభక్తుల నుదాసీనతవహించు ధర్మ

1) 2 2,1-5
2) 4,2, 9-11
3) శాం॥భా॥ 3,3,12

సంబంధములేని దైవము కాఁడు. ఆతడు రజస్సత్త్వపరిపూర్ణుఁడై, ధర్మ దయానిధియై, సర్వజ్ఞత్వ సర్వవ్యాపిత్వ సర్వశక్తిమత్వములు గలిగి జగత్కర్తయు భర్తయు ధర్మాధ్యక్షుఁడునై వ్యవహరించును. శంకరుఁడుచెప్పిన యీశ్వరునకు స్వచ్ఛసంపూర్ణ పావనశీలమును, ధార్మిక సౌందర్యమును ముఖ్య లక్షణములు. జీవేశ్వర సంబంధము, ప్రేయసీ ప్రియ సంబంధముగా, భృత్యస్వామి సంబంధముగా, పితృపుత్ర సంబంధముగా మిత్రసంబంధముగాఁ జెప్పఁబడెను. తన సంతానమును దన వైపాకర్షించు కార్యములో నీశ్వరు ననంతకల్యాణ గుణములను శంకరుఁడు వర్ణించునప్పు డాతని తత్త్వసిద్ధాంతములోని కావ్యమువడ లును. శంకరుని దృష్టిలో మతమనఁగా సిద్ధాంత నిర్వచనముగాని, కర్మకలాపముగాని కాదు, దైనికజీవితానుభూతియే. నిర్గుణ బ్రహ్మ స్వరూపమునెడ నాత్మగౌరవభావముతో మత మారంభమై పరమాత్మ తత్వసిద్ధితో నంతమగును. పరబ్రహ్మ సాక్షాత్కారమే మతసిద్ధి. ఆత్మ సహజ స్వభావము నెఱుఁగుటయే నిక్కమగు భక్తివిధానము.[1] వివిధ ధ్యానమార్గము లుపనిషత్తులలోఁ[2] జెప్పఁబడినవి; సాధకులు తమస్వభా వోచిత మార్గము నొకదానినెంచుకొని తరింపవలెను.[3] ధ్యేయ మందఱికొక్కటే, ధ్యానసాధనలలో వైవిధ్యముగలదు. మతారాధనము స్థూలముగా ద్వివిధము: సగుణ బ్రహ్మోపాసనము, ప్రతీకోపాసనము.[4] సాధకుఁడు తన కీశ్వరుఁడు బాహ్యముగ నున్నాఁడని విశ్వసించునపుడు ప్రతీకో పాసన కవకాశ మున్నది.

ఉపాస్యకోపాసక సంబంధమువలన రెంటికిభేదమున్నదని వ్యక్త మగుచున్నది.[5] ఈ తత్త్వోపాసనవలన బ్రహ్మలోకప్రాప్తి కలుగును గాని, యచట జీవేశ్వరభేదము మిగిలియున్నది. ఆ స్థితినుండి ముక్తి

1) స్వస్వరూపాను సంధానం భక్తిరిత్యభిధీయతే (వివేకచూడామణి శ్లో 31)
2) 3,3,5
3) శాం॥ భా॥ 3,3 59
4) శాం॥భా॥ 4,1,3,
5) ఉపాస్యోపాసకభావోఽపి భేదాధిష్ఠానఏవ (శాం॥భా॥1,2,4)

క్రమముగానే కలుగును. మతమనఁగా జనసామాన్యభావములో సతీత మైనదని భావింపఁబడును. ఇది యసంపూర్ణమగు ననుభవము మాత్రమే. సమగ్రముగా సత్యము తెలియునంతవఱ కిదియుండును. కాని యిట్టి యనుభవ మతిక్రమింపఁ బడుటకు సందేహము లేదు, ఏలన, "పరిపూర్ణ తత్త్వసిద్ధి ప్రాప్తింపగనే, తదంశా మాత్రమగు ననుభూతి తొలఁగి పోవును" జీవాత్మైకత్వమును నిరూపించు బ్రహ్మవిద్వరేణ్యుల వాక్యములను శంకరుఁ డుదాహరించినాఁడు. "భగవాన్! నీవే నేను, నేనే నీవు"[1] "అహం బ్రహ్మాస్మి" మున్నగు మహావాక్యముల కర్థవివరణముచేయుట ప్రతిమతతత్త్వమునకు ముఖ్యకర్తవ్యమై యున్నది. "తత్త్వమసి" వాక్యములలో నీశ్వరునికి వానిసృష్టియైనజీవునికి భేద మతిక్రమింపఁబడినది. మహానుభూతిలోని భేదములన్నియు సిద్ధికలుగుటతోఁ దొలఁగిపోవునని శంకరుఁడు వచించినాఁడు సాకారమగు నీశ్వర భావము మహానుష్ఠానదశలో మాత్రమే యర్థవంతమగును; బ్రహ్మజ్ఞాన దృష్టిలో దానికర్థములేదు[2] అవిద్యావరణముచే సంధుఁడగు పరిచ్ఛిన్న మానవుఁడు నిర్గుణబ్రహ్మము సవికల్పకమనియుఁ, దనకు భిన్నమైన దనియుఁ దలఁచును, బాహ్య ప్రకృతిచే నాచ్ఛాదితమైన మానవుని బుద్ధికి మాత్రమే బంధమోక్షము లర్థవంతములై తోఁచును. మానవునకు వేఱుగానున్న యీశ్వరత్వమే పరమ సత్యమైనచో, యోగుల దివ్యానుభవము లర్థరహితము లగును, మన మొకపరిపూర్ణతలేని దైవముతోఁ దృప్తిపొందవలసియుండును. పరిపూర్ణత లేనివాఁడు దేవుఁడు కాఁజాలఁడు, అతఁడే పరిపూర్ణుఁడైనచో మహానుభూతియే సర్వోత్తమ

---

1) త్వంవా అహమస్మి భగవోదేవతే అహంవై త్వమసి భగవో దేవతే (శం॥భా॥ 4,1,30)

2) పోల్చు: బ్రాడ్లే "నా దృష్టిలో నిర్గుణతత్త్వ మీశ్వరుఁడుగాఁడు ఆరాధన దృష్టి నధిగమించినచో నీశ్వరత్వమున కర్థము లేదు ఈ దృష్టి కేవల వ్యావహారికమే. నిర్గుణతత్త్వ మీశ్వరుఁడే కాఁదనఁగా, నిర్గుణ తత్త్వము సర్వసంబంధ విరహితము అందుచేఁ బరిచ్ఛిన్న బుద్ధికి దానితో సంబంధము లేదు అనిర్గుణతత్త్వమును మనమారాధించుటకుఁ బూనుకొని మనారాధన వస్తువునుగా నంగీకరించినచో దాని నప్పుడే మనము మార్చినవార మగుదుము (అపి. అండ్ రియాలిటి పు 428)

మైనది కాఁజాలదు. [1] ఈశ్వరత్వమే పరిపూర్ణత్వము కాఁజాల దేలన మానవుని యపరిపూర్ణతచేతనే మిగిలియుండును. అదిపరిపూర్ణతలేని దైనచో నీశ్వరత్వభావ విరుద్ధమగును. అందుచే మాతామహాతిలో మూల మై యుద్భవమున్నది కావున నది యవిద్యావరణమునకుఁ జెందినదని స్పష్ట మగుచున్నది.

వైదికదేవతలనంగీకరించనిదే కర్మకాండకవకాశములేదు. సంప్ర దాయము నంగీకరించు శంకరుఁడు దేవతలనఁగా భూతాది పతులనియు, ప్రకృతిశక్తుల రూపములేయని నిర్వచించెను. ఆదిత్యుఁడు మున్నగు దేవతలు తేజస్సు మున్నగు లక్షణములకు సంబంధించి యున్నను శ్రుతులు చెప్పురీతిగాఁ బంచభూతముల గుణములైన దివ్యస్వరూప ములనుగలిగి యీశ్వరశక్తి సమన్వితములై యున్నవి. మఱియు నవి బ్రాహ్మణమంత్రములలో నుపయోగింపఁ బడినవి. [2] భిన్న ప్రాణికర్మలకీ దేవత లధిష్ఠాతలు. [3] అగ్ని వాక్కునకు, వాయువు ప్రాణములకు, నాదిత్యుఁడు నేత్రమునకు నధిష్ఠానదైవములు. జీవుల సుఖదుఃఖములతో నీ దేవతలకు సంబంధములేదు. [4] మరణకాలమం దీ దేవతలు తమక్రియాశక్తి నుపసంహరించుకొందురే కాని ప్రాణశక్తు లతోఁ గలిసి, దేహాంతరమునకుఁబోవు. వాని పుణ్యపాపముల ననుస రించి, పరమేశ్వరుఁడు దేవతలను, మనుష్యులను, పశువులను సృజిం చును. దేవతల అమరత్వ మాపేక్షికము. దేవతలును సంసార బద్ధులు: వారికిని నిత్యస్థితిలేదు. [5] వారికిఁదరణోపాయము బ్రహ్మజ్ఞానమే. వారిందు కీశ్వరునిపై నాధారపడి జీవింతురు. దేవతలు బ్రహ్మవిద్యకై కృషిచేసిన గాథలు శ్రుతులలోఁ గలవు. ఈ దేవతలు సామాన్యులవలె జన్మమరణవశులైనచో వేదములనిత్యతకు లోపమగునను నాక్షేపణము

---

1) చూ. బ్రాడ్లే: ప్రూఫ్ అండ్ రియాలిటి పు 436
2) చూ. డ్యూసెన్ సిస్టమ్ ఆఫ్ వేదాంత పు 65-66
3) బృహ. ఉపనిషత్తు, 1,2,4
4) అది యొక్కటే శోక్త: దేవతలు భోగోపకరణ భూతములు
5) శాం: భా: 1-3-28

నిలువఁజాలదు, ఏలన వేదవాక్యములు స్థానవిశేషముల లక్షణములక
వర్తించునేగాని వ్యక్తులకు వర్తించవు. "ఇంద్ర" శబ్దము స్థానవిశేషమే
కాని వ్యక్తికిఁ జెందినది కాదు. ఆ స్థానము నెవరాక్రమించిన వారావ
ముతోఁ బిలువఁబడుదురు. దేవతలవ్యక్తిత్వము నిజముగాదు, ఏలఁ
వారుయజ్ఞములలోఁ బ్రత్యక్షమగుట లేదు, అట్లు ప్రత్యక్షమగుట కవకా
ములేదు, ఏలన అనేక స్థలములలో నొకేమారు వా రెట్లుండఁగలర
యాక్షేపింపఁబడెను. దీనికి సమాధానముగా శంకరుడు దేవతలకు
గనపడకుండ నుండు శక్తి కలదనియు, యోగులవలె వారికి నానారూ
ధారణ శక్తి కలదనియుఁ జెప్పినాఁడు.

శంకరుని తత్త్వమున కాలయములు, కర్మలు నవసరము లేకున్న ను
సంప్రదాయ విశ్వాసబలము నెఱిఁగి యున్నవాఁడు కావున, వానియంద
నమ్మకముండుట దోషముకాదని వచించినాఁడు [1] మతార్థవివరణమ
విషయములో శంకరుఁడితరవేదాంత వ్యాఖ్యాతలవలె సంప్రదాయ వా
ముగాక, శాస్త్రీకవాద పద్ధతి నుపయోగించినాఁడు. ఆస్తికవాది సాధ
రణముగానాక మతశాఖావాదముపై నాధారపడును తనమతశాఖక
జెందిన సిద్ధాంతముల నాతఁడు క్రోడీకరించి, వివరించి, సమర్థింప
జూచును. తనతత్త్వము చెప్పఁదగినమాత్రమే సత్యమని యాతఁడు విశ
సించును. వానిపై నాధారపడి యాతని మతము నిలుచుటయో క్రుంగ
టయో జరుగును. నిక్కముగాఁ దత్త్వవేత్తయైనవాఁడు తాను జన్మి
చిన మతమునుగాని ప్రధానముగాఁ దీసికొనఁడు. అతఁడు మతము
విషయమునుగూర్చి నిర్దుష్ట పరిశీలనము చేయును. ఎల్లవేళల నన
మత భావములఁ దనలో నిముడ్చుకొను విశ్వవిశాల సర్వసహనభావన
గల తత్త్వోపదేశకులలో శంకరు డగ్రస్థానమును వహించును. ఈ న
మతాదరభావము, మూర్ఖవిశ్వాసజన్యమునుగాదు, సంధిమార్గమున
గాదు; ఆదిశంకరుని తత్త్వమతవిధానమున కత్యంత సహజమైన

1) నా నానేక దేవాలయములు దర్శించినందుకు క్షమింపుమని శంకరుఁడు పర
కాలమునం దీశ్వరునిఁ బ్రార్థించెనని చెప్పుదురు ఏలన నీశ్వరుని సర్వవ్యాపిత్వమున
భంగము కలుగుట కాతఁ డంగీకరించినట్లయినది

సకలసిద్ధాంతములకుఁ గల లోపముల నాతఁడు గుర్తించి, పరమేశ్వర తత్త్వము నే యొక సిద్ధాంతమునకును బంధింపుట కాతఁ డిచ్చగింప లేదు. వివేకముగలవాఁ డెవ్వఁడును తనమత శాఖయే యీశ్వరుని బరిపూర్ణముగాఁ దూఁచి గ్రహించి, తన తత్త్వమును లిఖించెనని చెప్ప సాహసింపఁడు. ప్రతి మతశాఖాతత్త్వమును దైవవిశ్వాస రంగమునకొక పరిశోధనము; పనుష్ఠానదశలో నొకఘట్టము నగును. మహానుభూతి యిదియే సాధనము. ఏయొకమతము ననుసరించినదైన నొక వ్యక్తి యీశ్వరు నన్వేషించి, తనసాధనము వ్యర్థముగలదని విశ్వసించినచో నట్టి పద్ధతి విసర్జింపఁదగినదని యుపదేశింపఁబూనుట గర్హింపఁదగినది. భక్తివిశ్వాసములతో నీశ్వరు నారాధించి, తన్మూలమునఁ దమకు దివ్యానుభూతికలిగినదని తృప్తిచెందువారలను ఖండించు మతోన్మాదము శంకరునికిలేదు. పరస్పర వ్యతిరేక విశ్వాసములు గల్గినను, ధార్మికోత్సాహము, చిత్తశాంతి, పరమాత్మసాంగత్యము, భిన్నవర్గములకు సమానఫలితములైనప్పుడు, శంకరుఁడు వారి భావములను ఖండింపఁబూనుకొనలేదు ప్రపంచములోని మతప్రవక్తలలో నుత్తమప్రతిభావంతులలో నొక్కఁడు వచించినరీతిని, "వారి విశ్వాసముల వలనఁగాక, ఫలితముల మూలముననే, జనులసంగతి తెలియఁగలదు" దైవారాధన తత్పరతయు, లోక సేవాభిరతియుఁ గలిగి యున్నచో లోకు లేనామముతో నీశ్వరు నర్చించిన నిబ్బందిలేదు. మతభేదము ననుసరించి, యొకే సత్యమును భిన్ననామములతో భావించిరి.[1] ప్రకృతి వెనుకనున్న సత్యమును బ్రకటించు నిమిత్తము, మన యవసరమునను సరించి, పెక్కుచిహ్నముల నుపయోగింతుము. ప్రత్యేకమతశాఖా దురభిమానము లేనివాఁ డగుటచేతను, మానవకోటియందవ్యాజకరుణగలవాఁ డగుటచేతను, శంకరుఁడీమాయాకల్పితజగత్తులో మానవుల పశ్చాత్తాప సంకల్పములే ప్రధానములైనవని గుర్తించినాఁడు. శంకరుఁడు కేవల ప్రచారముకొఱకుఁ దన శాస్త్రీయసిద్ధాంతములను సవరింపఁబూనుకొనలేదు. శంకరుని దృష్టిలో హిందూమత మనఁగాఁ దనలో భిన్న మనస్తత్త్వములకు భిన్న భావములకుఁ దావొసఁగునది. అందుచే నాతని షణ్మతస్థాపనకాచార్య

1) హరివంశము పు 18

డనిరి.[1] మతవిషయములలో, వ్యవహార ప్రపంచమునకు సంబంధము లేని గగనసమోన్నత లక్ష్యములను బ్రకటించుట సులభమే, లేక, మతొక పంక నున్న కాదర్శములని విడిచి, కేవల వ్యావహారిక భావమార్గములం బట్టుటయు సులభమే కావచ్చును, గాని, విస్పష్టమగు వ్యవహారజ్ఞానమును, మహోన్నత లక్ష్యనిష్ఠతో సమన్వయమొనర్చుట కష్టసాధ్యమైన కార్యము. ఇట్టి కర్తవ్యమును నెరవేర్చుటకే శంకరుడు పూనుకొనెను. ఒకే మతప్రవక్త, భిన్నములగు వారు మతతత్త్వములను సమర్థింపం జూచుకొనుట పరమాద్భుత దృశ్యము! అట్టి యద్భుత దృశ్యము హిందూదేశములోనే చూడ సాధ్యమగును విద్యారణ్యుడు పచించిన రీతిగా మానవులు భగవంతునికి నానావస్తురూపము లిచ్చిరి. సర్వాంతర్యామియు, దారుశిలా విగ్రహరూపియు వాడేయని ప్రజలునమ్మిరి,[2] వైష్ణవశాక్తేయాది మతశాఖలవారు పరస్పరము కలహించుచుండగా, నీ మతతత్త్వములను నికృష్టవాద సీమనుండి సత్యస్వరూప సీమకు లేవనెత్తి, శంకరుడు వానికి సమున్నతస్థాయిని గూర్చెను. ప్రచారములోనున్న భిన్నమత రూపముల కేక మూలాధారమును సూచించి, మహోన్నత పరమార్థ లక్ష్యమునకు వీని ననుసంధించెను. మానవ హృదయాభ్యంతరమున నిగూఢమై నిలిచియున్న సత్యమే మతాధారమని యాతడుగ్గడించెను ఆత్మదర్శనమే సర్వమతపరమావధి; జీవాత్మ పరిచ్ఛిన్నరూప భావముకతీతమగు పరమాత్మతో తాదాత్మ్యము గాంచునందాక సంసారచక్రమునం బరిభ్రమణము తప్పదని యాతడు బోధించెను. తాత్త్వికదృష్టికి బరమాత్మ యేకము నద్వితీయమే యయ్యును, భిన్నరూపముల భావింపబడుచున్నది. సత్యస్వరూపములో సోపానభేదము లేదు సత్యస్వరూపముగూర్చిన మనభావములలోనే సోపానభేదము లేదు సత్యమునుగూర్చిన మనభావములలోని సోపానక్రమ తారతమ్యమున్నది. దేవుడేలేడను నిశ్చయమున కాతడు దుముకలేదు; దేవు

1) శైవవైష్ణవ, సౌరశాక్త, గాణాపత్య కాపాలికములు

2) అంతర్యామి సమారభ్య స్థావరాంతేశ వాదినః
(పంచదశి 6-121; చూ 6-206-209)

డున్నదో, వాతనిఁగూర్చి మనము లోకరీతి భావములను వెల్లడింతురు. భావమై విధ్యమునకుఁగారణ ముపాధివై విధ్యమే.[1] ఈరీతిగా శంకరుఁడు నాస్తికవాద మూర్ఖవాదములకు స్పష్టముగా దూరస్థుఁడు. తన మహోదార నిశ్చయముల కనుగుణముగా, నాతఁడు భిన్న దేవతా స్తవములను రచించినాఁడు, భక్తిరసపారవశ్యమున నాతని స్తోత్ర గీతావళిని మించునదిలేదు. కాని దీని యర్థము శంకరుఁడు మూఢ విశ్వాసములను నీచారాధన విధానములను సమర్థించెనని తలఁపరాదు. మతముపేరఁజరుగుచున్న కొన్ని నీచోపాసనకలాపములనాతఁడు నిరసించినాఁడు. తనయద్వైతసిద్ధాంతము ననుసరించి, యీశ్వర తత్త్వము వర్థముచేసికొనుటలో సమున్నతాశయముల నెఱుగునట్లు ప్రజల కాతఁడుపకృతిచేసెను. చిత్తశుద్ధితో మనము సత్యము నెఱుఁగ యత్నించినచో మన మానవమునకు సత్యము నెఱుఁగ యత్నించినచో మన మానవ

1) శం। భా. 1,1,20 పేరవ్వ్యాన్ హాప్కిన్స్ వ్రాసిన యొక గ్రంథములో నొక వ్యాసమున్నది. దానిభావము శంకరుని తత్త్వమునకు సరిగానరిపోవును: పూర్తిగా వేరువిషయముగూర్చి యొకమతమునకు వేరొకమతమునకును, బాహ్యదృష్టితోఁ జూచినచో ననేక భేదము లున్నవి. అట్లే ఒక మనుష్యునకు వేరొక మనుష్యునకేకాక యొకే మతమునందు, నొకే మనుష్యునందుఁగూడఁ గాలభేదముతో భావభేదములున్నవి. కాలమునందు వ్యక్తులు, మతములు చెప్పుకొనుచున్న తమ యనుభవములు, వానిపుట్టించిన విషయముల విశదముగాఁజూచినచో నేమియు సంస్కారము లేని బాల్యప్రసంగము లనియే చెప్పవచ్చును. గాని, భిన్నరూపములలో, నెంతస్వల్పముగానైనను, సనాతనమగు పరమైకసత్యమున భాగస్వాములగుచున్న వనుటలో సందేహములేదు. మానవమానవమునకు బాహ్యమునందుండియు, మానసాంతర్గతమైయుండియుఁగూడఁ బనిచేయుచున్న సత్యస్వరూపమే, సత్యాన్వేషణమునకు మానవునిఁ బురికొల్పుచున్న కారణము, సందర్భము, విషయమునకై యున్నది. అందుచేతనే మానవుఁడు నిత్యము పీల్చుచుని పునస్సందర్శనకై యత్నించుచున్నాఁడు. మానవుని మతభావముల క్రమ వికాస గాంభీర్యములకు, ప్రత్యక్ష మహానుభూతియందే నిత్యశాంతి సౌఖ్యము లున్నవని మానవుఁడు నిశ్చయించుటకును, పరమ సత్యమునింతను సమగ్రముగానమభవించవలెనను కాంక్షయు, మానవబుద్ధి భ్రమలనిర్వర్తనము లావలనెర వేర్పుట కసమర్థములనియు నేక కాలమున గ్రహించుటకుఁ, బరమసత్య మనుభవైకవేద్యమే యని తెలియుటకు సర్వత్ర నిండి యుండి మానవునిఁ బురికొల్పుచున్న తత్సత్యమే కారణము," (ఫిలాసఫీ ఆండ్ రిలిజియన్ పు 44-45)

ములకు సత్యము స్ఫురించునని యాతఁడు నమ్మినాఁడు. ఆవరణలో మన్న మతములనుగూర్చి యాతని కాదరబుద్ధియు, విచక్షణ దృష్టియుఁ గూడఁ గలవు. పురాతనమైన హిందూమత విశిష్టసందేశము నీ నూత్న యుగావసరముల ననుగుణముగా నాతఁ డుగ్గడించుటకు యత్నించి దానిలోని శ్రేష్ఠత కిదివఱకంటె నెక్కుడువిస్పష్టతనుగూర్చెను. ఈ యుద్దేశములో జాతిజీవనై కత్యమును సుప్రతిష్ఠిత మొనర్చు నుదార భావముగర్భితమై బోధచూపుచున్నది. కేవలబాహ్యవ్యవస్థా నిర్మాణము వలనఁగాని, నియమితములగునాంతరంగిక విశ్వాసములవలనఁగాని, యీ యేకత్వమునుసాధించుట శాతఁడు పూనలేదు. విశాల విజ్ఞానప్రచార ముచే నీ పనిసాధింప నాతఁ డుద్యమించెను, వ్యక్తిగతమైన మహాను భూతియొక్కలక్షణమునకే ప్రాధాన్యమిచ్చి హిందూమతము నాతఁ డాధ్యాత్మిక ప్రాతిపదిక నిచ్చి పోషించెను. హిందూవిజ్ఞానమును వివరించుటలోనాతఁడు తనకు వ్యతిరేకములైన భావములకుఁగూడ నప్పు డప్పుడు స్థాన మీయవలసి వచ్చెను.

భిన్నమతశాఖా వాదోపవాద ఝంఝామారుతాళ్ళను లఱఁగి పరిశుద్ధ వాదసిద్ధాంత ప్రశాంతిరూపముగా శంకరాద్వైతము ప్రకాశించెను. అది వితండవాదముకాని, బాహ్యశాసనముగానికాదు, పరిణతినందిన రాజ మర్యాదతోఁ గూడిన భావవైభవము. దాని తాత్త్వికమైన బుజు ప్రయ త్నమును, సమున్నతజ్ఞానమును ప్రదర్శించుచు మహానుభూతికి మానవహృదయాంతరము నిలయమగుటచే, దానినెన్నఁడును దొలగింపఁ జాలము. మానవు నాధ్యాత్మిక కృషియంతయు సత్యసాక్షాత్కారసిద్ధి గావించుటకొఱకుద్దేశింపఁబడినది కాని తాత్కాలిక లాభసంపాదనము కొఱకుఁగాదు. స్వీయపరిచ్ఛిన్న వ్యక్తిత్వగౌరవ గర్వములను, నహం కార మమకార దృక్పథములను బరిత్యజించినచో గాని సత్యసాక్షాత్కార మున కవకాశములేదు. మన పరిచ్ఛిన్నమగు జ్ఞానప్రమాణములచేఁ బరమేశ్వరునిఁ గొలుచుటకు యత్నింపరాదు. భగవంతుఁడు తనకొఱకే స్వయంస్థితి గలిగియున్నాఁడు, కాని కేవలము మనకొఱ కాతఁడున్నాఁ డని తలఁపరాదు. మన తర్కము, మనధర్మము ననుసరించి, మన కోర్కెల దీర్పులక్షణములుగల వానిగా దేవుని మన మూహింతుము.

దుర్బలమానసుఁడగు మానవుఁడు తన యల్పకాంక్షల నెరవేర్చుకొనుటకై యీశ్వరు నుపకరణముగా దలఁచు పద్ధతి మానవునికి గౌరవప్రదమగు నేమో కాని యీశ్వరునికిఁగాదు. నిజముగా దేవునిఁ బ్రేమించువాఁడు తన్నుఁదిరిగి దేవుఁడు ప్రేమింపవలెనని కోరఁడని యొకవిధముగా స్పైనోజా తత్త్వవేత్త చెప్పిన భావముతో శంకరుఁ డేకీభవించును

శంకరుని యద్వైత మూహాతీతముగా గోచరించుటకుఁ గారణ మేమనఁగా, మనము గ్రహించుటకు సాధ్యమగు దానికంటెఁ గ్రింది మెట్టులో నుండుటలోనే మనము తృప్తినిగాంచుచున్నాము. మనుష్య లక్షణము లంటగట్టఁబడిన దైవతత్త్వమును శంకరుఁడు నిరసించిన కారణమున నాతనిమతము కొంత నిరాశాజనకముగా నుండును కాని, పర మాత్మకు మనము జ్ఞానము సంకల్పము లేవనుట లోపముకాదు, వీని లోపము పరమాత్మయొక్క పరిపూర్ణతాలక్షణమే యగును. ఇంతమాత్ర ముచే శంకరునికి మతదృష్టి లేదనరాదు. అతని రచనలలో నీ మతదృష్టి మహోత్సాహపూరితముగాను గొన్ని తావులలో మితిమీఱియుఁ బ్రకటింపఁ బడి యున్నది కాని మన సామాన్యమతభావము లాతని తర్కాసి ధారకు గుఱియైనవి, ఈశ్వరుని గూర్చిన భావములు మనవలెనే యస్థిర ములు నసంగతములు నని యాతని నిశ్చయము.

ఏదియెట్లున్నను, దైవవిషయములను బరీక్షించుటలో యోగ దృష్టితో సునిశితమైన ప్రజ్ఞాప్రభావమును మేళవించిన శంకరునిమూర్తి మనకు గోచరించును, ధ్యానసాధనమునకు శేముషీప్రతిభా వివేకము లాటంకములు గాఁజాలవని చెప్పుటకు శంకరుని జీవితమే మనకు సాక్ష్యము. మఱియు ధ్యానజీవితమునకు బాహ్యప్రపంచ ప్రవృత్తిని విసర్జింప నవసరములేదనియు నాతని జీవితము ప్రదర్శించినది వ్యక్తి గతానుభవమును, శ్రుతివాక్యమును, తాత్త్విక సమాలోచనమును శంక రుఁడు సమన్వయించినాఁడు.

46 _ తుదివాక్యము

ఉపనిషత్తుల మతమును గూర్చియుఁ, దత్త్వమును గూర్చియు నేకకంఠమునఁ బలుకును. పరమసత్యమునుగూర్చి యవి బ్రహ్మ

మనియుఁ బరమేశ్వరుఁ డనియుఁ దెలుపును. మోక్షమనఁగా బ్రహ్మైక్యమనియుఁ, గైలాసవాసమనియుఁగూడ నవి వచించును. మన కుపనిషత్తులలో గోచరించు బ్రహ్మమును గూర్చిన భావాత్మక వర్ణనములు, నీతి వాక్యములు సర్వ మత సారస్వతములకు సామాన్య విషయములే. క్రైస్తవ, మహమ్మదీయ, యూదుమతములకుఁ జెందిన యోగులందరు వాగతీతమగు సత్యమును గూర్చి మనకు వార్తలందించి యున్నారు. ఇతరు లీశ్వర పరిపూర్ణతా మహిమను గూర్చి పలికి యున్నారు యోగులను దత్త్వవేత్తలును భగవానుననంత తత్త్వమును గూర్చి వచింపఁగా, భక్తు లాతని మిత్రునిగా, రక్షకునిగాఁ జూతురు. ప్రతి మతతత్త్వము నీ ద్వివిధ దృక్పథములను గమనించి సమన్వయించి సమర్థింపవలసియున్నది. ఉపనిషత్తు లుపదేశించిన మహానుభవార్థమును గూర్చిన యీ సమన్వయము శంకరుఁడు లేవనెత్తెను. ఇది యొక ప్రత్యేక ప్రకరణమునకుఁ జెందినదేయైనను, దార్శనికాంశములన్నిటికి సముచ్చయము గావలెనన్నచో శంకరుఁడు చూపినపరిష్కారము, విశ్వవిశాలమగు సర్వముకలిగి, సంతృప్తికరమై యున్నదనిచెప్పనగును. ఇది ముఖ్యముగాఁ దార్శనికపరిష్కారమే; వివిధ భిన్న జీవిత దృక్పథముల మత్తైజమొనర్చి సమన్వయించి, శాంత్యానందముల నిర్మింపఁగల సామర్థ్యము సమ్యక్‌జ్ఞాన శక్తిదేయైయున్నది. బుద్ధి సర్వసమస్యలను బరిష్కరింపఁజాలదనియు, ననుభవజ్ఞానము దానికి సహాయభూతము కావలెననియు నాతఁడు చెప్పినమాట నిజమే. జీవితరహస్య సమస్యలకు శంకరుఁడు శిరమువంచునుగాని, యన్నిటిని రహస్యములని యాతఁ డంగీకరించఁడు. శంకరుని తత్త్వగర్భమందు సృష్టిరహస్యసమస్య సుప్రతిష్ఠితమైయున్నది. అందు సర్వజీవగతులు, సర్వానుభవస్పందనములు లగ్నములై యున్నవి.

ప్రపంచోత్పత్తికిఁ గారణ మనిర్వచనీయమని చెప్పుటకు బదులుగా నర్వాచీనాద్వైతులగు కొందరమార్గము ననుసరించి దుష్ప్రజ్ఞ దూషితులగు మానవులను మోసగించుటకు జగత్తు మిథ్యామాత్రమని కొట్టివేయుట శంకరుని తత్త్వమున కపచారమే యగును.

శంకరుని వేదాంతము చూపు తాత్త్విక గాంభీర్యము, తార్కిక సౌసుర్ధ్యము నిరుపమానములు. ఒక భావము ననుసరించి దాని కనుగుణముగా నింకొక భావ ముదయించి, అద్వైతములో నంతమై, సర్వభావసిద్ధి చేకూరును. అది యొక గొప్పయేకత్వతత్త్వవాదము, దానిని కేవల తాత్త్విక విమర్శనలచే ఖండింపఁ జూచుట దుస్సాధ్యము. మత, కవితానుభూతిలో సాధ్యములగు మహోన్నత క్షణములలో స్ఫురించు జీవజ్జ్యోతిని శంకరుఁడు మనకుఁ బ్రదర్శించును; అప్పుడు మనము బ్రహ్మవాదమును విడనాడి, యోగదృష్టి ననుసరించిన శంకరునితో నేకీభవింతుము. శంకరుఁ డీ మహోన్నతసీమ నిలిచి యున్నంత కాలమాతని మన మెదుర్కొనఁజాలము. ఇట్టి యుత్కృష్టానుభవ సీమ కెగఁబ్రాకలేని మానవులలో నధిక సంఖ్యాకులకు హృదంతరమున నొక విధమగు సంశయక్రిమి కొఱుకుచునేయుండును. అట్టివారు మనము పుట్టి, పెరిగి, జీవించుచున్న ప్రపంచ మజ్ఞానదృశ్య మని కొట్టివేయుటెట్లును సమంజసము కాదని భావింపఁగోరుదురు. ఆ పరంజ్యోతిలో నన్యోన్యవైరుద్ధ్య వైషమ్యములతోఁగూడిన యీ దృశ్యములన్నియు నెట్లొనసమన్వయ సిద్ధిగాంచునని చెప్పినను వారికది తృప్తికాఁగఁ జాలదు. అట్టి వారిదృష్టిలో సర్వవస్తువ్యక్తిత్వములఁదీర్చు పరంజ్యోతిత్వస్థిత్వము సంశయాస్పదము; ఎదుటనున్న యథార్థజగత్తు నెట్టి యోగిదృష్టితో నిరసించినను శంకరుని భావమును వారంగీకరింపరు. మానవుల క్లేశములన్నియు నుపశమించుననియు, జగమంతయు నిర్దాక్షిణ్యముగా మరుమరీచిక వలె నదృశ్యమై పోవుననియు, మనదుఃఖములకు మనమే కారకులమనియు, జగత్ప్రళయవేళ, మనకుఁగల దుఃఖదోషాద్యనర్థజాల మంతయునశించి, సంపూర్ణసంతుష్టి నీయఁగల బ్రహ్మైక్యము మనకుఁ జేకూరు ననియుఁ జెప్పు నీ భావము అనేకుల కూహామాత్రము అని తోఁచును. అంతర్ముఖత్వమును, సమాధి మగ్నతను జేపట్టి, వానినే స్వతః ప్రమాణములని పలుకుచు, వ్యావహారికజీవితము నెడ నిష్కరుణాత్మకమైన యౌదాసీన్యమును వహించుట సామాన్య బుద్ధికి గ్రాహ్యవిషయము కాఁజాలదు. ఈ సంగతి నెఱిఁగియుండియే శంకరుఁడు మనకు హేతుబద్ధమగు ఆస్తికత నొసఁగినాఁడు. అది మన బుద్ధిశక్తిని నిరసింపదు, అనుశ్రుతముగావచ్చిన పూర్వవిజ్ఞానమును

దూషించదు; మఱియు సత్యమునుగూర్చి నయుత్తమ ప్రజ్ఞా ప్రకటనము నిచ్చును.[1] ఆత్మదృష్టి లభ్యమగు బ్రహ్మైకత్వమునకు తర్కప్రజ్ఞా సిద్ధమగు వ్యావహారికాస్తిక్యమునకు నెట్టి సంబంధమున్నదో శంకరుఁడు మనకుఁ జెప్పలేదు. ఏలన, గథే వివేకయుక్తముగాఁ జెప్పినట్లు, "మానవుఁడు జగద్రహస్య సమస్యను బరిష్కరించుటకుఁ బుట్టలేదు, ఈ సమస్య యెచట నారంభించునో గ్రహించి, జ్ఞానవిష యావధుల నతిక్రమింపకుండ నుండవేర్పుటకే యాతని కధికారమున్నది." మనము చేరరానిసీమ యొకటున్నదని శంకరుఁడు గుర్తించినాఁడు. దానినిఁ గూర్చి వివేకసహితమగు సజ్జత్వమే యుక్తమైనపద్ధతి, అత్యద్భుతము లగు భావనైదగ్ధ్యనైశిత్యములతో నాతఁడుజరిపిన సత్యాన్వేషణము, క్లిష్టములగు జీవిత సమస్యల సాధింప నాతఁడుపయోగించిన మహోన్నత శాస్త్రీకదృష్టియు, నట్టిదృష్టివలన నెట్టి యాస్తికసిద్ధాంతము బాద యించునో యను శంకలేని మనో విశృంఖలత్వము, మానవత్వములో నిజముగాఁ బరబ్రహ్మత్వ మిమిడియున్నదను దివ్యదృష్టి, వీనిపై శంకరునికృషియొక్క ఘనత నిలిచియున్నది.

మహాతార్కికుఁడై, పోటిలేనితత్త్వవేత్తయై, విశాల సహన భావము గలిగి ప్రశాంత చిత్తుఁడై నిశ్చయించు లక్షణ పరిపూర్ణుఁడై సత్యమును ప్రేమింపుఁడని హేతువును గౌరవింపుఁడని, జీవితపరమార్థమును గ్రహింపుఁడని శంకరుఁడు మన కుపదేశించినాఁడు పదిరెండు శతాబ్దములు గతించినవి కాని, యీతని ప్రభావము నేటికిని సజీవమై యున్నది. ఆతఁడనేక హేతువిరుద్ధ వాదములను నిర్మూల మొనర్చెను వాని నాతఁడు ఖండింపలేదు. వానికంటె నెక్కువ యుక్తియుక్తమై

---

1 పోల్చు: ప్లేటో—"దేవతలను గూర్చియు, జగదుత్పత్తినిగూర్చియు మనకు గల భావములకుఁ బరస్పర వైరుధ్యములను తొలఁగించి, నిర్దుష్ట నిశ్చితార్థములఁ గూర్పలేకుండుట వలన నెవరుఁ దాశ్చర్యము నొందనవసరములేదు యుక్తమని తోఁచిన యొక భావమునకు దీనికొక విధమున మనము మన నిర్ణయమును నిర్మించినచో సంతోషింతుము। ఏలనఁ జెప్పు నేనును, వేఁగెవ్వనది, పరీక్షించువారును మనుష్యమాత్రుల మను సంగతి మఱవరాదు అందుచే మనము రచించు గాథయుక్తియుక్తమైన దంతియు చాలు; అధికము గోరుట వ్యర్థము," (టిమేయస్, పు 27 ఆ)

వానికంటె శ్రేష్ఠతరాత్మజ్ఞానము నిచ్చు విషయముల నాతఁడు సౌమ్యుఁడై చూపెను ఉపనిషత్తులందున్నను ప్రజానీకము మఱచిపోయిన విపుల భావజాలము నాతఁడు లోకములో వ్యాప్తికిఁ దెచ్చుటచే గతించినజ్ఞానము నాతఁడు పునరుజ్జీవింపఁ జేసెను అతఁ డూహాకల్పనములపై నాధార పడు తత్త్వజ్ఞుఁడు కాఁడు; ఆచరణకు సాధ్యమగు దివ్యదృష్టిగలిగిన తత్త్వ వేత్త, మఱియు నాతఁ డుజ్జ్వల క్రియాకారుఁడు, సముత్తుంగాదార్య సమన్వితుఁ డగు సామాజిక తత్త్వజ్ఞుఁడని యాతనినిబేర్కొనవగుచు. జీవితమునుగూర్చిన యాతని దృష్టితో వేళీభవింపని వారైన నాతని సమరజీవులలో లెక్కించుటకు వెనుకాడరు.

ఉదాహృత గ్రంథములు

1. కార్పెంటర్:- దియిజమ్ ఇన్‌మెడీవల్ ఇండియా. లెక్చర్ 6.
2. దాస్‌గుప్త:- భారతీయతత్త్వచరిత్ర, 10-అధ్యాయము.
3. డ్యూసేన్:- ది సిస్టమ్ ఆఫ్ ది వేదాంత
4. ద్వివేది:- గౌడపాదకారికా సహిత మాండూక్యోపనిషత్తు.
5. మహాదేవశాస్త్రి:- శంకరభాష్య సహిత భగవద్గీతా.
6. మ్యాక్సుముల్లర్:- సిక్సు సిస్టమ్స్ ఆఫ్ ఇండియన్ ఫిలాసఫీ. అ. 6.
7. పి. నరసింహము:- ది వేదాంతిక్ అబ్సల్యూట్ అండ్ ది వేదాంతిక్ గుడ్ మైండ్. యస్. యస్. 82, 83.
8. థిబో:- శంకరభాష్య సహిత వేదాంతసూత్రములు. (యస్. బి. ఇ.)
9. విద్యారణ్య పంచదశి:- శ్రీనివాసరావు, కృష్ణస్వామిఅయ్యరు ముద్రణము.

భారతీయ తత్త్వశాస్త్రము

నవమాధ్యాయము

రామానుజుని ఆస్తికతత్త్వము

1 - ఆరంభ వాక్యము

తత్త్వశాస్త్రమునకు మూలములు మానవుని జీవితానుభవములయందే గలవు. మానవుని జన్మసహజములగు మూల కాంక్షలను సమర్థింపక, మతములోని నిగూఢతత్త్వమును వ్యక్తీకరింపని యే తత్త్వమును జనాంగీకారము బడయజాలదు. మన దుర్దశాదుఃఖములందు నుపశాంతి యొసంగజాలని, తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుల భావకల్పనములు కేవలశేముషీ వినోదకము లగునేకాని, నిశ్చయ విజ్ఞాన హేతువులు కాజాలవు. నిశ్చలము నిర్వికారము నగు శంకరుని నిర్గుణబ్రహ్మమెట్టి కర్తృత్వప్రభావములు లేనిదగుటచే, మనకుఁ బూజ్యభావము నుదయింపఁజేయదు. తన్నుగూర్చి చూపరులు చేయుప్రశంసను నెఱుఁగఁజాలని తాజ్‌మహల్ వలె, శంకరుని నిర్గుణబ్రహ్మము, తదారాధకుల భయరాగముల నుదాసీనత వహించును. మతలక్ష్యమే తత్త్వలక్ష్యమనియు, దేవు నెఱుఁగుటే సత్యము నెఱుఁగుట యని తలఁచువారికి శంకరునిభావమొక పాండిత్యబలముతోఁ గూడిన తప్పునకుఁ బూర్ణోదాహరణమువలె గోచరించును. అది సహజ మానవ ప్రకృతి విరుద్ధ మగుటయే కాక, పరిణత బుద్ధికిఁ గూడ నట్లే తోఁచును. ప్రపంచ మొక మిథ్యాదృశ్యము, పరమేశ్వరుఁడు స్వీయాతిశయ శాంతిచే నంధీభూతుఁడైన నిర్గుణబ్రహ్మము. దౌర్బల్యాజ్ఞాన దూషితులగుమానవులు తమ హృదయకుహరములనుండి మొఱపెట్టినప్పుడు మనకుఁదెలియనితావునుండి కృపాభయహస్తము చూపెట్టి రక్షించునను ప్రత్యక్షానుభవ విషయము విడిచిపెట్టఁబడినది. భక్తులు తమకష్టకాలములలో భగవానునితోఁబొందు సజీవసాన్నిధ్యమున

కుచితస్థానమును శంకరుఁ డొపఁగలేదు. ఆత్మోద్ధరణమనఁగా, సవిశ్లే
షమగు నిర్గుణ బ్రహ్మసాగరములో మునిఁగిపోవుటయని శంకరుఁడు పఠి
ఉంచుము. వ్యక్తిగతము లై పలక్ష్యముల నిర్గుణ నియమావళికి వ
మొనర్చుటచే, సత్యశివసౌందర్యములు వ్యక్తులతో సంబంధములే
రూపరహిత నియమములుగావని ద్వైవారాధకుఁడు వాదించును. వ్య
క్తిగా అనుభవముండు సమట స్వవిఘాతవచనము. సత్యము, పరిపూ
ర్ణత్వము, సౌందర్యముగాక యాదిపురుషుని హృదయములో సమ్మ
సిద్ధిని గాంచెనని సూచించును. భగవంతుఁడే పరమార్థమగుసత్యమ
పరమప్రయోజనమునై యున్నాఁడు. భగవంతుని హృదయమున
మూలమందుఁ బ్రధానముగానున్నది కేవలసత్య సంసిద్ధియులే
సౌందర్యానుభూతియుఁగాక, ప్రాణికోటికొఱకు నిత్యముప్రవరిం
చుండు పరిపూర్ణ ప్రేమామృతమైయున్నది. పరిచ్ఛిన్న జగత్ప్రవ
జన మేమనఁగా పందలి జీవకోటికి భగవంతుఁడు తనతోసాయుజ్యః
గాంచుట కవకాశముగాఁగల్పించియున్నాఁడు. దేవునిదృష్టిలో జీవులః
గేవల జీవత్వముచేతనే విలువ యున్నది, కేవలము జీవులార్జించిన ప్ర
ధర్మ పరిణతి చేతనేగాదు, జీవులను గల్పించి, వాని సదృశ్య మొసఁ
టకే దేవుఁడు వానిని సృజించి యుండలేదు.

రామానుజుఁ డీశ్వరప్రపంచ సంబంధముపైఁ దన దృష్టిని గేం
ద్రీకరించి, యీశ్వరాస్తిత్వము యథార్థమనియు, నాతఁడు స్వతంత్ర
డనియు, జీవాస్తిత్వమును సత్యమేకాని, వానియస్తిత్వము పరిష
ముగా నీశ్వరాధీనమై యున్నదనియు వాదించును. జగత్తు
మూలాధారమై యొకతత్త్వమున్నదనియు నది మిథ్యకాదనిఁ
నాతఁడువచించును. ముక్తజీవులు తమ ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము
నవిచ్ఛిన్నముగా నుండునని యాతఁడు వక్కాణించును. జడజగత్
జీవులును దమప్రత్యేకాస్తిత్వమును గలిగియున్నను, నందేదిఁ
బ్రహ్మస్వరూపముగాదు. ఏలన బ్రహ్మ మెట్టిలోపములులేని నిత్య
పూర్ణుఁడు, జగత్పదార్థము జడము, జీవు లవిద్యాదుఃఖదూషిత
కాని వీనికన్నిటి కేకత్వమున్నది, జడజగత్తును, జీవులును దే
శరీరము, దేవుని దేహముగానే వాని కునికిగల దేలన, దేవుఁడే ı

కాత్మయు, యజమానియునగును[1] బ్రహ్మమునకు వేఱుగా వాని కస్తిత్వములేదు జీవాత్మయు, జడజగత్తు నీశ్వర భిన్నములేకాని, యీశ్వరాధీనములై, యీశ్వరసేవార్థములుగాక వానికి వేఱె ప్రయోజన ములులేదు. కావున రామానుజుని సిద్ధాంత మద్వైతమేకాని, యొక విశేషముతోఁ గూడియున్నది. ఏకమైన పరమాత్మ యనేకత్వము నంగీకరించును, అది జీవ జగత్తులతోఁ గలిసియుండును. అందుచే నది విశిష్టాద్వైత మైనది.

ధర్మవిషయములోఁ గూడ మీమాంసకుల కర్మవాదమును, శంక రానుయాయుల ప్రజ్ఞావైపుణ్యమును గూర్చి ప్రతిఘటనలు బయలు దేఱినవి. మిక్కిలి ప్రాచీనమైన ఋగ్వేద కాలమునందును, దేవతలు కొన్నివేళలందుఁ బ్రార్థనములకును గొన్నివేళలఁ గర్మకును స్వాధీను లైరని మనము చూచి యుంటిమి. క్రతువిధానమెల్లప్పుడును, మొదట నరణ్యములలోఁ దరువాత నాలయములలో జరిగిన పరమేశ్వరుని ప్రతి కారాధన విధానముతోఁ బోరాడవలసివచ్చినది; వైదికక్రతు మతమందుఁ దా మారాధించు దేవతకంటె యజ్ఞాధ్వర్యము వహించు పురోహితునకే యెక్కుడు ప్రాముఖ్య మున్నది. మఱియు బౌద్ధము శిథిలతనొందిన యరాజక పరిస్థితులలో సుస్థిరసంఘ నిర్మాణము చేయఁబూనిన బ్రాహ్మణ శిల్పిశేఖరుఁడగు కుమారిలుఁడు యజ్ఞాధికారమును పై మూఁడువర్ణ ముల ద్విజులకే యొసఁగి, వర్ణనియమములకుఁ గట్టుదిట్టముగాఁ బునాది వేసెను, మిగిలిన ప్రజాసామాన్యమునకు భక్తిమార్గమే యాధార మైనది, ఈ కారణముచేతనే, మీమాంసా వాదమునకుఁ బ్రతీకారముగా ఆస్తికమతములైన వైష్ణవ, శైవ, శాక్తేయము లుద్భవించి పెంపొంది నవి. వీనిదృష్టిలో వర్ణజాతి పదవీభేదములకు ప్రాముఖ్యములేదు. ఆస్తికతత్త్వములో సాంఘికోద్ధరణాశయ మిమిడియున్నది. ఒకే

1) ఈ లోకములోని సర్వమును, జీవులుగాని, జడపదార్థములుగాని, పరమాత్ముని దేహరూపములే; అందుచేతనే పరమాత్మ నిరుపాధిక శరీరుఁడని చెప్పుదురు ఈ కారణముచేతనే బ్రహ్మవిషయముగాఁగల శాస్త్రము శారీరకశాస్త్రమని కొందఱు పల్కిరి.

తల్లిదండ్రులైన దేవునిబిడ్డల మగుటచే మనమందఱము సమానులమే అధికులు నల్పులు నందఱు బిడ్డలు తండ్రికి సమానాదర పాత్రులే.

శంకరుఁడు జ్ఞానమునఁగాఁ గేవలసిద్ధాంతజ్ఞానమని చెప్పి యుండ లేదు కాని, శంకరునిశిష్యులలో గొందఱు మతమునఁగా హృదయమునకు నిచ్చకు సంబంధించినది కాక, బుద్ధికిమాత్రమే సంబంధించినదని చెప్పు ధోరణిని ప్రదర్శించిరి.[1] శాశ్వతమైన పారమార్థికజీవితమునకు దోషక్రౌర్య దూషితమైన యాత్మకు వారు స్థానమీయలేదు, "అహం బ్రహ్మాస్మి" వాక్య పారాయణము వివేకవిహితమగు భక్తిస్థానము నాక్రమింపఁజాలదు. అందుచే వైష్ణవశాఖా చతుష్టయముతోఁగూడిన ఆస్తికమతము లన్నియు భక్తికి ప్రాముఖ్యము నిచ్చినవి.[2] ఏ భా. భేదము లున్నను నివన్నియు మాయా వాదమును నిరసించుటలోను సగుణుఁడగు నీశ్వరు నంగీకరించుటలోను, పరమాత్మలో సదృశ్యమై పోక, యీశ్వరునియందుజీవాత్మ తన యవిచ్ఛిన్నవ్యక్తిత్వమును పరిపూర్ణ మొనర్చుకొనునని నిశ్చయించుటలోను నేకాభిప్రాయమును గలిగి యున్నవి.

2 – ఆగమములు

క్రమముగా భారతవర్షములోని స్వదేశవాసు లార్యుల విజ్ఞాన ప్రభావ సంపర్కము కలిగినకొలఁదియు హిందూమతము మిక్కిలి వైశాల్యమును బొందినది, ఉన్నత సంస్కృతిగల ద్రవిడజాతియు వెనుకఁబడియున్న యాటవికజనవర్గములును వైదిక యజ్ఞమత విధానమును, దేవాలయార్చన విధానమును, బహిరంగోత్సవ పద్ధతులను బెంపొందుటకుఁ దోడ్పడినవి. క్రొత్తజాతులు వచ్చి చేరుచుండఁ గొలఁదియు, క్రొత్తశాఖ లేర్పడ నారంభించినవి. ప్రతిశాఖకు విశి

1) చోద్యు: శాబ్దార్థజ్ఞాన మాత్రాదమృతమితి (రత్నప్రభా శాంకరభాష్యము 2,45

2) రామానుజుని శ్రీసంప్రదాయము; మధ్వుని బ్రహ్మసంప్రదాయము; విష్ణుస్వామి రుద్రసంప్రదాయము, నింబార్కుని సనకాది సంప్రదాయము

మూర్తి తిలక, దీక్ష గురుమంత్ర శాస్త్రములు తెలిపినవి. అతిప్రాచీన దశయందే వైష్ణవశైవశాక్తేయములు వరుసగా, పాంచరాత్రసంహిత, శైవాగమము, తంత్రము అను ప్రత్యేక మత గ్రంథములతోఁ బెంపొందినవి.

ఆగమములు సామాన్యముగా నాలుగు భాగములుగా విభజింపఁ బడినవి. జ్ఞానభాగము, యోగభాగము, క్రియాభాగమనఁగా నాలయ నిర్మాణ విగ్రహప్రతిష్ఠావిధానము, చర్యాభాగమనఁగా నర్చనకాండ.[1] ప్రతిమారాధనమునందు విశ్వాసముగల మతములకు సంబంధించునవి యాగమము లనిరి, ఏలన నవి ఆలయ నిర్మాణ ప్రతిష్ఠాదులను గూర్చి మిక్కిలి విపులముగా నియమములను సూత్రములను వర్ణించినవి. శాక్తేయశైవము లించుమించుగా సమానధర్మములుగలవే కాని, శాక్తేయులు శివుని దేవియగు శక్తి నారాధించుటలోఁ గొన్ని యసంస్కృత పద్ధతుల ననుసరింతురు. దేవునికి భార్యయు బిడ్డలును గల రనునది సంస్కృతిలేని కాలపునాఁటి మానవ ధర్మానుకరణము. సాంఖ్యము చెప్పు పురుషప్రకృతి సిద్ధాంతము శక్త్యారాధనమునకుఁ దాత్త్విక సామర్థ్యమును గూర్చినది. శివుఁడు తెలియుటకు, సమీపించుటకు నతీతుఁడైనవాఁడు, నిష్క్రియుఁడు నగుటచే, నతనితోఁ గలిసి యుండియు నిత్యక్రియాశీలయగు శక్తివలన దైవానుగ్రహప్రాప్తి సాధ్యమగును.

తమిళ గ్రంథములగు నాలడియార్, శిలప్పదికారము, మణి మేఖలై, కురల్ మున్నగు వానివలన, క్రీస్తుశకారంభ శతాబ్దులలో దక్షిణ భారత వర్షమున జైన బౌద్ధమతముల ప్రభావము కొంతయుండెనని చూపట్టును. శిలప్పదికారము ననుసరించి, (క్రీ. వె. 1-వ శతాబ్దము) కావేరీ పట్టణమున విష్ణ్వాలయములు, జైన బౌద్ధ విహారములు నుండెను. క్రీ. పూ. 3 వ శతాబ్దిలో నశోకుఁడు తన మతప్రచారకుల నంపెను. ఇంచుమించుగా నా కాలముననే, మౌర్యచక్రవర్తియగు చంద్రగుప్తునితో భద్రబాహువు దక్షిణాపథమునకు జైనులను వలసనంపె

1) పద్మసంహితా 1 2,6,2,1,3; 3 1 6; 4,1,1;

నని చెప్పు సంప్రదాయచరిత్రమున్నది. తీవ్రభక్తివిశ్వాసము అంగీకరించి, కటాక్షించు పరమేశ్వరునిఁ గోరు ద్రవిడదృష్టికి జైనబౌద్ధ మతములు తృప్తినీయఁజాలవయ్యెను. ఏకేశ్వర మతములగు శైవ వైష్ణవములు ప్రబలినవి, వారి యాగమముల ననుసరించి తద్భక్తులు ప్రవర్తించిరి.

3-పురాణములు

పురాణములు తత్త్వశాఖల కాలమందలి మతకావ్యములు, కథలు గాథలురచించి తన్మూలమున, నవి దైవమానవలోక సంఘ తత్త్వమును సంప్రదాయము ననుసరించి ప్రకటించినవి. ఆ కాలమునందలి యవైదిక సిద్ధాంతములను వీలైనచో నిర్మూలించు నుద్దేశముతో నవి రచింపఁబడినవి. శాస్త్రీయ సిద్ధాంతములను, ప్రాకృతజన విశ్వాసములతో మేళవించి వర్ణించు నానాభావసమన్వితము లీ పురాణములు. పురాణకర్త వ్యాసుఁడని ప్రతీతి.[1] అవి వేదసంప్రదాయములనే యవిచ్ఛిన్నముగా వ్యక్తీకరించునట్లు ప్రకటించుకొన్నవి.[2] ఈ పురాణములు [3] తత్త్వసిద్ధాంతములను ప్రకటించుటగాని యొక సమన్వయపద్ధతి

---

1) కొన్ని పురాణములు విష్ణుకర్తృకములని చెప్పఁబడెను, చూ. పద్మపురాణము. 1,62,18

2) వాయుపురాణము 1,11,194,202

3) ముఖ్యపురాణము లష్టాదశ సంఖ్యగలవి విష్ణు, భాగవత, నారదీయ, గరుడ పద్మ, వరాహ పురాణములు, వైష్ణవములు శివ, లింగ, స్కాంద, అగ్ని లేక వాయు, మత్స్య, కూర్మ పురాణములు శైవములు ఇతరములగు, బ్రహ్మ లేక సౌర, బ్రహ్మాండ బ్రహ్మవైవర్త, మార్కండేయ, భవిష్య, వామన పురాణములు బ్రహ్మసంబంధములు. మఱియు నవి వరుసగా సాత్త్విక, తామస, రాజసములనియుఁ జెప్పఁబడెను చూ, మత్స్యపురాణము 52 ఇవి మహాపురాణము లనఁబడును మఱియు నుప పురాణములు గలవు. ప్రతిపురాణము సర్గ, ప్రతిసర్గ, వంశ, మన్వంతర, వంశానుచరితము లను పంచలక్షణములను గలిగియుండును. పురాణము లితిహాసముల కర్వాచీనములు. అతి ప్రాచీనములగు పురాణములు క్రీస్తు శకమునకుఁ బూర్వకాలమునకుఁ జెందునుగాని తరువాత కాలమునఁ గొన్నిమార్పులు చేయఁబడెను. "ఇవి క్రీ పూ 6 వ శతాబ్దారంభ కాల

అనుసరించ లేదు. ప్రాచీన విజ్ఞానవేత్తల యుపదేశముల నందు ముఖ్యముగా వేదాంతసాంఖ్యోపదేశములను విస్తరింపఁజేయుటే వానియాశయము. వానిని అనుసరించిరియే యని పురాతన సంప్రదాయములను గాపాడునని తెలియును ఇవన్నియు ఆస్తికములే; ఈశ్వర, జీవ, జడపదార్థ భేదముల నన్నియు నంగీకరించును. త్రిమూర్తిభావమున కొన్ని తత్త్వ మేర్పడెను, కాని ప్రతిపురాణమును విష్ణునకో, శివునకో పూర్ణాధిపత్యమిచ్చి వర్ణించును. విష్ణు ప్రాధాన్యముగా నున్న పురాణమున శివుఁడు బ్రహ్మయు విష్ణు నర్చించుట కాక విష్ణుభక్తుల నాదరింతురు.[1] భాగవతపురాణమున శివుఁడు ప్రాచేతసునితో నిట్లు పలికెను : "విష్ణుపదార్పితచిత్తుఁడై నవాఁడు నాకుఁ బ్రియుఁడు"[2] భగవానుఁ డీజగత్తున కేకైకాధారము, మూలము, గతియునై యున్నాఁడు.[3] ఏ పేరు పెట్టినను పరమేశ్వరునకు సకలకల్యాణ గుణములను పురాణము లారోపించును. "ఎవఁ డింద్రియాతీతుఁడో" సర్వ ద్రవ్యములలో నుత్తమ ద్రవ్యమో, ఎవఁడు పరమాత్మయు, స్వయంస్థితి గలవాఁడునై, రూపవర్ణాది లక్షణ విరహితుఁడై, జన్మజరామృత్యువులు కాని, వృద్ధిక్షీణతలు గాని లేక నిర్వికారుఁడై యుండునో, ఎవఁడద్వితీయుఁడు నిత్యుఁడునై, విభువై, విశ్వగర్భుఁడై ప్రకాశించునో యట్టి వాసుదేవుఁడనఁబడిన వాని నెవరు వర్ణింపఁగలరు!"[4] ప్రకృతి, తత్పరిణామమునుగూర్చి సాంఖ్యము

మునకైనఁ జెందియుండును అనన్తంబని కాలమింకను పూర్వతరమైనదని దఁజాపై నదో ఏ పురాణకాలము వింకొక, 150 లేక 200 యేండ్లు వెనుకకు జరుగవచ్చును " (పర్జిటర్ : ప్రాచీన భారతవర్ష చరిత్ర సంప్రదాయము పు. 91) ఇతరముల గాక, ఛాందో ఉ 3 4 1: శతపథ బ్రాహ్మణము 11 5,6,8: అర్థశాస్త్రము, 1,5—పురాణ మూలము స్మరించినవి

1) చూడు : విష్ణుపురాణము 1,2,2 కర్తయా యన్యదైకన్య బ్రహ్మ విష్ణు శివాత్మకః (1-9) చూ భాగవతము 1,2,23

2) భగవంతం వాసుదేవం ప్రపన్నః ప్రియోహి మే (4 24,28)
(చూ 4,24,30)

3) విష్ణుపురాణము 1,2.4

4) విష్ణుపురాణము 1,2,10
2,1,3,3 పద్మపురాణము 6,263,70

చెప్పఁబడె యంగీకరింపఁబడెను గాని, ప్రకృతి పరిణామ మీశ్వరాధీనమై నడచునని నిశ్చయింపఁబడెను. ప్రకృతియే యీశ్వరుని దేహిగా వర్ణింపఁబడెను. విష్ణుపురాణతృతీయాధ్యాయారంభమున మైత్రేయుఁడు పరాశరు నిట్లడుగఁగా, "శుద్ధబ్రహ్మమునకు సర్గాది కర్తృత్వమెట్లు చెప్పవీలగును?" అగ్నియం దుష్ణమువలె సర్వసృష్టియు నాతనియందే యున్నదని బదులు చెప్పఁబడెను. జగద్వ్యక్తవికత్వమును పురాణములంగీకరించును, జగన్నిరచనము నిమిత్తమే మాయా శబ్దము నుపయోగించును

మతవిషయములోఁ బ్రార్థనా యజ్ఞములతోఁ గూడిన వైదికారాధనము, భక్తి ప్రతిమారాధనములుగా మారిన సంగతి విస్పష్టము. పౌరాణికధర్మము సంప్రదాయ వ్యతిరేకము గాదు. కర్మ పునర్జన్మ సిద్ధాంతమును, ధర్మజ్ఞాన నిష్టవలన మోక్షావకాశము నంగీకరింపఁబడెను. ఏ యొక తత్త్వమునకో తలయూపుట కాక, యీశ్వరునియందు దృఢంపు భక్తియే కలియుగమం దుత్తమ మోక్షసాధనమని చెప్పఁబడెను.[1] సర్వతమునకై పఁ గడలించునదే భక్తి; భక్తికసాధ్యము లేదు.[1] ధ్రువుని, నత్పురుషుఁడై, పవిత్రుఁడై, సర్వజీవకోటికి శుభమును జేకూర్చుటకుంతచూపుమని యాతనితల్లి యుపదేశించెను[3] "ఎవఁడు తన వర్ణధర్మమును విడువక, మిత్రామిత్రభేదదృష్టి లేనివాఁడై, పరులధనము కాశింపక, యే ప్రాణి కెన్నఁడపకృతిచేయక, పరిశుద్ధచిత్తుఁడై యుండునో యాతఁడే విష్ణుభక్తుఁడని తెలిసికొనుము"[4] సంపదయే గౌరవకారణమై, ధనమే సచ్ఛీలమై, మోహమే స్త్రీపురుషైక సంబంధమాత్రమై, అసత్యమే జీవిత విజయహేతువై కాంతాసంగమమే యొకై

1) భాగవతము, 12, 3, 52 భాగవతము భక్తిబోధనకేవలమును వివరించును

శ్లో॥ శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోస్స్మరణం పాదసేవనమ్
అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనమ్ (7-5-23)

2) 1, 12, 3) విష్ణుపురాణము, 1,1,1

3) విష్ణుపురాణము 3 7

సుఖసాధనమై, బాహ్యోపాధివర్గమే, అంతరాత్మ యని యే సంఘమున వ్యాప్తిగాంచునో ఆ సంఘము శిథిలతగాంచును [1] అట్టి సంఘము నుద్ధరించుట కొరకక్షకుఁ డవసరము ఈశ్వర సాదృశ్యమే మోక్షము [2] రామానుజ మతము విశేషముగా విష్ణుభాగవత పురాణములకు ఋణపడి యున్నది.

4 – రామానుజ జీవితము

క్రీ. శ. 1027-వ సంవత్సరమున శ్రీపెరుంబుదూరులో రామానుజుఁడు జన్మించెను. చిన్నవాఁడే యాతని తండ్రి స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. కులస్థులైన బాలుర కానాఁడు లభించు విద్యాశిక్షణ మైనవెనుక, కాంచీపురములోని యాదవప్రకాశువొద్ద రామానుజుఁడు వేదాంతమభ్యసించెను. కాని, గురువుగారి యర్థనిర్ణయము అన్నివిషయములలో వానికఁ డంగీకరించలేదు. సుప్రసిద్ధ శ్రీరంగమఠాధిపతియగు ఆళవందారు రామానుజునిపాండిత్యమున కచ్చెరువంది, శ్రీరంగమఠాధిపత్య మాతని కీయ నిశ్చయించెను. ఆలవందారు కవసానదశ వచ్చినప్పు డాతని శిష్యులు రామానుజునిఁ దోడ్కొనిరమ్మని పెరియనంబి నంపిరి. రామానుజుఁడు వచ్చులోపుననే గురువు మరణించెను. రామానుజుఁ డాలవందారు మృతదేహమును సమీపించఁగా నాతని కుడిచేతి మూఁడు వ్రేళ్ళు ముడుచుకొని యుండెను. మూఁడుకోరికలుమిగిలి పోయిన వనియు నందు ముఖ్యమైనది బ్రహ్మసూత్రముల కొక సులభమైన భాష్యరచన మనియు శిష్యులు దాని కర్థము చెప్పిరి. రామానుజుఁడు కాంచీపురమునకుఁ దిరిగి వచ్చి, తన దైనప్రార్థనములను యథారీతిగాఁ జేయుచుండెను. ఒకనాఁ

1. అర్థఏవాభిజనహేతుః, ధనమేవాశేషధర్మహేతుః, అభిరుచిరేవ దాంపత్య సంబంధహేతుః, అనృత మేవవ్యవహార జయహేతుః స్త్రీత్వమేవ ఉపభోగహేతుః బ్రహ్మసూత్రమేవ విప్రత్వహేతుః, లింగధారణమేవ ఆశ్రమ హేతుః

విష్ణుపురాణము 4,24,21-22

2) ఆ సమయములలో శక్తి యుగ్గడింపఁబడెను కామ సంతృప్తిగాంచక విశేష స్వేచ్ఛ నొసఁగఁబడెను మంత్ర, యంత్ర, యోగ సాధనల కధికస్థాన మీయఁబడెను

దుష్కృత విచారములో నాతఁడు తన భావికర్తవ్యమును గూర్చి దైవ సంకల్ప మెట్లున్నదో కనుఁగొనుమని తదాలయార్చకు నడిగెను. దైవ సంకల్ప మొకశ్లోకరూపకముగా నిట్లు చెప్పఁబడెను. 'నేనే పరతత్త్వము, భేదమేనామతము; ప్రపత్తియే నిరపాయ హేతువు, స్వప్రయత్న మనవసరము లేనందున అంత్యకాలమున, మోక్షము సిద్ధించును. పెరియనంబియే ఉత్తమ దేశికుఁడు"[1] దైవమిట్లు పలికెను; లేక రామానుజుఁడు దైవవాణి నిట్లువిని, దాని ననుసరింప నిశ్చయించెను మధురాంతకమందున్న పెరియనంబి నాతఁడు కలిసికొని వానివలన వేదాంతరహస్యోపదేశము నొందెను. మహాపురుషుల కన కులవతియగు సతీమణి లభించు టరుదు, తన లక్ష్యములకై కృషిచేసి యాతని కత్తుల పతికయుండఁజేయునట్టిది రామానుజునిభార్య కాకపోయెను. దాంపత్యమందు అననుకూలత దాచుటకు శక్యముకానిది; రామానుజుఁడు తన దురదృష్టమును గ్రహించినాఁడు బుద్ధశంకరులవలెన ప్లేటోపౌలుల వలెను, ఈశ్వర సామీప్యమును లేక మానవ పరిపూర్ణత శిఖరముల నందుకొనుటకు సర్వసంగపరిత్యాగమే సాధనమని నిశ్చయించెను. సన్న్యసించిన యాతనిని జనులందఱు మెచ్చి, యతిరాజ నుతించిరి. రామానుజుఁడు శ్రీరంగమున స్థిర నివాసియై తిరువాయ్మొళి నిగూఢార్థముల వ్యాఖ్యానించెను. బోధాయనవృత్తిని కంఠముగా నెఱిఁగిన శిష్యుఁడగు కూరత్తాళ్వారు సాయమున రామానుజుఁ వేదాంతసారమును, వేదార్థసంగ్రహమును, వేదాంతదీపమును, బ్రహ్మసూత్ర గీతాభాష్యములను రచించెను. వైష్ణవపండితు లెల్లరు రామానుజుని బ్రహ్మసూత్రార్థవివరణము నంగీకరించిరి. అదియే వైష్ణవుల శ్రీభాష్య మయ్యెను. దక్షిణాపథమెల్లెడ సంచారముచేసి, రామానుజుడనేక శిథిల దేవాలయములను పునర్నిర్మాణముచేసి, అసంఖ్యాకుల వైష్ణవులుగా మార్చెను. మహాజ్ఞాన సంపన్నుఁడు తన యుగమున

---

1) శ్రీమాన్పరం తత్త్వమహం, మతం మే భేదః, ప్రపత్తిర్నిరపాయహేతుః నావశ్యకీ చస్మృతిః అంత్యకాలే మోక్షో మహాపూర్ణ ఇహార్యవర్యః

శివాంతమందు సర్వమానవులు మోక్షమునొందుదు రనునది పాంచరాత్ర తేంద్ర లక్షణము [illegible] వేదాంత దేశికుని పాంచరాత్రరక్ష

ప్రవక్తయై తనకు లభించిన సంప్రదాయ సిద్ధమగు ప్రాచీన విజ్ఞానమును తన జీవితములోఁ బునరనుభూతికిఁ దెచ్చును రామానుజునికి సహవాసము నొసఁగిన భక్తులు జ్ఞానులు నిత్య జ్ఞాన వైరాగ్యములతోఁ దమ జీవితములఁ గడపిరి. ఆళ్వారుల గీతములు వారి హృదయములలోఁ బరమేశ్వరుఁడు నిండారి, పొంగిపొరలించిన మహత్తరావేశ భక్తిపూరితములు. ఏలన వారికి భగవానుఁ డనఁగా జగత్కర్తయే కాదు, సన్నిహిత మిత్రుఁడు, మార్గదర్శియు నైనవాఁడు. జన్మసహజమైన భక్తిభావము రామానుజునికిఁ బరమేశ్వరు నొక వ్యక్తిగాఁ బ్రదర్శించినది. శంకర రామానుజు లిరువురు వేదాంత మహాప్రవక్తలే. వారి చిత్తములలో సమానసమన్వయ ముదయించినవి. వారి కాధారములగు మూలగ్రంథములును సమానములే, వారి వివరణ పద్ధతు లించుమించుగా సమాన ప్రతిపాదనల పైననే సాఁగినవి, కాని ఫలితములు మాత్రము విస్పష్ట భిన్నత్వమును సూచించినవి. వారు చేసిన నిర్ణయములు, పరమార్థ సంగ్రహణములో వారి భిన్నములగు చూపులను ప్రదర్శించినవి. రామానుజుఁడు సహజ మతానుభూతిని గట్టిగా నమ్మి సృష్టిరచన వలనను నవతార ప్రవక్తలవలనను, సాక్షాత్కారముల వలనను, మానవునకు గోచరించు పరమేశ్వరునివ్యక్తీకరించు నిగూఢమగు సమష్టావభక్తిమార్గము నాతఁడు ప్రకటించినాఁడు. బ్రహ్మసూత్రములయందు నుపనిషత్తులయందు నవ్యక్త నిగూఢత్వము నందియున్న భావముల నాతఁ డాళ్వారులయొక్కయు నాచార్యులయొక్కయు సాంగత్యముచే బహిర్గతము లొనరింపఁ గలిగెను. అతఁ డెన్నఁడును దానొక స్వతంత్రమగు తత్త్వము నుపదేశించుచున్నట్లు భావింప లేదు. సార్వకాలికమైన బ్రహ్మజ్ఞానమునే యాతఁడు ప్రకటించుచున్నట్లు విశ్వసించెను.

5—చరిత్ర - సారస్వతము

ఇతిహాసారంభ యుగమునుండి యించుమించుగా వైష్ణవోద్యమ మవిచ్ఛిన్నముగాఁ బ్రబలిన చరిత్రమున్నది. ఋగ్వేదమునందు

విష్ణువు పరమపదనివాసియైన ఆదిత్య దేవతగా భావింపఁబడెను.[1] వరుణ దేవతా భావము బలవత్తరమగు నీశేశ్వరవాద లక్షణ లక్షితమైయున్నది. వేదములందు మనకు శుభాశీర్వచన ప్రదాతయగు భగదేవతా భావమున్నది. ఈ భగశబ్దమునకు శ్రేయశ్శక్తి యను భావము పెంపొంది, క్రమముగా షడ్గుణ శక్తిగలవాఁడే భగవానుఁ డని తలపఁబడెను భగవదారాధనతోఁ గూడిన మతమే భాగవతమతము. భాగవత మతమును గూర్చి మహాభారతము స్మరించినది. భాగవత మతమే వైష్ణవమతమై భగవానుని విష్ణువుగా గ్రహించెను. మహాభారతములోఁ జెప్పఁబడిన పంచరాత్రమతమున వైష్ణవమతలక్షణము లన్నియు నున్నవి. ఇతి హాసములలోఁ విష్ణువునకుఁ బ్రత్యర్థిగా శివుఁడు పేర్కొనఁబడెను. కాని విష్ణు పురాణమునందు విష్ణువు దేవదేవత్వ మప్రతిమానము. భాగవత పురాణము (క్రీ. శ. 900) కృష్ణుని ప్రధానముగా వర్ణించిన భాగవత మతమునే ప్రకటించినది. ఇందలి భక్తి మహదావేశ పూరితము, జీవే శ్వర సంబంధము నాయకీనాయక సంబంధముగాఁ బ్రదర్శింపఁబడెను. దక్షిణాపథమునకు భాగవతమతము క్రీ. ప్రథమ శకారంభమునకుఁ బూర్వ మెపుడో వచ్చి యుండెనని నానాఘాట్ శాసనమువలన స్పష్ట మగుచున్నది, కలియుగమందు నారాయణారాధకులసంఖ్య దక్షిణ దేశములో నధికముగా నుండునని భాగవతము చెప్పుచున్నది.[2] ప్రామాణ్యసిద్ధిని గాంచిన ద్వాదశాళ్వారుల గీతములు నాలాయిర ప్రబంధ మను[3] సామాన్య నామముతోఁ బిలువఁబడెను. ఈ యాళ్వారులలో

1) విష్ణోః పరమం పదం

2) 11,5-38-40.

3) ఈ గ్రంథము 4,000 పద్యములుగలది నాలుగు భాగములుగా విభజింపఁ బడెను మొదటిది ముదలాయిరము; ఇందు పెరియాళ్వారు, ఆండాళ్ మున్నగు వారి వాక్యము లున్నవి రెండవది తిరుమంగయాళ్వారునిదైన పెరియతిరు మొళి మూఁడవది సుప్రసిద్ధమైన నమ్మాళ్వారుని తిరువాయ్‌మొళి నాల్గవదగు "ఇయర్పా" మొదటి భాగమునందే యనేకాళ్వారుల వాక్య సంకలనము నమ్మాళ్వారుని తిరువాయిమొళి, తమిళ వేదస్వరూపమని చెప్పుదురు శ్లో॥ "వేదం తమిళయన్ద్రేయా మారన్ః మతియః—

నొకప్రియు, పెక్కురు శూద్రులు, నొక భూపాలుఁడును గలరు. వీరి యనంతరము సగుణారాధనము వలన నీశ్వరానుగ్రహము లభించుననను విశ్వాసమునకుఁ దాత్త్వికాధారమును నిర్మించు నాచార్యులు బయలు దేరిరి. రామానుజ పూర్వాచార్యపరంపరలో ముఖ్యులు నాథముని, ఆల వందారు - యామునాచార్యుఁడు, పన్నిద్దరాళ్వారులలోఁ జరమాళ్వారు శిష్యుఁడైన నాథముని (క్రీ. శ. 10-వ శతాబ్దము) ఆళ్వారుల యుపదేశ వాక్యముల నొక పద్ధతిలోనికిఁ దెచ్చెను. న్యాయతత్త్వమును యోగ రహస్యము నితఁడే వ్రాసె నందురు. వేదార్థమునే వైష్ణవాగమముల ప్రతిపాదించు నని సమర్థింప యామునాచార్యుఁడు మిక్కిలి శ్రమపడెను. ఆతని ముఖ్యరచనములివి: ఆగమ ప్రామాణ్యము, మహాపురుష నిర్ణ యము, సిద్ధిత్రయము గీతార్థ సంగ్రహము, చతుశ్శ్లోకి, స్తోత్రరత్నము వైష్ణవుల మతసారస్వతము నుభయ వేదాంతనామమునఁ బిలుతురు. ఏలన నందు సంస్కృత ప్రస్థానత్రయము, తమిళ ప్రబంధముకూడ నున్నవి. ఆళ్వారులగీతములు, శ్రుతి స్మృతివాక్యసారమునే ప్రకటించు నని చిరసంప్రదాయ విశ్వాస మున్నది. శంకరుని నిరంకుశమైన అద్వైతవాదమువలన, రామానుజుఁడు తిరిగి, వేదోక్తమైన యేకేశ్వర మతమును బునఃప్రకటనము చేయవలసి వచ్చినది. బోధాయనవృత్తి యందలి భావములనే తాను విస్తరింపఁజేసితిననియు, టంక, ద్రమిడ, గుహదేవ, కపర్ది, భారుచులు తనతో సమానభావములు గలవారే యనియుఁ జెప్పినాఁడు. రామానుజుఁ డుగ్గడించిన యేకేశ్వరవాదము యొక్క పురాతనత్వమును శంకరుఁ డంగీకరించును. అందుచే రామా నుజమతమునకుఁ బూర్వ మూలములుగా నేకేశ్వరప్రతిపాద కోపనిష

ఘోరే కలియుగేప్రాప్తే నాస్తికైః కలుషీకృతే,
భోగినాంశ సంభూతో వేదవేదార్థ తత్త్వవిత్
స్తోత్రం వేదమయం కర్తుం ద్రావిడ్యాపిచ భాషయా
జనిష్యతి వరాంశ్రేష్ఠో లోకానాం పాతకామ్యయా " (భవిష్య పురాణం)

తిరువాయిమొళిగూర్చి నాథముని యిట్లు చెప్పెను: "సహస్రశాఖోపనిషత్సమాగమం, ద్రావిడ వేదసాగరం ,, తిరువాయిమొళియొక్క ప్రధానవిషయము అర్థపంచక ప్రవచనము (1) పరమాత్మ (2) జీవాత్మ (3) రెంటిసంబంధము (4) అవిద్యానాశనము (5) ఇష్టసిద్ధి

క్తులు, నారాయణీయ ప్రకరణముతోఁ గూడిన మహాభారత భాగము భగవద్గీత, విష్ణుపురాణము, వైష్ణవాగమములు, ఆళ్వారులయు ఆ ర్యులయురచనములు నని చెప్పవచ్చును. ఉపనిషద్గీతా బ్రహ్మసూత్ర ముతో వైష్ణవభక్తుల భావములకు సమన్వయమునుగూర్చినవే రా మానుని ముఖ్య రచనలు. ఆతని స్వతంత్ర ప్రతిభ కెంత స్థానమున్న నిర్ణయించి చెప్పుట సులభముకాదుకాని, యతనిచే రచింపఁబ శ్రీభాష్యము, "బ్రహ్మసూత్రములలో నీశ్వర తత్త్వమున కాధార లను గమఁగొను యత్నము లన్నిటిలో నాతనియత్నమే విశేష సంపూర్ణత్వములచే నిరుపమానమై ప్రకాశించుచున్నది."[1] రామానుజ భక్తి, తత్పూర్వుల కంటెను, తదనంతరకాలికులకంటెను నధికము దా త్త్వికము నియమనిబద్ధమునై నది, వేదవిధి కర్మ విధానముల సించ నాతఁ డుద్యమించలేదు, పౌరాణికగాథల కధికప్రాముఖ్యము నా డియ్యలేదు భక్తి వలన మోక్షము లభించునని ప్రకటించి, యది ప్రస్థానత్రయ ప్రధాన సందేశమని నిరూపించుటకే యాతఁడు యత్ని చెను. రామానుజ భాష్యమునకు సుదర్శనభట్టు విరచిత శ్రుతప్రకాశిక గణ్యమైన టీకయై యున్నది.

ఇంచుమించుగా 13-వ శతాబ్దమునసే దక్షిణోత్తరములగు తెం వడగలె శాఖలకు భేదములు ప్రబలెను. తెంగలె శాఖ తమిళ ప్రబంధ మతగ్రంథమని నమ్మి, సంస్కృతగ్రంథములయెడ నౌదాసీన్య చూపెను. వడగలెశాఖకు రెండును సమాన ప్రమాణములే. తెంగల దోషభోగ్య మను ప్రమాదకర సిద్ధాంతము నంగీకరించిరి. అనఁ భగవానుఁడు పాపము ననుభవించును, ఏలన దానివలన నాతని య గ్రహముచూపుట కెక్కు డవకాశమున్నది.[2] వడగలు తమిళముక

1) ఈ, ఆర్, ఇ, వాల్యూము 10, పు 542.

2) డా ఓస్కార్ వైద్య డిగ్రొవందివ్: "క్రీస్తు శకరారి యే దైవలక్ష ణలనవో, మానవునిలోఁ బరిపూర్ణం తత్వంతసన్నిహిత సంబంధప్రాప్తికిఁ దావని ప్రే మకే మార్గమని యట్లుచెప్పెను దాని యర్థమింకను తెలియనివారికి వారఁడు పాపస ముఖమునా స్వయముగా సుందరములగు విషయము లనియు, నవి పవిత్రములైన పూర్ణ కాంక్షలనియు నాతఁడు చూపినాఁడు."

నధికముగా సంస్కృతము నుపయోగించి, లక్ష్మీభావమునకు శాస్త్రీయ మతాంశములను గొన్నిటిని స్వీకరించిరి.[1]

పిళ్ళై లోకాచార్యుఁడు తెంగలశాఖకు ముఖ్యప్రతినిధి. ఈశ్వరానుగ్రహ మమోఘమైనదనియు దానినిఁ గేవల భక్తిచేతనేగాక, ప్రపత్తిచేఁ గూడ సాధింపవలెననియు నాతఁడు బోధించెను, గురువునకు సంపూర్ణాత్మసమర్పణమే చేయవలెనని యీ శాఖవారి మతము. ఇది రామానుజుఁడు చెప్పిన వివేకసహిత గురుశుశ్రూషాపద్ధతిగాదు. రహస్యము లనఁబడు నష్టాదశ గ్రంథములను లోకాచార్యుఁడు రచించెను. అర్థపంచక తత్త్వత్రయములందు ముఖ్యములు తెంగలశాఖలో మనవాళమహాముని ప్రధానభక్తుఁడు.

రామానుజానుయాయులలో నగ్రగణ్యుఁడగు వేదాంతదేశికుఁడు లేక వేంకటనాథుఁడు (14-వ శతాబ్దము) వడగలై శాఖాస్థాపకుఁడు. కాంచీపురము జన్మస్థానమయ్యు నధికజీవితకాలము నాతఁడు శ్రీరంగమునఁ గడపెను. అతఁ డనేక విషయములను గూర్చి విపులరచనలను జేసెను గాని యాతని ముఖ్యగ్రంథము లాతనిచే తమిళభాషలో రచింపఁబడిన పరమతభంగ రహస్యత్రయసారములై యున్నవి. అతని పంచరాత్ర రక్ష, సచ్చరిత్రరక్ష పంచరాత్ర శాఖానియమాచారములను వివరించును. శ్రీభాష్యమునకు తత్త్వటీకను, గీతాభాష్యమునకు తాత్పర్యచంద్రికను నాతఁడు రచించెను. పూర్వోత్తర మీమాంస లొకేతత్త్వభాగము లనియు, దైవ యాజమాన్యమునఁగాక, కర్మ ఫలము నీయఁజాలదనియు నాతఁడువాదించి సేశ్వరమీమాంస యను గ్రంథమును రచించెను. అతఁ డింకను రచించిన న్యాయసిద్ధాంజనము, తత్త్వముక్తాకలాపము, తద్వ్యాఖ్యయగు సర్వార్థసిద్ధియు నుపయుక్తరచనములు. అతని ఖండన గ్రంథము శతదూషణి అద్వైతమును నిరసించినది;

---

1) విష్ణుపత్నియగు లక్ష్మియు విష్ణువువలెనే జన్మరహితయనియును, విష్ణువుతో సమముగాఁ గృపఁ జూపునదనియు నర్చింపవలెనని వారు నమ్ముదురు. ఆమెకు జన్మ మున్నదనియు, దైవకృప జూపు సాధనశక్తియనియు తెంగలశాఖవారు తలఁచిరి చూ అష్టా దశభేదములు గోవిందాచార్యస్వామి జె ఆర్ ఎ యస్ 19-10.

దానికి భాష్య మొకటి చండమారుత మనునది (17-వ శతాబ్దమ
పై దానితో సమానమైన ఖండన గ్రంథమే. శ్రీనివాసాచార్య కృ
యతీంద్ర మతదీపిక పదునేడవ శతాబ్దములోఁ బ్రధాన గ్రంథము. శై
మతావలంబి యయ్యు నప్పయ్యదీక్షితుఁడు పెక్కు వైష్ణవ గ్రం
ములకు వ్యాఖ్యలు వ్రాసెను.[1] రామానుజ మతమును సమర్థించుట
రంగరామానుజుఁ (18-వ శతాబ్దము) డుపనిషత్తులకు భాష్యము
వ్రాసెను. రామానుజుని ప్రభావ మనంతర హిందూమత చరిత్రమం
నేటికిని దృశ్యమాన మగుచున్నది. మధ్వ, వల్లభ, చైతన్య, రా
నంద, కబీరు, నానక్ నడపిన యుద్యమములందు వారును, సంస్కృ
మతమగు బ్రహ్మసమాజమును, రామానుజ ప్రోక్తమగు నేకేశ్వరత_
మున కెంతయు ఋణపడియున్నారు.

6 – భాస్కరుఁడు

క్రీ. శ. 900 ప్రాంతమున, భాస్కరుఁడు భాస్కరభాష్య మ
నొక బ్రహ్మసూత్ర భాష్యమును రచించెను.[2] ఇది యొక మతశాఖ
కెందిన గ్రంథముకాదు. శంకరుని వాదమునుగాని, పంచరాత్ర వై
వాదమునుగాని యిది సమర్థించుటకుఁ బూనుకొనలేదు. భాస్కరుఁ
భేదాభేదవాదమును సమర్థించెను.[3] బ్రహ్మమనఁగా సర్వభేద విరహి
మగు శుద్ధ చైతన్యరాశికాదు. సర్వసంపూర్ణగుణసంపన్నమైన
బ్రహ్మముయొక్క కారణరూప మేకత్వమును, కార్యరూపము నానా
మునుగా భావింపఁ బడెను,[4] కారణ మూల రూపములలో వస్తు

1) ఒక కాంచీపుర పండితసభలో శివ విష్ణువులకు భేదములేదనియు పండి
వాడు శివు నర్చింపుచుండి పనియుఁ జెప్పెను "మాహేశ్వరే వా జగతా మధీశ్వ
జనార్దనే వా జగదంత రాత్మని, న వస్తుభేదప్రతిపత్తిరస్తు మే తథాపి భక్తిస్తరుణేందుశే

2) ఇతని భావముల నుదయనుఁడు తన కుసుమాంజలిలో ఖండించెను
(క్రీ॥ శ॥ 980)

3) దీనిపై విమర్శనమునకు చూ॥ రా॥ భా॥ 1,1,4

4) కార్యరూపేణ నానాత్వం, అభేదః కారణాత్మనా (భాస్కరుఁడు 1,1,4.)

భేదములు, కార్యపృథగ్రూపములలో భిన్నములు, నిప్పుగడ్డిని హరించి నట్లు భేదము భేదమును హరించునది కాదు. రెండును సమానముగా సత్యములే. పరిణామము నిజమేయని భాస్కరుఁడు నమ్మెను.[1] మాయావాదము ప్రామాణ్య విరహిత మనియు బౌద్ధసంపర్క సంభూత మనియు భాస్కరుని మతము, జడజగత్తు నిజముగా నున్నదనియు, నది బ్రహ్మలక్షణ యుక్తమేయనియు నాతనివాదము. జడపదార్థము బ్రహ్మముపై వర్తించినపుడు దేహేంద్రియ రూపమగు నుపాధిగామారి, జీవోత్పత్తికారణ మగును. ఈ పాధులు మాయా కల్పితములు గావనియు, యథార్థములేయనియు నాతనివిశ్వాసము. సహజముగ జీవాత్మ బ్రహ్మముతో నేకమే కాని యుపాధివశమున వేఱై యున్నది.[2] జీవబ్రహ్మ సంబంధమున కగ్ని విస్ఫులింగ సంబంధ ముపమానముగాఁ జెప్పఁ బడెను. బ్రహ్మమునకు నుపాధులకుఁగల సంబంధజ్ఞాన లోపముచే సంసార మేర్పడినది, తద్ధర్మములచే, వానిభేదము నెఱిఁగినచో మనము తరింతుము. జీవాత్మల పునర్జన్మము తన్మూలమునఁ గలుగు దుఃఖమును బ్రహ్మము నిజముగా ననుభవించు నని భాస్కరుఁడు తలఁచినాఁడు. కర్మ మోక్షసాధనమగు జ్ఞానాంగ మని యాతఁడు చెప్పెను. ఆతఁడు రామానుజుని వాదమునకు లేక జ్ఞానకర్మ సముచ్చయ వాదము నంగీకరించునని చెప్పవచ్చును

7 – యాదవప్రకాశుఁడు

కొంతకాలము రామానుజుని గురువైన యాదవప్రకాశుఁడు క్రీ. శ. 11-వ శతాబ్దములోఁ గాంచీపురమున జీవించి, అద్వైతార్థప్రతిపాదకమగు నొక స్వతంత్రభాష్యమును రచించెను. బ్రహ్మపరిణామ వాదమునాతఁడు

1) భాస్కరీయమ్తు చిదచిదంశ యుక్తం బ్రహ్మ ద్రవ్యం, అచిదంశేన విక్రియతే॥ (సర్వార్థసిద్ధి 3,27)

2) జీవపరయోశ్చ స్వాభావికోఽభేదః। ఔపాధిక స్తు భేదః॥ భాస్కరః 4,4,4; 2,4,18

ప్రతిపాదించెను. బ్రహ్మము చిత్తుగాను, అచిత్తుగాను, నీశ్వరుఁడుగాఁ
మార్పు నిజముగాఁ బొందెనని యాతని మతము. ఈశ్వరుఁడు చిద్రూ
మన్నదోఁ జీతనాచేతనరూపములన్నియు నాకేవస్తువుయొక్క అవస్థ
భేదములనిచెప్పవలెను. దీనినే భేదాభేదవాదమందురు బ్రహ్మమ
పరివర్తన మందినను దన స్వచ్ఛతను గోల్పోవదు ఒకేవస్తు వేకకా
మున నేకత్వభిన్నత్వములుగల దగుటలో యాదవునికి విరోధమేమియు
గాన్పింపలేదు. సర్వవస్తువులు సర్వకాలములలో గోచరించుచున్నవ
యాతఁడు చెప్పును కారణ జాతి ద్రవ్యరూపమున వాని కభేదమనియు
కార్యవ్యక్తిరూపమున వానికి భేదముగల దనియుఁ జెప్పఁబడెన
బ్రహ్మ జగత్తులు రెండు నీరీతిగా భేదాభేదములై యున్నవి.[1] పరిచ్ఛిన్న
ములగు జీవాత్మల పొట్లన్నియు బ్రహ్మమునందునని భాస్కరుఁ
చెప్పఁగా బ్రహ్మము సహజ స్వచ్ఛతతో నెప్పుడును ప్రకాశించు న
యాదవుఁడు చెప్పును.[2] జీవేశ్వర జడపదార్థములు బ్రహ్మ వికారము
గాక, మూలరూపములే యున్నచో, మనము భ్రమావశులమని తెలియ
గలదు బ్రహ్మ మొక్కటే యథార్థద్రవ్యము. మిగిలిన వన్నియు
నందుండి జనించినవే. యాదవుని దృష్టిలో భిన్నత్వమేకత్వము
సమానముగా యథార్థమైనది, భాస్కరుని భావములో భేదము ఉపా
మూలములు; ఉపాధులు యథార్థములే; ఏకత్వము మూలసత్యమ
చిదచిదీశ్వరులు పారమార్థికముగా యథార్థము అని భావించుటచే సంసి
భ్రమణ ముత్పన్నమగుచున్నది. ఈ యజ్ఞానమును బోఁగొట్టుటకు జ్ఞ
కర్మలు రెండు నవసరములే.

బ్రహ్మమునకు నీశ్వరునకు భేదము ప్రమాణ విరుద్ధమని రా
మనుజుఁడు విమర్శించును. ఈశ్వరున కతీతుఁ డెవ్వఁడును లేఁ
ఈశ్వరుఁడు బ్రహ్మమునకు వికారరూపమగుట యుక్తము. జీవేశ
పదార్థ శక్తులకు, శక్త్యాశ్రయమైన బ్రహ్మమునకును గల సంబంధ
విస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడలేదు.[3]

1) సర్వార్థసిద్ధి 3 అ 27

2) భాస్కరుఁడు 1,1,17

3) తత్త్వముక్తా కలాపము, 3 అ. 28

8 – జ్ఞానప్రమాణములు

రామానుజుఁడు ప్రత్యక్షానుమాన శబ్ద ప్రమాణముల నంగీకరించి, తక్కినవాని యెడ నుదాసీనత వహించెను. వాని యనుచరులొకటి రెం డధికముగాఁ జేర్చిరి. భేదమువలన వ్యక్తీకరింపఁబడినది ప్రత్యక్ష విషయము. దాని కొక రూపమును నిర్ణయించు జాతిలక్షణము గలదు.[1]

ప్రత్యక్షమున సవికల్పక నిర్వికల్పక భేద మున్నదని రామానుజుఁ డంగీకరించును. నిర్వికల్పక ప్రత్యక్ష మనఁగాఁ గేవలభేదరహిత విషయగ్రహణమును గాదు. గుణములతో నన్యోన్య సంబంధము లేని సగుణ విషయగ్రహణమును గాదు. అది నిర్గుణ విషయ గ్రహణముగా దేలన, గుణభిన్నత్వ లక్షణ విరహితవస్తుదర్శనము దుస్సాధ్యము. పై లక్షణ్యమే చిత్త ముఖ్య లక్షణ మగుటచేఁ, గొన్ని విశిష్ట లక్షణములు లేనిది వస్తువును మనము తెలియఁజాలము. ఒక విశిష్ట లక్షణ సహిత వస్తుగ్రహణమే జ్ఞానలక్షణమై యున్నది.[2] ఏలన సవికల్పక ప్రత్యక్ష మందును, నిర్వికల్పక ప్రత్యక్షమందుఁ జూడఁబడిన లక్షణము లనే తిరిగి స్మరించి గుర్తింతుము. రెంటికిభేద మే మనఁగా, నిర్వికల్పక ప్రత్యక్షమం దొక వస్తువును మొదటిసారియే చూచి, దాని జాతిలక్షణ మును గ్రహింతుము కాని యా జాతికిఁ జెందిన సర్వవస్తు లక్షణ మిదే యని తెలిసికొనఁ జాలము.[3] అట్టి వస్తువునే రెండవదానినో, మూఁడవ దానినో మనముచూచుట తటస్థించినపుడది యాజాతి వస్తువుల కన్నిటికి గల సామాన్యధర్మమని గుర్తింతుము.

రామానుజునికి వ్యక్తులే యథార్థములు. వానియందు జాతిత్వ లక్షణమనున దొకటిలేదు. అంశావస్థాన విషయములో సాదృశ్య

---

1) వస్తు బాహ్యలక్షణములు ప్రత్యక్షవిషయములు మన మొక ధ్వనిని వినునపుడు శ్రోత్రేంద్రియవృత్తి బహిర్గత మగును వాయు వింద్రియవిషయము గంధరూపవ్య యయ్యు, రూప స్పర్శలకు విషయము.

2) సవిశేషవస్తు విషయత్వాత్ సర్వ ప్రమాణానామ్. (1,1,1)

3) తత్త్వముక్తా కలాపము. 4,3,2.

మున్నది. సాదృశ్యమును బట్టియే వస్తుభావమును గల్పించుకొందుము. సాదృశ్యమే సమానపద ప్రయోగమున కాధారము.[1] భేదము కూడ వివరించు విషయసంబంధి కాదని వేదాంతదేశికునివాదము. అందుచే ప్రత్యక్షము మనకు విషయజ్ఞానమును దద్భేదమును గూడ నీయఁగలదు.[2] ఇవి అన్యోన్యాశ్రయములు కావు. రెంటి కేకత్వమును మనము గూర్ప యత్నించినపు డవి పరస్పరాధారభూతములుగాఁదోఁచును. కాని దీని నంతయు మన మిట్లింతఁగా గ్రహించినను, విషయసంబంధములేని భేద మెట్లుండఁగలదో దురవగాహమై యున్నది.[3]

యోగదృష్టి స్వతంత్ర జ్ఞానప్రమాణము కాదని రామానుజాను యాయులు తలపోసిరి. ప్రతి ఇంద్రియము నొక విశిష్టవస్తువర్గమునే చూచుటకు నిర్మింపఁబడినది; ఎంత యభ్యాసబలమున్నను నది యిత రేంద్రియవిషయములను గ్రహింపఁజాలదు; చెవి చూచుటకాని, కన్ను వినుటకాని జరుగదు. యోగదృష్టి యీ యింద్రియముల మూలము ననే పనిచేసినచో నది యింద్రియదృష్టి యింద్రియాతీతమైన దైనచో నది యనుభవదూర మగుటచేఁ బ్రమాణము కాఁజాలదు.

స్మృతి ప్రమాణ మంగీకరింపఁబడి ప్రత్యేక స్థాన మీయఁబడినది. అది ప్రత్యక్షములోఁ జేరదు. ఏలన, స్మృతి జ్ఞానములోఁ బ్రత్యక్ష మిమిడియున్నది. కాకున్నచోఁ బ్రత్యక్ష పూర్వకమగుటచే నమమాన మును ప్రత్యక్షముక్రిందకే రావలెను.

ఒక సామాన్య నియమమువలన లభించు జ్ఞాన మనుమానము. నిజమున కొక్కవిషయమే సామాన్య నియామమును సూచింపనగును. అనేక విషయములు మన సందేహముఁ దొలఁగించును. తర్కమువల నను, భావాత్మకాభావాత్మకోదాహరణముల వలననను, మన మప్రస్తుత

1) పోల్చు: జైన భావముతో

2) సర్వార్థసిద్ధి. 5-14.

3) అభావము ప్రత్యక్ష విషయముగాఁ జెప్పఁబడెను; ఏలన. నొక వస్తువు లేదన్నచో వింకొకచోట నున్నదని భావము, అనుపలబ్ధిమూలమునఁ జిత్తమున కెల్లప్పుడు తచనకు సంబంధించు విషయములుండ నవసరములేదని తెలియఁగలదు. (1,1,1)

విషయములను పరిహరించి, సామాన్య ధర్మస్థాపనము చేయుడుము.[1] తర్కవాక్యమునకు మూఁడంగము లున్నవి. న్యాయ పంచాంగ వాక్యములోని మొదటిమూఁడుమగాని చివరిమూఁడునుగాని స్వీకరింపఁ బడినవి. బౌల్చుట స్మృత్యనుమానములపై నాధారపడుటచే స్వతంత్ర ప్రమాణముగాదు. అర్థాపత్తియు; ననంభవము ననుమాన గర్భితములే.

రామానుజుఁడు శ్రుతిప్రమాణము నంగీకరించెను. సర్వసృష్టి కాధారభూతమగు పరమార్థమే యితర ప్రమాణములకును గ్రాహ్యము కానిదగుటచే శాస్త్రైకవేద్యము.[2] బ్రహ్మము ప్రత్యక్షవిషయము గాదు.[3] మన యనుభవములోని సామాన్య సూత్రములు బ్రహ్మముయొక్క యాథార్థ్యమును స్థాపించుటగాని, నిరసించుటకాని చేయఁజాలవు.[4] మన బుద్ధి సూచించు బ్రహ్మాస్తిత్వము మన ప్రజ్ఞాసీమ కతీతమైయున్నది. ఇంద్రియాతీత విషయ జ్ఞానమునకు శ్రుతియే సాధనము: తర్కము శ్రుత్యర్థ సమర్థనమునకే పనికివచ్చును.[5] వేదములు శాశ్వతములైనవి; ప్రతి సృష్ట్యారంభమున నీశ్వరుఁడు వానినుచ్చరించుచుండును. స్మృతీతిహాసములు వేదార్థప్రతిపాదకములే కావునఁ బ్రామాణికములే. భగవానుఁడగు వాసుదేవుఁడే కర్త యగుటచే పాంచరాత్రాగమములును ప్రమాణములే.[6] యథార్థమైనచో నైతిహ్యము లేక సంప్రదాయము నాగమ జ్ఞాన తుల్యమైనదగును.[7]

విజ్ఞానము స్వయముగాఁ బరమార్థ సాక్షాత్కారము నొసఁగఁజాలదని రామానుజుని నిశ్చయము. వేదములుకూడ మనకుఁ బరోక్ష జ్ఞాన

1) సర్వార్థసిద్ధి: 4,47 (2) 1,2,1

3) 1,1,3. (4) 1,2,23.

5) 2,1,12. అన్యమతఖండన వాద విమర్శనము నందు యామునాచార్యుఁడు స్వచ్ఛమగు హేతువాదమునే యుపయోగించును. తన ప్రతికక్షి వాదమును దిరస్కరించి యిట్లు నుడువును: "ఆస్తికుల కీ యుపదేశములో నమ్మక ముండవచ్చును. మనము నమ్మకము లేనివార మగుటచే వాదము సహేతుకముగా నున్నచో తృప్తి నిచ్చును.

(సిద్ధిత్రయము పు. 88)

6) తత్త్వముక్తా కలాపము॥ 4,121.

7) అది అసత్యమైనచో నాగమాభాస యగును॥

మునే యిచ్చును. శ్రుతివాక్యార్థ జ్ఞానముకంటె విలక్షణమైన దిం
నేదియో కావలసియున్నది. తర్కజ్ఞానముగాక సాక్షాత్కారము
సంభరిత మైన ధ్యానమువలన లభించును.[1] చేతనాచేతనరూప య
మైన యేకబ్రహ్మ సాక్షాత్కారము వామదేవాదులకు సిద్ధించెను
మహోన్నతమగు దివ్యజ్ఞాన మాత్మయొక్క విజ్ఞానేతరలక్షణ బలః
సాధ్య మగును. పరమార్థ స్వభావము నెఱుంగుటకు మనస్సున
శక్తులున్నవి. సత్యసాక్షాత్కారసిద్ధికి వలయు నొక మహా సంకల్పవ
నీ శక్తులన్నియుఁ గేంద్రీకృతము లగును. అప్పుడు మనస్సు వ
చ్ఛసీమలోఁ బనిచేయఁగలదు. అట్టి మహోచ్ఛస్థాయిలో మనస్సు
దార్శనికశక్తియు నూహాశక్తియుఁ గూడనుండును. దోషతరా
ముల కవకాశము లేకపోలేదు. కాని మనస్సుయొక్క నీచస్థాం
రసభావములు సమన్వయ శూన్యములై యుండును. కాని క్రమః
భావములెట్లు నియమబద్ధము లగుచుండునో యట్లే, రసములు సు
ములై హేతుబద్ధము లగును. అంతర్దృష్టికి గోచరించు విషయము
క్షముకాదు కావున దానిని పరోక్షజ్ఞానమనిరి; కాని దాని స్వః
సామీప్యత్వములను బట్టి ప్రత్యక్షజ్ఞానమున కది తీసి పోవునదా
నిత్యదైవార్చన, ప్రార్థనాదికములవలన దైవానుగ్రహము
జ్ఞానము లభించునని మనము ముందుఁ జూడఁగలము. ఇది భ
భూతి లేక యీశ్వరసాక్షాత్కారసిద్ధి; జీవాత్మ పరమాత్మాలింగనః
విలీన మగును.

సర్వవిజ్ఞానము యథార్థరూపమే[4] యైనచో మనజ్ఞానము క
వేళల నయథార్థ మేలయగుచున్నది? అన్యతదృష్టికిగోచరించ
వయథార్థము కాదు; ఏలనఁ బంచీకరణ సిద్ధాంతము ననుసరించి ప్ర
లోఁగల సర్వవస్తువులును పంచభూతాంశములేదో యొకనిష్పత్తిలో

---

1) రామానుజ భాష్యము. 3,2,23.

2) 3, 2, 24.

3) రామానుజభాష్యము 3,4,26.

4) సర్వం విజ్ఞానజాతం యథార్థమ్, (1,1,1)

వించిన సంయుక్త ద్రవ్యములే. ఒకదానిని "రజత" మనియు నింకొక దానిని "శుక్తి" యనియుఁ బేర్కొనుటకుఁ గారణము రెంటిలోఁ దద్వస్తు లక్షణ మతిశయమైయుండుటే. ముత్తెపుచిప్పలు వెండి శలాకలవలె నుండుటను మనము చూచియుంటిమి. అందుచే వెండి లక్షణములు గొన్ని ముత్తెపుచిప్పలోఁ గలవని ప్రత్యక్ష ప్రమాణమే చూపును." కొన్ని విషయములలో సమానత్వము వస్తుసాదృశ్యమును సూచించును. మన మెండమావులలో నీటినిఁ జూతుము. ఏలన, సూర్యకాంతియందును, మృద్దేశముల యందును నీరు గలదు. పచ్చకామెరలు గలవాని కంటికి ధవళశంఖము పచ్చగాఁగాన్పించును; కంటి పచ్చదనము నేత్రేంద్రియ కిరణ ప్రసారముతో శంఖమునుగప్పి, యందలి ధావళ్యము వాచ్ఛా దించును. ఈ వాద మెంత యశాస్త్రీయముగాఁ గన్పట్టినను, సర్వ జ్ఞానమును యథార్థసంబంధియను విశ్వాసమును విడిచిపెట్టుటకు రామానుజుని కిష్టములేదని విశదమగును. స్వప్నములందుఁగూడ జీవుల పుణ్యపాపముల ననుసరించియే, సుఖదుఃఖానుభవమునకై యీశ్వ రుఁడు వస్తురూపములను గల్పించును.[1] "జీవుల పుణ్యపాపఫలిత రూపముగా నీ జగత్తును సృజించి, గొన్నిటినిఁ గొలఁదిమందికిమాత్రమే గోచరింపఁ జేసి, కొలఁదికాలమే యుండులాగునఁగూడ సృజించును; ఈ భేదమువలననే, వస్తువుల ఉచ్చత్వ నీచత్వ భేదకారణ మైనది.[2] కొన్ని జ్ఞానవిషయము లసత్యములు, కొన్ని సత్యములనని భేదము చెప్పుట యుక్తము.

రామానుజుఁడు విపర్యయా స్తిత్వమును నిరాకరింపఁ జూచినాఁడు. అతఁడు జ్ఞానమంతయు సత్యసంబంధియేయనునుగాని, అన్నిరకముల జ్ఞానమును సంపూర్ణ సత్యసంబంధి యని చెప్పఁడు. మన జ్ఞానము సామాన్యముగా నపరిపూర్ణము; పాక్షికమునై యున్నది. మనము ముత్తెపుచిప్పను వెండియని భ్రమించినపుడు, మనము దానిలోని కొన్ని లక్షణములనే చూచి, కొన్నిటిని విడిచిపెట్టినాము. పచ్చని శంఖ

1) చూ, రామానుజ భాష్యము 3.2,5,6,

2) 1,1,1

మును జూచుటలో దాని భావశ్యమును విడిచిపెట్టితిమి. స్వప్నానుభవ ములలో విషయములు స్వప్నగతవ్యక్తికే సంబంధించినవి కాని యిత రులకు సంబంధించవను విషయమును మనసు మఱచిపోవుదుము. నిజ మైన జ్ఞాన మనుదానిలోఁ గూడ వ్యవహార ప్రయోజనముల కవసరము లగు నంశములను మనము గమనింపము. నిజమైన జ్ఞానమును, కాని జ్ఞానమును రెండును పరిచ్ఛిన్నములే యయ్యును, నిజమైనది మన యాశయముల కనుగుణము లగు నంశములను గ్రహించి, కార్యసిద్ధి నిచ్చును. నిజముకాని దీ పని చేయఁజాలదు నిజమైన స్థానము జీవి తోఁపయోగి; ఎండమావులలో దోష మేమనఁగా వందు జలాంశము లేక పోలేదు; అందలి నీరు మన దాహమును దీర్పనంతలేదు. నిజమైన జ్ఞానము యథార్థవస్తు సంబంధియు వ్యవహారాను గుణమునై యుండును.[1]

అన్నిరకములైన జ్ఞానమును యథార్థవస్తు లక్షణములను గొన్ని టిని దెలుపును గాని యథార్థ వస్తువును సమగ్రముగా గ్రహింపనిదే యది పరిచ్ఛిన్నజ్ఞాన మనియే చెప్పవలెను. మన జ్ఞానము సర్వతోముఖ సంపూర్ణతనందువఱకు, దోషావకాశము తొలఁగదు. అనఁగా, జ్ఞానాభి లాషికి సర్వలోపములు పోవలెను, ఆశయ ముందుకుగాని సంసార మగ్నుల కది సాధ్యము కాదు.

జ్ఞానము స్వభావముచేతనే అవిలంఘ్యమైన దని రామానుజుని భావము; ఈ లక్షణము ననుసరించియే నిర్వికల్పకజ్ఞానము సవికల్ప ముగా మాఱిపోవును. ఎల్లప్పుడు మన నిర్ణయములు విషయముల నుత్త రోత్తర పరిపూర్ణతకుఁ దోడ్కొనిపోవును. జ్ఞాన మత్యున్నతమైనపు డనఁగాఁ దనగమ్యస్థానమును జేరినపుడు, సముచితవ్యాపారములతోఁ గూడిన భిన్నాంశముల సమన్వయము గాంచిన యేకైకానుభూతి సిద్ధించును. అట్టి పరిపూర్ణానుభూతిలో ప్రత్యంశము, సముచితస్థాన వృత్తిని గలిగి, బరిచ్ఛిన్నమయ్యు, విశిష్టవ్యక్తిత్వమును గలిగియుం డును. జీవాత్మకు మోక్షసిద్ధితో పూర్ణజ్ఞాన ప్రాప్తియుఁ గలుగును.

---

1) యతీంద్ర మతదీపిక.

అభేదమగు నేకత్వమును మన బుద్ధి గ్రహింపఁజాలదనియు, నీ యసాధ్యకార్యమును సాధింపలేకపోవుట బుద్ధి దోషము కాదనియు శంకరుఁడు చెప్పిన మాట యుక్తియు క్తమైనది విషయము స్వాత్మైకత్వమే యైనచో "వ" "వ" యను మన నిర్ణయము తప్పగును, ఏలన "వ" అనగా "వ" అనియే చెప్పవలయును. అర్థయు క్త నిర్ణయ మసత్యమును, పునరు క్తి నిర్ణయము వ్యర్థము నగును. మన నిర్ణయములో వస్తువు, దాని లక్షణము మన్నవిగాని, రామానుజుఁడు చెప్పిన దెమన నవి భిన్న ములనియే. ఒకవస్తువు తనభిన్నలక్షణములలోఁ దన ఏకత్వము ను బ్రదర్శింపకున్నచో నిర్ణయమే లేదు. ఏకత్వ మొకసంబంధముఁ సంబంధమునకు రెండుకావలెను. ఆ రెండును భిన్న ములు కానిచో వానికి సంబంధముండదు. భేదములోపించినచో నేకత్వ సంబంధమును లోపించును. పరిపూర్ణైకత్వమందు సంబంధసమన్వలేదు. "వ" "వ" యని చెప్పినప్పుడైనను నందుభేదము గర్భితమైయున్నది. "త త్త్వమసి" యనునప్పుడు రెంటికిబాహ్య భేదమున్నదనియు, యథార్థముగా నీ రెండు నేకమేయని నిర్ణయించుచున్నా మనియు శంకరుఁడు వాదించును. అభేదభేదములు రెండును సమానముగా యథార్థములేయని రామానుజవాదము. ఏకత్వమంతయు భేదసహితము, ప్రతినిర్ణయము దీని కుదాహరణముగానుండును. "ఆకాశము నీలముగానున్న" దను దానిలో, "ఆకాశము" "నీలము" నాకటికాదు; పూర్తిగా భిన్నములును గావు. వస్తువు వస్తుగుణమైన నైల్యము కలిసి యున్నవి; కాని వానికి భిన్నార్థము లున్నవి. విజ్ఞానమందలి సంబంధదృష్టి, యథార్థ వస్తు స్వభావ ప్రకటనమున కనుకూలమైనది; ఏలన, యథార్థవస్తువు తన యంశములను నిర్ణయించుచు, వానిచే నిర్ణీతమగు నొక పరిపూర్ణ స్వరూపము విజ్ఞానముయొక్క తార్కిక స్వభావము లోప మును వివేకహీన మగు ప్రమాణముపై నాధారపడుటే యగును. అన్యోన్య సంబంధాంశములను వ్యక్తీకరించి, పెంపొందించి, సమన్వయించి వానిమూలమున నిలుచునదే జ్ఞానమనఁబడును. సజీవ క్రియాసమర్థమగు నియతి, తనలో భేదనిరూపణము చేసికొనియు, సభేదమై వర్తించును, సంబంధసమన్వయ వ్యాపారము మన కథావస్థితిఁ

జేగూర్చు నని శంకరునివాదము. రామానుజుఁడు దీనిని నిరసించి ఆత్మ వ్యక్తీకరణావకాశసంపన్న మగు నొక సజీవ వస్త్వస్తిత్వమును ప్రతిపాదించును. ఏకత్వము సంబంధములుండవని కాని, సంబంధములున్నచో నేకత్వముండదని కాని రామానుజుఁ డంగీకరింపఁడు. జ్ఞానము చూపు ప్రపంచ మొక క్రమపరిపూర్ణతగలది; ఏకసూత్రముయొక్క సవివర వ్యక్తీకరణము లేక ప్రదర్శనము. భగవంతుఁడు, ప్రపంచము సమానముగా సత్యములు; ఇందేయొకటియు నసత్యమైయుండఁజాలదు ఏకైకవ్యక్త్యనుభూతి రూపమే దీని కవకాశమిచ్చును. భగవంతుడాత్మజ్ఞానపరిపూర్ణుఁ డని విజ్ఞానము పారమును ముట్టినపుడు గ్రహించును. సత్య మొకవ్యక్తి; సత్యాంశము లందలి యల్పవ్యక్తులు.

9 – కారణము - ద్రవ్యము

రామానుజుఁడు సత్కార్య సిద్ధాంతము నంగీకరించును. ప్రతి కార్యమున కొక పూర్వస్థితమైన ఉపాదాన కారణముండును. కారణధర్మమనఁగా నవస్థాంతరత్వము.[1] నూలుపోగులే వస్త్రమునకుఁ గారణములు! ఏలన నూలుపోగులను పడుగుపేకగా నేయుటే వస్త్రమగును.[2] వస్తువుయొక్క భావాభావములు భిన్నదశలు. అభ్యాసము తాత్కాలికము; నిత్యము కాదు.

గుణములుకలదే ద్రవ్యము. ద్రవ్య మాధారము; దానిపై నాధారపడున దనఁగా నాధేయ మద్రవ్యము. వస్తువులు ద్రవ్యములు; గుణఁ సంబంధములు అద్రవ్యములు. దీపపుకుంది ద్రవ్యము; దీపమును ద్రవ్యమే! కాని దీపము గుణముకూడనై యున్నది. వృద్ధిక్షీణతలు గలదగుటచే బుద్ధియు నొకద్రవ్యమే; బుద్ధి ఆత్మకొక గుణమునై యున్నది.[3] సృష్టియంతయు దేవుని విశేషణమగుటచే నీశ్వరునిదృష్టిలో నద్రవ్య

1. అవస్థాంతరాపత్తి రేవ హి కార్యతా (రామానుజ గీతాభాష్యము, 13-2)
2) రామానుజభాష్యము, 2,1, 16-20; మతీయుఁడారు 2,1,16.
3. తత్త్వముక్తా కలాపము, 4,7.

మరుదు. ద్రవ్యములే ఉపాదాన కారణములు కాఁగలవు; అద్రవ్యము లట్టివి కావు.[1] ప్రకృతి, కాలము, శుద్ధసత్త్వము, ధర్మభూతజ్ఞానము జీవాత్మ, యీశ్వరుఁడు ద్రవ్యములు.[2] మొదటి మూఁడును జడములు; జీవేశ్వరు లజడములు : జ్ఞానమునకు రెండు గుణములుఁ గలవు, జడద్రవ్యములవలెఁ గాక జ్ఞానము స్వయం వ్యక్తి కరణమును జేసికొనును. బాహ్యవస్తువులను వ్యక్తీకరించును. జ్ఞాన మెప్పుడును స్వప్రయోజన పరముగాక ఆత్మపర మైనది; ఆత్మకది నిరుపమాన మగు సహకార లక్షణము; అందుచే దానిని ధర్మభూతజ్ఞాన మందురు. ఏదేనొక విషయసాంగత్యము నందిన యొక యింద్రియ మూలమున నుదయించు జ్ఞానమువలన నాత్మ విషయమును దెలిసి కొనును. విషయివిషయములు భిన్నములని తలఁపఁబడి, జ్ఞానము వానికి సంబంధము కూర్చునని నిశ్చయింపఁబడినది.

శబ్దముయొక్క పంచలక్షణములు: ఒత్తిడి, రూప రసగంధములు మిశ్రమ లక్షణము, భారము, సంఖ్య, ఔన్నత్యము, వ్యక్తిత్వము, కల యిక, భేదము, ఇచ్ఛాద్వేషములు, సంతోషక్లేశములు, సంకల్ప బుద్ధులు అద్రవ్యములు.

10 – ఆత్మ – జ్ఞానము

నిజమైనవస్తువు అభేదబ్రహ్మమే యగుటచే, విషయివిషయ భేదము తాత్కాలికమేకాని నిజము కాదని శంకరుని విశ్వాసము. రామా నుజుఁ డీ భావమును నిరసించి, స్థానలక్షణము ననుసరించియే, నిత్య ముగా నొక వ్యక్తియు తద్భిన్నములైన విషయములు మున్నవని వాదించును.[3] భేద దర్శనమే జ్ఞానలక్షణము. అభేద వస్తుదర్శనము నిచ్చుప్రమాణ మేమియును లేదు. అట్టి దున్నచో, బ్రహ్మము విషయమై

1) తత్త్వముక్తాకలాపము. 5,2.
2) „ 1,6.
3. నచవిర్వషయా కాచి త్సంవిద స్తి.

అనిత్య వస్తువర్గమునఁ జేరవలసి వచ్చును. శుద్ధజ్ఞాన మనునదుండఁ జాలదు. ఇది సత్యమో అనృతమో కావలెను. శుద్ధ జ్ఞానము సత్యమైనచో దానికిఁ గొన్ని లక్షణము లుండవలెను. అసత్యమైనచో నది గగన కుసుమము వంటిదగును.[1] జ్ఞానమునకు నిత్యత్వము, స్వయం ప్రకాశకత్వము మున్నగు విశేషణములను శంకరుఁడును జెప్పినాఁడు. జ్ఞానము స్వయంప్రకాశకము, మఱియు నది వేద్యముకూడనై యున్నది. తెలియఁబడుటచేఁ బ్రతి విషయము జడద్రవ్యము కానక్కరలేదు.

జ్ఞాన మపరిచ్ఛిన్న మైనచో జ్ఞాన విషయములు నట్టివేకావలెను; కాని యట్లు జరుగుటలేదు. సుషుప్త్యాదవస్థలలో నిర్విషయక జ్ఞానముండునని యనుకొనుట పొరబాటు. "గాఢనిద్రావస్థనుండి మేల్కాంచిన వ్యక్తి, స్వభావముచే నన్నిటికి వ్యతిరేకమై, యజ్ఞానమునకు సాక్షియైన శుద్ధజ్ఞానస్వరూపముగానే నాయవస్థలో నున్నానని" తనకుఁదాను జెప్పుకొనుటలేదు. "నేను సుఖముగా నిద్రించితి"ననియే తలఁచును. దీని వలన నిద్రయందుఁగూడ నాత్మలేక "నే" ననువాఁడు తెలిసికొను ద్రష్ట యనియు, 'సుఖము' నెఱుఁగుననియు స్పష్టమగుచున్నది. అప్పటి ద్రష్ట దేనిని నెఱుఁగకున్నాఁడనఁగా, ద్రష్టయుండెననియు, విషయములు లేవనియుఁ దెలియుచున్నది."[2] విషయసంబంధము లేని జ్ఞాన ముండఁ జాలదు. సుషుప్త్యవస్థలో నది పనిచేయదు. ఏలన నప్పుడు విషయములులేవు సుషుప్త్యవస్థలలో నాత్మ స్వయం జ్ఞానముతో నిర్విషయక జ్ఞానమును గలిగి యుండును. జీవాత్మయనఁగా నహంభావమేకాని, శుద్ధజ్ఞానరూపము గాదు. సుషుప్తిలో నహంకార మదృశ్యమయ్యు నజ్ఞానసాక్షి మాత్రముగా జీవుఁడుండునని చెప్పుటవలన శంకరుఁడును దీనినంగీకరించినట్లే. ఏది తెలియుటకును శక్తిలేనిదో అది సాక్షియుఁగాఁ జాలదు. శుద్ధజ్ఞానము సాక్షి కాఁజాలదు. సాక్షి యనఁగా ద్రష్ట. ఈద్రష్ట సుషుప్తిలో నుండును; అదియిప్పుడు తమోఽవృతమై యుండుటచే

1) సంవిత్ సిద్ధ్యతి వా నవా, సిద్ధ్యతిచేత్ సధర్మకా స్యాత్, నచేత్ తుచ్ఛతా గగన కుసుమాదివత్. (1,1,1)

2) 1,1,1, మఱియుఁజూడు, 2,7,31.

దానిని మన మెఱుఁగము. సుషుప్తిలో నదిలేకయున్నచో, మేల్కాంచిన వెనుక సుఖనిద్రానుభవ జ్ఞాపకము సాధ్యముకాదు.; నిత్యమగు నీ ద్రష్ట లేనిదే స్మృతి సాధ్యముకాదు నిన్నజరిగినదానిని నేఁడు మనము గుర్తింపలేకుందుము. జ్ఞానము, నిత్యద్రష్టయు నొకటే యన్నను, స్మృతి కర్థము చెప్పుట కష్టమగును. అందుచే నొకతెలియు జ్ఞాతయున్నాఁడనియు నాతఁడు వివిధకాలములలో నొకఁడేయనియుఁ గేవల జ్ఞానమే కాదనియుఁ దెలియుచున్నది.[1] జీవాత్మ స్వయంప్రకాశకత్వముగల జ్ఞానముకాదు; దాని నెఱుఁగువాఁడు, "నేను శానము[2] నని మన మెన్నఁడును జెప్పము." నేనెఱుఁగుదు ననిచెప్పుదుము.[3] ద్రష్ట వలననే జ్ఞానమునకు స్వయంప్రకాశక శీలములభించినది జ్ఞానాస్థిత్వము, తత్స్వయంప్రకాశకత్వమును జీవాత్మవలననేవచ్చినది.[4] ఈ విధముగా స్థాపింపఁబడిన విషయము. "విషయువర్గములోనిదే యని వాదించుట తన తల్లి గొడ్రాలని చెప్పుటవంటిదే," ప్రకృతియొక్క అచేతన కార్యమైన అహంకారమునకు జ్ఞాతృత్వమును జ్ఞానమునుగూడ నాపాదింపఁ జాలము. జ్ఞానస్వరూపమైన యాత్మకు జ్ఞానలక్షణమును గలదు.[5] అదిజ్ఞాతయే కాని కేవల జ్యోతికాదు.[6] జ్ఞాతృత్వమునకుఁ బరివర్తనశీలముండవలెనని తలఁప నవసరములేదు. జ్ఞాతయనఁగా జ్ఞానమున కాధారమైనదే.[7] ఎఱుకగలయాత్మ నిత్యము గావున, జ్ఞానమును నిత్యమైనదే. కాని యీ నిత్యజ్ఞాన మెల్లప్పుడును ప్రకాశింపదు. జ్ఞానము స్వయ

---

1) ప్రతిసంధానం హి పూర్వాపరకాల స్థాయినం అనుభవితారం ఉపస్థాపయతి, నాఽనుభూతిమాత్రం, (1,1,1)

2) అనుభూతిరహం.

3) అనుభవా మ్యహం.

4) 1,1,1 మఱియుఁజూడు, 2,3.18.

5) చిద్రూప...చైతన్యగుణక.

6) జ్ఞాతైవ న ప్రకాశమాత్రం॥ మఱియుఁజూడు॥ బృ॥అ॥ఉ॥ 4,3,7; 14।4,5, 15; ఛాం॥ఉ॥ 8,12,3,4,8-26-2; ప్రశ్న॥ఉ 4,9,65. తై॥ఉ॥ 2,4.

7) 1,1,1.

ముగా నపరిచ్ఛిన్నమయ్యు, వృద్ధి క్షీణతలు బొందఁగలదు. కర్మవశమున వివిధావసరముల కనుగుణముగా సంకోచము నంది, భిన్నేంద్రియముల మూలమున భిన్నరూపము లొందుచుండును. ఈ యింద్రియ సంబంధ భేదములచే దాని కుదయాస్తమయము లున్నవని తలఁపఁబడును. జీవితావస్థలలో సర్వకాలములయం దది పనిచేయుచున్నను నది యెన్నఁడులేని స్థితియుండదు. ఈ యవస్థానుగుణ పరివర్తనలక్షణ మప్రధానమైనదగుటచే నాత్మనిర్వికారమైనదని చెప్పఁబడును.[3] జ్ఞాన మెప్పుడును విషయము కాఁజాలదను భావమును రామానుజుఁ డంగీకరింపఁడు. అన్యవస్తువులను బ్రకాశింపఁజేయునపు డది విషయముకాదు కాని తఱచుగా నది విషయ మగుచుండును, కాఁగలదు. మనుష్యుల ముఖపైఁ బరిఁజూచి, వారి రాగద్వేషభావములను గనిపెట్టఁగలుగుట వలనను, లేక ఒక వ్యక్తి తన గతానుభవమును నేఁటి జ్ఞాన విషయముగాఁ బరిశీలింపఁ గలుగుట వలనను, నొకవిజ్ఞాన మింకొకనికి జ్ఞానవిషయ మగుచున్నదని మనకు నిత్యానుభవమే. జ్ఞానము జ్ఞానవిషయమగుట వలనఁ దనస్వభావమును గోల్పోవదు. జ్ఞానము స్వవిదిత మని మనము చెప్పరాదు. తన యస్తిత్వమునకుఁ దానే యాధారమై కాని, తాను బ్రకాశింపఁజేయు విషయమును దనమూలమునవే చేయుటచే నైననేమి యీ క్షణములో నది ప్రకాశింపఁజేయుస్వభావమును గలిగియుండుటే జ్ఞానప్రధాన లక్షణమని రామానుజుఁడు తలఁచెను[1] జడపదార్థము లావిష్కృతి నొందినపుడవి స్వయంవ్యక్తము లగుటలేదు; ఆత్మ యితర లక్షణములైన అణువ్యాప్తిత్వము, నిత్యత్వాదికము, గతానుభవజ్ఞానము మున్నగునవి వానివలననే వ్యక్తము లగుటలేదు; కాని వానికి భిన్న మగు జ్ఞానవృత్తివలననే వ్యక్తీకరింపఁ బడుచున్నవి [2]

11—ఈశ్వరుఁడు

యథార్థవస్తు వభేదైకస్వరూపముకాదని రామానుజుని జ్ఞాన సిద్ధాంతము వలన నేర్పడును. అది సవికల్పకమైన పరిపూర్ణతకలదియై

---

1) అనుభూతిత్వం నామ వర్తమానదశాయాం స్వసత్తయైవ స్వాశ్రయం ప్రతి ప్రకాశమానత్వం స్వసత్తయైవ స్వవిషయ సాధనత్వం వా. (1,1,1)

2) చూ. శ్రుతప్రకాశిక.

సభేదైకత్వ స్వరూపమును గలిగియున్నది. పరమాత్మయొకటున్నదని రామానుజుఁడు నిస్సంశయముగా నంగీకరించును; పరిచ్ఛిన్నజీవయాథార్థ్యము నాతఁ డంత నిస్సంశయముగానే యంగీకరించును. భిన్నములు ననేకములునగు వస్తువులకుఁ బరస్పరసంబంధప్రవృత్తికవకాశముండవలె నన్నచో, బ్రహ్మాండములోని నానాంశముల నను సంధించు సర్వసామాన్యమగు నొక పారమార్థిక నియమ ముండవలెను. తర్కమే కాక మతానుభూతియుఁ బరిచ్ఛిన్నవస్తువు సత్యమనియుఁ బరమాత్మయొకవ్యక్తియనియు నంగీకరింపఁగోరును. దేవునితో వ్యక్తి సంబంధమే మనకు వేత్తైన యీశ్వరునితో నేస్తమును గూర్చును. మన స్వార్థరహితభక్తికిఁగాని, ఓర్పుతో ననుభవించు దుఃఖమునకుఁగాని యేవికారమును జూపక నిర్వికార నిరీక్షణముచేయు నిర్గుణబ్రహ్మము భక్తిమార్గమునకు సరిపడు దైవస్వరూపముగాదు. శంకరునివాదము శూన్యతను సూచించుననియు, దాని నాతఁడు విచిత్రభావ నైపుణ్యముచే నాచ్ఛాదింప యత్నించె ననియు రామానుజుఁ డూహించును. శంకరుని నిర్గుణబ్రహ్మమొక శూన్యస్వరూపము; అది సర్వతోముఖ సౌందర్యరాశియగు నొక యశ్వము వంటిది; దానికిఁ బ్రాణములేనిలోప మొకటియున్నది. అట్టి నిర్గుణబ్రహ్మము ప్రత్యక్షానుమానశ్రుతి ప్రమాణములకు వేనికిఁలోఁబడదు.[1] జ్ఞానప్రమాణము లన్నియుఁ బరిచ్ఛిన్నము లగుటచే నపరిచ్ఛిన్నమగుబ్రహ్మము నెట్లు తెలుపఁగలవు? శ్రుతులే మిథ్య యైనచో శ్రుతిప్రోక్తమగు బ్రహ్మమునట్టిదే కావలెను. పారమార్థిక సత్య స్వరూప మగు భగవానుని యందు గుణము, మితి, భేదము, అన్యవస్తువు నుండి విలీనమై యేకత్వమును బొందినవి. అపరిచ్ఛిన్నత లోనే పరిచ్ఛిన్నత యున్నది. బ్రహ్మము స్వగతభేదమును గలిగి, చిదచిద్విశిష్ట సంపూర్ణ స్వరూపమై యున్నది.[2] సచ్చిదానంద లక్షణములు బ్రహ్మమున కొక వ్యక్తిత్వమును శీలమును గల్పించును. బ్రహ్మయొక్క జ్ఞానము ప్రత్యక్షమైనది; అది యింద్రియములపై నాధార పడదు.[3] భగవానుఁడు సర్వజ్ఞుఁడగుటచే నన్నిటిని

1) 1,1,1,

2) 1,1,2 సర్వదర్శనసంగ్రహము 4.

3) 1,2,19.

భా, 5—15

ప్రత్యక్షముగాఁజూచును. బ్రహ్మము పరిపూర్ణ వ్యక్తి; జీవు లపరిపూర్ణ వ్యక్తులు. వ్యక్తిత్వమున కర్థము నియతోద్దేశముల నొక క్రమ విధానము ననుసరించి సాధించు సామర్థ్య ముండుటే. భగవంతుఁడు పరిపూర్ణ వ్యక్తి; కారణ మాతనిలో ననితరాధారమగు పూర్ణానుభవసిద్ధియున్నది. వ్యక్తిత్వమున కవసరము అగు భేదాంశము లాతని యందేయున్నవి. జ్ఞానము, శక్తి, కరుణ దేవుని ముఖ్యలక్షణములు. కరుణావశుఁడై యాతఁడు లోకమును సృజించి, నియమములను స్థాపించి, మోక్షార్థు లందఱకు సాయపడుచుండును.[1] ఆతని ప్రతిలక్షణము నితర లక్షణములకు వేఱయ్యు, నన్నియు నొకేవ్యక్తికిఁ జెందుటచే నాతని యేకత్వమునకు భంగహేతువులు గావు. దేవునికిఁ దనగుణసంబంధము సనాతనము స్వాభావికము నై నది.[2] జీవజడపదార్థములు దేవునిగుణములనియేచెప్పఁబడును. కాని పై గుణము లాతని యాత్మలక్షణములు. తన గుణములకే కాక, తనపై నాధారపడువిషయములకు నీశ్వరుఁడాశ్రయమే.[3] ఈశ్వరునికొక "ప్రత్యేక దైవరూప మున్నది, అది ప్రకృతిజముకాదు; కర్మజమునుగాదు."[4] దేహమనఁగాఁ బంచభూత పరికల్పితమే కాదు; కేవల ప్రాణముచేఁ బోషింపఁబడునదే కాదు. అది ఇంద్రియములకు స్థానమే కాదు, సుఖదుఃఖానుభవ కారణమే కాదు. చిత్స్వరూపమగు నాత్మ దేనిని స్వీకరించి, స్వాధీనమొనర్చుకొని, తన ప్రయోజనములకొఱ కుపయోగించుకొనునో, యేది ఆత్మకు వశమైన సాధనమో అదియే దేహమని రామానుజుని నిర్వచనము.[5] సశరీరి యయ్యు నీశ్వరుఁడు దుఃఖముల ననుభవింపఁడు; ఏలన, దుఃఖములకుఁగారణము కర్మగాని, దేహధారిత్వము గాదు.[6] ఈశ్వరుఁడు కర్మాధిపతి; స్వయముగాఁ గర్మ ఫల మీయఁజాలదు. అచేతనము, క్షణికము నగు కర్మ, భావికాలమునకు

1) రహస్యత్రయసారము, 23.
2) రామానుజభాష్యము 2,1,15.
3) రహస్యత్రయసారము 3.
4) 1,2,1.
5) 2,1,9.
6) 1,1,21.

సంబంధించిన ఫలితము నీయఁజాలదు.[1] పరమేశ్వరుఁడే యిహపరములం దెట్టి భోగానుభవముల నెవరు పొందవలెనో నిర్ణయించును. అనేక రూపములను గలిగియున్నను బ్రహ్మమునకు రూపము లేదనియుఁ జెప్పవచ్చును;[2] ఏలన, "జీవాత్మ దేహమునం దుండి తదనుగుణములగు సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచున్నది; బ్రహ్మమునకు సుఖదుఃఖానుభవము లేదు గావున, బ్రహ్మము రూప రహిత మని చెప్పవలెను."[3] జడపదార్థ పరివర్తనములుగాని, జీవుల దుఃఖములుగాని బ్రహ్మమున కంటవు. దోష మంతయుఁ బూర్వకర్మ ఫలితమే. అనఁగా సంసారపరిభ్రమణమే దానికిఁ గారణము. దేవుని కందు బాధ్యతలేదు; అనంతములగు నూర్ధ్వలోకముల కవ్వల నాతఁడు దివ్యకాంతి మయ స్థానమున నుండును; అచట నెట్టి తమోరేఖయు నుండఁజాలదు.[4] అట్టి జీవితము ముక్తజీవులకే లభించును; దేవుని దట్టి జీవిత మనుటలో వింత లేదు.[5]

జీవులు, జడపదార్థము, చిద్రూప మగు నీశ్వరుని యందేకమై, ద్రవ్యమునకు గుణములవలె పూర్ణవస్తువులో నంతర్భాగములవలె, నాత్మకు దేహము వలె సంబంధమును గలిగియున్నవి.[6] వానినే ప్రకారము అనియు, శేషము అనియు, నియామ్యము అనియుఁ జెప్పుదురు.[7] ఈశ్వరుఁడు ప్రకారి, నియంతయు, శేషియనియుఁ జెప్పఁబడును.[8]

1) 3,2,37.

2) బ్రహ్మరూపరహిత తుల్యమేవ.

3) 3,2,14.

4) 1,1,21.

5) 3,7,27.

6) పోల్చు: జగత్సర్వం శరీరం తే; రామాయణయుద్ధకాండ 1.20:26; తిరువాయ్మొళి, 1,1,8; బృ. అ. ఉ. 5,7,

7) వేదాంతదేశికుఁడు నియామ్యత్వమనఁగా, తత్సంకల్పాధీన, సత్తాస్థితి ప్రవృత్తికత్వమ్" అని వచించెను.

8) రామానుజభాష్యము 2,4,14.

తమపరివర్తనపరిణామములలోనవియేకబ్రహ్మావశంవదములై యున్నవి, యథార్థములు నిత్యములు నైనవి. ప్రపంచమునకుఁ బరమేశ్వరాశ్రయత్వ స్వభావము దేహమునకు జీవాశ్రయత్వమువంటిదే యని చెప్పఁదగును. అతని విడిచినప్పుడు దేహము శిథిలమగును గాన, నది మూల ద్రవ్యముకాదు. శరీరగతు లన్నియు నాత్మసంకల్పము ననుసరించి యుండును.[1] జగత్తును దేవునితో నిట్టిసంబంధమునే గలిగి, తన యస్తిత్వమున కీశ్వరునిపై నాధారపడి, ఈశ్వరేచ్ఛావశమైయుండును.[2] జగత్తు బాహ్యశరీరముగాను, జీవులు సూక్ష్మదేహముగాను, నీశ్వరుఁ డున్నాఁడు. జీవ జడపదార్థము లీశ్వరగుణము లైనచో, నవి స్వతంత్ర గుణ వృత్తి, శక్తులు లేనివని యర్థము కాదు. దేహాత్మ సంబంధము వలన, దేహ మాత్మకు గుణమయ్యు, దేహము కొన్ని గుణములను గల్గి యున్నదని తెలియఁ గలదు. దీని ననుసరించి రామానుజుఁడు జగత్సామరస్యమును, జీవాన్యోన్య ప్రవృత్తిని, నిరూపించును. జీవుల కన్నిటికి యథోచిత స్థాన కర్మల నిర్ణయించి యిచ్చు నీశ్వరుని దివ్య మానసమే జగత్తున కేకత్వము ఘటించును. తమ సహజ స్వరూప భేదములచే జీవులు భోక్తలు. జడపదార్థము భోగ్యము, నీశ్వరుఁడు ప్రేరితయునగును.[3] కాని ప్రకారప్రకారి సంబంధముచే నేకత్వమున్నది కావున నన్నియు నొకటే యగును.[4] ఏకత్వమనఁగా నపృథక్సిద్ధి యని చెప్పవలెను.

రామానుజుని భావములో దేవుఁ డనఁగా, సోపాన క్రమోన్నతి నంది యాత్మ జ్ఞానములోఁ బరిపూర్ణత గాంచిన వ్యక్తులలో నుత్తమ వ్యక్తి యని గాని, లేక పరిచ్ఛిన్న జగత్తున కందరాని నిర్గుణ బ్రహ్మమూర్తి యని గాని కాదు. లోకములోని చేతనాచేతన పదార్థసంతతి యీశ్వరునిలోఁ గలసియున్నవి, నవి తమ యస్తిత్వపోషకత్వముల

---

1) స్వరూపాశ్రితం సంకల్పాధీనమ్,
2) ఈశ్వరస్య రూపాశ్రితం, ఇచ్ఛాధీనమ్,
3) శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు 1.
4) బ్రహ్మము ప్రకారవిశిష్టప్రకారి.

నీశ్వరు మండియే బొందినవి. దీవుఁ డెంతనిజమో, నానాత్వముతోఁ గూడిన జగత్తును తత్త్వముగానే నిజము. కాని జగత్తున కాధార మీశ్వరుఁడు; దాని కారణము గాదు. దేవుఁడు జగదంతర్వర్తియైన యాధార మనియుఁ జెప్పరాదు. అట్లు చెప్పుటవలన నీశ్వరుఁడనేకములో ననేకమై యున్నాఁడనియు, ననేక వస్తుజాత మేకత్వ స్వరూపమగు నీశ్వరునందు లీనమైయున్న దనియుఁ జెప్పవలసివచ్చును. రామానుజుని కీశ్వరుఁడు జగదంతర్వర్తియు నతీతుఁడు గూడనైన యాధారము; దేవుఁడొక వ్యక్తియేకాని యాతఁడనేక జీవసముదాయమూర్తి యని భావింపరాదు; అనఁగా నాతఁడు మానవులుగాని తద్విషయములుగాని రూపొందిన మూర్తియని భ్రమింపరాదు. బ్రహ్మాండ క్రమాంతర్గతుఁడై, యీశ్వరుఁడు దాని కాధారము నాశ్రయమునై ప్రళయకాలమున దానినిఁ దిరిగి స్వీకరించును.[1] సృష్టి లయములు కాలగతములైన కాటస్థ్యములుగావు; జగత్తున కాధార మీశ్వరుఁడని చూపు తార్కిక సాక్ష్యములు. బ్రహ్మమొక్కఁడే అకారణుఁడు; తక్కిన వన్నియు సకారణములు.[2] పరిచ్ఛిన్న ప్రపంచమున కాతఁడు బాధ్యుఁడయ్యు దాని లోపము లాతని నంటవు; పరమేశ్వరుఁడు విష్ణువే యని, యాతని కుత్తమగుణము లన్నియు రామానుజుఁ డారోపించెను, బ్రహ్మయు, శివుఁడును విష్ణువే[3].

పరమాత్మ ననేక రీతులలో నూహింప నగును. బ్రహ్మమనఁగా జీవజడపదార్థములతోఁగూడిన కేంద్రీకరూప మనవచ్చును లేక జీవజడములందు లీనమైపోయిన యేకాత్మరూప మనవచ్చును. బ్రహ్మము పరమసత్య స్వరూపము; జగత్తాతని దేహము లేక విశేషణము. ఈ జగత్తు సృష్టిలోవలె వ్యక్తము కావచ్చును; ప్రళయములోవలె నవ్యక్తమై యుండనగును. ప్రళయమందైనను జీవజడములు సూక్ష్మ

1)1,1. పోల్చు: తిరువాయిమొళి; 10,5,3 రామానుజతత్త్వమును విశిష్టాద్వైతమనుటకుఁ గారణము: రెండువిశిష్టవస్తువు లద్వైతసిద్ధిఁ గాంచినవి.

2) 2,7,9.

3) పోల్చు : తిరువాయిమొళి 10, 10, 1.

రూపములలో నుండఁగలవు. అన్నిటికిఁ బూర్ణమోక్ష ప్రాప్తియే సృష్టికి లక్ష్యము. ఈ లక్ష్యసిద్ధితో జీవులు తమసహజ పావనత్వమునుగాంచి, వైకుంఠధామమున విష్ణువునెదుట నివసింతురు. ప్రకృతియు సత్త్వ సంసిద్ధి గాంచును. ఇట్టి పారమార్థికజగ త్తీశ్వరునిలో నిహితమై యున్నది. అది నిత్యసిద్ధమైనది. ఇది ప్రళయకాలమందలి చేత నాచేతనముల స్థితి యని భ్రమింపరాదు. జగద్దేహముగాక, యీశ్వరునికి సూక్ష్మతమమైన దివ్యదేహ మున్నది. దీనితో నాతఁడనేక రూపముల ధరించి, లో నొకఁడయ్యు ననేకత్వమును బ్రదర్శించును. ఇది నిత్య విభూతి యనఁబడును. కాని యీశ్వరుని మూలరూప మిదియుఁ గాదు.

రామానుజుఁడు తన పరమార్థతత్త్వమును శ్రుతి ప్రమాణములచే సమర్థించును. బ్రహ్మము సకల కల్యాణ పరిపూర్ణుఁడని వేదము లుగ్గ డించును. "సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ" యని ఉపనిషత్తు చెప్పుచున్నది. ఈ విశేషణము లన్నియు నొకే పరమాత్మకుఁ జెందును. బ్రహ్మము నిర్వికారపరిపూర్ణమనియు నాతనిచిచ్ఛక్తి యెన్నఁడును సన్నగిల్ల దనియు ముక్తజీవుల జ్ఞానముకొంతకాలముసంకుచితమైయుండెననియుఁ జెప్పఁబడెను. బ్రహ్మ మనంతము; ఏలన, దానికి దేశకాల ద్రవ్యోపాధి పరిమితు లెవ్వియు లేవు; మఱియు స్వభావముచే నితర వస్తువు లన్నిటికి విలక్షణ మైనది. అనంతత్వము బ్రహ్మము యొక్క గుణస్వభావ ములకు విశేషణము; జీవుఁడు నిత్యము [1] అని చెప్పఁబడెనేకాని యీ లక్షణములు లేవు. అతఁడు మొదట నొక్కఁడే. ఏలన నప్పు డింకొకఁడు లేఁడు: బ్రహ్మమున కెట్టిగుణములును జెప్పని శ్రుతు లున్నవని రామా నుజుఁ డంగీకరించును గాని, పరిచ్ఛిన్న గుణ రాహిత్యమే దాని కర్థమని వాదించును. బ్రహ్మ స్వరూపము జ్ఞానాతీత మనఁగాఁ బరిచ్ఛిన్న మన శ్శక్తి కందని యనంత కల్యాణ గుణము లాతని కున్నవని యాతఁడు భావించును. నానాత్వమును నిషేధించు శ్రుతివాక్యముల కాతఁడు బ్రహ్మమునకు వేఱై వస్తువులులేవని యర్థముచెప్పును. పరమాత్మ సర్వాత్మస్వరూపము తానై యున్నది సిద్ధిగాంచినవ్యక్తి "అన్యమెద్దియుఁ

---

1) దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేద రహితం ..సక లేతరవిసస్తువిజాతీయం.) (1,2,1,

జూడఁడు, వినఁడు, తెలియఁడ" ని యుపనిషత్తులు ఘోషించును. భక్తుఁడు దివ్యానందమయమైన బ్రహ్మానుభూతి నొందినప్పుడు, సర్వ వస్తువులను బ్రహ్మ స్వరూపమునందును, బ్రహ్మవిభూతియందును నేక మైయున్న కారణముచే బ్రహ్మమునకు వేఱుగా వేనినిఁ జూడఁడని రామానుజుఁ డర్థము చెప్పినాఁడు [1] సుప్రసిద్ధమగు తత్త్వమసి మహావాక్యమునకు రామానుజుఁ డిట్లి యర్థము చెప్పినాఁడు. "తత్త్వమసి" యన్నప్పుడు, జీవబ్రహ్మ విశిష్ట లక్షణములను విడిచిపెట్టి, రెంటి కభేదము చెప్పఁబడెనని శంకరుఁడు భావించును. "ఇతఁడా దేవదత్తుఁ డ"ను వాక్యములో విషయము దేవదత్తునికే చెందును. 'ఈ' 'ఆ' యను భావము తొలఁగినఁ గాని, 'స' కును 'ప' కును సమానత్వ మెన్నఁడును స్థాపింపఁబడదు. అంతవఱకు వాక్యార్థ మాత్మవిరుద్ధమేయగును. అందుచే, "తత్త్వమసి" యను వాక్యార్థ మేమనఁగా నవిద్యావశమున మనకుఁ దోఁచిన భేదములు నశింపఁగా జీవాత్మయు బ్రహ్మయు నొక్కటే యని నిశ్చయము. దీనికి వ్యతిరేకముగా రామానుజుఁడు వాదించి ప్రతినిర్ణయము రెండు భిన్న వస్తువులనే చెప్పునని పల్కును. జీవ బ్రహ్మములు రెండును సామానాధికరణ్య సంబంధములోఁ జెప్పఁబడినపుడు [2] రెంటికి భేదమున్నదనియే భావము. ఈ రెండు నొకేవస్తువుయొక్క భిన్నార్థములు. ఈ రెండర్థము లొకే వస్తువులో నుండనిచో వాక్యార్థ మనర్థమగును. అందువలన "తత్త్వమసి" వాక్యములో నిగూఢార్థమున్నది. జీవులు బ్రహ్మమందిమిడియున్న సముచ్చయ స్వభావము బ్రహ్మమున కున్నది, [3] జీవ బ్రహ్మలు, విశేషణ విశేషములుగాను, ఆత్మదేహములుగాను సంబంధము గలిగియున్నవి. [4] రెంటికి భేదము లేకున్నచో నొకటి రెండవదని మనము చెప్పఁజాలము. యోగసిద్ధినొందిన జీవాత్మ, పరమాత్మతోఁ దాదాత్మ్యమునొంది, తన్నుఁ బూజింపుమని చెప్పిన శ్రుతివాక్యము

1) 1.3,7.

2) సమానం = ఏకం, అధికరణం = విశేషణానాం ఆధారభూతం విశేష్యమ్॥

3) మతియుఁజూడు: 2,1 23.

4) జీవపరమాత్మనోః శరీరాత్మభావేన తాదాత్మ్యం న విరుద్ధమ్॥ చు-. వేదార్థ సంగ్రహము పుటలు 32:35,44,110

లున్నవి. "నన్ను ధ్యానింపు" మని యింద్రుఁడును "నేనే మనువును నేను సూర్యుఁడనని" వాసుదేవుఁడును జెప్పిరి. ఈ వాక్యములు బ్రహ్మ సర్వాంతరాత్మత్వమును దెల్పునని రామానుజుఁ డర్థముచెప్పెను.[1] అనంతబ్రహ్మ మన్నిటియందున్నది గావున, జీవునియందు నుండును; అందుచే మనము ప్రహ్లాదునివలె "బ్రహ్మము 'నేను' గా నున్నది. అన్నియు నానుండిజనించును; అన్నియునేనే; నాలో నన్నియునున్న వ"ని చెప్పవచ్చును.[2] ప్రత్యక్షముగనో, పరోక్షముగనో పదములన్నియు బ్రహ్మమునకే వర్తించును.[3]

వైష్ణవ దైవతత్త్వమున కాధారములు వేదాగమపురాణములు, ప్రబంధము, వేదములు, బ్రహ్మము స్వస్వరూపమును నంతర్యామిత్వమును జెప్పును. పాంచరాత్రాగమములు వ్యూహసిద్ధాంతము నంగీకరించును. రామకృష్ణా ద్యవతార పూజను బురాణములు చెప్పును. దక్షిణ భారత దేవాలయములలోని దైవవిగ్రహముల నుద్దేశించి, చెప్పిన భక్తిస్తోత్రములే ప్రబంధవాక్యములు. విష్ణువైన బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపము పంచాత్మకము. విగ్రహాదికము లర్చారూపములు; విభవము లవతారములు; సంకర్షణ వాసుదేవ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధ రూపములు చతుర్వ్యూహములు; వాసుదేవుని సూక్ష్మరూపము నంతర్యామిత్వము. శుద్ధసత్త్వదేహముతో వైకుంఠమున[4] నివసించు నారాయణుఁడే పరస్వరూపమని కొన్నివేళలఁ జెప్పఁబడెను. భగవానుఁడు తన యనంత పరిపూర్ణతచేఁ దనవిభూతి రూపముల కతీతుఁడు. దేవుని పరిపూర్ణ వ్యక్తిత్వములో సృష్టిలీలారూపము అంశామాత్రము.లే. దేవుని స్వతంత్ర స్వరూపము వేఱుగానున్నది. ఆ రూపములో భక్తులకు బంధుత్వావకాశమున్నది. వైకుంఠములో నాతఁడు లక్ష్మీసమేతుడై శేషశయనమున నుండును. లక్ష్మియనఁగా విష్ణువుయొక్క సృజనశక్తిస్వరూపము; కాని

---

1) 1,1,31

2) విష్ణుపురాణము 1,19,85. సర్వగత్వా దనంతస్య స ఏవాహ మవస్థితః మత్తస్సర్వ మహం సర్వం మయి సర్వం సనాతనే

3) వేదార్థసంగ్రహము పు. 30.

4) పరబ్రహ్మ పరవాసుదేవాది వాచ్యోనారాయణః (యతీంద్ర మతదీపికా)

యర్వాచీనవైష్ణవ మతములో నామె జగజ్జననియై, కొన్నిసమయము లలో దుర్బల దీనసంరక్షణకై భర్తను ప్రోత్సహించునదిగా వర్ణింపఁ బడెను. ఆమె పరమేశ్వరునితో నిత్యైక్యమందినశక్తి. ఆయన ధర్మమూర్తియైనచో లక్ష్మి దాక్షిణ్యమూర్తి. రెండు నీశ్వరునిలో నేకత్వము నందినవి. విష్ణుశక్తియైన లక్ష్మికి రెండురూపములున్నవి. క్రియా రూపమనఁగా నిగ్రహించి నడపు శక్తి; భూతిరూప మనఁగాఁ బరిణామ నియతి. ఈ రెండును చైతన్య జడాత్మకములై, జగత్తునకు మూలోపా దానకారకత్వసామర్థ్యమును విష్ణువున కిచ్చును. పరమేశ్వరున కాఱు పరి పూర్ణగుణములున్నవి. జ్ఞానము, శక్తి, బలము, ఆధిపత్యము, వీర్యము, ప్రకాశము,[1] ఉత్తమ దైవమూర్తియగు వాసుదేవుఁ డీ షడ్గుణపరి పూర్ణుఁడు. వ్యూహచతుష్టయములో మిగిలినమూఁడును రెండు లక్షణ ములనే కలిగియుండును. భక్తులకొఱకుఁ గారుణ్యమువహించి యీ వ్యూహములోని వివిధరూపముల నీశ్వరుఁడు ధరించునని రామానుజుఁడు చెప్పినాఁడు. వ్యూహములోని మిగిలిన మువ్వురును సంకర్షణుఁడు జీవాధిపతియు, ప్రద్యుమ్నుఁడు మానసాధిపతియు, ననిరుద్ధుఁ డహం కారాధిపతియునై యున్నారు.[2] విష్ణునవతారములే విభవరూపములు. రామానుజుఁడు తన గీతాభాష్యారంభమున నిట్లు వ్రాసినాఁడు; "పర మేశ్వరుఁ డనంతకారుణ్యవశుఁడై, తన మూలసహజ దైవసంపద కెట్టి లోపమును గలుగకుండ ననేకరూపములు ధరించి, యనేకపర్యాయము లవతరించెను... భూభారమును దొలఁగించుటకొఱకే కాక, ప్రాకృతపురు షులకైన మనకుఁగూడ సమగ్రహము చూపుటకును, నల్పాధిక భేదము లేకుండ, వందఱకు నయనోత్సవ మొనర్చి దివ్యానందము కూర్చుట కద్భుతకృత్యముల నెన్నిటినో చేయుటకు నాతఁ డవతరించెను." రామానుజుని దేవుఁడు నిర్గుణుఁడై, యూర్ధ్వమున నెచటనుండియో నిర్లిప్తుఁడై మనల నుపేక్షించు వాఁడుగాఁడు; ఆతఁడు మనలోఁగలిసి, మన సుఖదుఃఖములలో భాగస్వామియై, మన సత్కర్మానుష్ఠానమునకుఁ దోడ్పడి, జగత్సంరక్షణ కార్యభారమును వహించును. అవతారము

1) మఱియుఁజూడు, విష్ణు 6,5,49.

2) రా. భా. 2,2,40.

లవలగాఁ బరమేశ్వరుఁ డప్రాకృతస్థితినుండి ప్రాకృత క్రమములోనికి వచ్చుటయే. ఈ యవతారములు ముఖ్యగౌణభేదములచే ద్వివిధములు విష్ణువు స్వయముగాఁ బ్రకృతిలోఁ జొరబడి కలుగఁజేసికొన్న వు దవి ముఖ్యావతారము; గౌణము లావేశావతారములు. ప్రజలు ముఖ్యావతారములను ముక్తి కొఱకును, ఆవేశావతారముల నైశ్వర్య బలాదుల కొఱకు నర్చింతురు. భగవంతుఁడు శాస్త్రోక్తముగాఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడిన విగ్రహములలో నుండును. విగ్రహములలో తాను ప్రవేశించియుండుట కీశ్వరుఁ డెంత బాధపడుటకంగీకరించునో అర్థపంచక గ్రంథము వర్ణించి నది.[1] ఈశ్వరుఁ డంతర్యామియై, సర్వజీవులలోనుండి, స్వర్గ నరకములకు వానితోఁ బయనించును. నీలమేఘమధ్యమున మెఱపుతీఁగవలె పరమేశ్వరుఁడు మానవునిలో నుండును.[2] అంతర్యామియగు దేవుఁడే శ్రేష్ఠతముఁడు.[3]

12 – జీవాత్మ

రామానుజుని పరబ్రహ్మతత్త్వము విశిష్టమైనది. జీవులు, తమ సర్వస్వము నా పరబ్రహ్మము నుండియే గాంచినను, స్వేచ్ఛాక్రియాలక్షణములను సహజముగాఁ గల్గియుండుటచే నవి పృథగ్వ్యక్తులనఁ దగును. అద్వితీయమగు పరబ్రహ్మయొక్క భ్రమారూపములే వ్యక్తులను వారి వాదమును రామానుజుఁడు కఠినముగా నిరసించెను. పరబ్రహ్మాంశమైనను, జీవాత్మ యథార్థము, సనన్యము, నిత్యము, బుద్ధిజ్ఞానసహితము, నిరవయవము, నిర్వికారము, వగోచరము, నణుస్వరూపమునై నది.[4] అది దేహేంద్రియ ప్రాణబుద్ధులకు వేఱై నది.

---

1) "సర్వజ్ఞుఁడయ్యు నజ్ఞునివలెను, అశక్తుఁడయ్యు శక్తునివలెను, సర్వాధిపతి యయ్యు మానవుల వశుఁడైనట్లును, సర్వశక్తి సమన్వితుఁడయ్యు నశక్తునివలెను, వాస్త యయ్యు గోరికలున్నవానివలెను, సర్వరక్షకుఁడయ్యు దీనునివలెను, యజమాని యయ్యు సేవకునివలెను, నగోచరుఁడయ్యు గోచరుని వలెను, అగ్రాహ్యుఁడయ్యు గ్రాహ్యునివలెను జూపట్టును."

2) నీలతోయద మధ్యస్థావిద్యుల్లేఖేవభాస్వరా (వేదార్థసంగ్రహము)

3) చోల్చు: పాంచరాత్ర రహస్యము పూర్వపూర్వోదితేపా ప్తి విశేషాక్షీణ కల్మషః ఉత్తరోత్తర మూర్తీనాం ఉపాస్త్యధికృతో భవేత్. చూ. సర్వదర్శన సంగ్రహము 4.

4) 2,2,19-72; 2,3,18. యతీంద్రమతదీపిక, 8.

అది జ్ఞాత, కర్తయు, భోక్తయునై యున్నది. మానవునిలో నది స్థూలదేహమునకును, ప్రాణమునకును, పంచకర్మేంద్రియములకును మనస్సునకు నంటియున్నది. ప్రాణము నింద్రియములవలె నుపకరణ మాత్రమే.[1] అంతరంగావస్థలను; నింద్రియసాహాయ్యమున బాహ్య విషయజ్ఞానమును మన స్సాత్మ కందించును. మనస్సునకు మూఁడు వృత్తు లున్నవి. అధ్యవసాయము అనఁగా నిశ్చయము; అభిమానము; చింత.[2] అణురూప మగు జీవాత్మ హృత్పద్మమందుండును. సుషుప్తికాలమున నది హృదయమందున బరమాత్మ సంపర్కముగలిగి యుండును.[3] నిద్ర జీవావిచ్ఛిన్నతకు భంగము కాదు. ఏలన, నవిచ్ఛిన్న వ్యాపారము, స్మృతి, శ్రుతివాక్యములు, ధర్మోపదేశములు దీనిని సమర్థించుచున్నవి.[4] దీప కళిక చిన్నదయ్యుఁ దన కాంతిచే వ్యాప్తి సంకోచములు గలిగి యనేక వస్తువులను బ్రకాశింపఁజేయురీతినే, జీవ మణుప్రమాణమయ్యు, వ్యాప్తిసంకోచ శక్తులచే, దేహములో నన్నిస్థలములలోని సుఖదుఃఖములను గ్రహించును.[5] దేశ కాలములలో సుదూరవస్తువులను నది గ్రహింపఁగలదు. జీవుల జ్ఞానము, దేవునిజ్ఞానమువలెనే నిత్యము, స్వయంపోషకము, సర్వవ్యాప్తము, యుక్తమునైనది. కాని పూర్వకర్మాదిదోషములచే నది తాత్కాలికముగా సంకుచితమైనది.[6] సుఖదుఃఖ పరిభాగమువలన జీవు లనేకములని స్పష్టము. మోక్షసిద్ధివఱకు జీవులు ప్రకృతిబద్ధములు; అశ్వికున కశ్వమువలె జీవునకుఁ బ్రకృతి వాహనము వంటిది. దేహబంధము, నశ్వరమగు నీ మట్టి

---

1 2,4,10.

2) ఈ వృత్తుల ననుసరించి దానిసే బుద్ధి, అహంకారము, చిత్తము నందురు.

3) 3,2,9.

4) 3,2,7.

5) 2,3.24,26

6) ఈశ్వరస్యేవ జీవానామపి, నిత్యం జ్ఞానం స్వతశ్చ సర్వవిషయమ్ ప్రమాత్కం చ తత్కర్మాది దోషవశాత్ సంకుచితవిషయం॥ (వేదాంతదేశికుఁడు సేశ్వర మీమాంస)

7) 2,1,15

పాత్రతో సంబంధము జీవ నీశ్వర బాంధవ్యమును గుర్తింపకుండఁ జేయును. జన్మమరణాదు లన్నియు జీవాత్మకు ముఖ్యలక్షణములలో మార్పుండదు. చేతన ప్రపంచములో ననేకవర్గాయములు పుట్టిపోవు చుండును; కాని తన సహజ లక్షణమును గోల్పోవదు. ప్రళయకాలము నందు జీవుల విశిష్టరూపములు పోవునుగాని, జీవు లవినాశములై యుండును. వానికిఁ బూర్వ జన్మల కర్మఫలము పోదు. అందుచే బునస్సృష్టి కాలమున వాని కర్మల ననుసరించి, యవి తిరిగి సంసారము లోనికి నెట్టఁబడును. దేహసంబంధ ముండుటవలనను, లేకుండుటవలనను కలుగు జ్ఞానవృద్ధిక్షీణతలే జన్మమరణములు; మోక్షము వచ్చువఱకు జీవులకు దేహసంబంధము తప్పదు. ప్రళయవేళమాత్రము నామరూప భేదముతెలియుట కవకాశములేని సూక్ష్మదేహము లుండును.[1] జీవులకుఁ బూర్వజన్మ జ్ఞానముండదు; ఏలన, స్మరణశక్తి యీ దేహమునకు మాత్రమే సంబంధించినది.

జీవుని ముఖ్యలక్షణము "అహంబుద్ధి." అది జీవుని నశించు విశేషణ మేకాదు; అది జీవుని గర్భస్థమైయున్న ముఖ్యలక్షణము. అట్లు కానిచో, ముక్తిప్రయత్నము వ్యర్థమగును. బంధమోక్షావస్థలు రెంటియందును జీవాత్మ జ్ఞాతృత్వ లక్షణ మవిచ్ఛిన్నమై యుండును. జీవుఁడు ప్రవృత్తి గల కర్తయునై యున్నాఁడు. కర్మలు జీవునికిఁ జెందుటచేతనే జీవుఁడు ఫలితముల ననుభవించుట జరుగుచున్నది. జీవికిఁ గ్రియాసామర్థ్య మున్నంత మాత్రమున నెల్లప్పుడు ప్రవృత్తిలో నుండ నవసరములేదు. కర్మవశమున జీవులకు దేహసంబంధ మున్నంత కాలము, వానికర్మలు స్వతంత్రములు గావు. దేహ బంధములు తొలఁగి మోక్షము వచ్చిన వెనుక, వానికి సంకల్పమాత్రముచేఁ గోర్కులు సిద్ధించును. ముఖ్య లక్షణములలో భేదముండుటచే జీవుఁడు దేవుఁడు గాఁడు. జీవము బ్రహ్మాంశమే. పరబ్రహ్మ మవిభాజ్యము.[2] కావున, సందొక భాగము వేఱై జీవాత్మయయ్యె ననుటకు వీలులేదు, కాని యది పరబ్రహ్మాంతర్గ

1) 3,2,5.

2) 2,3,42.

తమై యున్నది. జీవులు బ్రహ్మముయొక్క విశేషణరూపము అని రామానుజుఁడు చెప్పినాఁడు.[1] అవి బ్రహ్మమునకు వేఱై యుండఁజాలవు గావున బ్రహ్మమునకుఁ గార్యము అనవచ్చును గాని, ఆకాశాదుల వలె నుద్భవమందిన కార్యములుగావు. జీవముఖ్యలక్షణ మెన్నఁడును మాఱదు. జీవికిఁ గలుగు భిన్నదశా పరివర్తనములు జ్ఞానవృద్ధి క్షీణతలచేఁ గలిగినవిమాత్రమే. ఉత్పత్తియైన యాకాశాదులకు ముఖ్యస్వభావమే మార్పునొందును.[2] జీవాత్మకుఁగల బాధానుభవాది లక్షణము లీశ్వరునకు లేవు. జడపదార్థములకువలె ముఖ్యలక్షణములలో మార్పుగాని, చేతనములకుఁ గల వృద్ధి క్షీణతలు గాని లేనివాఁ డీశ్వరుఁ డొక్కఁడే.

కర్మ ప్రవృత్తికి జీవాత్మ స్వప్రయత్న మొక్కటే చాలదు గాని, జీవాత్మాంతర్గతమైన పరమాత్మాస్థిత్వముచే జీవుని స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తి కాటంకము గాదు. కాని పరమాత్మ సహకార మవసరము.[3] తన భావి దశా నిర్మాణమునకు జీవుని స్వతంత్రత నుగ్గడించినను, సత్పురుషుఁడు ప్రకృతి నియమముల నతిక్రమింపఁగలఁ డని ఘోషించినను, కర్మతోడను జడపదార్థముతోడను నెట్టి బంధమును లేక, సంపూర్ణ స్వతంత్ర ధర్మమూర్తి యీశ్వరుఁ డొక్కఁడే యని రామానుజుఁడు పలికినాఁడు.[4] పరమేశ్వరుని శేషియందురు. జీవేశ్వరసంబంధము శేషి శేషభావము. శేషిత్వ మనఁగా జీవునివిషయములో నీశ్వరునికిఁ గల సమగ్ర శక్తి.[5]

---

1) "జీవాత్మ పరమాత్మలో నంశమాత్రము: ఎట్లన, అగ్ని సూర్యాదులనుండి వ్యాపించుకాంతి తదంశమైనట్లు: లేక గోత్వాశ్వాదికముల సామాన్య లక్షణములవలెను, నీలానిల వర్ణములవలెను నవి వస్త్వంశములైన రీతిగను: లేక దేహము దేహికంశామాత్రమైనట్లును, అంశమనగా నేకదేశ మాత్రము: పశిష్టవస్తు విశేషణము వంటిది: విశేషణ విశేషముల పూర్ణవస్తు తదంశ సంబంధమును గలిగి యున్నను, వానికి ముఖ్య లక్షణ భేద ముండుటఁ జూచుచున్నాము." (2,3,45)

2) స్వరూపాన్యథా భావలక్షణా, 2,3,18.

3) 2,3,41.

4) 1,1,21.

5) బోల్చు: లోపిసిద్ధాంతము: తా నీశ్వరుని స్వాబనబోధకాత్మక స్వభావము నుండియే తన స్వరూపమును గాంచినను, నాత్మ తన యేకత్వమును, దా నీశ్వరునుండి వేఱైన వ్యక్తిత్వము గలిగి, యితర వ్యక్తులనుండి భిన్నమనియు నెఱుఁగును.

మానవ స్వాతంత్ర్యము, పరమేశ్వర ప్రభుత్వమును గూర్చిన సమస్యలకు రామానుజునితత్త్వములో నధిక ప్రాముఖ్యమీయఁబడెను; వీలన రామానుజుఁడు రెంటిని సమర్థింపఁ బూనినాఁడు. జీవాత్మలు తమ ప్రవృత్తికిఁ బూర్తిగా దేవునిపై నాధారపడును. మంచిచెడ్డల నీశ్వరుఁడే నిర్ణయించి జీవులకు దేహములిచ్చి వాని నుపయోగించు సామర్థ్య మిచ్చెను. కాని జీవులబంధమోక్షములకుఁ బరమేశ్వరుఁడే పారమార్థికముగాఁ గారణము. అయినను లోకములో నున్న అనంత దుఃఖయాతనల కీశ్వరుఁడు బాధ్యుఁడు గాడు. మంచిచెడ్డల వివేకముగల మానవుఁడే దానికి బాధ్యుఁడు. మానవుని యిచ్ఛ దేవునిపరిపూర్ణతకు లోపముగాఁ జూపట్టును. స్వతంత్రేచ్ఛగల జీవులు దేవుని సంకల్పమునకు వ్యతిరేకముగాఁ బ్రవర్తింపవచ్చును. కర్మసూత్రమున కనుగుణముగాఁ దానువర్తింపవలసివచ్చుటచే దేవుఁడు పరిపూర్ణుఁడు గాఁజాలఁడు. మానవుల కర్మ లన్నిటికి మూలములో నీశ్వరుఁడే కారణమని రామానుజుఁ డీసమస్యనుండి తప్పించుకొనెను. ఇది దోషముకా దేలన, నీశ్వరుఁడు కొన్ని నియమముల ననుసరించి ప్రవర్తించును. ఇది యాతనిస్వభావము. ఈశ్వరుఁడు తన నియమరహితములైన విశృంఖలభావముల ననుసరించి, జీవిచే సదసత్కర్మలు చేయించుటలేదు; కర్మసూత్రము ననుసరించి వర్తించుటచేఁ దన నియతస్వభావమును జూపుచున్నాఁడు. కర్మసూత్ర మీశ్వరాధీనముగానిదైనచో నీశ్వరుని పరిపూర్ణతకు లోటు వచ్చును. కర్మసూత్రమును వినర్జింపనిదే యీశ్వరుని స్వాతంత్ర్యమును గాపాడలేమనిచెప్పు విమర్శకుఁడు హిందువుల కీశ్వరునిగూర్చిన భావ మెట్టిదో యెఱుఁగఁడు. కర్మసూత్ర మీశ్వరేచ్ఛారూపమే కర్మాధ్యక్షుఁడై కర్మపద్ధతి నీశ్వరుఁడే స్థాపించినాఁడు. కర్మనియతి యీశ్వరస్వభావరూపమే యగుటచే ధర్మపరులను బహూకరించి, దుర్మార్గుల నాతఁడే శిక్షించుచున్నాఁడని చెప్పవచ్చును.[1] కర్మసూత్రము దేవునిపై నాధారపడక స్వతంత్రమైనదికాదని నిరూపించు నిమిత్తమే కర్మసూత్రమును భగ్న మొనర్చు సామర్థ్య మాతనికున్నను నాతఁడట్లుచేయుట కిచ్చగింపఁ

1) 2,2,3;3,2,4.

డని కొన్ని వేళలఁ జెప్పఁబడెను.[1] తనధార్మికేచ్ఛాస్వరూపమగు కర్మశాసనమును లోకమునఁ బ్రవర్తింపఁజేయు వ్రతనిష్ఠుఁడై, తనకుఁ దొలఁగింపసాధ్యమైనను నధర్మముండుట కంగీకరించెను. మానవుని ప్రవృత్తికిఁ జోదక మగు నిచ్ఛాయత్నముల నంతర్యామియగు నీశ్వరుఁ డంగీకరించును.[2] స్వనియమోల్లంఘనముచేఁ బ్రపంచ చక్రములోఁ గల్లోలము కలిగింప నాతఁ డిచ్ఛగింపఁడు. ఈశ్వరుఁ డంతర్యామి యయ్యు నవసర వ్యాపారములలోనికిఁ బోఁడు.

జీవులు త్రివిధములు. నిత్యజీవులు: ప్రకృతి కర్మవిరహితులై వైకుంఠమున నానంద మనుభవించుచుందురు; ముక్తజీవులు: భక్తి కర్మ జ్ఞానములచే బంధవిచ్ఛేదము చేసికొనినవారు. బద్ధజీవులు: అవిద్యావశులై స్వార్థపరులై సంసారసాగర మగ్నులగువారు.[3] జీవాత్మ ఉత్తమ స్థితికిఁ బోవచ్చును లేదా అధమ స్థితిలోఁబడి, దేహాభిమాన మధికమై, బుద్ధి నశించి, కేవలాహారనిద్రాదికము మాత్రమే తెలిసిన పశుత్వము

1) లోకాచార్యుఁ డిట్లుచెప్పెను. "స్వభావ నిత్యత్వములకుఁ దనపై నాధారపడి జీవుల కప్పటికిఁ గర్మనాశన మేకకాలమందే గావించి ముక్తి నీయఁగల సామర్థ్య మీశ్వరున కున్నను, శాస్త్రవిధిరూపమగు కర్మమాత్రములకు జీవులను బద్ధుల నొనర్చుటకుఁ గారణ మాతని స్వేచ్ఛాలీలావినోదకాంక్షయే" యథేచ్ఛంకర్తుం శక్తత్వాత్ సకలాత్మనోఽపి యుగపదేవ ముక్తాన్ కర్తుం సమర్థస్యాపి, స్వాధీనస్వరూపస్థిత్యాదినాత్మనః కర్మవ్యాజీకృత్య దూరీకృత్య శాస్త్రమర్యాదయా శాసంగీకుర్వ్యామిత్థం స్థితిలీలాపస్వేచ్ఛయైవ (తత్త్వత్రయము పు. 108) ఈశ్వరుఁడు ప్రథమ కారణము. కర్మద్వితీయకారణము "పరమేశ్వరుఁడు స్వమాహాత్మ్యానుగుణ లీలాప్రవృత్తియందు నిశ్చితుఁడై, కర్మకు ధర్మాధర్మ రూపముల నేర్పఱచి, తత్కర్మలోఁ బాల్గొనుటకు జీవులకు దేహేంద్రియాదు లిచ్చి, వానిని నియమించు శక్తినొసఁగి, యంతర్యామియై వానిలోఁ బ్రవేశించియుండెను... ఈశ్వరదత్తములైన యట్టి శక్తులనుగాంచి జీవులు స్వేచ్ఛగాఁ బాప పుణ్యకర్మలు చేయ మొదలిడెను...... సత్కర్మనిరతుఁడైనవాఁడు తన శాసనానుగుణముగా వర్తించుచున్నాఁ డని యీశ్వరుఁడు వానికి ధర్మపరాయణత్వమును, నైశ్వర్య మట మోక్షములను నిచ్చి, తన శాసనములకు విరుద్ధముగా నడచుకొనువాని కనుగుణ శిక్షదులొసఁగును" (2,2,3).

2) 2, 8, 41

3) చూ: రహస్యత్రయ సారము, 4. నిత్య సంసారబద్ధులు కొంద ఱుందురని నమ్మ విశిష్టాద్వైతులు గలరు. చూ: తత్త్వముక్తాకలాపము 2,27–28.

ప్రాపింపవగును.[1] సంసారగతులైన జీవులు నాలుగు విధములు: దేవ మనుష్య పశుస్థావరములు. జీవులన్నియు భేదములేని వయ్యును భిన్న దేహ సంబంధములచే భేదములు చూపట్టును. జీవుల వర్ణభేదములు గూడ దేహభేదముల వలననే తటస్థించును. సహజముగా జీవులు దేవతలును గావు, మనుష్యులును గావు, బ్రాహ్మణులును గావు, శూద్రులును గావు. సంసారగత జీవులు భోగమోక్షాపేక్షచే ద్వివిధములుగా నుండును. మోక్ష కాలమువఱకుఁ బూర్వకర్మ ఫలానుభవమునకై జీవులు జన్మించుచుండ వలెను. జీవుఁడింకొక దేహమును ధరించునపుడు భూత తన్మాత్రలచే[2] నావరింపఁబడి యుండును. అవియే జీవప్రాణాధారము.[3] బంధమున్నంత వఱకు సూక్ష్మదేహ ముండును.[4] ముక్తులు దేవయానమునను, సత్పురుషులు పితృయానమునను బోవుదురు. దుర్మార్గులు చంద్రలోకమునకుఁ బోక, వెంటనే యీ లోకముననే పుట్టుదురు. జీవుల కూర్ధ్వగతి చూపువారు పరమేశ్వర ప్రతినిధులు[5]. జీవులు దైవప్రకృతిలో భాగస్వాములైనచో వారి కొకప్పుడు శుద్ధమోక్షములు గల దైవ ప్రకృతియై యుండవలెను. అట్టి దైవ లక్షణములను జీవు లేల కోల్పోయి కర్మవశము లయ్యెను? కర్మ జీవుల నెట్లు స్వాధీనమొనర్చుకొనెనో హేతువుగాని, శాస్త్రముగాని మనకుఁ జెప్పఁజాలదు. ఏలన జగత్పరిణామ మనాది యైనది.

13 - జడపదార్థము

ప్రకృతి, కాలము, శుద్ధ తత్త్వము-మూఁడు నచేతన ద్రవ్యములు. అవి భోగ్యములు, నవికారములు, మానవలక్ష్యముల కుదాసీనములు.[6]

---

1) 1,1,4.
2) 7,1,1.
3) 3,1,3.
4) 4,2,6.
5) 4,3,4.
6) సర్వదర్శనసంగ్రహము 4.

ప్రకృత్య స్తిత్వము ప్రత్యక్షానుమాన విషయము గాదు.[1] శ్రుతి ప్రమాణ ముచే నది యంగీకరింపఁ బడినది. సృష్ట్యారంభవేళ స త్త్వరజ స్తమో గుణము లందుదయించును. ప్రళయకాలమున పదార్థము మిక్కిలి సూక్ష్మరూపమున, నామరూపభేదములేకయుండి తమస్సని పిలువఁ బడును. జడపదార్థ మజ మే; దాని రూపములు వచ్చి పోవుచుండును.

సృష్టి కాలమునఁ దమస్సునుండి మహత్తును, మహ త్తునుండి యహంకారమును లేక భూతాదియు నుదయించును. సా త్త్వికాహంకారము నుండి యేకాదశేంద్రియములును, తామసాహంకారమునుండి పంచ తన్మాత్రలును జనించును; రాజసాహంకార మీ రెంటి పరిణామమున సహ కరించును.[2] అహంకారము నుండి సూక్ష్మభూత మగు శబ్దము వచ్చును; తరువాత నాకాశము వచ్చును. ఆకాశము నుండి సూక్ష్మభూత మగు స్పర్శయుఁ, దరువాత వాయువు, నిట్లే యితరభూతములును ఉద్భ వించెను. శబ్దస్పర్శాదులచేఁ గ్రమముగా నాకాశవాయ్వాదులను గ్రహిం తుము. శబ్ద మగ్నిభూతములలో నున్నది. స్పర్శాఖ్యాపము మూఁడు విధములు. ఉష్ణశీత సమశీతోష్ణములు. వేడిమి వలన మార్పులనొందు పంచవర్ణములు గలవు. ఆకాశమునకు వేఱుగా నెట్టిదేశమును విశిష్టాద్వైతు లంగీకరింపరు. సూర్యుఁ డుదయించు పై పు తూర్పనియు, న స్తమించు పై పు పశ్చిమ మనియు గు ర్తు పెట్టుకొని, వీనినుండి దూరసామీప్య పరి గణనము చేయుచుందుము.[3] ప్రాణ మనఁగా నింద్రియములని భ్రాంతి పడరాదు. అది వాయువుయొక్క అవస్థా విశేషము.[4] సాంఖ్యులవలెఁ గాక, ప్రకృతి కీశ్వరుఁడే కారకుఁడు, నియంతయు నని విశిష్టాద్వై తులు చెప్పుదురు.[5]

1) త త్త్వము క్తాకలాపము 1,11.
2) సర్వార్థసిద్ధి 1,11.
3) త త్త్వము క్తాకలాపము 1, 48.
4) ,, 1,53-54.
5) సర్వార్థసిద్ధి 1,16.

కాలమున కొక ప్రత్యేక స్థానము నిచ్చిరి. అది సర్వాస్తిత్వ రూపము.[1] అది ప్రత్యక్ష విషయము. దినమాసాది భేదములు కాల సంబంధములపై నాధారపడునవే.[2]

సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును ప్రకృతి కున్నవి. కాని శుద్ధ సత్త్వమునకు సత్త్వగుణ మొక్కటే యున్నది. అది దేవుని నిత్య విభూతిలోని ద్రవ్యరూపము. అది లోనున్న రూపము నాచ్ఛాదింపదు. ప్రకృతి సాహాయ్యమున నీశ్వరుఁడు లీలావిభూతిగా నొక విశ్వశక్తిని ప్రదర్శించును. నిత్య విభూతిరూపమున శుద్ధసత్త్వ సాహాయ్యముచే లోకాతీతశక్తిని గలిగి యుండును.

ఈ యచేతనద్రవ్యము లన్నియు నీశ్వరేచ్ఛానుగుణములై వర్తించును.[3] అవి తమంతటఁ దాము మంచివియును గాదు, చెడ్డవియును గాదు; జీవుల కర్మల ననుసరించి సుఖ దుఃఖముల నిచ్చును. ఈశ్వరుఁడే వాని ప్రవర్తనమును నిర్ణయించును; "ఏలన, వస్తువు లిచ్చు ఫలితములు వాని స్వభావము పైననే యాధారపడియున్న యెడల, సర్వవస్తువులు సర్వకాలములందు నందఱకు సుఖమునో దుఃఖమునో యిచ్చుచుండవలెను. కాని యట్లు జరుగుటలేదు." "స్వతంత్రముగు పరబ్రహ్మమునకు నీద్రవ్య సంబంధము లీలావినోదము; అతఁడు వానిని తన స్వాధీనములో నుంచుకొని పెక్కు రీతుల నడపుచుండును."[4] అవిద్యా కర్మ బంధములనుండి విముక్తుఁడైన వానికి లోక మానంద మయమై తోఁచును. జీవజడ పదార్థములు రెండును దేవుని శరీరము లేక విశేషణములే కాని, దేవుఁడు జీవులతోఁ బ్రత్యక్షముగను, జడపదార్థములతోఁ బరోక్షముగను సంబంధమును గలిగి యుండును. అచేతనములు చేతనముల వశమై యుండును. జడపదార్థ మధికముగాను

1) తత్త్వత్రయము ననుసరించి కాలము తత్త్వశూన్యము.

2) ఉపాధిభేదము (తత్త్వముక్తాకలాపము 1,69).

3) 2,2,2.

4) 3,2,12.

పూర్ణముగాను దేవునిపై నాధారపడును. జీవులకుఁ గొంత స్వేచ్ఛ యున్నది. జీవు లీశ్వర సాన్నిధ్యము నొంది జనన మరణాదుల నతిక్రమింపవచ్చును.

14 సృష్టి

ప్రతికార్యమున కొక యుపాదాన కారణ మున్నదనియు జగత్కార్యము బంధరహిత జీవాస్తిత్వమును సూక్ష్మపదార్థాస్తిత్వమును సూచించు ననియు రామానుజుఁడు తలఁచెను. చేతనాచేతనము లీశ్వరుని ప్రకారములయ్యు, వాని కనాదిగాఁగల పృథగ్వ్యక్తిత్వము, బ్రహ్మములో నెన్నఁడును గలిసిపోదు. వాని కొకవిధమైన ద్వితీయాస్తిత్వస్థాన మున్నది. అందుచే నవి తదనుగుణముగాఁ బెంపొందును. వానికిఁ గొన్ని దశలలో మాఱుచుండు రెండవస్థ లున్నవి. మొదటిది నామరూపభేద రహితమై మనకుఁదెలియు గుణములు లేనిదై యుండు నవ్యక్తావస్థ; ఇందు బుద్ధి సంకుచితమై యుండును. బ్రహ్మ కారణావస్థలోనుండు ప్రళయదశ యిదే. ఈశ్వరేచ్ఛచే సృష్టి మొదలగునప్పుడు సూక్ష్మపదార్థము స్థూలమై, పూర్వజన్మకర్మ ఫలానుగుణములగు దేహసంబంధము జీవులకుఁ గలిగి, బుద్ధి వికసించును. చేతనాచేతనములతో నీవిధముగా గోచరించు బ్రహ్మము కార్యావస్థలో నున్నాఁడని చెప్పనగును. సృష్టి లయము లొకే పదార్థము యొక్క భిన్నావస్థలు మాత్రమే.[1] జీవ జడ పదార్థములు కార్యకారణావస్థా ద్వయమును గలిగి యుండును. కారణావస్థలో జీవులు దేహరహితములై, ప్రకృతిసామ్యస్థితి నొంది యుండును. కాని సృష్టికాలమునఁ బూర్వకర్మవశమున జీవులు గుణసామ్యస్థితిని జలింపఁజేయఁగా, నీశ్వరేచ్ఛచేఁ బ్రకృతి కర్మ ఫలితములను నిర్మించును. పూర్వము దా మొనర్చిన కర్మల ఫలితముల ననుభవించు నవకాశము జీవులకుఁ గల్పించుటకొఱకే సృష్టి చేయఁబడును. ఈ దృష్టితోఁ జూచినచో నీశ్వరుని సృష్టి కార్యము పూర్తిగా స్వతంత్రమై

1) చూ. రామానుజ గీతాభాష్యము, 13,2,9,7.

నది గాఁజాలదు.[1] పంచరాత్రము ననుసరించి సృష్టి రెండువిధములు. శుద్ధసృష్టి; స్థూలసృష్టి. మొదటిది సృష్టియేకాదు. అది యీశ్వరుని నిత్యమగు నంతశ్శక్తి వ్యక్తీకరణము. జ్ఞానైశ్వర్య శక్తి బలవీర్యతేజస్సు లందుఁ బ్రకటితములు. ఇవి లక్ష్మీసమేతుఁ డగువాసుదేవుని లక్షణములు. వ్యూహములు, విభవములు శుద్ధ సృష్టిలోనివే. శుద్ధసత్త్వపరికల్పితము నగు వైకుంఠము శుద్ధసృష్టిలోనిదే.[2] స్థూలసృష్టి గుణత్రయాన్వితమగు ప్రకృతివలన నిదివఱకుఁ జెప్పఁబడిన క్రమములో జరుగును.[3] ఈశ్వరున కీ సృష్టికార్య మొకలీల.[4] లీలాభావములో నిష్కామత్వము, స్వేచ్ఛ, ఆనందము నిమిడియున్నవి. ఈ భావము ననుసరించియే రామానుజుఁడీశ్వరునకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమున్నదని వాదించును. ప్రకృతియు జీవులు నీశ్వరుని క్రీడావస్తువులు; అవి యెన్నఁడును వాని యిచ్ఛకు వ్యతిరేకములు గాఁజాలవు తన స్వేచ్ఛావిలాసము కొఱ కీశ్వరుఁ డీ నాటక ప్రదర్శనము జేయును.[5]

పరిపూర్ణము నద్వితీయము నగు బ్రహ్మమునుండి, పరిచ్ఛిన్న జగదుత్పత్తి కవకాశము లేదనియు, లేక పరిచ్ఛిన్న మానవ మపరిచ్ఛిన్న బ్రహ్మ పదార్థమునుండి పరిచ్ఛిన్న సృష్టి యెట్లు వచ్చెనో తెలియుట కవకాశము లేదనియుఁ జెప్పిన శంకరుని సమస్య రామానుజుని బాధింప లేదు; ఏలన నిర్గుణ బ్రహ్మమునుండి సగుణసృష్టి యేర్పడెనని చెప్ప

---

1) 2, 1, 34-35.

2) వంగీయ వైష్ణవులు దీని నంగీకరింతురు గాని, లక్ష్మీ విష్ణువుల స్థానమున రాధాకృష్ణులను నిలుపుదురు.

3) పంచరాత్ర సంహితల ననుసరించి, రెంటికి మధ్యమ వర్గమునకుఁ జెందిన సృష్టిఁ గూడఁ జెప్పును

4) పోల్చు : క్రీడా హరేరిదం సర్వమ్: మఱియు, హరే విహరసి క్రీడా కందుకైరివ జంతుభిః; మఱియు లోకవత్తు లీలా కైవల్యమ్ సూత్రమును.

5) స్వసంకల్ప కృతమ్ (రామానుజ గీతాభాష్యం 1,25.)
పోల్చు : 'ఈశ్వరుఁ డవ్యయానందమున ననంతరీతుల నానందించును"
(బ్రౌనింగు పెరాసెల్సస్).

శ్రుతి వాక్యములను రామానుజుఁడు విశ్వసించును. శ్రుతి వాక్యమునకు హేతుసామర్థ్యము నుండి తీరును. నిర్దేహజీవులు, నవ్యక్త జడపదార్థము నుండవలెనని యీశ్వరేచ్ఛయైనచో నట్లుండునా? యుండవా? ఈశ్వర దృష్టి కాధారభూతము లగు నీ మూల ద్రవ్యములు మధ్వాచార్యుఁడు చెప్పినట్లు, బాహ్యమునుండి వచ్చినవి కావు. అవి యీశ్వరునందే ప్రకార రూపములై యున్నవి! కాని, యీశ్వరేచ్ఛకుఁ బూర్వమే యీ ద్రవ్యము లుండవలెను. ఇంకొక రకమగు ద్రవ్యమువలన నింతకంటె మంచి సృష్టి జరిగియుండవచ్చునని యూహించుట కవకాశమున్నది. తనకు సాధ్యములగు ప్రపంచము లన్నిటిలో నుత్తమమైన దాని నీశ్వరుఁడు కల్పించుటకు వీలు లేదు; ఉన్న ద్రవ్యముతో సాధ్యమైనంత మంచి సృష్టి నాతఁడు చేయఁగలిగెను. నిరుపాధిక సత్తాకమైనదే బ్రహ్మము.[1] మార్పునకు వశమైన జడ పదార్థమును, జడ పదార్థ వశమైన జీవ సమూహము నట్టిది గాదు. తన విశేషణము లగు జీవ జడ పదార్థములు వికారము నొందుచుండఁగా బ్రహ్మము నిర్వికారమై యెట్లుండఁ గలదో భావించుట కసాధ్యమైనది. ఈ ప్రకారములు సూక్ష్మరూపముఁనుండి స్థూలములుగను, మరల సూక్ష్మములుగను మారుచున్నవి. అందుచే నీశ్వరుఁడును వికారము నొందు నని రామానుజుఁ డంగీకరింపవలసి వచ్చినది.[2] సృష్టి యీశ్వరుని విశేషణ మని రామానుజుఁడు చెప్పును. అనఁగాఁ బరబ్రహ్మము విశేషణ రహితముగా నుండఁజాల దన్నమాట; విశేషణము పరబ్రహ్మ కవపరము. దీనికి వ్యతిరేకముగాఁ గొన్ని శ్రుతి వాక్యము లుండుటచే రామానుజుఁడు దీని నంగీకరింపఁ డయ్యెను. "ఈ జీవులు నాయందు లేర"ను[3] వాక్యమునకు వ్యాఖ్యవ్రాయుచు రామానుజుఁ డిట్లుచెప్పెను! "నాయిచ్ఛచే సర్వజీవుల కాధారము నేనే; కాని వానివలన నాకెట్టి సహకారము నవసరములేదు." వా స్థితి కీ జీవులెప్పుడు

---

1) నిరుపాధికసత్తా. 1,1,2 పోల్చు: శ్రుతప్రకాశికా కేనాపి పరిణామవిశేషేణ తత్తదవస్థస్య సత్తాసోఽపాధికసత్తా, అతో నిరుపాధికసత్తా నిర్వికారత్వమ్॥

) ఉభయప్రకార విశిష్టే నియంత్రంసే తదవస్థా తదుభయ విశిష్టా రూపవికారో భవతి (రా భా. 2,3,18.)

3) భగవద్గీత 9, 4

నే విధమునఁ దోడ్పడ నవసరము లేదు."[1] జగముండుట వలనఁ బరమేశ్వరున కే ప్రయోజనములేదు. ద్వైతస్వభావములో జగ మిమిడి యున్నదను రామానుజుని యీశ్వరతత్త్వమున కిది వ్యతిరేక మగును. "పత్రముగాని పుష్పముగాని భక్తితోనిచ్చిన నేను సంతసింతు" నను గీతావాక్యమును వివరించుచు రామానుజుఁడు వ్రాసినాఁడు. "నాకు స్వభావమగు నిరవధికము నవ్యయమునగు నానందము ననుభవించు చున్నను, భక్తు లిచ్చిన దానిని నాకు దుస్సాధ్యమగువస్తువు లభించిన దానినిగా స్వీకరించి యనుభవింతును." [2] తన భక్తుల దానములచే నీశ్వరుఁ డధికముగా నానందించునుగాని, భక్తులుగాని వారి కష్టదుఃఖములతో నాతనికి సంబంధము లేదు. తనలో భాగమైన హస్తమో, పాదమో బాధపడినచో నొకవ్యక్తియు బాధపడునట్లే, జీవు లీశ్వరాంశము లైనచో జీవుల దుఃఖములం దీశ్వరుఁడు భాగస్వామియగును. అందుచే జీవునికంటెఁ బరమేశ్వరుఁడే యెక్కువెడ్చును. [3] కాని జీవుల దుఃఖము వలన నీశ్వరుఁడు కలుషితుఁడు గాఁడని రామానుజుఁడు వాదించును. సృష్టి స్థితి లయ కార్యము లీశ్వరుని లీల లైనచో, నీశ్వరుని వినోదము మార్పుల నొందు ననియు, నీవ్యాపారముల వలన నాతనియానంద మతిశయించు ననియు మన మూహింపవగునా ? ఈశ్వరుని పరస్వభావ మవ్యయానందము; తన విశేషణముల వికారము లాతని కధికానందము నొసఁగును. జీవ దేహ సంబంధము హేతుయుక్తముగా నిరయింపఁ బడని రీతినే, నిర్వికారము, పరిపూర్ణము నగు నీశ్వరుని పరానందమున కును నాతని శరీరవికారములచేఁ గలుగు నానందమునకును సంబంధము స్పష్టముగా నిరూపింపఁబడలేదు.

మాయా సిద్ధాంతమును, జగన్మిథ్యాత్వమును రామానుజుఁడు తీవ్రముగాఁ బ్రతిఘటించును. లోకములోని భేదములకు మానవుని పరిచ్ఛిన్న మానసమే కారణ మైనచో, నీశ్వరునికి భేదము లుండరాదు.

1) మత్స్థితౌ శైర్నకచ్చి దుపకారః (రామానుజ గీతా భాష్యము-9,4.)

2) రామానుజగీతాభాష్యము, 9,26.

3) శం భా 2,3,45.

కాని యీశ్వరుఁడే లోకమును సృజించి భిన్న జీవులకు వాని కర్మఫలిత ముల నేర్పాటు చేసెనని శ్రుతి చెప్పుటవలన నీశ్వరునకు లోక భేదములతో సంబంధ మున్నదని తెలియుచున్నది. మరుమరీచిక వలె జీవ నానాత్వ మసత్య మగుటకు వీలులేదు; ఏలన, మరీచికపై నాధారపడి మనము చేయు యత్నము వ్యర్థ మగుచున్నది. జగత్తుపై నాధారపడి మనము చేయు కార్యము అట్లగుట లేదు. మఱియు ప్రత్యక్షము మనకుఁ జూపు ప్రపంచ వాస్తవికత, శ్రుతి సాక్ష్యముచేఁ దొలగింపఁ బడుచున్న దనుటయు సహేతుక వాదము కాదు; ఏలన శ్రుతిరంగము, ప్రత్యక్ష రంగము భిన్నములు; అందుచే నొకదాని నొకటి యవి నిర్మూలింపఁ జాలవు.[1] జ్ఞాన మంతయు వస్తువుల నావిష్కరించును.[2] నిత్యముగా నుండవు గావున, వస్తువులే లేవనుట విచిత్ర వాదమే. వ్యతిరేక వస్తువులకును, భిన్న వస్తువులకును భేదమే తెలియని వాదమిది. భేద మభావ సూచకము గాదు. రెండు జ్ఞానక్రియలు పరస్పరవిరుద్ధములైనచో నపుడు రెండును యథార్థములు గావు. "కాని ఘటపటాదు లన్యోన్య విరుద్ధములు గావు. ఏలన నవి దేశకాలములలో భిన్నములై యున్నవి. ఏ దేశమం దేకాలమున నొకవస్తువున్న జ్ఞానమును నాదేశమం దా కాలముననే వస్త్వభావ జ్ఞానమును గల్గినచో నవి పరస్పర విరుద్ధములు. కాని దేశకాలములు భిన్నములైనచో నిట్టి వైరుధ్యము లేదు"[3] రజ్జు సర్ప భ్రాంతి దృష్టాంతములో నభావ జ్ఞాన మొకే దేశకాలములలో సంభవించుచున్నది. అందుచే వైరుధ్యమున్నది. కాని, మన మిప్పుడు చూచిన యొకవస్తు వింకొక కాలమున నింకొక దేశములో లేకున్నచో, నా వస్తు మసత్య మను నిర్ణయముచేయుట సాహస మగును. శంకర

---

1) ఆకాశ వాయ్వాది భూతా ..పదార్థగ్రాహీ ప్రత్యక్షం శాస్త్రం తు ప్రత్యక్షాద్య పరిచ్ఛేద్య సర్వాంతరాత్మత్వసత్యత్వాద్యనంత విశేషణ విశిష్ట బ్రహ్మస్వరూప ... విషయం, ఇతి శాస్త్ర ప్రత్యక్షయో ర్నవిరోధః॥ (వేదార్థ సంగ్రహము, పు. 67.)

2) అర్థ ప్రకాశా.

3) దేశాంతర కాలాంతరసంబంధి తయానుభూత స్యాన్యదేశ కాలయో రభావా ప్రతిపత్తే న విరోధః॥ (1,1 1)

రామానుజు లిర్వురు నేకత్వమునే[1] సమర్థింతురు. నిజమగు నేకత్వము భేదసహిత మనియు, వభావవిరుద్ధసహితము కాదనియు రామానుజుఁడు భావించును. అద్వైతముయొక్క అవిద్యాసిద్ధాంతమున ననేకాక్షేపణలను రామానుజుఁడు చూపెను. అవిద్య కాశ్రయ మేది? పరిపూర్ణుఁడగు పర బ్రహ్మ కాఁజాలదు; అవిద్యాసంజాతుఁడగు జీవుఁడును గాఁడు. అవిద్య బ్రహ్మయొక్క స్వయంప్రకాశము నాచ్ఛాదింపఁజాలదు. స్వయంజ్యోతి యగు జ్ఞానమునకు వేఱొక యాధారముగాని విషయముగానిలేదు. అట్టి జ్ఞానము తనలో నెలకొనియున్న యొకలోపముచే నానావిషయములతో సంబంధమునుగలిగి యున్నదని భావించినచో నా లోపము సత్యమా? అసత్యమా? అది అద్వైతము ననుసరించి నిజముగాదు; రామానుజు ననుసరించి యది అనృతము కాఁజాలదు; ఏలన నది యీశ్వరుఁ డంగీకరించినదే. మానవజ్ఞానములో నవ్యక్తమైనది వ్యక్తమగునప్పుడు వ్యక్తమగు కార్యమున కవరోధమగున దేదియో యుండవలెను. అట్టి దోషము బ్రహ్మమున కున్నదనుటకు వీలులేదు. మఱియు బ్రహ్మముకూడ నవిద్యావశుఁడైనచో సర్వము ననత్యమను నిర్ణయమునకు రాక తప్పదు. అవిద్యాస్వరూపమును సహేతుకముగా నిర్ణయింపఁజాలము. అది సత్య మునుగా దసత్యమునుగాదు. ఒకవిషయ మనిర్వచనీయ మనుట సమంజసముగాదు. అవిద్యయున్నదని యేజ్ఞానప్రమాణమును ఋజువు చేయులేదు. ప్రత్యక్షానుమాన శబ్ద ప్రమాణములు దానిని నిరూపింపఁ జాలవు. శ్రుతులలో మాయ యనఁగా దేవు నద్భుతశక్తి యను నర్థ ములో నుపయోగింపఁబడెను. దేవునికి శాశ్వతము ననత్యమునగు నవి ద్యతో సంబంధము లేదు. అద్వైతము ననుసరించి శ్రుతులుగూడ నవిద్య లోనే చేరును; దానితో జ్ఞానమున కాధారమే పోవును. నిర్గుణ బ్రహ్మ జ్ఞాన ప్రాప్తిచే నవిద్యానివర్తనమగునన్నచో, నట్టిది జరుగ దేలన నట్టి జ్ఞానము సాధ్యముకాదు. యథార్థమగునవిద్య, భావజన్యమగు జ్ఞానము వలన నివృత్తముగాదు. ప్రపంచము మహత్తరమైనది; గంభీరార్థ సహితమైనది; అది వట్టిభ్రమాసంజాతమనుట పొసఁగదు. మనమును, జగత్తును బ్రహ్మకువేఱై యుండుట నిజమని నమ్ముటయే యథార్థమగు నవిద్యయై యున్నది.

---

1) శం॥ భా॥ 2,2,33; రా॥ భా॥ 2,2,31

15 — ధర్మ, మతజీవితము

ద్వీపవాసులు తాము సాగరమధ్యమున నుంటిమని యెఱుఁగనట్లే దేహగతులైన జీవులు సంసారమున జీవించుచున్నవి. తాము దేవుని ప్రకారములు మని (అంశములు) యెఱుఁగక ప్రకృతిసంభూతుల మని నమ్ముదురు. పూర్వజన్మ సంస్కారవశమున జీవాత్మ దేహ బంధములలోఁ దగుల్కొని యుండుటచే దాని యంతర్జ్యోతి బాహ్యాంధకారముచే నాచ్ఛాదింపఁబడును. ప్రకృతి పరికల్పిత దేహాచ్ఛాదనమే తననిజమగు నాత్మస్వరూప మనియు, క్షణిక మానవసంతోషమే నిత్యానందమనియు జీవుఁడు నమ్మి, దేవునికిఁ బెడమొగము పెట్టుచున్నాఁడు. దేహమును గల్పించు నవిద్యా కర్మలే జీవాత్మకుఁ బతన హేతువులు. పరిశుద్ధమైన యాత్మకు జడపదార్థ సంపర్కమే నీచస్థితిని గూర్చినది. ఈ పాపము వలన నాత్మాభ్యున్నతి కవరోధము కల్గుటయేకాక, దైవద్రోహముకూడ నైనది. ఈశ్వరుఁడే సర్వాత్మ స్వరూపియను విద్యచే నవిద్యానివృత్తి కావలెను. జీవులకు స్వతంత్రప్రవృత్తి సామర్థ్యమును రామానుజుఁ డంగీకరించును. బాధ్యత విషయములోఁ బ్రతివ్యక్తియు నీశ్వరున కమ్యుఁడే. తన కీశ్వరుఁ డాధారమని తెలియనిచో, జీవినిఁ గర్మయంత్ర మూలమున శిక్షించి, దాని దుర్వర్తనములను స్మృతికిఁ దెచ్చి, సత్యము నెఱుఁగుటకు సాయపడును. అంతర్వర్తియైయున్న యీశ్వర ప్రేరణవశమున జీవాత్మ తన దోషమును గుర్తించి, దైవసాహాయ్యము నపేక్షించును. పాపమునకు బాధ్యత మానవునిదే యని రామానుజతత్త్వ ముద్ఘాటించును. యామునాచార్యుఁడు దానొక "సహస్రపాప ఘటము"ని వర్ణించుకొని దైవకటాక్షము నర్థించును. వైష్ణవమతము శ్రమాన్వితమగు తపో విధానములను ప్రోత్సహింపదు.

ఆస్తికుఁడగు రామానుజుఁడు జ్ఞానకర్మలచేఁగాక భక్తి ప్రసాదములచే మోక్షము సాధ్యమని నమ్మును. శాస్త్రముల ననుసరించి జ్ఞాన మనఁగా ధ్యానమును, నిదిధ్యాసనమునై యున్నది.[1] ఈశ్వరుఁడు

1) 3,4, 26

మన కంతరాత్మయనియు, మన మీశ్వరునిలో నంశముల మనియుఁ జెప్పు సత్యముపై దృష్టి కేంద్రీకరించుటచే భక్తి జనించును. దుష్కర్మ వినాశమైనఁగాని యీ జ్ఞాన ముదయించదు. నిష్కామకర్మ వలనఁ బూర్వకర్మక్షయ మగును. శాస్త్రచోదిత కర్మలను స్వార్థముతోఁ జేసినచోఁ బ్రయోజనములేదు. కర్మ ఫలితము క్షణికము; జ్ఞాన మక్షయమైనది. కాని యీశ్వరార్పణ బుద్ధితోఁ జేయు కర్మ మోక్షసిద్ధికి సాహాయ్య మగును.[1] నిష్కామకర్మవలన సత్త్వగుణము పెంపొందు, సత్యము స్ఫురించును. జ్ఞానకర్మలు భక్తిసాధనములు. భక్తి స్వార్థపరత్వమును మూలములోనికిఁ బెరికివైచి, సంకల్పమునకు నూతన బలమును, బుద్ధికిఁ గ్రొత్త చూపును, నాత్మకు నవ్యశాంతినిఁ జేకూర్చు శక్తిగలది.

నికృష్టోపాసనము మొదలిడి, యీశ్వరసాక్షాత్కారము వఱకు సర్వవిధారాధనములు భక్తియే యను సర్థము వ్యాప్తిలో నున్నది. ఋగ్వేదకాలమునుండి[2] నేఁటివరకు నీదేశమున భక్తికిఁ బరిణామచరిత్ర గలదు. రామానుజు నమసరించి భక్తియనఁగాఁ బ్రశాంతధ్యాన మూలమున నీశ్వరసాన్నిధ్యముఁ గాంచుటే. భక్త్యంగముల నాతఁడు విపులముగా వివరించెను. ఆహార వివేకము,[3] ఈశ్వరునియం దనన్యకాంక్ష లేక విమోకము; అభ్యాసము; వరోపకారకమైన క్రియ;[4] సర్వజీవ క్షేమకాంక్ష లేక కల్యాణము; సత్యము; ఆర్జవము; దయ; అహింస; దానము; అనవసాదము లేక నిరాశారహితమగు నిత్యసంతుష్టి[5] మొన్నగునవి.

---

1) తదర్పితాఖిలాచారతా (నారదభక్తిసూత్రము పు 19.)

2) పోల్చు: "సుఖాపేక్షతో, నా భావము లన్నియు నుత్కంఠతో నింద్రుని స్తుతించును: సుందరుఁడగు యువతి వరు నాతని వధువుడు కౌఁగిలించుకొను రీతిని, నా కోర్కె లీడేర్చునని నా భావము లాతని నాలింగనము చేసికొనును: హే యింద్రా! నాచిత్తము నీయందే లగ్నమై తిరిగి రాకున్నది నా వాంఛా సిద్ధికి నిన్నే ప్రార్థింతును."

(ఋగ్వేదము 10,43,1.)

3) ఇంద్రియవిషయమోహ ముండరాదని చెప్పిన శంకరుని వివరణ మింతకంటె శ్రేష్ఠతరము.

4) స్వాధ్యాయము, ఈశ్వరారాధనము, పితృదేవతలకు సేవమానవజాతికిఁ బకు జాతికి నిర్వహింపవలసిన విధులుగా విభాగింపఁబడెను

5) సర్వదర్శనసంగ్రహము 4.

కావున భక్తియనఁగా ఉద్రేకము గాదు;[1] ఇచ్ఛాబుద్ధి శిక్షణము,[2] ఈశ్వరుని గూర్చిన జ్ఞానము, నీశ్వరేచ్ఛావశ మగు సంకల్పమును[3] భక్తిలోనివి. మనస్సును, హృదయమును సంపూర్ణముగా నీశ్వరుని కర్పించుటే భక్తి. ఇది సాక్షాత్కార సిద్ధిలో సమాప్త మగును.[4]

భక్తియు, మోక్షము నవినాభావ సంబంధము గలవి; భక్తి యొక్క ప్రతిఘట్టమందును మనకుఁ గ్రమాభివృద్ధి కల్గుచున్నది. భక్తి యొక్కపరిణామమే మోక్షము. అదియే సాధనము లన్నిటికంటె శ్రేష్ఠతరమైనది; ఏలన భక్తి ఫలరూపమగు సాధనము. జీవాత్మ భక్తి వలనఁ గ్రమముగాఁ దన కీశ్వరునితోడి సంబంధము నధికముగా గుర్తించి తుదకుఁ దనకుఁ బరమాత్మ యగు నీశ్వరునికి సంపూర్ణార్పణము చేసి కొనును. తరువాత నిఁక స్వాభిమానము, స్వార్థపరత్వము నుండవు; ఏలన నహంకారముస్థానమున నీశ్వరుఁడు ప్రవేశించినాఁడు; జీవిత మంతయు దీనితో మార్పునొందును. నమ్మాళ్వారుచెప్పినాఁడు.[5] "నన్ను నీలోఁగలుపుకొను మహత్తరమైన నీ వరప్రసాదమునకు నేను కృతజ్ఞుఁడనై నాయాత్మను నీకు సమర్పించినాను."[6] మనరక్తములోని ప్రతి బిందువును, హృదయమందలి ప్రతి స్పందనమును; బుద్ధియందలి ప్రతి భావమును దేవునికి సమర్పింపఁబడును. "నేనుకా దంతయునీవే" యమన దీ యవస్థ, వైధీభక్తి ముఖ్యభక్తియని భక్తి రెండుతెఱఁగులు.

---

1) స్వప్నేశ్వరుఁ "ధమభక్తి" యనఁగా జ్ఞానసహితమగు భక్తియని చెప్పినాఁడు అంధప్రేమ భక్తికాదు.

2) జ్ఞానకర్మానుగృహీతం భక్తియోగమ్, (రామానుజగీతా. ఉపోద్ఘాతము) ధీప్రతి రూపా భక్తిః (తత్త్వముక్తాకలాపము)

3) వేదార్థ సంగ్రహములో రామానుజుఁడు సాధనభక్తి, పరాభక్తియని భక్తిభేదము తెల్పెను. వాఙ్మనో దేహ నిగ్రహము, విధి కర్మాచరణము, స్వాధ్యాయము, నిస్సంగత్వము మున్నగునవి మొదటిదానిలోఁ జేరును

4) 1,1,1.

5) నారద భక్తిసూత్రములు పు. 26

6) తిరువాయిమొళి 2,3.4,

మొదటిది ప్రార్థనలు, పూజలు, విగ్రహారాధనముతోఁ గూడినది. ఇవన్నియు నాత్మ పురోభివృద్ధినిచ్చును గాని, తరింపఁజేయఁజాలవు. మనము పరమాత్మ నర్చింపవలెను; భక్తి చరమసోపానములలో ధ్యానవిషయముగా నే రూపమును నిలువఁజాలదు.[1]

ఈశ్వరునకు సంపూర్ణ సమర్పణము ప్రపత్తి.[2] భాగవతుల ననుసరించి, ప్రపత్తియే మిక్కిలి నిశ్చయమైన మోక్షసాధనము. పండితులకుఁ బామరులకు, నధికులకు నంపఱకు నిది సులభ సాధ్యమైనది. జ్ఞానకర్మలపై నాధారపడు భక్తి, కష్టసాధ్య మగుటచే నగ్రజాతిత్రయమునకే చెప్పఁబడినది గాని యెవఁడైనను గురూపదేశమునంది, యీశ్వరుని భుజస్కంధములపైఁ దన భారము నిడి, సుఖింపవచ్చును. ఆళ్వారుల సంప్రదాయము నధికముగా నాదరించిన తెంగలై (దక్షిణశాఖ) శాఖ ననుసరించి, మోక్షమునకుఁ బ్రపత్తి యొక్కటే మార్గమనియు యత్నాంతర మేమియు నవసరము లేదనియుఁ జెప్పఁబడెను. ఈశ్వరునికి సంపూర్ణార్పణ మొనర్చినవాని నాతఁడే రక్షించును. వడగలై (ఉత్తర) శాఖ, మోక్షమునకుఁ బ్రపత్తి యొకమార్గమే కాని యొకేమార్గము కాదని చెప్పును. ఈ శాఖ ననుసరించి, మోక్షసిద్ధికి మానవ ప్రయత్న మవసరమని చెప్పును. కర్మ జ్ఞాన భక్తి ప్రపత్తులను సాధించిన వ్యక్తి కీశ్వర

---

1) రామానుజుఁడొక గురుప్రోక్తశ్లోకము నిట్లుదాహరించినాఁడు: "ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతా జగదంతర్వ్యవస్థితాః ప్రాణినః కర్మజనిత సంసారవశవర్తినః యతస్తతోన తే ధ్యానే ధ్యానినా ముపకారకాః। అవిద్యాంతర్గతాస్సర్వే తే హి సంసారగోచరాః॥", "బ్రహ్మ మొదలు తృణ పర్యంతము సర్వ వస్తువులు కర్మజాతమగు సంసార పాశబద్ధములు అవిద్యాంతర్గతములై, సంసార సంగతములైన యావద్వస్తువులు ధ్యానమున కుపకరించు విషయములు కాఁజాలవు.

2) చూ: రామానుజుని భగవద్గీత 7 అ 7,14. లకు వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతవాక్యములు, ప్రపత్తి కారంగములు చెప్పఁబడినవి. (1) అనుకూల్య సంపత్తి అనఁగా ఈశ్వరార్పణమున కర్హములైన లక్షణముల నార్జించుట (2) ప్రతికూలలక్షణ వివర్జనము (3) ఈశ్వరుఁడు తన్నుఁ దప్పక రక్షించునను విశ్వాసము. (4) రక్షకుఁడై మొఱ. (5) కార్పణ్యము. (6) ఆత్మసమర్పణమను మొదటి యైదు నాఱవదానికి సాధనములు ఆత్మ సమర్పణమే ప్రపత్తి

కృప లభించును. ఈ శాఖ చెప్పునది మర్కటకిశోర న్యాయము. మర్కట కిశోరము ప్రయత్నపూర్వకముగాఁ దల్లి నంటిపట్టుకొని యుండవలెను. రెండవశాఖ చెప్పునది మార్జాలకిశోరన్యాయము. ఇచటఁ దల్లి తన కిశోరమును నోటఁ గఱచుకొని, కొనిపోవును. ఈ శాఖ ననుసరించి, మానవప్రయత్నములో నేమియును లేదు; దైవకటాక్షమే మోక్షార్థులగు వారి నేర్చి రక్షించును. ఈశ్వరుఁ డేదేనొక్క ముహూర్తమున జీవాత్మ నావేశించి స్వీకరించును; తిరిగి ప్రయత్న మవసరము లేదు; ఆత్మ సమర్పణము నిత్యము జరుగుచుండవలె నని రెండవశాఖ చెప్పును.

భాగవతపురాణములోని భక్తి, రామానుజుఁడు చెప్పిన దానికంటె నిగ్రహము తక్కువచూపును. కొంత మితిలేని యావేశము భక్త్యారంభ దశలోఁ బ్రాఁబడినది. ఆత్మపరివర్తనమందుచున్న వ్యక్తి కొంత అద్భుతాహ్లాద పరవశత్వము నందును. భాగవతభక్తిలో భావముద్రిక్తమై, దేహకంపము గలిగి, గద్గద కంఠమై, సమాధ్యవస్థలోనికిఁ దొడ్కొనిపోవు లక్షణము గలదు. కర్మకలాపము నెడ ముదాసీనభావము చూపి భాగవతము ఫలాపేక్షలేని యీశ్వరభక్తి ప్రధానమని బోధించును. కోరిన ప్రతివ్యక్తియు నీశ్వరునియం దైక్యము పొందవచ్చు నని యది చెప్పును. ఇది భక్తివలన సాధ్యమగును. కాని యీశ్వరునిలోఁ గలిసి పోవుటకంటె[1] నెల్లప్పుడును వేఱై యుండుటే విశేషానందహేతువని చెప్పఁబడెను. భాగవతము చూపు దేవునిలో మానవత్వ భావ మధికముగా గోచరించును. ఈశ్వరుఁడు భక్తపరాధీనుఁ డగుటచే నస్వతంత్రుఁడు[2] తన భక్తసంఘము లేనిదే, యీశ్వరుని కెట్టి సంతృప్తియును లేదు.[3] గోపీకృష్ణ సంబంధ చరిత్రమును దైవలీలగా వర్ణించుటయే భాగవతము లోని ముఖ్యలక్షణము. ఈ చరిత్రాంశములు భక్తిచేఁ బునీతములై, యనంతర వైష్ణవ శాఖలను ప్రోత్సహించినవి.

---

1) భాగవతము, 325,33.

2) 9,4,67

3) నాహమాత్మా నమాశాస్తే మద్భక్తైస్సాధుభిర్వినా, 9, 4,64) పోఙ్క్షః భక్తప్రాణోహి కృష్ణశ్చ కృష్ణప్రాణాహి వైష్ణవాః (నారదపాంచరాత్రము 2,36...

అత్యంత సన్నిహితము అగు మానవ సంబంధము లీశ్వర మానవ సంబంధ చిహ్నములుగా వైష్ణవభక్తి యుపయోగించినది, పరమేశ్వరుని గురువుగా మిత్రునిగాఁ దండ్రిగాఁ దల్లిగా, బిడ్డగా, మఱియుఁ బ్రియునిగాఁ గూడ నారాధించిరి. ఆళ్వారులు, భాగవతము, వంగీయ వైష్ణవమతము నీశ్వరునిఁ బ్రియునిగా స్వీకరించినవి, భక్తిలోవలె, నుత్తమప్రేమలోఁ, బ్రియుని సాన్నిధ్యమున నుండుటే పరమ సుఖము; ఫలసిద్ధి సాధకము; ప్రియాప్రియుల వియోగ జీవితమే, దుఃఖము, వ్యర్థము నైనది. ప్రేమలో నింద్రియాకర్షణమే ముఖ్యమని భావించుటచే, నీ ప్రేమచిహ్నమగు భక్తిభావము యుక్తముకాదని మన మూహింప వచ్చును; కాని పరిశుద్ధప్రేమలో నింద్రియాకర్షణముల కల్పస్థానము మాత్రమే యున్నది. పెక్కురు స్త్రీ పురుషులు, పశువాంఛ కతీతమగు నంతరువులో నున్నవారు. ప్రేమ యనఁగా నిత్యనూతనాకర్షణానుభూతుల కొఱ కన్వేషించుటగాదని చెప్పఁగలరు. నిజమగు ప్రణయము గలవారు తాము చూచినట్టియు నెఱిఁగినట్టియు జనులందఱకంటె నధికముగాఁ దా మెంచెడువారల విశ్వసింతురు. అట్టి ప్రేమగల వ్యక్తి, తన ప్రియుని కొఱకు లేక ప్రియురాలికొఱకు, లోకము నంతయు నెదుర్కొనుటకుఁ గాని, యెన్ని కష్టములనైన ననుభవించుటకుఁగాని దారిద్ర్యమందు నరణ్యవాసము, నవమానములందు సుఖము గాంచుటకు, నెల్లప్పుడు సంసిద్ధత జూపును. ఒకవేళ నే దురదృష్టవశముననైన వియోగము సంభవించినను దిరిగి కలిసికొను నవకాశము గోచరింపకున్నను, బ్రియు లొండొరులను మఱవక, తమ కన్యోన్య ప్రేమచే లభించిన సంబంధమును నశింప కుండఁ గాపాడుకొనుటకై, సర్వనాశనమైనను, దుర్భర మరణము తటస్థించినను లెక్క చేయరు. సీత, సావిత్రి, దమయంతి, శకుంతల మున్నగు పతివ్రతల చరిత్రములు భారత హృదయములో శాశ్వతముగా ముద్రితములై యీ ప్రణయరీతి నుపదేశించు చున్నవి. అందుచే భారతీయవైష్ణవుఁ డీశ్వరునిఁ దనప్రియునిగాఁ బ్రేమించి,[1] మానవ

---

1) పోల్చు: స ఏవ వాసుదేవో౽ఖిలో సాక్షాత్పురుష ఉచ్యతే। స్త్రీప్రాయమితరాత్సర్వం జగద్బ్రహ్మ పురస్సరమ్.

“పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే పురుషుఁడు; బ్రహ్మతోసహా మిగిలిన జీవులందఱు స్త్రీలు: వారిపైనాధారపడి వానితోఁ గలియఁగోరుచుందురు.” మఱియుఁ బోల్చు:

ప్రేమలోని యుద్రేకములు, నావేశములు, నీశ్వరుని పై పునకుఁ ద్రిప్పుటలో నాశ్చర్యము లేదు. ఈశ్వర సాన్నిధ్యము లేకున్నచో, భక్తుని కాందోళనము, నిస్సహాయతయుఁ గలుగును; ఏలన వేఱొద్దియు నాతనికి సంతుష్టి నొసఁగదు. వారి భక్తిగీతములలో నీశ్వరునికి హృదయముతో మొఱపెట్టుట, తద్విరహములో దుస్సహ విచారము, సంయోగాశ తీరఁ గట్టుచోఁ గలుగు నద్భుతానందము, నీశ్వరుఁడు చూపు ప్రణయము యొక్క అనిర్వచనీయ మహత్త్వమందలి గౌరవము విశేషముగా గోచరించును. పరమేశ్వరునితో నైక్యముఁబొంది తీఱవలెనను మహాయోగుల పరమావేదన వైష్ణవభక్తుల ప్రవంగములలోఁ గాన నగును. నమ్మాళ్వారిట్లు మొదలిడెను; "పరంజ్యోతివగు నీవు నా యంతరాత్మను కాల్చి, కరగించుచుంటివి. నీతో నే నెప్పుడు కలియుదును."[1] గాఢమగు దైవభక్తి కలవాఁ డీశ్వరేతరము అగు నన్నిటి నుదాసీనుఁడై చూచును.[2]

హిందూభక్తుఁడు కామమును జంపఁడు; కాని దాని నీ లోకము నుండి స్వర్గమున కెత్తును; దానిని సృష్టినుండి సృష్టికర్త పైకిఁబో నిచ్చును. మణవాళ యుమభక్తుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు; "ఇంద్రియ విషయములనుండి యజ్ఞాని గాంచు సుఖమే, దేవునిపైఁ బెట్టినచో భక్తి యనఁబడును. నమ్మాళ్వారున కీ భక్తియే సౌందర్యనిధియగు పరమేశ్వరునియెడఁ బ్రేమగాఁ బ్రవహించినది. అందుచే నాళ్వారులకు భక్తి యనఁగాఁ బ్రేమయైనది.[3] వధూవరుల సంబంధభక్తిఁ జూపు వారిలోఁ

"స్వామిత్వాత్మత్వ శేషిత్వ పుంస్త్వాద్యస్స్వామినో గుణా
స్వేభ్యో దాసత్వ దేహత్వ శేషత్వ స్త్రీత్వదాయినః."

1) తిరువాయి మొళి 6,10,1.

2) అనురాగాద్విరాగః। భక్తిమార్గములో నాలుగుదశ లున్నవి (1) దేవునివైపు దిరిగి తన భావోద్రేకములను వెళ్ళడుచ్చుకోరిక (2) సిద్ధి లభింపని దుస్సహబాధ (3) వాంఛాసిద్ధివలన దివ్యానంద పరవశత్వము (4) దివ్యానందరాశియగు పరమేశ్వర ప్రియునితోఁగలసి నిత్య సుఖానుభూతి

3) యా ప్రీతిరస్తి విషయే ష్వవివేకభాజాం
సైవాచ్యుతే భవతి భక్తి పదాభిధేయా,
భక్తిస్తు కాను ఇహాతక్కమనీయరూపే
తస్మాన్మునే రజనికాముక వాక్యభంగి (ద్రమిడోపనిషత్సంగతి).

పెక్కుమంది పరిశుద్ధులు, యోగ్యులు నైనను దీని దుర్వినియోగము కూడ లేదనరాదు. కాని అట్టి దుర్వినియోగములు శ్రోతవ్యములే యగును. వర్ణభేదము లాత్మకుఁజెందవు. అవి దేహమునకుఁ జెందినఁ జెందవచ్చును; అవి సంఘమునకుఁ జేయవలయువిధులను భిన్న వ్యక్తులకు నిర్ణయించును. కాని వర్ణమాత్మలక్షణ సంబంధికాదు. బ్రాహ్మణులచే నర్చింపఁబడిన కొందరాళ్వారులు శూద్రులు. దైవభక్తులలో వర్ణభేద మవసరము లేదని రామానుజుఁడు చెప్పినాఁడు[1] వర్ణాశ్రమ ధర్మములు లేని వారికిఁగూడ బ్రహ్మజ్ఞానార్హత గలదని యాతఁ డంగీకరించినాఁడు.[2] భక్తి ప్రవక్తులకు మధ్యవర్తియగు నొకపురోహితుఁ డవసరములేదు; ప్రేమ సమర్పణమునకు శ్రుతిప్రమాణము లవసరము కాదు. దైవకృప యేనరుని నొంతనొమ్మును గాదు. గాఢభక్తి గల వానికి శాస్త్రము, నియమమును లేదు.[3] రామానుజుఁడు భక్తిలో సర్వ సమత్వమును సమర్థించి, భక్తి సర్వవర్ణాతీతమైనదని ప్రకటించినాఁడు. మేల్కోట దేవాలయములోనికిఁ బంచముల కాతఁడు ప్రవేశ మిచ్చినాఁడు. కాని సంప్రదాయ క్రమవిధానము లన్నిటి నాతఁ డుల్లంఘింప నుద్దేశించి నట్లు తోఁచదు. సంప్రదాయమును గౌరవించి, యాతఁడు ద్విజవర్ణత్రయ ములకే స్వేచ్ఛ గలదనియు, నితరులు క్రమముగాఁ బరిశుద్ధులై యింకొక జన్మమెత్తి వఱకోర్పుతో నుండవలె ననియుఁ జెప్పెను. అందుచే నాతఁడు తన సిద్ధాంతములోని తర్క నిర్ణయముల నాచరణసాధ్యము లొనర్ప నిచ్చగించి యుండలేదు. తరువాత వచ్చిన (13-వ శతాబ్దము) వైష్ణవ గురువగు రామానందుఁడు వర్ణభేదములను నిరసించెను. "ఒక వ్యక్తియొక్క జాతివర్ణముల నెన్న డడుగరాదు. దేవునర్చించువాఁడు

---

1) పోల్చు: నాస్తితేషు జాతివిద్యా రూపకుల ధనక్రియాదిభేదః (నారదభక్తిసూత్రములు సు, 72) మఱియుఁబోల్చు.

శ్వపాకోఽపి మహీపాల విష్ణుభక్తో ద్విజాధికః

విష్ణుభక్తి విహీనస్తు యతిశ్చ శ్వపచాధమః (భాగవతము)

2) 3,4,36; 1,3,32-39.

3) అత్యంత భక్తియుక్తానాం నైవశాస్త్రం న చ క్రమః

దైవ సంబంధియే." ఆయన ప్రధాన శిష్యగణము పన్నిద్దరలో నొకఁడు బ్రాహ్మణుఁడు, నొకఁడు మంగలి, యొకఁడు చెప్పులుకుట్టువాఁడు, నొకఁడు రాజపుత్రుఁడు, నొకతె స్త్రీయుఁగలరు. చైతన్యుఁడు జాతికులభేదములు విడిచి, యందఱకు భక్తి ప్రేమధర్మమును బోధించెను. దక్షిణభారత దేశములో వేదాంతదేశికుఁడు శ్రుత్యుక్త కర్మమతమును బోధించెను.[1] భారతీయ నాగరికతా చరిత్రలో నెల్లప్పుడు వర్ణజాతిన్యమును నిరసించు నుపదేశములు చేయఁబడెను. కాని, యీ నిరసనోద్యమము లెవ్వియు జాతి హృదయమున సుస్థాపితమై యున్న యీ వర్ణవిభేదభావమును దొలఁగింపలే వయ్యెను.

16—మోక్షము

రామానుజు ననుసరించి మోక్ష మనఁగా జీవాత్మ అదృశ్యమగుట కాదు; దానినిబంధించు పాశములనుండి విముక్తినందుటే. జీవాత్మ అదృశ్య మైనచో సత్యాత్మ నాశనమే యగును.[2] ఒక ద్రవ్యము వేఱొక ద్రవ్యముగా మాఱదు.[3] మానవుఁ డెంత యున్నతస్థితి గాంచినను, నాతని కెల్లప్పు డర్చించి, ప్రేమించి, భాషింపవలయు నీశ్వరశక్తి, ప్రేమస్వరూపమై యెదుటనుండఁగలదు. మనకుఁగల వానిలో మఱాను భూతియే ఉత్తమానుభూతి యని ప్రకటించు రామానుజుఁడు తదను భూతిలోఁ 'దానుకాని దున్న' దని పలికెను. ముక్తజీవికి సారూప్యమే కాని సాయుజ్యములేదు.[4] ముక్తజీవి దివ్యజ్ఞానము కలిగి, యీశ్వరుని నిత్య సాక్షాత్కారము నొందుచుండును.[5] మఱే కోరికయు నాజీవికి లేని

1) శ్రుతిస్మృతిర్మమైవాజ్ఞా యస్తా ముల్లఁఘ్యవర్తతే, ఆజ్ఞాచ్ఛేది మమ ద్రోహీ మద్భక్తోఽపి న వైష్ణవః ॥ చూ: రహస్యత్రయ సారములో శాస్త్రీయనియమనాధికారము

2) 1,1,1 (3) విష్ణుపురాణము 2,14,27.

4) బ్రహ్మణో భావః న తు స్వరూపైక్యం ॥ (1,1,1)

5) పరిపూర్ణ పరబ్రహ్మసుభవం॥ శ్లోల్పు: "సర్వదేశ సర్వకాల, సర్వావస్థే గళిలం, సర్వేశ్వరనై, అనంత మంగళాన, విగ్రహగుణవిభూతి చేష్టితం గలిలబవ్వం కురయామల్, విరతిశయభోగ్యమాక, విషయీకరిత్తు కొండిరుక్కం,, (రహస్యత్రయ సారం 22)

కారణమునఁ, దిరిగి సంసారములోనికి రాఁడు.[1] మోక్షమున కాటంక మహంభావము కాని వ్యక్తిత్వము కాదు. జీవి సహజ స్వభావము నిత్య ముక్తియై యున్నను, సంసారదశలో నవిద్యా కర్మావృతమైనది మోక్షావస్థ యందుఁగా, సహజములైన చిదానంద లక్షణములు నిరాతంకవ్యక్తీకరణము. ముక్తజీవిని స్వరాట్టనిరి; కారణము కర్మసూత్రబంధ విముక్తియే[2]. రామానుజు ననుసరించి జీవన్ముక్తిలేదు కర్మ నిశ్శేషమై, దేహపతనమైన వెనుక, ముక్తుఁడు పరమేశ్వర సాన్నిధ్యమును గాంచును. మోక్షావస్థలో జీవులన్నిటి కొకేరూప ముండును. అచట దేవతా మనుష్య పశువృక్ష భేదములేదు. సంసారమందే యీ భేదముల కర్థముగలదు. జడపదార్థ సంబంధము వలననే జీవి విశిష్టవ్యక్తిత్వ మేర్పడును. అసహజమగు[3] నీ సంబంధమును జీవులు నిర్మూలింప వగును. దేహసంబంధ సంజాతమగు వ్యక్తిత్వము స్థిరమైనది గాదని తెలియుచున్నది. ఈ వ్యక్తిత్వము నాశనమగుటవలన జీవాత్మ బ్రహ్మ లక్షణములను గాంచి స్వస్వరూపమును గాంచును. దానికి వేఱే నూతన లక్షణమును రాదు.[4]

ముక్తావస్థలో జీవులకు రెండు దప్ప, బ్రహ్మలక్షణము లన్నియు లభించును. జీవు లణుప్రమాణములు గలవై యుండును; పరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపి. అణుప్రమాణముగల దైనను, ముక్తిపొందిన జీవాత్మ పరమేశ్వరునిచే సృజింపఁబడిన వివిధ లోకములలో వివిధ దేహములలోఁ బ్రవేశించఁగలదు;[5] కాని, సృష్టిచేయుపని యీశ్వరునికేగలదు; ముక్తాత్మకందు శక్తిలేదు.

వైకుంఠమునమున్న జీవులొకేరూపమును గల్గియుండరు. వారి రూపములు విశుద్ధ సత్త్వ పరికల్పితములు. ఈ సత్త్వపదార్థ సాహాయ్య

1) రా॥భా॥ 4,4,22
2) శ్రుత ప్రకాశికా 1,1,1.
3) [illegible] (1,1,1)
4) 4,4,1
5) 4,4,13-15.

ముచే ముక్తజీవులు తమభావములకు నాశయములకు రూపమునిత్తురు. ఈ నాటకము ముగియునని చెప్పుటకు వీలైనచో నప్పుడు ముక్తజీవి పరిపూర్ణత నందియుఁ బరబ్రహ్మకు విశేషణముగానే యుండును. పరబ్రహ్మ యేకమయ్యుఁ, దన అంతర్యామిత్వధర్మమువలన, ననేకజీవైక్యరూపముగలదైనను, దన యేకాత్మత్వమునకు భంగము రాకుండ నుండును. ఈ ముక్తజీవ సంఘములో నేయొక జీవియు స్వార్థపరత లేక, విశ్వాభ్యుదయముకొఱకే పనిచేయును.

విశిష్టాద్వైతతత్త్వము ననుసరించి, ముక్తజీవులలో రెండు జాతులు గలవు. ఇహలోకములో నీశ్వరసేవ చేయు నలవాటుగల వారచటను జేయుదురు; రెండవ తెగవారు కేవలులు; వీరు నిరతాత్మజ్ఞానముచేఁ గృతార్థులైన వారగుటచే నేరితోఁ గలియక యుందురు.

ముక్తజీవులు నివసించు స్వర్గధామము మామూలుగా వర్ణింపఁబడునది[1] వస్త్రధారణాది వివిధాచార వివరములలోను, ప్రదేశవిషయములోను గొలఁది భేదములున్నవి. స్వచ్ఛ జలధారలు, మధుర ఫల భరిత వనములు, మందమారుతములు, కనకమయసూర్యజ్యోతియు వారి కాహ్లాదకరములై యుండును. ఇచట వారాడి పాడి, గాన నృత్య వినోదముల ననుభవించి, యపు డపుడు వేదాంతగోష్ఠి సలుపుచుందురు. ధ్యానయోగి కట్టి స్వర్గజీవితము సుఖము నీయఁజాలదు. మార్పులేని యొక ప్రకృతి స్వరూపమున బద్ధుఁడై యున్నట్లాతడు విలపించును. వ్యక్తిత్వావరణములను జీల్చివైచి, విశ్వజీవితములో లీనమైపోవ నాతఁడుగోరును. పరమేశ్వరునితోఁ దాదాత్మ్యమొందఁ దహతహలాడు ధ్యానయోగులకు రామానుజుఁ డన్యాయము చేసినాఁడు. భూలో కానందముకంటెఁ బెక్కురెట్లధికానందమిచ్చునట్లుగా వర్ణింపఁబడిన స్వర్గము వారికిఁ దృప్తి నీయదు. ఆత్మ యాశ్వరుని నిత్య సాక్షాత్కారము గాంచి, నిత్య దర్శనోల్లాస మగ్నతం గాంచినను, దాని కింకను వేఱై, తానుగోరినధ్యానవస్తువుతో నేకము గాదు. తన వ్యక్తిత్వమును

1) నారదపంచరాత్రము 4.

దిగనాడి, దేవునిలోఁ గలసిపోవుటే ప్రధానాశయముగాఁ గలవారు గొంద రుపనిషన్మహర్షులు, ప్రాచీన గ్రీసు దేశమందలి ఆర్ఫిక్కు సోదరసంఘము; కొందరు క్రైస్తవ సుఫీ యోగులు గలరు. తమ దేహములనే గాక, వ్యక్తిత్వములను గూడ విసర్జించి, తమ యాత్మలను దేవునిలో విలీన మొనర్తురు. అట్లు విలీనత్వము గాంచిన యోగి యొకఁడేని గలఁడని మనకు సాక్ష్యము లేదు. వస్తుస్వభావముచే నట్టి జీవేశ్వరైక్యము లభించిన సాక్ష్యము దొరకుటే దుస్సాధ్యమని రామానుజునివాదము. ఈశ్వరుఁడైన జీవుఁడు తా నట్లితనని చెప్పుటకుఁ దిరిగి రాఁడు. అట్లు చెప్పువాఁ డీశ్వరుఁడై యుండఁడు.

17 — సామాన్య పరిశీలనము

శంకరుని తత్త్వము నిశిత ప్రజ్ఞాధురంధరు లగు వారికిఁ గొంత మనోహరముగా నుండవచ్చును. అట్టి వ్యక్తులు, కష్టనిర్మూలనములకై భావోద్రేకములతోఁ గూడిన సాధనముల నంగీకరింపరు. లోక పరిస్థితులు తమకుఁ గలిగించు నెంత ఘోరవిషాదము నైనను చెక్కు చెదరని మనశ్శాంతితో స్వీకరించు సంకల్ప శిక్షణముచే నాంతరంగిక సంతుష్టి నందుదురు. ఆర్తత్రాణపరాయణత్వముచే ద్రవించు హృదయముగల యీశ్వరుఁడుండవలె నని కోట్లకొలఁది మానవులు కోరుదురని శంకరుఁ డంగీకరించినాఁడు. రామానుజుని భావము సత్యముయొక్క అత్యున్నతప్రకటనము, మనబుద్ధికి లభించుదానికంటె నధికవిశాలతరమైనదే సత్యమని శంకరుఁడు పలుకును. మతానుభూతి వలన మనకు లభించు నదత్యున్నతానుభూతి కాదని తలఁప నవసరములేదని రామానుజుఁడు చెప్పును.[1] జీవిత మతరంగములలో రామానుజుని ద్వైతత్వము వంటి దానినే శంకరుఁడు నంగీకరించును. వైష్ణవస్మార్తశైవ శాక్తరూపములలో నిదియే హిందూమతవిశ్వాసము. ఇట్టి విశిష్టలక్షణము మను విడిచిపెట్టి, ఊహాకల్పిత మగు నద్వైతసూత్రమే హిందూమత మని పశ్చిమఖండ పండితులు, విమర్శకులు భావించుట విచిత్రముగా

---

1) బోల్పు: బ్రాడ్లే: " మతానుభూతివలన లభించు సత్యస్వరూపము కంటె శ్రేష్ఠతరమైన దానిని గోరు మానవుఁడు తానేమి కోరుచుండెనో యెఱుఁగఁడు. "

మున్నది.[1] రామానుజతత్త్వమే యాస్తికతత్త్వమునకును దీసిపోవు నదికాదు. కాని అన్నిటికిని గల క్లిష్ట సమస్యలు దీనికిని గొన్ని లేక పోలేదు.

సత్యస్వరూప మొక్కటే యని చెప్పి, దానిలో నానాత్వమును సంగమింపఁజేసి విశేష్య విశేషణ సంబంధ సిద్ధాంతమును రామానుజుఁడు ప్రతిపాదించినాఁడు.[2] సత్, చిత్, ఆనందగుణములకు బ్రహ్మమునకుఁ గల సంబంధమును దీసికొని, వీని యేకత్వము నిర్గుణము కాదనియు, నది సమవాయసంబంధ మనియు, నిందు వస్తువునకుగుణములకు భేదమే కాక, గుణముల మధ్యమందును భేదముండుననియు రామానుజుఁడు వాదించును. అనంతవిశేషణముల కంతరాధార మగు విశేష్యమే పర మేశ్వరుఁడు. బుద్ధినిర్ణయము వలన సత్య స్వరూపము నెఱుఁగవచ్చు నను నిశ్చయముతో నున్నంతకాలము రామానుజుఁ డీసిద్ధాంతమునకు రాకతప్పదు. సిద్ధాంతము లన్నియు ద్రవ్యగుణ సమన్వయములే. ఈసిద్ధాంతములన్నియుఁ బరిచ్ఛిన్న వస్తుసంబంధములు; వీని యేక త్వము సమవాయ సంబంధమును దాఁటిపోఁజాలదు; పరిచ్ఛిన్నానుభవ ములో నవిచ్ఛిన్నైకత్వము లభింపదు. పరివర్తనశీలము గలిగి, పరి చ్ఛిన్నమగు జగత్తు నతిక్రమించినఁగాని, సమగ్ర వస్తుగుణ స్వరూప మగు సత్యము చూపట్టదని తెలియఁగలదు. అట్టి పరమసత్యమే తర్క విధానమున కాధారము. మనసిద్ధాంతములందు వస్తుస్వరూపమును విశేషణపరంపరచే స్థాపింప యత్నింతుము. కాని విశేషణము లెన్నిటిని గల్పించినను, అనంతలక్షణయుక్తమగు మూలద్రవ్య వైభవమును నిర్విశేషముగాఁ దెలుపఁజాలము. కావున బుద్ధ్యతీతమగు సత్యాస్తిత్వ మును ముందే యంగీకరింపవలసియున్నది. సత్యము జ్ఞానము నాకటే

---

1) హెగెల్ వ్రాసినాఁడు : " ప్రాచ్యమతములలో, సత్యమే కైక ద్రవ్యమనునది ప్రథమ నిర్ణయము. వ్యక్తి స్వతంత్రమైన పరమ సత్స్వరూపమునకు వేరైన వ్యక్తిత్వ మును నిలుపుకొన్నచో నెట్టి విలువయు నుండదు. తన వ్యక్తిత్వమును దిగవిడిచి పరమ సత్స్వరూపమునఁ గలసిపోయినప్పుడే, దానిమూలమువనే విలువను గాంచును."

2) న్యాయసిద్ధాంజనము పు. 99.

యను భావము మొదటినుండియు మనమనస్సులోనున్న పూర్ణసిద్ధాంతమే. విభిన్నగుణములైన సచ్చిదానందములతోఁ గూడిన పరమేశ్వరుఁ డొక సగుణ బ్రహ్మమని చెప్పుటయే కాని యీ లక్షణము లెట్లు బ్రహ్మముతో సంబంధమునుగలిగియున్నవో రామానుజుఁడు మనకు వివరించి యుండలేదు.

విశేష్య విశేషణములకును [1] బ్రహ్మజగత్తులకును, సంబంధ మభేదముకాని సాహచర్యముకాదు. ఏలన సాహచర్య మంతర్గత భేద సూచకము.

జీవులు జగత్తును బ్రహ్మముతో నేకమా? అయినచో నే భావములో? విశేషణములకు విశేష్యము నిత్యాధారము సహజము నైనది. జగత్తు కేవల మొక విశేషణమాత్రమే కాదు, దానికిఁ బరమేశ్వరునితో సంబంధమున్నది. పరమాత్మయొక్క అంతరంగిక తత్త్వవ్యక్తీకరణ మగు రూపము జగత్తు. జీవాత్మలు బ్రహ్మతోఁ బాటు శాశ్వతము లగుటవలన, బ్రహ్మమునకుఁ బరిచ్ఛిన్నత కలుగుచున్నది. తదంతర్గతములగు నంశముల యొక్క నిరవధికమగు నపరిచ్ఛిన్నత వలన బ్రహ్మముయొక్క అపరిచ్ఛిన్నత న్యూనమగుచున్నది. జీవ బ్రహ్మములు రెండును నిత్యములైనచో వాని సంబంధ మెట్టిది? వానిమధ్యమందు నిత్య సంబంధమున్నచో నది ముఖ్యమైనదైనను, ప్రాసంగికమైనదైనను, నిర్వచింపవీలులేని రహస్యమగును. బ్రహ్మముయొక్క ఆత్మ బ్రహ్మముయొక్క దేహమునకు భిన్నమైనది. అందుచే నది సర్వావస్థాతీత మైనదని చెప్పవలెను.

జీవులు దైవజీవితములోని స్పందనములని రామానుజుని నిశ్చయము. పరబ్రహ్మము సర్వజీవ జగత్తులతోఁ గూడిన వ్యక్తిత్వమైనచో, విశిష్ట విజ్ఞాన భావప్రయోజనములు గల పరిచ్ఛిన్న జీవు లాతనియం

---

1) విశేష్య విశేషణ సంబంధ భావము తృప్తికరముకాదు. రెండు నొకటే యైనచో భేదమున కర్థములేదు: రెండును వేరైనచో నప్పుడది బాహ్యసంబంధమగును. అది అంతరంగిక సమవాయ సంబంధమైనచో దీని కభావస్థితి యేర్పడును.

దెట్లు బోషింపఁబడునో తెలియదు. ఒకజీవి యింకొకజీవిలో భాగము కాఁజాలదు. రామానుజుని బ్రహ్మమొక పరమాత్మయే కాదు; అనంతములగు నిత్యజీవుల నిత్యసమాజము. ఒకేపారమార్థికదృష్టిలో నీశ్వరుఁడు జీవసహితుఁడు జీవవిరహితుఁడు కాఁగలఁడు? ఈశ్వరునికిని వానివలన నుద్భవించిన యల్ప జీవులకును, సర్వస్వరూపమగు పరమాత్మకును భేదము చెప్పనగును. ఈశ్వరుఁడు, జీవులు, జడపదార్థము గలిసి పరమాత్మ యగునుగాని, కేవల మీశ్వరుఁ డొక్కఁడే కాఁడు. కాని సర్వాతీతము సర్వస్వరూపమునగు పరమాత్మయే యీశ్వరుఁడని రామానుజుఁడు చెప్పెను. బ్రహ్మైక వాదమును సమర్థించునపు డాతఁడు పరబ్రహ్మ జీవజడపదార్థ సహితైకత్వమనియు, జీవపృథక్త్వమును బోషింపఁ దలఁచినపుడు, జీవు లీశ్వరకల్పితమ్ములయ్యు, విశిష్టవిజ్ఞానకేంద్రములనియు, జ్ఞాతృస్వరూపములనియు వర్ణించును.

జీవజడపదార్థసహితప్రపంచమునకు బ్రహ్మము ముఖ్యోపాదానకారణము. వికారములన్నియు దేవుని దేహసంబంధములుకాఁగా నాతని యాత్మ నిర్వికారమై యుండును.[1] "పరమాత్మకు వేరైన చేతనాచేతనవస్తుజాలమంతయు నాతనిదేహము. నిరుపాధికము, సశరీరము నగు నాతని యాత్మ యేకైకము."[2] దేవునిదేహ ముపాదానకారణము; దేవునియాత్మ ముఖ్యకారణము; కావున దేవుఁడు జగత్తునకు ముఖ్యకారణము నుపాదానకారణముఁకూడనై యుండెనని చెప్పనొప్పును. ఈ భేదము ప్రధానమైనది; ఏలన జీవుని దేహవికారములు జీవుని కెట్లంటవో, యీశ్వరుని దేహవికారము లీశ్వరునికి నంటవని రామానుజుఁడు నమ్మును. ఐనచో నీశ్వరునియేకత్వము నిర్వికారమై యుండునది. ప్రళయకాలములోవలె సూక్ష్మరూప మందును, సృష్టికాలములో వలె, స్థూలరూపమునను పరిచ్ఛిన్నము కాకున్నను, విశిష్టవ్యక్తిత్వము గల మోక్షావస్థ యందును, నీశ్వరతత్త్వము జగద్భిన్నమైయుండును. దీనికి నీశ్వరుని నిత్యవిభూతికిని గూడ భేదమున్నది. కేవలము విశేషణము

1) స్వరూపానుబంధిత్వేన ,యుక్తత్వాత్ (2,4,14)

2) తత్త్వముక్తాకలాపము 3-25.

అగు సచ్చిదానంద లక్షణములను దీసివేసినచో బ్రహ్మస్వరూప మేమో తెలియుట కవకాశములేదు. కాని, విశేషణములే యాతనిముఖ్య స్వభావమైనచో, వానికిఁగలుగు వికార మీశ్వర స్వభావమునకు నంటును. దీని వలన నీశ్వరుఁడు పరిపూర్ణవ్యక్తి గాక, పరిణామ దశావశుఁడై యున్నాఁడని చెప్పనగునా! కావున నీశ్వరుని యాత్మ ముఖ్యకారణము, నాతని దేహ ముపాదాన కారణము ననుభేదము వ్యర్థమైనది కోడిపెట్టలో నొక భాగము గ్రుడ్లుపెట్టుచుండఁగా మిగిలిన భాగము కూరలో నుడుకుననుట వంటిదే. [1]

జీవ బ్రహ్మసంబంధ సమస్యయే యీశ్వర తత్త్వమునకుఁ బ్రధానసమస్య. అనేకపరిచ్ఛిన్న జీవసముచ్చయ మపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మము కాఁజాలదు. వీని కతీతమగు నదేదియో యుండవలెను. ప్రపంచములోని సర్వవిషయములను రామానుజుఁడు చేతనాచేతనములుగా విభాగించును. అవి పరస్పర సహకార వర్తనమును గలిగియుండుటచే వానిని నడపు నీశ్వరుఁ డొకఁ డుండవలెను. తర్కము దీనినే సూచించును; మత విశ్వాసము దీనిని సమర్థించును; అందుచే మనమందఱము దీనినే యంగీకరింతుము. కాని యిది యీ సమస్యకు సరియగు సమాధానము గాదు. మనము చేయు సిద్ధాంతము జగత్తులోనిది కాని జగత్తును గూర్చినది గాదు. ఏ యథార్థజగత్తును మనము చూచుచున్నామో దాని కారణమును మన మెన్నఁడును జెప్పఁజాలము. కాని తదంతర్గతమైన ద్వైతమును మన నిర్ణయము హేతుబద్ధమైన సంబంధముచేఁ గల్పింపఁబడ లేదు. చేతనాచేతన జగత్తే పరిచ్ఛిన్న వస్తువైనచో నన్యోన్య వ్యతిరేకములైన యీ రెండు నొకే యథార్థవస్తువునకుఁ జెందఁజాలవు. పూర్ణైకత్వము గాని, విశేషణ భిన్నత్వముగాని మార్పునొందవలెను. రామానుజుఁ డీరెంటినొక పరమాత్మలోఁ గలిపి, యొక పరమసూత్రముచే నందలి భాగములను నంశములను నందే బంధించినాఁడు. శంకరుఁడు చెప్పిన నిర్గుణబ్రహ్మ, మానవజాతి కెన్నఁడందరాని యూర్ధ్వపద

1) స్వవ్యతిరిక్తం చేతనాచేతన వస్తూనాం స్వశరీరమిత్యేవ నిరుపాధిక స్వశరీర ఆత్మా (1,1,13)

మున నున్నదని రామానుజుఁడు విమర్శించినాఁడు. అంతకంటెఁ దృప్తికరమగు నేక బ్రహ్మతత్త్వము నీయ రామానుజుఁడు యత్నించినాఁడు. అది నిర్గుణైకత్వమునుగాదు; భిన్నాంశ సముచ్చయమునుగాదు; అది సర్వభేదసంబంధములను దనలో నిముడ్చుకొనిన సత్తారూపము. కాని యిట్టి దివ్యానుభూతి మాత్రము బుజువుచేయుటకు సాధ్యము కాని కేవల భావకల్పనము కాదని యెవరు చెప్పఁగలరు? మాటల కొందికచే మంచి వాదమును గల్పింపవచ్చునుగాని దానికి సత్యము పరిపోవుట సందేహాస్పదమైనది. పరమాత్మ నిర్వికారమై సర్వాతీతమైన సత్యమే యైనచోఁ ద్రికాలాతీతమైన దానికిఁ గాలవశత్వమును జగత్పరిణామ సంబంధము నెట్లు వచ్చినది? నిర్వికారపరిపూర్ణమైన పరమాత్మ స్థానమున నిత్య పరిణామశీలము గలిగి, క్రమాభ్యుదయ పరిపూర్ణతనంద యత్నించు నింకొక నియతి నేదేని నిర్మించుటకు రామానుజుఁ డంగీకరింపకున్నచోఁ బరమేశ్వరు నాత్మకు దేహముతోడి సంబంధమును గూర్చిన సమస్య నాతఁడు తృప్తికరముగాఁ బరిష్కరింపఁ జాలఁడు.

మఱియు నీయేకత్వములోఁ బ్రకృతియంత్రము, జీవరంగము నెట్లు సమ్మిశ్రితమైనది? ప్రపంచముయొక్క యేకత్వము నొకవైపునను జీవపృథక్త్వమును బోషింపఁ బూనుకొనవచ్చునుగాని, మన దుఃఖములు క్లేశములు, మనలోని పాపములు పరబ్రహ్మములో నవిభాజ్యము లగు నంశములైనచో మఱియు నవి యీశ్వరుని చిచ్ఛక్తిలో నిత్యముగా నుండి, యెల్లప్పు డాతని చిత్తవిషయములుగా నున్నచో, నీజీవు లీశ్వరుని మానసములోని నిత్యాంశములుగావా? అట్లు గాకున్నచో మనము పరమేశ్వరునకు భిన్నులగు వ్యక్తులమైనచో నీశ్వరుఁడు మనకు వేఱై యుండవలెను. ఒకేచైతన్యములో మనము భాగస్వాములమైనంత మాత్రమున, మన వ్యక్తిత్వములకు లోపము కల్గుగా?[1] రామానుజుఁడు దేహిదేహసంబంధ దృష్టాంతమును దీసికొని, తనలో నంత

---

1) బ్రాడ్లే చెప్పినాఁడు: "ప్రత్యేకవ్యక్తులమగు మనము స్వతంత్రాస్తిత్వము గలవారమని విశ్వసించినచో, మతజ్ఞానానుభవమునకు నీశ్వరాస్తిత్వము యథార్థమైన దనుట వ్యర్థ సంభాషణమగును (ట్రూత్ అండు రియాలిటీ పు. 434-5)

ర్వర్తియగు దేహివినా దేహముండఁజాలదని వాదించును. ఆత్మ విడిచి పెట్టినవెంటనే దేహము నశించును. మఱియు జీవికి సుఖ దుఃఖానుభవములు గూర్చుటకే దేహమున్నది. దేహమునకు మూలకారణము జీవమే. కాని యీ దృష్టాంతమును బోషించినచో నీశ్వరుఁడే సర్వమునై, జీవులు, దేహములు నాతని వినోదార్థ ముపకరణమాత్రము లగును. హెగిలియన్ విజ్ఞానవేత్తలు సూచించిన సర్వస్వరూప ద్రవ్యము సమస్యా పరిష్కారమునకుఁ దోడ్పడదు. ఒకవైపున నిత్యపరిపూర్ణమగు పరమసత్యమును, వేఱొకవైపున ననంతమగు జగత్పరిణామము నేక కేంద్రములో సమన్వయింప వలసి వచ్చుటయే వీరికిఁ గల తత్త్వసమస్య.

పృథగ్జీవుల నిత్యము స్వతంత్రము నగు యాథార్థ్యమును బోషింప రామానుజుఁడు కోరి, జీవవ్యక్తిత్వము మిథ్యారూపమను వాదమును దీవ్రముగా నిరసించును. ఏకసత్పదార్థమగు పరమాత్మలో నీశ్వరుఁడు, జీవులు, జడపదార్థము నను భేదములను జూడవలెను. [1] సర్వవస్తువులు నీశ్వరుని దేహమగుటచే ప్రతిజీవున కాత్మ యీశ్వరుఁడే. [2] రామానుజుఁడు దేనిని జీవాత్మగాఁ దీసికొనెనో యది భూతభవిష్యత్తులు గలిగి, పరిచ్ఛిన్నమగు మమకారకేంద్రమే. సర్వజ్ఞానమునకు విషయివిషయ భేదమున్నదని వాదించుట యుక్తముగాదు. ఈ భేదము నిత్యమైనదిగాదు. చూపువిషయములో దృగ్విషయసీమ విషయముగను, నేత్రము విషయిగను మనము గ్రహింతుము. అదేరీతిగా, జ్ఞానవిషయములో, జ్ఞానవిషయమును దానిరూపమును వేఱుగా భావించి, మొదటిది విషయమనియు, రెండవది విషయి యనియు నూహింతుము. కాని యీ రెండును నిజముగా వ్యావహారిక ప్రపంచమునకుఁ జెందినవే. దేనిని రామానుజుఁడు విషయి యనెనో, యది నిజమైనయర్థములో విషయి

1) పోల్చు ; రాస్ డాల్ భావము(ధర్మాధర్మసిద్ధాంతము, వాల్యుము 2,పు,238)

2) సర్వాత్మకత్వాత్ ప్రత్యగాత్మనోఽపి ఆత్మా పరమాత్మా.

కాదు; అది విషయరూపమునొంది వ్యావహారిక జగత్తులోని యితర పరిచ్ఛిన్న వస్తువులలో నొకటియగుచున్నది.[1]

దేహ వికారములు జీవాత్మ కంటవని రామానుజుఁడు చెప్పును.[2] అది సహజముగా శుద్ధమైనది; జడజగత్సంబంధాంధకారము దానికాంతిని మఱుఁగుపఱచునేకాని, దానినిఁ దొలఁగింపఁ జాలదు. అచేతన పదార్థ సంబంధము తాత్కాలికమైనది. పరిహార్యము; ఈ సంబంధమునకుఁ బాపమే హేతువు: శుద్ధాత్మ పాపము చేయఁజాలదు. దేహ సహితమగు నాత్మకుఁ గాని పాపములేదు; పాపము లేనిదే సశరీరాత్మ యుండదు. ఇతర హిందూతత్త్వజ్ఞులవలెనే రామానుజుఁడును సంసార మనాదియని చెప్పి యీ సమస్యనుండి బయటఁబడినాఁడు; కాని ఆత్మయొక్క శుద్ధ స్వరూప మీ సమస్యలో నిమిడియున్నది. పాపము తత్ఫలితము విషయపరంపరలోనివి. శుద్ధమగు విషయి, పాపరహితమగుటచే వీనిచే స్పృశింపఁబడదు. కాని ఆత్మ పాపము చేయునదైనచో నది యిదివరకే జడపదార్థసంబంధము కలిగియున్నదని చెప్పవచ్చును. అట్లైనచో నది శుద్ధాత్మకాదు; వ్యావహారికమగు జీవాత్మ. విషయ పరంపర కాది లేదనినచో, శుద్ధాత్మ యొకవైపునను, విషయము వేఱొక వైపునను నుండి, రెండును నిత్యవస్తువు లగుటచే వానికర్థముచెప్పుటకు మూఁడవ దెద్దియు లేకుండును. ఆత్మ సహజ స్వచ్ఛతగలది; దేహము దానికంటిపెట్టుకొని యుండును. ఇదెట్లు తటస్థించును? ఆత్మకు జ్ఞానమునకును సంబంధ మెట్టిది? అవి భిన్నములా? ఏకమా? అవి భిన్నములైనచో దేహములోనే యొకచోటనే కలిగిన సుఖదుఃఖానుభూతి జ్ఞానమునకుఁ జెందుముగాని ఆత్మకుఁజెందునది కానందున నాత్మకు సుఖదుఃఖము లంటవు. జ్ఞాన మాత్మవ్యాపారమనియుఁ జెప్పరాదేలన, నప్పుడది సకారణ మగును. కాని రామానుజు ననుసరించి, జ్ఞానము నిత్యము స్వతంత్రము

---

1) హోల్ట్సు: జెంటైల్: "బుద్ధియొక్క అతీతక్రియాశక్తివి మన మెఱిగియున్నచో, నది ద్రష్టయు దృశ్యము కూడనని చెప్పరాదు. విజ్ఞానవిషయమగు విజ్ఞానము విజ్ఞానము కాఁగలదు, అనఁగా నది విషయమే కాని విషయి కాదు; దృశ్యమేకాని ద్రష్టకాదు."

2) స్వశరీరగత బాలత్వ యువత్వ స్థవిరత్వాదయో ధర్మాః జీవమ్ న స్పృశతి (1,1,13)

నై నదగుటచే నుత్పత్తియైనదికాదు. ఆత్మయు జ్ఞానమునొకటియైనచో నాత్మకు వృద్ధిక్షీణత లుండ వనవచ్చును. కాని యణుప్రమాణమగు నాత్మ పెరుగదు, తరుగదు. ఆత్మ విజ్ఞానమయమైనది.[1] దీనికి జ్ఞాన సంబంధము స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడలేదు, ఆత్మవిజ్ఞాన పూరితము; దానికి విజ్ఞానమొక విశేషణమునై యున్నది.[2] "జ్ఞాతకు జ్ఞానము భిన్నమైనది; అది దాని గుణమైయున్నది, గంధము భూమిగుణమైనను నది దానికి భిన్నముగా నుండునట్లే.[3] సుషుప్తిలో నిర్విషయక జ్ఞానమున్నదని రామానుజుఁడంగీకరించును.[4] ఆత్మస్వభావము శుద్ధచైతన్యముకాని కేవలజ్ఞానము కాదు; అప్పుడప్పు డది విషయసంబంధి యగును.

జీవబ్రహ్మసంబంధమును క్లిష్టతలేనిది కాదు. రామానుజుఁ డిట్లుచెప్పెను; "పరబ్రహ్మ మనేకము కాఁగోరెను. పంచభూతాత్మకమగు జగత్తు నుదయింపఁజేసి, చేతన జీవవర్గమును దేవ మనుష్యాది దేహములలో వానియర్హతల ననుసరించి ప్రవేశపెట్టి తుదకుఁ దానే స్వేచ్ఛావశమున నీ జీవనవర్గములోఁబ్రవేశించి జీవాంతరాత్మయై, యీ వర్గము లన్నిటికిఁ దామరూప పరిణతిఁగూర్చి వానికి వస్తుత్వ నామధేయత్వ సామర్థ్యములను గల్పించెను"[5] జీవ మీవిధముగాఁ బరమార్థ ప్రతిబింబము. ప్రతిజీవియందు (1) ప్రతి వస్తువునకు జ్యోతియగునంతర్యామి బ్రహ్మము (2) జ్ఞాతయగు నాత్మ (3) ఆత్మకుపకరణములగు నచేతన ద్రవ్యములు గలవు. ఈ విధముగాఁ బ్రతి వ్యక్తియుఁ బరబ్రహ్మవలెనే

1) విజ్ఞానమయో హి జీవో న బుద్ధిమాత్రం (1.1 13)

2) 2,3,29

3) 2,3,27

4) జ్ఞానస్య విషయ గోచరత్వం జాగ్రదాదౌ ఉపలభ్యతే (2,3,37

5) 1,1,13.

యేకత్వములోఁ ద్రయాత్మకత్వముగలదై యున్నది.[1] బ్రహ్మముమూల రూపము; వ్యక్తి తదనురూపము; ఏలనఁ బ్రతివ్యక్తియుఁ బరిచ్ఛిన్న భౌతికావరణలలోఁ బరమేశ్వరుని పరిపూర్ణతగలది. ఆత్మ తన దేహముము విసర్జించి, మోక్షావస్థ నందినపు డది కేవల నిర్గుణకాంతగా నగును. అది పరమేశ్వరసంబంధము లేనిది కాఁజాల దేలన, దైవశక్తి ప్రవాహము అందుఁ బ్రవహించుచుండును. ఈ యాత్మల కన్యోన్యాచ్ఛాదన ముండదా? కాకున్నచో వీనికిఁ బరస్పరము భేదము ను గల్పించున దేది? అవి స్వతస్సిద్ధద్రవ్యములా? లేక పరబ్రహ్మయందు నివసించు కేవలగుణములా? ప్రత్యాత్మకొక కేంద్ర మేర్పడి, సర్వానుభవముల నేకముఖమునకుఁదెచ్చుశక్తి యున్నదని రామానుజుఁడు చెప్పిన భావము దుర్బలమైనది.

రామానుజుని జీవాత్మ భావము ద్రవ్యసిద్ధాంతముఁను ఖండించిన క్యాంటు వాదమును, శంకరునిమాత్ర భాష్య వాదము ను జ్ఞాపకము చేయును. నిరవధికమై నిత్యసమానమగు శాశ్వతమైన వ్యక్తిత్వ మొకటున్నదని రామానుజుఁడు విశ్వసించును. అట్టి నిత్యసమాననిరవధికలక్షణ మాత్మ కేగలదని శంకరుఁడు వాదించును. నిరవధికపరిణతికి నిత్యసమానాత్మకు సంబంధ మెట్లు కూడునో రామానుజుఁడు చెప్పఁజాలఁడు. హెగెల్ తత్త్వములోవలెనే భిన్న తాంతర్గతమగు నేకత్వము చెప్పఁబడినది. ఒక దేహమునుండి యింకొక దేహమునకుఁ జేరుటవలన నాత్మ యొక్క రూపము వికారమునొందనియెడల, శరీరసంబంధము, స్మృతి, జ్ఞానమును నాత్మకు మూలస్వభావ లక్షణములు కావని విశదమగును. మనకుఁ దెలియుటకు శక్యములగు గుణములతో నిమిత్తములేని యట్టి ఆత్మలక్షణ మెట్టిదో మనకు దుర్గ్రాహ్యము. అప్పుడు మనకొకవిధమగు నిర్గుణజీవత్వ మేర్పడును. వ్యక్తిసమానత్వము నిరవధికవిజ్ఞానము, అమర్త్యత్వము, పూర్వజన్మము మున్నగునవి వ్యర్థపదములగును. అట్టినిర్గుణజీవమునకు మన నిత్యలోకానుభవముతో సంబంధములేదు. అట్టి సంబంధ శూన్య నిర్గుణ జీవవ్యక్తిత్వము భిన్నవ్యక్తులలో భిన్నముగా నుండు నమట భ్రాంతికల్పితమే. ప్రతివ్యక్తి యందు మూల

1) అచిజ్జీవవిశిష్టపరమాత్మా" (1,1,13)

భూతమై యొక యాత్మ యున్నదనియు దానికి నిత్యవికారపరంపరా ప్రవాహముతో సంబంధ మెట్లో యేర్పడె ననియుఁ దెలియుచున్నది.

శంకరరామానుజు లిరువురు మహత్తర వేదాంత విజ్ఞానవేత్తలు; వారిలోఁగల ఉత్తమలక్షణములు పరస్పరము లోపములై నవి. రస హీనమై చూపట్టు శంకరుని తర్కప్రతిభ, యాతని తత్త్వమును మత దృక్పథములో నిరుత్సాహకారణమైనది. సృష్టికార్యములోఁ దాను స్వహస్తములతో సాయపడిన వానివలె వైకుంఠసౌఖ్యములఁగూర్చి యాతఁడు వర్ణించు మనోహరవర్ణనలు బుద్ధి నొప్పింపఁజాలవు. పర మేశ్వరుని, మానవుని జగత్తు నన్నిటినిఁ దన యప్రతిహత తర్కాసి ధారకు గుఱి చేసి, బ్రహ్మైకత్వమును నిరూపించు శంకరునివాదము రామానుజామయాయులలో నొకించుక చలనమును గలిగించదు. శంక రాచుచరులు గురువున కొకమెట్టు పైకిఁబోయి యద్వైతముమ నాస్తిక కూవ సామీప్యమునకుఁ దోడ్కొని పోయిరి. పరమేశ్వరుని హృదయ మందిరములో మేమే నిత్య స్వేచ్ఛావిహారము చేయువారమని రామాను జాచుచరులు పలుకుదురు. కాని రామానుజునిలో మహత్తర మతప్రతిభ కలదు. ఉపనిషదాగమ పురాణ ప్రబంధములనుండి భావచురులాత నిలో నేకమై ప్రవహించినవి. వివిధరుచిరపరంపరల నాతఁడు సహజ సామర్థ్యముతో స్వీకరించెను. మతానుభూతి కల్పించు నవ్యాద్వైతత్వ ములో నీ భిన్నభావ పరంపరలు లీనమైపోయినవి. దృఢతరతత్త్వ వివేక మాతనిలోని మత విజ్ఞానావసరముల కూతగఱ్ఱ యైనది మతభావ సిద్ధినిఁ దార్కిక సూత్రాశయములతో సమన్వయింప నాతఁడు తీవ్ర కృషిచేసెను. స్వయంసంపూర్ణమగు నుత్తమతత్త్వము నాతఁడు మనకుఁ బ్రసాదించుటలోఁ కృతార్థుఁడు కాఁజాలకపోవుటలో నాశ్చర్య మేమియునులేదు. మతమునకును దత్త్వశాస్త్రమునకును మధ్యమందు గోచరించు విశాలమగు గర్తమును గప్పివేయుట కాతఁడు ప్రదర్శించిన సునిశిత తార్కికప్రజ్ఞయు సమితోత్సాహశక్తియు స్తుతిపాత్రములై నవి. స్వల్పబుద్ధియు పనుభవమును మాత్రమేయుండి యీశ్వరమహిమ నంతగా నెఱుఁగని సామాన్య మానవుఁడింతకంటె సులభ పరిష్కారము

నిచ్చియుండును. అట్లుకాక రామానుజుఁ డూహించుటకు సాధ్యమగు నుత్తమ వర్గమునకుఁజెందిన యేకేశ్వరతత్త్వము నీశ్వరాంతర్యామిత్వ రేఖాసమ్మిశ్రిత మొనర్చి ప్రదర్శించెను.[1]

1) రామానుజ సూత్రభాష్యము; థిబో: ఇ. టి. యస్. బి. ఇ. 58.

2) రామానుజ సూత్రభాష్యము; రంగాచార్యుని ఇ. టి.

3) రామానుజ గీతాభాష్యము; గోవిందాచార్యుని ఇ. టి.

4) యతీంద్ర మతదీపిక; గోవిందాచార్యుని ఇ. టి.

5) సర్వదర్శన సంగ్రహము; 4-వ అధ్యాయము,

1) శంకరుని సగుణబ్రహ్మము, బ్రహ్మలోకము, రామానుజుని విష్ణువు—వైకుంఠములకు సరిపోవును. మనకుఁ దెలిసినంతవఱకు నివియే మహోన్నతభావము లైనను, స్వతఃప్రమాణ సిద్ధిచే నట్లు గావని శంకరుని వాదము. ఈ వాదమువలన జీవితమున కెట్టిభేదమును గలుగదు.

భారతీయ తత్త్వశాస్త్రము

దశమాధ్యాయము

శైవము, శాక్తము, అనంతర వైష్ణవము

1 – శైవసిద్ధాంతము

మొదటినుండియు వైష్ణవమతశాఖకు ప్రతిస్పర్థి శైవమత శాఖయే.[1] నేటికి నిది దక్షిణ భారతదేశములో విశేషప్రాముఖ్యమును గాంచియున్నది. దక్షిణదేశములో నిది క్రీస్తుపూర్వము నుండియు విలసిల్లినది. బౌద్ధజైన మతములను ప్రతిఘటించుటచే నిది విశేష విఖ్యాతి గాంచి, వైష్ణవ మతముతోఁ బాటు క్రీస్తువెనుక నైదారు శతాబ్దములలో విజయము గాంచినది. క్రీస్తువెనుక 11–వ శతాబ్దములో నొక విశిష్టమగు తత్త్వము ననఁగా శైవసిద్ధాంతము నిది ప్రకటించినది. దీనిలో విశేష కృషి చేసిన డాక్టర్ పోప్ దీనిని గూర్చి — "మిక్కిలి విపులము, సర్వ మత శాఖలలో సుప్రసిద్ధము, నిస్సంశయముగా నిసర్గామూల్య తత్త్వ గర్భితమునైనద"ని వచించెను.[2] శైవసిద్ధాంతమునకును కాశ్మీర శైవమతమునకును ముఖ్య సామ్యము లనేకము లున్నను, శైవసిద్ధాంత సామాన్య స్వరూపముగాని, యందలి ప్రధాన సిద్ధాంతములు గాని కాశ్మీర శైవమునుండి గ్రహింపఁ బడినవని చెప్పుటకు వీలులేదు. అత్యంత ప్రాచీనములగు తొల్కాప్పియము వంటి తమిళగ్రంథములు మోక్షానందపద వివరణము చేసిన అరియూరులు లేక సిద్ధులను గూర్చి ప్రసంగించినవి. ఈగ్రంథములు రుద్రభావమును వేదముల నుండియు,

---

1) మాధవుని సర్వదర్శన సంగ్రహము చతుర్విధ శైవశాఖలను చెప్పినది: నకులీశ పాశుపతము, శైవము, ప్రత్యభిజ్ఞాశైవము, రసేశ్వరము, చివరిది తత్త్వశాస్త్ర సంబంధికాదు.

2) తిరువాసగం, పు. 64.

రుద్ర శివ మతమును బ్రాహ్మణముల నుండియు, మహాభారతము నుండియు, శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు నుండియు స్వీకరించినవి. ఇవి గాక, 12 శైవాగమములను, వందు ముఖ్యముగా జ్ఞానమునుగూర్చి ప్రవచించుభాగములను, శివభక్తుల గీతములను, ననంతర శైవ తత్త్వజ్ఞుల రచనలను, దక్షిణ శైవమతమున కాధారభూతము లైనవి.

2 – సారస్వతము

ఆగమము లిరువదియెనిమిదని యంగీకరింపఁ బడినవి.[1] కామికము, జ్ఞానభాగమగు మృగేంద్రాగమమును ముఖ్యములైనవి. తమిళ భక్తులగు మాణిక్కవాసగరు (క్రీ.శ 7-వ శతాబ్దము) సుందరరు వీనిని స్మరించిరి. శైవభక్తివాఙ్మయము 5-10 శతాబ్దముల మధ్యమకాలము వఱకు జెందును.[2] నంబిఆండార్‌నంబి సంకలన మొనర్చిన శైవ గీతములనే (క్రీ.శ 1000) తిరుముఱై యందురు. దేవారమని చెప్పఁబడు మొదటి భాగములో సంబంధారు, అప్పారు, సుందరారుల గీతము లున్నవి. మిగిలిన వానిలో ముఖ్యమైనది మాణిక్కవాసగరుని తిరువాసగము, అఱువదియిద్దరు శైవభక్తుల చరిత్రముల వర్ణించిన సెక్కిరారుని పెరియపురాణము (11-వ శతాబ్దము) విలువగల విషయములను జెప్పును. రౌరవాగమములోని ద్వాదశగీతముల విపులీకరణ మనఁదగు మేకందరుని శివజ్ఞాన బోధము (13-వ శతాబ్దము) శైవ సిద్ధాంతములోని భావప్రవక టనమునకుఁ బ్రమాణగ్రంథమై యున్నది. మేకంసరుని నలువది తొమ్మిది మంది శిష్యులలో మొదటివాఁడగు అరుల్నంది శివాచార్యుఁడు శివజ్ఞానసిద్ధియా రను సుప్రసిద్ధ గ్రంథకర్త ఉమాపతి రచనలలో (14–

---

1) కాంచీపుర శైలానవాలయమం దిరువది యెనిమిది శైవాగమము లున్నవని శిలాశాసన సాక్ష్యమున్నది ఇదియె ప్రాచీనతమమైనది; రాజసింహవర్మ యను పల్లవ చక్రవర్తి (క్రీ. శ. 5-వ శతాబ్దము) తనకీ మతమందు విశ్వాసమును ప్రకటించెను.

2) "ప్రపంచములో నే మతశాఖయు భక్తిరసపూరిత వాఙ్మయమును సృజించి యుండలేదు ఇందలి సముజ్జ్వల భావసంపద, రసపారవశ్యము, రచనా మాధుర్యము సాటిలేనివి" (బార్నెట్-భారతీయ హృదయము పు. 82)

వ శతాబ్దము) శివప్రకాశము, తిరుఆరుళ్పయన్ ప్రముఖములైనవి. శైవసిద్ధాంతము వేదాగమ[1] ద్వయముపై నాధారపడి యుండును. రెంటికి శాస్త్రీయ సమన్వయ కర్త నీలకంఠుఁడు[2] (14–వ శతాబ్దము). ఇతఁడు బ్రహ్మసూత్రములకు భాష్యమువ్రాసి, శైవమతమున కనుకూలముగా నర్థవివరణ మొనర్చెను. రామానుజ దృక్పథము నీతఁ డంగీకరించి, ఒకవైపున ద్వైతవాదమును, వేఱొకవైపున నీశ్వర జీవజగదభేదములను నిరసించును.[3] ఉమాసహిత శివుఁడే పరమేశ్వరుఁడు; చేతనాచేతనము లాతని శరీరము. అప్పయ్య దీక్షితుల భాష్యము శివార్కమణిదీపిక అమూల్య మైనది.

3 – సిద్ధాంతములు

శివుఁడే పరమసత్యము; అతఁ డనాదిపురుషుఁడు, కారణరహితుఁడు, లోపశూన్యుఁడు, సర్వకర్త, సర్వజ్ఞుఁడు, జీవసంసారబంధ విచ్ఛేదకుఁడు నని గ్రహింపఁబడెను. సచ్చిదానంద సూత్రములో స్వయంస్థితిగల యాతని కెనిమిది లక్షణము లున్నవని యర్థము చెప్పఁబడెను; పరమ పావనత్వము, అనుభవజ్ఞానము, అనంతప్రజ్ఞ, సంపూర్ణబంధరాహిత్యము అనంతకృప, పరిపూర్ణశక్తి, అవ్యయానందము. ఈశ్వరాస్తిత్వము నకుఁగొన్ని ప్రమాణములు చెప్పఁబడెను. ప్రపంచము పరిణామము నొందుచున్నది. దాని కుపాదానకారణమైన ప్రకృతి మృత్తికవలె నచేతన మగుటచే జగన్నిర్మాణ సామర్థ్యము లేనిది. భూతములు జడము అగుటచే

---

1) శివజ్ఞాన సిద్ధియారు చెప్పెను: "వేదములు, శైవాగమములే యథార్థ గ్రంథములు, వానిలో వేదములు సార్వజనీనములు. పుణ్యాధముల కొఱకుఁ ప్రత్యేకముగా నాగమములు ప్రసాదింపఁబడి వేదవేదాంత ముఖ్య సత్యములను దుపదేశింపఁబడి యున్నవి రెండు నీశ్వర ప్రోక్తములే" (1,46) పోల్చు: నీలకంఠుఁడు: వయం తు వేదశివాగమయోః భేదం న పశ్యామః బ్రహ్మమీమాంస (పు. 156)

2) చూ. నీలకంఠుఁడు 1,1,3

3) ముఖ్యవాక్యము లన్నియు రామానుజ భాష్యమునుండి ప్రతిధ్వనులే. పోల్చు: సూక్ష్మ చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మకారణం, స్థూల చిదచిద్విశిష్టం తత్కార్యం భవతి. (1 1.2) కాని, చూ. అప్పయ్య దీక్షితానంద లహరి.

నవియుఁ గర్తలు గావు. కర్మయు నట్టిదే. మేకందరు ననుసరించి, కాలము మారుచున్నట్లు గోచరించుచున్నను, నిజముగా నిర్వికారమైనది.[1] సర్వ ప్రవృత్తిలో నదియుండునుగాని, స్వయముగా నదికర్త గాదు. కాని యీశ్వరుఁడే జగత్తునకుఁ బ్రత్యక్ష కారణుఁడైనచో నతని స్వేచ్ఛాపరిపూర్ణతకు లోపము సంభవించును. అందుచే నీశ్వరుఁ డుపకరణమగు నొక శక్తివలన నీ కార్యమును జేయునని చెప్పఁబడెను. కర్మనియతి మానవు నాత్మాభివృద్ధి కనుగుణముగా వర్తించును. అది గమ్యములను గల్పించుట కాని, ధర్మాధర్మభేదము లనుగాని చేయదు. వీనినొక శక్తి సాహాయ్యమునఁ బరమాత్మయే కల్పించి జీవుల కుచిత కర్మఫలముల నిచ్చును. ఘటమునకుఁ బ్రథమ కారణము కుమ్మరి; దండసహిత చక్ర ముపకరణకారణము; మృత్తిక యుపాదానకారణమునైనట్లే జగత్తునకుఁ బ్రథమకారణము శివుఁడు; ఉపకరణ కారణము శక్తియు, నుపాదానకారణము మాయయు నని చెప్పఁబడెను. నాదస్వరము లన్నిటిలో శబ్దము నిండియుండునట్లే, లేక పరిమళము ఫలమునంతయు నాశ్రయించి యుండు విధమునసే, యీశ్వరుఁడు తనశక్తిచేఁ జగత్తులోఁ బరిపూర్ణముగా నిండియుండుటచే నాతఁడు జగద్భిన్నముగా గోచరింపఁడు. ఈశ్వరుఁ డాత్మ; జీవసహిత ప్రకృతిప్రపంచ మాతని దేహము. ఈశ్వరుఁడు వానియందును, నవి యీశ్వరునియందు నున్నను రెండు నొకటి కాదు. అద్వైత మనఁగా నేకత్వము కాదు; అవినాభావ సంబంధము.

కాలాతీతుఁడు గాన శివుఁడు నిత్యుఁడు. అతఁడు సర్వశక్తిసమన్వితుఁడు. అతఁడు తన శక్తిద్వారమునఁ బనిచేయును. అతనిశక్తి యచేతనముగాక, చేతనశక్తియే. ఈశ్వరునిశరీరమే దేహము. పంచమంత్ర పరికల్పితమై[2] సృష్టిస్థితి లయములు జీవతిరోధాన మోక్షములు నను నైదు కార్యములయందుఁ దోడ్పడును. శివుని జ్ఞానము నిరవధిక నిత్య ప్రకాశ భాసురము. కాష్మీరాగమము ననుసరించి, కుండలినీశక్తి లేక

1) శివజ్ఞాన బోధమ్ 1, 4

2) సద్యోజాత, వామదేవ, అఘోర, తత్పురుష, ఈశానములు. చూ., తైత్తిరీయారణ్యకము 10, 43,47.

శుద్ధమాయ యను దానినుండి శివుఁడు తన క్రియాశక్తులను గాంచును. అతని వ్యక్తిత్వ మందిమిడియున్నది. శుద్ధచైతన్యమగు శివునికిని జడ పదార్థమునకును మధ్యమం దొకవిధమగు సంధాన రూపమే శక్తియై యున్నది. ఉపాధియే శివునిప్రవృత్తులలో భేదకారణము.[1] శివుని తరువాత నంతవాఁడగు ననంతుఁడాది సర్వజీవ బంధమోక్షకారణ ముపాధియే ఉమాదేవి యనఁబడు శక్తి, శివుని ప్రతిబింబమే కాని స్వతంత్ర మైనదికాదు. అన్యసంబంధము లేని పరతత్త్వమే శివుఁడు; వస్తుసంబంధము గలదియే శక్తి. శైవసిద్ధాంతము ననుసరించి, శివుఁడు తత్త్వము చెప్పు పరబ్రహ్మము, మతముచూపు నీశ్వరుఁడుకూడనై యున్నాఁడు. అతఁడు రక్షకుఁడు గురువునై, మానవకోటియందలి ప్రేమచే నీ రూపము లను ధరించును. ప్రేమయే యాతని స్వరూపము.[2]

అనంత జీవరూపమగు పశుకోటికి శివుఁడే పతి. వాని నాతఁడు సృజించలేదు; ఏలన జీవు లనాద్యనంతములు. ఆత్మ దేహమునకు భిన్నమైనది; దేహము భోగ్యమగుజడపదార్థము. స్మృతివలనను, ప్రత్యభిజ్ఞవలనను నాత్మ యున్నదని తెలియుచున్నది. అది సర్వవ్యాపియై, నిత్యమై, చేతనాత్మకమగుకర్తయై యున్నది. నిత్యము సర్వవ్యాప్తము నైన చిచ్ఛక్తి కది నిలయము.[3] దృక్క్రియారూప మగు చైతన్యము దానికిఁ గలదు. శివజ్ఞానసిద్ధియుఁ ననుసరించి, ఆత్మ స్థూల సూక్ష్మ దేహములతోఁ గలసియున్నను వానికి భిన్నమై యిచ్ఛాజ్ఞాన క్రియా శక్తులను గలిగి యున్నది. అది తా నెందుండునో తాత్కాలికముగా దానితో నేకమైయుండును. సంసారమందుండి ప్రపంచ వస్తువులపైఁ దనదృష్టి నిలిపి, మోక్షావస్థలో నీశ్వరునిపై నిలుపును. ప్రళయవేళ జీవులు దేహరహితములై శక్తుల రూపమున శివునాశ్రయించి యుండును. జీవుల సంఖ్య పెరుఁగదు, తఱుఁగదు. ముక్తజీవులసంఖ్య పెరిగిన కొలఁ

---

1) పౌష్కరాగమము 2, 1.

2) శివప్రకాశం, 1,1, నల్లస్వామిపిళ్ళ: శైవసిద్ధాంతము. (పు 277)

3) మృగేంద్రాగమము. 7, 5.

దియు సశరీరజీవులసంఖ్య తగ్గుచుండును. ముక్తజీవిలోఁ జైతన్యము పూర్ణావిష్కృతిగాంచును. బద్ధజీవిలో నది మఱుఁగుపడియుండును. ఒకటి రెండు లేక మూఁడు కాలుష్యములలో నేవియుండునో వాని ననుసరించి జీవాత్మలు ముత్తెఱఁగులై యుండును.[1] భూమ్యాదు లీశ్వరుని సృష్టి కార్యములే అవి యచేతనములై, జీవప్రయోజన సాధకము లగును.

పాశజాలము త్రివిధము; అవిద్య, కర్మ, మాయ.[2] మొదటి దాణవమల మనఁగా నాత్మ తానణుత్వభావముగలదని నమ్ముట వలన వచ్చినది. ఆత్మ తాను శుద్ధచైతన్యమయ్యుఁ బరిచ్ఛిన్నమనియు, నల్పదేహ జ్ఞానశక్తులు గలదనియు నూహించును. శుద్ధచైతన్యమే తన స్వరూప మనియు మఱచి, దేహమే తానని భ్రమించును. ఇదియే పశువు యొక్క పశుత్వము. సర్వజీవుల కవిద్యయొక్కటే; అదిలేనిది; నిబిడము, ఘనము నైనదై యనేక రూపములు గలదై యుండును. సృష్టి లయాదులు పరిచ్ఛిన్న జగత్సంబంధులే యగుటచే, నవి అవిద్యా పరిణామములని చెప్పఁబడును.[3] చేతనమగు నాత్మ కచేతన దేహ సంయోగము నొందుటకుఁ గర్మయే కారణము. కర్మ అవిద్యకు సహకారి. జీవప్రవృత్తుల వలన జనించిన దగుటచే దానికిఁ గర్మయని పేరు వచ్చినది. అది సూక్ష్మము, నదృష్టము నైనది. సృష్టియందుండి ప్రళయవేళ నది మాయలో లీన మగును. అది నశించదు; దానిఫలిత ముల నది యిచ్చి తీరును.[4] మాయ, జగత్తున కుపాదానకారణము.

---

1) విజ్ఞానకేవలసంజ్ఞకు లుత్తములు మాయాకర్మ బంధవిముక్తులై అణవకాలుష్య మొక్కటియేఁ గలిగి యుందురు. తరువాతివారు ప్రళయ కేవలుఁ; వీరాణవ, కర్మదోష ముల వలనఁ బునర్జన్మము నొందుదురు; సకలులు మిగిలినవా రందరును త్రివిధ దోష ములను గలిగి యుందురు.

2) మృగేంద్రాగమము, 2,3-7.

3) „ „ 7-11.

4) 8 1-5.

స్వభావముచే నచేతనము.[1] సృష్టిబీజము నానాశక్తి సమన్వితము, సర్వ వ్యాపియు, నవినాశము నైనది. బీజములో నిక్షిప్తములైన మూలపత్ర ఫలాదు లెట్లు దానినుండి జనించునో, యట్లే జగత్తు కళ మొదలు క్షితి వరకు మాయాబీజమునుండి యుత్పన్న మగును.[2]

శైవమతము సృష్టి విధానమును గూర్చి విశేష శ్రద్ధచూపెను. శివుఁడు శుద్ధచైతన్యము; జడపదార్థము పూర్తిగా నచేతనము; శక్తి రెంటికి సంధాన కర్త చైతన్య స్వభావము గల దగుటచే శక్తి జగత్తున కుపాదాన కారణము కాదు. అది శాశ్వతమగు నాదము; స్థూల సూక్ష్మములను చేతనాచేతనములను, శబ్దార్థములను[3] కలుపు సంధానకర్త యునై యున్నది. జగన్మాత శుద్ధమాయ. వాక్కులేక నాదరూపము "ప్రశాంతియొక్కధ్వని." సాంఖ్యుల యిరువదియైదుకు బదులు శైవ సిద్ధాంతము జగత్తును ముప్పదియాఱు తత్త్వములుగా విభాగించెను. ప్రకృతికి బుద్ధికి మధ్యనుందు గుణము చేర్పఁబడెను. అందుచేఁ బురుషునిలోఁగలసి యిరువదియాఱు తత్త్వము లున్నవి. పురుషుని కూర్ధ్వమున నియతి, కాల, రాగ, విద్యా, కళలను పంచాంశుక మున్నది. కళ కూర్ధ్వమున మాయ, శుద్ధావిద్య, ఈశ్వరుఁడు, సదాశివుఁడు, శివుఁడు గలరు. శివతత్త్వమొక ప్రత్యేక వర్గము. సదాశివుఁడు, ఈశ్వరుఁడు, శుద్ధావిద్యయుఁ గలసి విద్యాతత్త్వములు; ఇఁక మాయ మొదలిడి మిగిలిన ముప్పదిరెండు నాత్మతత్త్వములు. ఇవి పరిణామములోని భిన్న దశలు; మొదట మాయ సూక్ష్మ తత్త్వములుగాఁ బరిణమించి, తరువాత స్థూల తత్త్వములుగా నావిష్కృతి గాంచును. కళ మాయనుండి జనించిన మొదటి తత్త్వము. చైతన్యావిష్కృతి కడ్డువచ్చు కాలుష్యములను బో నడఁచి, కర్మననుసరించి దాని వికాసమునకు సాయపడును. విద్య తరువాత తత్త్వము; దీనివలన నాత్మ సుఖ దుఃఖానుభవము నొందును. "దేనివలన జీవాత్మ బుద్ధి ప్రవృత్తులను పరికించునో అదియే

---

1) 9, 2-4.

2) పౌష్కరాగమము 3,4.

3) పౌష్కరాగమము. 2, 17.

విద్య."[1] కోరికయే మాయ. సర్వానుభవములు దానిపై నాధారపడి
యున్నవి. కాల మనుభవమును భూత భవిష్య ద్వర్తమాన క్రమములో
నియమించును. కాలము నిత్యము కాదు. ఏలన నిత్యత కాలాతీతము
జీవులకుఁ గల దేహావయవాది భిన్నత్వమును సక్రమముగా నిలుపునది
నియతి. పురుషు లీర్వైదింటిచే నావృతులు. శైవసిద్ధాంతమునను
రించి, సాంఖ్య మూలప్రకృతియు ముద్భవమందినదే. దానిపై నింకన
నైదు సూక్ష్మతత్త్వము లున్నవి. ఈ యైదులో మొదటి మూఁడు నిచ్ఛా
జ్ఞాన క్రియాశక్తులను వికసింపఁ జేయుటకుఁ దోడ్పడును. మిగిలిన
రెండును నించుమించుగా దేశకాలములకు సరిపోవును. పురుషు ననుః
వింపవలయు లోకములు ప్రకృతి ద్రవ్య పరికల్పితములు. ప్రకృ
మొదటి స్థూలావిష్కరణము. ప్రకృతి నుండి గుణములు, గుణము
నుండి బుద్ధియు వచ్చును. మిగిలిన పరిణామమంతయు సాంఖ్యవిధ
నము ననుసరించియే జరుగును.

శివతత్త్వము నిష్కల, అనఁగా సర్వజ్ఞానక్రియాప్రవృత్తి
సవ్యక్తమగు నాధారము. "శివుని శక్తియగు శుద్ధమాయ తన ప్రవృ-
జీవితము నారంభించుటతోడనే, శివుఁడు భోగశివుఁడగును. ఈతఁ
సదాశివుఁడు లేక సదాఖ్యుఁడు; నిజముగా శివునికి వేఱుకాఁడు. శు
మాయ ప్రవృత్తిపరమై యుండఁగా, భోగశివుఁ డధికారశివుఁ డగున
అప్పు డాతఁ డీశ్వరుఁడేకాని, సదాశివునికి భిన్నుఁడుగాఁడు."[2] పం
మంత్ర దేహము సదాశివునిదే కాని శివునిదికాదు. శుద్ధవిద్య యథా
జ్ఞానకారణము. ప్రతిసృష్ట్యారంభ కాలములందును, నిష్క్రియాద
లుండును. దానియనంతరము పరిణామ మారంభమగును. కాలుష
ములు పెంపొందుటకు శివుఁడే సాయపడి, తన యనుగ్రహముపై నాధా
రపడిన జీవుల పారమార్థికవికాసమునకుఁ దోడ్పడును. జీవులవ్యాపా
ముల నాతఁడు గుర్తించి, వాని యభ్యుదయమున కాతఁడు సహాక

1) పౌష్కరాగమము 6, 9

2) పౌష్కరాగమము 1. 25-26.

యగును. కర్మనియతిని గౌరవించుటవలన నీశ్వరునిస్వేచ్ఛకు భంగము కలుగదు. ఏలనఁ గర్మనియతి నొక సాధనముగా నాతఁ డుపయోగించును.[1]

శైవసిద్ధాంతము జగన్మిథ్యావాదము నంగీకరించదు. అనాదియగు సంసారమున కనాదులగు జీవ జడ పదార్థములే కారణములు. జగత్తున కొక మహత్తరధర్మప్రయోజన మున్నది; అది కేవల మొక భ్రాంతికృతముకాని వినోదముకాని కాదు. జడపదార్థ బంధములనుండి జీవులను విడిపించుట కీశ్వరుఁ డెల్లప్పుడు కృషి చేయుచుండును. కర్మచే నడుపఁబడు ననవరత జగచ్చక్ర పరిభ్రమణమున కుద్దేశ్య మొక్కటే కలదు, మానవుని నూర్ధ్వగతి నొందుమని ప్రోత్సహించుటే. "అందఱు నాతని నెఱుఁగవలెనని శివుఁడు నిత్యము కోరు" నని[2] మేకందరు పలికినాఁడు. జీవుఁడీశ్వరు నెఱుఁగుట కాకాంక్షించుటే కాదు. ఈశ్వరునికి నదే కోరిక.

మనము విముక్తినొందవలసిన పాపము త్రివిధబంధము. ఆత్మజ్ఞానజ్యోతి నాచ్ఛాదించు తమోరూపమగు నవిద్య లేక ఆణవమును మనము నిర్మూలింపవలెను; పునర్జన్మ హేతువగు కర్మము భేదించి, సర్వపాపముల కాధారమైన మాయ నున్మూలింపవలెను. మన ప్రయత్నములో నీశ్వరుఁడు తోడ్పడును. జీవుల సుఖదుఃఖములతో సంబంధము లేని నిర్గుణబ్రహ్మ వలనఁ బ్రయోజనములేదు. శివుఁడు కృపాపరిపూర్ణుఁడు; యుగయుగముల నుండియు జీవుల భక్తికి మెచ్చి రక్షింప నెదురు చూచుచుండును. జీవేశ్వరులకు వ్యక్తిగత బాంధవ్య మున్నది. ఈశ్వరానుగ్రహమే మోక్షమునకు రాజమార్గము. శివుని యందు మనకుఁ బసిబిడ్డవంటి నిష్కల్మష విశ్వాస ముండవలెను. "దరిఁజేరఁ గోరని వారి కాతఁ డెట్టివరముల నీయఁడు; తన్ను సమీపించు వారి

1) సర్వదర్శన సంగ్రహము 7; శివజ్ఞానబోధం 2.5.

2) శివజ్ఞానబోధం 12, 3.

కన్నియు నిచ్చును. పరమేశ్వరుని కెవరి యెడ ననిష్టములేదు."[1] శివభక్తు లీశ్వరదర్శనమునకై పరితపింతురు. మాణిక్కవసాగరుఁ డిట్లు పాడినాఁడు: "పావనిలయ మగు నీదేహమును విసర్జించి, దివ్య జ్యోతి స్స్వరూపమగు శివనివాసమును దర్శించి, నేత్రోత్సవము నొందఁ గోరెదను. అప్రతిమానానంతస్వరూపా! నీ పురాతన భక్తసమాజ మును జూడ నీ దాసుని హృదయ మువ్విళులూరుచున్నది."[2] పాపపరితాప మత్యధికముగా నున్నది. కొందరుభక్తులు తమ పాపములే తమకు దైవసంయోగము లభింపకుండఁ జేయుచున్నవని విలపింతురు.[3] వైష్ణవుల భక్తికంటె శైవులభక్తి యెక్కుడు పటుత్వమును, మగఁటిమిని గలిగియుండును.

తిరువాసగము[4] మనోహరగీతములలో నజ్ఞానమునుండి యీశ్వరునిఁజేరు జీవయాత్ర వర్ణించును. అవిద్యా కామములనుండి ప్రేమ జ్యోతిర్మయ స్వాతంత్ర్యమునకు జరుగు యాత్రలో మొదట జాగృతి, దానివలన నుత్సాహ సంతోషములు, తరువాత వచ్చు చాంచల్యము, నధైర్యము, పోరాటమున శాంతి, తుదకు సంయోగముచేఁ గలుగు శాంత్యానందములు వర్ణింపఁబడెను. ఈశ్వరసాక్షాత్కారసిద్ధిలో క్షేత్ర

1) తిరు-అరుల్ పయన్ 1,9.

2) పోప్ భాషాంతరీకరణము, తిరువాసగము 25,9.

3) పోల్చు : అప్పార్ :

నా జాతియు గుణములు నన్నియు దోషములే. నే నధమపాపిని: నా యోగ్యత పాపమే. నా యంతరంగ మంతయుఁ బాపదౌష్ట్యములతో నిండియున్నది. సేవమన్న నిష్టపడను. నేను ఎరుగను, ఐనను పరమార్గములను విడచుట కిష్టపడను..... నే నతి నికృష్టుఁడను. ఇంతపాపి నెట్లు జన్మించితినో" ......

4) శైవసిద్ధాంతవాఙ్మయమునుగూర్చి సర్ చార్లెస్ ఎలియట్ వ్రాసినాఁడు: "నేను జదివిన మతవాఙ్మయములో వ్యక్తి మతసాధన జీవితములో సంభవించు పోరాటములు, భయములు, ఆశలు, కలఁతలు, ధైర్యవిజయములు వీనినిఁ గూర్చి యందుఁ జేయఁబడిన మహత్తర గంభీరవర్ణన లెచ్చటను లభించియుండలేదు." (హిందూమతము, బౌద్ధమతము, వాల్యూము 2, పు, 317.)

జ్ఞేయ జ్ఞానభేదములు తొలఁగిపోవునని చెప్పఁబడెను.[1] పూర్వ శైవ మతము కొంత పరమత సహనభావము చూపినది. "ఏ దేవుని నీ వారాధించినను శివుఁడే యాతఁడై కనఁబడును. వీని కన్నిటి కతీతుఁడైన యీశ్వరుఁడు నీ స్వేచ్ఛాభక్తి నిజూచి యనుగ్రహము నిచ్చును."[2] మోక్షసాధనములో గురువునకుఁ బ్రాముఖ్య మున్నది. నిజమైన గురువున కిదే తుదిజన్మము. శివుఁడే స్వయముగా గురువులో నుండి, శిష్యుని దయతో గురువు నేత్రములద్వారమునఁ జూచుచుండును. [3]శివుని కవ తారములులేవు. కాని తఱచుగాఁ దన భక్తులను బరీక్షించి, సత్యమార్గ మునఁ బెట్టుట కాతఁడు గోచరించుచుండును. కాని శివుఁ డజుఁడే. మానవ దేహయాత్ర యాతని కెన్నఁడును లేదు.

ధర్మనియమములు ముఖ్యములు సిద్ధియరు చెప్పినాఁడు, "మానవకోటిని ప్రేమింపనివానికి దేవునియందుఁ బ్రేమలేదు."[4] కర్మ సూత్ర మవిలంఘ్యమైనను, జీవస్వేచ్ఛకు భంగములేదు. మానవ ప్రయత్నమున కీశ్వరుఁడు తోడ్పడ నెల్లప్పుడు సంసిద్ధుఁడే. కర్మయు జ్ఞానమును కలసి మోక్షమిచ్చును.[5] నిజమగు ఆస్తికమతములో వర్ణ భేదకాఠిన్యము శిథిలతఁగాంచును. మాణిక్కవాచగరు వర్ణనియమములఁ బ్రతిఘటింపకున్నను, ననంతర శైవులగు పట్టణాధుపిళ్ళై, కపిలారు, తెలుఁగుకవి వేమన వర్ణధర్మములను నిరసించిరి. దేవుఁ డొక్కఁడై నట్లే, జాతియు నొక్కటేయని తిరుమూలరు చెప్పినాఁడు.[6] బసవఁడు స్వయ ముగా బ్రాహ్మణుఁడైనను, బసవని సంస్కరణోద్యమము (12-వ శతాబ్ది మధ్యకాలము) బ్రాహ్మణాధికారమును దీవ్రముగాఁ బ్రతిఘటించెను.[7] ఈ శాఖ పునర్జన్మభావము నంగీకరింపదు. పాశభంగమైన వెనుక, జీవుఁడు శివసదృశుఁ డగును. సృష్టి లయాది పంచక్రియలు శివుఁ డొక్కనికే చెందును.[8] ఇఁక నాత్మనాచ్ఛాదించు కాలుష్య మేమియు

1) తిరుఅరుల్ పయన్ 5
2) 12 · 2
3) తిరు అరుల్ పయన్, 8. 74.
4) శివజ్ఞానసిద్ధియరు,
6) ఒన్రె కులము ఒరువనె దేవానం (తిరుమంత్రము).
7) లింగాయత మతశాఖ వర్ణభేద తీవ్ర ప్రతిఘటనముతో బయలుదేరినది కాని నేఁడు లింగాయతులు వర్ణభేదము నంగీకరించుచున్నారు.
5) మృగేంద్రాగమము 6,3 "నిరంతరం శివోఽహమితి భావనా ప్రవాహేణ శిథిలిత పాశతయాఽపగత పశుభావ ఉపాసకః శివ ఏవ భవతి. (నీలకంఠుఁడు 4,1,3)
8) నీలకంఠుఁడు 1,1.1

మండదు. కావున నీశ్వరుని కాంతి యందు సులభముగాఁ బ్రవరించును. మోక్ష మీశ్వరైక్యముగాదు; సాన్నిధ్యమే: మేకందరు చెప్పినాఁడు. శివునితో నైక్యమై, జీవుఁడు నశించినచో, నీశ్వరునితో నిత్య సాహచర్యము గలిగియుండు వ్యక్తిత్వమే యుండదు. అట్లు నశింపక వేఱై యున్నచో నీశ్వర సంయోగములేదు. కాని పాపము లన్నియు నశించి, లవణము నీటిలోఁ గలసిన రీతిని, సిద్ధుఁడు శివదాసుఁడై యాతని పాదసన్నిధి నెప్పు డుండి సుఖించును."[1] "పాప నాశనముతో నాత్మ శివ సదృశ స్థితిని గాంచును."[2] ముక్తజీవులు సశరీరులుగా గాని యశరీరులుగాఁగాని యుండవచ్చును.[3] మోక్షస్థితిలో దేహముకూడ శివతేజస్సుతోఁ బ్రకాశించుననని కొందరు శైవులు చెప్పుదురు. కొన్ని విచిత్రశక్తులు వారికి లభించునని కొందరు చెప్పుదురు. శివైక్యము బొందుటకుఁ ముందుఁ గర్మఫలములను పూర్తిగా జీవు లనుభవించివేయవలెను. జీవన్ముక్తుఁడు సశరీరుఁడైనను, నీశ్వరునితో భావతాదాత్మ్యము నొందును. తిరిగి జన్మముల నిచ్చు పను లెవ్వియు నాతఁడు చేయఁడు. ఈశ్వరసాన్నిధ్య మాతనిహృదయములో నిండియుండును.[4] పూర్వ జన్మ కర్మరాశి నశించువఱకు నాతఁడు సశరీరియై యుండును. సాధన కాల మందలి కర్మ యీశ్వరకృపచే నశించును.[5] ముక్తపురుషులు చేయు కర్మ లన్నియు వారిలో నీశ్వరుఁడుండి ప్రోత్సహించి చేయించునవే.[6]

4 – ప్రత్యభిజ్ఞాశాఖ

కాశ్మీర శైవమతమున కాధారము లాగమములే కాని, తరువాత రచన లద్వైతపోషకములుగా నున్నవి.

1) నీలకంఠుఁడు 4, 4,7.
2) నీలకంఠుఁడు 4,4,4.
3) నీలకంఠుఁడు 4,4,5
4) తిరు–అరుళ్-పయన్ 10, 93
5) తిరు–అరుళ్-పయన్ 10, 98,
6) శివజ్ఞాన బోధమ్ 11-5

"నీకొఱకు మొఱపెట్టు నా జిహ్వయు, మిగిలిన నా శక్తులన్నియు నీ రూపమే; నీవే నా బలము; నాలోఁ బ్రవహించుచున్న శంపము నీవే; పదప్రయోగ మంతయు నాదే; మతేదియును లేదు".

వసుగుప్తుఁడు (8-వ శతాబ్దము) శివసూత్రమునుగాంచి, కల్లటునకు బోధించెనని చెప్పుదురు. వసుగుప్తుఁడో, కల్లటుఁడో రచించిన స్పందకారిక (క్రీ. వె. 800), ఉత్పలుని ప్రత్యభిజ్ఞా సూత్రము (క్రీ. వె. 930), అభినవగుప్తుని పరమార్థ సారము ప్రత్యభిజ్ఞా విమర్శిని, తంత్రాలోకము, క్షేమరాజు శివసూత్ర విమర్శిని, స్పందసందోహము, నీశాఖకుఁ జెందిన కొన్ని ముఖ్యగ్రంథములు. శైవాగమములను, సిద్ధాంతగ్రంథములను వారు ప్రమాణములుగా స్వీకరించి, శంకరాద్వైత వాదాను కూలముగా వానిని మార్పుచేసిరి. ఏకేశ్వరతత్త్వమును ప్రతిపాదించు భిన్నభావములుగల యీ గ్రంథములను మూఁడువర్గములుగా విభజించి త్రికమనిరి.[1] భాస్కరవార్త్తిక సహిత శివసూత్రమును, క్షేమరాజు విమర్శినియు నొక పద్ధతికిఁ జెందినవి. కల్లటుని వృత్తితోఁగూడిన వసుగుప్తుని స్పందకారిక వర్ణించు తత్త్వము మొదటి పద్ధతికి భిన్నమైనది గాదు. సోమానందుని శివదృష్టి, ఉత్పలుని ప్రత్యభిజ్ఞా సూత్రము, అభినవగుప్త విరచిత గ్రంథావళియు నద్వైత పోషకములు.[2] వీనిలో మాధవు ననుసరించి, అభినవగుప్తుని గ్రంథములే మిక్కిలి ముఖ్యములైనవి. ఏలన, మొదటి రెండువర్గముల భావము లిందుఁ గూర్పఁబడినవి.[3] ఈ సిద్ధాంతవాదులు కూడ నితర పద్ధతు లన్నియు దీనికిఁ దోడ్కొనిపోవు సోపానముల వంటివని చెప్పుదురు.[4]

జగతిలో యథార్థమైనది శివుఁడే. అతఁడు సర్వజ్ఞుఁడు, పరిపూర్ణ స్వతంత్రుఁడు. విభుత్వ, నిత్యత్వ, రూపరహితత్వాది గుణము లింకను జాలఁగలవు; స్వచ్ఛందత్వ మాతని విశిష్ట లక్షణము. విషయి, విష

---

1) పరమార్థము లగు నీశ్వర, జీవ, జడపదార్థములను గూర్చి చెప్పునవి కావున నవి త్రిక మనఁబడెను.

2) చూ. పరమార్థసారము పు. 34, 36, 48-50, 54.

3) సర్వదర్శనసంగ్రహము 8.

4) తద్భూమికాః సర్వదర్శన స్థితయః (ప్రత్యభిజ్ఞా హృదయ సూత్రము. పు. 8)

యము, భోక్తయు, ద్రవ్యము నాతఁడే.[1] "ఏ చైతన్యమునుండి యీ ప్రపంచ మంతయు నుదయించెనో, యది స్వభావముచే స్వతంత్ర మైన దగుటచే దాని కవరోధము కలిగించున దేదియునులేదు. భిన్నములగు జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యాద్యవస్థలలో సంచరించును. వానితోఁ దాదాత్మ్యము పొందుచు నిజస్థితినుండి పతనమెన్నఁడును బొందక యుండును."[2] అద్వైతధోరణిలో నిట్లు చెప్పఁబడెను. "దీనియందు సుఖము లేదో, దుఃఖము లేదో, జ్ఞాతయు జ్ఞేయమునులేవో, జడత్వము లేదో, అదియే నిజముగా నున్నది."[3] ప్రమాతయొక్క యాథార్థ్యమునకు సాక్ష్య మక్కఱలేదు. ఏలన, సర్వప్రమాణములును దానిపై నాధారపడి యున్నవి.[4] శివునికిఁ ద్వితీయుఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. జగతి విజ్ఞాన మందే యున్నను బాహ్యమున నున్నట్లు గోచరించును. "చిద్రూపి యగు పరమేశ్వరుఁడు కామపరతంత్రుఁడై, వస్తుసముదాయమును యోగివలె బాహ్యమున నున్నట్లుగాఁ బ్రకాశింపఁ జేయును. కాని దాని కాధారము లేదు."[5] కర్మవంటి ప్రేరణ కారణముగాని, ప్రకృతివంటి యుపాదాన కారణముగాని, సృష్టి కారణముఁగా నంగీకరింపఁబడలేదు. మిథ్యారూపములను బ్రదర్శించు మాయయుఁ గారణము కాదు. ఈశ్వరుఁడు పరిపూర్ణ స్వతంత్రుఁడై, తన కేవలసంకల్పశక్తివలన సర్వమును గల్పించెను. ప్రపంచము తనలోనేయుండి, వెలుగా నున్నట్లు గోచరించురీతి నాతఁడు వస్తువు లద్దములో గోచరించునట్లు చేసినాఁడు. తనలో గోచరించు ప్రతిబింబదోషము లంటక ముకురము నిర్మలమైయుండునట్లె తాను సృజించినవస్తు మాలిన్యములచే నీశ్వరుఁడు కలుషితుఁడుగాక

---

1) స్పందకారికా పు. 29.

2) ,, పు. 2-4.

3) ,, పు. 5.

4) శివసూత్ర విమర్శిని పు 5.

5) ఈశ్వర ప్రత్యభిజ్ఞాసూత్రము, ౦, 6 జ్ఞానానందమయుఁడైన పరమేశ్వరుఁడు శక్తిని, మాయను, ప్రకృతిని, భూమిని సృజించెనని పరమార్థసారము చెప్పుచున్నది. (దూ. 4.) ఈశ్వరుఁడు దేవ మనుష్యాది రూపములను ధరించును. (6)

యుండును. తనలోని హితములై యున్న యద్భుతశక్తులవలన నీశ్వరుఁడు జీవకోటిరూపమును ధరించి, జీవానుభవార్థము విషయములను గల్పించును.[1] నిజమైన వస్తువు నిరవధికమైన శుద్ధాత్మ; జగదేకైకాధారము; తత్స్పందనమే సర్వభేదములకుఁ గారణము.

విశ్వైకాధారుఁడై, నిత్యనిర్వికారుఁడైన సత్యస్వరూపుఁడే శివుఁడు. ఆతనిశక్తి కనంతరూపము లున్నవి. వానిలో ముఖ్యములైనవి చిత్తు, ఆనందము, ఇచ్ఛ, జ్ఞానము, క్రియ, మున్నగునవి. తత్త్వములు గలవు. శక్తి చిద్రూపమునఁ గనిపించుచున్నపుడు, శివుఁడు శివతత్త్వముగా మారును. శక్తియొక్క ఆనంద వృత్తిచేఁ జైతన్య ముదయించుటతో రెండవఘట్టమైన శక్తితత్త్వ మేర్పడును. ఆత్మావిష్కరణేచ్ఛచే రూప ముదయించుట మూఁడవదశ. తరువాత జగత్తు నుద్భవింపఁజేయు నీశ్వరతత్త్వము. తరువాతఁ గ్రియారంభవేళ జ్ఞాతృజ్ఞేయములు రెండును గలుగును. ఇది శుద్ధవిద్యాదశ. ఈ విధముగా శివశక్తియొక్క పంచశక్తుల ఆవిష్కరణ మొందు పరతత్త్వము లున్నవి.

మాయాప్రభావముచే నియతి, కాల, రాగవిద్యాకళోపాధిసహిత బాహ్యప్రపంచ ముదయించును. ఈ మాయాప్రభావమువలననే, యేక చైతన్య మనేకపరిమితరూపములలో సనఁగాఁ బురుషులలో గోచరించును. ఈ పాధు లన్నిటికి మితియున్నది. ప్రకృతి పురుషభేద ముదయించును. మిగిలిన పరిణామ క్రమమంతయు సాంఖ్యులు చెప్పినట్లే జరుగును. పరిణామదశ లన్నియుఁ దిరిగి శివునియొద్దకుఁ జేరును. సృష్టిలయ చక్రభ్రమణము నంగీకరింపఁబడెను. సృష్టి క్రమకార్యము పరమశివుని శుద్ధరూపమునకుఁ గాలుష్యము గలిగింపదు; ఏలన శివుఁ డన్నిటి కతీతుఁడు.

ఆత్మ జ్ఞానస్వభావముగలది; జీవాత్మయు నట్టిదే యగుటచేఁ, బారమార్థికముగా నాత్మానేకత్వ మంగీకరింపఁబడలేదు. శుద్ధజ్ఞానము ప్రతివ్యక్తిలో నున్నది; మిథ్యోపాధులచే నాచ్ఛాదింపఁ బడియున్నది.

---

1) పరమార్థసారము. పు. 48-50.

అజ్ఞానమే మన బంధకారణము.[1] క్షేమరాజు చెప్పినాఁడు, "అనంత జ్ఞానరూపియై ఆత్మ 'నేను పరిచ్ఛిన్నరూపి' యనియు; స్వతంత్రత గల్గి, నేను దేహము' ననియుఁ దలఁచును.[2] ఆత్మయే శివుఁడనియు, శివేతరప్రపంచము మిథ్యయనియు మఱచి యిట్లు భావించును.

సత్యప్రత్యభిజ్ఞయే మోక్షమునకు వలయునది. జీవాత్మయే పరమాత్మయైనచో నీప్రత్యభిజ్ఞ యెందుల కని యడుగవచ్చును. దీనికి సమాధానముగా మాధవుఁడొక యుపమానమును జెప్పినాఁడు. విరహములోనున్న వనిత, తన ప్రియుఁడు సమీపవర్తియై యుండుటచే మనశ్శాంతిఁ బొందదు. సమీపముననున్న యాతఁడే తన ప్రియుఁడని యామె గుర్తింపవలెను. ఇట్టి ప్రత్యభిజ్ఞవలననే అజ్ఞానబంధము విచ్ఛిన్నమగును. ఆత్మ తానే యీశ్వరుఁడని గుర్తించినపుడు పరమేశ్వరైక్యానందసమాధి నందును. స్పందశాఖ ననుసరించి, ఆత్మ, గాఢమగు యోగజ్ఞానముచే జ్ఞానమును బొంది, జగత్తునంతను శివమయముగాఁ జూచి, అఖండప్రశాంతియుత సమాధిని గాంచును. శివసూత్రము మూఁడు మోక్షమార్గములఁ జెప్పెను: శైవ, తాంత్రిక యోగములు.

అభినవగుప్తు ననుసరించి ముక్తపురుషులు మూఁడు వర్గములుగా నుందురు; పరమాత్మలోఁ గలసిపోయిన పరముక్తులు, ఈశ్వరతత్త్వైక్యము గాంచిన అపరముక్తులు, జీవన్ముక్తులు ముక్తాత్మ పరమాత్మతో నేకమగును; ఏలన స్తవహోమాదులుచేయుట కెట్టిభేదము నుండదు.[3] ఈ విధముగా ద్వైతభావము నశించి, ఆత్మమాయ నధిగమించి, జలము జలమునందును, క్షీరము క్షీరమునందును గలసిపోవునట్లు, బ్రహ్మైక్యము బొందును."[4]

1) శివసూత్రము, 2

2) శివసూత్రభాష్యము, 1.2.

3) జె. ఆర్. ఎస్. 1910

4) పరమార్థసారము పు. 51.

5 — శాక్తేయము

శక్తిమతారంభబీజములు ఋగ్వేదమునఁ గలవు. ఒక మంత్రములో శక్తి బలమునకు మూర్తి యని చెప్పఁబడెను; అదియే స్వర్గమందుండి, భూలోకమును రక్షించుచున్నది."[1] ఆమె జగద్భారమును వహించు పరమశక్తియు, సువ్రతులగు భక్తులకుఁ దల్లి యనియు వచింపఁబడెను. తరువాత నామెయే సువర్ణారుణ రూపయైన యుమా దేవిగాఁ గేనోపనిషత్తు నుడివినది.[2] ఆమె మహాభారతమందు కృష్ణుని సోదరియై, వైష్ణవమత సంబంధమును గాంచినది. శైవులకామె శివ సతీమణి యగు పార్వతి. పురాణములలో నామె చండీదేవియై, నిత్య పూజ నందినది. ఆ వెనుక యామె సచ్చిదానందరూపిణియై, పరబ్రహ్మ ప్రతినిధియై, స్త్రీపురుషాది భేదములేమని మూర్తిగా వర్ణింపఁ బడినది.[3] క్రమముగా వైదిక కర్మవిధానమునకు బదులు, జగన్మాతయే శక్తిగా నుపాసింపఁబడెను. ఈ మతశాఖా సారస్వతమునే తంత్రమందురు. స్త్రీలందరు జగన్మాతృరూపములుగా భావించి, యీ మతము స్త్రీలను గౌరవించినది.[4]

శాక్తమతమునకుఁ జెందిన డెబ్బదియే డాగమములలో, జ్ఞాన మోక్ష సాధనములను దెల్పిన వైదు శుభాగమములు. మంత్రశక్తులను బెంపొందించు అరువది నాలుగు కౌలాగమములు, నెనిమిదిమిశ్రాగమములుగా విభాగింపఁబడెను. భాస్కరరాయలు తన లలితా సహస్రనామ భాష్యములో శక్తిసూత్ర గ్రంథము నుండి తొమ్మిది సూత్రముల నుదాహరించినాఁడు. శక్తిసూత్రము మనకు లభించియుండలేదు. దేవీ శివసంవాద రూపమునమున్న తంత్రములు 7-వ శతాబ్దము తదనంతర కాలములకుఁ జెందినవి. సర్. జాన్ వుడ్రో కృషి వలన ముఖ్య తంత్ర

---

1) I, I, 136, 3

2) చూ. ఛాం ఉ. 3, 12; బృ. అ. ఉ 5, 14.

3) పుమ్రూపం వా స్మరేత్ దేవీం స్త్రీరూపం వా విచింతయేత్

4) విద్యాస్సమస్తాస్తవ దేవి భేదాః స్త్రియః సమస్తాః సకలా జగత్సు. అథవా నిష్కళాం ధ్యాయేత్ సచ్చిదానంద లక్షణామ్.

గ్రంథములు నేడు ప్రకటింపఁబడినవి. ఈ మతమునందు, శివుఁడఖిలాను గతుడు, శుద్ధచైతన్య నిరాకార నిష్క్రియామూర్తి. ఆతనికి జగత్సంబంధ మేమియు లేదు. సక్రియాసాకారరూపిణియైన శక్తియందే సర్వశివు లున్నవి. సౌందర్య లహరిలోఁ బ్రారంభశ్లోక మిట్లున్నది. "శివుఁడు, శక్తిసంగుఁడై నప్పుడే సృజింపఁగలఁడు; లేకున్న నాతఁడు కదలనైనఁ గదలలేఁడు."[1] ప్రకాశ విమర్శా సంబంధమువంటిదే శివశక్తుల సంబంధము. విమర్శయనఁగాఁ బరబ్రహ్మముయొక్క సహజపరిభ్రమణమని భాస్కరరాయలు నిర్వచించెను.[2] సంబంధ రహితమగు నిర్గుణచైతన్య మునకు విమర్శయే మొదటిసంబంధము; దీనివలన నానాభేదరూప ప్రపంచోత్పత్తియగును. విమర్శ లేక శక్తి నిర్గుణచైతన్యములో గర్భితమైయున్నది. అది నిర్గుణ చైతన్యముయొక్క సగుణమూర్తి; అదియే అనాత్మగా మారును. శివుడు చిత్తు; శక్తి చిద్రూపిణి. బ్రహ్మవిష్ణుశివులు సృష్టిస్థితి లయ కార్యములను శక్తికి వశులై చేయుదురు. పూర్ణానందానుభూతిలో శివశక్తిభేదము తొలఁగిపోవును. రెండు నేకరూప మగును. నిష్క్రియావస్థలోనున్న అవ్యక్త బ్రహ్మరూపము శివుఁడు; ఇచ్ఛాజ్ఞాన క్రియాశక్తులు గలిగి, జగత్తు నావిష్కరించు శక్తి సగుణబ్రహ్మరూపము. అస్తిత్వగర్భితమై శక్తి యుండుటచే శివుఁడు శక్తియు నొకటే; శక్తి ప్రవృత్తిలోనున్నను, నివృత్తిలోనున్నను, నది రెండు రూపములలోను నున్నది. సర్వవిషయ ప్రపంచబీజరూపమై శక్తి శివునిలోనున్నది. శక్తికి స్థూల సూక్ష్మ భేదము లున్నవి. ఆమె సర్వ వస్తుజాలమునకుఁ దల్లి. అభావ, రక్తి, విమర్శన, బీజావస్థాన, విలపనతా లక్షణము లైదు నామెకుఁ గలవందురు. సాంఖ్యమతములోఁ బ్రకృతికి సరిపోవు జడపదార్థము నున్నది.

ప్రకృతి లేక మాయ దేవియొక్క తత్త్వమని చెప్పఁబడెను. జగత్కారణమైన ప్రకృతి లేక మాయ శక్తి గర్భమందున్నది. అది

---

1) శివః శక్త్యా యుక్తో యదిభవతి శక్తః ప్రభవితుమ్, నచే దేవం దేవో నఖలు కుశలః స్పందితుమపి॥

2) చూ: విమర్శరూపిణిరో లలితాసహస్రనామభాష్యమును పు. 548.

3) ఆనందలహరి, పు. 2, 24.

4) సామ్యావస్థా గుణోపాధికా బ్రహ్మరూపిణీ దేవీ॥

ప్రళయ కాలమున నవ్యక్తము, సృష్టి కాలమున వ్యక్తమునై యుండును. ప్రకృతి నుండి సాంఖ్య పరిణామమే యిందు ననుసరింపఁబడినది. శక్తి యొక్క చోదనము ననుసరించి, మాయ స్థూల భూతములుగను, చేతనులయొక్క దేహరూపములుగను వ్యక్తీకరించుకొనును. సర్వ జీవులలోఁ జైతన్యము నిండియున్నది. భిన్నోపాధి కారణములచే నాకే చైతన్య మనేకముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. సాంఖ్యుల యిరువదియైదు తత్త్వము లకు బదులుగా ముప్పదియారు తత్త్వములు చెప్పఁబడెను. (1) శివ తత్త్వము, పరమ మూలమైనది. (2) విద్యాతత్త్వ మనఁగా, శక్తి యొక్క సూక్ష్మరూపావిష్కరణము. (3) ఆత్మతత్త్వము లేక మాయ మొదలు భూమివఱకుఁగల స్థూలజగత్తు. ఇది వరుసగాఁ బ్రకాశము, విమర్శ, అనాత్మలకు సరిపోవును. శాక్త విధానములోని పరతత్త్వములో స్వగతభేదము లున్నవి. కాని మోక్షమును గూర్చియు జగదైకత్వమును గూర్చియు భావములు తఱచుగాఁ బ్రకటింపఁబడెను. శంకరుని సమగ్రమగు నద్వైతవాద సామ్యము లిందుఁగలవు.[1] మొదట మనకు నిర్గుణబ్రహ్మము. తరువాత శక్తిసమేత సగుణ దైవ మూర్తియుఁ గలరు. అందుండి నాదము, నాదమునుండి బిందువు.[2] దాని నుండి సుధామయము; ఈ యైదును శైవుల శివుఁడు, శక్తి సదాఖ్య, యీశ్వర సుధామయములకు సరిపోవును. మిగిలిన పరిణామ మంతయు శైవ విధానమే.

జీవి మాయా వశుఁడై, మోక్షము వచ్చువఱకుఁ, దాను స్వతంత్రుఁడైన కర్తననియు, భోక్తననియుఁ దలఁచును, శక్తి జ్ఞానమే మోక్షమార్గము;[3] మోక్ష మనఁగాఁ బరబ్రహ్మముయొక్క ఆనందమయ జ్యోతిలో విలీనత నొందుటే. "సర్వము బ్రహ్మస్వరూపమని గ్రహించిన

---

1) ఇది యద్వైతమని చెప్పఁబడెను కులార్ణవతంత్రము, 1,108 తంత్రశాఖను ప్రత్యేకముగాఁబరిశీలించిన సర్ జాన్ వుడ్రో యీ తత్త్వము సాంఖ్యుల ద్వైతమునకును శంకరాద్వైతమునకు నొక విధముగా మధ్యమస్థానము నాక్రమించునని చెప్పెను. (ఇండియన్ ఫిలాసాఫికల్ రివ్యూ వాల్యూము 1. పు. 122)

2) శారదాటీక 1.

3) శక్తిజ్ఞానం వినాదేవినిర్వాణం నైవజాయతే (విరూపాక్షతంత్రమ్)

వాని కిఁక నే యోగమును నే పూజయు నవసరములేదు "[1] జీవన్ముక్తి యంగీకరింపఁబడెను.[2] మోక్షమాత్మశిక్షణపై నాధారపడి యుండును; ఆత్మశిక్షణ మాంతరంగిక దృష్టి నొసఁగును. ఇట్టి యాత్మ దృష్టి, "స్వాధ్యాయమువలనఁగాని, యజ్ఞముల వలనఁగాని, శతోపవాసముల వలనఁగాని లభింపదు. తానే బ్రహ్మ మను జ్ఞానము వలన మానవుఁడు ముక్తి నొందును."[3] బ్రహ్మయే సత్యమను చిత్తసిద్ధావస్థ అత్యుత్తమమైనది; బ్రహ్మధ్యాన భావము మధ్యమము; బ్రహ్మస్తుతి జపాదిక భావ మంతకంటెఁ దక్కువది. బాహ్యపూజాదిక భావ మధమమైనది."[4] కర్మకాండయెడ నిరసనభావము ప్రకటింపఁబడినది. కులార్ణవతంత్ర మిట్లు చెప్పును; "మృత్తికతోడను, విభూతితోడను, శరీరమును బూయుటే మోక్షసాధనమైనచో నిత్యమట్లు చేయు గ్రామజనకములకు ముక్తి లభింపవలెను." వర్ణభేదము లప్రధానములు; తాంత్రిక శిక్షణమున కందరర్హులే.[5] భక్తి మోక్షమునకు సహాయకారి. ఆరాధనా స్వాతంత్ర్య మంగీకరింపఁబడెను. "నదులన్నియు సాగరమును జేరునట్లు, దేవునే రూపమునఁ బూజించినను నన్నియు బ్రహ్మమునకే చెందును."[6] అల్ప దేవతలు కాలకర్మ సూత్రములకు బద్ధులు.[7]

యోగరహస్య మార్గమున కెల్లెడలఁ బ్రాముఖ్య మీయఁబడినది. మంత్రములు దైవకృతములు, పావనములు, శక్తిరూపములునై

1) మహానిర్వాణతంత్రము. 14,123. చూ: 124-127

2) ,, 14,135

3) ,, 14,11 116

4) ,, 14,122

5) అంత్యజా అపి యే భక్తా నామ జ్ఞానాధికారిణః॥ స్త్రీశూద్రబ్రహ్మ బంధూనాం తంత్రజ్ఞానేఽధికారితా। (వ్యోమసంహితా)

6) మహానిర్వాణతంత్రము 2 51.

7) యే సమస్తా జగత్సృష్టిస్థితిసంహారకారిణః। తేఽపి కాలేషు లీయంతే కాలో హి బలవత్తరః।

యున్నవి; ఏలన శక్తియే శబ్దస్వరూపము. దేహాంతర్గతములై యున్న శక్తుల యావిష్కరణమునకుఁ బ్రాధాన్య మీయఁబడెను. సిద్ధిగాంచిన మానవుఁడు కుండలినీ శక్తిని మేల్కొలిపి, షట్చక్రములను భేదించును.[1] కర్మ పునర్జన్మ, స్థూలసూక్ష్మ దేహములు మున్నగువానిని గూర్చిన సిద్ధాంతములు శాక్తు లంగీకరించిరి.

6. మధ్వాచార్యులు

శంకరాద్వైతమునకు ఫలితముగా దానికి వ్యతిరేకమై, రామానుజతత్త్వముతో ననేకసామ్యములుగలిగి, మధ్వాచార్య కృతమైన ద్వైతవేదాంతము బయల్వెడలినది.[2] మధ్వాచార్యులు శుద్ధద్వైతమును బోషించెను. జీవేశ్వరులకు, నీశ్వర జడపదార్థములకు, జీవజడపదార్థ భాగముతో నితరభాగములకుఁగల భేదములను పంచవిధములుగా నాతఁడు నిరూపించెను. విష్ణుకుమారుఁడగు వాయువే, యీశ్వరునకు మనకుఁగలయేకైక మధ్యవర్తియను వాదము, శాశ్వతనరకమున్నదను వాదము మఱియు నీశుఁనియొక్క ప్రచారాభినివేశము మనకుఁ దగిన సాక్ష్యములేకున్నను, క్రైస్తవమత ప్రభావమును గొంత సూచించును. మధ్వాచార్యుని కేనోపనిషద్భాష్యము బ్రహ్మసారము నుండి తీసికొనఁబడిన దగుటచే మధ్వునికిఁ బూర్వమే ద్వైతమత సంప్రదాయము మున్నదని చెప్పవచ్చును. మనము ముందుఁ జూడఁబోవురీతిగా, నీతఁడు, సాంఖ్య న్యాయ వైశేషిక సిద్ధాంతముల నతినిపుణముగా నుపయోగించినాఁడు.

---

1) దూ పెవలన్ నర్వెంటువవర్. శాక్తేయులసాధన సందేహాస్పదమైనది చెప్పఁబడినంత నిందాపాత్రముకాదుకాని, సంస్కారమున కవకాశమున్నది

2) ముఖ్యభేదము లేమనఁగా: జీవులు పరమాత్మత్త్వములో సమానములేయని రామానుజుఁడు చెప్పఁగా, నవి భిన్నములని మధ్వాచార్యుఁడు చెప్పును బ్రహ్మ ముపాదానకారణమని రామానుజుఁడు, కాదని మధ్వుఁడు భావించిరి. మధ్వుని యుద్దేశములో జగము దేవుని దేహముకాదు. రామానుజత్త్వము ననుసరించి, మోక్షమున కర్హులగు జీవులనేకులు. ముక్తజీవుల సుఖానుభూతిలో భేదములు లేవు.

7-జీవితసారస్వములు

దక్షిణ కనరాజిల్లాకుఁ జెందిన 'ఉడిపి' గ్రామములో 1189
సంవత్సరమున పూర్ణప్రజ్ఞుఁడు, ఆనందతీర్థుఁడునను నామాంతరవ
గల మధ్వాచార్యుఁ డుదయించెను. [1] చిన్ననాఁడే యాతఁడు శ
శాస్త్రములలో మహాపండితుఁడై యా వెనుక సన్న్యసించెను. పెక్కం
తఁడు తపోధ్యానములతోడను విద్యావాదములతోడను గడపెను. శం
రశాఖీయుఁడు, అచ్యుత ప్రేక్షనామధేయుఁడునైన యాతని గురు
తోడి చర్చల ఫలితముగా నీ ద్వైతవాదమును గల్పించెను. విష్ణు
పరమేశ్వరుఁడని ప్రకటించి, రామానుజునివలెనే విష్ణుచక్రాంకితము
భుజములపై ధరించుట శ్రీయుపక్కరమని యాతఁ డంగీకరించినాఁడ
దేశములో నలుమూలల ననేకుల నీతఁడు తన మతములోఁజేర్చి ఉడిపిఁ
శ్రీకృష్ణాలయము నొక దానిని నిర్మించి, తన యనుచరుల కందఱ
దానిని ముఖ్యకేంద్రముగాఁ జేసెను. యజ్ఞములలోఁ బశువధవలని ర
పాతము నాతఁడు నిషేధించి, కీర్తిగాంచి, డెబ్బదితొమ్మిదవయేట దివ
గతుఁ డయ్యెను.

మధ్వరచవలే యీ శాఖకుఁ బ్రమాణగ్రంథములు. ఈతఁడు బ్రహ
సూత్రముల కొక భాష్యమును వ్రాసి, తన వివరణయే సరియైనదని అన
వ్యాఖ్యానమను నింకొక గ్రంథమును రచించి సమర్థించెను. ఆత
యుపనిష [2] ద్గీతాభాష్యములు, భారత తాత్పర్యనిర్ణయమను మహాభార
సారము, భాగవత టీకయు నాతని తత్త్వమును వ్యక్తపఱచును. ఋగ్వే
దములోని మొదటి నలువదిమంత్రములకు నీతఁడు భాష్యము వ్రా
యతని ప్రకరణములలో ననేక తాత్త్వికవిషయములను జర్చించెను
ప్రస్థానత్రయముపైఁగాక, పురాణములపై నాతఁడెక్కు డాధారపడెన

1) నారాయణాచార్య విరచితములగు మధ్వవిజయమును, మణిమంజరియు మధ
జీవిత కార్యములనుగూర్చిన గ్రంథము. ఆయన భక్తులు కొందరు వ్రాసిన యాత
విచిత్రగాథలను మానవాతీతకార్యములను విడిదివ్వచ్చినచో మిగిలిన గ్రంథమాతని జీవి
సందేశములను చారిత్రాత్మకముగా వ్యక్తపఱచును

2) చూ: మహా భా తాత్పర్యము 1,3,14

యాతని రచన లన్నియుఁ జూపును; ప్రమాణ గ్రంథములన్నిటి కాతఁడు ద్వైతపరముగా నర్థముచెప్పుట సులభమైన పనికాదు. మాధ్వసూత్ర భాష్యమునకు వ్రాసిన జయతీర్థునివ్యాఖ్య, అనువ్యాఖ్యానమున కితఁడే వ్రాసిన న్యాయసుధ యను వ్యాఖ్యయు మిక్కిలి ముఖ్యములైనవి. జయతీర్థ వ్యాఖ్యకు చంద్రిక యను టీకను వ్యాసరాయలు రచించెను. పూర్ణానందుని తత్త్వముక్తావళి,[1] అద్వైతమును తీవ్రముగా నిరసించెను.

8. జ్ఞాన సిద్ధాంతము

మధ్వుఁడు ప్రత్యక్షానుమాన శ్రుతిప్రమాణముల నంగీకరించెను; ఉపమఅనుమాన రూపాంతరముగా గ్రహింపఁబడెను. ప్రత్యక్షానుమానములు స్వయముగా జగద్రహస్యమును దెలుపఁజాలవు ప్రత్యక్షమింద్రియ గోచరములగు వంశములనే తెలుపును. అనుమానము మనకు నూతనాంశముల నీయఁజాలదుగాని, యితర సాధనములచే లభించిన వానినిఁ బరీక్షించి క్రమములోఁ బెట్టుట కుపయోగించును. సత్యమునుగూర్చిన యథార్థజ్ఞానమునకై మనము వేదములపైననే యాధారపడవలెను. వేదవాక్యము లన్నియుఁ బ్రమాణములేయని మధ్వుఁడు నమ్మెను. మంత్రబ్రాహ్మణము లుపనిషత్తులతో సమాన ప్రమాణ ప్రయోజనములు గలవి. పౌరుషేయా పౌరుషేయ ప్రమాణములకు భేద మున్నదని యాతఁడు చెప్పెను. అపౌరుషేయప్రమాణమే పరిపూర్ణముగా నిర్దుష్టము. మాధ్వతత్త్వము వేదసారమును దెల్పునదియు వేదము అపౌరుషేయము అనియుఁ జెప్పఁబడెను.

విషయగ్రహణ మే సాధనముచే లభించినను, గ్రహింపఁబడిన విషయముయొక్క ప్రత్యక్ష సాక్ష్యముపై నాధారపడును. విషయ గ్రహణములోఁ దత్సాధనోపకరణము లుండవు. జ్ఞాతృజ్ఞేయ సంబంధము సద్యఃప్రత్యక్షము. ప్రత్యక్షానుమాన శ్రుతిప్రమాణములు జ్ఞానోత్పత్త్యుపకరణము లగుటచే నట్లు పిలువఁబడినవని జ్ఞానమును బాహ్యమునుండి

1) కవెల్ భాషాంతరీకరణము

పరిశీలించుటవలనఁ దెలియును. ప్రత్యంశమును గూర్చిన జ్ఞానమును నిజమైనదే; ఆ యంశ మా క్షణకాలమునందే యుండిపోవచ్చును అది నిజమైనది కాదని మనము నిరసించినచో, నింకొక విషయజ్ఞానము స్వప్రమాణమైనది మనకు లభించి యుండవచ్చును. సూర్యోదయా స్తమయములు మనకు విషయములేకాని, సూర్యున కుదయా స్తమయములు లేవను జ్ఞానము కలుగువఱకుమాత్రమే యుండును. జ్ఞానము సహజ ప్రమాణయుక్తమైనదని, మధ్వాచార్యుఁడు విశ్వసించి, దానిని నిరసించు సిద్ధాంతము లన్నిటిని ఖండించెను. మనజ్ఞానసత్యస్వరూపమును వ్యక్త పఱచి, దాని యథార్థాస్తిత్వమును నిరూపించకున్నచో, సత్యవస్తు వెన్నఁడును దృగ్గోచరము కాఁజాలదు. కాన నది యసత్యవిజ్ఞానవిషయ మెన్నఁడును కాఁజాలదు; మఱియు నది కారణ కార్యరూపజ్ఞానముతో సంబంధింపఁజాలదు. జ్ఞానమంతయు సత్యమే యైనచో సత్యాసత్య భావభేదము లే యదృశ్యము లగును. ఒక మిథ్యాదృశ్యమును బరిశీలించిన నీ విషయము స్పష్టమగును. అందు మనదృష్టికొక వస్తువు చూపట్టును; మన యింద్రియముల లోపములవలనఁగాని యితర జ్ఞాన సాధన దోషములవలనఁగాని, మనము దానిస్వభావమునుగూర్చి పొర పడవచ్చును. మిథ్యాదృశ్యములోని విషయాంశములు మిథ్యకావు. అవి అనుభూత సత్యాంశములే. కొన్నిలోపములచే మనము చూచువస్తువును సమగ్రముగాఁజూడక, దానిలక్షణములు కొన్నిగల వేఱొకవస్తువు జ్ఞాప కమువచ్చి, అదే యిదని పొరపడుదుము. ప్రతిమిథ్యాదృశ్యము నందును రెండంశములు ఉండును. ఒకటి యథార్థమైనది రెండవది భావింపఁబడినది. జగన్మిథ్యాభావమున కర్థమేమనఁగా నిజమైనదొకటియుండఁగా దాని స్థానమున నింకొకటి చూచుచుంటిమనియే కాని, నిజమైన దేదియులేదని యర్థముకాదు.

అనుభవము నాధారముగాఁ దీసికొని, జ్ఞాతృజ్ఞేయములు రెండును లేని జ్ఞానములేదని మధ్వాచార్యుఁడు నిర్ణయించెను. గ్రహించు జ్ఞాతయు గ్రహింపఁబడు విషయములేకున్న చో జ్ఞానము వ్యర్థవచనమగును. జగత్తు మిథ్యకాదు వస్తుభేదము నంగీకరింపకున్నచో భావభేదమునుండదు. భేదములున్నవని మనజ్ఞానము చెప్పుచున్నది అవి కేవలము వాదుక

వలన వచ్చినవనుట యుక్తముకాదు; ఏలన వాడుకవలన భేదము లుదయించవు.

దేశకాలముల శక్తివలన భేదము లుదయించినవనియు, దేశకాలములు జ్ఞాత బుద్ధిరూపమాత్రములే యనియుఁ జెప్పఁబడెను. దేశకాలములు జీవాత్మతో నొకటైనచో, నవి ప్రమాతతో నేకమగుటెట్లో తెలియకున్నది. జ్ఞానరూపియగు నాత్మ సర్వవ్యాపియైనచో దేశకాలభేదముల కవకాశములేదు. దేశకాలము లవిద్యాసంభూతములన్నచో నాత్మకు, నవిద్యకుఁగల సంబంధమును సంతృప్తికరముగాఁ జెప్పఁజాలము. అవిద్యావివరణప్రయత్నమంతయు దేశకాలపరివృతమై యుండుటచే దేశకాలము లవిద్యాజాతములని చెప్పవీలుపడదు. దేశకాలములు సావయవములగు పూర్ణరూపములని యూహింపఁబడెను. వానికి భాగములులేనిచో, నిచ్చట నచ్చట, యిప్పుడప్పుడను భేదభావముల కవకాశముండదు. మనకు దేశభాగములు మాత్రమే కన్పట్టును. మనముచూచు వస్తువులు సర్వదేశము నాక్రమించుననుట పొరపాటు. మనము దేశకాలభాగము లను మాత్రమే చూచుచుండుటచే నవి యున్నవని భావింపవలెను; అవి సాక్ష్యాత్మకు దృగ్విషయములే యని మధ్వాచార్య నిశ్చయము.

పదార్థము స్వతంత్రము, పరతంత్రము నని రెండువిధములని మధ్వాచార్యుఁడు చెప్పినాఁడు; పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే స్వతంత్ర పదార్థము. పరతంత్రజీవులు భావాభావభేదములను గలిగియున్నవి. భావజీవులు చేతనాచేతన భేదములచే రెండువిధములై యున్నవి. జడపదార్థము, కాలము సచేతన భావములు. అచేతనజగత్తు వేదములవలె నిత్యమో, ప్రకృతి, దేశకాలములవలె నిత్యానిత్యమో, ప్రకృతిజములవలె ననిత్యమో గావలెను.[1]

9. భగవంతుఁడు

మూలభేదములుగల్గి, నిత్యములైన మూడు పదార్థము లున్నవి. అవియే జీవేశ్వరజగత్తులు, మూడును యథార్థములు. నిత్యములేయైనను

1) మధ్వసిద్ధాంతసారము ననుసరించి పదిపదార్థము లున్నవి ద్రవ్య గుణకర్మ సామాన్యవిశేషవిశిష్టాంశిశక్తి సాదృశ్యాభావాఖ్య పదార్థా

జీవజగత్తు లీశ్వరునిపై నాధారపడియుండును. స్వతంత్రపదార్థము బ్రహ్మ మేయొక్కైక సృష్టికర్త. వేదార్థజ్ఞానము వలన నీశ్వరస్వభావము నెఱుంగ వచ్చును;[1] అందుచే నీశ్వర స్వభావ మవేద్యముకాదు. పరబ్రహ్మ మనిర్వాచ్యమని చెప్పుటలోనియర్థ మేమనఁగా నీశ్వరునిగూర్చిన సంపూర్ణజ్ఞానము కష్టతరమనియే.[2] పరమేశ్వరుఁడు భావాతీతుఁడు.[3] ధ్యానావస్థలో మనమూహించిచూచురూప మాతనిదికాదు. శ్రుతియందలి భిన్నభాగములు పరమేశ్వరుని భిన్నత్వమునుజూపు నను వాదమును మధ్వాచార్యుఁ డంగీకరింపఁడు. పరమేశ్వరుఁడు నాతనిలక్షణములు నభేదములై నను భిన్నవచనములలో వానిని మనము గానవచ్చును.[4] "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" యను మహావాక్యమున కర్థమేమనఁగా సర్వోత్తమగుణ సంపదలో బ్రహ్మతుల్యమగున దింకొక్కటి లేదనియు బ్రహ్మ సర్వవ్యాపియనియుఁ జెప్పవలెను. ఈశ్వరుని విశేషణములు పరిపూర్ణము లగుటచే నాతని కెట్టి లోపమునుగలిగింపవు. బ్రహ్మ అనంత కల్యాణగుణపరిపూర్ణుఁడు. ఆతఁడే విష్ణువు. అతఁడు తనసంకల్పమాత్రముచే సర్వజగత్తును జగములోని సమస్తమును నియమించును. పునః పునః అతఁడు సృష్టిలయములు చేయుచుండును. ఆతనికి దివ్యదేహమొకటికలదు; అతఁడు సర్వాతీతుఁడు, సర్వాంతర్యామియునై యున్నాఁడు; ఎలల సర్వజీవాత్మలకధిపతి.[5] అతఁడు వ్యూహరూపములుగలిగి, యప్పుడప్పు డవతారములను దాల్చి, పవిత్రములగు విగ్రహములలో రహస్యముగానుండును. అతఁడు సృష్టిస్థితిలయకారకుఁడై, జ్ఞానదాతయై, నానారూపధారియై, కొందఱశిక్షించి, కొందఱను రక్షించును. లక్ష్మి నానారూపములు ధరించు శక్తిగలిగి, యాతని ప్రక్కనేయుండును. ఆమెకు భౌతికదేహములేదు; ఆమె సర్వవ్యాప్తి

---

1) మాధ్వభాష్యము 3,3, 1.

2) ,, ,, 1,1,5.

3) మధ్వభాష్యము. 3,2,23.

4) చూ. న్యాయసుధ 1,1,2: 1,16. కోల్బ్రు మధ్వ సిద్ధాంతసారము. భేదాభావేపి, భేదవ్యవహారనిర్వాహకా, అనంతా ఏవవిశేషాః (21)

5) 1,2,13.

గలిగి భర్తతోఁగలిసి శాశ్వతముగానుండును. అనాద్యనంతముగానామె విష్ణు మహత్త్వసాక్షిరూపిణియైయుండును. పరమేశ్వరుని సృజన శక్తి రూపమే లక్ష్మీదేవి. ఆమె సచేతన ప్రకృతి. ఈశ్వరున కామెకంటె నధిక చిచ్ఛక్తియు, వరిష్ఠ గుణగణమును గలదు.[1] స్త్రీ పురుష దేవతలు కొన్ని జన్మము లైనవెనుక ముక్తి పొందునట్లు గాక, లక్ష్మి నిత్యముక్తాత్మురాలు. జీవజడముల నీశ్వరుఁడు శూన్యము నుండి సృజించలేదు; శూన్యములో వానిని లీనము చేయఁడు; కాని యాతనికి వానిపై నాధిపత్యము గలదు. ఆతఁడు జగత్తునకు మూలకారణమే కాని, యుపాదాన కారణముకాదు. పూర్ణ చైతన్యరూపియగునాతఁ డచేతన జగత్కర్త కాఁజాలఁడు. ఆతని పొరలిపోరు సత్యాతిశయమైన పరిపూర్ణతయొక్క ఫలితమే ప్రవృత్తి. జీవుల కర్మలననుసరించి ఫలితములిచ్చువాఁడే కాని, దానిచే నీశ్వరుఁడు కర్మపై నాధారపడువాఁడని తలంపరాదు; ఏలన మధ్వాచార్యులు చెప్పినరీతిగా, "కర్మయొక్కయు సర్వవస్తువుల యొక్కయు నస్తిత్వ మీశ్వరాధీనమై యున్నది."[2]

10 - జీవాత్మ

భూమిపైనున్న సర్వమును సచేతనమే యని మధ్వాచార్యుని భావము. జగ మంతయుఁ జేతనప్రకృతి విస్తృతి: ప్రత్యల్పాణుదేశమును జీవమయమై యున్నది. అతని తత్త్వనిర్ణయములో నిట్లు చెప్పినాఁడు; "అణుమాత్రదేశములో ననంత జీవరాశి జీవించుచున్నది."[3] జీవబ్రహ్మ భేదము నిజమని యాతఁడు చెప్పును.[4] సంసారమున జీవేశ్వరులు భిన్నమై, మోక్షమున నభిన్నములనువాదము నాతఁడంగీకరింపఁ డేలన, రెండుభిన్నవస్తువు లెన్నఁడు భేదాభేదసంబంధమును గలిగి యుండఁజాలవు. పూర్తిగా నీశ్వరునిపై నాధారపడినను, జీవులకుఁ గర్తృత్వము బాధ్యతయుఁ గలవు.[5] జీవాత్మకు సంపూర్ణ కర్తృత్వములేదు; దాని

1) 4, 2, 9.
2) 2, 1, 37
3) పరమాణు ప్రదేశేష్వనంతాః ప్రాణిరాశయః
4) 1, 2, 12.
5) 2, 3, 33-42,

కర్తృత్వ మీశ్వరాధీనమగుటచే దానిశక్తి పరిమితమైనది. [1] ఈశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపియు, జీవుఁ డణుప్రమాణమాత్రుఁడు. [2] పరిమిత పరిమాణము గలిగియున్నను జీవి, తనకుఁగల చిచ్ఛక్తిచే దేహమంతయు వ్యాపించి యుండఁగలదు. జ్ఞానేంద్రియములకు సాక్షియందురు; భౌతికమగు మనస్సు తన యనుభవములను సాక్షియెదుటఁ బెట్టును. జ్ఞాతృరూప మగు సాక్షికి "నేను"ను భావముచెందును. ఇదియే వ్యక్తిత్వమూలము. జీవాత్మ సహజముగా సుఖస్వభావముకలదియే కాని, పూర్వకర్మ రూపములగు జడశరీరసంబంధముచే దుఃఖము ననుభవించును. పాపవిముక్తి కానంతవఱకు జన్మాంతరప్రాప్తి కలుగుచుండును. ఆనందాది గుణములు మోక్షకాలమునఁ బ్రకాశించును. [3] జీవులు నిత్యములయ్యు, దేహసంబంధములచే జన్మోపేతము లగుచున్నవి. [4] ఏ రెండు జీవు లొకే లక్షణమును గలిగియుండవు. జీవప్రపంచ సోపానములోఁ బ్రతిజీవికిఁ దత్తదుచితమగు స్థానప్రయోజనములున్నవి. జీవు లీశ్వరాధీనములై యున్నవి. వాని పూర్వకర్మానుగుణ మగు కర్మ చేయుట కీశ్వరుఁడు వానినిఁ బ్రేరేపించును. [5]

జ్ఞానజీవులు మువ్విధములు:—(1) నిత్యముక్తులు-లక్ష్మి మున్నగువారు; (2) సంసారవిముక్తులైన ఋషి—పితృ దేవ మనుష్యాదులు; (3) బద్ధజీవులు. మూఁడవ వర్గములో ముక్తియోగ్యులు నయోగ్యులుగలరు. అయోగ్యులగువారిలోఁ గొందరు తమోలోకములగు నరకములకుఁ బోవుదురు; కొందరు నిత్యసంసారగతులు. సహజగుణసంపదచేఁ గొందరు ముక్తి కర్హత గలిగి, కొందరు నరకయోగ్యులై, కొందరు శాశ్వత సంసార చక్రపరిభ్రమణ మందుచు, సుఖదుఃఖాదు లనుభవించుచుందురు. ఈ వర్గత్రయవిభాగము గుణత్రయముపై నాధారపడియున్నది. సాత్త్విక

---

1) 2,3,38:2,3,28

2) 2,3,23

3) 2,3,31.

4) పూర్వప్ర మా జా. (2,3,19)

5) 2,3,41-42 స్వప్నమందుకూడ నీశ్వర సంకల్పముమే యని చెప్పఁబడెను. (3-2,3,5)

జీవి స్వర్గమునకు, రాజసజీవి సంసారమునకు, తామసజీవి నరకమునకుఁ బోవును. చేతనము లన్నియు దేవ మనుష్య పశు పక్షి వృక్షాదికవర్గము లుగా విభాగింపఁబడెను. జీవ తారతమ్యములనుబట్టి నిశ్చితసోపానక్రమ మేర్పాటు చేయఁబడినది. మోక్షార్హులగు జీవులలో సైతము రెండుజీవులకు సర్వసమానార్హతయుండదు. దేవమార్గములో బ్రహ్మయు, వాయువును ప్రముఖస్థానము లాక్రమించుదురు. విష్ణుమూర్తియాజ్ఞచే బ్రహ్మ సృజించును. బ్రహ్మ దేశికాగ్రగణ్యుఁడును, మాధ్వతత్త్వ ప్రథమ ప్రతిపాదకుఁడునని చెప్పఁబడెను; అందుచేతనే మాధ్వతత్త్వమును బ్రహ్మసంప్రదాయ మందురు. జీవేశ్వరులకు మధ్యవర్తివాయువు. బ్రహ్మజ్ఞానము నొంది మోక్షము పొందుటకు వాయువు జీవులకుసాయపడును. వాయువే ప్రియతమమైన విగ్రహము; హరిసుతుఁడునని వచింతురు.[1] సిద్ధజీవులు బద్ధజీవులు కలియఁజాలరు.

11-ప్రకృతి—జగత్తు

భౌతికవస్తువులు జడజగత్సంభూతములు; ఇవి సర్వజీవరాశి దేహావయవములను గూర్చును. ఇవన్నియు మూలప్రకృతినుండి జనించి కొంతకాలమున కందే చేరును. ప్రకృతి యేకరూపముగాఁ గన్పట్టుచున్నను, సూక్ష్మావస్థలో భిన్నసూత్రములం దిమిడియున్నవి. జీవేశ్వర ప్రవృత్తివలన నీ సూక్ష్మ ప్రకృతియే బాహ్యదృశ్యజగత్తుగాఁ బరిణామమందును. ఈశ్వరుఁడు ప్రకృతినుండియే రూపకల్పన మొనర్చును. ప్రకృతియే రూపముల కుపాదాన కారణము. ఈశ్వరుఁడీరూపములలోఁ బ్రవేశించి, యంతర్యామియై యుండును.[2] అవ్యక్త మూలప్రకృతి బాహ్యప్రకృతిగాఁ బరిణతిసందులోపున నిరువదినాలుగు ప్రకృతి జన్యపదార్థభేదము లున్నవి; మహత్తు, అహంకారములు, బుద్ధి మనస్సు, పంచ కర్మేంద్రియములు, పంచ జ్ఞానేంద్రియములు, పంచేం

---

1) పూర్వము భీముఁడు, హనుమంతుఁడుగా నవతరించిన వాయువే మధ్వుఁడై యవతరించెనని యాతని యనుచరులు భావించిరి

2) 1,4,25.

ంద్రియ విషయములు, పంచభూతములు, మూలప్రకృతిలోనివి సూక్ష్మ రూపములలో నుండును.

12—ఈశ్వరుఁడు—జగత్తు

జీవజడజగత్తు "మిథ్యారూపమని కాని, యీశ్వర పరరూపమని కాని చెప్పుపద్ధతులను విసర్జించి, శుద్ధద్వైతవాదమును మధ్వాచార్యులు ప్రతిపాదించెను. జీవాత్మ పరతంత్రమై యీశ్వరునిపై నాధారపడి యున్నది; వృక్షజీవితమున కాధార మందుఁ బ్రసరించు ప్రాణసార మైనట్లే, పరమాత్మయొక్క ప్రాణాధారమైన శక్తిసాహాయ్యములు లేనిదే జీవాత్మ నిలువలేదు. నిత్య పరస్వరూపిణి యైనను లక్ష్మిగూడ నాతనిపై నాధారపడియున్నది. జగమున కుపాదానకారణమగు ప్రకృతి కధిదైవమే లక్ష్మిదేవి. తనకు పంబంధములేని ప్రకృతి నెట్లో యీశ్వరుఁడు చైతన్యవంత మొనర్చును. ప్రకృతియు నెట్లో యీశ్వరాధీనత నంగీకరించును.

ద్వైతార్థమును గల్పించి సమర్థించుటకు మధ్వాచార్య లనేకశ్రుతి వాక్యములకు శ్రమతోఁ బ్రయత్నించి తన కనుగుణ మొనర్పవలసి వచ్చినది. 'తత్త్వమసి' మహావాక్యమున కర్థము చెప్పుచు, నది జీవేశ్వరైకత్వమును జెప్పదనెను. ఆత్మకుఁ గల లక్షణములు మూలములో నీశ్వర లక్షణతుల్యములే యని దాని యర్థము.[1] ఈశ్వరాంశమే జీవాత్మయని ప్రకటించు వాక్యములకు నిదే యర్థము. శ్రుతివాక్యము లాతఁడింకొకక్రమములోఁ జదువును. స ఆత్మా తత్త్వమసి యను దానిని స ఆత్మా అతత్త్వమసి యని చదివి 'ఆత్మ నీవు కావ'ని చెప్పును.[3] 'అయమాత్మా బ్రహ్మ' యనునది కేవల జీవాత్మస్తుతి వాక్యమగును.

---

1) 2,3, 29.

2) భగవద్గీత 15,7.

3) మాధ్వభాష్యము. బ్ర. అ. తి. పు. 114. చూ॥ ఛా॥ ఉ॥ 6,8,7. ఈ వాక్యము 'త్వంతదియోఽసి' లేక త్వం తస్యాసి యను వాక్యములకు పరిపోవునని చెప్పఁబడెను.

లేదా, ధ్యానోపయోగార్థమంత్రమని యాతఁ డర్థముచెప్పెను. మఱియు నది ఖండింపఁదగిన పూర్వపక్షమును జెప్పెననెను. జీవబ్రహ్మైక్యత్వమును జెప్పు వాక్యములలోనున్న జీవబ్రహ్మశబ్దముల కర్థాంతరములు బ్రకటించి మాధ్వుఁడు వాదించును. ఆత్మ బ్రహ్మమెట్లన, ఆత్మకు వర్ధనశీలమును అటనశీలమునుగల దని యాతఁడు వాదించెను.

మూలభేదము లెన్ని యున్నను, నీశ్వరు నమోఘాధిపత్యమువలనఁ బ్రపంచములో నేకత్వ క్రమములు నిరాతంకముగానున్నవి. ద్రవ్యమును, గుణమును, నంశమును, పూర్ణవస్తువును వేఱుపఱచు విశేష లక్షణమును దీపికొని యేకత్వా నేకత్వముల ననుసంధించును.[1] విశేషము సంఖ్యచే ననంతము. ఏలన నది నిత్యానిత్యవస్తువులలో నివసించి, భావాభావరూపముపతుఁ జెందునది. ఒకయభావరూపమునుండి విశేషమింకొక యభావరూపమును వేఱుచేయును గాని యొకవిశేషమునకు వేఱొక విశేష మెట్లు భేదించును. ఇంకొక విశేషముచే ననుటవలన నభావస్థితి యేర్పడును. అందుచే విశేషము స్వయంనిర్ణయశక్తి గల దని చెప్పఁబడెను. విశేషన్యాయముచే భేదములు పారమార్థికముగా సత్యములుగావని నమ్మినచో భేదములతోఁగూడిన ప్రపంచమున కర్థముచెప్ప వచ్చును. విశేష వ్యాపారముచేతనే జగత్తులో భేదమున్నది. విశేషము పరమాత్మకు భిన్నమైనదైనచోఁ బరమాత్మైకత్వమే నశించును; అట్లుగాక, విశేష మభిన్నమైనచో నది విశేషమే కాఁజాలదు.

13 – ధర్మము – మతము

జ్ఞానమే మన మీశ్వరునిపైఁ బూర్తిగా నాధారపడి ప్రేమింప వలయునని మనకుఁ దెలియఁజేయునది.[2] ఆత్మానాత్మ సంబంధమైన సర్వవిషయములనుగూర్చిన సమ్యక్జ్ఞాన మీశ్వర జ్ఞానమునిచ్చును; ఈశ్వరజ్ఞాన మీశ్వరభక్తి నుద్భవింపఁజేయును. తత్త్వవివేక చరమా

1) న్యాయామృతము, వాల్యూము. 3, పు. 137.

2) 3,3,49

ధ్యాయమున మధ్వాచార్యుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు. "ఈ పరిచ్ఛిన్న జగత్తంతయు నిత్యము హరికధీనమైయున్న దని యెఱిఁగిన వానికిఁ దప్పక ముక్తి లభించును."

నిష్కలుషధర్మానుష్ఠానము మోక్షమునకుఁ బునాది. ధర్మనియమముల నంగీకరించి నిష్కామముగా విధులను నెరవేర్పవలెను. ధర్మప్రవృత్తివలన సత్యదృష్టికలుగును. సమర్థుడైనగురు ముఖమున వేదాభ్యాసముచే సమ్యక్జ్ఞానము లభించును. ప్రతివ్యక్తియందుఁ బరమేశ్వరునొకయంశ మెఱిఁగెడి శక్తియున్నది. సమర్థుఁడగుగురువీ భిన్నప్రకృతులనెఱిఁగి బోధింపవలెను; "ఏ లక్షణమును దర్శించుట కెవని కర్హతయున్నదో దానినెఱుఁగుటవలన మోక్షసిద్ధియగును గాని మార్గాంతరము లేదు."[1] దేవద్విజులకే వేదాధికారమున్నది; స్త్రీ శూద్రులు స్మృతి పురాణ పఠనములవలన తరుణోపాయము నొందఁగలరు. గ్రహించు శక్తిగలవార లందఱకు వేదాంతము నభ్యసించుట కర్హతను మధ్వాచార్యుఁ డంగీకరించెను.[2] పీతైవన్నిపర్యాయము లీశ్వరుని యందుఁ జిత్తమును లయింపఁజేయు ధ్యాన మవసరమని చెప్పఁబడెను. ధ్యానయోగములో దైవకృపచే నపరోక్షానుభూతి లభింపఁగలదు. మెఱుపువలెఁ జలింపక సూర్యునివలె నిశ్చలమగు నీశ్వరధ్యానము కలిగినంతనే బంధములు విచ్ఛిన్నములై ముక్తి లభించును.

ఈశ్వరసాన్నిధ్యము సూటిగా లభింపదు. వాయువు మధ్యవర్తి. మధ్వాచార్యుఁడు సమర్థించిన దైవకృపైకవాదము మన కాగస్టైనువాదమును స్మృతికిఁదెచ్చును. మానవుఁడెన్నఁడును మోక్షార్హత నార్జింపఁజాలఁడు. దైవకృప వలననే రక్షితుఁడు కాఁగలఁడు. సచ్ఛీల మీశ్వర కటాక్ష హేతువు కాఁజాలదు. నిర్హేతుకముగా నాతఁడు కొందఱకు మోక్షార్హతను కొందఱకుదుర్గతి పాత్రతను గల్గించును. ఈశ్వరసంకల్పైకమాత్రముననే కొందఱు ముక్తులు కొందఱుబద్ధులు నగుదురు. ఈశ్వరనిర్ణయము

1) మాధ్వభాష్యము, 3,3,53

2) 1,1,1,

నిష్కారణము, నియమరహితము, నను మధ్వాచార్యుని వాదమును హిందూసంప్రదాయ మంగీకరింపదు. ఆత్మ భిన్నదశలకు బ్రహ్మ సంకల్పమే[1] కారణమైనను, మనభక్తి ప్రాబల్యమున తమగుణముగా నీశ్వరకటాక్షము చేకూరుననియు సూచింపఁబడెను. మన శీలసంపద వలనమాత్రమే మోక్షము రాదు; దైవసహాయము కూడ నవసరము. మన ప్రయత్నము అవ్యక్తమగు పరబ్రహ్మమును వ్యక్తమొనర్పఁజాలదు. మనభక్తి కాతని మనస్సుకరగినపు డాతఁడు కొడచూపును.[2] భక్తునిభక్తి కీశ్వరుఁడు బదులుచెప్పును. మధ్వానుచరులలో భిన్నవర్గములవారు, దైవేచ్ఛయే సర్వకారణమనియు, మానవునికిఁ గర్తృత్వ స్వాతంత్ర్య మున్నదనియు; గొన్నిభేదములతో నంగీకరింతురు. జ్ఞానము, భక్తి విధ్యుక్తకర్మ నిర్వహణము ముఖ్యములైనవి. దేహమును విష్ణుచిహ్నాంకిత మొనర్చుకొనుట, బిడ్డలను విష్ణు వివిధనామములతోఁ బిలుచుట, దానధర్మదయావిశ్వాసము లాచరించుటయు నీశ్వర సేవలోని యంగములు. దైవకృపా ప్రాప్తికి దైవారాధన మవిలంఘ్యమగు ప్రథమసూత్రము. జ్ఞానసహిత కర్మచే సాక్ష్యాభ్యుదయముకల్గును. కర్మకలాపములు, యజ్ఞములు, యాత్రలు మంచివే. పశువధతోఁ గూడిన యాగములు నిషేధింపఁబడెను; యజ్ఞములలో జీవపశువునకు బదులు పిష్టపశువు నుపయోగించుట కాదేశింపఁబడెను.

ప్రారబ్ధకర్మాంతమువఱకు దేహసంబంధమాత్మకుఁదప్పదుకాని, దేహపాతముతోఁ బూర్ణమోక్షసిద్ధియగును. జీవన్ముక్తి కవకాశమున్నది. సత్యము నెఱిఁగియు మోక్షహేతువైన దైవకృప లేకున్నచో నెవఁడును దేహబంధవిముక్తుఁడు కాఁజాలఁడు. ఇదియే జీవన్ముక్తి. శుద్ధమోక్ష మీశ్వరానుగ్రహమువలననే కలుగును.

---

1) 3, 2,0

2) 3,2.23,27.

ఛా, 5—20

భాగవతము ననుసరించి మోక్షమనఁగా నన్యరూపములను విడిచి, స్వస్వరూపవ్యవస్థితిని బొందుటే.[1] అది జీవేశ్వరైకత్వముగాదు; జీవేశ్వర సాహచర్యము. సృష్టిలోవలెనో లేక, ప్రళయకాలమందు వలెనో జీవేశ్వరభేదము గానరానిచో నది మోక్షముగాదు.[2] సృష్టిలయకాలములందైనను ముక్తజీవులు తమ వ్యక్తిత్వ జ్ఞానమును గలిగి యుందురు. మోక్షావస్థలో దుఃఖనివృత్తి, సుఖానుభూతియుఁగల్గును. కాని జీవాత్మ యీశ్వరతుల్యపదవి నొందఁజాలదు. ఈశ్వరసేవయే జీవకర్తవ్యము. బ్రహ్మైకత్వమే మోక్షమను దాని కర్థమేమనఁగా బ్రహ్మసాక్షాత్కారసిద్ధి కలిగిన దనియే. "పరబ్రహ్మమును జూచువాఁడు పరబ్రహ్మమే యగును."[3] మున్నగు వాక్యములకు జీవబ్రహ్మైకత్వ మర్థముకాదు. ముక్తపురుషులకందఱకు సమానసంకల్ప లక్ష్యములేయుండును.[4] వారికి నిజముగాఁ గోరికలుండునుగాని వారికోరిక లీశ్వరుని కోరికలే. వా రీశ్వర ధ్యానమును విలాసముకొఱకుఁ జేయుదురు.[5] వారి కోర్కె లేప్రయత్నము లేకుండ సిద్ధించును.[6] వారు స్వచ్ఛందసంకల్పులై, శుద్ధసత్త్వమయ దేహముల ధరింతురు; ఆ దేహములు కర్మజములుకావు. వారికట్టి దేహములపై నభిమానముండదు. వారు దేహధారణము చేయకున్నను, మనకు స్వప్నసుఖమువలె వారికానంద మెప్పుడును లభించును. మోక్షము పొందినవారు సంసారవిముక్తు లగుదురు; అన్యులు తమకర్మ ననుసరించి, జన్మాంతరములం బొందుదురు. మరణించిన వెనుక, స్థూలదేహము దాని కారణాంశరూపములోనికి శిథిలత గాంచి, జీవాత్మ, దృగ్గోచరముకాని సూక్ష్మ దేహమును ధరించి, యింద్రియములను దోడ్కొని, నరకముల లోనికిఁ గాని, తేజోమయములైన చంద్రలోకముల లోనికిఁ

---

1) మాధ్వభాష్యము, బ్ర.అ.ఉ.పు. 118.

2) తత్త్వముక్తావళి, పు. 55-56.

3) 4,2,16.

4) 3,3,27

5) 4,4,8.

6) 4,4, 10-16.

గాని పోయి కర్మ లనుభవించును. తరువాత మరల మాతృగర్భమునఁ బ్రవేశించి, యీ లోకోచితశరీరమును గాంచును.[1] జన్మాంతర పరంపర యీ విధముగా సాఁగుచు, నీశ్వరభక్తివలనఁ గొందఱు సిద్ధిఁబొందుటయు, దైవద్వేషమువలనఁ గొందఱు నరకప్రాప్తిఁ బొందుటయుఁ దటస్థించును.

14 – విమర్శ

ప్రపంచ మేక సూత్రబద్ధమని జ్ఞానము చూపునేగాని, బాహ్య సంబంధమునుమాత్రమే గలిగియున్న జీవేశ్వరజడపదార్థ విభాగమును జూపదు. జీవాత్మకును, జీవాత్మలో నంతర్వర్తియై పనిచేయు జగదీకర్త్వ సూత్రములకుఁ జెప్పఁబడిన సంబంధమును సంతృప్తికరముగా లేదు. ఈశ్వరుఁడే సృష్టికర్తయైనచో, జగదారంభపరిణామ మీశ్వరసంకల్పముచే నైనచో మనము సృష్టి కర్థముచెప్పవచ్చును. కాని కోరిక గల దేదియైనను పరిచ్ఛిన్నత గలదనువిషయము దీని కడ్డు వచ్చును. ఈ భావము ననుసరించి యీశ్వరుఁడు పరిపూర్ణుఁడుగాఁ దపవలసివచ్చును. జగ మీశ్వరునిపై నెట్లాధారపడినదో విస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడలేదు. ఈశ్వరుఁడు నిజముగా స్వతంత్రుఁడైనచో నప్పుడు బాహ్యమైన దేదియు నాతనిఁబరిచ్ఛిన్ను నొనర్పఁజాలదు. ద్వైత మీశ్వర పరిపూర్ణతకు లోపము ఘటించును. మధ్వాచార్యుఁ డపరిచ్ఛిన్నతను భావమాత్రముగాఁ దీసికొన్న కారణముచే దానికిఁ బరిచ్ఛిన్న జగత్సంబంధమును సరిగాఁజెప్పలేకపోయెను; బ్రహ్మయు జగత్తును సమానముగా నిత్యములైనచో వానిసంబంధ మెట్టిది? ఈ సంబంధమును నిత్యమైన దన్నచో బ్రహ్మమున కితరవిషయములు బంధము అగునా? జీవులలో బ్రహ్మసంబంధము సహజమైన దన్నచో నదియుఁ బొసఁగదు; ఏలన జీవసంబంధహేతువు బ్రహ్మమందు లేదు. బ్రహ్మమునకు జీవనిమిత్తమే లేనప్పుడు జీవసంబంధావసర మసలే లేదు. జీవేశ్వరసంబంధము నిర్హేతుక కాటస్థ్యమనుటకును వీలులేదు; ఏలన జన్మరహితములైన జీవులకు, పరమేశ్వరుని శాశ్వతత్వమునకు బంధించుకొనఁగల్గుసంబంధ మొకటున్నచో

1) 3,1,29.

నది కేవలం తాటస్థ్యము కాఁజాలదు. జీవ జడపదార్థములు పరబ్రహ్మముపై నాధారపడునవై నచో నవి ద్రవ్యము లనఁబడవు. ఏది స్వయం సంపూర్ణమో, స్వయం నిర్ణయశక్తిగలదో; ఏది పూర్ణ స్వతంత్రార్థయుక్తమో దానికే "ద్రవ్య" మను నుత్తమార్థముగలదు. పరబ్రహ్మమునకే యట్టి లక్షణములున్నవని మధ్వాచార్యుఁ డంగీకరించును. ప్రత్యక్షముగనో పరోక్షముగనో సర్వ మా విష్ణువునుండి జనించెను. అతని కుమారుఁడగు వాయువు, భార్యయగు శ్రీదేవియుఁ గూడఁ బూర్తిగా నాతనిపై నాధారపడుదురు. విష్ణువు జగత్పరమార్థస్వరూప మగుటచే నితర విషయములకు పరతంత్రత, జన్యవ్యక్తిత్వము లేదనుకొన నవసరములేదు.

మఱియుఁ గొందఱ నేర్చి రక్షించు సిద్ధాంతము నైతికజీవితమునకుఁ బ్రమాదకరమైనది. జీవులకు సర్వమిదివఱకే దైవముచే నిర్ణయింపఁబడిన దను భావపద్ధతి మధ్వాచార్యుల యితర భావములకు వ్యతిరేకమైనది. ఈశ్వరుని ధార్మిక ప్రవృత్తికి లోపము నాతని నిష్పక్షపాతదయా దృష్టి కపార్థమును ఘటించును. పురుషప్రయత్నము నిరర్థకమగును; ఏలన మానవుఁడు తా నీశ్వరకృపకుఁ బాత్రుఁడనని కాని, కాదని కాని ఎట్లు తలఁచినను, మాంద్యము, నైరాశ్యము నాతని నావరించును. మనకు భావిగతి తెలియనిదైనచోఁ, బరిశుద్ధుల మగుటకు మనము యత్నింపవచ్చును. జ్ఞానము లేకున్నను మన మాశతో నుండవచ్చును. కాని యీ సిద్ధాంతము మనల నుదాసీనతా పంకమగ్నుల నొనర్చును. దీని నుండి బయల్వెడలు ప్రశ్న యేమనఁగా, మనలో స్వర్గసంపాదనమునకై గోర్కెఁగలుగఁజేసి దానికి మీ రనర్హులని శాసించుటవలన నీశ్వరుఁడు మనల నవమానపూర్వక హేళనకు గుఱిచేయుటలేదా? మానవజన్మమెత్తిన ప్రతివ్యక్తియుం దంతర్నిహితమైన దైవత్వమును వికసింపఁజేసికొనుట కవకాశము లున్నవని నిశ్చయమైనఁగాని సార్థకమగు నైతికప్రవృత్తి కవకాశములేదు. జీవాత్మ చిదానంద రూపమనియుఁ దా వట్టిదని యెఱుఁగదనియు, నీశ్వరుఁడును చిదానందుఁడేయనియు నీ సంగతి నాతఁ డవిచ్ఛిన్నముగా నెఱుఁగుననియుఁ గొన్ని వాక్యములలో మధ్వాచార్యుఁడు చెప్పినాఁడు. అందు జీవేశ్వరుల కెంతభేదమున్నను

పది మూలభేదముకాదని తెలియుచున్నది. జీవాత్మస్థితి, యజ్ఞానావరణ పరిమాణమును దెలుపుననియు, ముక్తజీవుల కీశ్వరునితో భేదముండ నవకాశము లేదనియుఁ దెలియఁ గలదు. వ్యవహార ప్రపంచ భేదములను మనము పరమార్థప్రపంచమునకుఁ గూడ ననువంధించుటవలన నిట్టి సిద్ధాంతము ఉదయించును.

15 – నింబార్కుఁడు

రామానుజు ననంతరము, మధ్వాచార్యునకుఁ బూర్వము నించు మించుగా 11-వ శతాబ్దమున జీవించిన తెలుఁగు వైష్ణవబ్రాహ్మణుఁడు నింబార్కుఁడు. వేదాంతపారిజాతసౌరభ మను బ్రహ్మసూత్ర భాష్యమును, జీవేశ్వర జగద్భేదము లను వివరించు దశశ్లోకి యనుదాని నాతఁడు రచించెను. ఇతనివాదము ద్వైతాద్వైతము. నింబార్కుని వాదమును సమర్థించుచు, తత్త్వప్రకాశికయను భగవద్గీతా భాష్యమును కేశవకాశ్మీరుఁడు రచించెను. నింబార్కుని బ్రహ్మసూత్రభాష్యము బ్రహ్మ పరిణామ వాదమును వివరించును. పురుషోత్తముని స్వతంత్రస్థితికిని జీవప్రకృతుల పరతంత్రస్థితికిని భేదము చెప్పఁబడెను. జీవేశ్వరు లిరువురు నాత్మజ్ఞానముకలవా రయ్యు, జీవునిజ్ఞానము పరిచ్ఛిన్నము; ఈశ్వరుని దట్టిదికాదు. జగత్తు భోగ్యము, జీవుఁడు భోక్తయు, నీశ్వరుఁడు నియంతయునై యున్నారు.

నింబార్కునివాదము ననుసరించి, శంకరు నర్థములోఁగాకున్నను జీవాత్మజ్ఞానస్వరూపి, సూర్యుఁడు కాంతియుఁగాంతి కారణమునై నట్లే. జీవాత్మ జ్ఞానము జ్ఞాతయుగూడనై యున్నది. ఆత్మకు గుణసంబంధము ధర్మికి ధర్మసంబంధము; ఇది భేదాభేద సంబంధము. ధర్మిధర్మములకు భేదము చూపట్టదుకాని పూర్ణసమత్వములేదు. జీవ మణుపరిమాణము గలదైనను; వ్యాపకశక్తిగల జ్ఞానమువలన దేహములో నన్ని భాగములలోని బాధలను గ్రహించును.[1] జీవికిఁ గర్తృత్వముగలదు. జీవికిఁగర్తృత్వము

1) కేశవుఁడు చెప్పినాఁడు: "నాఽపినిరర్థకం బ్రహ్మ తస్యజ్ఞానక్రియాదీనాం స్వాభావిక శక్తీనాం" (1,1,5,) మఱియు, ''ఆనందమయ శబ్దవిశిష్టా ఆత్మాబ్రహ్మైవ." (1.1,13)

లేదని చెప్పు శ్రుతివాక్యముల కర్థము, జీవకర్తృత్వము పరతంత్రమని మాత్రమే. సర్వావస్థలలో నానందమే జీవునిలక్షణము. జీవికి స్వతంత్ర జ్ఞానప్రవృత్తులులేవు. సుషుప్తి మోక్షావస్థలలో జీవి యుండును. ఈశ్వరుఁ డెప్పుడును నియంతయైనట్లే, జీవుఁ డన్నియవస్థలలో నీశ్వరాధీనుఁడు. జీవసంఖ్య అనంతము; వాని కీశ్వరుఁడే పోషకుఁడు.

జడజగత్తునకు మూఁడుతత్త్వములున్నవి. (1) మూలప్రకృతి నుండి రానిదగు అప్రాకృతము; అనఁగా రామానుజుఁడు చెప్పిన శుద్ధ సత్త్వమువంటిది; ఇది యీశ్వరుని నిత్యవిభూతియై యీశ్వరదేహమును నిర్మించును. (2) త్రిగుణాత్మక ప్రకృతి, దానినుండి జనించినవి. (3) కాలము, ప్రకృతికాలములు జగత్స్థితికి ముఖ్యహేతువులు. జీవాత్మల వలెనే యీ మూఁడుతత్త్వములు నిత్యములైనవి.

ఈశ్వరుని నిత్యస్వభావము నియంతృత్వము. నింబార్కుఁడును కేశవుఁడు బ్రహ్మనిర్గుణత్వలక్షణమును నిరసించి, యీశ్వరునికనేక కల్యాణ గుణములను జెప్పినారు. కృష్ణుఁడే పరమేశ్వరుఁడని నింబార్కుఁడుచెప్పి, యీతనికి సమస్త కల్యాణగుణము లున్నవనియుఁ, గామాహంకారాజ్ఞాన సంగత్య దోషములు లేవనియు వర్ణించినాఁడు. ఆతఁడు నాలుగు వ్యూహములుగలిగి, యవతారములను ధరించును. జగమున కాతఁడే ముఖ్యోపాదానకారణము. ఆతని సూక్ష్మములగు చిదచిద్రూపశక్తుల యావిష్కరణము వలననే విశ్వమేర్పడినదగుటచే నుపాదానకారణ మయ్యెను. జీవులకుఁ గర్మఫల సంబంధమును, వాని ననుభవించు సాధన సామగ్రిని కల్పించుటచే నాతఁడు ముఖ్యకారణము నయ్యెను. ప్రపంచము మిథ్యయని కొట్టివేయుటకు వీలులేదు. ఏలన, నది యీశ్వరునిలో సూక్ష్మరూపమునుండి పరిణతి నందినదే. నింబార్కుఁడు వివర్తవాదమును నిరసించి, జగత్తు నిజముగా మిథ్యయైనచో నది యింకొకదాని నాచ్ఛాదింపఁ జాలదనెను.

జగజ్జీవేశ్వర సంబంధము పూర్ణాభేదము గాదు; ఏలన, భిన్నత్వమును ప్రతిపాదించు ననేకములగు నుపనిషద్వాక్యముల కిది విరుద్ధమగుటయే కాక, వివిధతత్త్వములకుఁ గల స్వభావ స్వరూపముల భిన

స్వయ దోషము నాపాదించును. లేక యీ మూఁడు తత్త్వములను భిన్నము లనియుఁ జెప్ప వీలులేదు; ఏలన నట్లుచెప్పు టకై తత్త్వము నుగ్గడించు మవనిషత్తులకు ద్రోసిపుచ్చుట యగును, జీవాత్మకును జగత్తునకును బరమేశ్వరుఁడు పూర్తిగా భిన్నుఁడైనచో నాతని సర్వ వ్యాపిత్వమునకు లోపము సంభవించును. జీవాత్మవలెను, లేక జగము వలెను బరమాత్మయుఁ బరిచ్ఛిన్నత గలిగినదైన, వానినిఁ బరిపాలింప లేనిదగును. అభేదమే సత్యము, భిన్నత్వ ముపాధి వశమున వచ్చిన దనియుఁ జెప్ప వీలులేదేలన, బ్రహ్మ కుపాధిసంబంధ మున్నదనవలసి వచ్చును. అప్పుడు బ్రహ్మమునకుఁ బరిశుద్ధత పోయి, దోషములు, సుఖ దుఃఖాదికములు సంభవించును. ఇది బ్రహ్మస్వభావమునకు విరుద్ధ మగును. అందుచే భేదాభేదములు రెండును నిజమని నింబార్కుఁడు నిర్ణయించెను. జీవ జగత్తులు, భిన్నస్వరూపగుణములు కలవగుటచే బ్రహ్మభిన్నములు. కాని యవి భిన్నములుకావు; ఏలన బ్రహ్మాధారము లేనిచో వాని కస్తిత్వమేలేదు. భిన్నత్వము పరతంత్ర సత్తాభావమును, అభేదము స్వతంత్రసత్తాఽభావమును విశదీకరించును. ఈ భేదాభేద వాదము ననుసరించి, "తత్త్వమసి" యను మహావాక్యమునకు, "తత్" అనఁగా నిత్యము సర్వవ్యాప్తమునగు బ్రహ్మమనియు, 'త్వమ్' అనఁగా బ్రహ్మముపై నాధారపడు జీవాత్మ యనియు, 'అసి' రెంటికిఁగల భేదా భేద సంబంధమును దెలుపు ననియు నర్థముచెప్పెను. రవికి, రవికిరణ ములకు, నగ్నికి నెరసులకు నట్టిసంబంధమేయున్నది. జీవజడములు బ్రహ్మభిన్నములయ్యును, తరంగములు జలముతోడను, చుట్టలు త్రాడు తోడను వలె; బ్రహ్మముతో ననన్యసంబంధమును గలిగియున్నవి. ఈ భిన్నవస్తువులు పూర్తిగా వ్యతిరేకములు: సంబంధ శూన్యములును గావు. భేదాభేదములు రెండును సమానసత్యములు; ఏది భిన్నమో యది సమానమునై యున్నది.

కాని జీవులు, జగము స్వయంసంపూర్ణములు గావు; ఈశ్వరాధీన ములై వర్తించును.[1] ప్రళయకాలమున జీవజగత్తులు సూక్ష్మరూపము

1) దశ్లో 7.

ములో నీశ్వరునిలోఁజేరును. ప్రళయమునకును పునస్సృష్టికిని మధ్యకాలమందు చేతనాచేతము లన్నియు సూక్ష్మరూపమున నీశ్వరునియందే నిలుచును. బ్రహ్మ శక్తివలన మరల సృష్టి జరిగి ప్రతి జీవియుఁ దదను గుణ దేహమును ధరించును.

చేతనాచేతనజగత్తులు బ్రహ్మముతోఁగలసి, యొక సముచ్చయ వ్యక్తి యగుననియు, నదియే జగత్తున కుపాదానకారణ మనియుఁ శివప్రసిద్ధాంతమును నింబార్కుఁడంగీకరింపఁడు; బ్రహ్మముయొక్క శక్తియే జగదుపాదానకారణ మనియు, నా శక్తియొక్క వికారములు బ్రహ్మమున కంటవనియు నాతఁడు వచించెను. రామానుజుఁడుచెప్పిన దేవుని దేహమునే నింబార్కుఁడు శక్తియనెను. సృష్టి నిర్మాణమునకు దేవునికి సామగ్రి యవసరములేదు. అతఁడు సర్వశక్తిసమన్వితుఁడగుటచే బ్రహ్మాండమును సంకల్పమాత్రముచే సృజింపఁ గలఁడు.[1] ఈ రీతిగా బ్రహ్మము ప్రపంచమునకు ముఖ్యోపాదానకారణమై యున్నది. జగత్తు బ్రహ్మస్వరూపమే; తన పరిణామకార్యముల కది బ్రహ్మముపై నాధారపడియుండును. కాని యొకవిధముగా బ్రహ్మమునకది వేఱైనది. ప్రకృతి పరిణామమునకు మూలము గుణత్రయమను మాయూలవాద మంగీకరింపఁబడెను.[2]

పరమేశ్వరుఁడు సర్వసద్గుణ సంపన్నుఁడు; దోష రహితుఁడు, మార్దవ సౌందర్య, మాధుర్యలక్షణ పరిపూర్ణమైన దివ్యదేహము గలవాఁడని చెప్పఁబడెను.[3] జీవులసంఖ్య యనంతము; వాని కణు ప్రమాణము గలదు. ప్రతి జీవియు బ్రహ్మతేజోరాశిలోని యొక కిరణమే మూర్తిభవించినది.[4] పరిపూర్ణ జీవబ్రహ్మైకత్వము నీ సిద్ధాంత మంగీకరించదు; ఏలన విశేషణ తారతమ్యములచేఁ గలుగు భేదములను నిర్మూలింప

1) 1,1,10.
2) దశశ్లో 3.
3) దశశ్లో 4.
4) బ్రహ్మసూత్ర భాష్యము. 2,3,42.

వచ్చును. కేవలానేకత్వమునుగూడ నంగీకరింపదు; ఏలనఁ బర బ్రహ్మముయొక్క సర్వవ్యాపకత్వమునకు, నాతనిసంపూర్ణతాస్వభావము నకు లోపము సంభవించును.

అనాద్యవిద్యాఫలితమగు కర్మవలన జీవునిపరిశుద్ధస్వభావ మాచ్ఛాదిత మగును; కాని, దైవకృప దాని నుచ్ఛేదింపఁగలదు. ప్రపత్తియనఁగా సంపూర్ణమగు నీశ్వరార్పణమే మోక్షసాధనము. ప్రపన్నులగువారియెడ దయఁజూపి పరమేశ్వరుఁడు వారిభక్తిని వికసింపఁజేయును; తత్ఫలిత ముగా బ్రహ్మసాక్షాత్కారసిద్ధి యగును. జీవాత్మ పరమాత్మస్వరూప జ్ఞానము, దైవకృపారూపమగు మోక్షస్వభావజ్ఞానమును భక్తికవసర ములు. అవిచ్ఛిన్న ధారారూపమగు దైవవిశేషణస్వభావ క్రమాను భూతియే భక్తి. దీనివలన స్వార్థపరత సంపూర్ణముగా నశించును. మనస్సు, నింద్రియములు, దేహము మున్నగున వాత్మయను భావము, దైవేతరమగు నాధారమున్నదను భ్రాంతి, దైవశాసనములయెడ నుపేక్షా భావము లేక వ్యతిరేకభావము, అల్పదేవతలకుఁ బరమేశ్వరునకు భేద మెఱుఁగమి, నిజమగు భక్తిచేఁ గలుగు మోక్షానందములను గూర్చిన యవిశ్వాసము మున్నగు నీశ్వర సాక్షాత్కారమునకుఁగల యవరోధము లను భక్తివలనఁ గ్రమముగా నిర్మూలింపవచ్చును. నింబార్కుని మత ములో లక్ష్మీనారాయణులే రాధాకృష్ణులు.[1] భక్తియనఁగా నుపాసన కాదు, ప్రేమయే. దుర్బలులగువారి కెల్లపుడు దైవకృపసాయపడి, సత్యమును బ్రదర్శించుచుండును. అన్యదేవతారాధనము నిషేధింపఁ బడెను.[2] శాస్త్రోక్తధర్మానుష్ఠాన మవిలంఘ్యము; భక్తిసహిత మగు కర్మ బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనము.[3]

రామానుజ నింబార్కు లిరువురు భేదాభేదావసరమును గుర్తించి, చేతనాచేతనములు బ్రహ్మవిశేషణములని భావించిరి; కాని రామాను జుఁడు శివబ్రహ్మైక్యమున కధిక ప్రాముఖ్యము నిచ్చెను. నింబా

---

1) దశశ్లో 5,8.
2) 1,1,4.
3) 1,1,7.

ర్యుఁడు రెంటికి సమాన ప్రాముఖ్యమునిచ్చి రెండును సమాన సత్యము లని పల్కెను. మఱియు రామానుజుఁడు చిదచిత్తులు రెండును బ్రహ్మ విశేషణము లని నిర్ణయించెను [1]. నింబార్కుఁడు దీనిని ఖండించెను. శరీర మున్నంతమాత్రమున గుణము లున్నవని చెప్పనవసరము లేదు; ఏలన నొక విశేషణమునకు విషయ మా విశేషణముగల వస్తువున కదిలేని యితర వస్తువులతోఁగల భేదమే. చిదచిత్తులు విశేషణము లైనచో నీ విశేషణము విశిష్టమైన బ్రహ్మమున కే యన్యవస్తువుతో భేదమును సూచించును?

16—వల్లభాచార్యుఁడు

వల్లభుఁడు (క్రీ. శ. 1041) దక్షిణాపథమునకుఁ జెందిన తెలుఁగు బ్రాహ్మణుఁడు; ఉత్తరదేశమునకు వెడలి, పదుమూఁడవ శతాబ్దమునకుఁ జెందిన విష్ణుస్వామిభావములను బెంపొందించెను. ఈతఁడు ప్రస్థాన త్రయ ప్రమాణములే కాక, భాగవతమునుగూడఁ బ్రమాణముగా స్వీకరించెను. తన రచన లగు అణుభాష్యము, సిద్ధాంతరహస్యము, భాగవతటీకా సుబోధిని [2] అలో శంకర రామానుజ భిన్నమైన యాస్తిక వేదాంత మతమును ప్రతిపాదించెను. దీనినే శుద్ధాద్వైతమందురు; [3] ప్రపంచమంతయు సత్యమును బ్రహ్మముయొక్క సూక్ష్మరూపమునని యాతఁడు వచించెను. జీవజగత్తులు సూక్ష్మ రూపములో బ్రహ్మమే. జీవ, కాల, ప్రకృతి లేక మాయలు నిత్యవస్తువులని వల్లభుని మతము. అవి బ్రహ్మరూపములే కాని వేఱుకావు. మాయయే జగత్కారణమని యనువారు శుద్ధాద్వైతులుగా రేలన, బ్రహ్మేతరమైన దింకొక టున్నదని వారు చెప్పుదురు. [4] శంకరుఁడు బ్రహ్మ మాయాశక్తివలన జగదుత్పత్తి

1) చిదచిద్విశిష్ట పరమేశ్వరాద్వైతము.

2) గిరిధరుని శుద్ధాద్వైతమార్తాండము, బాలకృష్ణుని ప్రమేయరత్నార్ణవము వీ కాలముఁ జెందినవి.

3) శంకరుని కేవలాద్వైతము.

4) 1,1,6

చెప్పును; మాయవంటి దే యితర పదార్థావసరము లేకయే బ్రహ్మము జగత్తును గల్పింపఁగలదని వల్లభుఁడు చెప్పును. అతని దృష్టికి శాస్త్రమే పరమ ప్రమాణము; శాస్త్రవిధిని తర్క మెదిరింపఁ జాలదు.[1] ఈశ్వరుఁడు సచ్చిదానందుఁడు; సగుణుఁడు. బ్రహ్మ నిర్గుణమని చెప్పు శ్రుతివాక్యముల కర్థ మాతని గుణము లతీతములైన వనియే.[2] పరమేశ్వరుఁడే, జ్ఞాన క్రియాశక్తుల మూర్తీభవించి కృష్ణుఁడయ్యెను. ఆతఁడే జగత్కర్త. మనకువలె నాతనికి సృష్టి చేయుటకు దేహ మవసరమని తలఁపరాదు. కేవ లేచ్ఛాశక్తిచే నాతఁడు సృష్టిచేయఁగలఁడు. ఆతఁడు కర్తయే కాక, భోక్తయునై యున్నాఁడు.[3] ఆతనికి దేహావసరములేదు గాని భక్తుల సంతుష్టికొఱ కాతఁడనేక రూపములు ధరించును.[4] అత్యుత్తమమైనది కర్మతోఁగూడిన యజ్ఞరూపము. బ్రాహ్మణోక్త కర్మలవలన నీ యజ్ఞపురుషుఁడు కృపఁజూపును. జ్ఞానసహితమూర్తి బ్రహ్మము, ఉపనిషద్జ్ఞానమే తత్సాధనము. పరమేశ్వరుఁడైన కృష్ణుని గీతా భాగవతోక్త రీతి నర్చింపవలెను.

మనుష్య పశు జీవులలో నానంద మాచ్ఛాదింపఁబడినది; జడ పదార్థములలోఁ జైతన్య మాచ్ఛాదితము. ఆవిర్భావ తిరోభావలక్షణ సామర్థ్యముచే బ్రహ్మము సంకల్ప మాత్రమున సర్వము చేయును. జీవుఁ డణుప్రమాణము[5] గలిగి, బ్రహ్మాంశమై బ్రహ్మతో నొకటిగా నుండును.[6] బ్రహ్మము యొక్క ఆనంద మాచ్ఛాదితమైనప్పుడు, జీవుఁ డగును. జీవమావిష్కృతి రూపమే యైనను, నది బ్రహ్మమువలెనే సత్యము, నిత్యము నైనది. జీవులు మూఁడువిధములు. శుద్ధజీవుల జ్ఞానైశ్వర్య మవిద్యచే నాచ్ఛాదింపఁబడదు. రెండవ వర్గము సంసారి జీవులు. వీ రవిద్యాగ్రంథులలోఁ దగుల్కొని, స్థూల సూక్ష్మ శరీర

1) 1,1,20.
2) చూ. అతని బ్రహ్మసూత్ర భాష్యము. 3,2,22
3) 1,1,1.
4) 1,1, 20.21.
5) 2,3,19.
6) 2,3,43.

సంబంధములచే జనన మరణముల నొందుచుందురు. ముక్తజీవులు, విద్యామహితులై, సంసారబంధ విముక్తు లగుదురు. మోక్ష మొందిన జీవాత్మ, సర్వాచ్ఛాదనలు తొలఁగి, సహజగుణములను గాంచి, ఈశ్వరైక్యము గాంచును. జడజగత్తు కూడ బ్రహ్మాత్మకమే. దానిలో బ్రహ్మముయొక్క చిదానంద లక్షణద్వయము మఱుగుపడి, శుద్ధసాత్త్విక స్థితియుండును. బ్రహ్మముయొక్క ఆవిష్కృతియే జగమగుటచే దానిని బ్రహ్మ కార్య మనిరి. సృష్టి లయములు బ్రహ్మము యొక్క వ్యక్తావ్యక్త రూపములు. బ్రహ్మ ముత్పత్తియై, సృష్టిరూపమున గ్రాహ్యమై, లయకాలమున స్వస్థితిఁగాంచి, యగోచరమగును. ప్రపంచము బ్రహ్మముతో సమానముగా నిత్యము సత్యము నైనది; బ్రహ్మ శక్తివలననే సృష్టిలయములు జరుగుచున్నవి. జగత్తు మిథ్య కాదు; అది బ్రహ్మభిన్నముగాదు. కారణకార్యసంబంధము సంపూర్ణ సమానత్వమే.[1] మూలములో జగత్తు బ్రహ్మమే. తన స్వస్వరూపములో నెట్టిమార్పును లేకుండగనే, జీవ జగద్రూపములను బ్రహ్మమే తాల్చుచున్నది. జగత్తునకు ముఖ్యోపాదాన కారణమును బ్రహ్మమే.[2] సాక్షికత్వ క్రూరత్వములు బ్రహ్మమునకులేవు; బ్రహ్మరూపములైన జీవులలోని భేదము సహజమైనదని వల్లభుఁడు చెప్పును. మాయాబంధములు విచ్ఛిన్నమైన జీవాత్మ బ్రహ్మమే యని యాతని మతము.

ఈశ్వరుఁడొక పూర్ణశక్తి; జీవుఁడాతనిలో నంశము. కాని జీవసత్తా బ్రహ్మ సత్తాయే యగుటచే రెంటికి నిజమగు భేదములేదు. నిప్పు, నెరసుల యుపమానము విరివిగా నుపయోగింపఁబడెను. జీవాత్మ అవిద్యామేఘచ్ఛన్న మగు బ్రహ్మము కాదు; ఒక విశేషణ మదృశ్యమైన బ్రహ్మస్వరూపము. జీవుఁడు కర్తయు భోక్తయుఁగూడనై యున్నాఁడు. అణుపరిమాణము గలిగినను, జీవాత్మ తన పరిమళముచే చందనము తాను లేనిచోట్లఁగూడ వ్యాపించినట్లే, తన విజ్ఞానముచే దేహమంతయు వ్యాపించును. అద్వైతరూపమగు నేక పరమసత్యము నంగీకరించిన

1) ప్రాగభావము కారణావస్థ; ప్రధ్వంసాభావము కార్య మదృశ్యమగుటే.

2) 1,1,4.

రామానుజుని దృష్టిలో జీవేశ్వరభేద మెన్నఁడు తొలఁగిపోదు. జీవేశ్వరుల సంబంధము పూర్ణాంశ సంబంధము. ఇం దంశములు పూర్ణమునకు భిన్నములైనవి. రామానుజుని సామానాధికరణ్యము లేక విశేషణ విశేష్య భావము చూపున దేమన నంశములు పూర్ణములో సమవాయ సంబంధమును గలిగియున్నవి. వల్లభునిది షెల్లింగు న్యూట్రమ్ తత్త్వము వంటిది; ఇందు భేదములు నిర్మూలింపఁబడినవి. రామానుజునిది హెగెల్ తత్త్వ సాదృశ్యమును గలిగియున్న దనవచ్చును.

లౌకిక ప్రపంచము మిథ్యకాదు[1] ఏలన మాయయనున దీశ్వరేచ్ఛచే జనించినది. "బ్రహ్మమే జగత్తునకు మూలోపాదానకారణము. బ్రహ్మము సృష్టిచేసినవాఁడే కాక సృష్టియు నాతఁడే"[2]. తాననేకము గావలెనని పరబ్రహ్మకోరి, తానే జీవజగత్తులయ్యెనని చెప్పిన బృహదారణ్యకోపనిష ద్భావము నాతఁ డంగీకరించును[3]. ఆత్మవ్యక్తీకరణ కాంక్ష బ్రహ్మమందు సహజమైయున్నది. మాయయనున దీశ్వరశక్తి. ఈ శక్తివలన నీశ్వరుఁడు ప్రపంచసృష్టిలయములను జేయును. మాయ యనఁగా నవిద్యకాదు. ఏకత్వము నాచ్ఛాదించి, భిన్నభావము నుత్పత్తిచేయునదే అవిద్య.[4] జడప్రకృతియున్న దనియు దానిని బ్రహ్మము చైతన్యవంత మొనర్చు ననియు వల్లభుఁ డంగీకరింపఁడు. సృష్టిలో బ్రహ్మ మవిజ్ఞేయ మయ్యు, జగద్రూపమునఁ దెలియఁ గలదు.

సంసారముమాత్రము నిజమైనదికాదు. జీవాత్మ ప్రపంచము నిజమని నమ్ముటతప్పుకాదు; దానిలో ననేకత్వమున్నదని విశ్వసించుట తప్పు. ప్రపంచము సత్యమేకాని దానిని గూర్చి మన భావములో లోపమున్నది. అది బ్రహ్మ రూపములలో నొకటియని మన మెఱుఁగకున్నాము. జగత్తుయొక్క నిజస్వరూప మెఱుఁగని యజ్ఞానముచే

1) అణుభాష్యము 1,1,4.
2) " "
3) 1,4,3.
4) చూ. శుద్ధాద్వైత మార్తాండము.

ఆచ్ఛాదింపఁబడి జీవాత్మ బాధపడుచున్నది. నిజమెఱిగిన వారికి జగత్తే బ్రహ్మరూపమున గోచరించును. శ్రుతిజ్ఞానమువలన సత్య మెఱింగినవారికి, జగము బ్రహ్మముగాను బ్రహ్మేతరముగాను గూడ గోచరించును. అజ్ఞానుల దృష్టికి బ్రహ్మ సత్యస్వరూపమునకును ప్రపంచ మిథ్యాస్వరూపమునకును భేదమే తెలియదు. అవిద్య మానవ మానస మందు స్థాపితమైయున్నది. జగత్తు సంపూర్ణముగా మిథ్యయను భావ మును వల్లభుఁడంగీకరింపఁడు. జగము మిథ్యయైనచో, నది బ్రహ్మతో నేకమనియుఁ జెప్పుటకు వీలులేదు. మోహమున కవకాశమున్నది కాని, దానికారణ మీశ్వరకృతము కాదు.

మాయాబద్ధమైన జీవాత్మ దైవానుగ్రహము లేనిదే ముక్తిఁబొందఁ జాలదు. మోక్షమునకు భక్తియే ప్రధానమార్గము. జ్ఞానము భక్తిని బోషించును. దేవునియందు దృఢవిశ్వాస మున్నచో సర్వపాపములు నశించును. కాని దీని కపార్థములు కల్పింపఁబడినవి. శరీరక్షోభ పద్ధతు లన్నిటిని వల్లభుఁడు గర్హించెను. దేహము దైవనిలయ మగు టచే దానిని హింసించుట తగదు. జ్ఞానసిద్ధికిఁ బూర్వము ననంతరము గూడఁ గర్మ ముండును[1]. మోక్ష ముత్తమ లక్ష్యము కాదు. శాశ్వత కృష్ణ సేవయు నాతని దివ్యలీలలందుఁ బాల్గొనుటయు నుత్తమ పరమావధి. వల్లభుఁడు పరబ్రహ్మమునకుఁ బురుషోత్తమునకును భేదమును జెప్పెను.[2] ముక్తపురుషులలో ననేక భేదము లున్నవి. కొందఱు సనకాదులవలెఁ బూర్వబంధముల నన్నిటి నుచ్ఛేదించి, దైవానుగ్రహముఁబొంది, ముక్తులై, వైకుంఠమున నివసింతురు. కొందఱు భక్తిని పెంపొందించు కొని, పరిపూర్ణ ప్రేమ గలవారై పరమేశ్వరునికి సహచరు లగుదురు. పరిపూర్ణముగా నిష్కామమగు నీశ్వర ప్రేమనే వల్లభుఁ డుద్బోధించి నాఁడు.

బ్రహ్మమునకును జీవజడజగత్తులకును సంబంధ మంశాంశి సంబంధము. భేద మప్రధానము; అభేదము యథార్థ మని వల్లభుఁ డుగ్గ

1) అణుభాష్యము 1,1,1

2) అణుభాష్యము 4,3,27.

ఢించెను. "తత్త్వమసి" "అహం బ్రహ్మాస్మి" "ఆ పరబ్రహ్మమే నీ" వ మనది పరమ సత్య మని యీతఁడు వచించెను. రామానుజుఁడు, నింబార్కుఁడు నది యాలంకారిక మనిరి. జీవాత్మ యానందమును జడపదార్థము చైతన్య మును, నానందమును బొందినపుడు, వీనికి బ్రహ్మముతో భేదము నశిం చుసు. దీనికి రామానుజుఁ డంగీకరింపఁడు.

17 — చైతన్య మతము

దాక్షిణాత్య వైష్ణవమతము శ్రీకృష్ణుని బృందావన లీలలు నెక్కు డుగా స్వీకరించియుండలేదు; కొంద ఱాళ్వారులు మాత్రము గోపీకృష్ణ వినోదములను స్మరించిరి. కాని ఉత్తర దేశమున నీ విషయము భిన్న ముగా నున్నది. నింబార్కు ననుసరించి, ముకుందప్రియురాలై న రాధ కేవలగోపికా నాయికయే కాదు; ఆమె కృష్ణుని శాశ్వత ప్రియపత్ని. గీతాగోవింద కర్తయైన జయదేవుని యొక్కయు, విద్యాపతి, ఉమాపతి, చండీదాసు (14-వ శతాబ్దము) ల యొక్కయు రచనలు బెంగాల్ బీహార్ దేశములలో నభ్యుదయ మందుచున్న రాధాకృష్ణ తత్త్వమును జూపు చున్నవి. దీనికిఁ గారణములు శాక్తేయ తత్త్వాచారములే. ఇట్టి వాతా వరణములోఁ బెంపొందిన సుప్రసిద్ధ వైష్ణవాచార్యుఁడగు చైతన్యుఁడు, విష్ణుపురాణ, భాగవత, హరివంశ, బ్రహ్మవైవర్త పురాణములలోఁ బ్రద ర్శింపఁబడిన కృష్ణచరిత్రముచే నాకృష్టుఁడై, తన మహనీయ వ్యక్తిత్వ శీలములఁదోడ్పాటుచే వైష్ణవమతమున కొక నూతనాకృతిని గల్పిం చెను. అతని విశాలదృష్టి చేతను, ప్రజాహిత భావములచేతను, నాతని కధికానుచరవర్గము లభించెను. కాని యాతని విచిత్ర రీతులకు సంప్ర దాయవాదులు మిక్కిలి చకితులైరి. మహమ్మదీయులను దనమత ములో స్వేచ్ఛగాఁ గలుపుకొనెను; తన ప్రప్రథమ శిష్యులలో నొకఁడు మునల్మాన్‌ఫకీరు. చైతన్యశాఖలో హరిదాసనుపేర నాతఁడు విశేష ఖ్యాతియు గౌరవమును గాంచెను. అతని శిష్యులు రూపుఁడు, సనాత నుఁడు ననువారు, హిందూసంఘముచే బహిష్కృతులు, మహమ్మదీయ మతమునఁ జేరి శత్రువులై నవారు, చైతన్యునిచేఁ దిరిగి స్వీకరింపఁ బడిరి. జీవగోస్వామి (16-వ శతాబ్దము) పిమ్మట బలదేవుఁడు నీ శాఖకుఁ

దత్త్వాధారములను గల్పించిరి. ఈ శాఖకుఁ జెందిన మూలశాస్త్ర గ్రంథములు, జీవగోస్వామి సత్సందర్భము, దానిపైఁ దానేవ్రాసిన సర్వ సంవాదినియను భాష్యము, బలదేవుని బ్రహ్మసూత్ర గోవిందభాష్యము, బలదేవుని ప్రమేయ రత్నాకరము సుప్రసిద్ధ గ్రంథములు. ఈరచయితలు కొంతవరకు రామానుజ మాధ్వులనుండి తమ భావములను గొంచిరి.[1] ఈశ్వరుఁడు, జీవులు, మాయ లేక ప్రకృతి, జ్ఞాన శుద్ధసత్త్వ లక్షణములు గల స్వరూపశక్తి, కాలము వనుపంచతత్త్వములను వా రంగీకరింతురు.

జ్ఞాన సిద్ధాంత విషయములో నీశాఖ చూపు విశిష్టత యేమియును లేదు. వేద ప్రమాణముతోఁ గలిసి సంప్రదాయ సిద్ధములగు జ్ఞానా ధారము లంగీకరింపఁబడెను. మిక్కిలి ప్రాతిపదికమైన జ్ఞానదశ మొదటఁ గలదనియు నందుండి సవికల్పక జ్ఞానముదయించెననియు జీవగోస్వామిచెప్పినాఁడు. స్వతస్సిద్ధమై సంబంధశూన్య మగు జ్ఞానము, సవికల్పజ్ఞాన పూర్వమైనది. ఇది నిర్వికల్పకజ్ఞానము, సవికల్పకమం దిమిడియున్నది. నిర్వికల్పక జ్ఞానములోని సత్యాంశము, సవికల్పక ములో సవివరముగా వ్యక్త మగును. అనఁగా నిర్వికల్పకజ్ఞానము యథార్థ జ్ఞానమే; సంబంధశూన్య మైన యింద్రియాతీత జ్ఞానమిట్టిదే. సకలభేదములను సమన్వయించు సామాన్యధర్మమును జీవగోస్వామి యంగీకరింపఁడు.[2] మొదట మనకు సామాన్యమును గూర్చిన సహజ జ్ఞానము, నా వెనుక గుణవిశిష్టమైన సామాన్య జ్ఞానమును లభించును. పరిశుద్ధబ్రహ్మస్వరూపమునుగూర్చిన జ్ఞానము నిష్ప్రంశయ జ్ఞానమే. కాని దాని నతిక్రమింపవలె నని జీవగోస్వామి నిశ్చయము.

సచ్చిదానంద గుణసహితుఁడైన విష్ణువే కృపాప్రేమరస స్వరూపి యగు సగుణదైవము. ప్రకృతిగుణ విరహితుఁడగుటచే నాతఁడు నిర్గుణుఁడు; సర్వజ్ఞత్వాది గుణములచే నాతఁడు సగుణుఁడు స్వరూప సంబంధముచే నీ గుణము లాతనికిఁ గలవు. బ్రహ్మ స్వరూపమును వ్యక్తి

1) ప్రమేయరత్నావళి పు. 8.

2) భగవత్సందర్భము పు. 55.

కరించు నీ గుణము లాతనిలో నున్నవి.[1] ఆతఁడే జగదుత్పత్తిస్థితి లయములకు కారణము. జగదుపాదాన ముఖ్యకారణము లాతఁడే.[2] తన పరాశక్తిచే నాతఁడు ముఖ్యకారణుఁడై, అపరా విద్యాశక్తులచే నుపాదాన కారణుఁ డగుచున్నాఁడు. ఆతని మూలరూపము నిర్వికారము. సగుణ రూపము మారుచుండును. దేవుని ముఖ్యలక్షణము ప్రేమయు,[3] నానంద శక్తియును, నానందమును.[4] అవతారము లాతని నిజస్వరూపములే కాని వ్యక్తులవలె నంశములుగావు.[5] ఆతని కనంతరూపము లున్నవి; వానిలోఁ బ్రేమనిధి యగు కృష్ణునిరూప ముత్తమమైనది. పరమేశ్వరుఁ డగు కృష్ణునికి మూడు ముఖ్యశక్తులున్నవి; అవి చిన్మాయా జీవ శక్తులు. చిచ్ఛక్తిచే నాతఁడు తన సంకల్ప జ్ఞానస్వరూపమును, మాయా శక్తిచే సృష్టి కర్మను, జీవశక్తిచే జీవకోటిని బోషించును. శ్రీకృష్ణు నుత్తమ శక్తిరూపము హ్లాదినీ రూపము. రాధ పరమానంద స్వరూపిణి.[6] జీవ గోస్వామి ననుసరించి, యీశ్వరుఁ డద్వితీయుఁడు. స్వస్వరూపములో నాతఁడు పరబ్రహ్మము. సృష్టికర్తగా భగవానుఁడు; మొదటిది నిర్గుణ రూపము; రెండవది సగుణరూపము. రెండవ దెక్కుడు నిజమైన రూప మని జీవగోస్వామి భావించెను. బలదేవు ననుసరించి, పరమేశ్వరుఁడు హరి; హరియొక్క ప్రభుత్వైశ్వర్య రూపము నారాయణుఁడు; ఆతని సౌందర్యానంద రూపము కృష్ణుఁడు.

జీవసహిత జగత్తు పరమేశ్వర శక్తులచే నావిర్భవించెను. అవి వానికి వేఱుగా నున్నను వానిపై నాధారపడి యున్నవి. అవి వానితో

---

1) మధ్వు ననంతరము, బలదేవుఁడు విశేషసిద్ధాంతము నంగీకరించి, స్వరూప శక్తి, దాని వికారములనుమాత్రమే వర్ణింపఁజేయును; ఏలన జగద్భేదములు సత్యాంశము లగుటచే వానిని నిరూపించుటకొక విశేష మవసరములేదు.

2) భగవత్సందర్భము 1,4,24

3) ఇదియే శ్రీ చూ. బలదేవుఁడు 3,3,40,42.

4) ప్రీత్యర్క 4,1,1.

5) స్వాంశా విభిన్నాంశా భేదము చెప్పఁబడెను. చూ. బలదేవుఁడు 2,3,47.

6) పోల్చు: "కృష్ణ స్వరూపిణీ· పరమానందరూపిణీ (బ్రహ్మవైవర్త పురాణము 5,4,1

నేకమునుగాదు, భిన్నమును గాదు. ఈ సంబంధ మొక యచింత్య భేదాభేదము. జగత్తు నిజమైనది; మిథ్యకాదు. అది జీవులను దేవుని నుండి తనపై పు కాకర్షించుటచే దానిని మాయ యనిరి. దేవుని సేవ కుఁడు, మాయాశక్తి వలన జగమునకు దాసుఁ డగుచున్నాఁడు.

ఈశ్వరుఁ డాత్మకు భిన్నుఁడై, తదధిపతియైయున్నాఁడు. ఈశ్వ రుఁడు సర్వవ్యాపి; ఆత్మ అణుమాత్రము.[1] జీవగోస్వామి నమన రించి యీశ్వరుని స్వరూపశక్తి, యాతని జీవశక్తి లేక తటస్థశక్తిని బోషించి, సృజింపఁజేయును. జీవశక్తి మాయ లేక బహిరంగశక్తిని బోషించును. ఈ శక్తు లీశ్వరునకు భిన్నములై యుండఁజాలవు. సృష్టి కాలమునఁ బ్రళయపూర్వమున్న జగన్నిర్మాణ స్మృతిగలిగి యీశ్వరుఁడు తానసేకము గావలెనని కోరి, తనలో లీనములై యున్న జీవులను, వాని కొఱకు భోగ్యవిషయములను, వేఱువేఱుగా సృజించును. మహత్తత్త్వము నుండి బ్రహ్మాండమునకు సర్వము నాతఁడు సృజించును. పూర్వయుగ క్రమము ననుసరించి వేదములను సృజించి, బ్రహ్మ కొప్పగించి, మిగి లిన సృష్టికార్యక్రమ మాతనిపైఁ బడవేయును. వేదములవలన బ్రహ్మ వస్తుమూల రూపములను స్మరించి, వెనుకటి వలెనే తిరిగి కల్పించును. వేదములలోఁ జెప్పఁబడిన యింద్రాదులు స్థానములు కాని, సిద్ధపురుష నామములుగావు. స్థానములు నిత్యములు. వాని నాక్రమించువారు మారుచుందురు.[2] జీవజడ పదార్థము లీశ్వర విశేషణము లని రామా నుజుఁడు చెప్పినాఁడు. జీవగోస్వామియు బలదేవుఁడు నవి యీ శక్తి రూపము లనిరి. అచేతన ప్రకృతి నీశ్వర విశేషణముగాఁజెప్పుటకు వీరు సంశయించిరి; వికస నది యీశ్వరునిలో వైషమ్య కారణమును గల్పించినదగును. అందుచే జీవగోస్వామి, ప్రకృతి యీశ్వరుని బాహ్య శక్తియనియు, నాతనికి దానితోఁ బరోక్ష సంబంధమే యున్నదనియు జెప్పెను. బలదేవుఁడు ప్రకృతియే మాయయనియు, నది యీశ్వరుని యీక్షణమాత్రమున నుత్పన్నమగుననియుఁ జెప్పినాఁడు. మాయాశక్తి

1) బలదేవుఁడు 2,2,41.

2) బలదేవుఁడు 1,3,30.

వలన జీవులు తమ సహజస్వరూపముఁ గఁ మఱచి, ప్రపంచ పాశబద్ధులగుదురు. భక్తివలనఁ గర్మ నశించును [1] కృష్ణుని ప్రేమించుటవలన సాక్షాత్కారము లభించును. రాధాప్రేమ రూపమున నీశ్వరానుగ్రహము జీవులపైఁ బ్రసరించును. జీవులు తన్ను మోక్షాపేక్షతో నాశ్రయింపవలెనని సృష్టికర్త యుద్దేశము. కామ మింద్రియగతము; ప్రేమ దైవ సంబంధము. భక్తియే మోక్షసాధనము. వేదములు భాగవతము ముఖ్యముగ నభ్యసింపవలెను. గురుభక్తి మిక్కిలి ప్రధానమైనది. మత విషయములలోఁ దర్కముపై నాధారపడరాదు. వర్ణ భేదము లప్రధానములు. ఎంత నీచుఁడైనను, దైవానుగ్రహపాత్రుఁడు. సర్వభూత దయ, వినయము, చిత్తశాంతి, నిష్కామత్వము, పవిత్ర హృదయము ముఖ్యముగా నార్జింపవలయు నైతికగుణములు.

శాశ్వతమగు నీశ్వర ప్రేమానుభవమే మోక్షము. [2] స్వర్గజీవులు పరమేశ్వర కింకరులై మహాభక్తులై యుందురు. ప్రేమయే మోక్షము. భక్తియే యథార్థమగు ముక్తి. భక్తివలన పునర్జన్మవిచ్ఛేదమై, జీవుని కీశ్వరసారూప్యము కలుగును. జీవేశ్వరైక్య మెన్నఁడును గలుగదు. [2] నిర్గుణ బ్రహ్మానుభూతి కలిగి, తరువాత సగుణ బ్రహ్మమైన భగవానుని సాక్షాత్కారము లభించును. నిర్గుణ బ్రహ్మానుభూతి, జ్ఞానసిద్ధ మగుటచే నుత్తమమైనది కాదు. భక్తివలనఁ గలుగు భగవత్సంసిద్ధి, దేహ పతనానంతరమే కలుగును. బ్రహ్మజ్ఞానము వలన జీవన్ముక్తి లభించుట కవకాశమున్నది కాని, భగవంతుని ప్రేమించుట కది చాలదు. రామానుజుని విశేషణ సిద్ధాంతమును దనశక్తిసిద్ధాంతముచే జీవగోస్వామి మార్పు చేసినాఁడు. కాని తన స్వభావమునకు విరుద్ధమగు గుణము నీశ్వరునకుఁ జెప్పరాదన్నచో నీశ్వరలక్షణ వ్యతిరేకమగు శక్తిని మాత్ర

---

1) మామూలు భక్తిరసలను చైతన్యుఁ డంగీకరించెను (1) శాంత (2) దాస్య (3) సఖ్య (4) వాత్సల్య (5) మాధుర్యములు. పూర్వదశ ఉత్తరదశలో నిమిడి యుండును మధురభక్తి పరిపూర్ణము వంగసారస్వతము భక్తిభావముల నతి విశద విభాగములుగాఁ జేసెను (చూ. రూపుని ఉజ్జ్వల నీలమణి.) (2) సచ్చిదానందైకరసే భక్తియోగే తిష్ఠతి (గోపాలతాపని ఉపనిషత్తు) చూ. బలదేవుఁడు 3, 3, 12.

2) బలదేవభాష్యము 1,1,17.

మెట్లు చెప్ప వీలగును: ఈ శాఖకుఁజెందిన కొందఱు తాము మధ్వాశ్రితులమని చెప్పుకొందురు కాని, నిజముగా వీరు రామానుజునకు సన్నిహితులు; ఏలన, భిన్నత్వమును వీ రంగీకరించినను, జీవేశ్వరైకతమును సమర్థింతురు. భేదము లీశ్వరశక్తి సంజాతములు. అత్యంబ మచింత్యము. తన సర్వసంవాదినిలో నీశ్వరుఁడు, గుణములకు నేకము గాఁడు, భిన్నములునుగాదని జీవగోస్వామి యంగీకరించెను.

ఉదాహృత గ్రంథములు

1. అవలన్:— మహానిర్వాణతంత్రము
౨. అవలన్:— శక్తి; శాక్తము
౩. బార్నెడ్:— భారతీయహృదయము
4. కార్పెంటర్:— భారతదేశ మధ్యయుగాస్తికమతము
5. భటర్జీ:— కాశ్మీర శైవము
6. మాధవుఁడు:— సర్వదర్శన సంగ్రహము, 5, 8 అధ్యాయములు
7. మాధవుఁడు:—బ్రహ్మసూత్ర, గీతాభాష్యములు
8. పిల్లిస్వామి పిళ్ళ:— శైవసిద్ధాంత రచనము
9. పద్మనాభాచార్యుఁడు:— మధ్వజీవితోపదేశములు
10. పోప్:— తిరువాసగమ్
11. శ్రీనివాసయ్యంగార్:— భారతీయతత్త్వ ముఖ్య దశలు,
అధ్యా ౨, ౪,

శివసూత్ర విమర్శిని.

భారతీయతత్త్వశాస్త్రము

ఏకాదశాధ్యాయము

సమాప్తి.

1 – తత్త్వజ్ఞాన వికాసము

భారతదేశ విజ్ఞానచరిత్రయొక్క పర్వదశలలోను, మానవుఁడు జీవించు బాహ్య వ్యావహారిక ప్రపంచమునకు లోపల, నాత్మశక్తికి నివాసమై, సూక్ష్మము, నధికసత్యమునైన వేఱొక యథార్థ జగత్తున్నదను భావము జాతి దృక్పథమున నెప్పుడును ప్రకాశించుచునే యున్నది. జగద్రహస్యము నెఱిఁగి, పరుదశాతీతమైన ధార్మికాధ్యాత్మికోన్నత సీమ నుద్గమన మొనర్చుటకు మానవుఁడుచేయు నఖండ కృషికి భారతవర్ష ముదాహరణము కాఁగలదు. చతుస్సహస్ర వత్సర పరిమితి గల యీ కృషి మనయెదుట నున్నది. సింధు, పంజాబులలో లభించిన పూర్వ యుగచిహ్నములను బట్టి యీ చరిత్రకాలము చాలవెనుకకుఁ బోవుచున్నది. మనుష్యుల ప్రవర్తనము సక్రమమైనదో, వక్రమైనదో పైనుండి చూచుచున్న ఆకాశ సూర్యదేవతలు లోకమును బరిపాలించుచున్నారను నమాయికపు విశ్వాసము; మన ప్రార్థనలను వినికాని, మన వైదిక కర్మాచరణ ఫలితముగాఁగాని మన కోర్కులను ప్రసాదించు దేవత లొక్కఁడే యగు పరమేశ్వరుని భిన్నరూపము లను విశ్వాసము; ఏ పావనాత్మ నెఱుఁగుటచే శాశ్వత జీవితము సిద్ధించునో ఆ యాత్మ మనలో నిహితమైయున్న పరమాత్మయేయను స్థిరనిశ్చయము; నాస్తిక సంశయ కర్మవాద సముత్పవము, నావెనుక దేవుఁడున్నను లేకున్నను మనోవాక్కాయశుద్ధి గలిగి, యెట్టిదుష్కార్యమును జేయకుండుట వలననే జీవబంధ విచ్ఛేద మగునని బోధించిన జైన బౌద్ధ నైతిక తత్త్వములచే నివి తుడిచివేయఁబడుటయు; పరమాత్మకుఁ బరమార్థగుణ పరిపూర్ణతయే కాక నైతిక గుణపూర్ణత నాపాదించు భగవద్గీతయొక్క విశాలాస్తిక

తత్త్వము; వేటికి నుపయోగములోనున్న జ్ఞానప్రపంచ ప్రధాన ద్రవ్య నిర్మాణముచేసిన న్యాయశాస్త్రము; ప్రకృత్యర్థవివరణ మొనర్చిన వైశేషికదర్శనము; బాహ్యాంతరంగిక ప్రకృతితత్త్వపరిశోధన లొనర్చిన సాంఖ్యమతము; ముక్తిమార్గమున బాటలు వేసిన యోగ శాస్త్రము; సాంఘిక నైతిక నియమావళిని గల్పించిన మీమాంసయు; పరమాత్మ స్వభావ వివరణ మొనర్చిన శంకర, రామానుజ, మాధ్వ, నింబార్క, వల్లభ. జీవగోస్వాముల మతసృష్టి, మానవజాతి చరిత్రలో స్తుతిపాత్ర మగు తత్త్వ వికాసమును ప్రదర్శింపఁగలదు. ఒక పద్ధతి నుండి యింకొక పద్ధతియు, నొక శాఖనుండి యింకొకశాఖయు సహేతుకక్రమ మున నుద్భవించెను. భారతీయుని జీవితము, భౌతిక సాంఘిక సాంస్కృతి కావసరముల ననుసరించి పరివర్తన మందుచుఁ బురోగ మించుచు నూత్నరూపములఁదాల్చుచు వచ్చినది. ప్రారంభదశలలో మొట్టమొదటి సారిగాఁ బ్రాచీన భారతీయులు సర్వము తామే చేయ వలసి వచ్చెను. తా మాధారపడుట కెట్టి పూర్వ విజ్ఞానమును లేక పోయెను. ఇప్పుడు లేని యనేక కష్ట సమస్యలను వా రెదుర్కొనవలసి వచ్చినది. కాని విజ్ఞానానుష్ఠాన జగత్తులో వారు సాధించినది సామాన్య విజయము కాదు. కాని విజ్ఞానచక్రము పూర్తికాలేదు; నూత్నరూప నిర్మాణావశ్యకత లేకపోలేదు, జగద్రహస్యము సువ్యక్తము కాలేదు; తత్త్వజ్ఞాన మింకను బాల్యదశను దాఁటిపోలేదు. భారతీయ విజ్ఞాన పరిశీలనము—ఏ విజ్ఞాన పరిశీలన మైన నిట్టిదే— పరమార్థ మనంతరహస్య సమస్యాన్వితమైనదనియు, దానినిఁ బరిష్కరింపఁగోరు మానవు నవిచ్ఛిన్న కృషి మహోల్లాసపూరిత మైనదనియు విదిత మొనర్చును. మానవ విజ్ఞాన దేవాలయ నిర్మాణములో నొక క్రొత్తశిలను జేర్చుట కును; జ్ఞాననిధిలో నొక క్రొత్త నాణెమును జమచేయుటకును పరం పరగా నుదయించిన వైజ్ఞానికశేఖరులు తీవ్రకృషిసల్పిరి. కాని మానవ ప్రజ్ఞ లక్ష్యమును జేరలేక పోయెను; గమ్యస్థానమును జేరుటకు యత్న మును విరమించుటకుఁ గాని దానికి వీలులేదు. ఘనమైన గత విజ్ఞాన మునకు వారసులమై, వారు వెలిఁగించియిచ్చిన విజ్ఞానదీపిక, అనంత ముగా మన లవలముకొని యున్న గాఢాజ్ఞానాంధకారము దొలఁగించుటకుఁ జాల దను విషయము మన కెక్కుడు స్పష్టముగాఁ దెలియుట కవకాశ

మిచ్చినవి. తత్త్వవేత్తల సర్వప్రయత్నముల ఫలిత మేమనఁగా, సత్యమునుగూర్చిన మహాసమస్యల యెదుటఁ, బూర్వయుగారంభ దశలలో మన మెచట నిలిచితిమో నేఁడు నచటనే నిలిచియుంటిమి; పరిచ్ఛిన్న మనఃకల్పిత పాశములచేఁ బరమార్థరహస్యసమస్యయును జాతికి బంధింపఁబడిన మాన మెన్నఁడు నట్లే నిలిచియుండుము. కాని తత్త్వజ్ఞానాన్వేషణ మెన్నటికిని వ్యర్థమైన కృషి యని తలఁపరాదు. మనకుఁ దగులొ్కనియున్న గొలుసుల యొత్తిడి, చప్పుడులచే నివి మనకు సువ్యక్తము లగును. మన యపరిపూర్ణతను మనకు సుస్పష్టమొనర్చి పరిపూర్ణతకై మనలోనున్న దాహము నుద్రేకింపఁజేసి, మన క్షణిక జీవితము లెంత నిస్సహాయు ..లో ప్రవర్తింతుము. ప్రపంచ స్వస్వరూపము మన బుద్ధిగోచర మగునంత ప్రత్యక్షవిషయము కాదని తెలియుటలో నాశ్చర్య మేమియును లేదు. ఏలనఁ దత్త్వవేత్త యనఁగా జ్ఞానము నుపాసించువాఁడే కాని పొందినవాఁడు గాఁడు. యాత్ర ముగియుటలో విశేషములేదు; యాత్రయే ముఖ్యము. కడఁజేరుటకంటెఁ, జేరుయత్నములో నధికానంద మున్నది.

మన రచన ముగించుచుంటిమి కావున, మనకుఁ దెలిసిన చారిత్రక సత్యాంశముల ననుసరించి, మన కభ్యుదయ మున్నదని నమ్మనగునా యని ప్రశ్నించుకొన వచ్చును. మానవ విజ్ఞాన పరిణామము పురోగమనమా లేక తిరోగమనమా ? నేఁడు మనకుఁ గలిగిన ఫలిత మర్థ రహితము, హేతు శూన్యమును గాదు. పురోగమనమునందు భారతదేశమునకు విశ్వాస మున్నది; మన మిదివఱలోఁ జూచినరీతిగా సృష్టిలయ చక్రమున కొక క్రమానుబంధ మున్నది. కాలగతిలో నంతర్వ్యాప్తియైయున్న సూత్ర మవిచ్ఛిన్నము. గతము నున్మూలింప యత్నించు విప్లవము లైనను దాని నుద్ధరించుటకే సహకరింతుము. తిరోగమించు తరంగములు ప్రవాహపురోగమనము నరికట్టుటకు బదులు ముందునకే కొనిపోవును. మనదేశమున మెన్నటితో గతించి నట్టి జీర్ణశకములవంటివి నిజముగాఁ బూర్వదశలఁ దొలఁగించి, నూత్న జీవిత సృష్టిచేయుటకుఁ దోడ్పడు సంధికాలములు. జీర్ణదశ, వికాసదశ, రెండును గలసిపోవును. ఒక ఘట్టములో నభ్యుదయశక్తు లప్రతిహతవేగముతో ముందుకుఁ

బోవును; మఱొక దశలో నీ శక్తి ముందుకు వెనుకకు నూగిన లాడును; కొన్ని వేళల నభ్యుదయ శక్తుల సఁటిచివేసి తిరోగమనశక్తులు విజయమందును; కాని మొత్తముమీఁద, భారతీయతత్త్వచరిత్ర మభ్యుదయ మార్గమునే పట్టినని చెప్పనగును. ఇట్టి పరిణామ ప్రవాహములోఁ గొన్ని విలువగలవి కొట్టుకొనిబోయి, నశించినవని చెప్పకొనకుండు టవివేకము. గతచరిత్ర మొకవిధముగా నడచినదని దూషించుటకాని, విచారించుటకాని వ్యర్థమైనవని ఇంకొకపద్ధతినే చరిత్ర నడచియుండిఐచో నింతకంటె నికృష్టఫలితము లిచ్చి యుండెడిదేమో ! రాఁబోవుదశ మనకు ముఖ్యమైనది. వెనుకటి తరములవారి భుజములపై మనము నిలిచి యుండుటచే వారికంటె దూరముగా మనము చూడఁగలము. దృఢతరముగాఁ బూర్వులు వేసిన పునాదులనుజూచి సంతుష్టినొంది యూరు కొనక, నవ్యదృష్టితోఁ బ్రాచీనుల యత్నమును మిశితమొనర్చి, మఱియు నుత్కృష్టమగు నిర్మాణమును జేయుటకై మనము కృషి యొనర్పవలెను.

2—సర్వతత్త్వములలో నేకత్వము

భారతీయ విజ్ఞానవేత్తల సర్వ ప్రయత్నములలో నేదోయొక రూపమునఁ బ్రస్ఫుటముగా గోచరించుసూత్రములు రెండు గలవు. సంప్రదాయము నాదరించుటయు, స్వచ్ఛపత్యోపాసనయునై యున్నవి. తనపూర్వులు ప్రవచించిన సిద్ధాంతములు తత్త్వశోధ నిర్మాణమునందుఁ జేరిన శిలలు; వాని నూడఁబెఱికినచోఁ దన సంస్కృతి దూషితమగును. కొన్ని యనమకూల లక్షణము లున్నను తమ సంప్రదాయ వైభవము నెభ్యుదయ కాములైనవా రెన్నఁడును దృణీకరించరు. ఈ విజ్ఞానవేత్తలు సంప్రదాయవిజ్ఞానరాశిపైఁ బ్రబలదృష్టి కేంద్రీకృతమైయుండుటచే దానిలోని భావముల కర్థవివరణమును, నర్థాంతరము లను, నూత్నార్థములను జేసి, కొన్నిటి నుపేక్షింతురు. అర్వాచీన భారతీయ వైజ్ఞానికులు జగద్యథార్థస్వరూపమునుగూర్చి ప్రాచీను లొసఁగిన భిన్నములగు తత్త్వనిర్ణయములను సమర్థించి, మొత్తముపై నవి యేకసత్యమునుదెల్పు భిన్నభావములని నమ్ముదురు. ఈ విభిన్న

భావములు మన కజ్ఞాతమగు ప్రపంచమును గూర్చి మానవమానస మొనర్చిన పరస్పర సమన్వయశూన్యములైన కల్పనములనికాని; కేవల మూహపై నాధారపడిన నిరాధార తత్త్వభావ సంకలనములనికాని వారు తలఁపరు. తత్త్వసౌధరాజమంతయు నేకైక మహామానస పరికల్పితమే యనియు, నందలి భిన్నభావము లా సౌధరాజములోని స్తంభ ద్వారాది వివిధభాగము లనియు వారు విశ్వసింతురు.

తర్కము, శాస్త్రము, తత్త్వము, మతము నవినాభావ సంబంధములు గలవి. విజ్ఞాన పరిణామములలోఁ బ్రతి నూతనశకము నొక నవ్యతర్కసంస్కారముతో నారంభమైనది. మానవ విజ్ఞాన స్వభావాంతర్యమును జూపున దగుటచే విజ్ఞాన నిర్ణయ విధాన మధిక ప్రయోజనము కలది. తర్కహేతు నియమావళి ననుసరింపనిదే స్థిరత్వనిర్మాణ మసాధ్య మని న్యాయశాస్త్రము ప్రకటించును. భౌతిక ప్రపంచ నిర్మాణములోని భిన్నాంశముల నెఱుఁగనిదే సంతృప్తికరమగు తత్త్వజ్ఞానము లభింపదని వైశేషికదర్శన ముగ్గడించును. మనము మేఘములలో మేడలను గట్టఁజాలము. భౌతికశాస్త్రము, తత్త్వశాస్త్రము వేఱైనవి; వానిని మనము మిశ్రమముచేయుటకు వీలుపడదుఁగాని ప్రకృతి శాస్త్ర ఫలితముల కనుగుణమైన తత్త్వశాస్త్ర విధానమును నిర్మించు టవసరమై యున్నది. కాని భౌతికజగత్తును గూర్చిన సత్యములను విశ్వజగత్తున కన్వయింపఁజేయఁ బూనుటఁ బ్రకృతి శాస్త్రము ననుసరించి తత్త్వమును నిర్ణయించు దోషమునకుఁ బాల్పడుటే యగును. ఇట్టి ప్రమాదములోఁ బడరాదని సాంఖ్యదర్శన ముద్ఘోషించుచున్నది. ప్రకృతి సామగ్రి చైతన్యము నుదయింపఁజేయలేదు. అచేతన ప్రకృతినుండి చేతన ప్రకృతిని, చేతన జగత్తునుండి యచేతన జగత్తును సృజింపఁబూనుట వ్యర్థ ప్రయత్నమగును. యథార్థ జగత్తు ప్రకృతి శాస్త్రమునకును, వ్యవహార జీవితమునకును జూపట్టునదేకాక, యోగతత్త్వానుభూతి విషయ మని యోగదర్శనము చెప్పుచున్నది. పూర్వ మీమాంస ధర్మమును, వేదాంతము బ్రహ్మజ్ఞానమును బోధించును. చేతనాచేతన జగత్సంబంధమే తత్త్వశాస్త్రమునకుఁ బ్రధాన సమస్య. దీనినే వేదాంతము స్వీకరించి పరిష్కరించును. ఋషు లన్వోన్య వ్యతిరేక జ్ఞానులు కారను

సత్యము తత్త్వదర్శనమునకు నన్వయించును. న్యాయవైశేషిక భౌతిక తత్త్వము, సాంఖ్యయోగద్వైతము, వేదాంతా ద్వైతముల లోని భేదము, వీనిలో నొకటి సత్యము, వేరొక టసత్యము నగుటచేగాక వల్పాధిక సత్యములను గలిగియుండుటచే గలిగినది. అవి క్రమముగా మంద మధ్యమోత్తమాధికారుల కుపయోగించునవై యున్నవి. ఈ భిన్న భావము లొకేసత్య మను శిలనుండి చెక్కఁబడిన భిన్నాకృతులు. అసత్య శిలమాత్ర మేకము., పరిపూర్ణమునై నది. జగత్తత్త్వమును నిర్ణయించు నే శాస్త్రము.ను, తర్క-ప్రకృతి శాస్త్రముల యొక్కయు, మనశ్శాస్త్ర ధర్మ శాస్త్రముల యొక్కయు, మతవేదాంతముల యొక్కయు, వివిధ భావ ములను స్వీకరించి సమన్వయింపనిదే, సమగ్రము కాఁజాలదు. భారత దేశములో నుదయించిన ప్రతి దర్శనము నొక ప్రత్యేక జ్ఞానసిద్ధాంత మును, చేతనా చేతనములను, ధర్మ మతములను గూర్చిన విశిష్టభావ ములను నిర్వచించి యున్నది. ప్రకృతిశాస్త్రముల పరిశోధనా ఫలిత ముగా భౌతిక జగత్తును గూర్చి మన విజ్ఞాన మపరిమితముగాఁ బెంపొంది నది. అందువలన నెట్టి సంకుచిత దృష్టియు మనకు సంతృప్తి నీయఁ జాలదు. ప్రకృతిశాస్త్ర మన స్తత్త్వశాస్త్రముల ఫలితముల నమశీలింపని భావిత త్త్వ నిర్మాణములు నిరర్థకము లగును.

3. తత్త్వశాస్త్రము – జీవితము

జీవితమును నియమించి, సక్రమ ప్రవృత్తిలో నడపుటే తత్త్వ శాస్త్ర కర్తవ్యము. భ్రమ ప్రమాదములతోఁ గూడిన భవసాగరమునందు మన జీవితమను నావ చుక్కానివట్టి క్షేమముగా నడపునదే తత్త్వశాస్త్రము. సజీవమై తత్త్వశాస్త్రమున్నచో నది ప్రజా జీవితమునకు దూరమై యుండదు. విజ్ఞాన వేత్తల భావములు వారి జీవితానుభవ పరిణామ ఫలితములే. మనమువారి నభినందించి, పూజించుటేకాక, వారిదృష్టిని మన మార్గింపవలెను. వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులు, గార్గీ యాజ్ఞవల్క్యులు, బుద్ధ మహావీరులు, గౌతమ కణాదులు, కపిల పతంజలులు, బాదరాయణ జైమినులు, శంకర రామానుజాదుల చరిత్ర కుపయోగించు నామ మాత్రములు కాక, మన జీవితములను తీర్చి దిద్దు మహావ్యక్తులు.

వారిదృష్టిలో సంతర్దర్శనాను భవములపై నాధారపడు బ్రహ్మాండమును గూర్చిన విశ్వవిశాల భావము తత్త్వశాస్త్రము. విజ్ఞానము తుదిగాంచి నపుడు, జీవితానుభూతి యను పరమప్రమాణముచే నిరూపింపఁబడి యది మతి మగును. తత్త్వశాస్త్ర మొసఁగు సుశిక్షణమే మతానుష్ఠాన సిద్ధి యేకకాలమం దగును.

4. మధ్యయుగ తత్త్వశాస్త్ర జీర్ణదశ

ఈ గ్రంథ ముద్ధరించి చూపిన సాక్ష్యమును బట్టి, భారతీయ మానసము సమాలోచన ప్రవృత్తియనిన భయపడునని విమర్శ కవకా శములేదు. పుక్కిటిపురాణములను నమ్మి, తదతీతమైన విజ్ఞానము మధ్యవింపఁజేయుటకు వలయు నిష్పాక్షిక పటుత్వసంపదలేనిదే ప్రాక్ఖండ దృష్టి యని, భారతీయ విజ్ఞాన పరిణతి సంతను మనము త్రోసిపుచ్చు టకు వీలుపడదు. కాని గతించిన మూఁడు లేక నాలుగు శతాబ్దముల భారతీయ విజ్ఞానచరిత్రలో నట్టి విమర్శ కవకాశ మిచ్చు సందర్భము లున్నవి. తా నిదివఱలో వహించిన ఆసియాఖండవిజ్ఞాన నాయకత్వ మును భారతదేశము వహించుట మానివేసినది. యుగయుగముల నుండి అవ్యాహత వేగమున వరదలై ప్రవహించిన భారతీయ విజ్ఞాన మహావాహిని, నేఁడు వేగము బోయి, చలనము నశించి, నిలువ నీటికి నిలయమై, పాడుపడియున్నది. ఈ జీర్ణదశకుఁ జెందిన తత్త్వశాస్త్ర రచయితలు తాముసు పత్యారాధకుల మని చెప్పుకొనిరే కాని, నిజముగాఁ బాక్షికవాద శాఖలకుఁ జెందిన సంప్రదాయాగత సిద్ధాంతములనుబట్టుకొని ప్రాఁకులాడుటే సత్యారాధనమని వారిభావము. ఇట్టి వాదలాలనులగు తత్త్వకోవిదుల తమ యెదుట కృశించి, సైకత భూములలో నింకి బోయి యదృశ్యము లగుచున్న పిల్లకాలువలను జూచి, సువిశాల గంభీరమగు భారతీయ విజ్ఞాన ప్రవాహిని యని భ్రమించుచున్నారు.

ఇట్టి ఫలితమున కనేక కారణము లున్నవి. మహమ్మదీయ పరి పాలనచేఁ గల్గిన మార్పులు ప్రజా మానసములను సంప్రదాయ సంకు చితదృష్టికి బంధించినవి. స్థిర నిర్ణయములను, సాంఘిక స్థాయీభావ

మును ప్రతిఘటించి, వ్యక్తిగతాభిప్రాయములను స్వతంత్రముగాఁ బ్రకటించి, భావ సాంకర్యము నుద్భవింపఁజేయు దినములలోఁ బ్రమాణ భూతమై శాసించు విజ్ఞానావసరము కన్పట్టినది. మతప్రచార కార్యక్రమముతోఁ గూడిన మహమ్మదీయ విజయము, ననంతరము వచ్చిన క్రైస్తవ ప్రచారకోద్యమము హిందూసంఘ స్థాయీభావము నుఱ్ఱూఁత లూఁగింప యత్నించినవి. అట్టి సంచలన యుగములో సంఘధర్మములకు క్షేమ ముండవలె నన్నచోఁ బ్రమాణ భావన మను నిశ్చలస్తంభము నంటిపట్టుకొని యుండుటే మార్గమని తలపఁబడెను. విజ్ఞాన సంఘర్షణసమయమున, హిందువు తన ధర్మక్షేత్ర సంరక్షణార్థము నియమావళి యను కంచె వేసికొని, విజాతీయ భావములందుఁ బ్రవేశించకుండ నరికట్టెను. హిందూ సంఘము హేతువును నమ్మక, వివాదములకు విసిగి, సంశయించుటే పాపమను ప్రమాణము నాలింగనమొనర్చుకొని కూర్చుండెను. ఈ విధముగాఁ దాను బెట్టుకొన్న దీక్షకు బద్ధురాలై హిందూసంఘ మపజయ మందెను. అంతతో స్వతంత్ర విజ్ఞానవేత్త లంతరించిరి; పూర్వసందేశములనే స్మరించి, కొత్తబాటలను ద్రొక్కుట కసమర్థులైన పండితులు మిగిలిరి. తమకుఁ దెలిసినదే కాక మిగిలిన దేమియు లేదని కొన్ని శతాబ్దములపాటు వారాత్మవంచనకు లోనైరి. వారు తత్త్వశాస్త్ర మనఁగా గతించిన తత్త్వశాస్త్ర చరిత్రమే యని భ్రమించుటచే నిర్మాణాత్మకశక్తి వారినుండి తొలఁగిపోయెను. హిందూసంఘము తనకర్తవ్యమును దిగవిడచి మిథ్యాభావ పాశబద్ధమైనది. హేతుపద్ధతికి మార్గదర్శి, సంరక్షకురాలునైన సంఘము దానిని విడిచి, తనకుఁదా నపకృతి యొనర్చుకొనెను. విజ్ఞానయాత్ర చిరకాలము నుండి చాల దూరము చేసి, నేటికి గమ్యస్థానమును జేరినదని యనేకులు భావించి, విసిగి, వేసారి, విశ్రాంతిపుఖులైరి. ఇదిఁ నిజముకాదని యెఱిగిన కొలఁదిమందియు, నజ్ఞాతక్షేత్ర వైశాల్యమును జూచి, దానినిఁ బరిశోధించుయాతన అనుభవించుటకు భీతిగొని యూరకుండిరి. శాశ్వతములు మహాక్లిష్టములునైన సమస్యల నెదుర్కొనుటకు దుర్బల హృదయులకు జంకు పుట్టును. సత్యముయొక్క అనంతస్వరూపము నన్వేషించుటవలనఁ గలుగు మతిసంచలమునుండి తొలఁగిపోవ నెంతటిమేధావులైనను యత్నింతురు. బలవత్తమములైన మానవశక్తులకుఁగూడ

మాంద్యమునఁబడు దశ లుండును. గతించిన మూఁడు, నాలుగు శతాబ్దములలో శాస్త్రీకోత్సాహము మాంద్యమునఁ బడినది.

5 - ప్రస్తుత స్థితి

నేఁడు ప్రపంచ మహామతములు భిన్న విజ్ఞాన వాహినులు భారత పుణ్యభూమిలోఁ గలసికొనినవి. పశ్చిమ ఖండ విజ్ఞాన సంపర్కము మనలో నిటీవలఁ బెంపొందిన నివృత్త్యాత్మకా సంతృప్తిని చెదరఁగొట్టినది. ఇతర సంస్కృతి నభ్యసించుటవలనఁ బారమార్థిక సమస్యలకు నెన్నఁడు మార్పు లేకుండ నిర్ణయింపఁబడిన శాసనపూర్వక సమాధానములు లేవని తెలిసినది. దానివలన సంప్రదాయ సిద్ధములగు సమాధానములందు విశ్వాసము దెబ్బతిన్నది; విజ్ఞాన వైవిధ్యస్వాతంత్ర్యము అధికముగా గుర్తింపఁబడినవి. సంప్రదాయము కదలుట కారంభించినది. కొందఱు విజ్ఞానవేత్తలు పూర్వపు పునాదులపై నూతననిర్మాణము చేయఁదల పెట్టగా, మఱికొందఱు వానినిఁ బూర్తిగాఁ నిర్మూలింపఁ బూనిరి. ఈ సంధియుగ ముత్సాహోందోళనాభరితమైయున్నది.

గత శతాబ్దములో భారతదేశము ప్రపంచవిజ్ఞాన ప్రవాహమునకు దూరమైన యొక దుర్గంధ జలతటమున నిలిచినదికాని నేఁ డట్టి యేకాంత జీవితము తుదముట్టినది; మూఁడునాలుగు శతాబ్దముల యనంతరమువచ్చు చరిత్ర రచయితలు భారత పశ్చిమఖండ సంపర్క ఫలితములనుగూర్చి విశేషము వ్రాయవలసి యుండును. కాని యా ఫలితము లింకను మన దృష్టిగోచరములు కాలేదు. భారతదేశ మందుఁ గలిగిన ఫలిత మే మనఁగాఁ, ప్రజల అనుభవరంగము వైశాల్యమును బొందినది; విమర్శ దృష్టి పెంపొందినది; నిరర్థక భావములయెడ నరుచి జనించినది.

ఈ పరిణామములో నింకొక విశేషమున్నది. విజ్ఞాన క్రియారంగ ముల రెంటియందును గూడ, నరాజకదశ యందువలెనే అస్వతంత్రదశ యందును మానవు నుత్సాహశక్తి మందగించును. విజ్ఞాన నాగరికత విషయములో నీ రెంటికిని భేదము లేదు. అరాజకము వలన వార్థిక క్లేశ వినాశములు, సాంఘిక ప్రమాదములు కలుగును; పరదాస్యము

వలన నార్థిక సుఖస్థైర్యములు, సాంఘిక శాంతియు లభించును. నాగరకతా ప్రమాణములతో నార్థిక సంపదను, సంఘ శాంతిని బోల్చుట భావసాంకర్య మగును. కొన్నితరములుగాఁ దా ననుభవించుచున్న యంతఃకలహములు, తత్ఫలితములుగా సంభవించిన వ్యక్తిగతక్లేశములు భరింపలేక 19-వ శతాబ్దారంభమున బ్రిటిష్ పరిపాలన సంభవించు టొక స్వర్ణయుగారంభముగా భావించిన భారతీయులనాఁటి భావములను మన మర్థము చేసికొనఁగలము. కాని నేఁటిపరిస్థితిలో మానవ హృదయకోశము నుండి బయల్వెడలు కోర్కి సౌకర్యముకొఱకుఁగాదు, సుఖముకొఱకు; శాంతి క్రమగతికొఱకుఁ గాదు, స్వతంత్ర జీవితముకొఱకు; స్థిరమగు నార్థికస్థితి, న్యాయమగు పరిపాలనకొఱకు గాదు; ఎంత దుర్భరవ్యయప్రయాసలతో నిండియున్నను తనలక్ష్యమును తానే స్వయముగా సాధించుకొను స్వాతంత్ర్యముకొఱకునై యున్నది. ఇట్టి నేఁటి భారతీయునికోర్కి నాదరముతో మనము గ్రహింపవలెను. రాజకీయ స్వాతంత్ర్యలోప మున్నచోట నితర గుణసంపాదనము సాధ్యపడదు. ఆంగ్లపరిపాలనము దేశమునకు శాంతి భద్రతలను జేకూర్చినది కాని, యవి సాధనములే కాని లక్ష్యములు గావు. అగ్రస్థానము దీని కీయవలెనో దాని కిచ్చినయెడల, ముఖ్యమైన దాత్మ స్వాతంత్ర్యము; ఆర్థిక స్థైర్యము, రాజకీయ రక్షణము సాధనము మాత్రమే. ఎంత న్యాయవిజ్ఞానహేతువైనను, నాత్మలక్ష్యములను గుర్తింపని పరప్రభుత్వ విశృంఖల పరిపాలనము తనరాజ్యములోని ప్రజల కుత్సాహము నుదయింపఁజేయలేదు; వారిలో సజీవప్రవృత్తిని రేకెత్తింపఁ జాలదు. ప్రజాకోటికిఁ బ్రాణప్రదములైన, చైతన్యప్రభ, స్వతంత్ర సమాలోచన శక్తి, స్వేచ్ఛతోఁ గూడిన ఉమగడ, మానసికానందము, శాంతిసమృద్ధి మున్నగు జీవశక్తు లింకిపోవుచుండఁగా, భారతీయులు తమ భారము తగ్గినదని కాక, తమ యస్వతంత్రతాభారము క్రుంగించుచున్నదని తలఁచుటలోఁ దప్పులేదు. అట్టిప్రజల కాంగ్లేయుల మహాకార్యములను గూర్చి చెప్పుట నిష్ప్రయోజనము; ఏలన, చరిత్రయొసఁగు నిర్ణయ మొక కార్యమువలనఁ గలుగు నాత్మౌన్నత్యముపై నాధారపడును. గతించిన తరములలోని ప్రజానాయకుల లక్ష్యములు పూర్వభావ ప్రతిధ్వనులే కాని, నూత్నభావములను బ్రకటింపలేకపోవుటకుఁ గారణము పశ్చిమ

విజ్ఞానపుదాడిచేఁ గలిగిన పరవశత్వము, పరాజయపరాభవము నై యుండె నని చెప్పవచ్చును. ప్రస్తుత భారతీయ దృష్టి నే పేరునఁ బిలిచినను, అశాంతి, ప్రతిఘటన, విప్లవము — ఏదైనను దాని మూలకారణములు బ్రిటిష్ వారెఱుఁగనివికావు. సహజముగా శ్రేష్ఠతరమైనదని తాము నమ్మిన తమ నాగరికతను దెచ్చి, భారతీయులపైఁ జొప్పించి, భారతీయోద్ధరణమునకు, వికాసమునకు నది యుక్తమైనదని — బ్రిటిషువారు బలవంతముగాఁ బ్రచారముచేయఁ బూనుకొని, మితి, విరతి లేకుండఁ జేసిరి. ఇట్టి సాంస్కృతిక సామ్రాజ్య ప్రచారము నెడ భారతదేశమున కెట్టి యాదరభావమును లేదు. ప్రాచీనాచారములను వారు నమ్మి వాని నాశ్రయించిరి; ఏలన రాగద్వేషోద్రేకాంధత నుండి వారి నవి కాపాడినవి. భారతీయ పూర్వచరిత్రతోఁ బరిచయముగలవారు ప్రజలు తమ యాధ్యాత్మిక స్వగృహమున నివసింపఁ గోరుట నాదర దృష్టితోఁ దిలకింపఁగలరు; ఏలన, "ప్రతివ్యక్తియుఁ దన స్వగృహములో రాజే. ఈ యాంతరంగికస్వేచ్ఛ నరికట్టు రాజకీయదాస్యము దారుణావమాన హేతువుగాఁ బరిగణింపఁబడెను. అంతరంగ స్వపరిపాలనోత్కంఠయే బాహ్యమున స్వరాజ్యకాంక్షయై ప్రబలినది.

కాని భావిదశ విశేషాశా సంభరితమైయున్నది. భారతదేశ మాంతరంగిక స్వాతంత్ర్యమును గాంచినచో నప్పుడు పశ్చిమవిజ్ఞానము విశేష ముపకరింపఁగలదు. సంస్కృతి విషయములో నేకాంతజీవితము గడపు సిద్ధాంతము హిందూవిజ్ఞాన మెఱుఁగదు ప్రాచీనకాలమునందైనను దన ప్రజలకు సరిపడునంత నాత్మవిద్య నార్జించిన వెనుక, విజాతీయుల విజ్ఞాన భావముల నాదరించుటకు సంశయించిన దశయున్నదని యే చరిత్రయును జూపఁజాలదు. తన పూర్వ మహోచ్ఛదశలో, భారత దేశము ఎథీనియనుల విజ్ఞాన సాదృశ్యమును జూపినది. పెరికిల్సు చెప్పి నాఁడు; "పరాభిప్రాయములను సంతోషముతో నాదరించి, మనతో నేకీభవింపనివారిని నిరసనదృష్టితో మనముచూడము." అన్యాభిప్రాయము లన్నచో భీతి మనలోని దౌర్బల్యము, స్వవిశ్వాసలోపముల పరిమాణానుగుణమై యుండును. నిజమే: నేఁడు, మన ముఖమందు విషాదరేఖ లున్నవి; వార్ధక్య సూచకముగా మనజుట్టు తెలుపెక్కినది.

మనలోఁ గొందఱు విజ్ఞాన వేత్త లశాంతిపూరిత చిత్తులైరి; కొందఱు నిరాశోపహతులు కూడనై, మానసిక తమోగుహావాసులైరి. పాశ్చాత్య విజ్ఞానము నెడ సహాయనిరాకరణ భావము కొన్ని అస్వాభావిక సందర్భ ములచేఁగలిగిన తాత్కాలిక ఫలితము, పాశ్చాత్య సంస్కృతిలోని జీవ శక్తుల నర్థముచేసికొని, జీర్ణించుకొను యత్నములు జరుగుచునేయున్నవి. పశ్చిమ విజ్ఞానమందలి విలువగల యంశములను భారతీయులు జీర్ణించు కొన్నచో నందు విశేష ముండదు. ఇట్టిదశలు భారతదేశచరిత్రములో నెన్నియో యున్నవి.

పశ్చిమవిజ్ఞాన సంపర్కము లేనివారిలో నధికసంఖ్యాకులు మేథా వులు, నైతికోన్నతవర్గమునకుఁ జెందినవారు. వీరికి రాజకీయములతో సంపర్కము లేదు. వీరు తామున్నది కాకమానదను నిరాశావాదులై, మన మేమియుఁ జేయలే మను మంత్రమును బఠించువారు. తాము నేర్చుకొనవలసియున్న దికాని, విసర్జింపవలసి యున్నదికాని యేమియు లేదని వారు నమ్మి, ప్రాచీనమైన శాశ్వతధర్మముపైఁ దమ దృష్టిని నిగిడ్చి, తమ కర్తవ్యములను నెరవేర్చుచుందురు. మన మడ్డుపెట్టుటకు గాని, నిగ్రహించుటకుఁగాని వీలులేని యనేక శక్తులు పనిచేయుచున్న పనియు, నీ మహామారుతములను మన మాత్మగౌరవ విశ్వాసములతోఁ దిలకించినచోఁ గ్రమముగా వాని వ్యర్థత బయల్పడు ననియు వా రుపదే శింతురు. కాల మనుకూలించిన దినములలో శత్యర్థములకును, హేతు బద్ధతత్త్వ నిర్ణయములకును సామరస్యమును గల్పింపఁజాలిన విశాల హృదయమును జూపుట కలవాటుపడిన వర్గమే యిది. వా స్తికుల యొక్కయు, మతద్రోహుల యొక్కయు దాడులనుండి మతమును సంరక్షించిన దీ వర్గమే. మతార్థ వివరణమునకు వీరుపయోగించుపద్ధతి యాలంకారికము. వీరియభిప్రాయములో మత మనఁగా సర్వరసభావ సమన్వితమైన సంపూర్ణ మానవ స్వభావమును నిర్ణయించునదై యున్నది. నేఁటి పండితులు తమపూర్వుల విజ్ఞానమునుండి నిజమగు నావేశమును గాంచియున్నచోఁ, బ్రస్తుతము దేశములోనున్న నూత్న శక్తులను బహిష్కరించుటకు బదులు, తమ ప్రాచీన విజ్ఞానము నాధార ముగాఁ గొని, నిజమగు ప్రతిభనుజూపి నవ్యజీవితమార్గ నిర్మాణమునకు

మార్గదర్శకులై యుండెడివారు. కాని భావప్రవృత్తులయందు వారు పూర్వప్రమాణములయెడ నతిశయాదరముం జూపి, లౌకిక పారమార్థిక విషయము లన్నిటిలోఁ దమదృష్టి శ్రేష్ఠతరమైనదని వర్తించి, నవ్య మార్గముల నన్వేషింపఁ జాలని భావదాస్యమునకు నంధవిశ్వాసములకుఁ బాల్పడి రను నిందకు గుఱియైరి. మహ్మదీయుల యుగపూర్వదశలలో శ్రుతి ప్రమాణమునకు స్వతంత్ర హేతువాదముతో విరోధము లేదు. తమకుఁ బ్రమాణములైన వేదములందును, నాగమములందును దమకుఁ గల విశ్వాసమునకు సహేతుకాధారములను జూపుట కానాఁటి పండితు లెన్నఁడును జంకలేదు; కొన్ని శ్రుతివాక్యములనేర్చి వానియర్థములను సకారణముగా వారు నిరూపింప యత్నించుచుండిరి; కాని నేఁడు వేద ప్రమాణగౌరవమే స్వతంత్రప్రతిభకుఁ బెనుసాలగాఁ బరిణమించినది. ప్రమాణగ్రంథవిశ్వాసమును శంకించుటనఁగా మహనీయులగు ప్రాచీన మహర్షులను నిందించుటయే యని నేఁడుతలపఁబడినది. అవితర్క్యముగా శ్రుతిప్రమాణమును నమ్ముటే సచ్ఛీలమని చెప్పఁబడుచున్నది. శ్రుత్యుదాహరణముచే శంకాన్వేషణముల నణఁచివేసి, సంప్రదాయ విశ్వాసరాశి కనుకూలింపని భౌతికశాస్త్రసత్యములు నిరసింపఁబడినవి. ఉదాసీనత, మాంద్యము, నంధవిశ్వాసము ప్రధాన ప్రజ్ఞాధర్మములుగాఁ బరిగణింపఁబడినవి. ఫలితమేమనగాఁ బ్రాచీనమగు నేయుత్తమ రచనతోఁ బోల్చినను నేటి తత్త్వశాస్త్ర రచనలు నికృష్టములై చూపట్టును. నిర్బంధములు తక్కువ గాకున్నచో విజ్ఞాన మెక్కుడు వైశాల్యమును గలిగి యుండెడిది.

భారతీయవిజ్ఞానవేత్త లుదారమైన హేతువాద విశ్వాస సంప్రదాయముకలవారు. ప్రాచీన మహర్షులు నూత్న సృష్టిచేసిరేకాని పరానుకరణము చేసినవారుకారు. తాము గాంచిన సత్యరాజ్యమును విస్తరింపఁజేసి, నిత్యము మార్పునొందున దగుటచే నెప్పటికప్పుడు క్రొత్తగా బయల్వెడలు జగత్సమస్యలఁ బరిష్కరించుచుండెడు వారు. వారి కనుశ్రుతముగా లభించిన జ్ఞానసంపదకు వా రెన్నఁడును బానిసలు కాలేదు. గత సమస్యాపరిష్కారములనే పునరుద్ఘాటించుట నిరర్థకము; ఏలన పూర్వచరిత్రయే తిరిగి సంభవింపదు. వారి తరములో వారు చేసిన

దానినే తిరిగి చేయ నవసరములేదు. మనము మనతన్నులఁడెఱిఁగి యుంచుకొని, నేటిసమస్యల నర్థముచేసికొని, గతానుభవజ్ఞానము నుప యోగించుకొని, పరిష్కరింప యత్నింపవలెను. సత్యమునందలిశక్తి బాహ్య రూపముల కంటిపట్టుకొని యుండదు. నూత్న రూపముల నెప్పటికప్పు డుద్భవింపఁ జేయుచుండును. పూర్వ సమాసములకుఁ గూడ నవ్యార్థకల్పనము చేయఁబడును. నేఁడు మనము నిర్మించు తత్త్వము నేఁటి కవసరమగును గాని గత కాలమున కన్వయింపదు. జీవిత మెట్లు నిత్య నూత్నమో, తత్త్వశాస్త్ర రూపార్థము లట్లే నిత్య నూత్నములై యుండును. వర్తమానము భూతకాలముతో నవిచ్ఛిన్న సంబంధము కల్గియున్న రీతిగనే, తత్త్వశాస్త్రమును గత భావముతో నవిచ్ఛిన్నమై ప్రకాశించును.

సంప్రదాయవాదులు చెప్పు హేతువులలో నొక టేమన సత్య మకాలోపహత మనునదే. సూర్యాస్తమయసౌందర్యమును, బిడ్డయెడ మాతృప్రేమయు నెట్లో యట్లే కాలముచే సత్యము మార్పుచెందదు. సత్యము నిర్వికారమే కావచ్చును; దానినిఁ బ్రకటించు రూపసామగ్రి సవికారమే. గతమునుండి మనము జ్ఞానశక్తిని స్వీకరింపవచ్చును. ఆ భావములు బీజాత్మకము లగుటచే శక్తిమంతములే; కాని వాని కాకార రేఖా విన్యాసమును వర్తమానావసరోచితముగా నిర్ణయింపవలెను. నేఁటి మన మతము, తరతరముల వికృతరూప మను మాటను మఱవరాదు; భావశక్తి కనవసరములగు రూపములలో నేల మార్పుండరాదు? శబ్ద మును "తు,చ" తప్పకుండఁ బాటించి, యందలి అర్థమును తలక్రిందొ నర్చుట కవకాశమున్నది. ఎక్కువ జ్ఞానమును దర్కపాండిత్యమును గల్గిన రెండువేల యేండ్లనాఁటి హిందూ నాయకులిన్ని శతాబ్దములు గడ చినవెనుక నేఁడు తిరిగి భూలోకమున కరుదెంతురేని తాము ప్రకటించిన బాహ్యశబ్దార్థముల నొకింత భేదము లేకుండ విశ్వసించు మన యనుచర కోటిలోఁ దమయాంతర్యము నెఱిఁగినవారి నరుదుగాఁ జూడఁగల్గుదురు. నేఁడు పెక్కురకముల చెత్తయు చెదారమును పెరిఁగిపోయి, ఆత్మశక్తి యొక్క స్వేచ్ఛాప్రవాహముల కాటంకమైనది. పటుత్వమును గోల్పోయి సత్యవిరహితము లైనను నత్యంతప్రాచీనములగుటచేఁ బూజ్యములని

బాహ్యరూపములను సమర్థించుటవలనఁ, జిరానుగతమై క్రుళ్ళి కృశింపఁ జేయు విషజాడ్యముచేఁ బీడింపఁబడుచున్న రోగి బాధల కాలమును బొడిగించిన ట్లగును. పూర్వాచారప్రియులు మార్పునకుఁ దమహృదయములలోఁ దా వీయవలెను. వారట్టి యవసరమును గుర్తింపని కారణమున నేఁటి తత్త్వజ్ఞాన రంగమున సునిశితమైన ప్రతిభయుఁ దత్త్వవిరోధమగు నజ్ఞానమును విచిత్ర సాంకర్యము నంది గోచరించుచున్నది; తాత్కాలికముగాఁ బ్రాచీనమతము నాచ్ఛాదించిన బాహ్యములనెట్లు నిర్మూలించుట; ప్రకృతిశాస్త్రదృష్టి మతమున కెట్లు ననుసంధింపఁదగును: వ్యక్తిగత భిన్నత్వావసరోచితముగా మతము నెట్లన్వయించుట; ప్రాచీనమతము తమ ప్రభావములఁజూపు నేఁటి భిన్నదృక్పథములనెట్లు సమన్వయ మొనర్చుట; మున్నగు పెక్కు సమస్యల నెదుర్కొని పరిష్కరించు యత్నములో భారతీయ విజ్ఞాన వేత్తలందఱు తమ శక్తులను కేంద్రీకరింపవలసియున్నది. దురదృష్టవశమున నీ సమస్యలను విడిచి, కొన్ని సంఘములు ప్రాచీనయుగజీవుల కుచితమగువిషయములను జర్చించుచున్నవి. పండితప్రకాండుల కిది కాలక్షేపకారణమైనది. విశాల దృక్పథములో జాతీయమత ప్రబోధము చేయు కార్యక్రమ ముదయించలేదు. అనుశ్రుతమైవచ్చిన ఆధ్యాత్మిక సంపద యే కొలఁది మందికో చెందిన గుప్తధనము కాద విషయము గ్రహింపఁబడలేదు. భావములు శక్తులు; ప్రస్తుత జాతి జీవితము మృత్యుగ్రస్తముగాకుండఁ గాపాడుట కీ భావములను నలుమూలల వ్యాపింపఁజేయవలెను. మానవ హృదయమును ద్రవింపఁజేయఁగల ఉపనిషద్గీతగా గౌతమబుద్ధ వాక్యములు వ్యర్థము లగుట నిజముగా విచిత్రమే. పుణ్యకాలము మించకుండ, జాతీయజీవితము దిరిగి నిర్మించినచో, భారతజాతికొక భావిదశ యుండఁగలదు. ఈ జాతీయను పురాణవృక్షమున నింకెట్టి సుమరాజములుపూయునో, యెట్టి మధురరసభరిత ఫలములు పండునో యెవరు చెప్పఁగలరు?

పాశ్చాత్య విజ్ఞాన సంపర్కము లేనివారు సర్వవిషయములలోను క్రియలలోను పూర్వాచారపరులై యుండఁగాఁ బశ్చిమ విజ్ఞాన పరవశులగు కొందఱు ప్రాకృతిక తత్త్వములను ప్రకటించుచు, మనము మత

ప్రాచీనవిజ్ఞాన శృంఖలములనుండి పూర్తిగా విముక్తులము గావలెనని బోధించుచున్నారు. వీరు సంప్రదాయ విద్వేషముగలిగి, పూర్వ విజ్ఞానమును బూర్తిగా శంకింతురు. ఈ "యభ్యుదయ" వాదులభావములు మనమెఱుఁగనివి కావు విజాతీయుల దాడులనుండియు, దోపిడుల నుండియు మన ఆత్మజ్ఞానము మనలను రక్షింపలేక పోయినది. పూర్వ విజ్ఞానము జాతికి ద్రోహ మొనర్చి, ప్రస్తుత దురవస్థకుఁ గారణమైనది. పాశ్చాత్యుల భౌతికవిజయ మార్గములను వీ రనుకరించి జాతికిఁగల పూర్వనాగరికతా వృక్షమును వ్రేళ్లతోఁ బీకివైచినయెడలఁ, బశ్చిమదేశ నవీనభావముల నిచటకు దిగుమతి చేయవచ్చునని వీరితలంపు. మొన్నటి వఱకు భారతీయ విశ్వవిద్యాలయములలో భారతీయ విజ్ఞానము బోధన ప్రణాళికలో లేదు; నేఁడైనను, తత్త్వబోధనప్రణాళికలో దానిస్థాన మత్యల్పము. భారతీయవిజ్ఞాన మన్యవిజ్ఞానములకు దీసికట్టను వాతావరణము సర్వత్ర వ్యాపించియున్నది సాంస్కృతికముగా విలువ గలదేయైనను, లార్డు మెకాలే వేసినబాట నిరాఘాటముగా నొకవైపున నున్నది. పశ్చిమఖండసంస్కృతి యొక్క శక్తి పటుత్వములు మన దృష్టి నరికట్టున ట్లదిచేయుచు, మన విజ్ఞానమును మనము ప్రేమించు నట్లుగాని, వలయుచో సంస్కరించుకొనుటకుఁగాని ప్రోత్సహించుట లేదు. కొంతవఱకు మెకాలే కోరిక ఫలించినది; ఆంగ్లేయులకంటె నెక్కుడాంగ్లదృష్టి మనకుఁ గల్గినది. సహజముగా నిట్టివారు, భారతీయ విజ్ఞానమును నిరసించు పాశ్చాత్యవిమర్శకుల కండయై నిలుతురు. భారతీయ విజ్ఞానపరిణామమంతయు నంతర్విభేద మూఢవిశ్వాసపరంగ మని వీరి నమ్మకము. వారిలో నొకఁడీమధ్య "భారతదేశము బాగు పడవలెనన్నచో, మన దేశమున కాంగ్లదేశ "మాధ్యాత్మిక జననిగి"యు, గ్రీకుదేశము 'జననీజనని'యుఁ గావలె" నని ప్రకటించెను. ఇఁక మతములో నొకనికి నమ్మకమే లేకపోవుటచే, హిందూమతస్థానమున క్రైస్తవమతము రావలెనని చెప్పకుండుట దోషముకాదు. అజ్ఞానాంధకార పతితులై, అపజయ పరాభూతులైనవీరు, మనకు భారతీయవిజ్ఞానము నెడ పూజ్యభావ మొక జాతిదౌర్బల్య మనియు; లేక స్వజాతిదురభిమానమనియుఁ జెప్పుదురు.

పాశ్చాత్యుల దృష్టికి భారతదేశ మొక మహాద్భుత నిష్క్రియత్వమున మునిగినదేశముకాదని చూపట్టు నీ సమయముననే, కొందఱు స్వజాతి సోదరుల కట్లే చూపట్టుట మిక్కిలి వినోదకరమగువిషయము. భారతీయమగు తత్త్వ మర్థరహితము, కళ నిస్సారము, కవిత్వ ముదారభావశూన్యము, మతము మూఢవైచిత్ర్య సమ్మిశ్రితము, ధర్మము విజ్ఞానహీనము నని భారతీయులకు నచ్చఁజెప్పుటకుఁ బశ్చిమఖండ మఖండప్రయత్నము చేసినది. నేఁటికి భారతదేశమును గూర్చిన తన భావము నిజము కాదని పశ్చిమజాతి గుర్తింప నారంభించుచుండఁగా, మనలోఁ గొంద ఱది పూర్తిగా నిజమేయని సమర్థించుటకుఁ బూనుకొనిరి. పరిశీలనకుఁ బ్రాముఖ్యముగల నేఁటియుగములోఁ బ్రజలను బూర్వయుగ విజ్ఞానములోనికి నెట్టి, నమ్మకములను జలింపఁజేయు తర్కసంశయవాదములనుండి రక్షింపఁబూనుట దుర్ఘటమేకాని, కేవలము నూతనములైన మతధర్మ నీతిపద్ధతులపైఁగాక, యిదివఱకే సుస్థిరముగా స్థాపితములై యున్న ప్రాచీనపద్ధతులపై జాతినిర్మాణ మొనర్చుటే క్షేమకర మనుమాటను మనము మఱవరాదు. మన జీవితములకు మూలములైన జలాధారములనుండి తెగఁద్రెంపికొని మనము జీవింపఁజాలము. తత్త్వప్రణాళికలు, రేఖాగణితాకృతివలెఁ గాక, జీవితానుభవము నుండి జనించునవి. గత చారిత్రక సంప్రదాయము మన బ్రతుకున కవసరమైన యాహారము; దానిని విడుచుట కృశించి నశించుటకే.

పూర్వ సంప్రదాయవాదులు ప్రాచీన విజ్ఞానమహత్త్వమును విశ్వసించి, యభినవసంస్కృతి నిరీశ్వరమని నిర్ణయించిరి; నవనాగరికులు ప్రాచీన విజ్ఞానము వ్యర్థమైన దనియుఁ, బ్రకృతి సంబంధప్రజ్ఞయే విలువగల దనియు నమ్ముదురు. ఈ భావములకుఁ గొంత యర్థమున్నది; కాని యుక్తమైన దృష్టితోఁ జదివినచో భారతీయ విజ్ఞానచరిత్ర యీ రెండభిప్రాయములును సమానముగా లోపభూయిష్ఠము లని తెలియఁగలదు. భారతీయ విజ్ఞానము నిష్ప్రయోజనమైనదని ఖండించువారు దానినెఱుఁగరు. అదియే పరిపూర్ణమైనదనువారు వేఱే విజ్ఞానపరిశోధనము లేనివారు, పూర్వవిజ్ఞాన గౌరవముగల సంప్రదాయవాదులును, నూతనాశయములుగల సంస్కార వాదులు నొకరినొక రర్థము చేసికొన

యత్నింపవలెను. ఓడలు, విమానములు, పొగబండ్లు, తంత్రీమార్గములు, మానవులందఱి నొక్కజాతిగాఁ గలిపివేయుచున్న నేఁటి ప్రపంచములో మన మేకాంత జీవితము గడపుట సాధ్యముకాదు. మన విజ్ఞానము ప్రపంచాభ్యున్నతికి హేతువై, ప్రపంచ దృష్టిచేఁ బెంపొందవలెను. నిర్జీవతత్త్వములు పాడుగోతులవలెఁ, గ్రిమికీటకాదులను బెంచును; ప్రసరించుచున్న ప్రవాహము లెప్పటి కప్పుడు నూత్న ఝరీజలములచే శుభ్రోదక పూర్ణము లగుచుండును. అన్యుల సంస్కృతుల స్వీకరించి, జీర్ణించుకొనుట దోషముకాదు; కాని మనము స్వీకరించు విషయములను శుద్ధియొనర్చి, వాని కున్నతి ఘటించి, మన విజ్ఞానమునఁ గల సమున్నత భావములతో సమన్వయించుకొన వలెను. నేఁడు మన జాతీయ విజ్ఞాన మను మూసలోనికి వచ్చి బాహ్యము నుండి పడిన భిన్న విజ్ఞాన విషయములను సంధించి, సమన్వయించిన పద్ధతి యించుమించుగా గాంధీ, టాగూరు, అరవిందఘోషు, భగవాన్దాసుల రచనలలో గోచరించును. శాఖా పాండిత్యములను జయించి, మన కట్టెదుట నూత్నముగాఁ గన్పట్టిన మహనీయ సంస్కృతిని స్వీకరించి, పెంపొందుచున్న మహోన్నత భావిదశా కాంతిరేఖ లల్పముగా నీ రచనలలోఁ జూపట్టుచున్నవి. ప్రాచీన భారతీయ విజ్ఞాన రాశిలోని పరమోత్కృష్ట మానవత్వ ధర్మాంశములను విరివిగాఁ బరిగ్రహించి, పశ్చిమవిజ్ఞానము లోని విలువను విశేషముగా గుర్తించిన లక్షణములు వీరిరచనములలో గోచరించును. పురాతన విజ్ఞాన జలధారము నేఁడు పునస్సాక్షాత్కార మొనర్చుకొని యందలి ప్రసన్నసలిలముల నాఁకలి దప్పులచే నెండి బీటలువడిన భూముల లోనికిఁ, బరిశుద్ధములగు గొట్టముల మూలమునఁ జొప్పింప వీరు పూనుకొనిరి. కాని మనము నిజముగాఁ జూడఁగోరు భావిదశ నేఁడు లేదు; నేఁడు దేశములోని ప్రతిభావంతుల శక్తుల నన్నిటి నాకర్షించు రాజకీయాందోళనము శాంతించి, పూర్వ విద్యాలయములలో నల్పతరముగా బోధింపఁబడుచున్న భారతీయ విజ్ఞానము నూతనముగా బయల్వెడలు విద్యాలయములలో నధికారదృష్టితో నభ్యసింపఁబడ [illegible]మైనచో భావిదశారుణోదయకాంతి గోచరింపఁగలదు. పూర్వ విజ్ఞానాభిమానముచే రాఁబోవు దశను విస్మరించు సంప్రదాయశక్తులు, భావిదశలో నెట్టి ప్రాబల్యమును బొందఁజాలవు.

భారతీయ తత్త్వశాస్త్రమునకుఁగల నేఁటిసమస్య యేమనఁగాఁ, ప్రస్తుత సత్యాంశములకు సంబంధము లేకుండ దానిని సంకుచిత పఱచి, యొకశాఖగా వర్తింపఁజేయుటా? లేక మిక్కిలి విశేషముగాఁ బెంపొందిన అభినవ ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞానముతో భారతీయ తత్త్వవేత్తల ప్రాచీనాదర్శముల నమసంధించి మానవ జాత్యభ్యుదయమునకు వలయు వద్భుత నిర్మాణశక్తులలో దాని నొకటిగాఁజేయుటయా యనునదే. తత్త్వ శాస్త్రలక్ష్యమునందును, ప్రాచీన దర్శనోద్దేశముల యందును మనకు విశ్వాస మున్నచో మన దృక్పథము నిత్యము, విశాలవంతము గావలె నని విదిత మగును. మానవ జీవితమున కొన్నత్యాభ్యుదయముల నీయఁగలుగుట వలననే భారతీయతత్త్వశాస్త్రము నేఁడర్థవంతమై, పూజ్య మగును. గత ప్రాచీన భారతీయతత్త్వాభ్యుదయ చరిత్రమును మఱల్చి చూచినచో భావిదశనుగూర్చిన యాశారేఖలు పొడఁజూపుచున్నవి. మహా విజ్ఞాన వేత్తలైన గార్గీ-యాజ్ఞవల్క్యులు, బుద్ధ-మహావీరులు, గౌతమ కపిలులు, శంకర-రామానుజులు, మధ్వ-వల్లభులు తదితరులు భారత దేశ సజీవాస్తిత్వమున కత్యుత్తమ సాక్ష్యములు; మహామహిమాన్విత మైన ఆత్మశక్తిగల జాతియొక్క నిరుపమానౌత్కృష్ట్యమునకుఁ బ్రబలా ధారములు; భారతవర్ష మింక నున్నతస్థితికిఁ బోఁగలదనియుఁ, బోయి తీరుననియుఁ జెప్పఁగల ప్రతిజ్ఞాన్వితమైన నిదర్శనములునై యున్నవి.

